

AKADEMIA POMORSKA W SŁUPSKU

INSTYTUT HISTORII

Adam Jurkowski

MILICJA OBYWATELSKA W POWIECIE LĘBORSKIM

W LATACH 1945–1975

SŁUPSK

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
--------------------	---

Rozdział I

UTWORZENIE STRUKTUR MILICJI OBYWATELSKIEJ W POWIECIE LĘBORSKIM

1.1. Powstanie powiatu lęborskiego.....	10
1.2. Powołanie MO w Lęborku i powiecie lęborskim	22
1.3. Podporządkowanie jednostek MO w Lęborku i powiecie lęborskim	27
1.4. Komenda Powiatowa MO w Lęborku	34
1.5. Kolejowe jednostki MO w powiecie lęborskim.....	45
1.6. Posterunki MO w Lęborku i powiecie lęborskim	48

Rozdział II

FUNKCJONOWANIE MILICJI OBYWATELSKIEJ W POWIECIE LĘBORSKIM I JEJ GŁÓWNE

KIERUNKI DZIAŁANIA

2.1. Służba prewencyjna	57
2.2. Służba do zwalczania przestępczości kryminalnej oraz działania służby dochodze- niowo-śledczej	86
2.3. Służba ds. zwalczania przestępczości gospodarczej	125
2.4. Walka z patologią życia społecznego	146
2.5. Praca operacyjna.....	166

Rozdział III

WSPÓŁPRACA Z INTYTUCJAMI I ORGANIZACJAMI WSPOMAGAJĄCYMI DZIAŁALNOŚĆ MILICJI OBYWATELSKIEJ W POWIECIE LĘBORSKIM

3.1. Współpraca z organizacjami wspomagającymi MO	187
3.2. Współpraca z innymi służbami zmilitaryzowanymi	208
3.3. Współpraca z UB i SB	215

Rozdział IV

KONTROLA I WALKA MILICJI OBYWATELSKIEJ Z PRZECIWNIKAMI SYSTEMU W POWIECIE LĘBORSKIM

- 4.1. Prześladowanie Kościoła rzymskokatolickiego i innych związków wyznaniowych ... 221
- 4.2. Nadzór nad mniejszościami narodowymi 238
- 4.3. Sprawy o charakterze politycznym 243

Rozdział V

SPRAWY KADROWE, WARUNKI ŻYCIA I SŁUŻBY

- 5.1. Kryteria naboru do służby w MO 251
- 5.2. Charakterystyka funkcjonariuszy MO powiatu lęborskiego 257
- 5.3. Wykształcenie, szkolenie i dyscyplina funkcjonariuszy MO 265
- 5.4. Przynależność partyjna i społeczna 295
- 5.5. Umundurowanie i uzbrojenie do służby 306
- 5.6. Warunki lokalowe, wynagrodzenie i uprawnienia 319

PODSUMOWANIE 331

ANEKS 1

Komendanci jednostek MO w Lęborku i powiecie lęborskim w latach 1945–1975.....336

ANEKS 2

Biogramy komendantów powiatowych w Lęborku.....338

ANEKS 3

Biogramy zastępców komendantów powiatowych MO w Lęborku..... 342

BIBLIOGRAFIA..... 347

WYKAZ TABEL 362

WYKAZ WYKRESÓW 368

WYKAZ SCHEMATÓW 369

WYKAZ RYCIN..... 370

WYKAZ SKRÓTÓW..... 372

WSTĘP

W 1944 roku swą działalność rozpoczęła Milicja Obywatelska, która była jednym z podstawowych ogniw aparatu represji w Polsce Ludowej. Aktywność formacji zakończyła się w 1990 roku, kiedy została przekształcona w Policję¹. Dzięki solidnym fundamentom, które MO wypracowała sobie przez wszystkie lata działalności, transformację ustrojową przeszła w sposób łagodny, a w kolejnych latach mogła wykonywać swoją pracę bez obciążeń i nacisków politycznych. Przyczyniło się do tego również, należące do głównych obowiązków MO, systematyczne wykonywanie zadań, które były niezbędne i pożyteczne w każdym ustroju politycznym. Jednak temat działalności MO nie został w pełni opracowany, zwłaszcza w odniesieniu do mniejszych jednostek administracyjnych. Nie ma monografii poświęconej powiatowi łębarskiemu. Wybór tematu wyniknął także z faktu, że autor jest funkcjonariuszem Policji.

Przedmiotem badań jest Milicja Obywatelska na terenie powiatu łębarskiego w latach 1945–1975, jej powstanie i funkcjonowanie. Celem eksploracji było odtworzenie możliwie najpełniejszego obrazu Milicji Obywatelskiej na terenie powiatu łębarskiego w latach 1945–1975. W pracy opisano zarówno jednostki znajdujące się na badanym terenie, jak i ich funkcjonariuszy. Dodatkowo przedstawiono funkcjonowanie MO w powiecie oraz kierunki jej działania.

Główną hipotezą badawczą był wpływ czynników lokalnych na funkcjonowanie Milicji Obywatelskiej w powiecie łębarskim. W pracy autor próbował odpowiedzieć na pytania: jaki wpływ na działalność MO miało położenie powiatu oraz czy warunki lokalne panujące w powiecie umożliwiały jej funkcjonowanie zgodnie ze wszystkimi rozkazami dotyczącymi formacji?

Cezury czasowe natomiast są dość oczywiste. Rok 1945 był czasem utworzenia powiatu łębarskiego, a rok 1975 – jego likwidacji. W całym okresie istnienia powiatu łębarskiego tylko raz dokonano korekty granic. W 1954 roku z jego granic wyłączono gromadę Gniewino, która weszła w skład powiatu wejherowskiego.

Główną metodą badawczą użytą w pracy było badanie dokumentów. Z uwagi na brak publikacji dotyczących działalności formacji w powiecie łębarskim autor dotarł do materiałów źródłowych wytworzonych przez MO głównie na szczeblu powiatu oraz województwa. Po zgromadzeniu i selekcji dokumentacji autor zastosował metodę analizy i krytyki źródeł². Było

¹ Dz.U. 1990, nr 30, poz. 179.

² J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.

to niezbędne w przypadku tak dużej liczby materiałów źródłowych oraz faktu ich wzajemnego wykluczania się w zależności od szczebla ich pochodzenia. Rezultatem analizy było uzyskanie obrazu funkcjonowania MO w powiecie łębarskim. W pracy zastosowano również metodę wywiadu pogłębionego. Autor przeprowadził trzy wywiady z byłymi milicjantami: Henrykiem Orlikowskim z Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Łęborku³ oraz Januszem Kaczorem⁴ i Jerzym Prościńskim⁵ z Komendy Miejskiej Milicji Obywatelskiej w Słupsku. Wywiady przeprowadzono w oparciu o scenariusz, a szczegóły które wypłynęły w toku rozmowy wzbogaciły pracę i pozwoliły skonfrontować niektóre informacje znajdujące się w materiałach źródłowych⁶. W pracy wykorzystano również zbiorcze metody badawcze polegające na porównywaniu wcześniej zdobytych danych i w celu ich jak najczytelniejszego przedstawienia, ujmowaniu w zestawienia tabelaryczne⁷.

Dodatkowo praca została wzbogacona w fotografie cyfrowe zarówno wykonane samodzielnie, jak i udostępnione przez Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów Policyjnych z Łęborka.

Informacje w ogólnie dostępnych publikacjach odnosiły się zazwyczaj do formacji łącznic, jednak wydawane wszelkiego rodzaju rozkazy na szczeblu krajowym nie zawsze miały dokładne przełożenie w mniejszych jednostkach. Dodatkowo powiat należał do tzw. Ziemi Odzyskanych, gdzie działalność MO w początkowych latach była bardzo trudna. Dlatego autor na podstawie analizy dokumentów źródłowych postanowił odtworzyć obraz milicji. Zgodnie z wcześniejszymi przypuszczeniami autora, znalezione materiały źródłowe okazały się niepełne, a w przypadku niektórych zagadnień udało się uzyskać jedynie informacje częściowe dotyczące wąskich okresów czasowych. Z przeanalizowanych materiałów jasno wynika, że w powiecie łębarskim starano się utrzymać działalność MO zgodnie ze wszystkimi obowiązującymi regulacjami prawnymi, jednak musiały być lokalnie dostosowane do charakteru terenu, a także do posiadanych środków zarówno finansowych, jak i warunków lokalowych.

³ Henryk Orlikowski – funkcjonariusz KP MO w Łęborku w latach 1969–1990; dzielnicowy, kierownik Referatu Dzielnicowych w Łęborku, przewodnik psa, komendant posterunku Nowa Wieś Łęborska w latach 1975–?, funkcjonariusz KPP w Łęborku w latach 1990–2002, wiceprezes Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Łęborka.

⁴ Janusz Kaczor – żołnierz Kaszubskiej Brygady WOP Nowy Port w latach 1973–1974, Batalionu Centralnego Podporządkowania w Warszawie (1974–1975), funkcjonariusz KW MO w Słupsku w latach 1975–1990, funkcjonariusz KMP w Słupsku w latach 1990–1993.

⁵ Jerzy Prościński – żołnierz Wojska Polskiego w latach 1966–1968; funkcjonariusz KM MO w Słupsku w latach 1968–1990.

⁶ S. Czarnik, *Metody badań socjologicznych*, [w:] *Metodologia nauk społecznych i humanistycznych*, Kraków 2020, s. 12–20.

⁷ J. Runge, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej*, Katowice 2007.

Mimo że Milicja Obywatelska stanowiła ważną instytucję państwową i wydawać by się mogło, że jej działalność została obszernie opisana, literatura dotycząca działalności milicji jest bardzo skromna. Publikacje dzielą się na powstałe przed 1989 rokiem oraz powstałe w latach późniejszych. Podstawową monografią z pierwszego okresu funkcjonowania formacji jest *Milicja Obywatelska 1944–1948* Zenona Jakubowskiego⁸, która przedstawia formowanie się struktur MO. Wśród autorów zajmujących się badaniami dziejów MO należy wymienić Piotra Majera, którego prace pokazują pełniejszy obraz MO⁹, a *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*¹⁰ jest jedyną syntezą dziejów całej formacji w tak szerokim zakresie czasu. Warto też wspomnieć o publikacji „*Oczyszczanie*” szeregów Milicji Obywatelskiej w latach 1944–1954¹¹, która przedstawia zagadnienia kolejnych czystek w szeregach MO, czy *Komendanci główni polskiej policji (1918–2009)*¹² oraz historię Policji przedstawionych w opracowaniach Andrzeja Misiuka¹³. Zdecydowanie większym problemem było znalezienie publikacji dotyczących MO na poziomie lokalnym. Dlatego warto wspomnieć opracowanie dotyczące Milicji Obywatelskiej na Pomorzu Środkowym¹⁴.

Przy mnogości publikacji dotyczących aparatu bezpieczeństwa, temat Milicji Obywatelskiej poruszano w nich marginalnie. Jeszcze kilka lat temu nie opublikowano ani jednej pracy przedstawiającej działalność milicji dotyczącej poszczególnych miast czy powiatu w województwie gdańskim. Dopiero ostatnio ukazało się kilka publikacji odkrywających niezbadany jak dotąd obszar działalności formacji w poszczególnych regionach, na szczeblach miast i powiatów. Pierwszą z nich była historia milicji w Sopocie Krzysztofa Filipa¹⁵ dotycząca Milicji Obywatelskiej w Sopocie w latach 1945–1949, a także powstania i działalności MO w Gdańsku¹⁶ oraz

⁸ Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska 1944–1948*, Warszawa 1988.

⁹ P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL. Zarys problematyki i źródła*, Toruń 2003; P. Majer, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Polski w rozwoju dziejowym od X wieku do końca Polski Ludowej*, Szczytno 2012.

¹⁰ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004.

¹¹ P. Majer, „*Oczyszczanie*” szeregów Milicji Obywatelskiej w latach 1944–1954, [w:] *Między I a IV Rzeczpospolitą*, red. M. Korybut-Marciniak, P. Majer, Olsztyn 2009.

¹² P. Majer, *Komendanci główni polskiej policji (1918–2009)*, Szczytno 2009.

¹³ A. Misiuk, *Historia Policji w Polsce od X wieku do współczesności*, Szczytno 2008; A. Misiuk, *Instytucje policyjne w Polsce. Zarys dziejów od X wieku do współczesności*, Szczytno 2006; A. Misiuk, *Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Zarys dziejów (od X wieku do współczesności)*, Szczytno 2012.

¹⁴ H. Bąbel i in., *Ojczyźnie i społeczeństwu. Działalność Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1984*, Koszalin 1985.

¹⁵ K. Filip, *Milicja Obywatelska w Sopocie w latach 1945–1949*, Sopot 2011.

¹⁶ K. Filip, *Powstanie i początki działalności Milicji Obywatelskiej w Gdańsku – Dolnym Wrzeszczu*, „Teki Gdańskie” 2013, t. 13.

Starogardzie¹⁷. Następnie ukazała się publikacja Tomasza Pączka¹⁸, która była dla autora inspiracją do opisanego powstania i dziejów Milicji Obywatelskiej w powiecie lęborskim. W 2020 roku powstało opracowanie Michała Sywuli opisujące działalność Milicji Obywatelskiej w skali całego województwa gdańskiego¹⁹, w której znajdują się istotne informacje dotyczące powiatu lęborskiego.

Autor na potrzeby niniejszej pracy korzystał głównie z materiałów wytworzonych przez Milicję Obywatelską, znajdujących się w zdecydowanej większości w zasobach Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Były to przede wszystkim sprawozdania roczne, kwartalne oraz miesięczne, raporty sytuacyjne, zarządzenia i rozkazy zarówno Komendanta Głównego MO, jak i Komendantów Wojewódzkich oraz akta osobowe funkcjonariuszy. Najbardziej przydatne z nich okazały się raporty sytuacyjne oraz sprawozdania miesięczne, które pozwoliły na dokładne odtworzenie funkcjonowania MO w powiecie w tych zakresach czasowych, do których udało się autorowi dotrzeć. W zasobach IPN znajduje się wiele luk, dlatego nie było możliwe uzyskanie wszystkich potrzebnych danych z całego badanego okresu.

Niezbędnych informacji dostarczyły również Statystyczne Opracowania Cząstkowe – Okresowe zgromadzone w archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku, które pozwoliły na częściowe uzupełnienie brakujących danych statystycznych odnośnie popełnionych przestępstw zarówno na terenie powiatu, jak i całego województwa.

Funkcję uzupełniającą pełniły dokumenty zgromadzone w Archiwum Państwowym w Gdańsku i jego oddziale w Gdyni. Były to w większości informacje dotyczące stanu bezpieczeństwa na terenie powiatu lęborskiego w latach 1970–1975, których nie znaleziono w zasobach IPN. Dodatkowo materiały o działalności ORMÓ oraz protokoły i sprawozdania z zebrań Polskiej Partii Robotniczej (PPR)²⁰ i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) przy KP MO w Lęborku, które przedstawiały faktyczny obraz wpływu partii na życie funkcjonariuszy. Autor sięgnął również do dokumentów zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w Archiwum Państwowym w Szczecinie.

¹⁷ K. Filip, *Powstanie i początki działalności Milicji Obywatelskiej w powiecie starogardzkim*, „Rydwan” 2007, nr 7.

¹⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1975*, Słupsk 2014.

¹⁹ M. Sywula, *Milicja Obywatelska w województwie gdańskim 1945–1949*, Gdańsk–Warszawa 2020, s. 47.

²⁰ Polska Partia Robotnicza powstała 5 stycznia 1942 roku podczas spotkania w mieszkaniu należącym do Juliusza Rydygiera położonym przy ulicy Krasieńskiego 18 na Żoliborzu. Uczestniczył w nim działacz komunistyczny Paweł Finder, który z ramienia kierownictwa Grupy Inicjatywnej przedstawił plan budowy PPR oraz projekt jej założeń; N. Kołodziejczyk, M. Malinowski, *Polska Partia Robotnicza 1942–1948*, Warszawa 1986.

Niestety w pracy nie uwzględniono dokumentów z Komendy Głównej Policji w Warszawie, ponieważ autor po zwróceniu się o udostępnienie dokumentów został odesłany do Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku. Z komendy w Gdańsku autor uzyskał jedynie dane z Wydziału ds. Ochrony Informacji Niejawnych – Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1953–1961.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym zatytułowanym *Utworzenie struktur Milicji Obywatelskiej w powiecie lęborskim* w wyjściowym podrozdziale przedstawia powstanie, charakterystykę oraz kształtowanie się granic powiatu lęborskiego aż do 1954 roku. Dodatkowo zobrazowano w nim tworzenie się struktury ludności poprzez występujące akcje osiedleńcze oraz wysiedlenia. Drugi podrozdział poświęcono powołaniu przez grupę operacyjną oraz formowaniu się struktur Milicji Obywatelskiej na terenie powiatu. Następny podrozdział przedstawia jednostki występujące na badanym terenie oraz ich podporządkowanie. Kolejne podrozdziały ukazują organizację wewnętrzną Komendy Powiatowej w Lęborku, jednostki kolejowe oraz posterunki w powiecie. Przedstawiono również zmieniającą się na przestrzeni lat liczbę posterunków i ich rozmieszczenie wraz z wykazem stanów etatowych.

Rozdział drugi poświęcono przedstawieniu poszczególnych służb oraz należących do nich zadań. W pracy przeanalizowano pracę wszystkich ogniw odpowiedzialnych za utrzymanie porządku na terenie powiatu. Opisano służbę prewencyjną odpowiedzialną za bezpośrednie utrzymanie porządku publicznego, służbę do zwalczania przestępczości kryminalnej oraz dochodzeniowo-śledczej oraz służbę do zwalczania przestępczości gospodarczej. Dodatkowo przedstawiono działalność operacyjną na terenie powiatu oraz walkę milicji z wybranymi patologiami życia codziennego, takimi jak alkoholizm, prostytucja oraz przestępczość nieletnich. Podczas pracy nad tym rozdziałem autor przeanalizował wiele materiałów źródłowych, które w zależności od jednostki sporządzającej różniły się w wartościach przedstawionych danych statystycznych.

Rozdział trzeci opisuje współpracę milicji w Lęborku z instytucjami wspomagającymi, innymi służbami zmilitaryzowanymi oraz aparatem bezpieczeństwa. Autor skoncentrował się na współpracy z wybranymi instytucjami, z którymi MO współpracowała najmocniej. Pierwszy podrozdział w przedstawia współpracę z Wiejską Strażą Porządkową oraz w zdecydowanej większości z Ochotniczą Rezerwą Milicji Obywatelskiej, która była największą i najdłużej istniejącą organizacją wspomagającą. W kolejnym podrozdziale omówiono współpracę ze Służbą Ochrony Kolei, wojskiem oraz ze względu na nadmorskie położenie w obszarze granicznym

z Wojskiem Ochrony Pogranicza oraz ze Strażą Portową. Ostatni podrozdział przedstawia współpracę z aparatem bezpieczeństwa publicznego.

W czwartym rozdziale została opisana walka Milicji Obywatelskiej z wrogami systemu na terenie powiatu lęborskiego. Sporo miejsca autor poświęcił zwalczaniu Kościoła katolickiego oraz innych grup wyznaniowych. Kolejno przedstawiono nadzór milicji nad mniejszościami niemiecką i ukraińską w powiecie. Ostatni podrozdział poświęcono sprawom o charakterze politycznym.

Ostatnią część poświęcono sprawom kadrowym oraz warunkom życia i służby milicjantów. Kolejno omówiono kształtowanie się kryteriów naboru do służby w MO oraz kilkakrotnie zmieniającej się polityki kadrowej. Ta zakładała kilka etapów czystek kadrowych, co miało wpływ na dynamiczne zmiany w liczbie etatów w lęborskiej milicji. Dokonano charakterystyki osobowej funkcjonariuszy MO ze względu na wiek, pochodzenie, stan cywilny i przynależność partyjną. W kolejnym podrozdziale przedstawiono poziom wykształcenia zarówno ogólnego, jak i zawodowego oraz dyscyplinę funkcjonariuszy. Następnie autor przyjrzał się umundurowaniu i uzbrojeniu do służby, które na badanym terenie było niedostateczne, a w ostatnim podrozdziale przedstawiono warunki życia, wynagrodzenie oraz uprawnienia milicjantów.

W aneksie zamieszczono wykaz komendantów powiatowych oraz ich zastępców, a także ich biogramy. Dodatkowo zawarto wykaz pierwszych komendantów posterunków na terenie powiatu lęborskiego w 1945 roku.

Szczególne podziękowania autor składa promotorowi pracy doktorskiej prof. dr hab. Romanowi Drozdowi za cierpliwość, wszystkie cenne rady, udostępnienie literatury oraz wszelką pomoc podczas pisania. Doktorowi Tomaszowi Pączkowi za wskazówki i poświęcony czas. Dziękuję również pracownikom IPN w Gdańsku, którzy podczas mojej kwerendy od samego początku byli życzliwi i pomocni.

Rozdział I

UTWORZENIE STRUKTUR MILICJI OBYWATELSKIEJ W POWIECIE ŁĘBORSKIM

1.1. Powstanie powiatu łęborskiego

Pierwsze wzmianki o ziemiach polskich po zakończonej wojnie znajdziemy w materiałach poświęconych obozowi londyńskiemu. Jesienią 1939 roku politycy emigracyjni tworzyli wizję wolnej i bezpiecznej Polski, a granica z Niemcami była dla nich jednym z ważniejszych celów. W Biuletynie Informacyjnym MSZ nr 1 z 28 listopada 1939 roku polska akcja dyplomatyczna miała na celu uzgodnienie z sojusznikami celów wojny, ustroju Europy oraz granicy polsko-niemieckiej, w tym oddanie Polsce Prus Wschodnich. Za aneksją Prus Wschodnich opowiadali się Francuzi, natomiast Anglicy chcieli, by zdemilitaryzować niemieckie bazy wojskowe na Bałtyku. W lutym 1940 roku w okólniku ministra spraw zagranicznych Augusta Zaleskiego opisana została szczegółowa analiza polityki Niemiec. Głównym przedmiotem zainteresowania w tym dokumencie były ziemie Prus Wschodnich, które nigdy nie były etnicznymi ziemiami Niemiec. Germanizacja tego terenu odbywała się w sposób analogiczny do działań zakonu krzyżackiego pod pretekstem szerzenia chrześcijaństwa²¹. Po zawarciu układu polsko-radzieckiego²² 30 lipca 1941 roku zmieniła się koncepcja granicy Polski z Niemcami. Rząd radziecki był za gruntownymi zmianami politycznymi oraz terytorialnymi. Związek Radziecki popierał koncepcję powrotu Polski na staropiastowskie ziemie na zachodzie i północy. Podział ziem po zakończonej wojnie miał skutkować stabilizacją i bezpieczeństwem w Europie²³. Stefan Turlej stwierdza, że możemy znaleźć interesujące oświadczenie Stalina dotyczące granicy Polski na północy: „Prusy Wschodnie – oświadczył Stalin – muszą należeć do Polski, a polskie granice zachodnie muszą być oparte o rzekę Odrę”²⁴. 26 maja 1942 roku Związek Radziecki zawarł ze stroną brytyjską układ o przymierzu, tzw. traktat brytyjsko-radziecki²⁵ przeciwko Niemcom. Podczas rokowań wyrażono zgodę na to, by Polska otrzymała historyczne tereny zajmowane

²¹ S. Turlej, *Koncepcje ustrojowe obozu londyńskiego*, Warszawa 1978, s. 174–177.

²² Porozumienie podpisane 30 lipca 1941 roku w Londynie między premierem RP gen. Władysławem Sikorskim a ambasadorem radzieckim w Wielkiej Brytanii Iwanem Majskim wznowiające stosunki dyplomatyczne między Polską a ZSRR; nazywany układem Sikorski–Majski.

²³ S. Turlej, *Koncepcje ustrojowe...*, s. 178–180.

²⁴ Tamże, s. 181.

²⁵ Dwudziestoletnia Dwustronna Umowa o Pomocy Pomiędzy Zjednoczonym Królestwem i Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich; G. Roberts, *Churchill i Stalin. Toksyeczni bracia*, Warszawa 2020.

przez Niemcy. Informacja o przesunięciu polskiej granicy na zachód znalazła się w dwóch ważnych dokumentach państw koalicji antyhitlerowskiej. Pierwszym z nich była Karta Atlantycka, drugi natomiast powstał podczas konferencji w Casablance w 1943 roku, gdzie zawarto zasady bezwarunkowej kapitulacji Niemiec²⁶. Konferencja w Casablance stanowiła jedynie preludeum do kolejnych spotkań „wielkiej trójki” w Teheranie, Jałcie i Poczdamie²⁷.

Zmiana granic Polski w podstawowych zarysach została ustalona przez ówczesne mocarstwa bez jej udziału. Podstawowe uzgodnienia zapadły na konferencji w Teheranie. Tam, na wniosek ZSRR, Wielka Brytania i USA zgodziły się na przesunięcie granic Polski na zachód. Ustalenia te zostały podtrzymane na konferencji w Jałcie, podczas której zdecydowano, że ostateczne uregulowanie zachodnich i północnych granic Polski zostało odłożone do następnej konferencji wielkich mocarstw. Na konferencji poczdamskiej 2 sierpnia 1945 roku podpisano układ przekazujący byłe niemieckie terytoria położone na wschód od linii biegnącej od Morza Bałtyckiego wzdłuż Odry aż do Nysy Łużyckiej i wzdłuż niej do granicy z Czechosłowacją pod władzę państwa polskiego. Dodatkowo włączono do Polski część Prus Wschodnich oraz byłe Wolne Miasto Gdańsk. Układ Poczdamski przewidywał również wysiedlenie ludności niemieckiej z terenów tzw. Ziemi Odzyskanych²⁸.

Lębork został zajęty przez Armię Czerwoną w ramach Operacji Pomorskiej²⁹. Walka o miasto toczyła się od 9 do 10 marca 1945 roku. Tego dnia w godzinach porannych zostało wyzwolone³⁰, a kolejnego dnia wolność odzyskała Łeba³¹.

²⁶ Tamże, s. 180–181.

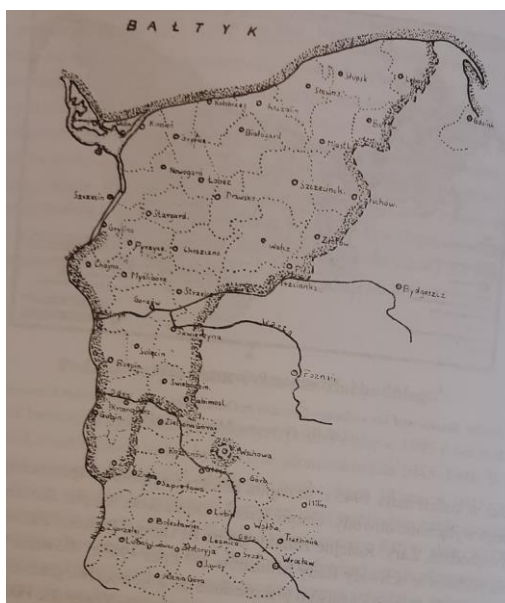
²⁷ S. Łukasiewicz, *Jałta. Rzeczywistość, mit i pamięć*, Warszawa 2019; S.M. Plochy, *Jałta. Cena pokoju*, Poznań 2011; W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2021, s. 119–170; T.W. Kowalski, *Wielka koalicja 1941–1945*, Warszawa 1976; H. Zieliński, *Historia Polski 1914–1939*, Wrocław 1983; W. Mysz, *Teheran – Jałta – Poczdam: dokumenty konferencji szefów rządów trzech wielkich mocarstw*, Warszawa 1970, G. Roberts, *Churchill i Stalin. Toksyjni bracia*, Warszawa 2020.

²⁸ P. Majer, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Polski w rozwoju dziejowym od X wieku do końca Polski Ludowej*, Szczytno 2012, s. 281–282.

²⁹ E. Jędrzejak, *Wyzwolenie Pomorza (Operacja Pomorska Armii Radzieckiej w lutym–marcu 1945 roku)*, [w:] *Pomorce na progu dziejów najnowszych*, red. T. Cieślak, Warszawa 1961, s. 547–567.

³⁰ J. Lindmajer, T. Machura, *Dzieje Lęborka*, Poznań 1982, s. 168.

³¹ S. Ziemia, *Kronika 111 dni*, [w:] *Dwudziestolecie powrotu. Rocznik ziem zachodnich i północnych*, red. J. Dubiel, t. VI, Warszawa 1965, s. 64.

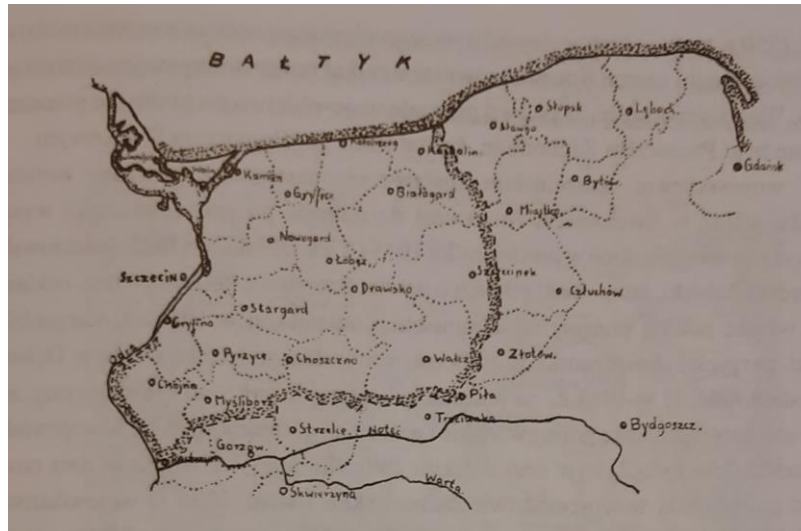
Ryc. 1. Położenie powiatu lęborskiego w Okręgu III Pomorze Zachodnie, marzec–maj 1945

Źródło: K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2010. Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, t. 1, Szczecin 2012, s. 22.

Rada Ministrów RP 14 marca 1945 roku dokonała podziału Ziem Odzyskanych na cztery okręgi administracyjne: Okręg I (Śląsk Opolski), Okręg II (Dolny Śląsk), Okręg III (Pomorze Zachodnie) oraz Okręg IV (Warmia i Mazury)³². W granicach okręgów powstały obwody odpowiadające dawnym powiatom niemieckim. Obwody Lębork, Słupsk, Bytów, Sławno oraz Miastko znalazły się w granicach Okręgu Pomorze Zachodnie. Następnie 30 marca 1945 roku, w dniu wyzwolenia Gdańska, zostało utworzone województwo gdańskie, w którego skład weszły powiaty: gdyński, morski (Wejherowo), tczewski, starogardzki, kościerski i kartuski. Do województwa gdańskiego przydzielono również teren Wolnego Miasta Gdańska, który podzielono na powiaty Gdańsk i Sopot. Kolejno 7 lipca 1945 roku uchwałą Rady Ministrów do województwa gdańskiego dołączono powiaty z Okręgu Pomorza Zachodniego (lęborski, miasteczki, słupski, sławieński, bytowski) oraz z Okręgu Mazurskiego (elbląski, kwidzyński, malborski, sztumski)³³.

³² P. Kacprzak, *Polskie władze administracyjne w procesie wysiedlania ludności niemieckiej w latach 1945–1949*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2010, t. LXII, s. 205–222.

³³ B. Libich, *Zmiany terytorialne na ziemi lęborskiej po 1945 roku*, „Biuletyn Historyczny” 2000, nr 17, s. 35–36.

Ryc. 2. Położenie powiatu lęborskiego po uchwale Rady Ministrów z 7 lipca 1954 roku

Źródło: K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2010. Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, t. 1, Szczecin 2012, s. 23.

Pełnomocnik Rządu RP na obwód lęborski Jan Piotrowski 13 sierpnia 1945 roku przesłał do wojewody gdańskiego wniosek dotyczący zmian zachodniej granicy powiatu lęborskiego³⁴. Wniosek o zmianę granic ziemi lęborskiej trafił do Ministerstwa Ziemi Odzyskanych, które stwierdziło, że należy rozważyć projekt starosty lęborskiego przy opracowywaniu zmian w projekcie podziału administracyjnego na Ziemiach Odzyskanych terenu województwa gdańskiego. Proponowana zmiana granic powinna być zostać omówiona podczas spotkań właściwych rad narodowych. Po sporządzeniu dokładnej mapy podziału terytorialnego należało ją ponownie przesłać do Ministerstwa Ziemi Odzyskanych w celu rozpatrzenia³⁵. Zaproponowany podział podczas posiedzenia odrzuciły Powiatowa Rada Narodowa w Słupsku³⁶ oraz Gminna Rada Narodowa w powiecie słupskim³⁷.

29 maja 1946 roku zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Obiecanych zostały ustalone nowe granice administracyjne województwa gdańskiego³⁸. Dotychczasowa powierzchnia zmniejszyła się o cztery po-

³⁴ Archiwum Państwowe Szczecin (AP Szczecin), Wojewódzka Rada Narodowa (WRN) w Szczecinie, Biuro Prezydialne w Szczecinie, sygn. 65/318/0/1/70, Pismo Pełnomocnika Rządu RP na obwód lęborski dotyczące zmiany granicy zachodniej pow. Lębork z 13 sierpnia 1945, k. 11.

³⁵ Tamże, Pismo Ministerstwa Ziemi Odzyskanych dotyczące zmiany granicy zachodniej powiatu lęborskiego z 25 czerwca 1945 r., k. 15.

³⁶ Tamże, Uchwała nr 56 Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku z 8 listopada 1946 r., k. 17.

³⁷ Tamże, Protokół nr 10 Gminnej Rady Narodowej w Gardnie z 16 lutego 1946 r., k. 19.

³⁸ Dz.U. 1946, nr 28, poz. 177.

wiaty (bytowski, miasteczki, słupski, sławieński), które włączono do województwa szczecińskiego. Po ich odłączeniu powierzchnia województwa gdańskiego liczyła 10 723,44 km², z czego 1191,11 km² zajmował powiat lęborski. W jego skład wchodziły dwie gminy miejskie (Lębork i Łeba) oraz osiem gmin wiejskich (Cewice, Choczewo, Łęczyce, Nowa Wieś, Gniewino, Rozłazin, Łebień, Wieck)³⁹. 28 września 1946 roku dotychczasowy pełnomocnik Rządu RP Jan Piotrowski na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów wydał Zarządzenie wewnętrzne nr 12, w którym informował o konieczności wprowadzenia do powszechnego obiegu nowego nazewnictwa dotyczącego nowego podziału administracyjnego. Zgodnie z zarządzeniem tytuł Pełnomocnika Rządu RP na obwód Lębork zmieniał się na Starosta Powiatowy Lęborski, natomiast Okręg Administracyjny na województwo⁴⁰. Równocześnie ze zmianą granic urzędnicy Wydziału Samorządowego Urzędu Województwa Gdańskiego w 1946 roku zaczęli w oficjalnej korespondencji z Pełnomocnikiem Rządu RP używać nowej nazwy Łebno zamiast dotychczasowej Lębork. Jednak na skutek protestu władz miasta powrócono do pierwotnej nazwy – Lębork⁴¹.

W 1954 roku nastąpiła korekta granic powiatu. Powiat lęborski miał granicę morską o długości 30 km, od zachodu graniczył z powiatem słupskim, od południa z powiatem bytowskim (obydwa należały do województwa koszalińskiego) i powiatem kartuskim oraz od wschodu z powiatami puckim i wejherowskim. Ze względu na nadmorskie położenie i znajdujący się w Łebie port był jednym z powiatów strategicznych. Tutaj była również zlokalizowana Strażnica WOP oraz Stacja Radiolokacyjna Marynarki Wojennej. Na terenie powiatu lęborskiego stacjonowało osiem jednostek wojskowych oraz znajdowały się trzy lotniska (z pasem betonowym w Siemirowicach oraz dwa trawiaste w Kopaniewie i Lubowidzu). W samym Lęborku znajdowały się dwa zakłady o kluczowym znaczeniu w skali województwa: węzeł PKP oraz Zakład Energetyczny w Słupsku – Rejon Lębork. Dodatkowo z uwagi na fakt, że powiat był typowym obszarem rolniczo-przemysłowym stanowił bezpośrednie zaplecze gospodarcze dla Trójmiasta, zaopatrując je w artykuły rolne. Istotnym był również mocno rozwinięty przemysł

³⁹ B. Libich, *Zmiany terytorialne...*, s. 36–37.

⁴⁰ Archiwum Państwowe Gdynia (AP Gdynia), Starostwo Powiatowe i Powiatowa Rada Narodowa w Lęborku, sygn. 93/36/0/20/423, Zarządzenie wewnętrzne nr 12 Starosty Powiatowego Lęborskiego z 28 września 1946 r., k. 28.

⁴¹ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 558.

drzewny, który dzięki dużemu odsetkowi powierzchni lasów państwowych produkował drewno zarówno na skalę krajową, jak i na eksport⁴².

Do 13 czerwca 1945 roku w akcji osiedleńczej na terenie województwa pomorskiego osiedlono ogółem 3724 rodziny, z czego repatriantów było 2140 rodzin, a 1584 rodziny zostały przesiedlone z terenów zniszczonych podczas działań wojennych. W tamtym czasie województwo pomorskie miało jeszcze możliwość wchłonięcia 11 891 rodzin⁴³. Na 28 czerwca 1945 roku sam powiat lęborski mógł osiedlić 12 000 rodzin⁴⁴. 8 września 1945 roku w województwie pomorskim odnotowano około 23 700 osiedleńców przybyłych zorganizowanymi transportami kolejowymi, natomiast 7673 rodziny niemieckie (20 136 osób) zarejestrowano do wysiedlenia⁴⁵.

31 sierpnia 1945 roku Polski Urząd Repatriacyjny odnotował 3500 nowo przybyłych Polaków w samym Lęborku. W osiedlaniu wsi pomagał starosta wraz z milicją. Po obsadzeniu całej wsi osiedleńcami otwierano polskie szkoły⁴⁶. Na terenie powiatu cały czas prowadzona była akcja wysiedleńcza. W początkowych dniach września planowane było usunięcie 10 tysięcy Niemców, którzy w 70% liczbowo przewyższali Polaków⁴⁷.

Wszelkie poczynania osiedleńcze na Ziemiach Zachodnich pełniły powołane z inicjatywy PPR komitety osiedleńcze. W skład komitetów, zgodnie z pismem Okręgowego Komitetu Osiedleńczego w Koszalinie, wchodził: przedstawiciele działających na terenie obwodu partii politycznych, organizacji zawodowych i społecznych, Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, Milicji Obywatelskiej, Wojska Polskiego, Naczelnika Poczty, Ministerstwa Komunikacji, Lekarza Powiatowego oraz referentów do spraw rolnictwa, handlu, przemysłu oraz inspektora szkolnego. W Lęborku Obwodowy Komitet Osiedleńczy powołano w lipcu 1945 roku⁴⁸.

⁴² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (AIPN Gd), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych (WUSW) Gdańsk, sygn. 0046/154, Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu lęborskiego na listopad 1968 r., k. 19–21.

⁴³ „Rzeczpospolita” nr 156, 13 czerwca 1945.

⁴⁴ „Rzeczpospolita” nr 171, 28 czerwca 1945.

⁴⁵ „Rzeczpospolita” nr 243, 8 września 1945.

⁴⁶ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku za 20 sierpnia 1946 – 4 września 1945 r., k. 15.

⁴⁷ Tamże, k. 16.

⁴⁸ S. Łach, *Przebieg zasiedlania i przemiany demograficzne w Polsce Ludowej (1945–1975)*, [w:] *Dzieje Lęborka*, red. J. Lindmajer, T. Machura, Poznań 1982, s. 197–199.

Proces zasiedlania na terenie powiatu początkowo był zupełnie spontaniczny. Nad całością miały czuwać oddział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego i Obwodowy Komitet Osiedleńczy. Nie był on jednak w stanie, nawet w niewielkim stopniu, opanować ani kontrolować napływu nowych mieszkańców. Sporym problemem był fakt, że znaczna część miasta była zajęta przez żołnierzy radzieckich, którzy wyjeżdżając wywozili wyposażenie mieszkań, zostawiając je całkowicie ogołoczone (nawet z liczników czy fragmentów kanalizacji). Osadnicy na zasadzie kto pierwszy, ten lepszy wybierali sobie mieszkania, często przy tym wysiedlając poprzednich mieszkańców. Natomiast Miejski Komitet Osiedleńczy swoje działania ograniczał jedynie do rozdziału lokali przemysłowych i handlowych. Na koniec 1945 roku Obwodowy Komitet Osiedleńczy miał opinię najgorzej pracującego w województwie i był bardzo negatywnie oceniany przez władze⁴⁹.

Równoległe do akcji osiedleńczych odbywały się wysiedlenia. W sierpniu 1945 roku na terenie województwa gdańskiego zamieszkiwało 420 tys. Niemców, natomiast w styczniu 1946 roku liczba ta spadła do 98 093 w miastach i 178 tys. na wsi. Na podstawie ustaleń poczdamskich z terenu województwa mogły wyjeżdżać transporty kolejowe w liczbie 8000 osób na tydzień. W pierwszej kolejności do przesiedlenia brano element wrogi i uciążliwy, następnie ludność miast, a w ostatniej fazie mieszkańców wsi⁵⁰. Według szacunkowych danych tereny samego powiatu lęborskiego w połowie sierpnia 1945 roku zamieszkiwało 74 tys. osób zaliczanych do narodowości niemieckiej⁵¹. Większość z nich stanowiły kobiety, dzieci i osoby starsze. Było to spowodowane przebywaniem mężczyzn w obozach jenieckich, którzy nawet po zwolnieniu pozostawali w Niemczech oczekując przyjazdu rodzin z Polski. Na początku 1946 roku największy odsetek narodowości zamieszkującej tereny powiatu nadal stanowili Niemcy. Według spisu ludności z 14 lutego 1946 roku w powiecie znajdowało się 28 024 Niemców, 15 995 Polaków, 1670 osób zgłoszonych do weryfikacji i 616 innej narodowości⁵². W kolejnych miesiącach 1946 roku widoczna była wyraźna zmiana struktury ludności w powiecie. Zdecydowanie największą grupą narodowościową stali się Polacy. W sierpniu 1946 roku teren powiatu

⁴⁹ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach PRL i III Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Lęborka*, red. J. Borzyszkowski, Lębork–Gdańsk 2009, s. 656.

⁵⁰ „Rzeczpospolita” nr 67, 9 marca 1946.

⁵¹ M. Hejger, *Przesiedlenie ludności niemieckiej z województwa gdańskiego w latach 1945–1947*, „Słupskie Studia Historyczne” 1995, nr 4, s. 73–104.

⁵² J. Schodzińska, *Wysiedlenia ludności niemieckiej z powiatu lęborskiego w latach 1945–1947*, „Biuletyn Historyczny” 2003, nr 22, s. 33–37.

łęborskiego zamieszkiwało już 24 199 Polaków, 19 655 Niemców oraz 157 osób innej narodowości (tabela 1)⁵³, natomiast w październiku 1946 roku 24 925 Polaków, 19 080 Niemców oraz 141 osób innych narodowości⁵⁴.

Tabela 1. Liczba ludności w Łęborku w sierpniu 1946 roku według danych Starostwa

Miejscowość	Polacy	Niemcy	Inne narodowości
Łębork	9347	4041	75
Łeba	1246	709	2
Cewice	173	1257	4
Choczewo	1096	2723	35
Gniewino	1294	1344	
Łebień	1789	3365	13
Łęczycy	1874	1260	
Nowa Wieś	2338	1004	
Rozłazino	1921	707	
Wicko	1555	3245	28
Razem	24 199	19 655	157

Źródło: AP Gdynia, KW PZPR Gdańsk, sygn. 9/XI/2, Dane Starostwa Powiatowego w Łęborku za sierpień 1946 r., k. 84.

Największa fala wysiedleń przypadła na rok 1946. Wcześniej z powodu bardzo złych warunków sanitarnych i mroźnej zimy 1945/1946 wstrzymano wyjazdy. Pierwsze zorganizowane transporty ludności niemieckiej z terenów powiatu łęborskiego rozpoczęły się wiosną 1946 roku. Według okólnika nr 63 z 6 marca 1946 roku wydanego przez komendanta głównego zadaniem MO było zorganizowanie wyjścia Niemców z miejsca zamieszkania, konwojowanie ich do punktów zbiorczych, a następnie ochrona transportu aż do miejsca docelowego⁵⁵. Miejscem zbiorczym był dworzec kolejowy w Łebie, na który należało stawić się na wezwanie jedynie z bagażem podręcznym. Listy wysiedlanych sporządzano na miejscowym posterunku MO, następnie były one zatwierdzane przez komisję składającą się z przedstawicieli starosty, komendanta powiatowego, Urzędu Bezpieczeństwa, pracownika Państwowego Urzędu Repatriacyjnego i PKP. Pociąg wyruszający z Łeby zabierał kolejnych wysiedlanych we Wrześciu i Łędzichowie. Kolejnym punktem był dworzec kolejowy w Łęborku, gdzie wysiedlani przesiadali

⁵³ AP Gdynia, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, sygn. 9/XI/2, Dane Starostwa Powiatowego w Łęborku za sierpień 1946 r., k. 84.

⁵⁴ AP Gdańsk (AP Gd), Urząd Wojewódzki Gdański, sygn. 10/1164/0/1.4/84, Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Łęborskiego za miesiąc październik 1946 r., k. 16.

⁵⁵ Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska...*, s. 309.

się do innego składu kolejowego często czekając tam po kilkanaście godzin, gdyż pociągi nie kursowały regularnie⁵⁶. W masowych transportach wyjeżdżało po około 1500–2000 osób⁵⁷.

Potwierdzają to informacje zawarte w prasie lokalnej. Według „Dziennika Bałtyckiego” w ramach akcji wysiedleńczej „Niemcy za Odrę” w pierwszym półroczu 1947 roku z terenów Lęborka wyjechały dwa transporty⁵⁸, wysiedlając w drugim z nich dokładnie 1502 osoby⁵⁹. Kolejny transport opuścił teren powiatu lęborskiego 22 września 1947 roku i liczył 1500 Niemców⁶⁰.

W 1947 roku z powiatu lęborskiego wysiedlono Niemców w liczbie 14 265 osób. Przyczyniło się to do zwiększenia możliwości zasiedlenia przez ludność polską z 26 100 na początku 1947 roku do 35 100 osób. W samym mieście Lęborku w marcu 1948 roku było 12 560 osób mieszkających na stałe, z czego 81 osób było niemieckiej narodowości⁶¹.

Masowa emigracja rodzin niemieckich z powiatu lęborskiego do Niemiec trwała do 1958 roku. Według przeprowadzonego spisu ludności w 1952 roku narodowość niemiecką zgłosiło 230 osób, natomiast narodowość i obywatelstwo jedynie 10 osób. W latach 1956–1959 z terenu powiatu wyjechało do Niemiec 1100 osób w ramach tzw. łączenia rodzin. W roku 1962 powiat lęborski zamieszkiwało około 850 mieszkańców pochodzenia rodzimego, w dużej części ludności kaszubskiej, która w okresie wojennym i po wyzwoleniu utrzymywała lepsze lub gorsze stosunki z Niemcami⁶².

Kolejną dużą grupą przesiedleńczą była ludność pochodzenia ukraińskiego, która na teren powiatu lęborskiego została osiedlana głównie w ramach akcji „Wisła” w 1947 roku. Wy-siedlone rodziny ukraińskie z południowo-wschodniej Polski osiedlano w rozproszeniu na tzw. Ziemiach Odzyskanych, w tym w powiecie lęborskim. Takim przykładem może być wieś Korczmin w powiecie Tomaszów Lubelski, skąd ludność została osiedlona na terenie gromad Cewice, Charbrowo, Ługi oraz Karwice⁶³.

⁵⁶ J. Schodzińska, *Starzy i nowi Łebianie – przemiany ludnościowe w mieście w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historyczny” 2013, nr 36, s. 37.

⁵⁷ J. Schodzińska, *Mniejszości narodowe w życiu społeczno-kulturalnym Lęborka po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historyczny” 2008, nr 31, s. 45–46.

⁵⁸ „Dziennik Bałtycki” nr 197, 20 lipca 1947.

⁵⁹ „Dziennik Bałtycki” nr 200, 23 lipca 1947.

⁶⁰ „Dziennik Bałtycki” nr 264, 26 września 1947.

⁶¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/2, Sprawozdanie Starostwa Powiatowego w Lęborku z działalności za rok 1947 i plan pracy na rok 1948 z 14 marca 1948 r., k. 22.

⁶² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁶³ Tamże.

Rozmieszczenie rodzin ukraińskich w powiecie łęborskim koordynował z ramienia Ministerstwa Ziem Odzyskanych Ryszard Jaworowski. Od maja 1947 roku zaczęły przybywać transporty z akcji „Wisła”. 19 maja 1947 roku do Łęborka przyjechał pierwszy transport z ludnością ukraińską. W oznaczonym numerem R-321 transporcie przybyło 388 osób (79 rodzin), które zostały osiedlone w gminach Łebień, Wicko, Choczewo, Łęczycza i Nowa Wieś⁶⁴. Początkowo planowana do osiedlenia liczba rodzin ukraińskich była zbyt duża do możliwości osiedleńczego powiatu. Dlatego postanowiono ludność ukraińską rozmieścić również w powiatach: kwidzyńskim, sztumskim i elbląskim. W terminie od 19 maja do 10 czerwca do Łęborka przybyły cztery transporty z osiedlaną ludnością ukraińską oraz z posiadany inwentarzem. Kolejne dwa transporty przybyły w terminie od 21 czerwca do 31 lipca 1947 roku. Osiedlona ludność ukraińska stanowiła 5,8% ogółu mieszkańców powiatu, a na wsi było to 9,2%⁶⁵.

Tabela 2. Liczba ludności ukraińskiej przybytej na teren powiatu łęborskiego w 1947 roku

Data	Liczba transportów	Liczba rodzin	Liczba osób	Liczba koni	Liczba krów	Liczba kóz i owiec	Liczba świń
19.05.–10.06.1947	4	233	1161	91	276	20	58
21.06.–31.07.1947	2	193	703	134	201	–	307
Razem	6	426	1864	225	477	20	365

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Drozd, *Droga na Zachód, Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji „Wisła”*, Warszawa 1997, s. 98–101, 177.

W planie osiedleńczym dla akcji „Wisła” zalecano, aby rodziny z transportów posiadające opinię ujemną, tj. będące wrogo nastawione do państwa polskiego, nie mogły być kierowane wspólnie z innymi do jednej wsi. Tylko w przypadku opinii dodatniej, tj. będące lojalne wobec państwa polskiego, mogły być osiedlane po kilka rodzin w jednej miejscowości⁶⁶.

Władze centralne szybko zorientowały się, że osiedlane rodziny ukraińskie były rozmieszczane niezgodnie z zaleceniami. Było to spowodowane zbyt dużą liczebnością osiedla-

⁶⁴ I. Hałagida, *Ukraińcy – grekokatolicy i prawosławni w powiecie łęborskim w latach 1947–1957*, „Biuletyn Historyczny” 2000, nr 14, s. 109.

⁶⁵ R. Drozd, *Droga na Zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji „Wisła”*, Warszawa 1997, s. 98–101, 177.

⁶⁶ R. Drozd, *Zasady rozmieszczenia ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Stupskie Studia Historyczne” 1993, t. 3, s. 97–112.

nych w stosunku do wolnych gospodarstw. Dlatego władze terenowe nie były w stanie respektować narzuconych norm i jedynym kryterium była chłonność poszczególnych wsi. 31 lipca 1947 roku władze centralne nakazały dostosowanie rozmieszczenia rodzin ukraińskich do obowiązujących norm, jednak ze względu na brak możliwości wykonania zaleceń w listopadzie 1947 roku dokonano modyfikacji obowiązujących zasad. Zakazano osiedlania Ukraińców w strefach 30 km od granicy lądowej, 10 km od morza oraz 20 km od miast wojewódzkich. Liczba osiedlanych nie mogła przekroczyć 40% ogółu mieszkańców oraz 10% liczebności powiatu. Zrezygnowano również z wcześniejszego podziału na kategorie⁶⁷.

Instrukcja dotycząca rozmieszczenia ludności ukraińskiej z listopada 1947 roku wyraźnie określała, że swoboda ruchu osadników z akcji „Wisła” miała być ograniczona. W szczególności niedopuszczalne było opuszczanie Ziemi Odzyskanych i powrót na dawne tereny. Zasadniczym celem przesiedlenia osadników była ich pełna asymilacja w nowym środowisku polskim, do czego powinno się być dołożyło wszelkich starań, aby ten cel osiągnąć. Nie można było używać w stosunku do osadników określenia „Ukraińiec”, a w przypadku przedostania się wraz z osadnikami elementu inteligenckiego należało go bezwzględnie umieścić z dala od gromad, w których zamieszkiwali osiedleńcy z akcji „Wisła”⁶⁸.

Według sprawozdania Starosty Powiatowego w Lęborku za lipiec 1948 roku teren powiatu lęborskiego zamieszkiwały 34 932 osoby. Z tego ludność stale osiadła – 2633 osoby, repatrianci zza Bugu – 6253 osoby, przesiedleńcy z Polski Centralnej – 24 750 osób oraz przesiedleńcy w ramach akcji „Wisła” – 1296 osób⁶⁹.

Ogólna liczba przesiedlonych Ukraińców na tereny powiatu wynosiła około 400 rodzin, lecz nie wszystkie przyznawały się do swojego pochodzenia. Z przesiedlonych osób większość posiadało wykształcenie na poziomie 3–4 klas szkoły podstawowej, a nieliczni ukończyli szkołę średnią⁷⁰.

⁶⁷ R. Drozd, *Władze wobec powrotów ludności ukraińskiej na teren południowo-wschodniej Polski po 1947 roku*, [w:] *Internacjonalizm czy...? Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych (1944–1989)*, red. J. Hytrek-Hryciuk, G. Strauchold, J. Syrnyk, Warszawa–Wrocław 2011, s. 62–63.

⁶⁸ Tamże, s. 63.

⁶⁹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/2, Dane Starostwa Powiatowego w Lęborku za sierpień 1948 r. z 31 sierpnia 1948r., k. 125.

⁷⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

Tabela 3. Liczba ludności w Lęborku na 28 lutego 1949 roku według danych Starostwa

Miejscowość	Polacy	Niemcy
Lębork	14 233	33
Łeba	1867	5
Cewice	2636	113
Choczewo	2844	223
Gniewino	2572	56
Łebień	2607	574
Łęczyce	2752	11
Nowa Wieś	3136	8
Rozłazino	2906	7
Wicko	2916	124
Razem	38 469	1154

Źródło: AP Gdynia, Urząd Wojewódzki Gdański, sygn. 10/1164/0/13.2/1426, Sprawozdanie Referatu Osiedleńczego – Starostwa Powiatowego w Lęborku za 1–28 lutego 1949 r., k. 31.

W 1957 roku teren powiatu lęborskiego zamieszkiwało jedynie 109 osób narodowości ukraińskiej⁷¹. Tak duży spadek ludności mógł być spowodowany jej migracją do większych miast lub w głąb kraju, a zwłaszcza ukrywaniem przez nich swojej narodowości. Nie można wykluczyć także nierzetelności osób sporządzających wykaz ludności ukraińskiej na terenie powiatu.

Kolejną grupą na terenie powiatu lęborskiego byli Żydzi. Przedstawiciele tego narodu przebywający na Pomorzu Gdańskim mieszkali przede wszystkim w większych miastach. Jedynie niewielkie grupy zamieszkiwały mniejsze miasta, w tym Lębork. Nie udało się dotrzeć do dokładnej liczby Żydów na terenie powiatu. W 1947 roku w Lęborku istniała kongregacja miejscowa z siedzibą przy placu Klasztornym 18, która podlegała zarządowi wojewódzkiemu gdańskiej Żydowskiej Kongregacji Wyznaniowej. Świadczyło to jednoznacznie o aktywnie działającej w tym okresie ludności żydowskiej na terenie Lęborka⁷².

W powojennej Polsce przebywała również spora grupa Cyganów, których liczbę szacowano na 15–30 tys. – w zależności od źródeł⁷³. Dopiero na polecenie Ministerstwa Administracji Publicznej 1 grudnia 1949 roku przeprowadzono pierwszą po wojnie rejestrację Cyganów

⁷¹ A. Słabig, *Ukraińcy w województwie gdańskim w latach 1956–1970 w świetle archiwaliów Aparatu Bezpieczeństwa PRL*, „Zapiski Historyczne” 2011, t. LXXVI, z. 3, s. 57–97.

⁷² M. Hejger, *Ludność żydowska na Pomorzu Gdańskim w latach 1945–1951*, „Słupskie Studia Historyczne” 1999, t. 7, s. 137–156.

⁷³ Ł. Kwadrans, *Edukacja Romów. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji*, Wrocław-Wałbrzych 2008, s. 159–192.

na terenie całego kraju. Organami odpowiedzialnymi były zarządy miejskie i gminne we współpracy z MO⁷⁴. Nie udało się dotrzeć do informacji dotyczących liczby Cyganów w powiecie łębskim.

1.2. Powołanie MO w Łęborku i powiecie łębskim

W czasie trwających jeszcze działań wojennych w Polsce ośrodki związane z rządem polskim na uchodźctwie, Delegatura Rządu na Kraj oraz komuniści skupieni w PPR, przewidywały utworzenie nowego aparatu bezpieczeństwa⁷⁵. I jedni, i drudzy byli zgodni, że utworzona formacja nie powinna kojarzyć się z okupantem, a Policja Polska Generalnego Gubernatorstwa przez społeczeństwo była postrzegana negatywnie. Trzeba jednak zaznaczyć, że część policjantów „granatowych” współpracowała z organizacjami zbrojnymi Polskiego Państwa Podziemnego. 5 lutego 1941 roku do Londynu został przesłany przez Komendę Główną Armii Krajowej projekt powołania nowej formacji. Według koncepcji rządu londyńskiego w Polsce powinny być zostać utworzone specjalne organy bezpieczeństwa utworzone z kadry byłych policjantów, funkcjonariuszy straży granicznej czy starszych wiekiem rezerwistów, którzy posiadali nieposzlakowaną opinię. Od jesieni 1941 roku zmieniono koncepcję i rozpoczęto tworzenie Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa, który w 1944 roku przekroczył stan 10 000 członków. Sztab Główny PKB po upadku powstania warszawskiego został rozwiązany, a jego członkowie zostali zwolnieni z przysięgi⁷⁶.

Inną wizję tworzenia przyszłych organów bezpieczeństwa miała krajowa Polska Partia Robotnicza oraz moskiewski Związek Patriotów Polskich z Centralnym Biurem Komunistów Polskich. W deklaracji PPR z 1 kwietnia 1943 roku po raz pierwszy użyto nazwy Milicja Ludowa jako nowej uzbrojonej formacji i dbającej o porządek publiczny. Na podstawie pierwszego projektu utworzonego wiosną 1943 roku podczas obrad Koła Planowania Społeczno-Gospodarczego Krajowej Rady Narodowej ogłoszono, że Milicja Ludowa miała wejść w strukturę aparatu przymusu. W późniejszym okresie Milicja Ludowa miała wejść w strukturę mającego powstać

⁷⁴ M. Hejger, *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski w latach 1945–1959*, Słupsk 2008, s. 312.

⁷⁵ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 19.

⁷⁶ P. Majer, *Geneza Milicji Obywatelskiej i Policji. Analiza porównawcza*, [w:] *80 lat w służbie państwa i narodu*, red. T. Frączek, Szczepiń 2001, s. 109–120.

w Departamencie Porządku Ministerstwa Porządku i Sprawiedliwości. Zgodnie z przedstawionym projektem Milicja Ludowa otrzymałaby jedynie zadania prewencyjne. W projekcie ujęto również kwestię przestępstw pospolitych i kryminalnych, którymi miała zająć się Policja Porządkowa⁷⁷.

Pierwszy raz nazwy Milicja Obywatelska użył Alfred Lampe w 1943 roku w projekcie deklaracji programowej Polskiego Komitetu Narodowego. Stwierdzono w nim, że PKN nie może dopuścić do anarchii i chaosu, natomiast miał zapewnić praworządność demokratyczną poprzez likwidację wszystkich agentur hitlerowskich, usunięcie z placówek o charakterze publicznym osób działających na rzecz okupantów oraz zapewnić bezpieczeństwo publiczne poprzez organizację Milicji Obywatelskiej⁷⁸.

Od 16 maja do 18 lipca 1944 roku w Moskwie zostały przeprowadzone rozmowy między delegatami PPR oraz KRN a przedstawicielami Centralnego Biura Komunistów Polskich. W ich wyniku 21 lipca 1944 roku ogłoszono dekret o powołaniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 13 resortami. Jednym z powołanych resortów miał być Resort Bezpieczeństwa Publicznego⁷⁹.

Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego 27 lipca 1944 roku uchwalił dwa dekrety: o rozwiązaniu Policji Państwowej oraz o ustanowieniu Milicji Obywatelskiej. Pierwszy z nich nakazywał funkcjonariuszom policji zwrot broni oraz sprzętu służbowego na posterunkach MO. Drugi z dekretów mówił o organizacji Milicji Obywatelskiej przez Rady Narodowe.

15 sierpnia 1944 roku Krajowa Rada Narodowa zatwierdziła oba dekrety i skierowano je do druku w Dzienniku Ustaw⁸⁰. W ostateczności dekret o ustanowieniu Milicji Obywatelskiej nie został opublikowany i nie wszedł w życie. Niewprowadzenie dekretu spowodowało, że przez prawie dwa miesiące na terenach administrowanych przez PKWN oficjalnie nie było formacji dbającej o ład i porządek publiczny oraz zajmującej się ściganiem przestępstw i prowadzeniem dochodzeń⁸¹. W tym okresie MO cały czas działała jednak bez obowiązującej podstawy prawnej. Taki stan rzeczy utrzymał się do 7 października 1944 roku, kiedy ogłoszono Dekret PKWN o Milicji Obywatelskiej⁸².

⁷⁷ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 10.

⁷⁸ P. Majer, *Geneza Milicji Obywatelskiej...*, s. 109–120.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie...*, s. 36.

⁸¹ P. Majer, *Model Milicji Obywatelskiej realizowany w latach 1944–1990*, [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, red. A. Szymaniak, W. Ciepiela, Poznań 2007, s. 27–50.

⁸² Dz.U. 1944, nr 7, poz. 33.

Rząd Tymczasowy RP, nie czekając na rozstrzygnięcia w sprawie dokładnego przebiegu zachodniej granicy Polski, na mocy porozumień z ZSRR rozpoczął organizowanie własnej administracji na Ziemiach Północnych i Zachodnich⁸³. Na mocy uchwały o tymczasowym podziale Ziem Odzyskanych powstały cztery okręgi, w tym Pomorze Zachodnie, w skład którego wchodził obwód lęborski⁸⁴.

Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów i Ministerstwa Przemysłu na utworzone Okręgi skierował Grupy Operacyjne w celu zorganizowania od podstaw polskiej gospodarki. Na Ziemi Odzyskane zgodnie z Instrukcją nr 3/1 o pracy Grup Operacyjnych Rząd Polski wyznaczał pełnomocników okręgów. Dowództwo Armii Czerwonej, której jednostki zdobyły dany teren miało wyznaczyć komisję jednostronną zdającą pod zarząd Polski przejęte przedsiębiorstwa i gospodarstwa przy uwzględnieniu obustronnych interesów. Ponadto Armia Czerwona niezadane mienie na własność Państwa Polskiego traktowała jako zdobycz wojenną

Na ziemiach wyzwolonych w 1945 roku utworzenie jednostek Milicji Obywatelskiej miało się odbywać w odmienny sposób niż na pozostałych obszarach. 10 stycznia 1945 roku Biuro Polityczne KC PPR przyjęło uchwałę precyzującą sposób organizacji MO na terenach wyzwolanych. Polecono utworzenie siedmiu grup operacyjnych liczących łącznie 5900 funkcjonariuszy (5350 szeregowców oraz 550 w stopniu oficerskim) i oddelegowanie ich do Warszawy (750 funkcjonariuszy) oraz sześciu województw: warszawskiego (600), krakowskiego (800), kieleckiego (800), śląskiego (600), łódzkiego (600) oraz poznańskiego (1200). Zgodnie z rozkazami wydanymi przez komendanta głównego MO Franciszka Józwiaka 11 i 12 stycznia 1945 roku szef Oddziału Personalnego miał wytypować pięciu kandydatów na komendantów wojewódzkich, 10 kandydatów na zastępców oraz 100 komendantów powiatowych wraz z zastępcami. Dodatkowo miał wskazać 2500 funkcjonariuszy przeznaczonych do grup operacyjnych⁸⁵.

Grupy operacyjne podążyły za Armią Czerwoną i obejmowały władzę porządkową na wyzwolanych terenach w styczniu 1945 roku. Było to wystarczającym argumentem do powielenia schematu na ziemiach zachodnich oraz północnych. Grupy operacyjne przeznaczone dla Pomorza Zachodniego zlokalizowano w Ostrowcu Świętokrzyskim, podporządkowanemu KW MO w Kielcach, natomiast grupy przeznaczone dla Dolnego Śląska zlokalizowano w Krakowie. Podstawą do wydzielenia batalionów rezerwy grup operacyjnych był rozkaz z 3 kwietnia

⁸³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 20.

⁸⁴ B. Libich, *Zmiany terytorialne...*, s. 35–36.

⁸⁵ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 108–109.

1945 roku wydany przez komendanta głównego MO. Na jego podstawie zostały utworzone grupy operacyjne na okręgi: gdański – składająca się z pięciu oficerów i 170 milicjantów oraz pilski – składająca się z czterech oficerów i 167 milicjantów⁸⁶. Utworzone grupy operacyjne, podobnie jak ich poprzedniczki, przesuwają się w ślad za Armią Czerwoną i organizowały jednostki MO na terenach, które miały zostać włączone do Polski⁸⁷.

Do zorganizowania administracji polskiej w powiecie lęborskim wyznaczono łódzką grupę operacyjną utworzoną przez PPR. Grupa ta została utworzona pod koniec marca 1945 roku przez Komitet Wojewódzki PPR w Łodzi i skierowana początkowo do Bydgoszczy, skąd miejscowy Komitet Wojewódzki skierował ją do Lęborka z poleceniem organizacji administracji polskiej w powiecie⁸⁸. Podróż koleją z Bydgoszczy do Kartuz trwała cztery dni, następnie licząca 27 osób grupa „łódzka” pieszo powędrowała do Lęborka. Po przybyciu na miejsce, według różnych źródeł 9 lub 10 kwietnia 1945 roku, zgodnie z otrzymaną instrukcją ekipa zgłosiła się do radzieckiego komendanta wojennego, który udzielił jej wszechstronnej pomocy. Na kolejny dzień zwołano zebranie ludności polskiej mieszkającej w Lęborku, na którym wybrano pierwsze polskie władze w mieście. Pełnomocnikiem Rządu RP na obwód Lębork wybrano przybyłego z Łodzi Józefa Nowakowskiego, a starostą powiatowym i burmistrzem miasta został Franciszek Zajączkowski. Dodatkowo zorganizowano Komendę Powiatową MO oraz Urząd Ziemski. Franciszek Zajączkowski obowiązki burmistrza pełnił do 4 lipca 1945 roku. Funkcję po nim przejął Jan Brzozowski, a od listopada funkcję tę sprawował Henryk Nosowski⁸⁹.

Ministerstwo Przemysłu utworzyło odrębną grupę operacyjną na Pomorze Zachodnie. Grupa licząca 153 osoby przybyła z Warszawy do Piły 16 kwietnia 1945 roku⁹⁰, skąd pod koniec kwietnia 1945 roku, została skierowana do Lęborka wraz z pełnomocnikiem Rządu RP na obwód Lębork Władysławem Szczęśniakiem oraz jego zastępcą Kazimierzem Bardońskim. W skład grupy „pilskiej” wchodziły 24 osoby⁹¹. Wśród nich znajdowali się specjaliści: lekarze medycyny i weterynarii, zespoły służb ds. Milicji Obywatelskiej, administracyjnych, aprowizacyjnych i innych. Grupa operacyjna przybyła do Lęborka pociągiem towarowym 1 maja 1945

⁸⁶ Tamże, s. 115.

⁸⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 17.

⁸⁸ S. Łach, *Przebieg zasiedlania...*, s. 171.

⁸⁹ A. Dubiel, *Miniatury Lęborskie. Album ziemi lęborskiej*, red. A. Dubiel, Gdańsk 1986, s. 196, 205–206.

⁹⁰ S. Łach, *Rola grup operacyjnych w osadnictwie miejskim na ziemiach odzyskanych po II wojnie światowej*, „Stupskie Studia Historyczne” 1997, t. 5, s. 151–175.

⁹¹ S. Łach, *Przebieg zasiedlania...*, s. 171.

roku. Na miejscu zastała powołane już wcześniej przez grupę „łódzką” władze, które początkowo utrudniały przybytemu z Piły Pełnomocnikowi Rządu Tymczasowego objęcie władzy. Od czerwca 1945 roku nowym pełnomocnikiem Rządu Tymczasowego RP na krótko został Władysław Szczęśniak, a już 3 sierpnia 1945 roku funkcję tę przejął Jan Piotrowski, który został pierwszym mianowanym starostą⁹².

Komenda Powiatowa MO w Lęborku oficjalną działalność rozpoczęła 15 kwietnia 1945 roku w siedzibie w prawym skrzydle ratusza⁹³. Z materiałów, które posiadał Wydział „C” KW MO w Gdańsku wynikało, że KP MO w Lęborku powstała 15 marca 1945 roku⁹⁴, co wykluczały sprawozdania komendanta Bakalczuka. Informował w nich, że Komenda Powiatowa MO powstała 10 kwietnia z inicjatywy obywateli Kazimierza Borkowskiego, Stanisława Mazurkiewicza, Tadeusza Kidy, Władysława Wenty oraz około 15 milicjantów zwerbowanych z powiatu kartuskiego, wspieranych przez byłych więźniów obozu koncentracyjnego Stutthof⁹⁵.

Po przygotowaniu lokalu dla działalności Komendy Powiatowej oraz rozpoczęciu przez nią pracy, kolejno zorganizowano Posterunek Miejski nr I. Następnie w miarę zgłaszania się ochotników do służby w MO zorganizowano Posterunek Miejski nr II oraz kolejno posterunki wiejskie⁹⁶. W późniejszym czasie w szeregach milicji znaleźli się również byli robotnicy przymusowi, zdemobilizowani żołnierze WP oraz członkowie przybyłych na teren powiatu grup operacyjnych. W wyniku dalszych działań siedziba KP MO została przeniesiona do posterunku poniemieckiego przy ul. M. Curie-Skłodowskiej⁹⁷. Pierwszym komendantem Komendy Powiatowej MO w Lęborku mianowano st. sierż. Kazimierza Borkowskiego, uczestnika grupy operacyjnej z Łodzi. Zastępcą komendanta powiatowego został Stanisław Mazurkiewicz, kierownikiem Wydziału Śledczego – Tadeusz Kida, kierownikiem Kancelarii – Władysław Wenta, komendantem Posterunku Miejskiego nr I – Zygmunt Jarząbek, a komendantem Posterunku Miejskiego nr II – Kazimierz Zawadzki. Na skutek wyjazdu Kazimierza Borkowskiego do szkoły oficerskiej w Łodzi, stanowisko komendanta powiatowego od 24 października objął kpt. Froim Bakalczuk⁹⁸.

⁹² Tamże, s. 206.

⁹³ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 688.

⁹⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/157, Ogólna charakterystyka powiatu lęborskiego. Kształtowanie się organów Władzy Ludowej na terenie powiatu, k. 1.

⁹⁵ Tamże, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności KP MO w Lęborku, 4 I 1946, k. 59–61.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 47.

⁹⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności KP MO w Lęborku, 4 I 1946, k. 59–61.

1.3. Podporządkowanie jednostek MO w Lęborku i powiecie lęborskim

W początkowym okresie funkcjonowania Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Lęborku nie było żadnego aktu normatywnego regulującego strukturę wewnątrzorganizacyjną w powiecie. Organizacja terytorialna MO w tym czasie została dostosowana do podziału administracyjnego kraju. Zgodnie z tą koncepcją w miastach tworzone komendy miejskie i komisariaty, a w gminach posterunki. Dodatkowo w miastach wojewódzkich i powiatowych powoływano odpowiednio komendy tych szczebli. Wzorce i nazewnictwo zaczerpnięto z byłej Policji Państwowej, co spowodowało, że struktura organizacyjna komisariatu MO była kopią komisariatu przedwojennego. Miało to ścisły związek z tym, że pierwsze projekty określające organizację i działalność MO były tworzone w dużej mierze przez przedwojennych policjantów będących specjalistami w KG MO. Wyjątkiem było utworzenie stanowiska zastępcy kierownika komisariatu ds. polityczno-wychowawczych. Dodatkowo zarówno przy komendach wojewódzkich, jak i powiatowych powstawały plutony i kompanie operacyjne⁹⁹.

Ze względu na wcześniej wspomniany powód braku aktów prawnych dotyczących struktury MO występowały różnice w strukturze organizacyjnej poszczególnych komend wojewódzkich i powiatowych na terenie całego kraju, gdyż niezbędnym było uwzględnienie warunków lokalnych¹⁰⁰. Na przełomie lipca i sierpnia 1945 roku powstał komunikat dyslokacyjny jednostek MO na terenie województwa gdańskiego, który przewidywał utworzenie Komendy Powiatowej MO i dwóch komisariatów na terenie Lęborka oraz dziewięciu posterunków gminnych¹⁰¹. Do 12 listopada 1945 roku w Lęborku oprócz Komendy Powiatowej MO utworzono zamiast wskazanych w dyslokacji komisariatów, dwa posterunki gminne – nazywane miejskimi – oraz 10 posterunków gminnych. Dodatkowo przy Komendzie Powiatowej powstała jednostka operacyjna – Pluton Operacyjny¹⁰². Strukturę organizacyjną w powiecie lęborskim na 12 listopada 1945 roku przedstawia poniższy schemat.

W styczniu 1946 roku nastąpiła zmiana siedziby gminnego posterunku MO w Cewicach, który został przeniesiony decyzją komendanta do miejscowości Łebunia. Reszta

⁹⁹ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 57.

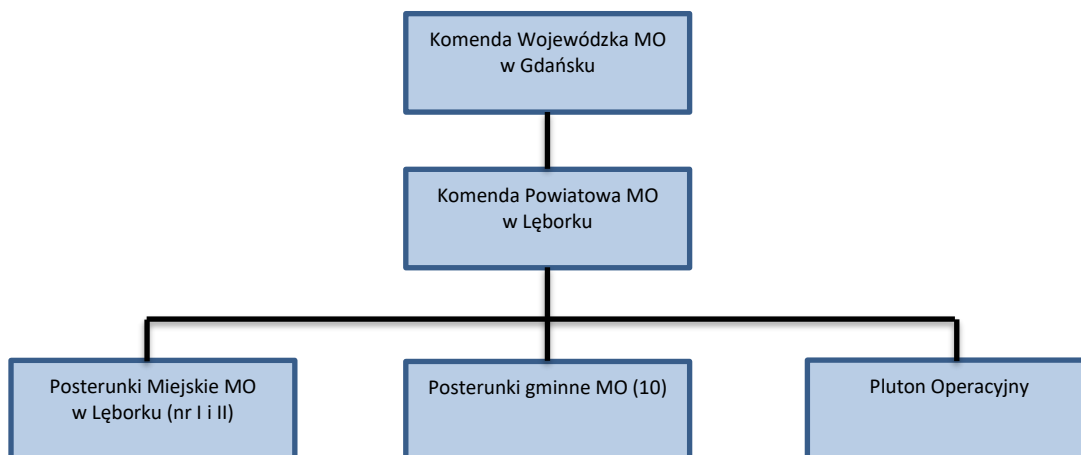
¹⁰⁰ Tamże, s. 57–58.

¹⁰¹ K. Filip, *Komunikat dyslokacyjny jednostek Milicji Obywatelskiej na terenie województwa gdańskiego w 1945 roku*, „Argumenta Historica. Czasopismo Naukowo-Dydaktyczne” 2014, nr 1, s. 55–68.

¹⁰² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 r., s. 143–148.

posterunków w powiecie pozostała bez zmian. Według raportów w styczniu powołano również Posterunek Kolejowy MO¹⁰³.

Schemat 1. Struktura organizacyjna MO w powiecie lęborskim na 12 listopada 1945 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 r., s. 143–148.

Jednostki milicji kolejowej były powoływane przez komendanta powiatowego na podstawie *Tymczasowej instrukcji służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej* z 19 kwietnia 1945 roku. Zgodnie z tą instrukcją o konieczności powstawania posterunków i komisariatów kolejowych należało decydować w porozumieniu z władzami kolejowymi i administracyjnymi¹⁰⁴. Natomiast od komendantów powiatowych zależała struktura milicji kolejowej oraz to, czy na swoim terenie utworzą posterunek lub komisariat kolejowy MO. W Lęborku komendant utworzył posterunek kolejowy wchodzący w skład Plutonu Operacyjnego. Posterunek wykazany był tylko w styczniu i lutym 1946 roku, dlatego można wnioskować, że utworzono go tylko na papierze¹⁰⁵.

Od marca 1946 roku na szosie w kierunku Gdańska posterunki gminne MO łączące oraz Rozłazino wystawiały punkt kontrolny w Godętowie na polecenie komendanta powiatowego¹⁰⁶.

¹⁰³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za styczeń 1946 r., k. 57–61.

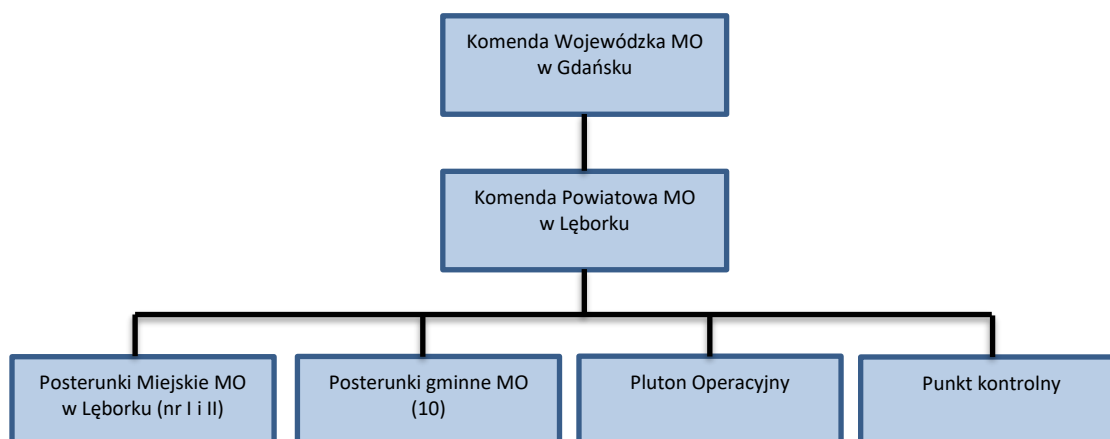
¹⁰⁴ AIPN Warszawa, Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych (SUSW) w Warszawie, sygn. 00495/1256, Rozkaz nr 88 komendanta głównego MO z 19 kwietnia 1945 r. Tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, k. 83–113.

¹⁰⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za styczeń 1946 r., k. 57–61.

¹⁰⁶ Tamże, Raport sytuacyjny miesięczny KP MO w Lęborku za marzec 1946 r., k. 92.

Dopiero zgodnie z Rozkazem nr 49 z 21 lutego 1948 roku komendant KW MO w Gdańsku polecił wystawienie stałego punktu kontroli pojazdów w Lęborku na drodze w kierunku Wejherowa od 1 marca 1948 roku. Jednocześnie nakazał likwidację wszystkich punktów istniejących dotychczas¹⁰⁷. Tworzenie punktów kontrolnych było rozwiązaniem przyjętym w całym kraju, a za ich powołanie odpowiedzialni byli komendanci powiatowi. Dokładne ujęcie służby w punktach kontrolnych przedstawiał Rozkaz nr 279 KG MO z 5 kwietnia 1948 roku oraz wydana do niego Tymczasowa Instrukcja dla służby MO na punktach kontrolnych¹⁰⁸. Następnie powstała Instrukcja nr 1/51 komendanta głównego MO z 25 stycznia 1951 roku¹⁰⁹. Punkty kontrolne tworzone na głównych drogach powiatowych, posiadały one budki po dwóch stronach drogi wyposażone w zapory, które można było zamknąć w przypadku akcji pościgowej (więcej informacji dotyczących punktów kontrolnych w rozdziale 2.1. Służba prewencyjna).

Schemat 2. Struktura organizacyjna MO w powiecie lęborskim w marcu 1946 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za marzec 1946 r., k. 91–93.

Aktem prawa wewnętrznego, który ujedynolicił sprawy organizacyjno-etatowe MO był rozkaz organizacyjny nr 022 z 19 kwietnia 1947 roku ministra bezpieczeństwa publicznego. Wyróżniono w nim w strukturze powiatowej milicji: komendy powiatowe MO, miejskie ko-

¹⁰⁷ Tamże, sygn. 05/13, t. 4, Rozkaz nr 49 Komendanta MO województwa gdańskiego z 21 lutego 1948 r., k. 64.

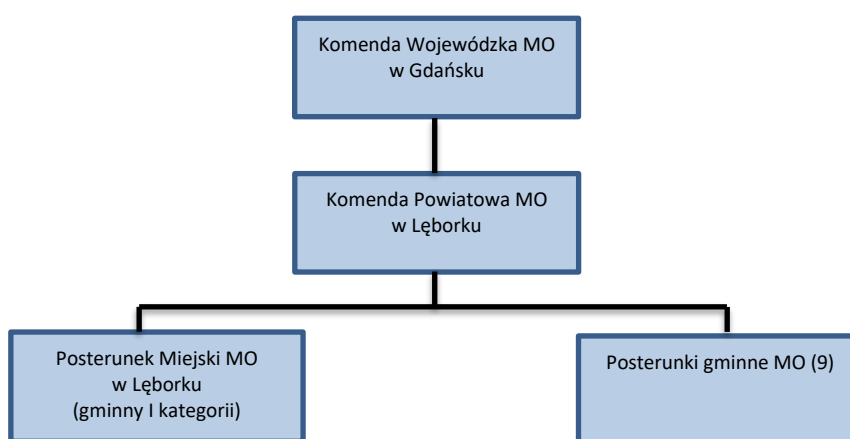
¹⁰⁸ AIPN Warszawa, KG MO Warszawa, sygn. 1550/608, Rozkaz nr 279 KG MO z 5 kwietnia 1948 r. oraz Tymczasowa Instrukcja dla służby Milicji Obywatelskiej na punktach kontrolnych wystawionych na drogach publicznych, k. 48–60.

¹⁰⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 5, Instrukcja nr 1/51 szefa Oddziału II KG MO z 25 stycznia 1951 r. dotycząca służby na stałych punktach kontrolnych MO, k. 17.

mendy MO dla miast wojewódzkich i wybranych powiatowych, komisariaty MO oraz posterunki MO. Punkty kontrolne oraz jednostki operacyjne zostały włączone w strukturę wewnętrzną komend¹¹⁰. Na terenie województwa gdańskiego w 1948 roku znajdowały się dwie Komendy Miasta MO, 11 Komend Powiatowych, jeden samodzielny komisariat, 121 posterunków gminnych i miejskich oraz 17 komisariatów¹¹¹.

W Lęborku już w listopadzie 1946 roku decyzją KW MO w Gdańsku zlikwidowano Posterunek Miejski nr I. Jego zadania przejął wzmocniony Posterunek Miejski, do którego włączono również zlikwidowany 17 listopada 1946 roku Posterunek MO Maszewo. Od tej pory na terenie powiatu znajdowała się Komenda Powiatowa MO w Lęborku, Posterunek Miejski w Lęborku (gminny I kategorii) oraz dziewięć posterunków gminnych, co odpowiadało dyslokacji jednostek do rozkazu 022/47¹¹².

Schemat 3. Struktura organizacyjna MO w powiecie lęborskim w maju 1949 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/4, t. 46, Wykaz ruchu partyjnego w Komendzie Powiatowej MO Lębork za maj 1949 r., k. 38.

18 marca 1949 roku minister Radkiewicz wydał rozkaz nr 13 nakazujący zespolenie Milicji Obywatelskiej z aparatem bezpieczeństwa. Na każdym szczeblu MO została zespolona i powiązana z aparatem bezpieczeństwa pod przewodnictwem Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Komendanci powiatowi stali się zastępcami szefów Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. W powiatach ustanowiono następującą strukturę: komendy powiatowe, komendy miast wydzielonych z powiatów, komisariaty miejskie, komisariaty specjalne,

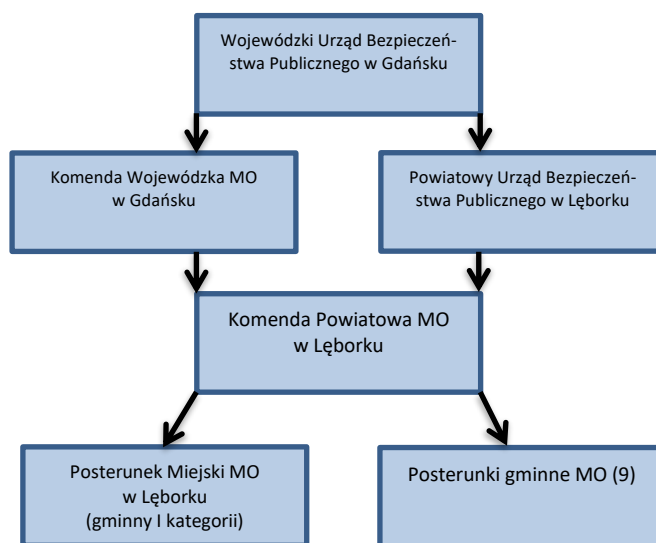
¹¹⁰ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 34.

¹¹¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/14, Sprawozdania roczne, opisowe, statystyczne i analizy problemowe, poz. 126, 1948, k. 1.

¹¹² Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za listopad 1946 r., k. 248.

posterunki gminne i posterunki specjalne¹¹³. Na terenie powiatu po wejściu w życie rozkazu nadal pozostały istniejące dotychczas Komenda Powiatowa MO, Posterunek Miejski MO (posterunek gminny I kategorii) oraz dziewięć posterunków gminnych. Zmiany organizacji w lęborskiej milicji związane z zespoleniem z aparatem bezpieczeństwa publicznego przetrwały do 1955 roku. Jedyną zmianą była ponowna zmiana lokalizacji posterunku w gminie Cewice z miejscowości Łebunia do Cewic¹¹⁴.

Schemat 4. Struktura organizacyjna MO w powiecie lęborskim w latach 1950–1955

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AIPN Gd, 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r., k. 150.

Po wejściu w życie dekretu o Milicji Obywatelskiej z 20 lipca 1954 roku¹¹⁵ oraz dekretu Rady Państwa o naczelnym organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego z 7 grudnia 1954 roku¹¹⁶ nastąpiło wiele zmian w funkcjonowaniu Milicji Obywatelskiej. Zostało zlikwidowane Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, w którego miejsce powołano odrębne organy administracji państwowej: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (do niego została włączona Milicja Obywatelska) oraz Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego.

¹¹³ T. Pączek, *Aparat kontroli wewnętrznej zwalczający przestępczość w Milicji Obywatelskiej (1945–1990)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.

¹¹⁴ AIPN Gd, 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r., k. 150.

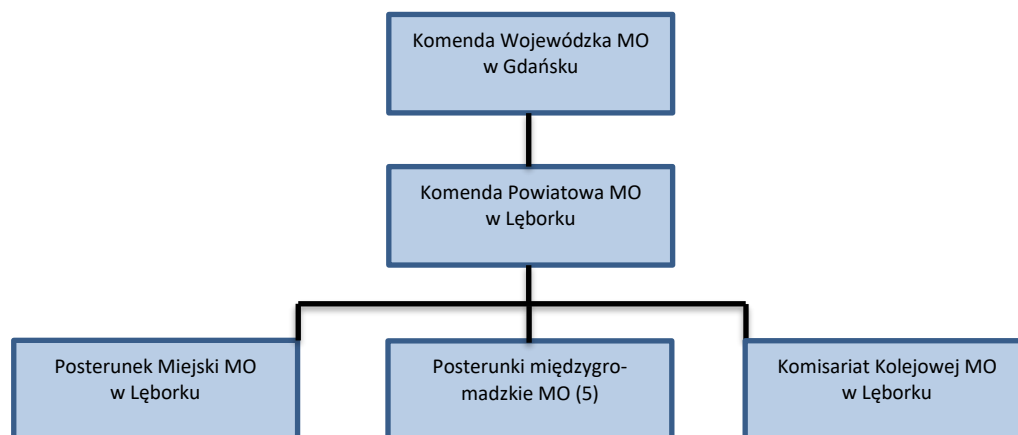
¹¹⁵ Dz.U. 1954, nr 34, poz. 143.

¹¹⁶ Dz.U. 1954, nr 54, poz. 269.

Brak podległości milicji Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego wymusił głębokie zmiany organizacyjno-etatowe. Dodatkowym czynnikiem było wejście w życie ustawy z 25 września 1954 roku o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych¹¹⁷. W powiecie lęborskim pozostała Komenda Powiatowa MO i Posterunek Miejski MO, natomiast z dziewięciu posterunków gminnych zostało pięć i przemianowano je na międzygromadzkie o rejonach służbowych zgodnych z nowym podziałem administracyjnym¹¹⁸.

4 kwietnia 1955 roku wydano Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych w sprawie powołania, organizacji i zakresu działania kolejowej MO. W KG MO powstał Oddział Kolejowy, w miastach wojewódzkich z siedzibą Dyrekcji Okręgów PKP, w KW MO utworzono wydziały kolejowe, natomiast w miastach powiatowych, w których siedzibę miały Oddziały Eksploatacyjne PKP tworzone Rejonowe Komendy Powiatowe¹¹⁹. W Lęborku utworzono Komisariat Kolejowej MO kategorii VIII¹²⁰.

Schemat 5. Struktura organizacyjna MO w powiecie lęborskim w 1955 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/67/9, Etat osobowy nr GD/KP/05 KP MO w Lęborku za lata 1955–1956, k. 85.

W 1956 roku w strukturach Milicji Obywatelskiej ponownie zaszły zmiany organizacyjne. Po wejściu w życie Dekretu z 21 grudnia 1955 roku o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej¹²¹ i Ustawy z 13 listopada 1956 roku o zmianie organizacji naczelných

¹¹⁷ Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191.

¹¹⁸ AIPN Gd, 05/67/21/11/DVD, Etat osobowy KP MO w Lęborku za lata 1961–1967, k. 10.

¹¹⁹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 37.

¹²⁰ AIPN Gd, 05/67/10, Etat osobowy nr KMS/V/015 Komisariat Kolejowej MO, kat. VIII w Lęborku, k. 74–75.

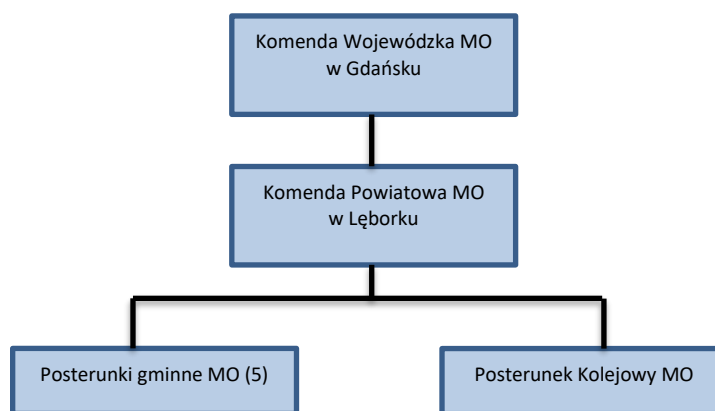
¹²¹ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 311.

organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego¹²² jednostki Milicji Obywatelskiej podzielono zgodnie z hierarchią: Komenda Główna, komendy wojewódzkie, miejskie, powiatowe, dzielnicowe, komisariaty i posterunki. Powiązanie jednostek kolejowych utrzymano z podziałem administracyjnym PKP.

Na skutek nowych rozwiązań prawnych w powiecie łębonskim nie doszło do znaczących zmian organizacyjnych. W 1956 roku został zlikwidowany jedynie posterunek międzygromadzki Nowa Wieś. Pozostała natomiast Komenda Powiatowa MO posiadająca nowe struktury wewnętrzne, Posterunek Miejski w Łęborku oraz cztery posterunki międzygromadzkie¹²³.

W 1964 roku w całym kraju przeprowadzono kolejną reformę organizacyjno-etatową. W miastach powiatowych, tam gdzie ulokowane były dotychczas komendy powiatowe i miejskie, polecono połączenie ich w jedną jednostkę¹²⁴. W Łęborku taka sytuacja nie miała miejsca. Zlikwidowano natomiast Posterunek Miejski, a na jego miejsce stworzono w KP MO w Łęborku Referat Dzielnicowych. Tak jak dotychczas na terenie powiatu pozostały cztery podlegające pod komendę posterunki międzygromadzkie oraz komisariat kolejowy¹²⁵.

Schemat 6. Struktura organizacyjna MO w powiecie łębonskim w latach 1973–1975

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AIPN Gd, 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

¹²² Dz.U. 1956, nr 54, poz. 241.

¹²³ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/18, t. 61/23, Etat osobowy nr GD/KP/018 KP MO w Łęborku za lata 1956–1961, k. 5–6.

¹²⁴ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 39.

¹²⁵ AIPN Gd, 05/67/21/11/DVD, Etat osobowy KP MO w Łęborku za lata 1961–1967, k. 10.

Ostatniej zmiany dokonano w 1973 roku po wejściu w życie ustawy z 29 listopada 1972 roku o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych¹²⁶. Cztery posterunki funkcjonujące na terenie powiatu zgodnie z nowym podziałem zostały posterunkami gminnymi. Dodatkowo utworzono posterunek MO w Łebieniu¹²⁷. Zaistniałe zmiany w strukturze organizacyjnej obrazuje powyższy schemat.

1.4. Komenda Powiatowa MO w Łęborku

Komenda Powiatowa MO w Łęborku oficjalną działalność rozpoczęła 10 kwietnia 1945 roku¹²⁸. Na jej czele stał komendant powiatowy mianowany zgodnie z art. 5 dekretu PKWN z 7 października 1944 roku o Milicji Obywatelskiej¹²⁹ przez komendanta głównego MO na wniosek komendanta wojewódzkiego. Pierwszym komendantem powiatowym MO w Łęborku został Kazimierz Borkowski, który pełnił swoje obowiązki do 10 października 1945 roku¹³⁰.

Zadania komendanta zostały szczegółowo określone w rozkazie nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 roku w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie¹³¹. Zgodnie z rozkazem komendant powiatowy był odpowiedzialny za:

- całokształt służby milicyjnej,
- utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- wykonywanie rozkazów i zarządzeń komendantów głównego i wojewódzkiego,
- utrzymanie stałej gotowości bojowej Plutonu Operacyjnego i jednostek wykonawczych,
- dokładne rozpracowanie terenu,
- zorganizowanie obronności jednostek wykonawczych oraz ich kontrolowanie,
- zorganizowanie i wykonanie czynnego zwalczania przestępczości i bandytyzmu,
- organizację komendy powiatowej i właściwe funkcjonowanie referatów,

¹²⁶ Dz.U. 1972, nr 49, poz. 312.

¹²⁷ AIPN Gd, 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

¹²⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności KP MO w Łęborku, 4 I 1946, k. 59–61.

¹²⁹ Dz.U. 1944, nr 7, poz. 33.

¹³⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności KP MO w Łęborku, 4 I 1946, k. 59–61.

¹³¹ Tamże, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 r. w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie, k. 85–88.

– terminową i zgodną ze stanem faktycznym sprawozdawczość oraz wysuwanie wniosków do załatwiania spraw, których uregulowanie nie leżało w kompetencjach służbowych komendanta powiatowego¹³².

Komendant powiatowy w Lęborku po przygotowaniu lokalu i zapoczątkowaniu pracy w komendzie zorganizował Posterunek Miejski nr I, któremu zlecił uprzątnięcie miasta z pozostałości wojennych. Równocześnie na terenie powiatu stworzył sieć posterunków gminnych¹³³.

Na podstawie rozkazu komendanta głównego MO nr 14 z 21 października 1944 roku powołujący aparat polityczno-wychowawczy w MO komendant powiatowy miał do pomocy zastępcę ds. polityczno-wychowawczych. Stanowisko, na które mianowanie wymagało zatwierdzenia przez KG MO, zostało utworzone we wszystkich jednostkach powiatowych. Zadaniem zastępcy było wychowywanie funkcjonariuszy MO w duchu patriotyzmu, miłości do narodu i ziemi ojczystej, nienawiści do Niemiec, przyjaźni do sojuszników Polski. Zastępca powinien również służyć pomocą komendantowi, który był jego bezpośrednim przełożonym, szczególnie podczas wykonywania zadań operacyjnych i gospodarczych na rzecz jednostki MO¹³⁴. Jako pierwszy stanowisko zastępcy komendanta ds. polityczno-wychowawczych w Lęborku objął Stanisław Mazurkiewicz¹³⁵.

W pierwszych miesiącach funkcjonowania komendy powiatowej doszło do kilku zmian na stanowiskach zarówno komendanta, jak i jego zastępcy. 10 października 1945 roku komendant Franciszek Borkowski został wysłany do Szkoły Oficerskiej w Łodzi¹³⁶. Nowym komendantem powiatowym od 24 października został Franciszek Bakalczuk i pełnił swoją funkcję aż do 31 grudnia 1950 roku¹³⁷. W przypadku zastępcy komendanta ds. polityczno-wychowawczych stanowisko po Stanisławie Mazurkiewiczu już w czerwcu objął Tadeusz Kida. Jednak dopiero Eugeniusz Malak, który objął stanowisko 8 lipca 1945 roku sprawdził się w tej funkcji i pełnił ją aż do 1950 roku¹³⁸.

Z dostępnych informacji wynika, że na koniec 1945 roku Komenda Powiatowa MO w Lęborku składała się z czterech referatów: Referatu Personalnego, Referatu Gospodarczego,

¹³² Tamże.

¹³³ Tamże, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności KP MO w Lęborku, 4 I 1946, k. 59–61.

¹³⁴ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 42–43.

¹³⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności KP MO w Lęborku, 4 I 1946, k. 59–61.

¹³⁶ Tamże.

¹³⁷ Tamże, sygn. 130/124/1 i 130/124/2, Akta osobowe funkcjonariusza MO: Froim *ve/* Franciszka Bakalczuka.

¹³⁸ Tamże, sygn. 032/755, Akta osobowe funkcjonariusza MO: Eugeniusza Malaka.

Referatu Służby Zewnętrznej oraz Referatu Służby Śledczej¹³⁹. Według imiennego wykazu sporządzonego przez komendanta Bakalczuka dla KW MO w Gdańsku w jednostce służyło 20 funkcjonariuszy, w tym jedna kobieta – Maria Lesiewska. Dodatkowo w komendzie pracował instruktor polityczno-wychowawczy oraz pięciu pracowników cywilnych. Pod komendę w Lęborku podlegał również pluton operacyjny, w którym służyło 31 funkcjonariuszy¹⁴⁰. Charakterystyka funkcjonariuszy zostanie szczegółowo opisana w rozdziale V.

Ryc. 3. Funkcjonariusze KP MO w Lęborku w 1945 roku

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Lęborka.

Poszczególne ogniwa Komendy Powiatowej w Lęborku zorganizowano według wytycznych KG MO. Referat Służby Śledczej wraz z Referatem Służby Zewnętrznej tworzyły pionery merytoryczne, natomiast Referat Personalny i Referat Gospodarczy tworzyły pionery wspomagające. Zadania Referatu Służby Zewnętrznej zawarto w Rozkazie nr 184 komendanta głów-

¹³⁹ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Wykaz statystyczny MO za wrzesień 1945 r., k. 35.

¹⁴⁰ Tamże, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 r., s. 143–148.

nego MO z 16 sierpnia 1946 roku w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie¹⁴¹ oraz Tymczasowej instrukcji służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej¹⁴². Na ich mocy Referat Służby Zewnętrznej odpowiadał za służbę prewencyjną komisariatów, posterunków, plutonu operacyjnego oraz punktów kontrolnych.

Do zadań funkcjonariuszy referatu śledczego, poza funkcją kontrolną i nadzorczą, należało zgodnie z Tymczasową instrukcją o organizacji ogniw śledczych w Milicji Obywatelskiej z 17 września 1946 roku¹⁴³ prowadzenie dochodzeń w sprawach karnych wymagających fachowego przygotowania śledczego i środków przekraczających możliwości komisariatów.

W strukturze komendy wyróżniano również oficerów dyżurnych, których zadaniem była kontrola i obchód posterunków miejskich oraz nadzór nad pełnieniem służby nocnej poszczególnych funkcjonariuszy zarówno w komendzie powiatowej, jak i w posterunkach miejskich. Oficer dyżurny dysponował również plutonem operacyjnym¹⁴⁴.

Komenda Powiatowa MO w Lęborku początkowo mieściła się w prawym skrzydle ratusza, jednak po miesiącu pracy jej siedzibę przeniesiono do poniemieckiego posterunku na ul. M. Curie-Skłodowskiej, a następnie na ul. Szeroką 8¹⁴⁵. 25 listopada 1946 roku nastąpiła kolejna zmiana siedziby Komendy Powiatowej – tym razem na ul. Zwycięstwa 31, gdzie mieścił się dotychczasowy Posterunek Miejski nr I¹⁴⁶. Strukturę Komendy Powiatowej MO w Lęborku na 31 stycznia 1946 roku przedstawia poniższy schemat.

Wejście w życie rozkazu organizacyjnego nr 022 ministra bezpieczeństwa publicznego z 19 kwietnia 1947 roku wprowadziło zdecydowane zmiany w strukturze Milicji Obywatelskiej. Zastosował on trzystopniową kategoryzację komend powiatowych. Kategoria komendy była ściśle powiązana z liczbą etatów przyznanych danej jednostce¹⁴⁷. Zgodnie z dokumentem Etat nr 84/2 z 19 kwietnia 1947 roku zatwierdzonym przez ministra bezpieczeństwa publicznego

¹⁴¹ Tamże, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 184 komendanta głównego MO z 16 sierpnia 1946 r. w sprawie ustalenia zasad odpowiedzialności za stan bezpieczeństwa oraz pracę jednostek MO w terenie, k. 85–88.

¹⁴² AIPN Warszawa, SUSW Warszawa, sygn. 00495/1256, Rozkaz nr 88 komendanta głównego MO z 19 kwietnia 1945 r., Tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, k. 83–113.

¹⁴³ Tamże, KG MO, sygn. 00342/9/1, Tymczasowa instrukcja o organizacji ogniw śledczych w Milicji Obywatelskiej z 17 września 1946 r., k. 242–275.

¹⁴⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny miesięczny KP MO w Lęborku za styczeń 1946 r., k. 57–58.

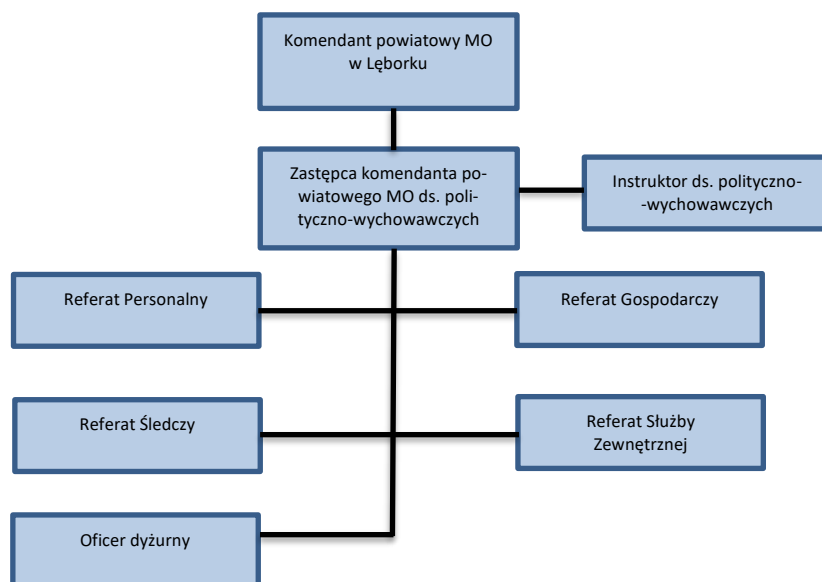
¹⁴⁵ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 688.

¹⁴⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny miesięczny KP MO w Lęborku za listopad 1946 r., k. 248–250.

¹⁴⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 46.

Stanisława Radkiewicza Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej w Lęborku została uznana za jednostkę II kategorii. W skład jednostki wchodziło 31 etatów¹⁴⁸.

Schemat 7. Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Lęborku na 31 stycznia 1946 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 r., s. 143–148.

Po powołaniu Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej 21 lutego 1946 roku (więcej w rozdziale 3.1.) koniecznym było utworzenie etatu zastępcy komendanta ds. ORMO. Dodatkowo na podstawie rozkazu organizacyjnego KG MO nr 20 z 10 sierpnia 1946 roku uformowano Piony Specjalne, co skutkowało utworzeniem w Komendzie Powiatowej w Lęborku etatu oficera ds. specjalnych. Aparat Specjalny zajmował się kontrwywiadowczą ochroną funkcjonariuszy MO oraz tropieniem wrogich elementów pracujących w formacji¹⁴⁹. Zmienioną strukturę organizacyjną przedstawia schemat nr 8.

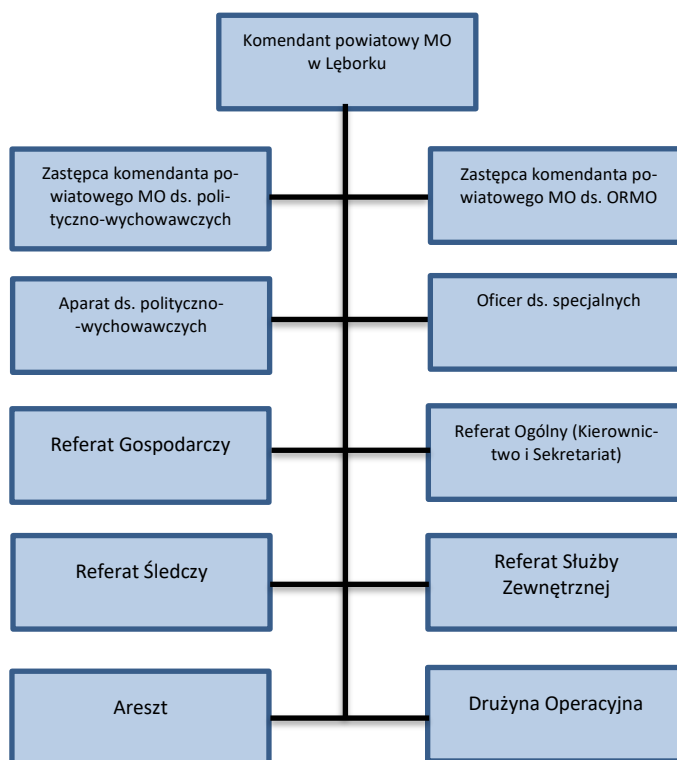
W myśl Rozkazu nr 13 ministra bezpieczeństwa publicznego z 18 marca 1949 roku nastąpiło zespolenie Milicji Obywatelskiej z aparatem bezpieczeństwa publicznego. Bezpośrednim przełożonym komendanta powiatowego MO stał się szef PUBP. Strukturę wewnętrzną jednostek powiatowych podzielono na referaty odpowiadające wydziałom w komendach wo-

¹⁴⁸ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 1550/1578, Etat osobowy nr 84/2 Komendy Powiatowej MO w Lęborku – II kat. z 19 kwietnia 1947 r., k. 262.

¹⁴⁹ T. Pączek, *Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1, s. 62.

jewódzkich. Rozkaz likwidował również aparat polityczno-wychowawczy, a w miejsce zastępców komendantów ds. polityczno-wychowawczych powołano zastępców komendantów. Likwidacji uległy również komórki gospodarcze i jednostki operacyjne¹⁵⁰. Drużyny operacyjne komend powiatowych zostały przekształcone w drużyny konwojowo-operacyjne¹⁵¹.

Schemat 8. Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku na 19 kwietnia 1947 roku

Źródło: AIPN Warszawa, KG MO 1944–1990, sygn. 1550/1578, Etat osobowy nr 84/2 Komendy Powiatowej MO w Łęborku – II kat. z 19 kwietnia 1947 r., k. 262.

Poważne zmiany w strukturze organizacji wewnętrznej milicji wprowadził komendant główny MO Rozkazem Organizacyjnym nr 4/50/M z 26 maja 1950 roku. Na jego podstawie utworzono ogniwa wewnętrzne nazywane jak dotąd oddziałami, ale nadano im dodatkowo numerację rzymską: Oddział I – ogólnoorganizacyjny, Oddział II – służby zewnętrznej, Oddział III – służby kryminalnej, Oddział IV – szkoleniowo-polityczny, Oddział V – personalny, Oddział VI – specjalny oraz utworzono dowództwo, Biuro Rejestracji Cudzoziemców, Inspektorat i głównego inspektora ORMO¹⁵².

¹⁵⁰ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 47.

¹⁵¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/67/2, Etat osobowy nr 72/29 Drużyny Konwojowo-Operacyjne, typ III z 24 października 1952 r., k. 20–21.

¹⁵² T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 49.

5 września 1951 roku minister bezpieczeństwa publicznego rozkazem organizacyjnym przekształcił Biuro ds. Dowodów Osobistych KG MO w Centralne Biuro Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych KG MO i zobowiązał komendanta do przeprowadzenia reorganizacji na wszystkich szczeblach MO¹⁵³. Zgodnie z wytycznymi Centralnego Biura Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych KG MO dotyczącymi organizacji pracy w Punktach Ewidencji Ludności Komisariatów i Posterunków, utworzone w komendach komórki ewidencji ludności i dowodów osobistych podlegały bezpośrednio kierownikowi komisariatu lub posterunku¹⁵⁴.

Kolejna reorganizacja struktury wewnętrznej odbyła się na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 030 ministra bezpieczeństwa publicznego z 21 kwietnia 1952 roku. Nowa struktura w KG MO wyglądała następująco: Oddział I – szkoleniowo-polityczny, Oddział II – służby zewnętrznej, Oddział III – służby kryminalnej, Oddział IV – do walki z przestępstwami gospodarczymi, Oddział V – kadr, Oddział VI – specjalny. Na poziomie województwa odpowiednikami oddziałów były wydziały, natomiast na poziomie powiatów referaty lub sekcje¹⁵⁵.

Po zmianach w administracji państwowej w 1954 roku rozpoczęto również zmianę organizacji wewnętrznej w strukturach milicji. Zaczęło się odtwarzanie pionu techniki kryminalistycznej, przejętego wcześniej przez aparat bezpieczeństwa. W 1955 roku w związku z wzrastającą liczbą pojazdów i przestarzałymi rozwiązaniami drogowymi został powołany nowy pion w strukturach milicji, tj. ruch drogowy¹⁵⁶. W KG MO utworzono Inspektorat Ruchu Drogowego mający za odpowiedniki w terenie wojewódzkie inspektoraty ruchu drogowego na szczeblu wojewódzkim oraz plutony ruchu drogowego w większych komendach powiatowych¹⁵⁷.

W 1954 i 1956 roku ukazały się dwa akty prawne, w których został nakreślony kierunek zmian w strukturze wewnętrznej jednostek. Pierwszym z nich była Tymczasowa instrukcja nr 7/54 z 6 sierpnia 1954 roku o organizacji pracy komend powiatowych, komisariatów i posterunków MO oraz Rozkaz nr 1/56 komendanta głównego MO z 11 stycznia 1956 roku wpro-

¹⁵³ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 269–270.

¹⁵⁴ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 144/50, Wytyczne Centralnego Biura Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych KG MO dotyczące organizacji pracy w Punktach Ewidencji Ludności Komisariatów i Posterunków MO miast z 28 września 1951 r., k. 2–5.

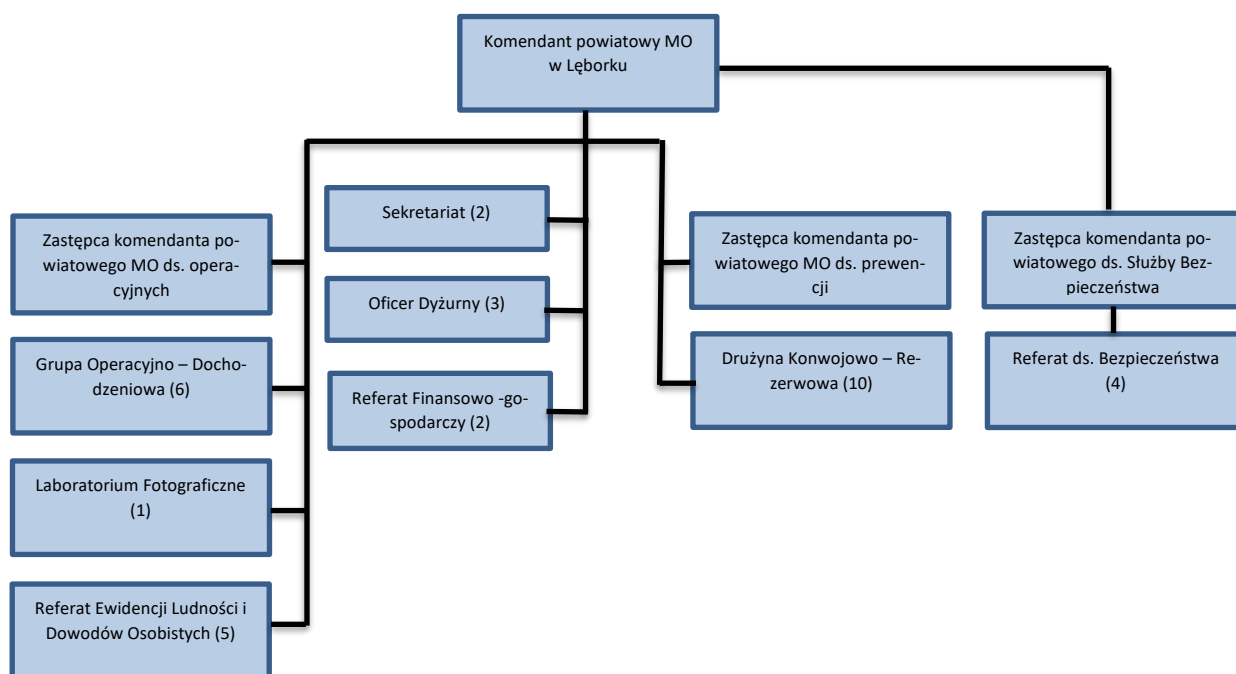
¹⁵⁵ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 263–273.

¹⁵⁶ Tamże, s. 385–393.

¹⁵⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 51.

wadzający do użytku służbowego Regulamin organizacji i zakresu działania komendy powiatowej MO¹⁵⁸. Zgodnie z Etabem osobowym nr GD/KP/05 struktura KP MO w Lęborku na 11 listopada 1956 roku przedstawiała się następująco: Kierownictwo, Sekretariat, Grupa Operacyjno-Dochodzeniowa, Laboratorium Fotograficzne, Drużyna Konwojowo-Rezerwowa, Referat Finansowo-Gospodarczy oraz Referat Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych. Stan etatowy komendy stanowił 32 osoby. Do końca 1955 roku funkcjonował też Punkt Ewidencji Ludności w Łebie¹⁵⁹.

Schemat 9. Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Lęborku w grudniu 1956 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/67/9, Etat osobowy nr GD/KP/05 KPMO Lębork, k. 81 – 84.

Po wejściu w życie ustawy z 13 listopada 1956 roku o zmianie naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego¹⁶⁰ sprawy bezpieczeństwa państwa powierzono ministrowi spraw wewnętrznych, a Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego uległ likwidacji. Dla Milicji Obywatelskiej urzędem centralnym była nadal KG MO, natomiast

¹⁵⁸ Tamże, s. 51.

¹⁵⁹ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/67/9, Etat osobowy nr GD/KP/05 KP MO Lębork, k. 81–84.

¹⁶⁰ Dz.U. 1956, nr 54, poz. 241.

dla Służby Bezpieczeństwa – MSW. W terenie natomiast SB wkomponowano w jednostki MO. W większości komend powiatowych utworzono referaty ds. bezpieczeństwa oraz stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa, który podlegał zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa¹⁶¹. Zmiany te wymusiły ponowną reorganizację jednostek MO w całym kraju. W Komendzie Powiatowej MO w Łęborku 7 grudnia 1956 roku utworzono referat ds. bezpieczeństwa, w którym było zatrudnionych pięć osób oraz stanowisko zastępcy komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa, który był kierownikiem referatu¹⁶².

W kolejnych latach Drużynę Konwojowo-Rezerwową przemianowano na Drużynę Operacyjno-Konwojową, Laboratorium Fotograficzne przemianowano na Referat Techniki Dochodzeniowej, który w 1957 roku włączono do Grupy Operacyjno-Dochodzeniowej. Tę natomiast w 1960 roku przemianowano na Referat Operacyjno-Dochodzeniowy. Dodatkowo zgodnie z Rozkazem organizacyjnym nr 024/GD/60 w Komendzie Powiatowej w Łęborku w 1960 roku powstał Referat ds. Ruchu Drogowego¹⁶³.

Ryc. 4. Funkcjonariusze KP MO w Łęborku w 1960 roku wraz z komendantem mjr. Eugeniuszem Gąsiorowskim (dolny rząd, piąty od lewej)

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Łęborka.

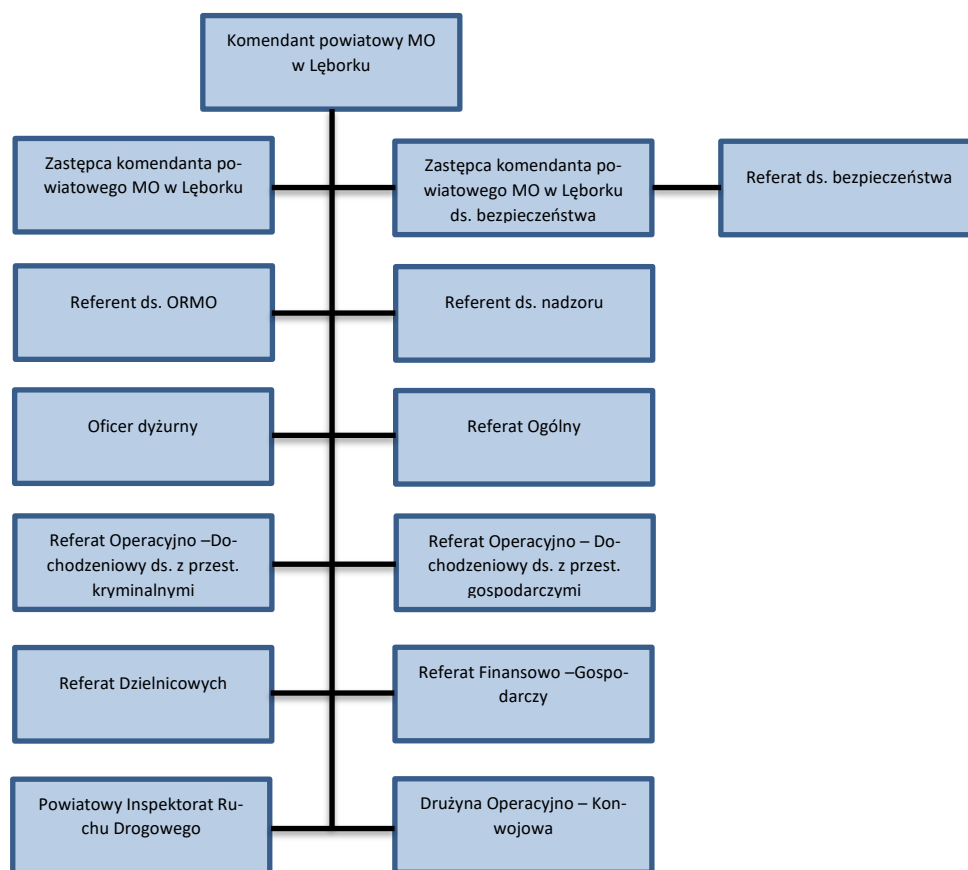
¹⁶¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 52.

¹⁶² AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 032/7, Etat osobowy nr GD/KP/049 Referat ds. Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Łęborku z 7 grudnia 1956 r., k. 46–47.

¹⁶³ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/18, t. 61/23, Etat osobowy nr GD/KP/018 KP MO w Łęborku, k. 3–5.

W 1961 roku zlikwidowano Referat Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych. Dodatkowo na miejsce Sekretariatu utworzono Referat Ogólny, natomiast Referat ds. Ruchu Drogowego zmieniono na Powiatowy Inspektorat Ruchu Drogowego, w którym zatrudnionych było sześciu funkcjonariuszy (kierownik i pięciu kierowców). Stan etatowy komendy po tych zmianach wynosił 55 funkcjonariuszy. Kolejną zmianą była likwidacja Posterunku Miejskiego w 1964 roku i utworzenie w jego miejsce Referatu Dzielnicowych z dziewięcioma etatami¹⁶⁴. Do 1957 roku komendantem był Józef Olczak. Jego następcą został Eugeniusz Gąsiorowski, który funkcję komendanta sprawował od 15 marca 1959 do 31 maja 1968 roku. Zmiany obrazuje schemat nr 10.

Schemat 10. Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku w grudniu 1964 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/67 t. 21/11, Etat osobowy nr GD/KP/051 KPMO w Łęborku z dnia 13 października 1961 roku.

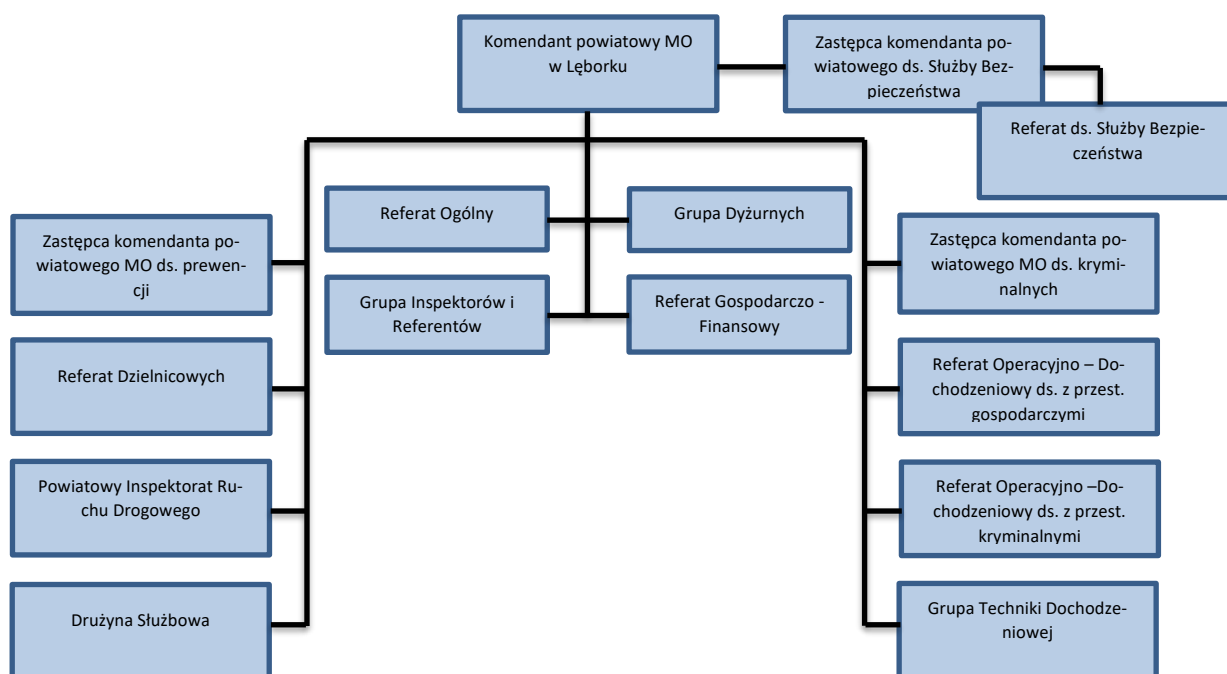
Struktura wewnętrzna Komendy Powiatowej MO w Łęborku w 1967 roku uległa nieznacznym korektom. Referat Finansowo-Gospodarczy zmienił nazwę na Referat Gospodarczo-

¹⁶⁴ Tamże, sygn. 05/67, t. 21/11, Etat osobowy nr GD/KP/051 KP MO w Łęborku z 13 października 1961 r., k. 2–7.

Finansowy, Drużyna Konwojowo-Operacyjna natomiast została zastąpiona Drużyną Służbową z przypisanymi 16 etatami. Dyżurnych, którzy wcześniej byli zaliczani do kierownictwa połączono w Grupę Dyżurnych. Podobnie było w przypadku referentów ds. ORMO oraz nadzoru, którzy wcześniej należeli do kierownictwa. Połączono ich w Grupę Inspektorów i Referentów, w której skład weszli również inspektorzy ds. administracyjnych oraz KO. Na koniec 1967 roku stan funkcjonariuszy zatrudnionych w jednostce wynosił 63 etaty¹⁶⁵.

Po utworzeniu w 1968 roku Grupy Techniki Dochodzeniowej z jednym etatem w latach 1968–1975 struktura wewnętrzna nie ulegała poważnym zmianom.

Schemat 11. Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku na dzień 27 lutego 1973 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku z dnia 27 lipca 1967 roku, k. 2 – 16.

W 1972 roku inspektora KO przemianowano na inspektora doskonalenia zawodowego, który był odpowiedzialny za szkolenia funkcjonariuszy oraz inspektora ds. administracyjnych na inspektora ds. wykroczeń. Jediną zmienną na przestrzeni lat był stan etatowy, który na 27 lutego 1973 roku stanowił 75 etatów¹⁶⁶. Strukturę Komendy Powiatowej MO w Łęborku w 1973 roku przedstawia powyższy schemat.

¹⁶⁵ Tamże, sygn. 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku z 27 lipca 1967 r., k. 2–16.

¹⁶⁶ Tamże.

1.5. Kolejowe jednostki MO w powiecie lęborskim

W omawianym okresie pierwszoplanową rolę odgrywał transport kolejowy, który zdominował wszystkie inne formy przemieszczania zarówno osób, jak i towarów. To właśnie koleją odbywały się wysiedlenia Niemców i Ukraińców, przesiedlenia Polaków, przewozy osobowe oraz transport towarowy.

Lębork jest położony na jednej z ważniejszych linii kolejowych między Gdańskiem a Szczecinem oraz posiadał linię odchodzącą do portu w Łebie. Jako że stacja kolejowa w Lęborku była terenem o wzmożonej działalności przestępczej, obleganym przez napływających osadników, MO musiała znaleźć jakieś rozwiązanie do stałego patrolowania tego terenu, gdyż sama obecność Służby Ochrony Kolei była niewystarczająca. Do 1946 roku na terenie Lęborka nie było specjalnego Posterunku Kolejowego, dlatego miejscowa Komenda Powiatowa stale delegowała dwóch funkcjonariuszy z 1-go Posterunku Miejskiego do pełnienia służby na dworcu kolejowym w Lęborku położonym w odległości 300 m. Celem milicjantów była kontrola pasażerów oraz przewożonych przez nich rzeczy, jeśli zachodziło podejrzenie szabru lub nielegalnego wywozu rzeczy poniemieckich¹⁶⁷.

Pierwsze informacje na temat posterunku kolejowego w Lęborku pochodzą z raportów komendanta powiatowego Bakalczuka ze stycznia 1946 roku. Zgodnie z raportem na terenie powiatu w styczniu 1946 roku istniał jeden Posterunek Kolejowy MO w Lęborku wchodzący w skład plutonu operacyjnego. Komendantem posterunku był podoficer odpowiedzialny za wyszkolenie dwóch zatrudnionych w nim funkcjonariuszy szeregowych. Wyszkolenie i kwalifikacje pracowników posterunku były oceniane jako dostateczne, natomiast współpraca z SOK jako dobra. Komendant Bakalczuk w swoich raportach ze stycznia i lutego 1946 roku zaznaczał, że problem natomiast stwarzali pracownicy PKP, którzy utrudniali pracę funkcjonariuszom MO. Niejednokrotnie udzielali oni pomocy zarówno szabrownikom, jak i napadającym na wyjeżdżających Niemców¹⁶⁸.

W raporcie za marzec 1946 roku znajduje się informacja, że na terenie Lęborka nie występuje Posterunek Kolejowy i ponownie na dworzec stale oddelegowany był patrol składający się z dwóch funkcjonariuszy¹⁶⁹. Stąd można wnioskować, że Posterunek Kolejowy w Lęborku

¹⁶⁷ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku od 20 lipca 1945 do 31 grudnia 1946 r., k. 101, 120.

¹⁶⁸ Tamże, k. 60, 76, 95.

¹⁶⁹ Tamże, k. 95.

istniał tylko na papierze, a sytuacja ochrony dworca nie zmieniała się od początku istnienia MO w powiecie. Podobna sytuacja, w której zlikwidowano posterunki widniejące tylko na papierze, była także w Kościerzynie, Kartuzach, Elblągu, Pucku oraz Starogardzie. Istnienie posterunków jedynie na papierze było spowodowane brakiem możliwości obsadzenia etatów z powodów kadrowych¹⁷⁰.

Dekretem z 21 grudnia 1955 roku o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej wprowadzono usankcjonowanie milicji kolejowej. Zgodnie z dekretem organizacja jednostek kolejowych Milicji Obywatelskiej została przystosowana do podziału administracyjnego Polskich Kolei Państwowych¹⁷¹. Po wejściu w życie dekretu w Lęborku utworzono Komisariat Kolejowej MO kategorii VIII, w którym w pierwszej połowie 1957 roku było zatrudnionych dziewięciu funkcjonariuszy – kierownik i ośmiu milicjantów¹⁷². Od sierpnia 1957 roku w komisariacie zmieniła się struktura zatrudnienia, utworzono dodatkowe stanowisko referenta operacyjno-dochodzeniowego, na które przeniesiono jednego z zatrudnionych wcześniej milicjantów. Dodatkowo zmieniła się kategoria komisariatu z VIII na IV¹⁷³.

Na podstawie Okólnika nr 1/59 z 12 maja 1959 roku naczelnicy wydziałów kolejowych komend wojewódzkich zlecieli kierownikom komisariatów kolejowych wyznaczenie funkcjonariusza do pełnienia funkcji technika dochodzeniowego, który miał zostać zaopatrzony w uniwersalne walizki śledcze. W walizce miał znajdować się aparat do wykonywania zdjęć małoobrazkowych oraz niezbędny sprzęt do przeprowadzania oględzin w miejscu zdarzenia. Szkolenie miało być zorganizowane w jak najkrótszym czasie, podczas którego funkcjonariusz nabywał wiedzę z zakresu ujawniania i zabezpieczania śladów, przeprowadzania oględzin miejsca zdarzenia oraz pobierania materiałów porównawczych. Technik dochodzeniowy miał być przeszkolony zgodnie z zasadami, jakimi byli szkoleni funkcjonariusze dochodzeniowi w MO¹⁷⁴.

¹⁷⁰ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 77–78.

¹⁷¹ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 311.

¹⁷² AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/67/10, Etat osobowy nr KMS/V/015 Komisariat Kolejowej MO, kat. VIII w Lęborku, k. 74–75.

¹⁷³ Tamże, sygn. 05/67/12, Etat osobowy nr GD/KMS/030 Komisariat Kolejowej MO, kat. IV w Lęborku z 19 sierpnia 1957 r., k. 78–79.

¹⁷⁴ AIPN Gd, Szkoła Milicji w Słupsku, sygn. 216/74/3, Pismo Okólne nr 1/59 Szefa Oddziału Kolejowego KG MO z 12 maja 1959 r., k. 380–381.

W maju 1960 roku wprowadzono Zarządzenie nr 45/60¹⁷⁵, zgodnie z którym wszystkie komisariaty kolejowe zostały podporządkowane powiatowym jednostkom MO. Decyzję podjęto, gdyż takie rozwiązanie od dwóch lat działało na terenie województwa wrocławskiego. Współpraca i wymiana informacji przyczyniły się do poprawy bezpieczeństwa na terenach chronionych jedynie przez jednostki milicji kolejowej. Zarządzenie zostało wprowadzone w życie od 15 czerwca 1960 roku¹⁷⁶.

Na mocy ustawy z 2 grudnia 1960 roku o kolejach nastąpiło odrodzenie Służby Ochrony Kolei. Ze względu na szeroki zakres uprawnień organów SOK oraz nałożony obowiązek współpracy między dwiema służbami w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa na obszarze kolejowym nastąpiły zmiany w strukturze milicji kolejowej¹⁷⁷. 14 lipca 1961 roku w KG MO na miejsce Oddziału Kolejowego powstał Oddział do Walki z Przesłtępstwami Gospodarczymi w Transporcie i Łączności. W terenie natomiast zostały zlikwidowane Kolejowe Rejonowe Komendy MO. W strukturze milicji kolejowej zostały jedynie komisariaty oraz posterunki¹⁷⁸.

Tabela 4. Stan zatrudnienia w Komisariacie Kolejowym MO w Lęborku w latach 1961–1967

Lp.	Nazwa stanowiska	Stopień milicyjny	Stan zatrudnienia	
			1961–1962	1963–1967
1.	Kierownik komisariatu	por.	1	1
2.	Referent operacyjno- -dochodzeniowy	st. sierż. – ppor.	1	1
3.	Milicjant	sierż.	7	6

Źródło: AIPN Gd, sygn. 05/67/22, Etat nr GD/KMS/045 za okres 1961–1967, Komisariat Kolejowej MO w Lęborku, k. 76–77.

Od 1 lipca 1959 do końca 1960 roku kierownikiem Komisariatu Kolejowego MO w Lęborku był ppor. Zbigniew Horodecki¹⁷⁹. W komisariacie w latach 1961–1962 zatrudnionych było dziewięciu funkcjonariuszy: kierownik, jeden referent operacyjno-dochodzeniowy oraz

¹⁷⁵ Tamże, Zarządzenie nr 45/60 KG MO z 26 maja 1960 r. w sprawie podporządkowania KP MO komisariatów kolejowych MO, k. 466–468.

¹⁷⁶ Tamże.

¹⁷⁷ Dz.U. 1960, nr 54, poz. 311.

¹⁷⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 65.

¹⁷⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/64, Sprawozdania Kwartalne Komisariatu Kolejowej MO w Lęborku za okres od 1 lipca 1959 do 31 grudnia 1960 r., k. 1–4, 72–74, 96–98, 268–270.

siedmiu milicjantów. W kolejnych latach redukowano liczbę etatów, w wyniku czego do 1967 roku zatrudnionych było ośmiu funkcjonariuszy¹⁸⁰.

W 1967 roku w miejscu komisariatu powstał Posterunek Kolejowy MO, którego komendantem został st. sierż. Franciszek Rudziński. W latach 1967–1973 na posterunku zatrudnionych było siedmiu funkcjonariuszy¹⁸¹.

1.6. Posterunki MO w Lęborku i powiecie lęborskim

Pierwsza wzmianka o tworzeniu posterunków znajduje się w sprawozdaniu z działalności Komendy Powiatowej MO w Lęborku sporządzonym przez komendanta powiatowego Bakalczuka. Informował w nim, że po zorganizowaniu działalności Komendy Powiatowej oraz Posterunków Miejskich nr I i II, w miarę zgłaszania się ochotników do MO, organizowano kolejno posterunki gminne: Nowa Wieś, Maszewo, Rozłazino, Boże Pole (miejscowość administracyjnie należała do powiatu lęborskiego, gm. Rozłazino do 1954 roku), Łęczyce, Gniewino, Choczewo, Wieck, Łebień, Siemirowice oraz posterunek w Łebie¹⁸².

Posterunki na terenie powiatu lęborskiego w początkowym okresie w większości tworzone zgodnie z jego podziałem administracyjnym. Struktura MO składająca się głównie z posterunków tworzonych w mniejszych miejscowościach i wsiach, nie zawsze była objęta ewidencją dla jednostek nadrzędnych. Po pewnym czasie dokonano reorganizacji struktury likwidując część jednostek, a pozostałe zamieniając na posterunki gminne. Wydany na przełomie lipca i sierpnia 1945 roku komunikat dyslokacyjny jednostek MO na terenie województwa gdańskiego przewidywał na terenie powiatu funkcjonowanie dwóch komisariatów miejskich oraz dziewięciu posterunków gminnych¹⁸³. Mimo oficjalnych wytycznych nie zmieniono wcześniej utworzonej struktury w powiecie i zamiast komisariatów w Lęborku pozostały dwa posterunki i gminne, nazywane miejskimi, oraz 10 posterunków gminnych.

¹⁸⁰ Tamże, sygn. 05/67/22, Etat nr GD/KMS/045 za okres 1961–1967, Komisariat Kolejowej MO w Lęborku, k. 76–77.

¹⁸¹ Tamże, sygn. 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Lęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

¹⁸² Tamże, sygn. 05/54/3, Sprawozdanie z działalności KP MO za 1945 r., k. 1.

¹⁸³ K. Filip, *Komunikat dyslokacyjny...*, s. 55–68.

Ryc. 5. Załoga posterunku nr II w Lęborku w 1945 roku wraz z komendantem powiatowym plut. Kazimierzem Borkowskim (środkowy rząd, trzeci od lewej)

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Lęborka.

Tabela 5. Stan posterunków MO w powiecie lęborskim na 12 listopada 1945 roku

Lp.	Posterunek MO	Stan etatowy
1.	Posterunek Miejski I Lębork	15
2.	Posterunek Miejski II Lębork	14
3.	Nowa Wieś	8
4.	Gniewino	8
5.	Łęczyce	8
6.	Rozłazino	7
7.	Wicko	7
8.	Choczewo	7
9.	Łebień	7
10.	Maszewo	7
11.	Łeba	7
12.	Cewice	4
Razem		99

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 r., k. 143–148.

Nieujętym w dyslokacji był posterunek MO w Maszewie, który funkcjonował jako dodatkowy w gminie Cewice. Zlikwidowano natomiast posterunki w Siemirowicach i Bożym Polu¹⁸⁴. Miejscowości powiatu miały nazwy niemieckie i takie też były w sprawozdaniach i dokumentach tworzonych przez komendantów MO. Posterunek MO w Wicku wpisywany był jako Witki, natomiast posterunek MO w Maszewie wpisywany był nazwami polsko-niemieckimi jako Wielki Masow (nazwa niemiecka Groß Massow)¹⁸⁵. Na 12 listopada 1945 roku na terenie powiatu znajdowały się dwa tzw. miejskie posterunki w Lęborku oraz 10 posterunków gminnych, co pokazuje powyższa tabela.

W kronice ważniejszych wydarzeń powiatu lęborskiego wydanych przez Wydział „C” KW MO w Gdańsku znajdujemy informację, że na koniec 1945 roku na terenie powiatu znajdowało się osiem posterunków gminnych. Dane częściowo pokrywały się z przedstawionymi w powyższej tabeli, jednak nie uwzględniały posterunków w Maszewie i Łebieniu, informowały natomiast o posterunku w Bożym Polu¹⁸⁶. W pracy ze względu na brak informacji o posterunku w Bożym Polu przyjęto za wiarygodne dane przedstawione w tabeli nr 5.

W styczniu 1946 roku w skład powiatu wchodziły dwie gminy miejskie (Lębork i Łeba) oraz osiem gmin wiejskich (Cewice, Choczewo, Łęczyce, Nowa Wieś, Gniewino, Rozłazino, Łebień, Wicko). Komendant Bakalczuk zmienił również dotychczasową lokalizację posterunku Cewice, który przeniesiono do miejscowości Łebunia stanowiącej centrum gminy¹⁸⁷. Aktualny stan posterunków oraz zatrudnienia przedstawia tabela nr 6.

Decyzją KW MO w Gdańsku w listopadzie 1946 roku zlikwidowano Posterunek Miejski nr I w Lęborku, a w miejsce Posterunku Miejskiego nr II utworzono jeden duży Posterunek Miejski. Dodatkowo 17 listopada 1946 roku zlikwidowano Posterunek MO Maszewo, który został włączony do wzmocnionego Posterunku Miejskiego¹⁸⁸. W tym okresie na terenie powiatu poza posterunkiem miejskim istniało dziewięć posterunków gminnych, co pokazuje tabela nr 7.

¹⁸⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 r., k. 143–148.

¹⁸⁵ W. Skóra, *Nazwy miejscowości powiatów słupskiego, lęborskiego i bytowskiego w badaniach Konsulatu RP w Szczecinie w 1929 roku*, [w:] *VI Konferencja Kaszubsko-Pomorska pt. Rozwój nazewnictwa lokalnego Pomorza Zachodniego. Pomorska toponomastyka i onomastyka na przestrzeni dziejów. Materiały z konferencji*, Darłowo, 8–9 września 2000, red. W. Łysiak, Poznań 2001, s. 72.

¹⁸⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/157, Ogólna charakterystyka powiatu lęborskiego. Kształtowanie się organów Władzy Ludowej na terenie powiatu, k. 7.

¹⁸⁷ Tamże, sygn. 05/54/3, Raport sytuacyjny komendanta powiatowego MO w Lęborku z 16 stycznia 1946 r., k. 3.

¹⁸⁸ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za listopad 1946 r., k. 248–249.

Tabela 6. Stan posterunków MO w powiecie łębarskim na 31 stycznia 1946 roku

Lp.	Posterunek MO	Stan etatowy
1.	Posterunek Miejski I Łębork	15
2.	Posterunek Miejski II Łębork	13
3.	Łeba	8
4.	Łebień	8
5.	Gniewino	8
6.	Nowa Wieś	7
7.	Rozłazino	7
8.	Choczewo	7
9.	Łęczyce	7
10.	Maszewo	7
11.	Łebunia	7
12.	Wicko	6
Razem		100

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Łęborku za styczeń 1946 r., k. 57–58.

Tabela 7. Stan posterunków gminnych MO w powiecie łębarskim na 30 listopada 1946 roku

Lp.	Posterunek MO	Stan etatowy
1.	Posterunek Miejski Łębork	27
2.	Łeba – portowy	8
3.	Łebunia	8
4.	Rozłazino	8
5.	Nowa Wieś	7
6.	Łebień	7
7.	Choczewo	7
8.	Wicko	7
9.	Łęczyce	7
10.	Gniewino	6
Razem		92

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Łęborku za listopad 1946 r., k. 248.

Po kilku etapach weryfikacji funkcjonariuszy MO odbywających się systematycznie od 1946 roku oraz kolejnych reorganizacjach stanu etatowego na podstawie zarządzenia nr 101 komendanta wojewódzkiego w Gdańsku dla jednostek terenu województwa gdańskiego stan osobowy zdecydowanie się zmniejszył¹⁸⁹. Według rozkazu organizacyjnego komendanta głównego stan etatów przydzielonych jednostkom podległym KP MO w Lęborku na 19 kwietnia 1947 roku wynosił 46 funkcjonariuszy¹⁹⁰.

Redukcja etatów w celu wykonania rozkazu na terenie jednostek powiatu nastąpiła w maju 1947 roku, kiedy z 81 zatrudnionych na posterunkach funkcjonariuszy w czerwcu zostało ich jedynie 42¹⁹¹. Na terenie powiatu znajdowało się osiem posterunków gminnych, jeden posterunek gminny pełniący również funkcję portowego w Łebie IV kategorii oraz funkcjonujący na terenie Lęborka posterunek gminny I kategorii – tzw. Posterunek Miejski¹⁹². Z miesięcznych sprawozdań komendanta powiatowego w Lęborku wynika, że stan etatowy przypisany poszczególnym jednostkom nie odzwierciedlał stanu faktycznego zatrudnienia. Do posterunku miejskiego przypisanych było 10 funkcjonariuszy, natomiast od czerwca do sierpnia zatrudnionych w nim było dziewięciu milicjantów. Podobnie było w przypadku posterunków MO w Łęczycach, Łebuni i Łebieniu, do których przypisanych było po czterech funkcjonariuszy, natomiast zatrudnionych jedynie po trzech¹⁹³. Od listopada 1946 roku, kiedy w posterunkach na terenie powiatu zatrudnionych było 92 funkcjonariuszy, do maja 1949 roku liczba etatów zmniejszyła się o ponad połowę i wynosiła 42 osoby (tabela 8).

W raporcie sytuacyjnym z sierpnia 1951 roku widnieje informacja, że posterunek MO w Łebie, pełniący również funkcję posterunku portowego, wraz z placówką WOP stosował nadzór nad wpływającymi i wypływającymi kutrami¹⁹⁴. W III kwartale 1952 roku zmieniono lokalizację posterunku w Łebuni, który przeniesiono ponownie do Cewic, natomiast reszta posterunków pozostała bez zmian¹⁹⁵.

¹⁸⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 4, Rozkazy wewnętrzne komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku dot. szkolenia funkcjonariuszy, zasad przyznawania nagród, planów urlopów wypoczynkowych, współzawodnictwa w pracy, k. 27.

¹⁹⁰ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 1550/1578, Etat nr 84/2 Komendy Powiatowej MO w Lęborku – II kat. z 19 kwietnia 1947 r., k. 262.

¹⁹¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Raporty sytuacyjne za maj i czerwiec 1947 r., k. 133–146.

¹⁹² AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 1550/1578, Etat nr 84/2 Komendy Powiatowej MO w Lęborku – II kat. z 19 kwietnia 1947 r., k. 262.

¹⁹³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Raporty sytuacyjne za czerwiec, lipiec i sierpień 1947 r., k. 141–166.

¹⁹⁴ AIPN Gd, sygn. 05/73/19, Raport sytuacyjny cz. I, sytuacja polityczna z terenu KP MO w Lęborku, sierpień 1950 r., k. 31.

¹⁹⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r., k. 150.

Tabela 8. Stan posterunków gminnych MO w powiecie łębarskim na 31 maja 1949 roku

Lp.	Posterunek MO	Stan etatowy
1.	Posterunek Miejski Łębork	9
2.	Łeba	5
3.	Choczewo	4
4.	Nowa Wieś	4
5.	Gniewino	4
6.	Łebień	4
7.	Rozłazino	3
8.	Łebunia	3
9.	Łęczyce	3
10.	Wicko	3
Razem		42

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/4, t. 46, Wykaz ruchu partyjnego w Komendzie Powiatowej MO Łębork za maj 1949 r., k. 38.

Tabela 9. Stan posterunków MO w powiecie łębarskim na 10 października 1952 roku

Lp.	Posterunek MO
1.	Posterunek Miejski Łębork
2.	Łeba
3.	Choczewo
4.	Nowa Wieś
5.	Gniewino
6.	Łęczyce
7.	Rozłazino
8.	Cewice
9.	Łebień
10.	Wicko

Źródło: AIPN Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za III kwartał 1952 r., k. 150.

Od 1954 roku na mocy ustawy z 25 września o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych¹⁹⁶ powiat w miejsce dotychczasowych gmin został podzielony na 19 gromad. Nowy podział administracyjny nie odpowiadał dyslokacji posterunków MO w terenie, co wyrażało się tym, że niektóre z posterunków obsługiwały od tej pory nawet po trzy gromady¹⁹⁷. Na terenie powiatu lęborskiego zlikwidowano cztery istniejące dotychczas posterunki gminne (Gniewino, Rozłazino, Łebień i Wicko). Pozostałych sześć zostało przemianowanych na posterunki międzygromadzkie, którym przydzielono nowe rejony służbowe, do których należały pobliskie gromady. Jedynie Posterunek Miejski, tak jak dotychczas, obsługiwał wyłącznie miasto Lębork¹⁹⁸.

Tabela 10. Stan posterunków MO w powiecie lęborskim w 1955 roku

Lp.	Posterunek MO	Rejon służbowy (gromada)	Kategoria	Stan etatowy
1.	Posterunek Miejski	m. Lębork	IV	7
2.	Choczewo	5 GR	V	6
3.	Łeba	2 GR + miasto Łeba	VI	5
4.	Łęczyce	4 GR	VI	5
5.	Cewice	3 GR	VII	4
6.	Nowa Wieś	3 GR	VII	4
Razem				31

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/67/9, Etaty osobowe nr GD/KP/05 KP MO w Lęborku za lata 1955–1956, k. 85.

Według etatu nr GD/KP/018 KW MO w Gdańsku polecono w miejsce wcześniej zaplanowanej Grupy Dzielnicowych pozostawienie w niezmienionej formie Posterunku Miejskiego. Jedyną zmianą było rozszerzenie jego rejonu służbowego, spowodowane likwidacją w 1956 roku Posterunku MO Nowa Wieś, którego teren włączono do jednostki miejskiej. Od tej pory obsługiwał on teren Lęborka oraz podległych mu trzech gromad. Dodatkowo zmniejszono rejon służbowy posterunku MO w Choczewie, co spowodowało jego spadek z V do VII kategorii¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191.

¹⁹⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/154, Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu lęborskiego z 30 grudnia 1970 r., k. 100.

¹⁹⁸ Tamże, sygn. 05/67/21/11/DVD, Etaty osobowe KP MO w Lęborku za lata 1961–1967, k. 10.

¹⁹⁹ Tamże, sygn. 05/18, t. 61/23, Etaty osobowe nr GD/KP/018 KP MO w Lęborku za lata 1956–1961, k. 5–6.

Tabela 11. Stan posterunków MO w powiecie łębarskim w latach 1956–1963

Lp.	Posterunek MO	Rejon służbowy (gromada)	Kategoria	Stan etatowy
1.	Posterunek Miejski	m. Łębork + 3 GR	IV	9
2.	Łeba	3 GR + miasto	VI	5
3.	Łęczycze	4 GR	VI	5
4.	Choczewo	4 GR	VII	4
5.	Cewice	4 GR	VII	4
Razem				27

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 61/23, Etaty osobowe nr GD/KP/018 KP MO w Łęborku za lata 1956–1961, k. 5–6; AIPN Gd, sygn. 05/67/21/11/DVD, Etaty osobowe KP MO w Łęborku za lata 1961–1967, k. 10.

Na podstawie Rozkazu Organizacyjnego nr 017/64 do Etatu GD/KP/051 KW MO polecono likwidację Posterunku Miejskiego, którego rejon służbowy (tj. miasto Łębork oraz gromada Nowa Wieś Łębarska) obsługiwał od tej pory nowo utworzony w Komendzie Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Łęborku – Referat Dzielnicowych. Na terenie powiatu pozostały cztery posterunki międzygromadzkie, co przedstawia poniższa tabela²⁰⁰.

Tabela 12. Stan posterunków MO w powiecie łębarskim w latach 1964–1972

Lp.	Posterunek MO	Rejon Służbowy (gromada)	Stan etatowy
1.	Łeba	m. Łeba, Wicko	5
2.	Łęczycze	Łęczycze, Rozłazino, Boże Pole	5
3.	Cewice	Cewice	4
4.	Choczewo	Choczewo, Łebień, Sasino	5
Razem			19

Źródło: AIPN Gd, sygn. 05/67/21/11/DVD, Etaty osobowe KP MO w Łęborku za lata 1961–1967, k. 10; AIPN Gd, sygn. 05/67/27/13, Etaty osobowe nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

Tabela 12 obrazuje stan etatowy w latach 1964–1972, jednakże nie są w niej ujęte krótkoterminowe zmiany liczby funkcjonariuszy. Według etatu osobowego nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku w latach 1967–1973 nastąpiło 20 zmian stanu zatrudnienia w całej Komendzie Powiatowej. W przypadku posterunków chwilowa zmiana liczby zatrudnionych milicjantów z pięciu do sześciu (wg wykazu nr 11 i 12) nastąpiła w Posterunku MO w Choczewie²⁰¹.

W materiałach źródłowych wykryto też pewne nieścisłości. Zgodnie z etatem osobowym nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku za lata 1967–1973 w Posterunku MO w Łebie do 1972

²⁰⁰ Tamże, sygn. 05/67/21/11/DVD, Etaty osobowe KP MO w Łęborku za lata 1961–1967, k. 8.

²⁰¹ Tamże, sygn. 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Łęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

roku zatrudnionych było pięciu funkcjonariuszy. Dopiero w 1973 roku zwiększono liczbę etatów do sześciu. Natomiast w sprawozdaniu z kontroli Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO przeprowadzonej w 1970 roku w Posterunku MO w Łebie w 1969 roku służbę pełniło sześciu milicjantów²⁰².

Tabela 13. Stan posterunków MO w powiecie lęborskim w latach 1973–1975

Lp.	Posterunek MO	Rejon służbowy (gmina)	Stan etatowy
1.	Łeba	Łeba	6
2.	Łęczycy	Łęczycy	5
3.	Cewice	Cewice	4
4.	Choczewo	Choczewo	5
5.	Łebień	Łebień	4
Razem			24

Źródło: AIPN Gd, sygn. 05/67/27/13, Etat osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Lęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

Stan posterunków utrzymał się aż do 1973 roku, kiedy na mocy ustawy z 29 listopada 1972 roku o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych²⁰³ istniejące dotychczas gromady od 1 stycznia 1973 roku przekształcono w gminy. Zgodnie z tą ustawą dokonano ostatniej reformy w strukturze organizacyjnej posterunków gminnych w powiecie lęborskim. Do dotychczasowej sieci dołączono utworzony ponownie posterunek MO w Łebieniu, a pozostałe cztery istniejące posterunki przemianowano z międzygromadzkich na gminne, zgodnie z nowym podziałem administracyjnym. Od tej pory na terenie powiatu znajdowało się pięć posterunków gminnych (tabela 13) z łączną liczbą etatów 24²⁰⁴. Na 1 stycznia 1975 roku stan ten wzrósł do 31 milicjantów²⁰⁵.

²⁰² Tamże, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo-śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego, przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO z 15 lipca 1970 r., k. 218.

²⁰³ Dz.U. 1972, nr 49, poz. 312.

²⁰⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/67/27/13, Etaty osobowy nr GD/KP/062 KP MO w Lęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

²⁰⁵ Tamże, sygn. 460/451, Stan etatowy gminnych posterunków MO działających na terenie wiejskim województwa gdańskiego, k. 122.

Rozdział II

FUNKCJONOWANIE MILICJI OBYWATELSKIEJ W POWIECIE LĘBORSKIM I JEJ GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁANIA

2.1. Służba prewencyjna

Utrzymanie ładu i porządku publicznego, zwalczanie wykroczeń oraz zapobieganie przestępczości należały do podstawowych zadań ówczesnej służby prewencyjnej. Do ich wykonywania oddelegowani byli funkcjonariusze służby zewnętrznej, w skład której wchodził: patrole, dzielnicowi, posterunkowi oraz ruch drogowy. Zadania służby zewnętrznej szczegółowo określono w Tymczasowej instrukcji służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej z 19 kwietnia 1945 roku²⁰⁶.

W myśl instrukcji milicjantów powinny cechować: zamiłowanie do służby, nieugięta wola strzeżenia zasad demokracji, odpowiedzialność, karność, odwaga, stanowczość i zdecydowanie w wypełnianiu obowiązków służbowych, ambicja w pracy, rzetelność i prawdomówność. Funkcjonariusz powinien równo traktować wszystkich obywateli szanujących prawo, bez względu na ich stanowisko społeczne, narodowość czy wyznanie. Niegodnym milicjanta było używanie słów wulgarnych, potrącanie czy bicie. Najważniejszym z zadań było natomiast zapobieganie przestępstwom i ściganie winnych²⁰⁷.

Podstawową formą pełnienia codziennej służby prewencyjnej były patrol, obchód oraz posterunek uliczny. Podczas patrolu funkcjonariusze poruszali się po rejonie służbowym i zwracali uwagę na wszystko, co działo się na ulicach. W trakcie obchodu mieli wyznaczone konkretne zadania. Z biegiem czasu rozdzielono obydwa rodzaje czynności służbowych. Patrol został przypisany służbie patrolowej, natomiast obchodów dokonywali dzielnicowi oraz posterunkowi. Dokładne wytyczne znalazły się w regulaminie dotyczącym zasad organizacji i wykonywania służby funkcjonariuszy MO na posterunkach ulicznych i w patrolach z 12 kwietnia 1955 roku. Od tej pory patrol nazywano grupę funkcjonariuszy nie mniejszą niż dwie osoby

²⁰⁶ AIPN Warszawa, SUSW Warszawa, sygn. 00495/1256, Rozkaz nr 88 komendanta głównego MO z 19 kwietnia 1945 r. Tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, k. 83–113.

²⁰⁷ Tamże.

lub jednego milicjanta wraz z członkami ORMO pełniącymi służbę na określonej trasie. Wyróżniano patrole stałe i doraźne oraz piesze i zmotoryzowane. Natomiast obchody mogły być wykonywane przez jednego dzielnicowego lub posterunkowego, którzy mogli w tym czasie wykonywać również czynności niezwiązane z bieżącymi wydarzeniami²⁰⁸.

Od dzielnicowych i posterunkowych wymagano przynajmniej podstawowej wiedzy na temat mieszkańców, dlatego preferowano, aby mieszkali w rejonach swojej dzielnicy. Było to bardzo istotne z uwagi na fakt, że ich codzienna służba polegała na kontaktach z ludźmi mieszkającymi na danym terenie, dozorcami czy administratorami. Dzielnicowi zajmowali się również załatwianiem spraw mniejszej wagi, sporządzali opinie i wywiady środowiskowe, doręczali nakazy administracyjne i pisma sądowe, sprawdzali wskazane miejsca pobytu osób poszukiwanych oraz czuwali nad ogólnym porządkiem w swoich dzielnicach, a zimą nad stanem odśnieżenia ulic. Dodatkowo sprawdzali też czystość w sklepach oraz świeżość sprzedawanych produktów²⁰⁹.

Funkcjonariusze MO w zakresie swoich obowiązków działali jedynie w rejonach swoich posterunków czy komisariatów, na odgórnie ustalonych terenach. Czynności na terenie innej jednostki mogli wykonywać wyłącznie pod warunkiem poinformowania właściwej jednostki wykonawczej o ich przeprowadzaniu na wskazanym terenie. W niecierpiących zwłoki przypadkach funkcjonariusze po wykonaniu czynności służbowych byli zobowiązani niezwłocznie złożyć meldunek przełożonemu, któremu podlegał teren z czynności²¹⁰.

Kolejną formą służby prewencyjnej były posterunki uliczne, które wystawiano w najbardziej niebezpiecznych rejonach miast. Dzielono je na ogólne, wystawiane w miejscach użyteczności publicznej oraz specjalne, wystawiane w lokalach w celu wykonania określonych zadań. Służba na posterunku trwała 24 godziny w systemie trzymianowym. Dyżurujący z budki wartowniczej obserwował wydarzenia na ulicy. Budki musiały być wyposażone w aparat telefoniczny, dzięki czemu milicjant mógł poprosić o ewentualne wsparcie, a także informować przełożonego o wydarzeniach²¹¹.

²⁰⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 115–116.

²⁰⁹ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 203.

²¹⁰ AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 238 komendanta głównego MO z 4 lipca 1947 r. w sprawie przestrzegania właściwości terytorialnej przez jednostki MO przy wykonywaniu czynności urzędowych, k. 149.

²¹¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 115–116.

W celu poprawy bezpieczeństwa na terenie powiatu lęborskiego każda jednostka MO swoim stanem osobowym zabezpieczała ciągłość służby wystawiając stałe patrole w dzień i w nocy. Ponadto w KP MO w Lęborku od godziny 18.00. 12-godzinną służbę pełnił oficer dyżurny, który miał za zadanie nadzór nad prawidłowym pełnieniem służby w godzinach nocnych funkcjonariuszy z Komendy Powiatowej i posterunków miejskich. Oprócz służb patrolowych w jednostkach służbę pełnili również funkcjonariusze będący na etacie dzielnicowego, którzy mieli przydzielony rejon służbowy podległy danej jednostce²¹².

W połowie 1946 roku we wszystkich posterunkach zarówno miejskich, jak i wiejskich wprowadzono służbę dyżurnych przez całą dobę. Dodatkowo w Łebie zdecydowano o stałych patrolach nocnych dwóch milicjantów w godzinach od 20.00 do 5.00 rano. Patrole dzienne miały za zadanie kontrolowanie dróg i miejsc zaludnionych, natomiast nocne miały na celu zapobieganie grabieżom i rabunkom. W posterunkach wiejskich dzielnicowi objeżdżali teren kontrolując wsie, sklepy, ruch na drodze oraz stan sanitarny²¹³.

W związku z licznymi grabieżami i morderstwami w miesiącach letnich 1946 roku od września tego roku na terenie powiatu lęborskiego starosta powiatowy Jan Piotrkowski wprowadził ponownie godziny milicyjne od 23.00 do 5.00 rano²¹⁴. Wyznaczono dodatkowe nocne patrole mające na celu zatrzymywanie ludzi przemieszczających się po godzinie milicyjnej, sprawdzanie ich dokumentów, wyłapywanie podejrzanych jednostek oraz kontrolowanie przejeżdżających pojazdów konnych i mechanicznych. Dodatkowo wprowadzono całodobowe dyżury samochodów ciężarowych wyznaczonych z rozmaitych urzędów i instytucji, które były do dyspozycji Plutonu Operacyjnego na wypadek alarmu lub obławy²¹⁵.

Miasto Lębork było w 1946 roku podzielone na cztery dzielnice. W listopadzie co noc wysyłani pięć patroli składających się z jednego milicjanta oraz dwóch członków ORMÓ. Służba pełniona była w godzinach 19.00–6.00, przy czym w całym powiecie lęborskim od 23.00 do 6.00 w dalszym ciągu panowała godzina milicyjna²¹⁶. W związku ze zwiększeniem częstotliwości napadów patroli sowieckich na milicjantów podczas służby pod koniec miesiąca zostały

²¹² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za styczeń 1946 r., k. 58.

²¹³ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO za czerwiec 1946 r., k. 135.

²¹⁴ AP Gd, Urząd Wojewódzki Gdański, sygn. 10/1164/0/1.4/84, Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego w Lęborku za wrzesień 1946 r., k. 11.

²¹⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za wrzesień 1946 r., k. 196.

²¹⁶ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za listopad 1946 r., k. 249.

wzmocnione zarówno patrole milicyjne, jak i WOP. Od grudnia w ich skład nie wchodził członek ORMO²¹⁷.

Podczas pełnienia służby milicjanci ujawniając popełnione wykroczenie mogli zastosować pouczenie lub nałożyć mandat karny jako jeden ze środków oddziaływania wychowawczego. W październiku 1946 roku mandatami karnymi na łączną kwotę 14 145 zł ukarano 103 osoby. Mandaty były wystawiane przeważnie w wysokości od 30 do 50 zł w przypadku spokojnego zachowania ukaranego. Osobom opryskliwym przeważnie podnoszono kwotę mandatu do 100 zł i była to decyzja milicjanta nakładającego grzywnę. Przewinieniem, za które najczęściej karano było opilstwo, brak tablic u wozów oraz jazda rowerem po chodniku. W miesiącu sprawozdawczym sporządzono 26 doniesień karno-administracyjnych do Urzędu przy Starostwie Powiatowym w Lęborku²¹⁸. W listopadzie 1946 roku liczba wystawionych mandatów karnych wzrosła do 146, natomiast łączna ich kwota była znacznie niższa, niż w miesiącu poprzedzającym i wynosiła 4565 zł. Podobnie jak w październiku, najwięcej mandatów wystawiono za nieprawidłową jazdę rowerem (35), opilstwo (18) oraz brak tablic u wozów (20)²¹⁹.

Po wyłączeniu z patroli nocnych członków ORMO od stycznia 1947 roku w patrole na terenie miasta wysyłano jedynie sześciu milicjantów, którzy pracowali w zespołach dwuosobowych. Dodatkowo od 24 stycznia 1947 roku zniesiono godziny milicyjne w powiecie²²⁰.

Od 15 marca 1947 roku w myśl instrukcji wydanej przez KW MO w Gdańsku zmienił się system patroli w powiecie. Podstawową zmianą było wydłużenie służby oficera dyżurnego, który od tej pory pełnił służbę 24-godzinną i jego głównym zadaniem była kontrola służby wartowniczej przy KP MO w Lęborku i Posterunku Miejskim w Lęborku oraz wysyłanie patroli dziennych i nocnych. Do posterunku wystawianego codziennie przed Komendą Powiatową w Lęborku pełniącego wartę wyznaczano codziennie trzech dyżurnych oraz dowódcę warty i pięciu milicjantów jako pogotowie. Na Posterunku Miejskim w Lęborku wybierano trzech dyżurnych pełniących służbę po osiem godzin. Zmienił się również sam podział Lęborka, który od marca podzielono na trzy, a nie jak dotychczas na cztery, dzielnice. Uwzględniając te zmiany w marcu 1947 roku wykonano 176 patroli, z czego aż 57 wysłano z Posterunku Miejskiego

²¹⁷ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za grudzień 1946 r., k. 276.

²¹⁸ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za październik 1946 r., k. 239.

²¹⁹ Tamże, Sprawozdanie referatu śledczego KP MO w Lęborku za 1–30 listopada 1946 r. z 30 listopada 1946 r., k. 260.

²²⁰ Tamże, sygn. 05/3/4, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za styczeń 1947 r., k. 106–107.

w Lęborku²²¹. Dodatkowo przez cały 1947 rok w dni targowe, tj. we wtorki i piątki, na rynek wysyłano patrole specjalne. Do ich zadań należało kontrolowanie cen towarów oraz utrzymanie porządku²²².

W kwietniu 1947 roku odbyto 181 patroli, w trakcie których mandatami karnymi ukarano 362 osoby na kwotę 21 315 zł. Najwięcej patroli (29) wykonał Posterunek Miejski w Lęborku oraz 26 Posterunek w Rozłazinie²²³. W maju 1947 roku wysłano 182 patrole, z czego 62 wykonał Posterunek Miejski w Lęborku. Mandatami ukarano 215 osób na kwotę 12 005 zł²²⁴.

W lipcu 1947 roku ze względu na zmniejszenie liczby etatów zniesiono stałe dyżury w posterunkach gminnych w powiecie. W dzień w godzinach urzędowania posterunku funkcję dyżurnego pełnił miejscowy komendant. W Komendzie Powiatowej w Lęborku i w Posterunku MO Lębork stałe dyżury pozostały bez zmian. W lipcu wysłano 239 patroli i obchodów, w trakcie których mandatami karnymi ukarano 112 osób²²⁵.

15 sierpnia 1947 roku podczas rutynowego patrolu milicjanci zatrzymali dwóch zbiegłych z obozu pracy niemieckich jeńców wojennych, których odstawiono do PUBP w Elblągu. Łącznie w sierpniu wykonano 328 patroli i obchodów, wystawiono 295 mandatów karnych na łączną kwotę 17 835 zł²²⁶. Sukcesem milicjantów z posterunku w łączycach było wykrycie w czasie patrolu 26 września dziewięcioosobowej szajki złodziejskiej, która działała na obszarze działania posterunków MO łączyce oraz Choczewo. Ogółem we wrześniu 1947 roku wykonano 162 patrole, w trakcie których 195 osób ukarano doraźnymi mandatami karnymi na łączną kwotę 13 860 zł²²⁷. W październiku liczba wykonanych patroli i obchodów wzrosła do 223, mandatami na kwotę 4010 zł ukarano 60 osób²²⁸. W listopadzie wykonano 264 patrole i obchody, w trakcie których wylegitymowano 192 osoby. Mandatami na kwotę 17 250 zł ukarano 213 osób²²⁹. W grudniu liczba patroli wzrosła do 346. W ich trakcie wylegitymowano i upomniano 219 osób, natomiast 276 ukarano mandatami karnymi na kwotę 19 600 zł. Naj-

²²¹ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za marzec 1947 r., k. 118–119.

²²² Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za grudzień 1947 r., k. 206.

²²³ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za kwiecień 1947 r., k. 126–127.

²²⁴ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za maj 1947 r., k. 134.

²²⁵ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za lipiec 1947 r., k. 151–161.

²²⁶ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za sierpień 1947 r., k. 165–171.

²²⁷ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za wrzesień 1947 r., k. 176–183.

²²⁸ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za październik 1947 r., k. 187.

²²⁹ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za listopad 1947 r., k. 197.

większym sukcesem milicjantów powiatu lęborskiego w grudniu było rozpoznanie i zatrzymanie byłego komendanta posterunku MO w Maszewie Zygmunta Kwapisza, który zdezerterował 8 grudnia 1945 roku. W momencie zatrzymania był ucharakteryzowany, posiadał pistolet z 36 nabojami oraz dokumenty ze zmienionym nazwiskiem²³⁰.

Najważniejszym zadaniem służby prewencyjnej w zakresie utrzymania porządku publicznego było wykrywanie wykroczeń. Funkcjonariusze działali na podstawie prawa o wykroczeniach z 1932 roku²³¹ oraz postępowania karno-administracyjnego z 1928 roku²³².

Funkcjonariusz MO miał prawo do nakładania doraźnych mandatów karnych za wykroczenia przeciwko przepisom porządkowym, sanitarnym czy w ruchu drogowym. W Rozkazu nr 24 KG MO z 21 listopada 1944 roku wyszczególniono dokładnie wykroczenia, za które można było ukarać obywatela mandatem:

- nieprzestrzeganie przepisów ruchu drogowego (jazda po niewłaściwej stronie drogi czy nadmierna prędkość);
- nieporządek w miejscach publicznych, w tym w rejonie chodników, na schodach czy podwórzach;
- wykroczenie przeciwko przepisom sanitarnym w zakładach fryzjerskich, mięsnych i mleczarskich;
- nieprzestrzeganie godzin otwarcia sklepów czy lokali gastronomicznych;
- nieprzestrzeganie przepisów weterynaryjnych na targowiskach;
- zakłócenie spokoju publicznego,
- opilstwo²³³.

Z otrzymanych meldunków kierowanych do Komendy Wojewódzkiej w Gdańsku wynikało, że na terenach stacji kolejowych podczas postojów pociągów zdemobilizowanych żołnierzy Armii Czerwonej dochodziło do napadów rabunkowych, gdzie czerwonoarmiści dopuszczali się pobić osób cywilnych i pracowników kolei, z niejednokrotnym zranieniem. W związku z tym faktem Komendant Wojewódzki MO 3 lutego 1947 roku wydał zarządzenie nr 25, w którym polecił funkcjonariuszom jednostek MO pełniącym służbę patrolową na stacjach kolejowych wzmocnienie czujności podczas postojów pociągów przejeżdżających żołnierzy, aby nie

²³⁰ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za grudzień 1947 r., k. 206.

²³¹ Dz.U. 1932, nr 60, poz. 572.

²³² Dz.U. 1928, nr 38, poz. 365.

²³³ AAN, Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej, sygn. 2/1400/0/295/VII-171, Rozkaz nr 24 KG MO z 21 listopada 1944 r. dotyczący walki z nielegalnym pędzeniem samogonu, k. 286–287.

dochodziło do konfliktu żołnierzy z ludnością cywilną. Każdą zaistniałą sytuację z maruderami wojsk radzieckich jednostki MO powinny były meldować do KW MO²³⁴.

Na podstawie Dekretu z 22 lutego 1946 roku²³⁵ część wykroczeń była rozpatrywana przez nowopowstałe sądy obywatelskie. Dopiero w 1948 roku komendant główny MO wydał szczegółową instrukcję dla organów MO o postępowaniu karno-administracyjnym oraz stosowaniu mandatów karnych. Na jej podstawie stwierdzano, że w walce z wykroczeniami przeciwko przepisom administracyjnym MO została upoważniona do stosowania mandatów karnych, doniesień oraz zatrzymań tymczasowych. Dodatkowo funkcjonariusze otrzymali imienne upoważnienia do nakładania mandatów karnych w wysokości do 100 zł. Doniesienie należało sporządzić w przypadku, gdy za wykroczenie była przewidziana kara wyższa niż 100 zł lub gdy wobec sprawcy można było orzec konfiskatę mienia czy odszkodowanie. Natomiast tymczasowe zatrzymanie trwało 24 godziny, po czym należało zatrzymanego doprowadzić do władz administracyjnych lub zwolnić²³⁶.

W lutym 1948 roku przeprowadzono 235 patroli i obchodów, podczas których ukarano 280 osób mandatami karnymi na kwotę 15 470 zł. Sporządzono również 40 doniesień do władz administracyjnych. W marcu przeprowadzono 222 patrole i obchody, w których uwzględniono tereny narażone na zwiększone zagrożenie, takie jak zalesione trasy czy obiekty posiadające pasy transmisyjne. W czasie patroli i obchodów doraźnymi mandatami karnymi na kwotę 24 280 zł ukarano 267 osób. Ponadto przeprowadzono 185 wywiadów, spisano 88 doniesień do władz administracyjnych oraz wylegitymowano 149 osób. We wrześniu 1948 roku liczba patroli i obchodów wzrosła do 386, na które poświęcono 2523 godziny. Podczas nich 97 osób zostało ukaranych doraźnymi mandatami karnymi na kwotę łączną 20 000 zł. Sporządzono również 108 doniesień. Najwięcej patroli wysłano z posterunków w Lęborku, Choczewie i Wicku. W październiku w trakcie patroli wystawiono 69 doraźnych mandatów karnych na kwotę 15 400 zł oraz sporządzono 50 doniesień. Po wyraźnym spadku skuteczności służby prewencyjnej w terenie w listopadzie zwiększono liczbę patroli oraz służby obchodowej w najbardziej zagrożone tereny, co poskutkowało zdecydowanym wzrostem sporządzonych doniesień,

²³⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 3, Zarządzenie nr 25 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 3 lutego 1947 r., k. 12.

²³⁵ Dz.U. 1946, nr 8, poz. 64.

²³⁶ AIPN Warszawa, KG MO Warszawa, sygn.1550/608, Rozkaz nr 274 komendanta głównego MO z 29 lutego 1948 r. oraz Instrukcja dla organów MO o postępowaniu karno-administracyjnym i stosowaniu doraźnych nakaźów karnych, k. 8–27.

aż o 52 w stosunku do poprzedniego miesiąca (102). Dodatkowo wystawiono 89 mandatów karnych na kwotę 16 700 zł²³⁷.

W 1949 roku funkcjonariusze w styczniu wystawili 80 mandatów karnych na kwotę 6400 zł oraz sporządzili 117 doniesień karno-administracyjnych. W lutym wystawiono o 16 mandatów więcej, co dało liczbę 46 na łączną sumę 17 800 zł. W marcu wysłano jedynie 176 patroli, z czego 57 stanowiły patrole z posterunku miejskiego²³⁸.

Zmiany dotyczące pełnienia służby przez dzielnicowych wprowadzono Rozkazem nr 3/52 komendanta głównego MO z 18 czerwca 1952 roku²³⁹. Dzielnicowym przekazywano prowadzenie dochodzeń o drobne przestępstwa (kradzieże, chuligaństwo), a decyzje odnośnie przydzielenia sprawy podejmował kierownik komisariatu lub jego zastępca. Przydział nowych obowiązków doprowadził do sytuacji, w której dzielnicowi nie spełniali swoich podstawowych zadań, do których należało rozpoznanie terenu podległego; zajmowali się wyłącznie działaniami związanymi ze wspomaganie służby śledczej.

Dopiero wraz z wejściem w życie Dekretu z 21 grudnia 1955 roku²⁴⁰ doprecyzowano zadania służby prewencyjnej. Najważniejszymi z nich były:

- utrzymywanie bezpieczeństwa publicznego,
- ochrona ładu i porządku publicznego,
- ochrona zdrowia i życia obywateli,
- ochrona własności społecznej i mienia obywateli,
- zapobieganie i przeciwdziałanie przestępczości,
- wykonywanie zleceń rad narodowych i ich prezydiów,
- czuwanie w zakresie prawa nad przestrzeganiem przepisów w dziedzinie handlu,
- ochrony przeciwpożarowej, przepisów sanitarno-porządkowych w miejscach otwartych,
- przepisów o porządku publicznym na obszarze kolejowym,
- przepisów porządkowych na przystaniach wodnych, plażach i kąpieliskach,

²³⁷ AIPN Gdańsk, WUSW Gdańsk, sygn. 05/4, t. 29, Sprawozdania miesięczne z pracy Referatu Polityczno-Wychowawczego KP MO w Lęborku za 1948 r., k. 12, 17, 55, 61, 65, 66.

²³⁸ Tamże, sygn. 05/4, t. 46, Sprawozdania miesięczne z pracy Referatu Szkoleniowo-Politycznego KP MO w Lęborku od stycznia 1949 do listopada 1949 r., k. 4, 11, 16.

²³⁹ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/34, Rozkaz nr 3/52 komendanta głównego MO z 18 czerwca 1952 r. w sprawie współdziałania aparatu operacyjnego z aparatem śledczym, k. 188–191.

²⁴⁰ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 311.

– czuwanie nad przestrzeganiem przepisów o ruchu ulicznym i drogowym²⁴¹.

Milicja Obywatelska już wcześniej miała pieczę nad każdą dziedziną życia. Jeszcze przed wejściem w życie Dekretu z 21 grudnia 1955 roku komendanci wydawali szereg wytycznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa na podległych terenach. I tak podczas zbliżającego się sezonu letniego 15 maja 1947 roku komendant główny MO wydał Okólnik w sprawie bezpieczeństwa i porządku na kąpieliskach i plażach. Zgodnie z wydanym pismem komendant świadomy zagrożenia nakazał jednostkom pełniącym służbę zewnętrzną przeprowadzać kontrolę nad wodami i dbać, aby ludność przestrzegała zasad bezpieczeństwa określonych w okólniku oraz tych wydanych przez władze miejscowe. Z kąpielisk nie mogły korzystać osoby poniżej 10 roku życia bez opieki, osoby w stanie nietrzeźwości oraz osoby, które dotknięte były chorobami skóry. Nie można było z nich również korzystać po zmroku. W rejonie kąpielisk zabroniona była sprzedaż napojów alkoholowych, każde kąpielisko powinno być wyposażone w apteczkę podręczną oraz wystawioną w widocznym miejscu tablicę z przepisami porządkowymi wraz z instrukcją udzielania pierwszej pomocy, a w szczególności instrukcją ratowania tonących. Bez względu na starania zapewnienia bezpieczeństwa jednostki, w których służbę pełniono nad wodami, była zobowiązana do poprawy bezpieczeństwa oraz do zorganizowania patroli pływających²⁴².

Na tragedię, która wydarzyła się nad jeziorem Gardno w powiecie słupskim 18 lipca 1948 roku, gdzie zginęły cztery osoby dorosłe i 21 dziewczynek harcerek z 15. Małego Hufca Żeńskiej 4. Chorągwi Harcerskiej ze 161. Szkoły Powszechnej z Łodzi²⁴³ szybko zareagował komendant główny MO.

Komendant wydał zarządzenie nr 524, w którym rozkazał zorganizowanie „służb bezpieczeństwa” w jednostkach milicji. Taka służba miała ustalać miejsce, rodzaj wypoczynku i liczbę uczestników. W rejonie obozów, gdzie wypoczywały dzieci miały być wystawiane służby patrolowe i obchodowe w systemie całodobowym. W przypadkach, gdy odległość od

²⁴¹ Tamże.

²⁴² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 1, Okólnik nr 162 komendanta głównego MO z 15 maja 1947 r. w sprawie bezpieczeństwa i porządku na kąpieliskach i plażach, k. 174–175.

²⁴³ AP Szczecin, Urząd Wojewódzki Szczeciński, sygn. 1205, Pismo Starosty Powiatu Słupskiego do Ministerstwa Ziem Odzyskanych w Warszawie z 24 lipca 1948 r. dotyczącego zatonięcia harcerek nad jeziorem w Gardnie Wielkiej, k. 3, 7.

jednostki MO nie pozwalała na zapewnienie bezpieczeństwa obozowiczom, wystawiano posterunki stałe. Komendant w zarządzeniu przypomniał wydany okólnik z 15 maja 1947 roku o bezpieczeństwie i porządku na kąpieliskach i plażach do dalszego stosowania²⁴⁴.

Ryc. 6. Pomnik w Gardnie Wielkiej ku pamięci ofiar utonięcia 18 lipca 1948 roku

Źródło: archiwum własne autora.

Do pełnienia służby na terenach wodnych mieli zostać skierowani funkcjonariusze, którzy posiadali nie tylko fachową wiedzę z wykszolenia milicyjno-wojskowego, lecz również będący świetnymi pływakami, mający opanowaną sztukę wioślarską, ratowania oraz udzielania pierwszej pomocy²⁴⁵.

Nad bezpieczeństwem plaż w okresie wakacji letnich czuwał Posterunek Milicji Obywatelskiej w Łebie, którego załoga była dobrze przygotowana. Po otrzymaniu pisma z 31 maja 1953 roku z KW MO Gdańsk dotyczącego przygotowania plaży oraz wytycznych z 19 czerwca

²⁴⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 1, Zarządzenie nr 524 komendanta głównego MO z 29 lipca 1948 r. w sprawie zwiększenia stanu bezpieczeństwa w miejscach, w których znajdują się obozy letnie organizacji młodzieżowych (ZMP, ZHP) oraz kolonie dla dzieci, k. 85.

²⁴⁵ Tamże, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 249 komendanta głównego MO z 16 września 1947 r. w sprawie wprowadzenia do użytku służbowego „Tymczasowa Instrukcja dla jednostek MO pełniących służbę na wodach”, k. 155.

1953 roku w sprawie przeprowadzenia szkolenia z funkcjonariuszami MO w Łebie przed zbliżającym się sezonem, komisja dokonała kontroli wyznaczonego terenu. W skład komisji kontrolującej wchodził przedstawiciel Portu Łeba, sekretarz PZPR, MRN Łeba oraz funkcjonariusze MO, tj. Bolesław Wojciechowski z KP MO Lębork i komendant posterunku MO w Łebie Antoni Kisielewski. Komisja dokonała sprawdzenia terenu pod kątem oznakowania plaż w tablice informujące oraz teren wodny, gdzie miały być wystawiane pływaki z kotwicami i chorągiewkami. Plaża była wyposażona pod względem sanitarnym. Plażowiczów w Łebie miało ochraniać czterech ratowników posiadających dwie łodzie ratunkowe oraz niezbędny sprzęt. Komisja miała osiem zaleceń przed przystąpieniem do sezonu, w tym trzy dotyczące bezpieczeństwa. Pierwszym z zaleceń miało być wydanie zakazu sprzedaży napojów alkoholowych powyżej 4,5% w kioskach na plaży²⁴⁶. Kolejnym zaleceniem był brak wyznaczonego terenu dla dzieci, a ostatnim, ale jakże istotnym, było posiadanie przez ratowników opasek oznaczających wykonywanie czynności służbowych oraz posiadanie przez starszego ratownika mandatów karnych na wypadek doraźnego nałożenia grzywny za wykroczenia na plaży. Niezależnie od tego komendant posterunku MO Łeba udzielał pomocy przez wysyłanie na obchód milicjantów na teren plaż w celu zabezpieczenia wypadków naruszenia przepisów, a także utrzymania porządku²⁴⁷.

Po wejściu w życie 21 grudnia 1955 roku²⁴⁸ nowej ustawy o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej, która szczegółowo opisywała zadania postawione przed milicją, kolejno wprowadzano kolejne instrukcje i regulaminy dla jednostek na szczeblu powiatowym. Natomiast w związku z dalszą specjalizacją w szeregach MO powołano ogniwa ruchu drogowego oraz konwojowo-ochronne. W związku z powyższym wprowadzono:

- regulamin organizacji i zakresu działania komendy powiatowej MO,
- instrukcję o organizacji i wykonywaniu służby konwojowej,
- instrukcję o zadaniach i organizacji służby w jednostkach wodnych i obsługujących wody,
- tymczasowy regulamin o zasadach organizacji i wykonywania służby funkcjonariuszy MO na posterunkach ulicznych i patrolach,
- regulamin o organizacji i wykonywaniu służby dzielnicowego MO,

²⁴⁶ Tamże, sygn. 05/3/16, Protokół z przeprowadzonej kontroli zabezpieczenia plaż w Łebie na okres letni 1953 r., k. 60–61.

²⁴⁷ Tamże.

²⁴⁸ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 311.

– tymczasowe wytyczne dla rejonowego plutonu ruchu drogowego.

Według nowej instrukcji, podobnie jak dotąd, głównym założeniem służby prewencyjnej był patrol, a podstawowym zadaniem utrzymanie porządku publicznego oraz reagowanie na przestępstwa i wykroczenia w rejonie. Kładziono jedynie większy nacisk na lepszą organizację służby oraz współpracę z innymi pionami MO²⁴⁹.

15 grudnia 1951 roku uchwalono ustawę o orzecznictwie karno-administracyjnym²⁵⁰, która zmieniała przepisy dotyczące zwalczania wykroczeń. Za czyny do tej pory zagrożone karą aresztu wprowadzono prace poprawcze, natomiast w przypadku naruszenia prawa o niskiej szkodliwości można było zastosować upomnienie. Podobnie jak wcześniej rolą milicji było prowadzenie postępowania mandatowego, jednak ze względu na wymianę pieniędzy zmieniła się ich wysokość na kwoty od 3 do 20 zł. Doprecyzowaniem ustawy było Zarządzenie nr 87 Prezesa Rady Ministrów z 29 kwietnia 1952 roku²⁵¹ wymieniające wykroczenia, za które można było wystawiać mandaty karne. Zwalczanie wykroczeń zostało narzędziem do walki klasowej, co tylko potwierdzała instrukcja nr 18/58 komendanta głównego MO z 13 września 1952 roku²⁵², która bezpośrednio sugerowała ostre represje wobec osób klasowo obcych oraz kułaków. Dyspozycje w nowym prawie wykroczeń doprowadziły do zwiększenia represyjności wobec społeczeństwa. Od milicjantów wymagano ograniczenia wystawianych pouczeń oraz mandatów na rzecz wniosków do kolegiów²⁵³.

Przez okres ostatniego kwartału 1951 roku na terenie powiatu wykonano łącznie 1230 obchodów dziennych i nocnych, na które zużyto 9252 godziny. Z tego 374 obchody wykonano na terenie Lęborka oraz Łeby, natomiast 856 na terenach wiejskich²⁵⁴. W tym czasie funkcjonariusze wystawili wiele mandatów karnych na kwotę 53 655 zł²⁵⁵.

W I kwartale 1952 roku na terenie Lęborka oraz Łeby wykonano łącznie 308 obchodów dziennych i nocnych (o 62 mniej w stosunku do poprzedniego kwartału). Na terenie wiejskim

²⁴⁹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 120–121.

²⁵⁰ Dz.U. 1951, nr 66, poz. 454.

²⁵¹ M.P. 1952, nr 45, poz. 635.

²⁵² AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 0342/32, Zarządzenie nr 65/52 komendanta głównego MO w sprawie nakładania i ściągania grzywien w drodze mandatu karnego oraz Instrukcja nr 18/52 dotycząca obowiązków, uprawnień i trybu załatwiania przez organa Milicji Obywatelskiej spraw w postępowaniu karno-administracyjnym i nakładania oraz ściągania grzywien w drodze mandatu karnego w walce z wykroczeniami z 13 września 1952 r., k. 400–415.

²⁵³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 124.

²⁵⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r., k. 92.

²⁵⁵ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r., k. 105.

natomiast wykonano 541 obchodów (o 315 mniej), co dało sumę łączną dla powiatu 849 obchodów. Zmniejszona liczba godzin służby obchodowej była spowodowana wcześniejszym jej podwojeniem z uwagi na akcje skupu zboża w IV kwartale 1951 roku. Dodatkowo wpływ na zmniejszenie liczby obchodów miał ubytek 10 funkcjonariuszy, którzy zostali oddelegowani na szkolenie. W kwartale sprawozdawczym podczas służby obchodowej ujawniono 378 wykroczeń, 46 przestępstw oraz zatrzymano 18 osób²⁵⁶, a także wystawiono mandaty karne na kwotę 53 248 zł²⁵⁷. W II kwartale 1952 roku liczba obchodów na terenie powiatu wzrosła do 1078 (287 Lębork i Łeba, 791 wieś). Powodem zwiększenia służby obchodowej była wzmożona walka z kradzieżami oraz zabezpieczenie terenu w związku z obchodami 1 Maja oraz święta ludowego. Podczas służby obchodowej ujawniono 444 wykroczenia, 32 przestępstwa i zatrzymano 46 przestępców²⁵⁸ oraz wystawiono mandaty karne na kwotę 52 031 zł²⁵⁹. Istotnym osiągnięciem było ujęcie czterech szpiegów, którzy wylądowali na plaży w Łebie (szerzej opisano to w rozdziale 4.3.). W III kwartale liczba obchodów wzrosła do 1145 (329 miasta, 816 wieś), na co zużyto 9309 godzin. Powodem zwiększenia służby w terenie była rocznica PKWN oraz zabezpieczenie w okresie przedwyborczym²⁶⁰. W trakcie obchodów funkcjonariusze wystawili mandaty karne na kwotę 50 932 zł²⁶¹. Ostatni kwartał 1952 roku przyniósł kolejny wzrost liczby obchodów w powiecie. Był on spowodowany czasem wyborów. Łącznie wykonano 1329 obchodów (440 miasta, 889 wieś), w trakcie których ujawniono 454 wykroczenia i 38 wypadków²⁶² oraz wystawiono mandaty karne na kwotę 50 195 zł²⁶³.

W I kwartale 1953 roku zwiększono liczbę obchodów na terenach wiejskich do 1327, co było spowodowane wzmożoną kontrolą obiektów w terenie w związku z akcją sanitarno-porządkową. Ogólnie na terenie powiatu wykonano 1661 obchodów, w trakcie których wykryto 586 wykroczeń²⁶⁴ i wystawiono mandaty karne na kwotę 48 702 zł²⁶⁵.

²⁵⁶ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r., k. 112.

²⁵⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r., k. 124.

²⁵⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1952 r., k. 131.

²⁵⁹ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za II kwartał 1952 r., k. 140.

²⁶⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r., k. 150.

²⁶¹ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu Komendy Powiatowej MO w Lęborku za III kwartał 1952 r., k. 145.

²⁶² Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1952 r., k. 171–172.

²⁶³ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za IV kwartał 1952 r., k. 163.

²⁶⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1953 r., k. 180.

²⁶⁵ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za I kwartał 1953 r., k. 193.

W II kwartale wykonano 295 obchodów na terenach miejskich oraz 559 na terenie wsi, co dało łączną sumę 854 obchodów w czasie 7873 godzin. W toku służby obchodowej ujawniono 266 wykroczeń²⁶⁶. Liczba obchodów w III kwartale 1953 roku zwiększyła się do 1041 (367 miasta, 674 wieś), w trakcie których ujawniono 764 wykroczenia²⁶⁷ oraz wystawiono mandaty karne na kwotę 34 194 zł²⁶⁸. Ze względu na okres długich nocy na IV kwartał służba obchodowa została zwiększona i wzmocniona o członków ORMO, a na terenie Lęborka dodatkowo członków drużyny konwojowej. Ogółem na terenie powiatu wykonano 1129 obchodów (468 miasta, 661 wieś), wykryto 579 wykroczeń²⁶⁹ i wystawiono mandaty karne na kwotę 32 741 zł²⁷⁰.

W ciągu I kwartału 1954 roku wykonano łącznie 484 obchody (237 miasta, 247 wieś), ujawniono 392 wykroczenia²⁷¹ oraz wystawiono mandaty karne na kwotę 32 064 zł²⁷². W II kwartale dokonano na terenie miejskim 452 obchody dzienne oraz 155 obchodów nocnych, natomiast na terenie wsi 506 dziennych i 142 nocne, co łącznie dało 1255 obchodów, podczas których ujawniono 564 wykroczenia, a 146 osób ukarano mandatami²⁷³.

Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych z 23 lutego 1956 roku²⁷⁴ rozszerzało listę wykroczeń, za które funkcjonariusze MO mogli wystawiać mandaty karne, co skutkowało automatycznym wzrostem nałożonych mandatów w kolejnych miesiącach.

W 1959 roku na mocy rozkazu nr 11/59 komendanta głównego MO²⁷⁵ utworzono pogotowie milicyjne stanowiące grupę szybkiego reagowania. Głównymi zadaniami nowo powstałego pogotowia były:

- niezwłoczne udawanie się na miejsce każdego przestępstwa lub poważniejszego wypadku w celu zabezpieczenia miejsca przestępstwa, śladów oraz dowodów,
- prowadzenie działań zmierzających do ustalenia i ujęcia osób podejrzanych o dokonanie przestępstwa,

²⁶⁶ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1953 r., k. 201.

²⁶⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 234.

²⁶⁸ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 223.

²⁶⁹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 250.

²⁷⁰ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 264.

²⁷¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1954 r., k. 277.

²⁷² Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za I kwartał 1954 r., k. 290.

²⁷³ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1954 r., k. 300.

²⁷⁴ M.P. 1956, nr 20, poz. 260.

²⁷⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/231/2, Rozkaz nr 11/59 komendanta głównego MO z 27 października 1959 r. wprowadzający do użytku jednostek MO Regulamin pogotowia milicyjnego, k. 301–306.

– likwidacja awantur i wybryków chuligańskich oraz wszelkich wystąpień naruszających bezpieczeństwo i porządek publiczny,

– podejmowanie wszelkich działań porządkowych i akcji ratowniczych w czasie katastrof budowlanych i komunikacyjnych, pożarów, powodzi i innych klęsk żywiołowych.

Jeśli chodzi o działania prewencyjne dzielnicowych i posterunkowych, to na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych kładziono nacisk na profilaktykę. Do ich głównych zadań należało wówczas:

– zabezpieczenie obiektów państwowych i spółdzielczych przed włamaniami,

– kontrola melin, miejsc zagrożonych oraz osób inwigilowanych,

– współpraca z różnego rodzaju komisjami powołanymi przez władze samorządowe (np. przeciwalkoholowa, sanitarna)

– spotkania z mieszkańcami w rejonach służbowych oraz w zakładach pracy²⁷⁶.

2 grudnia 1958 roku znowelizowano ustawę o orzecznictwie karno-administracyjnym²⁷⁷. Główną zmianą było przywrócenie kary aresztu w miejsce pracy poprawczej. Zmianie uległy kwoty grzywnien (od 50 do 4500 zł) oraz mandatów (od 5 do 100 zł). W 1960 roku ukazało się Zarządzenie nr 80 prezesa Rady Ministrów²⁷⁸ ponownie rozszerzające listę wykroczeń skutkujących otrzymaniem mandatu karnego. Istotnym było również anulowanie instrukcji z 1952 roku i wydanie nowej Instrukcji o obowiązkach, uprawnieniach i trybie postępowania organów Milicji Obywatelskiej w sprawach karno-administracyjnych, która była w znacznej części powtórzeniem dyspozycji z aktów prawnych²⁷⁹.

Kolejna zmiana prawa wykroczeń nastąpiła 1 stycznia 1967 roku, kiedy weszła w życie Ustawa z 17 czerwca 1966 roku o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego²⁸⁰. Podstawową zmianą było wprowadzenie czynów przepołowionych, które polegały na tym, że czyny do pewnej kwoty stanowiły wykroczenia, a powyżej były już przestępstwem.

Całościowa reforma prawa wykroczeń nastąpiła w 1971 roku. 20 maja 1971 roku uchwalono trzy ustawy:

²⁷⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 127.

²⁷⁷ Dz.U. 1958, nr 77, poz. 396.

²⁷⁸ M.P. 1960, nr 57, poz. 271.

²⁷⁹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 127.

²⁸⁰ Dz.U. 1966, nr 23, poz. 149.

- przepisy wprowadzające Kodeks wykroczeń²⁸¹,
- kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia²⁸²,
- o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń²⁸³,

które w całości regulowały prawo wykroczeń. W świetle nowych przepisów dochodzenia w sprawach o niektóre wykroczenia zostały zastąpione czynnościami sprawdzającymi wymagającymi spisania protokołu, dlatego stworzono stanowiska inspektorów ds. wykroczeń. Milicjanci patrolu byli zobligowani do sporządzenia notatki służbowej z ujawnionego wykroczenia, a następnie przekazania jej do inspektora, który wykonywał dalsze czynności. Wprowadzono też trzy rodzaje mandatów karnych: gotówkowy (płatny milicjantowi na miejscu zdarzenia), kredytowany (płatny w ciągu siedmiu dni na pocztę) oraz zaoczny (wystawiany pod nieobecność sprawcy). Zmianie uległa również wysokość mandatów i wynosiła od 20 do 200 zł.

W województwie gdańskim jednostki terenowe były wspomagane przez funkcjonariuszy Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej (ZOMO) z Gdańska. Czas służby funkcjonariuszy ZOMO był dostosowany do istniejących potrzeb wynikających z zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego w konkretnych jednostkach. W 1968 roku na terenie KP MO w Lęborku 156 członków ZOMO odbyło łącznie 52 służby. W kolejnym roku oddelegowano 257 członków ZOMO, którzy odbyli łącznie 83 służby na terenie powiatu lęborskiego²⁸⁴. W późniejszych latach w okresie sezonu letniego do Posterunku MO w Łebie oddelegowywano ze Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej z Gdańska sześciu funkcjonariuszy²⁸⁵.

Łączna liczba wykroczeń porządkowych w 1970 roku wyniosła 6426, co stanowiło wzrost aż o 1628 spraw w stosunku do roku poprzedniego. Zdecydowanie wzrosła też liczba postępowań mandatowych, których w 1970 roku przeprowadzono 5566, co stanowiło wzrost do roku 1969 o 1588 (tabela 14). Wzrost przeprowadzonych postępowań skutkowało również

²⁸¹ Dz.U. 1971, nr 12, poz. 115.

²⁸² Dz.U. 1971, nr 12, poz. 116.

²⁸³ Dz.U. 1971, nr 12, poz. 118.

²⁸⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Protokół z kontroli realizacji głównych kierunków działania MO na lata 1968/1970 przez pion Prewencji i Ruchu Drogowego KW MO Gdańsk i podległych jednostek MO z 17 lipca 1970 r., k. 97; Załącznik nr 2, Zestawienie służb funkcjonariuszy ZOMO w latach 1968–1969 w województwie gdańskim, k. 124.

²⁸⁵ Tamże, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego, przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO z 15 lipca 1970 r., k. 218.

wysokością nałożonych grzywien, których wartość w 1970 roku wyniosła 288 566 zł i była wyższa o 86 075 zł niż w roku poprzedzającym²⁸⁶. W danych znajdujących się w dokumentach źródłowych jest rozbieżność w liczbie wszczętych postępowań mandatowych. W 1969 roku różnica pomiędzy liczbą popełnionych wykroczeń, liczbą wniosków do kolegiów karno-administracyjnych a wszczętymi postępowaniami mandatowymi wynosi 200, natomiast w 1970 roku 170. Może być to spowodowane udzielonymi przez funkcjonariuszy pouczeniami lub ostrzeżeniami, które nie były ujęte w ogólnej liczbie popełnionych wykroczeń.

Tabela 14. Liczba wykroczeń na terenie powiatu lęborskiego w latach 1969–1970

Rok	Liczba wykroczeń	Wnioski do kolegiów karno-administracyjnych	Postępowania mandatowe	Wysokość nałożonych grzywien
1969	4798	1020	3978	202 491 zł
1970	6426	1030	5566	288 566 zł

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r.

W I półroczu 1971 roku ujawniono 2434 wykroczenia, o 102 wykroczenia mniej, niż w I półroczu roku poprzedniego. 2001 osób ukarano w postępowaniu mandatowym, natomiast na 433 osoby sporządzono wnioski do kolegiów karno-administracyjnych. Ściągnięto 110 325 zł grzywien. W porównywalnym okresie do roku wcześniejszego ukarano o 188 osób mniej i ściągnięto o 8140 zł więcej grzywny²⁸⁷. Łącznie podczas realizacji zadań porządkowych w 1971 roku funkcjonariusze MO ujawnili 6555 wykroczeń. Z ogólnej liczby wykroczeń sporządzono 1031 wniosków o ukaranie²⁸⁸ za złamanie przepisów porządkowych i za wykroczenia popełnione w myśl ustawy z 17 czerwca 1966 roku o postępowaniu egzekucyjnym w administracji²⁸⁹. W 1971 roku nastąpił wzrost wniosków do sądu w porównaniu z rokiem poprzednim o 91 sztuk. Mandatami karnymi ukarano łącznie 5524 osoby, z których ściągnięto 338 550 zł

²⁸⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 7.

²⁸⁷ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w okresie I półroczu 1971 r. z 10 lipca 1971 r., k. 6, 8.

²⁸⁸ Tamże, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 1–10.

²⁸⁹ Dz.U. 1966, nr 24, poz. 151.

grzywien. W 1970 roku wystawiono 5565 mandatów karnych, z których uzyskano 388 540 zł ściągniętych grzywien²⁹⁰.

W okresie 10 miesięcy 1972 roku sporządzono łącznie 1144 wnioski o ukaranie, z czego 313 za naruszenie porządku publicznego, 329 za wykroczenia bezpieczeństwa w komunikacji. Wobec 162 osób sporządzono wniosek w sprawach przeciwko mieniu społecznemu i prywatnemu, natomiast 340 wniosków skierowano za inne wykroczenia. Kolegium ds. wykroczeń orzekło kary na kwotę łączną 1 425 802 zł, a wobec 52 sprawców groźniejszych przewinień orzeczono kary aresztu od jednego do trzech miesięcy. W tym samym czasie zastosowano 3817 postępowań mandatowych na kwotę 378 280 zł²⁹¹. Do końca 1972 roku ogólna liczba ujawnionych wykroczeń wzrosła do 5840 i była większa o 756 niż w 1971 roku. W 1971 roku skierowano 1031 wniosków o ukaranie, natomiast w roku następnym sporządzono ich 1106 z czego w 134 przypadkach zastosowano postępowanie przyspieszone. Za popełnione wykroczenia nałożono 4734 mandaty na kwotę 472 210 zł. W 1971 roku było 3903 mandaty na 288 565 zł ściągniętych grzywien²⁹².

W I półroczu 1973 roku ujawniono 3831 wykroczeń. Sporządzono 522 wnioski do kolegium ds. wykroczeń oraz wystawiono łącznie 3309 mandatów karnych na kwotę 354 800 zł²⁹³.

W zestawieniu KP PZPR w Lęborku za rok 1973 w powiecie lęborskim odnotowano 1243 wnioski o ukaranie do kolegiów ds. wykroczeń, z czego 1120 wniosków do sądu skierowała Milicja Obywatelska. Wobec najbardziej rażących sprawców wykroczeń zastosowano 34 areszty. Najwięcej wykroczeń MO sporządziła przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji – 475 spraw, przeciwko porządkowi i spokoju publicznemu MO skierowała 297 wniosków i 123 dotyczące mienia i dobra konsumentów. Szczegółowy wykaz dotyczący wniosków skierowanych do kolegium obrazuje tabela 15.

²⁹⁰ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 1–10.

²⁹¹ Tamże, sygn. 40/V/5, Informacja KP PZPR w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej za styczeń–październik 1972 r. z 2 stycznia 1973 r., k. 9, 11.

²⁹² Tamże, sygn. 40/V/6, Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 13.

²⁹³ Tamże, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w I półroczu 1973 r. z 17 lipca 1973 r., k. 4–5.

Tabela 15. Liczba popełnionych wykroczeń oraz nałożone kary w powiecie łębarskim w 1973 roku

kto sporządził kategoria	przeciwko pokojowi i porządkowi publicznemu	przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji	przeciwko mieniu i dobru konsumentów	przeciwko bezpieczeństwu osób i mienia	przeciwko bezpieczeństwu przeciwpożarowemu	przeciwko zdrowiu publicznemu	przeciwko obyczajowi publicznemu	przeciwko urządzeniom użyteczności publicznej	przeciwko obowiązkom ewidencji i dowodom osobistym	przeciwko szkodnictwu leśnemu, polnemu i ogrodowemu	przeciwko porządkowi na kolei	przeciwko porządkowi na wodach	przeciwko przepisom o zwalczaniu alkoholizmu	przeciwko innym przepisom	razem
ogółem zaistnia- łych wy- kroczeń	303	480	152	20	49	43	4	3	77	16	2	15	18	40	1243
kary na- łożone przez MO	297	475	123	20	33	20	4	3	76	3	20	15	18	13	1120
kary na- łożone przez inne in- stytucje	6	5	29	–	16	23	–	–	1	13	3	–	–	27	–
areszty	20	9	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	34

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Zestawienie KP PZPR w Łęborku skierowanych wniosków o ukaranie do kolegium ds. wykroczeń w 1973 r., k. 8;

Różnica pomiędzy ogólną liczbą wniosków skierowanych przez MO spowodowana jest kierowaniem spraw przez inne organy państwowe, takie jak Straż Pożarna, Sanepid czy nadleśnictwa. Przeciętą grzywna wahała się w granicach 1800 zł²⁹⁴. Natomiast według informacji Urzędu Powiatowego w Łęborku Wydziału Spraw Wewnętrznych z 1 lutego 1974 roku dotyczącej ochrony i bezpieczeństwa i porządku publicznego w powiecie łębarskim do kolegiów

²⁹⁴ Tamże, Zestawienie KP PZPR w Łęborku skierowanych wniosków o ukaranie do kolegium ds. wykroczeń w 1973 r., k. 8.

wpłynęło ogólnie 1300 spraw, z czego wszczęto 1244 sprawy. Ze wszystkich rozpatrzonych wniosków 95 było zakończonych w trybie przyspieszonym²⁹⁵.

Zadania związane z ruchem drogowym w początkowych latach istnienia MO wykonywały auto-inspekcje, punkty kontrolne, patrole lotne oraz ogniwa regulacji ruchu drogowego²⁹⁶. Na terenie powiatu od stycznia 1946 roku trzy posterunki gminne wystawiały posterunki kontrolne na szosie do Gdańska, gdzie sprawdzano wszystkie pojazdy konne i mechaniczne w celu zapobiegania wywozu towarów z Ziemi Zachodnich oraz szmuglowania towarów za granice powiatu²⁹⁷. Poza ww. posterunkami kontrolnymi na szosie do Gdańska ruch na drogach publicznych nie był kontrolowany. Powodowało to występowanie częstych kolizji oraz wypadków. W swoich raportach komendant powiatowy Bakalczuk zwracał uwagę na brak przestrzegania przepisów i zachowania należytej ostrożności na drogach przez żołnierzy Armii Czerwonej, którzy często również prowadzili pojazdy pod wpływem alkoholu²⁹⁸.

W samym czerwcu 1946 roku doszło do kilku potrąceń polskich obywateli przez żołnierzy sowieckich. Śmiertelny w skutkach był w lipcu wypadek samochodu wojsk sowieckich, który wjechał w furmankę, w wyniku czego śmierć poniosła jedna osoba. W październiku natomiast śmiertelnie potrącony został rolnik Jan Czerwionka²⁹⁹.

Wypadki na drogach były również powodowane przez polskich szoferów, którzy nie zważali na znaki drogowe ani ograniczenia prędkości. W lipcu 1946 roku na szosie z Gdyni do Lęborka doszło do zderzenia samochodu Miejskich Zakładów Komunikacyjnych Gdynia, który spowodował wybuch oleju napędowego. W wypadku ucierpiały trzy osoby: spalony żywcem został kierownik transportu, natomiast szofer i syn kierownika doznali ciężkich poparzeń. W październiku doszło do nieszczęśliwego wypadku ze skutkiem śmiertelnym, w którym zginął robotnik Stanisław Michalski po wypadnięciu z samochodu podczas jazdy. Również w październiku doszło do potrącenia Jana Ryczka przez samochód ciężarowy oraz kolizji w Lęborku, w której doszło do zderzenia samochodu ciężarowego z traktorem³⁰⁰.

²⁹⁵ Tamże, sygn. 40/V/6, Informacja Urzędu Powiatowego w Lęborku Wydziału Spraw Wewnętrznych o ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego z 1 lutego 1974 r., k. 1–3.

²⁹⁶ T. Pączek, *Struktura organizacyjna Milicji...*, s. 41–76.

²⁹⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za 1–30 czerwca 1946 r., k. 135.

²⁹⁸ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku od 1 do 23 kwietnia 1946 r., k. 101.

²⁹⁹ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku za czerwiec 1946 r.; Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku za lipiec 1946 r.; Wykaz miesięczny statystyczny nieszczęśliwych wypadków na terenie Komendy Powiatowej w Lęborku za 1–31 października 1946 r., k. 147, 165, 220, 221.

³⁰⁰ Tamże.

W sierpniu 1946 roku w porozumieniu KP MO z UBP w Lęborku, wyznaczono siedem miejscowości na terenie powiatu, w których ustalono punkty kontrolne. Ich zadaniem była kontrola każdego pojazdu jadącego w kierunku wschodnim³⁰¹. Na zarządzenie Ministerstwa Ziem Odzyskanych we wrześniu 1946 roku zlikwidowano wszystkie punkty kontrolne istniejące dotychczas w powiecie³⁰².

Od momentu likwidacji punktów kontrolnych z każdego posterunku MO w powiecie codziennie wysyłano patrole lotne złożone z dwóch dzielnicowych, którzy mieli za zadanie pilnowanie porządku w ruchu publicznym. W wyniku patroli lotnych w grudniu 1946 roku za nieprzepisową jazdę 11 osób ukarano mandatami karnymi na kwotę 450 zł³⁰³. W styczniu 1947 roku za nieprzepisową jazdę mandatami ukarano osiem osób³⁰⁴, natomiast w lutym 1947 roku 21 osób³⁰⁵. W kwietniu 1947 roku na drogi publiczne wysłano 55 patroli lotnych³⁰⁶. W maju wysłano jedynie 27 patroli lotnych³⁰⁷. Od lipca 1947 roku patrole lotne na terenie powiatu nie były wysyłane codziennie. W ciągu całego miesiąca wykonano jedynie 21 patroli lotnych, w wyniku których skontrolowano 78 pojazdów mechanicznych³⁰⁸. W sierpniu wysłano 15 patroli lotnych i skontrolowano 170 pojazdów mechanicznych³⁰⁹. Do końca 1947 roku w powiecie lęborskim nie zmienił się system wysyłania patroli lotnych, które nadzorowały ruch na drogach publicznych³¹⁰.

Zgodnie z Rozkazem KG MO nr 271 z 18 lutego 1948 roku w sprawie likwidacji dotychczasowych punktów kontrolnych i organizacji nowych³¹¹, komendant wojewódzki MO w Gdańsku Rozkazem nr 49 z 21 lutego 1948 roku polecił wystawienie stałego punktu kontroli pojazdów w Lęborku na drodze w kierunku Wejherowa³¹².

³⁰¹ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku za sierpień 1946 r., k. 187.

³⁰² Tamże, Raport sytuacyjny KP MO za wrzesień 1946 r., k. 198.

³⁰³ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za grudzień 1946 r., k. 280.

³⁰⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Raport sytuacyjny za styczeń 1947 r., k. 110.

³⁰⁵ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za luty 1947 r., k. 116.

³⁰⁶ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za kwiecień 1947 r., k. 126.

³⁰⁷ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za maj 1947 r., k. 134.

³⁰⁸ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za lipiec 1947 r., k. 155.

³⁰⁹ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za sierpień 1947 r., k. 169.

³¹⁰ Tamże, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za grudzień 1947 r., k. 212.

³¹¹ AIPN Warszawa, KGMO Warszawa, sygn. 1550/608, Rozkaz nr 271 komendanta głównego MO z 18 lutego 1948 r. w sprawie likwidacji dotychczasowych punktów kontrolnych MO i organizacji nowych, k. 4–7.

³¹² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 4, Rozkaz nr 49 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 21 lutego 1948 r. wydany do Rozkazu nr 271 komendanta głównego MO z 18 lutego 1948 r. w sprawie likwidacji dotychczasowych punktów kontrolnych MO, a także organizacji nowych stałych punktów kontrolnych pojazdów mechanicznych na terenie województwa gdańskiego, k. 64.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa na drogach publicznych oraz usprawnienia służby w punktach kontrolnych komendant główny wydał Rozkaz nr 279 z 5 kwietnia 1948 roku oraz Tymczasową Instrukcję dla służby MO na punktach kontrolnych³¹³. Wyróżniono trzy rodzaje punktów kontrolnych: stałe, lotne i doraźne. Zadaniem punktów stałych była ciągła kontrola pojazdów mechanicznych, punktów lotnych – kontrola ruchu na odcinkach niebezpiecznych nieposiadających punktów stałych, natomiast punkty doraźne pełniły służbę w szczególnych przypadkach, np. podczas pościgu. Istotnym był fakt, że punkty kontrolne nie mogły odciągać sił przeznaczonych do pełnienia służby zasadniczej. Kontrola pojazdów mechanicznych powinna była przebiegać sprawnie, aby nie dopuszczać do kolejek samochodów, a milicjanci dokonujący kontroli powinni zachowywać się w sposób grzeczny i stanowczy w stosunku do osób kontrolowanych. Instrukcja również opisywała dokładnie zadania dotyczące pełnienia służby w punktach kontrolnych oraz ich wygląd³¹⁴.

Ponownie zadania funkcjonariuszy w punktach kontrolnych opisywała Instrukcja nr 1/51 KG MO³¹⁵. Funkcjonariusze pełniący służbę na punkcie kontrolnym mieli za zadanie stałą kontrolę wszelkich przejeżdżających pojazdów, a w szczególności pojazdów dyplomatycznych, konsularnych oraz zagranicznych. Służby na punktach kontrolnych były pełnione 24 godziny na dobę i były podzielone na trzy zmiany. Na jednej zmianie znajdowało się 2–3 milicjantów, których kontrolował o różnych porach dnia i nocy komendant punktów. Punkt kontrolny był oznaczony z obu kierunków tablicami z napisem „punkt kontrolny MO”, przy nim stała budka zaopatrzona w połączenie telefoniczne i oświetlenie wewnątrz oraz mocne oświetlenie z obu stron szosy, gdzie dokonywano kontroli. Zaopatrzony był również w zaporę w kolorze biało-czerwonym, która przy normalnym ruchu pojazdów powinna być podniesiona. Zamknięcie zapory następowało w przypadku uzyskania informacji o pościgu za skradzionym pojazdem lub innych akcjach oraz w porze nocnej, lecz w tym przypadku powinna zostać ona oświetlona latarnią z czerwonym światłem widoczną z odległości nie mniejszej niż 100 metrów. W punktach kontrolnych znajdowały się książki kontroli, książka służby, skorowidz poszukiwanych pojazdów, książki telefonogramów oraz wykaz telefonów. Milicjanci pełniący służbę na punktach

³¹³ AIPN Warszawa, KGMO Warszawa, sygn. 1550/608, Rozkaz nr 279 komendanta głównego MO z 5 kwietnia 1948 r. oraz Tymczasowa Instrukcja dla służby Milicji Obywatelskiej na punktach kontrolnych wystawionych na drogach publicznych, k. 48–60.

³¹⁴ AIPN Warszawa, KG MO Warszawa, sygn. 1550/608, Tymczasowa Instrukcja dla służby Milicji Obywatelskiej na punktach kontrolnych wystawionych na drogach publicznych, k. 48–60.

³¹⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 5, Instrukcja nr 1/51 komendanta głównego MO z 25 stycznia 1951 r. dotycząca służby na stałych punktach kontrolnych MO, k. 17.

kontrolnych zatrzymywali każdy pojazd sprawdzając przy tym ważność dokumentu potwierdzającego uprawnienia do kierowania oraz dowody rejestracyjne. W trakcie kontroli dokumentu pojazdu sprawdzali termin badania technicznego, zgodność numeru rejestracyjnego, numeru silnika i podwozia. W czasie kontroli przewoźników sprawdzano również uprawnienia do zarobkowego przewożenia ludzi oraz towarów. Zwolnieni z kontroli byli jedynie kierowcy posiadający specjalną przepustkę wydaną przez komendanta głównego MO. Funkcjonariusze w czasie kontroli drogowej mieli uprawnienia do sprawdzania ogólnego stanu technicznego pojazdów, natomiast kontrolą układu hamulcowego czy kierownicy mogli zajmować się jedynie milicjanci, którzy ukończyli specjalistyczne przeszkolenie. W okresie pełnienia służby na punktach kontrolnych milicjanci sprawdzali również stan trzeźwości kierowców. Prowadzących pojazd w stanie nietrzeźwości zatrzymywano i przewożono do jednostki MO w celu wytrzeźwienia. Za prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości kierującemu odbierano prawo jazdy i sporządzano dokumentację do ukarania. W przypadku stwierdzenia popełnienia przez kierującego wykroczenia przeciwko przepisom porządkowym milicjant karał sprawcę mandatem karnym, a za cięższe wykroczenia w ruchu drogowym funkcjonariusz sporządzał meldunek karny do referatu karno-administracyjnego przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. W przypadku stwierdzenia podrobienia dokumentu pojazdu, ingerencji w numery silnika, niezgodności numerów pojazdu z dokumentem lub gdy zachodziło podejrzenie, że pojazd pochodzi z kradzieży lub figuruje jako skradziony funkcjonariusze pojazd zatrzymywali. Pojazdy należące do korpusu dyplomatycznego czy konsularnego były nietykalne i mogły być kontrolowane jedynie na punktach kontrolnych, gdzie funkcjonariusz dokonywał jedynie kontroli kierującego poprzez sprawdzenie dokumentów pojazdu. Funkcjonariusz nie miał prawa pytać o cel podróży, wypraszania pasażerów z pojazdu oraz ich legitymowania. Pojazdy dyplomatyczne czy konsularne były oznaczone tablicami z przodu i tyłu pojazdu znakami „CC” lub „CD”. Ponadto pojazdy zagraniczne posiadały specjalne tablice rejestracyjne i były oznaczone literą „Z” – tablica posiadała czarne tło, natomiast litery, cyfry i obwoluta były koloru żółtego. O każdym przejeździe pojazdu oznaczonego literą „Z” funkcjonariusz miał obowiązek natychmiast informować meldunkiem UBP. W meldunku funkcjonariusz musiał zameldować datę, czas i kierunki przejazdu, numer rejestracyjny i jakie oznaczenia posiadał pojazd, nazwisko kierowcy zgodnie z prawem jazdy, w jakim stanie zabrudzenia był pojazd, czy miał on zapasowe kanistry z benzyną. Funkcjonariusz w meldunku informował o liczbie pasażerów wraz z ich rysosem. Pojazdy oznaczone symbolami „CC” lub „CD” powinny były być zatrzymane na czas

niezbędny do przeprowadzenia kontroli drogowej. Pojazdy dyplomatyczne mogły zostać zatrzymane na dłuższy czas na pisemny lub telefoniczny rozkaz szefa UBP. Wstrzymanie pojazdu dyplomatycznego mogło nastąpić w określonym czasie – od pięciu do najdłużej 15 minut. Po otrzymaniu zaszyfrowanego rozkazu wskazującego numer rejestracyjny, czas oraz z podaniem pretekstu przytrzymania funkcjonariusze wówczas mieli więcej czasu na sporządzenie rysopisu pasażerów w kontrolowanym pojeździe. Osoby poruszające się w pojeździe dyplomatycznym mogły zostać sprawdzone na wyraźne polecenie szefa UBP, kontrola osób mogła zostać zrealizowana jedynie we wskazanym z numerów rejestracyjnym pojeździe. Pojazdy dyplomatyczne z widocznymi emblematami państw funkcjonariusz zatrzymywał na czas spisania numerów rejestracyjnych i puszczał w dalszą drogę. Pojazdy dyplomatyczne poruszające się w strefie nadgranicznej powinny posiadać przepustkę wydaną przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. W przypadku poruszania się w strefie nadgranicznej cudzoziemców niebędących dyplomatami powinni oni posiadać przepustki wydane przez dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza³¹⁶.

W 1955 roku powołano pion służby ruchu drogowego³¹⁷. Zgodnie z tymczasowymi wytycznymi szefa Inspektoratu Ruchu Drogowego KG MO z 14 września 1956 roku dla rejonowego plutonu ruchu drogowego MO na szczeblach powiatu utworzono plutony kontroli ruchu drogowego obejmujące zasięgiem od trzech do ośmiu powiatów. Plutony składały się z kontrolerów oraz dowódcy, który podlegał komendantowi wojewódzkiemu MO, natomiast kontrolerzy komendantowi powiatowemu. Komendantów powiatowych natomiast zobowiązano do współpracy z ogniwem ruchu drogowego, co skutkowało wykonywaniem zadań dotyczących ruchu drogowego również przez funkcjonariuszy prewencji³¹⁸. W powiecie lęborskim Referat ds. Ruchu Drogowego powołano dopiero w 1960 roku³¹⁹.

Liczba wypadków na terenie powiatu lęborskiego była jedną z wyższych w całym województwie, co miało ścisły związek z przebiegającą przez Lębork drogą łączącą Gdańsk ze Szczecinem. W I kwartale 1952 roku zanotowano pięć wypadków drogowych, w których ucierpiało pięć osób. Podobnie jak w latach wcześniejszych były to wypadki traktorów należących do POM-ów i PGR-ów, na skutek nieprzepisowej jazdy oraz jeden wypadek motocyklowy. W II kwartale odnotowano siedem wypadków i trzy ofiary. Główną przyczyną była jazda pod

³¹⁶ Tamże, k. 17–25.

³¹⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 51.

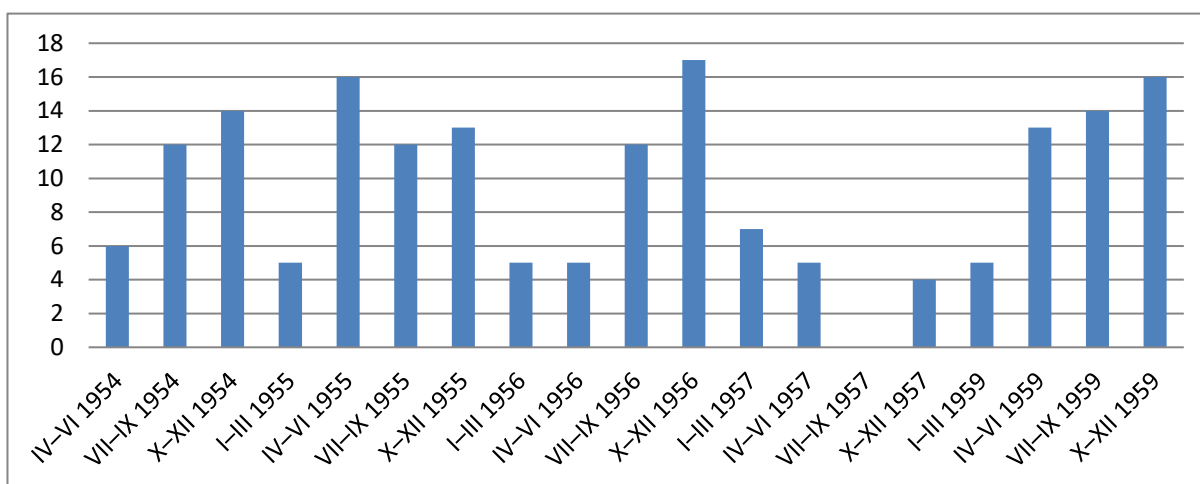
³¹⁸ Tamże, s. 134–135.

³¹⁹ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/18, t. 61/23, Etat osobowy nr GD/KP/018 KP MO w Lęborku, k. 3–5.

wpływem alkoholu. III kwartał przyniósł dziewięć wypadków i pięć ofiar. Ponownie część wypadków była z udziałem traktorów. W IV kwartale 1952 roku liczba wypadków spadła do czterech, co było spowodowane pracą uświadamiającą przez kierownictwa zakładów oraz wzmożonej prewencji MO. W 1953 roku liczba wypadków wzrastała z każdym kwartałem. W I kwartale odnotowano cztery wypadki i cztery ofiary, w kolejnym – sześć wypadków i trzy ofiary, w tym jedna śmiertelna (pomocnik traktorzysty, który zginął po przewróceniu się traktora), w III – 10 wypadków i trzy ofiary i w IV kwartale – 16 wypadków i pięć ofiar. Główną przyczyną wypadków w 1953 roku było nieprzestrzeganie przepisów przez kierujących pojazdami oraz całkowita likwidacja oświetlenia na niektórych ulicach, co utrudniało jazdę kierowcom³²⁰.

W okresie od kwietnia 1954 do grudnia 1959 roku najwięcej wypadków zanotowano w IV kwartale 1956 roku, bo aż 17, natomiast rekordowym miesiącem okazał się listopad tego roku, kiedy zanotowano ich aż dziewięć. Ogółem w 1955 roku na terenie powiatu odnotowano 46 wypadków. W kolejnych dwóch latach łączna liczba wypadków spadła w 1956 roku do 39, natomiast w 1957 roku do 16. Znaczny wzrost zanotowano w 1959 roku, kiedy liczba wypadków wyniosła 48³²¹.

Wykres 1.

Liczba wypadków drogowych na terenie powiatu łęborskiego w okresie od kwietnia 1954 do grudnia 1959 roku

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961; KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/2, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za rok 1954.

³²⁰ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdania miesięczne i roczne KP MO w Łęborku za lata 1948–1966, k. 1–249.

³²¹ KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

29 września 1959 roku komendant główny MO wydał rozkaz nr 6/59 wprowadzający do użytku służbowego instrukcję o pracy jednostek terenowych MO oraz inspektoratów ruchu drogowego w zakresie utrzymania porządku i bezpieczeństwa na drogach publicznych. Na mocy rozkazu od 1 października 1959 roku rejonowe inspektoraty ruchu drogowego zostały podporządkowane komendantom powiatowym, w których zostały utworzone. Instrukcja mówiła również o konieczności czuwania funkcjonariuszy ruchu drogowego nad przestrzeganiem przez uczestników ruchu drogowego ustawy z 7 października 1921 roku o przepisach porządkowych na drogach publicznych. Jednostki MO były zobowiązane do:

- organizacji stałej lub doraźnej służby posterunków i patroli na drogach publicznych w celu kontroli oraz obserwacji ruchu pieszego i kołowego,
- stosowania wzmocnionej służby dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku na ulicach miast oraz dróg otwartych w czasie imprez i uroczystości lub w trakcie dni szczególnego nasilenia ruchu kołowego,
- utrzymywania kontaktu z kierownikami wydziałów komunikacji PRN i informowaniu ich o ewentualnych przedsięwzięciach,
- uzgadniania form pomocy w zakresie utrzymania porządku na drogach,
- organizowania spotkań ze społeczeństwem w celu pogłębiania przez nich znajomości przepisów o ruchu drogowym (szczególnie na wsi),
- czuwania nad sprawami kierowanymi do kolegów karno-administracyjnych³²².

Kolejne zmiany organizacyjno-prawne w pionie ruchu drogowego nastąpiły w 1962 roku. Ustawa z 27 listopada 1961 roku o bezpieczeństwie i porządku ruchu na drogach publicznych była pierwszym aktem prawnym określającym uprawnienia MO w zakresie kontroli ruchu drogowego³²³. Na jej podstawie minister spraw wewnętrznych wydał zarządzenie w sprawie kontroli ruchu na drogach publicznych. Zarządzenie dokładnie określiło zadania i sposób pełnienia służby przez milicję drogową³²⁴. Na mocy zarządzenia milicjanci posiadali uprawnienia do zatrzymania uprawnień do prowadzenia pojazdów oraz dowodów rejestracyjnych, a nawet cofnięcia prawa jazdy. Dodatkowo zostały w nim szczegółowo opisane przypadki zatrzymywania pojazdów w różnych warunkach.

³²² T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 135.

³²³ Dz.U. 1961, nr 53, poz. 295.

³²⁴ M.P. 1962, nr 68, poz. 314.

Za niegroźne wykroczenia w ruchu drogowym stosowano wobec kierujących ostrzeżenia lub pouczenia. W 1970 roku na terenie powiatu łębskiego służba drogowa, funkcjonariusze MO i członkowie ORMO zatrzymali 271 nietrzeźwych kierujących (o 50 osób mniej niż w 1969 roku)³²⁵.

Ryc. 7. Kontrola stanu trzeźwości sprawcy zdarzenia drogowego

Źródło: AAN, Społeczny Komitet Przeciwalkoholowy. Zarząd Główny w Warszawie, sygn. 2/1654/0/1/1/280, Współpraca z Milicją Obywatelską 1958–1963, Informacje i wycinki prasowe, k. 30.

W I półroczu 1971 roku zanotowano wysoki wskaźnik osób prowadzących pojazdy w stanie po wcześniejszym spożyciu alkoholu, zatrzymując aż 157 osób i było ich o 80 więcej niż w porównywalnym okresie roku poprzedniego³²⁶. Natomiast w całym 1971 roku zatrzymano 367 osób w stanie po spożyciu alkoholu, więcej o 120 w stosunku do roku ubiegłego. Największą liczbę stanowili rowerzyści, bo aż 220 osób, oraz kierowcy motocykli – 74 osoby³²⁷. Dane źródłowe ponownie nie są spójne, gdyż w dokumentach za rok 1970 KP MO w Łęborku wykazuje 271 nietrzeźwych kierujących, a w informacji tej samej jednostki, ale w statystykach rocznych w późniejszych latach wykazano ich tylko 247 (tabela 16).

³²⁵ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Łęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu łębskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 7.

³²⁶ Tamże, Informacja KP MO w Łęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu łębskiego w I półroczu 1971 r. z 10 lipca 1971 r., k. 6, 8.

³²⁷ Tamże, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Łęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu łębskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 9.

Tabela 16. Liczba nietrzeźwych kierowców zatrzymanych w latach 1970–1971 z podziałem na rodzaj prowadzonego pojazdu

Kategoria/Rok	1970	1971
Kierowca samochodu ciężarowego	37	33
Kierowca samochodu osobowego	14	18
Kierowca motocykla	40	74
Rowerzyści	136	220
Wozy	20	22
Razem	247	367

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 9.

W przypadku zdarzeń drogowych największy odsetek wynosiły kolizje, których liczba w latach 1968–1972 nie przekroczyła 130 (tabela 17). Były one najczęściej niegroźne i nie stanowiły bezpośredniego zagrożenia dla zdrowia i życia. Inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku wypadków drogowych. Najmniejszą liczbę wypadków (47), w wyniku których sześć osób poniosło śmierć, zarejestrowano w 1968 roku³²⁸. W 1969 roku odnotowano 55 wypadków, w wyniku których zginęło siedem osób, a rannych zostało 46. Mimo tendencji wzrostowej liczby wypadków nie zwiększała się liczba osób zabitych. Najwięcej osób zabitych odnotowano w 1970 roku (dziewięć), mimo niskiej liczby wypadków (52). Największą liczbę wypadków odnotowano w 1972 roku (79), co skutkowało również najwyższą liczbą rannych w latach 1969–1972 (83 osoby)³²⁹.

Z ogólnej liczby wypadków odnotowanych w powiecie lęborskim w 1971 roku najczęściej zdarzało się na terenie samego Lęborka. Drugim newralgicznym miejscem była trasa Strzebielino–Pogorzelice, gdzie zginęło pięć osób, a 14 zostało rannych³³⁰.

³²⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli służby Milicji Obywatelskiej województwa gdańskiego przez oficerów KG MO w II kwartale 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 57.

³²⁹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 8; AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 8–9; Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 13.

³³⁰ Tamże, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 9.

Tabela 17. Zdarzenia drogowe i ich skutki w powiecie lęborskim w latach 1968–1972

	Kolizje	Wypadki	Zabici	Ranni	Uszkodzenia pojazdów
1968	90	47	6	50	bd.
1969	127	55	7	46	126
1970	123	52	9	60	116
1971	120	64	8	60	119
1972	130	79	5	83	129

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli służby Milicji Obywatelskiej województwa gdańskiego przez oficerów KG MO w II kwartale 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 57; AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 8; AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 8–9; Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 13.

Skutkami wypadków w 1972 roku najczęściej była nadmierna prędkość, nieznanostwo drogi, wymuszenie pierwszeństwa, nieostrożność pieszych i nietrzeźwych kierujących. W okresie 10-miesięcznym zatrzymano 203 nietrzeźwych, o 120 mniej niż w roku poprzednim. Najczęściej zatrzymywano rowerzystów i motocyklistów³³¹.

W I półroczu 1973 roku na terenie powiatu lęborskiego odnotowano 65 kolizji, o dwie więcej niż rok wcześniej. Z 35 do 36 wzrosła liczba wypadków drogowych. W wypadkach drogowych trzy osoby poniosły śmierć, a 38 osób, w tym troje dzieci, zostało rannych. W wyniku zdarzeń drogowych zostało uszkodzonych 67 pojazdów. W okresie sześciu miesięcy 1973 roku zatrzymano 164 nietrzeźwych kierujących, w tym 21 kierowców samochodów, 19 motocyklistów, 115 rowerzystów i dziewięciu wozaków. Za jazdę po spożyciu alkoholu milicja dokonała zatrzymania 36 uprawnień do kierowania³³².

Ogólnie w 1973 roku na terenie powiatu lęborskiego największym problemem były wykroczenia drogowe, których było aż 493 sprawy, z czego 315 wykroczeń popełniono w stanie po spożyciu alkoholu z art. 87 § 1 i 2 KW³³³. W przypadku 56 osób za popełnione wykroczenia

³³¹ Tamże, Informacja KP PZPR w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej za styczeń–październik 1972 r. z 2 stycznia 1973 r., k. 9, 11.

³³² Tamże, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w I półroczu 1973 r. z 17 lipca 1973 r., k. 4–5.

³³³ Dz.U. 1971, nr 12, poz. 116.

z art. 87 § 1 KW orzeczono zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych od sześciu miesięcy do dwóch lat³³⁴.

2.2. Służba do zwalczania przestępczości kryminalnej oraz działania służby dochodzeniowo-śledczej

Przy organizowaniu jednostek MO w województwie gdańskim jedną z pierwszych czynności organizacyjnych było powoływanie służby śledczej. Służbę zaprojektowano w normatywie Służba Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej z 11 września 1944 roku, natomiast opisany w niej Oddział Służby Śledczej KG MO działalność rozpoczął w listopadzie 1944 roku³³⁵. Wówczas w komendach wojewódzkich powstawały wydziały śledcze, w komendach powiatowych referaty, a w komisariatach brygady³³⁶. W Lęborku na podstawie instrukcji z 12 czerwca 1945 roku utworzono referaty śledcze, w których liczba funkcjonariuszy zwiększyła się z dwóch do 10³³⁷. Następnie od sierpnia 1946 roku etatów przewidzianych dla służby śledczej w powiecie było osiem³³⁸.

W pierwszych miesiącach zakres działań referatów oraz komórek śledczych był bardzo zróżnicowany. Śledczy zajmowali się począwszy od walki z nierzędem, poprzez kontrole melin złodziejskich, po śledztwa dotyczące morderstw. Dokładne wytyczne pracy służby śledczej zostały zawarte w Rozkazie nr 88 i Tymczasowej Instrukcji o organizacji ogniw śledczych w Milicji Obywatelskiej z 17 września 1946 roku³³⁹, która utrzymała na szczeblu powiatowym istniejący stan organizacyjny.

W pierwszych latach istnienia MO podstawowymi aktami, na których opierała się praca śledcza były kodeks karny z 1932 roku³⁴⁰ oraz kodeks postępowania karnego z 1928 roku³⁴¹.

³³⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja Urzędu Powiatowego w Lęborku Wydziału Spraw Wewnętrznych o ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego z 1 lutego 1974 r., k. 1–3.

³³⁵ P. Majer, *Niewprowadzone w życie akty normatywne powojennego aparatu policyjnego w Polsce 1944–1948*, „Przegląd Policyjny” 2007, nr 4, s. 185.

³³⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 145.

³³⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie nr 2 z pracy wydziału śledczego w KP MO w Lęborku z 18 czerwca 1945 r., k. 1.

³³⁸ Tamże, Sprawozdanie z pracy służby śledczej za sierpień 1946 r., k. 167.

³³⁹ AIPN Warszawa, KG MO w Warszawie, sygn. 00342/9, t. 1, Rozkaz nr 188 komendanta głównego MO z 17 września 1946 r. o wprowadzeniu do użytku służbowego Tymczasowej Instrukcji o organizacji służby śledczej, Tymczasowa Instrukcja o organizacji ogniw śledczych w Milicji Obywatelskiej, k. 241–275.

³⁴⁰ Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

³⁴¹ Dz.U. 1928, nr 33, poz. 313.

KPK dopuszczał jako formy postępowania przygotowawczego dochodzenie oraz śledztwo. Śledztwo prowadzono w przypadku przestępstw należących do właściwości sądu okręgowego, a jego zadaniem było wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy w celu ustalenia, czy należy przeprowadzić rozprawę, czy umorzyć postępowanie oraz utrwalenie dowodów dla sądu wyrokującego. Przeprowadzenie śledztwa było konieczne w sprawach o zbrodnie oraz popieranym przez oskarżyciela posiłkowego. Dodatkowo można było przeprowadzić śledztwo na wniosek prokuratora lub oskarżonego. Dochodzenie natomiast prowadzono do przestępstw, których rozpoznanie należało do sądów grodzkich i miało na celu wyjaśnienie, czy faktycznie przestępstwo zostało popełnione, kogo można było o nie podejrzewać i czy jest podstawa do wszczęcia postępowania. Polegało na rozpytaniu zarówno podejrzanych, jak i osób, które mogły posiadać istotne dla sprawy informacje. Milicjanci wykonywali jedynie czynności niezbędne na miejscu zdarzenia, czyli zabezpieczali ślady i dowody oraz prowadzili dochodzenie. Natomiast wszelkie czynności procesowe były po stronie sędziego śledczego³⁴².

Odstępstwa od zasad ustalonych w KPK z 1928 roku ustanowiono w kolejnych aktach normatywnych, jednak większość dochodzeń i śledztw w nich wymienionych prowadził aparat bezpieczeństwa publicznego. 12 września 1944 roku Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego wydał Dekret o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich³⁴³, który przyznał szerokie kompetencje prokuraturze oraz organom bezpieczeństwa publicznego w zakresie prowadzenia postępowań przygotowawczych. Kolejnymi były dekret wydany również przez PKWN z 30 października 1944 roku o ochronie Państwa³⁴⁴ oraz dekret o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa z 13 czerwca 1946 roku³⁴⁵.

Jak opisano w rozdziale dotyczącym kryteriów naboru do służby, często dochodziło do sytuacji, w których z powodu braku odpowiednich kwalifikacji w pionach śledczych, oprócz przedwojennych policyjnych śledczych do pracy w nich kierowano również byłymi policjantów mundurowych, którzy z tytułu wcześniejszej pracy mieli znacznie większe pojęcie o przepisach, procedurach czy taktyce śledczej, niż nowo zatrudnieni milicjanci. Większość referentów wydziału śledczego nie posiadała przynajmniej elementarnej wiedzy z zakresu KK i KPK, dlatego organizowano dla nich szkolenia w prokuraturze w Sopocie. Organizowane były również kursy

³⁴² Dz.U. 1928, nr 33, poz. 313.

³⁴³ Dz.U. 1944, nr 4, poz. 21.

³⁴⁴ Dz.U. 1944, nr 10, poz. 50.

³⁴⁵ Dz.U. 1946, nr 30, poz. 192.

z zakresu prowadzenia śledztw i daktyloskopii. Jednak pomimo wszelkich starań po roku działalności ponad połowa śledczych nie posiadała specjalistycznego przeszkolenia³⁴⁶.

Do działań wykonywanych przez milicjantów należały takie czynności: wywiad, obserwacje, daktyloskopia, zabezpieczanie śladów, fotografie, doniesienia informatorów, zeznania świadków oraz rewizje. Przydatnym narzędziem miała być również „Gazetka Poszukiwanych”, wydawana nakładem drukarni Komendy Głównej MO, w której zawierano dane osób poszukiwanych na terenie całego kraju. Jednak z upływem czasu okazało się, że milicjanci byli nierzetelni w kwestii rejestrowania przestępców i przestępstw³⁴⁷.

Na terenach Ziemi Odzyskanych milicjanci często borykali się z atakami żołnierzy sowieckich. Żołnierze Armii Czerwonej dokonywali również przestępstw na ludności cywilnej. W okresie powojennym w Lęborku pozostało 20 tys. żołnierzy armii radzieckiej, co było powodem podwyższenia liczby przestępstw³⁴⁸. Do pierwszych ataków na funkcjonariuszy doszło już w maju 1945 roku na Jana Labudę – milicjanta z posterunku MO w Szymrowicach (obecnie Siemirowice), który został zaatakowany przez maruderów sowieckich i ranny w brzuch zmarł 11 maja 1945 roku w kartuskim szpitalu. Do kolejnej napaści doszło 14 lipca 1945 roku, gdzie żołnierze radzieccy zastrzelili pełniącego służbę w posterunku MO w Choczewie milicjanta Stanisława Mielewczyka³⁴⁹.

27 lipca 1945 roku MO odnotowała dwa przypadki napadów na ludność cywilną. W pierwszym pijany mężczyzna w mundurze marynarza radzieckiego napadł na podróżujących furmanką Michała Szymczaka z posterunku MO w Choczewie, wójta oraz trzech pracowników z mleczarni. Żołnierz podczas napaści postrzelił funkcjonariusza w obie nogi, który w obronie zastrzelił sprawcę napaści. Drugie zdarzenie odnotowano na terenach leśnych, gdzie przez dwóch dezertersów armii radzieckiej został pobity, a następnie zastrzelony chłopak z Łebienia. Po przybyciu na miejsce ekipy śledczej wraz z władzami wojskowymi, po rozpytaniu świadków ujęli sprawców rabunku i morderstwa. Zastępca komendanta KP MO w Lęborku ppłk Euge-

³⁴⁶ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 221.

³⁴⁷ Tamże, s. 213–214.

³⁴⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku za okres od 20 lipca 1945 do 31 grudnia 1946 r., k. 5.

³⁴⁹ Tamże, sygn. 0054/4, Wykazy imienne oraz raporty Wydziału Dochodzeniowego KW MO w Gdańsku dotyczące zabitych i rannych funkcjonariuszy MO na terenie województwa gdańskiego w latach 1945–1954, k. 38.

niusz Malak w raporcie sytuacyjnym z 4 sierpnia 1945 roku informuje o tym, że władze radzieckie po zaistniałych morderstwach popełnionych przez obywateli radzieckich wszczynają natychmiastowy pościg za sprawcą i dążą do zapobiegania takich zdarzeń³⁵⁰.

Na przełomie lipca i sierpnia 1945 roku wydział śledczy KP MO w Łęborku dokonał zatrzymania 26 osób. Największą liczbę, bo aż ośmiu sprawców zatrzymano za kradzież, sześciu za działalność antypaństwową, trzy osoby za opilstwo, a dwie za uprawianie nierządu³⁵¹. We wskazanym okresie zarejestrowano 65 spraw, z czego samych kradzieży było 45³⁵². Między 11 a 21 sierpnia 1945 roku zatrzymano ogólnie 15 osób, z czego sześć osób cywilnych pochodzenia polskiego oraz dwóch żołnierzy Wojska Polskiego za kradzieże na terenach kolejowych³⁵³. W okresie od sierpnia do września 1945 roku w wydziale śledczym KP MO w Łęborku zarejestrowano 152 sprawy, z których 74 sprawy wykryto, siedem spraw przekazano do władz radzieckich, pięć spraw przesłano do Prokuratury w Słupsku, natomiast siedem zostało przekazanych do UBP. W powyższym okresie w areszcie zatrzymano 95 osób, z czego 49 było Polakami, 40 Niemcami, dwie pochodzenia ukraińskiego i cztery osoby wyznania mojżeszowego³⁵⁴.

W okresie od sierpnia do września 1945 roku na terenie powiatu łęborskiego KP MO odnotowała dwa morderstwa. W pierwszym przypadku matka zamordowała swoje dziecko poprzez powieszenie. Z kolei w drugim doszło do pobicia mężczyzny, którego nieznan sprawca wrzucił do rzeki, w wyniku czego utonął³⁵⁵.

Po sygnałach napływających z terenu powiatu łęborskiego o zaistniałych napadach bandyckich Komenda Powiatowa MO w Łęborku 3 września 1945 roku zorganizowała obławę na terenach Cewice, Wossow (obecnie Osowo Łęborskie), Łabuń oraz Bukowina. Do obławy przydzielono 60 funkcjonariuszy z komendy powiatowej, posterunków miejskich oraz posterunku MO z Cewic, kapitana kontrwywiadu z dwoma żołnierzami oraz ośmioro ludzi z Urzędu Bezpieczeństwa. Obława trwała od godziny 5.00 i trwała do 14.00. W jej wyniku zatrzymano

³⁵⁰ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Łęborku od 20 lipca 1945 do 31 grudnia 1946 r., k. 5.

³⁵¹ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału śledczego KP MO za 31 lipca – 10 sierpnia 1945 r., k. 12.

³⁵² Tamże.

³⁵³ Tamże, Raport sytuacyjny Wydziału polityczno-wychowawczego KP MO za 20 sierpnia – 4 września 1945 r. z 4 września 1945 r., k. 17.

³⁵⁴ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału śledczego KP MO za 15 sierpnia – 24 września 1945 r., k. 30.

³⁵⁵ Tamże.

22 Rosjan (głównie pasterze bydła), z których 19 posiadało broń, pięciu Niemców oraz po jednym obywatelu Polski, Litwy i Czechosłowacji. Wszystkie zatrzymane osoby nie posiadały dokumentów³⁵⁶.

10 października 1945 roku wójt gminy Choczewo Franciszek Musiał przesłał pismo do komendanta MO w Choczewie informujące, że 5 października 1945 roku na 300 wysiedleńców z gromad Zwartowo i Minsterhow napadło trzech milicjantów oraz Zygmunt Wisławski, kapitan WP. Mężczyźni grożąc bronią dokonali kradzieży z posiadanego dobytku (buty, futra)³⁵⁷.

W listopadzie 1945 roku na terenie powiatu lęborskiego zanotowano siedem morderstw, z czego pięć osób cywilnych zostało zamordowanych przez żołnierzy sowieckich, jedno zabójstwo odnotowano wśród żołnierzy Wojska Polskiego oraz jedno zabójstwo spowodowane było przez osobę cywilną. Wszyscy sprawcy zostali wykryci, żołnierze zostali oddani do dyspozycji prokuratora wojsk radzieckich w Lęborku, natomiast cywila osadzono w więzieniu w Słupsku. W badanym okresie w wydziale śledczym odnotowano 108 spraw, z czego 60 zostało wykrytych, natomiast 20 było w dalszym prowadzeniu. Najczęstszym powodem niewykrycia większości spraw był fakt, że sprawcami byli żołnierze sowieccy. Brak dostępu milicji do Rosjan i tolerowanie większości występów przez przełożonych przyczyniały się do poczucia bezkarności i większej liczby przestępstw. Wydział śledczy KP MO wyliczał, że fala napadów rabunkowych popełnianych przez Sowietów wahała się na poziomie 85%³⁵⁸. W nocy z 9 na 10 października 1945 roku kapitan WP Zygmunt Wisławski dokonał napadu na posterunek MO w Choczewie. Po sterroryzowaniu trzech milicjantów – wartowników Grzegorza Karoliszyńskiego, Mieczysława Milewskiego oraz podoficera służby – kazał zaprowadzić się do komendanta posterunku. Przed otwarciem drzwi komendant wyczuwając nadchodzące niebezpieczeństwo, uzbroidł się w pistolet, następnie po otwarciu drzwi widząc uzbrojonego napastnika rzucił się na niego i rozbroił. Komendant posterunku MO w Choczewie Józef Wlekliński informując se-

³⁵⁶ Tamże, sygn. 05/54, t. 27, Meldunek KP MO w Lęborku dotyczący realizacji obławy na terenie powiatu lęborskiego wspólnie z UB z 4 września 1945 r., k. 11.

³⁵⁷ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Pismo wójta Gminy Choczewo do komendanta MO Choczewo z 10 października 1945 r., k. 16.

³⁵⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału śledczego KP MO za listopad 1945 r., k. 44.

kreterza PPR w Lęborku zaznaczył, że kapitan działał wspólnie z nieznanymi sprawcami, którzy przewieźli dwie fury załadowane niewiadomym materiałem do zajętego przez kapitana gospodarstwa w Tawenczynie w gminie Łabuń³⁵⁹.

1 listopada 1945 roku na terenie wsi Keszkwon funkcjonariusz posterunku MO w Choczewie wraz z sołtysem wsi należącym do Wiejskiej Straży Porządkowej zabili dwóch żołnierzy radzieckich. Żołnierze nie reagowali na wezwania do oddania zrabowanego we wsi mienia, używali przemocy i grozili bronią. W momencie odjazdu żołnierze zaczęli ostrzeliwać idących za nimi funkcjonariuszy MO i WSP, którzy w obronie własnej zastrzelili napastników³⁶⁰.

10 listopada 1945 roku po anonimowym zgłoszeniu PUBP w Lęborku zatrzymał samochód ciężarowy załadowany kradzionymi przedmiotami. W samochodzie należącym do starostwa znajdowali się ppor. Jabłoński wraz z żoną, żona pełnomocnika rządu na obwód Lębork ob. Piotrowska oraz ob. Borowska. Według ustaleń PUBP część rzeczy znajdujących się w walizce należało do ppor. Jabłońskiego – kierownika garażu w Starostwie, natomiast pozostałe stanowiły własność pełnomocnika rządu ob. Piotrowskiego. Samochód został zatrzymany i zabezpieczony z całą zawartością. Kierownik PUBP w Lęborku kapitan Korski zaznaczył, że ob. Piotrowski jako pełnomocnik rządu wydał zarządzenie o zakazie wywożenia mebli i innych towarów z powiatu lęborskiego, a winni takiego procederu będą pociągnięci do odpowiedzialności. W powyższej sprawie wszczęto śledztwo, a sprawę przekazano do PUBP³⁶¹.

17 grudnia 1945 roku na terenie Lęborka miało miejsce kilka działań przestępczych. Do pierwszego zdarzenia doszło około godziny 19.30 – wówczas dyżurny z KP MO w Lęborku po otrzymaniu zgłoszenia o dokonywanych kradzieżach wysłał w rejon ulicy Łódzkiej dwóch milicjantów, aby przeszkodzić w przestępczym procederze. Na miejscu funkcjonariusze stwierdzili, że sprawcami było 15 żołnierzy radzieckich uzbrojonych w broń. Z uwagi na przewagę sprawców milicjanci nie mogli przeszkodzić im w przestępczym procederze. Kolejne zajście miało miejsce o godzinie 21.00 na Placu Wolności. Milicjant Konstanty Stec pełniąc wartę przed komendą, usłyszawszy dźwięk rozbijanej szyby i widząc sześciu sprawców chcących wejść do mieszkania, oddał cztery strzały ostrzegawcze. Sprawcy zostali spłoszeni i uciekli. Po około

³⁵⁹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, KP PPR w Lęborku Ref. Administracyjno-Samorządowy, Protokoły, Kom. Adm. Samorz. przy Komendzie Pow. oraz protokoły, sprawozdania, raporty, korespondencja PUBP, MO i Pełnomocnika Rządu VI 1945 – IX 1948, Meldunek dzienny Posterunku MO w Choczewie z 10 października 1945 r., k. 17.

³⁶⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. IPN Gd 05/54, t. 27, Raport KW MO w Gdańsku z przeprowadzonego dochodzenia w sprawie zabicia dwóch żołnierzy radzieckich, k. 31.

³⁶¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Doniesienie specjalne kierownika PUBP z 11 listopada 1945 r., k. 18.

dwóch godzinach wartownik zauważył tę samą grupę ludzi idącą z kierunku wcześniejszej ucieczki niosącą jakieś przedmioty. Zaalarmowani funkcjonariusze wybiegli z wartowni chcąc uchwycić sprawców, którzy po zauważeniu milicjantów zaczęli uciekać w kierunku dworca. W trakcie pościgu za sprawcami milicjanci oddali serię strzałów, co zmusiło sprawców do porzucenia skradzionych rzeczy. Gdy funkcjonariusze szli w kierunku wartowni z odzyskanymi przedmiotami z miejsca, gdzie uciekli wcześniej sprawcy, wyszedł patrol żołnierzy sowieckich w liczbie 15 żołnierzy strzelając do milicjantów. Podczas ostrzału milicjanci porzucili przedmioty i rozbiegli się w różnych kierunkach. Patrol sowiecki wszedł na teren podwórza KP MO, gdzie w trakcie całego zamieszania dokonano wyrwania krat uwalniając trzech więźniów. W wyniku starć z żołnierzami sowieckimi, oprócz ucieczki wspomnianych trzech więźniów, postrzelony został podoficer KP MO w Łęborku, a funkcjonariusz UBP stracił życie³⁶². Kolejny przypadek, w którym z rąk żołnierzy sowieckich ucierpiał milicjant wydarzył się 7 czerwca 1946 roku. Milicjant Eugeniusz Adamczyk został postrzelony przez żołnierzy sowieckich podczas pełnienia służby³⁶³.

20 sierpnia 1946 roku komendant KP MO w Łęborku złożył raport do komendy wojewódzkiej w sprawie zaistniałych rabunków i napadów, które w dużej mierze przypisuje się zdemobilizowanym żołnierzom radzieckim. Kilka dni przed napisaniem raportu doszło do kilku napadów na drodze Łeba–Wieck, Wieck–Wrzeszcz, w wyniku których dwóch pokrzywdzonych utraciło łącznie 38 000 zł, zegarek oraz wóz z końmi. Do morderstw dochodziło bardzo często. 7 sierpnia byli żołnierze armii radzieckiej zamordowali księgowego majątku państwowego, a 11 sierpnia maruder zastrzelił polskiego obywatela chcąc odebrać mu rower. W ostatnim przypadku w wyniku interwencji milicji i wymiany ognia sprawca został zastrzelony³⁶⁴.

W sprawach napaści żołnierzy radzieckich na ludność polską zainterweniował starosta powiatowy wraz z przedstawicielami Powiatowej Rady Narodowej. Delegacja interweniowała u generała Kropotina oraz komendanta powiatowego MO. Wizyta miała na celu wpłynięcie na pułkownika Armii Czerwonej w Łebie, któremu podlegały jednostki wiejskie oraz zajęte przez czerwonoarmistów gospodarstwa rolne w celu poprawy sytuacji wśród mieszkańców³⁶⁵.

³⁶² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 27, Meldunek dzienny KP MO w Łęborku w sprawie zajęcia z żołnierzami rosyjskimi w nocy z 17 na 18 grudnia 1945 r., k. 4–5.

³⁶³ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Wykaz imienny funkcjonariuszy KP MO Łębork w okresie 1 stycznia 1946 – 31 lipca 1946 r., k. 157.

³⁶⁴ Tamże, sygn. 05/54, t. 27, Raport o rabunkach i morderstwach KP MO w Łęborku z 20 sierpnia 1945 r., k. 10.

³⁶⁵ Tamże.

W powyższej sprawie interweniował również Pełnomocnik Rządu Rzeczypospolitej Polskiej, który w piśmie z 14 sierpnia 1946 roku podał do wiadomości Ministerstwa Ziem Odzyskanych informację o stanie bezpieczeństwa w powiecie łębarskim. Pismo zostało przesłane również do generała Kropotinowa, ówczesnego komendanta garnizonu sowieckiego w powiecie łębarskim. W piśmie była zawarta prośba o wdrożenie środków zapobiegawczych, gdyż wiele przestępstw było popełnianych przez osoby ubrane w mundury sowieckie i mówiące po rosyjsku. Przemoc ze strony żołnierzy sowieckich była tak duża, że 15 sierpnia 1946 roku odnotowano cztery zabójstwa mieszkańców powiatu łębarskiego³⁶⁶. Jak ustaliła KP MO dwie spośród czterech ofiar to było małżeństwo, a jego przyczyną był opór podczas zabierania rowerów³⁶⁷.

Na początku 1946 roku na terenie powiatu łębarskiego funkcjonariusz MO Tadeusz Białycki z KP MO w Łęborku utworzył bandę kryminalną składającą się z czterech członków i dwóch pomocników. Do pierwszego napadu doszło w lutym 1946 roku po rozpoznaniu dokonanym przez pomocnika Józefa Korzeniowskiego. Przekazał on szefowi informację o planowanym wyjeździe Niemki mieszkającej przy ulicy Łódzkiej w Łęborku. Podczas napadu sprawcy dokonali kradzieży bielizny osobistej, pościeli oraz po jednej obrączce srebrnej i złotej. Pomyślnym skutkiem kolejnego napadu był strażnik Państwowego Monopolu Spirytusowego (PMS) w Łęborku, który doskonale znał miejsce przechowywania pieniędzy w przedsiębiorstwie. Do kolejnego napadu doszło 30 marca 1946 roku – dwóch członków bandy, podając się za funkcjonariuszy UB pod pretekstem poszukiwania broni, sterroryzowali dyrektora i kasjera w ich prywatnych mieszkaniach dokonując kradzieży gotówki w kwocie 22 549 zł oraz dwóch zegarków szwajcarskich. Banda 4 lub 5 kwietnia 1946 roku planowała dokonać napadu na kasjera PMS w Łęborku, który miał przewozić z Gdańska 500 000 zł. Bandyci nie zdołali zrealizować swojego planu, gdyż zostali aresztowani 1 kwietnia. Przywódca bandy za dokonanie dwóch rabunków został skazany na 15 lat pozbawienia wolności, pozostali otrzymali kary od trzech do ośmiu lat więzienia³⁶⁸.

³⁶⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Pismo pełnomocnika rządu R.P. Jana Piotrowskiego o stanie bezpieczeństwa w powiecie łębarskim do Ministerstwa Ziem Odzyskanych, k. 90–91.

³⁶⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 27, Raport o rabunkach i morderstwach KP MO w Łęborku z 20 sierpnia 1945 r., k. 10.

³⁶⁸ AIPN Warszawa, MSW Warszawa, sygn. 0175/78, Charakterystyka nielegalnej organizacji z 21 października 1986 r., k. 2–5.

W lutym 1946 roku w referacie śledczym zarejestrowano 95 spraw oraz dokonano aresztowania 60 osób, z czego 30 za kradzież, 12 za opilstwo i zakłócanie porządku publicznego. Wśród zatrzymanych znalazło się siedem kobiet za uprawianie nierządu³⁶⁹. Natomiast w czerwcu wszczęto 58 spraw i aresztowano 24 osoby, z czego 11 za kradzieże³⁷⁰.

W nocy z 26 na 27 października 1946 roku podczas zabawy tanecznej w Domu Harcerza lejtnant armii radzieckiej w trakcie wspólnego spożywania alkoholu ze Stanisławem Krasowskim i Kazimierzem Szancerem spostrzegł większą liczbę gotówki u tego ostatniego. Po północy, gdy Szancer i Krasowski wyszli z zabawy udając się do brata Szancera w kierunku stacji kolejowej, sowiecki żołnierz podążył za nimi. W niedalekiej odległości od stacji mężczyźni chcąc skrócić drogę skręcili w kierunku ciemnego placu, gdzie oficer dogonił ich i zażądał papierosa, a po chwili poprosił o ogień. W momencie, gdy zrobiło się jasno od odpalonej zapalniczki żołnierz strzelił Krasowskiemu w twarz, a następnie oddał strzał do Szancera. Krasowski po strzale upadł na ziemię z urazem dolnej szczęki, a gdy oficer strzelał do jego kompana wykorzystał moment na ucieczkę. W jej trakcie padł kolejny strzał godząc Krasowskiego w lewe ramię. Pokrzywdzony zdołał uciec i powiadomić funkcjonariuszy MO. Po dotarciu na miejsce milicjanci stwierdzili, że Szancer zginął na miejscu otrzymując strzał w głowę. Przy zabitym nie ujawniono żadnych pieniędzy. W wyniku podjętych natychmiastowych czynności nie zatrzymano sprawcy. W trakcie dochodzenia ustalono szczegółowy opis mężczyzny, gdyż był dobrze znany okolicznym mieszkańcom. Dokładny rysopis został przedstawiony w jednostce kontrwywiadu radzieckiego, lecz nie przyczynił się do zatrzymania sprawcy³⁷¹.

W listopadzie 1946 roku zanotowano 51 spraw karnych, z czego najwięcej było kradzieży (36), dokonano również dwóch zabójstw. Wykryto 35 sprawców, co przełożyło się na wykrywalność (68,6%)³⁷².

Do przykrego incydentu doszło 9 listopada 1946 roku podczas zabawy tanecznej w Łębie zorganizowanej z okazji tygodnia straży pożarnej. W czasie jej trwania kapral Labuda (żołnierz WOP) oraz jego kompani w liczbie ponad 20 mężczyzn uzbrojonych w automaty dotkliwie pobili zastępcę komendanta Kasubockiego, sekretarza PPR Czesława Ulowskiego, instruktora

³⁶⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny referatu śledczego KP MO w Łęborku za luty 1946 r., k. 63.

³⁷⁰ Tamże, Raport sytuacyjny referatu śledczego KP MO w Łęborku za czerwiec 1946 r., k. 140.

³⁷¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 27, Sprawozdanie z dochodzenia z 5 grudnia 1946 r. dotyczące zabójstwa i napadu rabunkowego, k. 38.

³⁷² Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Łęborku od 20 lipca 1945 do 31 grudnia 1946 r., k. 259.

KP MO ob. Lewczuka oraz innych uczestników zabawy. W trakcie awantury Labuda wystrzelił z automatu raniąc Ulowskiego i Lewczuka. Na prośbę szefa wyszkolenia żołnierzy, milicjanci zabrali do posterunku trzech awanturujących się żołnierzy, co nie spodobało się innym uczestnikom zajścia i tak pięciu żołnierzy WOP oblegając posterunek zażądało wydania kolegów, czego milicjanci nie uczynili. Milicjanci nie ulegli presji nawet wtedy, gdy żołnierze oddali strzały z pięciu automatów. Podczas obu zajść żołnierze używali wulgarnych słów w stosunku do milicjantów, funkcjonariuszy UB oraz pod adresem władz politycznych. Zatrzymanych żołnierzy przekazano do UBP, a dochodzenie w sprawie użycia funkcjonariuszom bezpieczeństwa i negatywnego wyrażania się o ówczesnym ustroju przekazano do PUBP w Łęborku³⁷³.

Maruderzy wojska radzieckiego działali bardzo agresywnie dokonując napadów w większych grupach. W nocy z 17 na 18 listopada 1946 roku ośmiu nieustalonych po wywarzeniu drzwi weszli do przedsiionka prywatnego mieszkania państwa Zielińskich. Ich rodzina składała się z pięciu osób – rodziców oraz dzieci w wieku 17–21 lat. Michał Zieliński z synem mieszkali w jednym pokoju, natomiast w drugim pokoju mieszkała Wilhelmina Zielińska z dwiema córkami. Słyszac hałas Michał Zieliński z synem wyszli do przedsiionka, gdzie zauważyli mężczyznę w sowieckim mundurze trzymającym w ręku pistolet. Żołnierz miał posmarowaną czarną pastą lub sadzą twarz. W momencie, gdy skierował broń w ich kierunku krzyząc w języku rosyjskim „ręce do góry” mężczyźni uciekli do pokoju, a następnie z okien wołali o pomoc. Napastnik skierował się do pokoju, gdzie spała Wilhelmina Zielińska z córkami. Kobiety próbując uniemożliwić wejście napastników do pokoju przytrzymały drzwi od środka, Wilhelmina zapierała się w środkowej części drzwi, natomiast córki po bokach. Żołnierz czując opór, strzelił w środkową część drzwi trafiając w głowę Wilhelminy Zielińskiej zabijając ją na miejscu. Krzyk jej córek spłoszył sprawców. Żołnierze radzieccy dobrze znali rozmieszczenie mieszkania Zielińskich, gdyż Michał Zieliński prowadził sklep kolonialny, a sprawcami mogli być zapoznani wcześniej żołnierze. Sprawa zabójstwa Wilhelminy Zielińskiej nie została wykryta, sprawca nie został rozpoznany. Wykrycie sprawcy mógł również utrudnić fakt, że dzień po zabójstwie większa część wojska, w której mogli znajdować się sprawcy, wyjechała z terenów Łęborka³⁷⁴.

³⁷³ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Meldunek dzienny Posterunku MO w Łebie z 10 listopada 1946 r., k. 35–36.

³⁷⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 27, Meldunek dzienny referatu śledczego KP MO w Łęborku z 3 grudnia 1946 r., k. 37.

Wiele popełnionych przestępstw nie zakończyło się ustaleniem sprawcy. Było to spowodowane brakiem śladów czy świadków zdarzenia. 9 grudnia 1946 roku doszło do szokującej zbrodni dokonanej na 31-letniej Irenie Wolskiej, nauczycielce szkoły powszechnej, która została znaleziona około 500 metrów przed miejscowością Lubonice. Po przeprowadzonej sekcji zwłok lekarz stwierdził, że kobieta została ogłuszona tępym narzędziem, a następnie podeźnięto jej gardło. Przed zabójstwem kobieta miała zostać zgwałcona przez nieustalonych sprawców³⁷⁵. W toku dochodzenia jeden ze świadków zeznał, że widział dwóch osobników w mundurach wojska radzieckiego, którzy szli z miejsca, gdzie leżała zamordowana, prowadząc rower, który odebrano zamordowanej. Mimo braku wykrycia sprawców zachodzi przypuszczenie, że zabójstwa ponownie dokonali maruderzy wojsk radzieckich³⁷⁶.

Zazdrość doprowadziła do brutalnego zabójstwa czworga z sześciuosobowej rodziny we wsi Kopalino, które miało miejsce w nocy z 8 na 9 grudnia 1946 roku. Jak wykazało dochodzenie, rodzina Olczyków ukrywała w swoim mieszkaniu przez okres trzech miesięcy Aleksę – dezertera wojsk radzieckich. Według ustalenia śledczych mężczyzna zakochał się w 20-letniej Helenie Olczyk, która w rozmowie z ojcem miała powiedzieć, że zamierza wyjść za mąż za innego mężczyznę. W dniu zabójstwa Aleksy zabrał ojca rodziny na polowanie, któremu strzelił w tył głowy. Po powrocie do miejsca przebywania poinformował Mariannę Olczyk, żonę zabitego, że zastrzelili dziką, a jej mąż poszedł go sprzedać. Po północy, gdy rodzina Olczyków spała, Aleksy zabił strzałem w głowę Mariannę Olczyk, syna Kazimierza, a następnie Helenę. Oprawca oszczędził dwóch chłopców w wieku pięciu lat i 17 miesięcy. Podczas czynności funkcjonariusze początkowo o morderstwo podejrzewali ojca rodziny. Ale podczas rozmowy starszy chłopiec powiedział, że jego rodzinę zabił ruski komendant, tak nazywany przez rodzinę. Sprawca po zabójstwie zabrał z mieszkania wszystkie swoje rzeczy, w tym fotografie, i na skradzionym rowerze Olczyków uciekł do Gdyni. W wyniku przeszukania rzeczy osobistych Heleny Olczyk znaleziono wspólne zdjęcie ze sprawcą, które zostało przesłane telefonografem do jednostek na terenie województwa. 14 grudnia 1946 roku KP MO w Lęborku otrzymała informację z Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego o zatrzymaniu Aleksandra Leszczuka, poszukiwanego w sprawie zabójstwa rodziny Olczyków. Z uwagi na fakt, iż Aleksy posiadał obywatelstwo radzieckie i był dezerterskim Armii Czerwonej, KP MO została jedynie poinformowana, że

³⁷⁵ Tamże, Meldunek dzienny referatu śledczego KP MO w Lęborku z 10 grudnia 1948 r., k. 48.

³⁷⁶ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie dotyczące wykazu przestępczości referatu śledczego KP MO w Lęborku za grudzień 1946 r. z 30 grudnia 1946 r., k. 285.

sprawca przyznał się do zarzucanego czynu, a Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Lęborku zażądał wydania akt dochodzenia³⁷⁷.

26 grudnia 1946 roku w godzinach wieczornych w pobliżu koszar, w których kwatrowały wojska radzieckie zamordowano polskiego obywatela Franciszka Fierkiego, który zginął od strzału w głowę. Zamordowanemu zrabowano zegarek, długie buty i rower. Pomimo usilnych starań referatu śledczego sprawców nie ustalono, jednak według dużego prawdopodobieństwa morderstwa dokonali maruderzy wojsk radzieckich, którzy w następnych dniach opuszczali Lębork³⁷⁸.

Łącznie w grudniu 1946 roku zanotowano 42 sprawy karne, z czego najwięcej było kradzieży (25). Dokonano również opisanych wyżej zabójstw, których łącznie było cztery. Wykrywalność wyniosła 52,4%. Trzy sprawy przekazano do prokuratora okręgowego w Słupsku, 15 spraw do Sądu Grodzkiego w Lęborku, a 10 do sądu z wnioskiem o umorzenie³⁷⁹.

Według wykazu KP MO w Lęborku w okresie od września 1945 do lipca 1946 roku żołnierze sowieccy dokonali 38 przestępstw, do których nie zaliczono przestępstw popełnionych przez maruderów radzieckich³⁸⁰.

Na ocenę skuteczności działania funkcjonariuszy śledczych w pierwszych latach funkcjonowania znaczący wpływ miały fatalne warunki pracy. Największą bolączką wydawał się być brak środków transportu oraz niezbędnego wyposażenia. W województwie gdańskim służba śledcza w swoich zasobach prawie w ogóle nie posiadała aparatów fotograficznych³⁸¹, co powodowało konieczność korzystania z usług miejscowych fotografów. Bolączką był również brak sprzętu daktyloskopijnego, co uniemożliwiało postępowanie zgodnie z instrukcją nakazującą pobieranie odcisków palców od wszystkich zatrzymanych³⁸².

Od czerwca 1946 roku na terenie Komendy Powiatowej MO w Lęborku w godzinach nocnych dyżur pełnił funkcjonariusz służby śledczej³⁸³.

³⁷⁷ Tamże, sygn. 05/54, t. 27, Zapiski z dochodzenia referatu śledczego KP MO Lębork z 17 grudnia 1946 r., k. 51–52.

³⁷⁸ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie dotyczące wykazu przestępczości referatu śledczego KP MO w Lęborku za 1–31 grudnia 1946 r., k. 283.

³⁷⁹ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO Lębork za 30 listopada – 31 grudnia 1946 r., k. 300.

³⁸⁰ Tamże, sygn. 05/54, t. 27, Wykaz przestępstw dokonanych przez żołnierzy rosyjskich od 30 października do 22 grudnia 1945 r., k. 65.

³⁸¹ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 222–223.

³⁸² AIPN Gd, sygn. 05/54, t. 3, Sprawozdanie z działalności Sekcji Śledczej KP MO w Sławnie za 1 sierpnia – 31 grudnia 1945 r., 16 I 1946, k. 74.

³⁸³ AIPN Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za czerwiec 1946 r., k. 135.

Na przełomie 1946/1947 roku nastąpiła poprawa w kwestii dostępności sprzętu wykorzystywanego w prowadzonych śledztwach. Dzięki nabyciu wałków daktyloskopijnych i farby, każda jednostka podległa KW MO w Gdańsku została zaopatrzona w jedną sztukę niezbędnego sprzętu. Dodatkowo KG MO dostarczyła druki dla MO w województwie gdańskim: zapiski dochodzeń (150 tys.), nakazy rewizji (21 tys.), zapiski rozpytania podejrzanego (15 tys.), kartoteki falsyfikatów (4 tys.), kartoteki lokali podejrzanych (3 tys.), doniesienia do władz administracyjnych (37 tys.)³⁸⁴.

Od początku 1947 roku bezpieczeństwo na terenie powiatu lęborskiego uległo znacznej poprawie. Spadek przestępczości był spowodowany głównie przez opuszczenie stacjonujących w regionie wojsk radzieckich, którzy byli sprawcami dużej części ważniejszych przestępstw³⁸⁵. Mimo wszystko zdarzały się jeszcze przypadki zabójstw dokonywanych przez żołnierzy radzieckich. W kwietniu 1947 roku żołnierz sowiecki pilnując w polu siana śmiertelnie postrzelił przechodzącego rolnika, którego pomylił z dzikiem³⁸⁶.

Tabela 18. Wykaz imienny funkcjonariuszy referatu śledczego oraz przewidzianych do niego etatów w powiecie lęborskim w 1947 roku

Lp.	III 1947	IV 1947	VII 1947
1.	Stanisław Mazurkiewicz	Stanisław Mazurkiewicz	Stanisław Mazurkiewicz
2.	Jan Bartosiewicz	Jan Bartosiewicz	Jan Bartosiewicz
3.	Marian Karaś	Marian Karaś	Marian Karaś
4.	Wacław Luberadzki	Wacław Luberadzki	Wacław Luberadzki
5.	Stefan Gumiński	Stefan Gumiński	Zbigniew Cieśliński
6.	Jan Formela	Leon Zandberg	Leon Zandberg
7.	Halina Koroluk	Halina Koroluk	Halina Koroluk
8.	brak	brak	Józef Maciejczuk

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdanie z pracy służby śledczej KP MO w Lęborku za luty 1947 r., k. 36; Sprawozdanie z pracy służby śledczej KP MO w Lęborku za marzec 1947 r., k. 59; Sprawozdanie z pracy służby śledczej KP MO w Lęborku za maj 1947 r., k. 117; Sprawozdanie z pracy służby śledczej KP MO w Lęborku za lipiec 1947 r., k. 139.

Dla referatu śledczego w Lęborku w 1947 roku przewidzianych było osiem etatów, jednak przez pierwsze miesiące faktyczny stan zatrudnienia wynosił siedem osób, co przedstawia

³⁸⁴ Tamże, sygn. 05/54, t. 8, Sprawozdanie z działalności aparatu śledczego na terenie województwa gdańskiego za grudzień 1946 i styczeń 1947 r., k. 354.

³⁸⁵ Tamże, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdanie referatu śledczego KP MO w Lęborku za styczeń 1947 z 1 lutego 1947 r., k. 12.

³⁸⁶ Tamże, sygn. 05/3/4, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za kwiecień 1947 r., k. 127.

powyższa tabela. W składzie osobowym znajdowała się również jedna kobieta – Halina Koroluk³⁸⁷. Dopiero w lipcu, po dołączeniu Józefa Maciejczuka do obsady referatu śledczego, stan etatów był obsadzony zgodnie z założeniem i utrzymał się w tej formie na dłużej³⁸⁸.

7 września 1947 roku podczas zabawy tanecznej na dożynkach w Rozłazinie zastępca sekretarza PPR w Lęborku Ryszard Opolski używając broni sterroryzował Stanisława Czerwińskiego – milicjanta z KW MO w Gdańsku – doprowadzając do posterunku MO, gdzie po wylegitymowaniu zwolnił. Następnie z pomocą wezwanych członków partii zastępca komendanta do spraw ORMO (Cybulski) oraz ormowca Floriana Smutka, grożąc bronią rozbroili milicjanta Kleina. W momencie przybycia do posterunku milicji Bronisława Radajaka, komendanta posterunku MO w Rozłazinie, Opolski stwierdził, że teraz on jest komendantem, a upoważnił go Urząd Bezpieczeństwa, partia oraz Komisja Specjalna. Opolski w dalszej części rozmowy oświadczył, że otrzymał zadanie śledzenia milicji, gdyż ta jest podejrzana. Bronisław Radajak nie dał się zastraszyć odpowiadając, że niech kontroluje w inny sposób, a nie tak, jak uczynił. Opolski po tych słowach zwrócił się do ormowców i milicjantów, aby całe zajście pozostało między nimi. Komendant posterunku sprawę przekazał do Prokuratury Sądu Wojskowego informując komendanta powiatowego³⁸⁹.

Tabela 19. Ważniejsze przestępstwa zaistniałe w powiecie lęborskim i ich wykrywalność w 1947 i 1948 roku

Lata przestępstwa	1947			1948		
	liczba zdarzeń	zdarzenia wykryte	wykrywalność	liczba zdarzeń	zdarzenia wykryte	wykrywalność
Zabójstwa	4	1	25%	4	3	75%
Rozboje	11	3	27%	3	2	66%
Podpalenia	7	7	100%	22	17	77%
Razem	22	11	50%	29	22	76%

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 0054/14, Wykaz przestępstw w latach 1947–1948, k. 2.

W 1947 roku w województwie gdańskim odnotowano 15 931 przestępstw. Z najmniejbezpiecznych odnotowano 257 rozbojów (11 w powiecie lęborskim – tabela 19), z czego

³⁸⁷ Tamże, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdanie z pracy służby śledczej KP MO w Lęborku za luty 1947 r., k. 36.

³⁸⁸ Tamże, Sprawozdanie z pracy służby śledczej KP MO w Lęborku za lipiec 1947 r., k. 139.

³⁸⁹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Meldunek dzienny Posterunku MO w Rozłazinie z 10 września 1947 r., k. 40–41.

15 na sektor państwowy, 76 zabójstw (jedno w powiecie lęborskim), 216 podpaleń (siedem w powiecie lęborskim), 248 przemytów i 45 kradzieży pasów transmisyjnych³⁹⁰.

Powiat lęborski w 1948 roku należał do jednych z najbezpieczniejszych w całym województwie gdańskim. Na 14 istniejących powiatów w województwie KP MO w Lęborku odnotowała jedynie trzy napady rabunkowe, wykrywając dwa. Najniebezpieczniejszym terenem był powiat gdański z 31 napadami oraz gdyński z 16 napadami. Wykrywalność w województwie gdańskim była na poziomie 46,7%, z czego średnią podwyższały powiaty ze skutecznością powyżej 50%, których było cztery: Pruszcz – 80%, Starogard – 66,7%, Lębork – 66,7% oraz Kartuzy – 54,5%. W dwóch powiatach odnotowano też wskaźnik 50%, a w pozostałych poniżej tej wartości³⁹¹.

Rok 1948 w województwie przyniósł ze sobą spadek przestępstw do 12 091; z tych najniebezpieczniejszych odnotowano 119 rozbojów (trzy w powiecie lęborskim), z czego 10 na sektor państwowy, wykryte w 100%, 50 zabójstw (cztery w powiecie lęborskim), 259 podpaleń (22 w powiecie lęborskim), 149 przemytów i 35 kradzieży pasów transmisyjnych³⁹². W województwie gdańskim w badanym okresie nie odnotowano napadów zorganizowanych band, a napady odbywały się w pojedynkę lub dwu- czy trzyosobowych grupach. Dokonano zatrzymania 48 sprawców rozbojów³⁹³.

Według dostępnych danych w 1947 i 1948 roku miesięczna liczba wszczętych spraw karnych wahała się między 34 a 50, co dało średnią miesięczną 40 spraw. Od stycznia 1947 do marca 1949 roku powiat charakteryzował się wysoką wykrywalnością w sprawach karnych, która była na poziomie 82%. Jednak ze względu na to, że dane nie są pełne, odsetek wykrywalności może się nieznacznie różnić od rzeczywistego. W okresie sprawozdawczym 173 sprawy przekazano do Prokuratora Sądu Okręgowego w Słupsku, 330 spraw do Sądu Grodzkiego w Lęborku oraz 23 sprawy do PUBP³⁹⁴.

³⁹⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/14, Sprawozdanie stanu bezpieczeństwa za 1948 r., k. 1.

³⁹¹ Tamże, sygn. 0054/3, Analizy stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w latach 1949–1950. Charakterystyka przestępczości na terenie województwa gdańskiego w okresie od 1 stycznia 1949 do 30 listopada 1949 r., k. 11–12.

³⁹² Tamże, sygn. 0054/14, Sprawozdanie stanu bezpieczeństwa za 1948 r., k. 1.

³⁹³ Tamże, Analiza stanu bezpieczeństwa Województwa Gdańskiego za 1948 r., k. 14.

³⁹⁴ Tamże, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku za 1947 r.; tamże, sygn. 05/4, t. 29, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku za okres styczeń–listopad 1948 r.

Tabela 20. Wykaz zanotowanych oraz wykrytych spraw karnych w powiecie lęborskim w okresie od stycznia 1947 do marca 1949 roku

Data	Zanotowane	Wykryte	Wykrywalność w %	Przekazane do prokura-	Przekazane do Sądu	Przekazane do PUBP
I 1947	34	21	62	3	17	
III 1947	42	37	88	6	24	4
IV 1947	50	39	78	7	29	2
V 1947	37	30	81	4	21	1
VI 1947	42	37	88	6	28	1
VII 1947	37	32	86,5	4	19	5
VIII 1947	47	39	83	16	20	1
IX 1947	40	32	85	8	21	3
X 1947	36	31	86	7	23	
XI 1947	40	30	75	8	17	
II 1948	44	38	86	17	17	1
III 1948	43	37	86	16	17	1
IV 1948	50	45	90	22	20	1
VI 1948	35	32	91	16	14	1
VII 1948	34	24	70	12	12	1
VIII 1948	41	31	75	12	17	1
IX 1948	41	36	88	9	14	
XI 1948	35	24	69			
I 1949	46	35	76			
II 1949	45	33	73			
III 1949	42	37	88			

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku za 1947 r.; AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/4, t. 29, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku za styczeń–listopad 1948 r.

1 lipca 1949 roku wraz z wejściem w życie nowelizacji KPK z 1928 roku³⁹⁵ zniesiono dochodzenia jako jedną z form postępowania przygotowawczego. Od tej pory we wszystkich sprawach o przestępstwo nakazano przeprowadzenie śledztwa. Dodatkowo zarówno MO, jak i prokuratura zostały wyposażone w kompetencje, które nie podlegały kontroli sądu. I tak w sprawach podlegających właściwością sądom grodzkim, milicję zobowiązano do prowadzenia samodzielnych śledztw. Kolejne rozszerzenie uprawnień nastąpiło z wejściem w życie kolejnej noweli KPK z 29 października 1952 roku³⁹⁶, która zezwalała na prowadzenie śledztw przez milicję w każdej sprawie; jedynym warunkiem był nadzór prokuratora.

³⁹⁵ Dz.U. 1949, nr 32, poz. 238.

³⁹⁶ Dz.U. 1952, nr 44, poz. 302.

Reformy te miały znaczący wpływ na pracę MO, która jak dotąd prowadziła sprawy o przestępstwa kryminalne, jednak po nowelizacjach została zobowiązana do samodzielnego wykonywania czynności procesowych, które dotychczas wykonywali prokuratorzy i sędziowie śledczy. Słaba wykrywalność milicji była spowodowana faktem, iż funkcjonariusze śledczy coraz więcej czasu spędzali za biurkiem zamiast w terenie. Podstawowym powodem uchybień według prokuratury był brak dostatecznej współpracy ze strony MO, co powodowało, że prokuratorzy dowiadywali się o prowadzeniu danego śledztwa dopiero po jego zakończeniu lub na bardzo zaawansowanym stopniu. Jednak powodu takiego stanu rzeczy można się doszukiwać w słabym przygotowaniu do samodzielnego prowadzenia śledztw milicyjnej służby śledczej³⁹⁷.

W wyniku powstałej sytuacji niezbędna była zmiana struktury organizacyjnej w służbie śledczej. Na podstawie rozkazu organizacyjnego komendanta głównego MO z 26 maja 1950 roku nr 4/50/M w miejsce Oddziału Śledczego powołano Oddział III Służby Kryminalnej. W komendach wojewódzkich powstały wydziały, a w komendach powiatowych i komisariatach – referaty³⁹⁸. Następnie 1 października 1952 roku na podstawie zarządzenia komendanta głównego MO nr 77/52 dokonano kolejnych zmian w organizacji służby śledczej. Powołano trzy pionki odpowiedzialne za zwalczanie przestępczości: Oddział III Służby Kryminalnej (odpowiedzialny za pracę operacyjną), Oddział IV do walki z przestępczością gospodarczą oraz Oddział Śledczy. Na poziomie powiatów nie powstały komórki zajmujące się zwalczaniem przestępczości gospodarczej, natomiast w referatach III wyodrębniono tzw. brygady operacyjne i śledcze. Dzięki nowemu podziałowi zostały jasno przydzielone zadania i pion operacyjny zajmował się wykrywaniem przestępstw, natomiast pion śledczy przetwarzaniem materiałów operacyjnych³⁹⁹.

Po wprowadzeniu nowej struktury organizacyjnej służby śledczej niezbędne było zastosowanie nowych aktów normatywnych określających szczegółowe zadania wszystkich nowopowstałych ogniw. Pierwszym z nich były wytyczne komendanta głównego z 16 czerwca 1951 roku dotyczące organizacji pogotowia operacyjnego⁴⁰⁰. Na ich podstawie na szczeblach

³⁹⁷ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 261–263.

³⁹⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 161.

³⁹⁹ AIPN Warszawa, sygn. 00342/34, Zarządzenie nr 77/52 komendanta głównego MO z 1 października 1952 r. w związku ze zmianą struktury organizacyjnej MO i utworzenie wydziałów śledczych na szczeblu KW MO i równorzędnych, k. 305–306.

⁴⁰⁰ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/31, Wytyczne komendanta głównego MO z 16 czerwca 1951 r. w sprawie organizacji pogotowia operacyjnego w ogniwach służby kryminalnej, k. 36–38.

centralnym i wojewódzkim zorganizowano pogotowie operacyjne (dyżury zdarzeniowe). Komendant polecił stworzyć pogotowie operacyjne w KG oraz komendach wojewódzkich. Taki zespół miał się składać z dwóch funkcjonariuszy pionu III, milicjantów śledczego i operacyjnego, którzy mieli pełnić służbę w godzinach od 16.00 do 8.00. Najważniejszym zadaniem pogotowia operacyjnego było dowodzenie czynnościami operacyjno-śledczymi bezpośrednio na miejscu zdarzenia oraz pomoc milicjantom powiatowym w ujawnianiu i zabezpieczaniu śladów przestępstwa. Istotnym było wyposażenie w walizki śledcze i aparat fotograficzny, których, jak wcześniej wspomniano, brakowało w większości jednostek powiatowych na terenie województwa gdańskiego.

Rozkaz nr 3/52 z 18 czerwca 1952 roku⁴⁰¹ w sprawie współdziałania aparatu operacyjnego z aparatem śledczym uszczegółowiły wydane później wytyczne⁴⁰². Rozkaz skonkretyzował następujące kwestie:

- ogniwa śledcze stały się bezpośrednio odpowiedzialne za sprawy o charakterze śledczym na wszystkich szczeblach poza posterunkami, nad którymi miały sprawować bezpośredni nadzór,
- sprawy pozostające na etapie rozpracowań agenturalnych miały być prowadzone przez służbę kryminalną przy udziale pionu śledczego,
- w przypadku poważnych przestępstw (zabójstwa, kradzieże z włamaniem, napady bandyckie, pożary) sprawy miały być wyjaśniane przez specjalnie w tym celu utworzone grupy operacyjno-śledcze kierowane przez funkcjonariuszy pionów operacyjnych. W przypadku wykrycia sprawcy grupa operacyjno-śledcza przekazywała sprawę do dalszego prowadzenia brygadzie śledczej na szczeblu powiatowym. Zarządzenie regulowało również kwestie niewykrycia sprawców przez grupę operacyjno-śledczą. W takim przypadku sprawę pozostawiano we właściwym ogniwie operacyjnym, gdzie kontynuowano czynności związane z wykryciem sprawców drogą pracy agenturalnej⁴⁰³.

Zarządzenie nr 30/50 KG MO z 12 kwietnia 1950 roku w sprawie zwalczania bandytyzmu, do wydanych 6 kwietnia 1950 roku wytycznych dla jednostek MO po linii walki z bandytyzmem. Funkcjonariusze z wytycznymi mieli zostać zapoznani na specjalnych odprawach z przedstawicielami KG MO i WUBP. Do walki z bandytami MO miała przystąpić wspólnie

⁴⁰¹ Tamże, sygn. 0342/34, Rozkaz nr 3/52 komendanta głównego MO z 18 czerwca 1952 r. w sprawie współdziałania aparatu operacyjnego z aparatem śledczym, k. 188–191.

⁴⁰² Tamże, Wytyczne wyjaśniające postępowanie jednostek MO w związku z Rozkazem nr 3/52 KG MO z 21 czerwca 1952 r., k. 192–193.

⁴⁰³ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 264–265.

z WUBP w celu realizowania planów likwidacji band oraz rozdzielania, jakie sprawy i rozpracowania przejmie MO⁴⁰⁴. Najważniejsze wytyczne zarządzenia nr 30/50 KG MO dotyczące zwalczania bandytyzmu nie były do końca realizowane. Wpływ na to miała niedostateczna praca operacyjna w jednostkach, co przełożyło się na aktywizację działalności przestępczej⁴⁰⁵.

Instrukcja nr 16/51 z 4 października 1951 roku w sprawie zwalczania bandytyzmu⁴⁰⁶ określiła kompetencje milicji i aparatu bezpieczeństwa w tej sprawie. Informowała, że podstawowym zadaniem jednostek terenowych BP jest walka z bandytyzmem. Milicji Obywatelskiej przydzielono zadania rozpracowywania i likwidowania mniejszych band zbrojnych, bandytów oraz współpracujących z nimi paserów, meliniarzy i pomocników. Dodatkowo nakazywała zwiększenie aktywizacji prac w kwestii walki z chuligaństwem. W związku z narastającymi wystąpieniami chuligańskimi należało:

- wzmóc represję karną w stosunku do notorycznych chuliganów,
- wprowadzić stosowanie bezwzględnego aresztu za czyny chuligańskie,
- organizować pokazowe procesy w ośrodkach, gdzie wystąpienia chuligańskie są szczególnie częste,
- przeprowadzać w tempie przyspieszonym sprawy śledcze przeciwko chuliganom⁴⁰⁷.

Natomiast na mocy Zarządzenia nr 72/52 z 3 września 1952 roku⁴⁰⁸ przyjęto na etaty techników kryminalistycznych, co znacząco wpłynęło na wzmocnienie ogniw śledczych na szczeblach wojewódzkim i centralnym.

Najniebezpieczniejszymi terenami w województwie gdańskim w 1949 roku były obszary te same, co w roku 1948. W powiecie gdańskim odnotowano 20 napaści, wykrywając siedem, w gdyńskim z ośmiu spraw wykryto trzy, a w malborskim z pięciu aktów przemocy

⁴⁰⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18/3, Zarządzenie nr 30/50 KG MO z 12 kwietnia 1959 r. w sprawie zwalczania bandytyzmu, k. 123.

⁴⁰⁵ Tamże, sygn. 0054/3, Charakterystyka przestępczości na terenie województwa gdańskiego od 1 stycznia 1949 do 30 listopada 1949 r., k. 19.

⁴⁰⁶ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 0342/28, Instrukcja nr 16/51 szefa Oddziału III KG MO z 4 października 1951 r. w sprawie zwalczania bandytyzmu, k. 445–457.

⁴⁰⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 163.

⁴⁰⁸ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 0342/33, Zarządzenie nr 72/52 komendanta głównego MO z 3 września 1952 r. w sprawie przejęcia przez pion śledczy funkcjonariuszy MO zatrudnionych po linii techniki kryminalnej w pionie ewidencyjno-statystycznym, k. 133–134.

rozpracowano dwie sprawy. Stuprocentowa skuteczność w wykrywalności i miano najbezpieczniejszego powiatu miała Komenda Powiatowa MO w Pruszczu z jednym napadem oraz komenda w Lęborku z dwoma napadami⁴⁰⁹.

Kolejni sprawcy dopuścili się napadu 15 listopada 1949 roku na mieszkanie Jana Janusza mieszkającego w Lęborku. Jerzy Nowak wspólnie z Tadeuszem Ulaszewskim z użyciem młotka usiłovali dokonać kradzieży pieniędzy i garderoby. Sprawcy nie cieszyli się długo skradzionym łupem, ponieważ zostali ujęci od razu po napadzie⁴¹⁰. Ogólnie w województwie gdańskim w 1949 roku odnotowano 50 przypadków przestępstw na tle rabunkowym. Do listopada tegoż roku było 46 napadów rabunkowych, z czego dwa w powiecie lęborskim. W opisywanym okresie w całym województwie gdańskim zostały zamordowane 22 osoby, z czego trzy przypadki dotyczyły powiatu lęborskiego. W styczniu w wyniku rozboju zamordowano Jana Myszotę, w marcu matka zamordowała swoje dziecko, a trzeci przypadek odnotowano w lipcu podczas polowania, co zakwalifikowano jako nieumyślne zastrzelenie⁴¹¹.

Wzrost przestępczości w powiecie lęborskim nastąpił w 1950 roku, gdzie odnotowano aż 10 napadów. W całym województwie gdańskim było ich tylko 59. Powiat lęborski w negatywnej ocenie wyprzedziła jedynie KM MO Gdańsk z 13 zanotowanymi zdarzeniami aktów bandyckich, następne w niechlubnej statystyce były powiaty Gdyni i Sopotu (po osiem zdarzeń) oraz Kwidzyn z siedmioma incydentami. Większą część napadów odnotowano w okresie letnim, a sprawcami zazwyczaj była młodzież wywodząca się z rodzin pochodzenia robotniczego⁴¹².

Od lutego do sierpnia 1950 roku na terenie gminy Łęczycza w powiecie lęborskim odnotowano 10 napadów dokonanych przez nieustalonego mężczyznę. W czerwcu wspomniany napastnik dokonał dwóch napadów, z czego obydwa były na trasie Nowa Wieś Lęborska–Kębłowo w gminie Choczewo. Pierwszy zaistniał 10 maja 1950 roku, gdzie została obrabowana z pieniędzy i wartościowych rzeczy Czesława Ciesielska. Drugie zdarzenie nastąpiło 30 maja 1950 roku i było skierowane przeciwko funkcjonariuszowi MO kapralowi Stanisławowi Spoczyńskiemu, który został ostrzelany z lasu. Do kolejnych trzech zdarzeń bandyckich doszło

⁴⁰⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/3, Charakterystyka przestępczości na terenie województwa gdańskiego od 1 stycznia 1949 do 30 listopada 1949 r., k. 13.

⁴¹⁰ Tamże, sygn. 0054/5, Wykaz napadów rabunkowych na terenie województwa gdańskiego za listopad 1949 r., k. 156.

⁴¹¹ Tamże, sygn. 0054/3, Charakterystyka przestępczości w województwie gdańskim za 1 stycznia – 31 listopada 1949 r., k. 31–32.

⁴¹² Tamże, Analiza porównawcza stanu województwa gdańskiego w latach 1949–1950, k. 19.

w lipcu. Pierwszą ofiarą napadu 14 lipca 1950 roku został Józef Kulesza, pracownik gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska, który niósł utarg do kasy w Łęczycach. Wówczas sprawca grożąc mu bronią dokonał kradzieży pieniędzy w kwocie 67 000 zł. Kolejny przypadek zdarzył się 23 lipca 1950 roku funkcjonariuszowi PUBP z Lęborka, obywatelowi Rewara, który na terenie gminy Łęczycza w godzinach wieczornych został postrzelony w nogę pociskiem typu „mauzer”. Podczas ostatniego napadu 31 lipca 1950 roku zostało ostrzelanych z KBK-a czterech robotników, z których dwóch było członkami partii PZPR⁴¹³.

W związku z tymi zdarzeniami przestępczymi na teren KP MO w Lęborku w pierwszym kwartale 1951 roku miał zostać oddelegowany z sekcji I KW MO w Gdańsku funkcjonariusz w celu zorganizowania grupy operacyjnej⁴¹⁴. Pierwsza zorganizowana wspólna akcja komendy powiatowej z urzędem bezpieczeństwa nie przyniosła rezultatu. Pomimo kilkudniowej zasadzki w rejonie występowania napadów nie było skutków⁴¹⁵. We wrześniu w rejon udali się funkcjonariusz Sekcji I KW MO w Gdańsku oraz funkcjonariusz WUBP w Gdańsku w celu kontroli wydanych poleceń i pomocy przy realizacji planu zatrzymania nieznanego osobnika. Z posiadanego rysopisu od pokrzywdzonych wytypowano Murmiłę, który ukrywał się w terenie, a utrzymywał kontakty z żoną Katarzyną⁴¹⁶. Według rozpracowania operacyjnego sprawcą miał być pojedynczy członek rozbitej organizacji NSZ mieszkający przy jednej z rodzin w gminie Łęczycza przesiedlonych w ramach akcji „Wisła”. Mężczyzna działał chaotycznie na przypadkowych przechodniów. Przestępca miał być ubrany w mundur niemiecki, a na głowie nosił czapkę WP z orzełkiem. Teren do rozpracowania był trudny, ponieważ dużo rodzin było przesiedlonych, na terenie mieszkali ujawnieni członkowie NSZ, a wokół znajdowały się duże połacie lasów⁴¹⁷. W wyniku działań operacyjnych zatrzymano 12 osób, spośród których wytypowano Teofila Mazura⁴¹⁸ – sprawcę napadów w powiecie lęborskim w 1950 roku. Mężczyzna decyzją

⁴¹³ Tamże, sygn. 0054/5, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego w lipcu 1950 r., k. 216.

⁴¹⁴ Tamże, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego w okresie październik–grudzień 1950 r., k. 244.

⁴¹⁵ Tamże, k. 220.

⁴¹⁶ Tamże, k. 221.

⁴¹⁷ Tamże, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego w czerwcu 1950 r., k. 217.

⁴¹⁸ Teofil Mazur, s. Franciszka i Józefy, ur. 16 listopada 1907 roku w Łopnikach w powiecie lubelskim, obywatelstwo polskie, żonaty, robotnik, wykształcenie trzy klasy szkoły powszechnej, bezpartyjny; AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0054/5, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego w czerwcu 1950 r., k. 208.

prokuratora Sądu Wojskowego w Gdańsku został osadzony w areszcie PUB w Lęborku⁴¹⁹. Ponadto w toku przeprowadzanych czynności operacyjnych funkcjonariusze uzyskali informację, że Zygmunt Szymierowski, zamieszkały w powiecie wejherowskim i Alfred Januszewski, zamieszkały w Witkowie powiatu lęborskiego posiadają broń i znaczną liczbę gotówki. W trakcie gorliwie przeprowadzonego śledztwa u mężczyzn nie ujawniono broni, ale przyznali się oni do planowanego od grudnia 1949 roku napadu na funkcjonariusza MO Bolesława Rybaka w celu pozyskania broni, którą planowali użyć w rabunku na Spółdzielnię Samopomocy Chłopskiej w Witkowie. W wyniku czynności mężczyźni przyznali się również do tego, że planowali po powołaniu ich do wojska zdezerterować, uciec do lasu i dokonywać napaści w celu pozyskania gotówki oraz chcieli uciec do strefy amerykańskiej. Mężczyźni zamierzali stworzyć na terenie powiatu lęborskiego bandę z osób powołanych do wojska. W wyniku dobrze przeprowadzonych czynności operacyjnych mężczyźni zostali zatrzymani i doprowadzeni do PUBP w Lęborku⁴²⁰. Pod koniec października 1950 roku powiat lęborski ponownie nawiedziła fala napadów, do pierwszego doszło w nocy z 24 na 25 i kolejnego 30 października 1950⁴²¹. Następnego napadu dokonano 27 listopada 1950 roku na Adama Wujacza, stróża nocnego Spółdzielni Budowlanej w Lęborku⁴²². We wszystkich wspomnianych przypadkach pokrzywdzeni wskazywali na trzech nieznanymi osobników. Sprawcami tych napadów mogli być znani milicji zbiegli z aresztu Labuda i bracia Ruszewscy⁴²³.

Milicja Obywatelska oprócz działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa publicznego współpracowała z prokuraturą i sądami. Milicjanci prowadzący sprawy brali udział w rozprawach jako oskarżyciele publiczni. Na odprawie 2 października 1951 roku przeprowadzonej w KW MO w Gdańsku uczestniczyli oskarżyciele publiczni z MO oraz przedstawiciele Sądu Powiatowego i Prokuratury Wojskowej w Gdańsku. W jej trakcie przedstawiciel sądu poinformował, że nie ma zastrzeżeń do współpracy z oskarżycielami z KP MO Lębork. Pomimo dobrej współpracy oskarżycieli publicznych prezes Sądu Powiatowego wskazał błędy w sprawach, a mianowicie brak szczegółowego przesłuchania świadka czy podejrzanego w sprawie. Prezes wydał wniosek informujący, że organy MO powinny wydać instrukcje zawierające przepisy

⁴¹⁹ Tamże.

⁴²⁰ Tamże, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego w lipcu 1950 r., k. 209.

⁴²¹ Tamże, k. 247.

⁴²² Tamże, k. 239.

⁴²³ Tamże, sygn. 0054/5, Wykaz band terrorystyczno-rabunkowych oraz sprawozdania i charakterystyki dotyczące stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w latach 1946–1950, k. 237.

w sprawach Sądów Powiatowych, spis artykułów ściganych z oskarżenia prywatnego, ustawy szczególne czy wzory aktów oskarżenia. Aby usprawnić pracę oskarżycieli publicznych należało wydać instrukcję lub poradnik dla oskarżycieli, ponadto powinny zostać przeprowadzone fachowe szkolenia w MO, prokuraturze czy Sądzie Powiatowym⁴²⁴. Średnia liczba śledztw prowadzonych w województwie gdańskim w okresie lipiec–listopad 1951 roku wynosiła 2524. Najmniejszą liczbę prowadzonych śledztw odnotowano w lipcu – 2330, natomiast najwyższą wartość odnotowano w listopadzie z liczbą 2880 śledztw. Stan 288 śledztw został wykazany przez poszczególne jednostki w sprawozdaniu sytuacyjnym z 1 listopada 1951 roku i różnił się od zestawienia sytuacyjnego według wzoru St-5 aż o 531, gdzie wykazano 3411 śledztw. Komenda Powiatowa MO w Lęborku w sprawozdaniu sytuacyjnym podaje 198 spraw, natomiast w zestawieniu St-5 wykazano 218 śledztw. Nieprawidłowości wynikały z faktu, że funkcjonariusze nie sprawdzili dokładnie otrzymanych informacji i od razu wszczynali śledztwo, a sprawa nie nadawała się do jego prowadzenia⁴²⁵. W rozkazy nr 21/51 KG MO wskazano zasadnicze niedociągnięcia w prowadzonych sprawach wyznaczając termin 1 września 1951 roku do zakończenia zaległości w śledztwach. Z meldunku z 4 września 1951 roku wynikało, że w całym województwie zalegało 626 spraw, z czego w KP MO w Lęborku było ich 13. Zarządzeniem nr 60/51 KG MO przeprowadzono inwentaryzację, która wykazała w sześciu KP MO 30 zaległych śledztw z 1950 roku, z których pięć zalegało w KP MO Lębork. Podczas inwentaryzacji stwierdzono zaginięcie 877 śledztw, z których większość spraw pochodziła z lat 1945–1949. Tylko w 1949 roku zaginęły 104 śledztwa⁴²⁶. Od stycznia do października 1951 roku na terenie województwa gdańskiego zagubiono 42 śledztwa, z czego dwa w KP MO Lębork. Wykazano, że przyczynami zaginięć akt spraw była najczęściej zła kontrola przeprowadzana przez przełożonych oraz samych milicjantów, a także wysyłanie śledztw do innych jednostek bez ich ewidencjonowania. Było to przyczyną braku informacji, do której jednostki i jakie akta sprawy zostały przesłane. Wynikające z tego błędy były rezultatem nieprzestrzegania instrukcji nr 5/51. Dodatkowo po kontrolach przeprowadzonych w jednostkach stwierdzono nieznaną zasad podanych w piśmie KW MO w Gdańsku z 12 października 1950 roku (L.dz. KR VII-02272/50), gdzie wykazano, że przy konieczności wykonania czynności ze świadkiem czy podejrzanym należało przesać gotowe pismo z pytaniami do jednostki podlegającej miejscu zamieszkania

⁴²⁴ Tamże, sygn. 0054/11, Protokół z odprawy oskarżycieli publicznych KP MO województwa Gdańskiego z 28 listopada 1951 r., k. 307.

⁴²⁵ Tamże, Raport sytuacyjny z pracy na odcinku prowadzonych śledztw z 15 listopada 1951 r., k. 318–320.

⁴²⁶ Tamże, k. 323.

wskazanych osób, z którymi zlecone były czynności do realizacji. Skracало to czas prowadzenia śledztwa oraz możliwość zagubienia akt sprawy⁴²⁷.

W wyniku podjętych działań w przeprowadzonych i ukończonych śledztwach na terenie powiatu łębarskiego w 1951 roku ustalono 944 podejrzanych, w tym 21 nieletnich. W wyniku przestępstw zaistniałych w sektorach państwowym, społecznym i państwowym odnotowano straty na 1 250 571 zł odzyskując przy tym towarów na kwotę 93 504 zł⁴²⁸. Do Sądu Powiatowego w Łęborku w 1951 roku trafiło 412 spraw, z czego były 24 wyroki uniewinniające, a w 27 przypadkach rozprawy odroczone. Zastosowano 17 rewizji w 13 wyrokach uniewinniających, a cztery w skazujących. W 331 sprawach oskarżycielem publicznym w sądzie był funkcjonariusz z KP MO w Łęborku, natomiast w 81 z ramienia milicji występował komendant posterunków MO. Udział oskarżyciela publicznego przyczyniał się do wydania wyroku skazującego wobec sprawcy, lecz zdarzały się też przypadki uniewinniające. Oskarżyciele publiczni odwoływali się od wyroków, w których widzieli ewidentną winę sprawcy, a w mało istotnych sprawach odstępowali od dalszego oskarżenia. Jednym z najważniejszych błędów popełnianych przez prowadzących funkcjonariuszy było przesłuchiwanie świadków uwzględniając jedynie ich zeznania, natomiast brakowało rozpytania operacyjnego do spraw. W części spraw nie można było znaleźć szczegółów dokonanych przestępstw, brakowało również wyjaśnień dotyczących powodów popełnionych przestępstw. Błędy zdarzały się również w samych aktach. Dotyczyło to najczęściej nowo przyjętych funkcjonariuszy posterunków MO, których nie zapoznawano z należyтым prowadzeniem śledztw. W większości prowadzone sprawy były na dobrym poziomie⁴²⁹.

W I kwartale 1952 roku zanotowano 229 przestępstw, z czego 127 na szkodę obiektów państwowych i 102 na szkodę osób prywatnych. Łączna suma strat wyniosła 3 205 607 zł⁴³⁰. W kolejnym kwartale zanotowano 222 przestępstwa (114 na szkodę państwa, 108 na szkodę osób prywatnych), z czego wykryto 160. Straty poniesione w wyniku popełnionych przestępstw wyniosły 277 833 zł⁴³¹. Według danych za III kwartał 1952 roku w KP MO Łębork

⁴²⁷ Tamże, Raport sytuacyjny z pracy na odcinku prowadzonych śledztw z 15 listopada 1951 r., k. 324.

⁴²⁸ Tamże, sygn. 0054/15, Sprawozdanie roczne referatu III KP MO w Łęborku za 1951 r. z 19 stycznia 1952 r., k. 38.

⁴²⁹ Tamże, k. 39–40.

⁴³⁰ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za I kwartał 1952 r. z kwietnia 1952 r., k. 108.

⁴³¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1952 r. z 9 lipca 1952 r., k. 118.

wszczęto 172 śledztwa, gdzie wykryto 166 spraw, co dało 96% wykrywalności. Patrząc na procentową wykrywalność powiat łęborski był wyjątkowo bezpiecznym terenem. Jeśli spojrzymy na wykrywalność pod kątem rodzaju popełnionych przestępstw, to możemy stwierdzić 50% skuteczności w przypadku włamań z 14 postępowaniami wszczętymi i siedmioma wykrytymi, 80% skuteczności w kradzieżach, gdzie z 61 wykryto 49 oraz 100% w oszustwach i fałszerstwach w dwóch wszczętych sprawach. Dało to jedynie 76% skuteczności. Przystępczość wykryta na szkodę gospodarczą wyniosła 106%, gdzie wykryto 34 sprawy, a w sprawach innych wykryto 117%, tj. 74 sprawy z 63 wszczętych. Paradoksalnie wysoka wykrywalność była powodem zakończonych spraw z poprzedniego roku. W wyniku przestępstw zaistniały straty w wysokości 373 556 zł odzyskując utracone mienie w wysokości 17 585 zł⁴³². Do końca IV kwartału wszczęto 192 śledztwa, z których wykryto 125 spraw⁴³³. Liczby te w zależności od źródła nieznacznie się różnią, gdyż według sprawozdań miesięcznych i rocznych komendanta KP MO w Łęborku w IV kwartale (tabela 20) wykryto 166 spraw. Ogólna suma strat poniesionych na skutek popełnionych przestępstw wyniosła 249 238 zł, na co miała wpływ najwyższa liczba kradzieży w 1952 roku, bo aż 97, oraz 11 włamań⁴³⁴.

Pomimo zaobserwowanej tendencji spadkowej ogólnej liczby popełnionych przestępstw w 1953 roku, odnotowano znaczny wzrost w przypadku samych kradzieży – do 378 (337 w roku poprzednim). W ciągu I kwartału 1953 roku zanotowano 149 przestępstw, z czego 79 na szkodę państwową oraz 70 na szkodę osób prywatnych. Ogólna suma strat wyniosła 193 994 zł⁴³⁵. W II kwartale na terenie powiatu odnotowano 177 przestępstw (100 na szkodę państwa, 77 na szkodę prywatną) o łącznej wartości strat 654 209 zł. W powyższym okresie odnotowano 14 włamań, co było najwyższą wartością w tym roku⁴³⁶. III kwartał przyniósł 151 przypadków przestępstw, z których 100 wykryto. Łączna wartość strat wyniosła 693 030 zł i była najwyższą w tym roku⁴³⁷. W IV kwartale zanotowano 202 przestępstwa (102 na szkodę państwową i 100 na szkodę prywatną), które przyniosły straty wynoszące 563 830 zł. Warto

⁴³² Tamże, sygn. 05/6, t. 3/DVD, Analiza kwartalna stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego za III kwartał 1952 r. z rozbiorem na poszczególne jednostki wg kategorii, k. 15.

⁴³³ Tamże, Analiza stanu bezpieczeństwa i pracy operacyjnej: Komend Powiatowych i równorzędnych za IV kwartał w porównaniu z III kwartałem 1952 r., k. 33.

⁴³⁴ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1952 r. ze stycznia 1952 r., k. 167.

⁴³⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za I kwartał 1953 r. z 9 kwietnia 1953 r., k. 175.

⁴³⁶ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1953 r. z 10 lipca 1953 r., k. 167.

⁴³⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za III kwartał 1953 r. z 13 października 1953 r., k. 225.

zaznaczyć, że w tym okresie odnotowano najwięcej kradzieży (130) oraz fałszerstw (6) w całym 1953 roku⁴³⁸.

Po analizie dokumentów archiwalnych dotyczących stanu bezpieczeństwa w województwie gdańskim w 1953 i w I kwartale 1954 roku można stwierdzić, że we wspomnianym okresie stan bezpieczeństwa w powiecie lęborskim był na wysokim poziomie. W przeprowadzonych analizach województwa gdańskiego stwierdzono, że najwięcej włamań i kradzieży odnotowano na terenie Trójmiasta. W pozostałej części województwa były to powiaty Elbląg, Malbork, Wejherowo, Tczew i Starogard. W całym województwie w 1953 roku odnotowano 8459 kradzieży i włamań na ogólną wartość strat w wysokości 9 461 186 zł. W I kwartale 1954 roku odnotowano 1940 zdarzeń przestępczych na łączną sumę strat 2 486 617 zł. W 1953 roku doszło do 80 napadów rabunkowych, z czego 17 z użyciem broni, a pozostałe były z użyciem siły lub tępego narzędzia. Lębork został ujęty w przestępstwach dotyczących wybryków chuli-gańskich, które miały miejsce w rejonach skupisk ludzi, tj. dworce, kina czy lokale gastronomiczne. W województwie gdańskim takich wystąpień odnotowano 1064, z czego wykryto 997. Sprawcami tych czynów były osoby w wieku 18–25 lat mieszkające w hotelach robotniczych czy bursach⁴³⁹.

Analizując dane z tabeli 21 widać wyraźny spadek popełnionych przestępstw w kolejnych latach. Liczba przestępstw jedynie w 1951 roku przekroczyła tysiąc, jednak w tym czasie odnotowano również najniższą wykrywalność – na poziomie jedynie 63%. Zatem spadek liczby popełnionych przestępstw nie przekładał się na wykrywalność, która była najwyższa w 1952 roku i wynosiła 89,1%. Widać również, że w I kwartale 1952 i 1953 roku wykrywalność wynosiła powyżej 100%, co było spowodowane zamykaniem spraw pozostałych z lat poprzednich.

⁴³⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r. z 11 stycznia 1954 r., k. 239.

⁴³⁹ Tamże, sygn. 0054/7, Analizy Wydziału III KW MO w Gdańsku dotyczące pracy z siecią agenturalno-informacyjną oraz stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w latach 1953–1954, k. 7–10.

Tabela 21. Liczba przestępstw popełnionych oraz wykrytych na terenie powiatu lęborskiego oraz ich wykrywalność w latach 1951–1954

Kwartał	Przestępstwa popełnione	Przestępstwa wykryte	Przestępstwa zameldowane/wykryte w skali roku	Wykrywalność w skali roku
I 1951	247	77	1089/686	63
II 1951	233	182		
III 1951	281	168		
IV 1951	328	259		
I 1952	229	234	815/726	89,1
II 1952	222	160		
III 1952	172	166		
IV 1952	192	166		
I 1953	149	177	679/545	80,3
II 1953	177	150		
III 1953	151	100		
IV 1953	202	118		
I 1954	124	88	265/207	78,1
II 1954	141	119		

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/73/19, Sprawozdania miesięczne i roczne KP MO w Lęborku za lata 1948–1966.

W I kwartale 1954 roku na terenie Lęborka doszło do trzech groźnych napadów:

– 31 lutego o godz. 21.00 nieznany sprawca dokonał napadu na kierowniczkę kiosku nr 47 w Lęborku poprzez uderzenie jej w głowę w celu zrabowania pieniędzy (1227 zł utargu oraz 350 zł prywatnej gotówki),

– 3 marca o godz. 19.00 trzech nieznanymi sprawców dokonano napadu rabunkowego na poborcę podatkowego Józefa Dybowskiego, któremu zabrano gotówkę w wysokości 2000 zł, rower służbowy oraz teczkę z dokumentami. 27 marca wykryto, że był to napad sfingowany,

– 16 marca o godz. 21.00 dokonano napadu na konwojenta Brunona Marcinkowskiego w celu zrabowania gotówki państwowej w kwocie 8726 zł. Napad był nieskuteczny z powodu przewagi warunków fizycznych konwojenta. W I kwartale 1954 roku wykryto również jedno zabójstwo – w łebie wyłowiono zwłoki kobiety przeciętej na pół i umieszczone w beczce.

Sprawę przekazano do KM MO w Szczecinie i nie uzyskano dalszych informacji dotyczących ustalenia sprawców⁴⁴⁰.

Tabela 22. Liczba wybranych rodzajów przestępstw kryminalnych w powiecie lęborskim w latach 1952–1954

Kwartał	Rozbój	Włamanie	Kradzież	Pozary i podpalenia	Przeciwko porządkowi publicznemu	Falszerstwa	Razem
I 1952	–	10	88	4	37	3	142
II 1952	–	23	91	3	31	2	150
III 1952	–	14	61	3	24	1	103
IV 1952	–	11	97	5	17	1	131
I 1953	–	8	74	3	12	1	98
II 1953	–	14	95	6	14	2	131
III 1953	–	10	88	5	13	1	117
IV 1953	3	5	130	5	8	6	157
I 1954	4	4	69	6	7	3	93
II 1954	–	5	71	–	18	1	95

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdania miesięczne i roczne KP MO w Lęborku za lata 1948–1966,

1 marca 1956 roku wszedł w życie dekret z 21 grudnia 1955 roku zmieniający przepisy postępowania karnego⁴⁴¹. Na jego mocy do procedury karnej przywrócono dochodzenie, które powierzono MO. Zmieniono również wytyczne dotyczące prowadzenia śledztwa. Przepisy wyjęły spod władztwa MO sprawy o najcięższe przestępstwa: zabójstwo, nieumyślne spowodowanie śmierci, gwałt, rozbój, eutanazja czy obcowanie płciowe z osobą poniżej 15. roku życia. Od tej pory milicjanci nie mogli już samodzielnie prowadzić postępowań, a jedynie wykonywać czynności zlecone przez prokuratora.

⁴⁴⁰ KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961, k. 108, 134.

⁴⁴¹ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 309.

Kolejną ustawę o zmianie przepisów postępowania karnego uchwalono 18 czerwca 1959 roku⁴⁴². Najważniejszą zmianą było wprowadzenie możliwości tzw. powierzenia śledztwa. Prokurator w szczególnych przypadkach mógł powierzyć MO prowadzenie śledztwa, z zachowaniem jedynie przeprowadzenia samemu niektórych czynności. Niestety spowodowało to ponowne zrzućenie ciężaru prowadzenia wszystkich rodzajów postępowań na funkcjonariuszy milicji.

Wydana Rozkazem nr 10/56 przez komendanta głównego MO Instrukcja o dochodzeniach w sprawach karnych⁴⁴³ szczegółowo omawiała pracę dochodzeniową, współdziałanie z innymi ogniwami MO, Urzędami ds. Bezpieczeństwa Publicznego, prokuraturą wojskową oraz prezydiami rad narodowych. Instrukcja stanowiła całościowe kompendium wiedzy dla funkcjonariuszy śledczych⁴⁴⁴.

Tabela 23. Liczba dochodzeń wszczętych oraz wykrytych na terenie powiatu lęborskiego oraz ich wykrywalność w latach 1956–1961

Rok	Dochodzenia Wszczęte	Przestępstwa wykryte	Wykrywalność w procentach
1956	1031	650	63
1957	982	672	68,4
1959	923	720	78
1960	1167	603	51,7
1961	1316	799	60,7

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Cząstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

Zmiany, które wprowadziła instrukcja, miały bezpośrednie przełożenie na poziom wykrywalności przestępstw, który po 1956 roku wzrastał. Jednak w samym powiecie w latach 1956–1961 liczba wszczętych dochodzeń się zmieniała, co mogło być związane z utworzeniem nowego referatu ds. bezpieczeństwa i jego przekształceniami w kolejnych latach. Najmniej dochodzeń wszczęto w 1959 roku (923), najwięcej natomiast w 1961 roku (1316). Liczba wszczętych dochodzeń nie przekładała się jednak na wykrywalność. Średnia wykrywalność w tym

⁴⁴² Dz.U. 1959, nr 36, poz. 229.

⁴⁴³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 170.

⁴⁴⁴ Kolejna Instrukcja dochodzeniowo śledcza z 27 grudnia 1969 r. wprowadzona została Rozkazem nr 18/69 KG MO i nie wniosła rewolucyjnych zmian; T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 183.

okresie wynosiła 64,4%. Najniższą wykrywalność zanotowano w 1960 (51,7%), najwyższą natomiast odnotowano w 1959 roku (78%)⁴⁴⁵.

Z poniższej tabeli wynika, że w latach 1955–1961 w powiecie dalej utrzymywał się niski poziom popełnionych zabójstw oraz rozbojów. Najwięcej zabójstw (trzy) odnotowano w 1959 roku, natomiast w 1956 i 1957 roku nie odnotowano ani jednego przypadku rozboju i zabójstwa. Mocno wahała się liczba włamań. Najmniej odnotowano ich w 1959 roku (38), najczęściej natomiast w 1956 roku (87). W 1956 roku w województwie gdańskim najczęściej włamań dokonywano nocą poprzez urwanie kłódki lub przy użyciu wytrycha. Przypadków kradzieży w powiecie najczęściej odnotowano w 1961 roku (658), co przewyższało ogólną liczbę popełnionych przestępstw w niektórych poprzednich latach. Wybryków chuligańskich najczęściej odnotowano w 1956 roku i było ich 115⁴⁴⁶.

Tabela 24. Wybrane rodzaje przestępstw kryminalnych w powiecie lęborskim w latach 1955–1961

Rok	Zabójstwo	Rozbój	Włamanie	Kradzież	Pożary i podpalenia	Chuligaństwo	Razem
1955	1	–	59	367	16	57	500
1956	–	–	87	510	17	115	729
1957	–	–	66	498	27	86	677
1959	3	4	38	374	5	81	505
1960	1	3	61	480	24	94	663
1961	1	3	66	658	38	81	847

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957; KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

Na terenie województwa gdańskiego w latach 1953–1958 działała grupa przestępcza, która dokonywała napadów rabunkowych na sklepy i inne instytucje przynoszące jej korzyści.

⁴⁴⁵ KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

⁴⁴⁶ Tamże, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957; Tamże, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

W czasie swojej działalności na terenie powiatu lęborskiego grupa dokonała napadu na stolarnię wojewódzką oraz mieszczącą się obok hodowlę zwierząt futerkowych, gdzie doprowadzono do strat na sumę 15 000 zł. Bandytów ujęto, gdy w przebraniu milicjantów napadli na mieszkanie gdynianki Franciszki Kusz⁴⁴⁷.

Podczas okresu letniego w 1961 roku na terenie powiatu lęborskiego odnotowano bardzo dużo włamań do sklepów i magazynów. Po wnikliwym sprawdzeniu stwierdzono szereg nieprawidłowości, tj. brak zamków w drzwiach, szeroki rozstaw prętów krat czy w ogóle niewmurowane kraty, dostęp do pomieszczeń przy zakładach przez otwarte okna. Taką informację przesłał zastępca komendanta MO kpt. Z. Kuśnierz do KP PZPR⁴⁴⁸.

Według badania przeprowadzonego przez Prokuraturę Rejonową w Lęborku z 5 lipca 1968 roku w I półroczu 1968 roku Sąd Powiatowy w Lęborku rozpatrzył 138 spraw w trybie nakazowym. W tym samym okresie 1967 roku przeprowadzono jedynie 97 spraw, natomiast w II półroczu 1968 roku było 136 spraw rozpatrzonych przez Lęborski Sąd Grodzki w postępowaniu nakazowym. W I półroczu 1968 roku 85 sprawców popełniających czyn z art. 28 § 2 ustawy z 10 marca 1959 roku poz. 434 sąd ukarał grzywną łączną w wysokości 105 500 zł, grzywny były od 700 do 2100 zł, co dało średnią – 1241 zł. Dla porównania średnie kary na przełomie wcześniejszych dwóch lat plasowały się w wysokości: I półrocze 1966 roku – 1620 zł; II półrocze 1966 – 1550 zł; I półrocze 1967 – 1240 zł; II półrocze 1967 – 1240 zł. W sprawach z art. 242 § 3 KK rozpatrywanych w II półroczu 1968 roku wymierzono kary grzywny o średniej 1620 zł, gdzie rok wcześniej, tj. w I połowie 1967 roku był w wysokości 2000 zł, a w drugiej połowie 1967 roku było to 1707 zł. Niewielki spadek grzywien odnotowano w sprawach o czyn z art. 32 w sprawie handlu artykułami spożywczymi. Tutaj grzywny w porównywalnym okresie były w wysokości 450, 430 i 367 zł. Badanie nad orzecznictwem Sądu Powiatowego w Lęborku przeprowadził prokurator powiatowy Stanisław Kopeć 5 lipca 1968 roku. W swym badaniu wykazał, że organy uprawnione do składania wniosków o wydanie nakazów nie składają sprzeciwów do sądu o zaostrenie kary. Z 18 wniesionych sprzeciwów 17 złożyli oskarżeni, a jeden sprzeciw złożyła prokuratura, co przyczyniło się do zaostrenia kary⁴⁴⁹.

⁴⁴⁷ „Dziennik Bałtycki” nr 236, 4 października 1958.

⁴⁴⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Pismo Zastępcy Komendanta Powiatowego MO w Lęborku o stanie zabezpieczenia sklepów z 29 września 1961 r., k. 93–95.

⁴⁴⁹ Tamże, sygn. 40/V/5, Sprawozdanie z badania orzecznictwa Sądu Powiatowego w Lęborku w sprawach rozpoznanych w trybie nakazowym w I półroczu 1968 r. z 5 lipca 1968 r.

Tabela 25. Wybrane rodzaje przestępstw kryminalnych w powiecie lęborskim w latach 1968–1969

Rok	Zabójstwo	Rozbój	Włamanie	Kradzież	Pożary i podpalenia	Chuligaństwo	Razem
1968	1	7	108	275	26	124	541
1969	1	5	133	295	26	150	610

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo-śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KGMO z 15 lipca 1970 r., k. 218.

W 1968 i 1969 roku na terenie powiatu lęborskiego nie zaobserwowano spadku przestępczości. Z najcięższych przestępstw odnotowano po jednym zabójstwie każdego roku i w obydwu przypadkach wykryto sprawców. W 1968 roku na siedem rozbojów wykryto pięciu sprawców, co dało 71,4% wykrywalności, natomiast w 1969 roku zakończono postępowania ze stuprocentową wykrywalnością⁴⁵⁰. Ze wszystkich zakończonych śledztw i dochodzeń w 1969 roku w powiecie lęborskim udokumentowano 610 czynów przestępczych, z których wykryto 461 spraw stanowiących 75,2% wykrywalności, który był wyższy o 8,4% w porównaniu do 1968 roku⁴⁵¹. W 1969 roku w referacie operacyjno-dochodzeniowym w KP MO w Lęborku, którego kierownikiem był porucznik Jerzy Kozłowski, pracowało sześć osób. Ponadto postępowania prowadzili również funkcjonariusze z jednostek podległych, tj. czterech z Cewic, pięciu w Łebie, pięciu w Łęczycach, sześciu w Choczewie i siedmiu funkcjonariuszy w posterunku kolejowym⁴⁵².

W 1969 roku na terenie powiatu lęborskiego popełniono 1270 czynów przestępczych, które przyniosły straty w wysokości 4 382 830 zł; sprawców wykryto w 1026 przypadkach, co dało wykrywalność 80,8% (tabela 26). Dzielnicowi z KP MO w Lęborku w 1969 roku przeprowadzili 502 sprawy dochodzeniowe przy wykrywalności 77,8%. Funkcjonariusze byli mocno

⁴⁵⁰ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo-śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO z 15 lipca 1970 r., k. 218.

⁴⁵¹ Tamże, Sprawozdanie z kontroli KP MO w Lęborku przeprowadzonej 1–17 czerwca 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 313.

⁴⁵² Tamże, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo-śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO z 15 lipca 1970 r., k. 215.

obciążeni pracą. Na jednego dzielnicowego przypadało średnio 4,6 spraw miesięcznie. Dla porównania w posterunku MO w Łebie przypadały trzy sprawy na jednego dzielnicowego, w KM MO w Gdańsku – 2,3, natomiast Komisariat MO w Oliwie prowadził 1,7 sprawy miesięcznie⁴⁵³.

Tabela 26. Ogólna liczba stwierdzonych przestępstw w powiecie lęborskim oraz ich wykrywalność w latach 1969–1970

Rok	Czyny przestępcze	Wykrycie sprawcy	Wykrywalność	Straty finansowe
1969	1270	1026	80,8%	4 382 830 zł
1970	1192	903	75,7%	3 780 745 zł

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 2–4.

W 1970 roku KP MO w Lęborku wraz z podległymi jednostkami przesłały z wnioskiem oskarżenia do sądu 748 spraw, natomiast do sądu dla nieletnich 102 sprawy. 483 postępowania umorzono, z czego 271 z powodu niewykrycia sprawcy, 138 z braku cech przestępstwa, 18 z braku dowodów winy, 16 z przyczyn wyłączających ścigania, natomiast 40 zakończono warunkowym umorzeniem. W sprawach drobnych przestępstw przeprowadzono 131 postępowań.

W I połowie 1971 roku MO wspólnie z Prokuraturą Powiatową wszczęły 590 postępowań i było ich o 85 więcej, niż w porównywalnym okresie 1970 roku. Ze wszystkich zaistniałych zdarzeń na terenie Lęborka odnotowano 304 przestępstwa, w mieście Łeba 52 sytuacje, natomiast na pozostałym terenie wiejskim 234 incydenty. Z akt zakończonych postępowań wynikało, że przestępstw dokonywały osoby dorosłe, młodzież, a nawet nieletni. Z 567 zakończonych postępowań w 429 przypadkach ustalono sprawców, co stanowiło 75,7% wykrywalności i odsetek był wyższy o 1,9% do podobnego okresu 1970 roku. Gorzej z wykrywalnością było w przypadku kradzieży mienia społecznego, w spekulacjach, w przestępstwach drogowych czy innych przestępstwach, które przyczyniały się do zaniżania wskaźnika wykrywalności. W badanym okresie do Prokuratury Powiatowej zostało przekazanych 353 dochodzeń i śledztw z aktem oskarżenia czy wnioskiem o oskarżenia, 213 umorzono, z czego 124 z niewykrycia

⁴⁵³ Tamże, Protokół z kontroli realizacji głównych działań MO na lata 1968/1970 przez pion Prewencji i Ruchu Drogowego KW MO Gdańsk i podległych jednostek MO z 17 lipca 1970 r., k. 102.

sprawcy, 56 z powodu braku cech przestępstwa i 12 z braku dowodów winy. We wszystkich zakończonych postępowaniach brało udział 319 podejrzanych, z czego Prokuratura Powiatowa aresztowała 42 osoby. Dokonane przestępstwa przyniosły straty w wysokości 2 563 235 zł, z czego odzyskano 157 220 zł w towarze lub gotówce⁴⁵⁴. W 1971 roku wszczęto 1308 postępowań przygotowawczych, co w porównaniu do 1970 roku (1183 postępowania) dało wzrost o 125⁴⁵⁵. Ze wszystkich zakończonych postępowań w 1971 roku do Prokuratury Powiatowej skierowano 878 dochodzeń i śledztw z aktem lub wnioskiem oskarżenia. Przestępstw dokonało 872 mężczyzn i 60 kobiet, z czego 106 osób aresztowano, a wobec 52 sprawców zasądzono dozór milicyjny. W dziewięciu przypadkach zastosowano poręczenie majątkowe⁴⁵⁶.

W ciągu 11 miesięcy 1972 roku KP MO w Lęborku w kategoriach przestępstw kryminalnych, tj. w zabójstwach, rozbojach, włamaniach, kradzieżach i zagarnięciach mienia społecznego jednostki wszczęły 825 przestępstw, stwierdziły 824, z czego 663 zostało wykrytych, co stanowiło 80,4% wykrywalności. Najwyższą wykrywalność (100%) odnotowano w rozbojach, 71,2% w zagarnięciu mienia społecznego oraz 75% we włamaniach na szkodę prywatną. Najniższy wskaźnik wykrywalności KP MO w Lęborku zaliczyła w kradzieżach na szkodę prywatną (58,5%) i zagarnięciu mienia społecznego (60,6%). W powyższym okresie na terenie KP MO w Lęborku nie odnotowano żadnego zabójstwa⁴⁵⁷.

W 1953 roku w powiecie odnotowano 43 pożary, które spowodowały straty na szkodę 1 114 000 zł, głównie na terenach PGR-ów oraz w przemyśle spółdzielczym⁴⁵⁸. W 1971 roku na terenie powiatu lęborskiego zaistniało 16 pożarów z ogólną wartością strat na kwotę 2 458 000 zł. Dwa pożary zaistniały w PGR Krakulice, gdzie łączna suma strat wyniosła 1 500 000 zł. Równie poważny w skutkach był pożar w PGR Osowo, który został zaprószonej przez nieletnich chłopców bawiących się zapałkami i palącymi papierosy, w którym straty wyniosły 423 777 zł⁴⁵⁹.

⁴⁵⁴ Tamże, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w I półroczu 1971 r. z 10 lipca 1971 r., k. 1–2.

⁴⁵⁵ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 1.

⁴⁵⁶ Tamże, k. 3–4.

⁴⁵⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/58/6, Zestawienie statystyczne podstawowych kategorii przestępstw za 11 miesięcy 1972 r., k. 17.

⁴⁵⁸ AP Gdańsk, PWRN w Gdańsku, sygn. 10/1280/0/1.5/727, Sytuacja przeciwpożarowa województwa gdańskiego w 1953 r., k. 52–61.

⁴⁵⁹ Tamże, Informacja KP MO w sprawie zabezpieczenia mienia społecznego na terenie powiatu lęborskiego z 13 marca 1972 r., k. 8.

W 1972 roku odnotowano 45 pożarów, w wyniku których straty wyniosły 2 756 547 zł. Największą liczbę pożarów odnotowano w gospodarstwach indywidualnych (15), w lasach (11), w pegeerach (8), w przemyśle (6) oraz w mieszkaniach (5). Pożary, w których doszło do największych strat odnotowano w SHR Gartkowice (straty na kwotę 669 000 zł), w Kaflarni Lębork (straty w wysokości 670 000 zł) oraz pożar w indywidualnym gospodarstwie w Garczegorzu, gdzie straty wyliczono na 250 000 zł. Najczęstszą przyczyną pożarów była nieostrożność dorosłych, brak opieki nad dziećmi, niesprawne urządzenia grzewcze czy niestosowanie się do procesu technologicznego. Wszczęto 30 postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących pożarów, których odnotowano o siedem więcej niż w 1971 roku, a za naruszenie przepisów o ochronie przeciwpożarowej sporządzono 26 wniosków o ukaranie przez Kolegium⁴⁶⁰.

Informacje dotyczące pożarów w powiecie w latach wcześniejszych, do których udało się dotrzeć, ograniczają się jedynie do statystyk z KWP w Gdańsku. Dotyczą lat 1952–1961, 1968–1969 i zostały przedstawione w tabelach 21, 23 i 24.

Z informacji prokuratora powiatowego z Lęborka z 6 stycznia 1973 roku z działalności prokuratury powiatowej w Lęborku w 1972 roku wpłynęło 987 spraw i było ich o 497 mniej niż w roku 1971. Wynikiem tak gwałtownego spadku spraw miała być zmiana zasad rejestracji spraw, gdzie z wysokim prawdopodobieństwem przestępstwo zaistniało i wydano postępowanie o wszczęciu. Do czasu wszczęcia sprawy wpływające rejestrowało się w rep. Ko (rep. – repertorium Ko – skrót do czynności sądowych w sprawach karnych) zgodnie z „programem działania na rzecz poprawy porządku publicznego i dyscypliny”. Takich spraw w 1972 roku było jedynie 43, co i tak porównując do roku poprzedniego dawało różnicę 454 spraw. W 1972 roku na terenie powiatu prokuratura zarejestrowała jedno usiłowanie zabójstwa oraz 54 sprawy o przestępstwa chuligańskie (przy 114 w 1971 roku). Do przestępstw o charakterze chuligańskim zaliczono pobicia i bójki oraz czynne napaści na funkcjonariuszy MO podczas pełnienia służby. Wszczęto dziewięć spraw o rozboje, przy jedynie trzech stwierdzonych i tu odnotowano spadek z 10 zaistniałych w 1971 roku. Zgwałceń i czynów nierzędu zarejestrowano 10 spraw, spadek z 16 w 1971 roku. Spadek stwierdzono również we włamaniach do obiektów uspołecznionych ze 119 w 1971 roku do 84 spraw, natomiast przy włamaniach na szkodę prywatną stwierdzono wzrost przestępczości do 89 w 1972 roku z zaistniałych 59 w 1971 roku. Spadek odnotowano w kradzieżach na szkodę mienia społecznego z 211 w 1971 roku do 147

⁴⁶⁰ Tamże, Informacja KP PZPR w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej z 2 stycznia 1973 r., k. 9–10.

w roku 1972. Natomiast w kradzieży na szkodę prywatną w 1971 roku odnotowano 223 wszczętych i 224 stwierdzonych w porównaniu do 175 i 167 w 1972 roku. W 1972 roku do Sądu Rejonowego w Lęborku skierowano 236 aktów oskarżenia, w tym 46 aktów dotyczyło tymczasowo aresztowanych na 362 osoby, a w 1971 roku skierowano 601 aktów oskarżenia na 716 osób, z czego 104 było aresztowanych. Różnica między 1971 a 1972 rokiem polegała na zmianie polityki karania sprawców przestępstw. Do sądu kierowano akty oskarżenia w sprawach poważnych przestępstw i na sprawców nierokujących poprawy. W przestępstwach drobnych, przypadkowych czy wobec ludzi posiadających dobrą opinię, bez wcześniejszych kar sprawy umarzano. Przy warunkowym umorzeniu dochodzenia zobowiązano sprawców do wpłat pieniężnych na cele społeczne na Polski Czerwony Krzyż Oddział Powiatowy w Lęborku, Polski Komitet Pomocy Społecznej lub Polski Związek Niewidomych. Sprawcy zobowiązani byli również do nieodpłatnej pracy na cele społeczne czy przeproszenie osób pokrzywdzonych. W 1972 roku zastosowano 26 dozorów milicyjnych. Areszt stosowano dla najbardziej niebezpiecznych sprawców popełniających włamanie na szkodę mienia społecznego, za nadużycia gospodarcze, rozboje, gwałty, nierząd, recydywistów, a także sprawców przestępstw o charakterze chuligańskim, w tym znieważenie i czynną napaść na funkcjonariusza MO. Wobec 24 osób zastosowano dozór kuratora, natomiast w dziewięciu przypadkach poręczenie majątkowe⁴⁶¹. W 1972 roku przeprowadzono 987 postępowań przygotowawczych, z czego śledztw prowadzonych przez MO było 58, śledztw pod kierownictwem prokuratury było 27, natomiast 31 powierzono KP MO w Lęborku w celu przeprowadzenia postępowań w trybie II art. 264 § 2 pkt 1 KPK⁴⁶². Sąd osądził w 1971 roku 751 osób, uniewinnił cztery, a w 1972 roku na 459 osadzonych uniewinniono 11. Wysoko oceniono stan bezpieczeństwa w 1972 roku, gdyż zakończonych postępowań było 892, gdzie rok wcześniej zamknięto o 446 spraw więcej. Tak niska liczba przestępstw lub tak wysoki spadek tj. o 33,3% były najlepszym wynikiem w 12-letnim okresie i przyczyniły się do najniższych wskaźników przestępstw na 10 000 mieszkańców, a powiat lęborski zbliżył się do średniej wojewódzkiej. Gorzej powiat lęborski wypadł z wykrywalnością przestępstw, bo mimo iż wskaźnik był wyższy o 1,3%, przy średniej wojewódzkiej 81,9%,

⁴⁶¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja z działalności Prokuratury Powiatowej w Lęborku w 1972 r. z 6 stycznia 1973 r., k. 1–8.

⁴⁶² Dz.U. 1969, nr 13, poz. 96.

zajmował ostatnie miejsce w porównaniu do innych jednostek powiatowych. Spośród dorosłych podejrzanych o dokonanie przestępstwa było 446 mężczyzn i 27 kobiet⁴⁶³. W dokumencie zawarta jest informacja o 987 sprawach, które wpłynęły do Prokuratury Powiatowej w Lęborku w 1972 roku oraz 1484 w roku 1971. Różnica pomiędzy danymi MO a Prokuraturą mogła wynikać z faktu, że do rep. KO wpisywano wszystkie sprawy karne, w tym prośby o ułaskawienie czy odszkodowanie za niesłuszne skazanie⁴⁶⁴.

Najwięcej przestępstw w latach 1971–1972 popełniły osoby posiadające wykształcenie podstawowe lub niepełne podstawowe, najmniej natomiast osoby z wyższym wykształceniem (tabela 27). W 1971 roku osób z wykształceniem podstawowym lub niepełnym podstawowym popełniających przestępstwo było 726, co stanowiło 77,9% wszystkich popełnionych przestępstw. Analogicznie w 1972 roku takich osób było 375, co stanowiło 79,3%.

Tabela 27. Wykształcenie ustalonych osób biorących udział w przestępczym procederze w latach 1971–1972 w powiecie lęborskim

Wykształcenie	1971	1972
Brak pełnego wykształcenia podstawowego	129	124
Podstawowe pełne	597	251
Ukończona zasadnicza szkoła zawodowa	141	70
Techniczne lub średnie	59	26
Wyższe	6	2
Razem	932	473

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 4; Sprawozdanie z narady partyjno-służbowej oceniające wyniki pracy KP MO w Lęborku za 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 1.

W piśmie komendanta powiatowego MO w Lęborku z 17 lipca 1973 roku dotyczącym stanu bezpieczeństwa i porządku na terenie całego powiatu możemy znaleźć informację o znacznym spadku przestępstw, a co za tym idzie poprawie bezpieczeństwa. W I półroczu 1973 roku wszczęto 383 postępowania – o 115 mniej niż w porównywalnym okresie 1972

⁴⁶³ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 1–8.

⁴⁶⁴ www.wikipedia.org/wiki/Repertorium.

roku. Zakończonych stwierdzonych postępowań było 392 – o 157 mniej niż w roku poprzednim. Spadek liczby przestępstw był zadowalający, lecz gorzej wyglądało wykrycie sprawców. Ogólnie ujawniono 325 sprawców czynów przestępczych, co stanowiło 82,9%; wskaźnik wykrywalności był niższy o 1,8% w porównaniu z rokiem poprzednim. Z ogólnej liczby przestępstw wszczętych 215 dotyczyło terenu Lęborka i Łeby, natomiast 168 przestępstw popełniono na terenie wiejskim⁴⁶⁵.

Tabela 28. Straty finansowe w zakończonych postępowaniach w I półroczu 1973 roku

Strata	I półrocze 1973
do 500	41
do 1000	81
do 5000	84
do 20 000	46
do 100 000	12
do 200 000	2
powyżej 200 000	7
Nieustalone	6
nie było	119

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w I półroczu 1971 r. z 17 lipca 1973 r., k. 3.

W grupach strat od 500 do 5000 zł w I półroczu 1973 roku (tabela 28), najczęściej odnotowano rozbojów, włamań na szkodę społeczną i prywatną, kradzieży na szkodę prywatną oraz na szkodę zakładów pracy. W sprawach, gdzie odnotowano największą wartość, straty dotyczyły pożarów i wypadków drogowych. O popełnienie czynów przestępczych podejrzewano 241 osoby, w tym 52 nieletnie. 21 sprawców było recydywistami, a 59 było karanych za inne przestępstwa, pozostała część dopuściła się przestępstw po raz pierwszy. W wyniku działań wobec 32 sprawców zastosowano areszt tymczasowy⁴⁶⁶. Działania wychowawcze bardzo dobrze skutkowały na sprawców przestępstw, gdyż ze 101 warunkowo umorzonych spraw wobec 125 osób, tylko dwóch sprawców powróciło na drogę przestępczą. Wobec nich wystąpiła

⁴⁶⁵ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w okresie I półrocza 1971 r. z 17 lipca 1973 r., k. 3.

⁴⁶⁶ Tamże, k. 1–4.

konieczność przeprowadzenia postępowania. Największy wskaźnik wykrywalności (100%) odnotowano w zabójstwach, oszustwach, fałszerstwach, niedoborach, spekulacjach karno-skarbowych i wypadkach w pracy. Gorzej z wykrywalnością było w dziedzinie włamań i kradzieży prywatnych, zagarnięć mienia społecznego czy rozbojach. Stanowcze działanie prokuratury przeciwko sprawcom niepoprawnym, recydywistom i sprawcom groźnych przestępstw doprowadziło do zastosowania aresztu wobec 119 osób, gdzie w 1972 roku areszt tymczasowy wymieniono dla 46 osób. Dozór milicyjny zastosowano do 48 osób, a wobec sześciu – poręczenie majątkowe. W 1973 roku z ośmiu sprawców przestępstw drogowych popełnionych w stanie nietrzeźwości wobec sześciu zastosowano areszt. W dwóch przypadkach zastosowano odstępstwo od tego środka z powodu trudnych warunków rodzinnych. Prokuratura Powiatowa w Lęborku w ramach polityki w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości skierowała do Sądu Powiatowego 320 spraw z aktem oskarżenia w stosunku do 403 osób. W roku poprzednim sąd otrzymał 236 spraw na 361 osób. W 1973 roku Sąd Powiatowy w Lęborku osądził 353 osoby, natomiast w roku 1972 było ich 459, przy równej liczbie 11 osób niewinnych w obydwu latach⁴⁶⁷.

Podczas Plenum KW PZPR w Lęborku 30 stycznia 1974 roku omówiono wzrost dyscypliny społecznej i obywatelskiej w zakresie bezpieczeństwa w powiecie lęborskim w 1973 roku. W trakcie zebrania porównano rok 1966, w którym odnotowywano wzrost przestępczości, a po nim następował systematyczny spadek działań przestępczych. W 1966 roku odnotowano ich 1598, a w 1973 roku prokuratura uchwyciła jedynie 744 przestępstwa. Tak niski stan odnotowanych przestępstw był spowodowany ówczesną polityką zwalczania i zapobiegania przestępczości. Zawarte w Uchwale Prokuratora Generalnego wytyczne wskazywały jasno, że akty oskarżenia kierowane do sądu miały być kierowane w sprawach najpoważniejszych oraz wobec sprawców, którzy nie wykazywali poprawy popełniając kolejne czyny przestępcze. Za drobne przestępstwa zobowiązywano sprawców do naprawienia szkody, wyznaczano kary pieniężne lub prace na cele społeczne⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja o wykonaniu Uchwały Plenum KW PZPR z 28 lutego 1973 r. z 30 stycznia 1974 r., k. 2–3.

⁴⁶⁸ Tamże, k. 1–2.

2.3. Służba ds. zwalczania przestępczości gospodarczej

Dokładne określenie, co kryje się pod pojęciem przestępstwa gospodarczego jest problematyczne, gdyż w opisywanym zakresie czasu było ono rozszerzane i zawężane. W zależności od źródła analizowanych materiałów w sprawozdaniach dotyczących przestępstw kryminalnych znajdowało się rozróżnienie zarówno włamań, jak i kradzieży na szkodę prywatną oraz państwową. W raportach innych jednostek te same czyny były definiowane jako przestępstwa gospodarcze. Dopiero od 1961 roku, gdy w powiatowej strukturze MO powstały ogniwa do walki z przestępczością gospodarczą wszystkie przestępstwa popełnione na szkodę gospodarki państwowej i spółdzielczej kwalifikowano jako przestępstwa gospodarcze⁴⁶⁹.

W ramach walki z zakazaną produkcją alkoholu na terenie całego kraju w II półroczu 1945 roku Główny Inspektorat Ochrony Skarbowej zlikwidował 1446 nielegalnych bimbrowni konfiskując 18 272 kg zagranicznych drożdży i 1880 kg sacharyny⁴⁷⁰.

Milicja Obywatelska rozpoczęła walkę z nielegalnym pędzeniem samogonu, którą opierała na przepisach służbowych w Rozkazie nr 24 KG MO z 21 listopada 1944 roku⁴⁷¹ oraz przepisach państwowych, m.in.:

- Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 roku o monopolu spirytusowym, opodatkowaniu kwasu octowego i drożdży oraz sprzedaży napojów alkoholowych⁴⁷²,
- Dekrecie Prezydenta Rzeczypospolitej z 3 listopada 1936 roku – Prawo karne skarbowe⁴⁷³,
- wspomnianym już Dekrecie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 12 grudnia 1944 roku o zwalczaniu potajemnego gorzelnictwa,
- Dekrecie z 11 kwietnia 1947 roku – Prawo karne skarbowe⁴⁷⁴.

Wytwarzanie samogonu miało być likwidowane przez funkcjonariuszy wszystkich szczebli. Nielegalna produkcja bimbrowa powinna być traktowana jako przestępstwo w kilku kategoriach. Zgodnie z Rozkazem nr 24 bimbrownicy nie tylko popełniali przestępstwo na szkodę Skarbu Państwa, ale też stwarzali zagrożenie dla życia i zdrowia osób spożywających

⁴⁶⁹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 208.

⁴⁷⁰ „Rzeczpospolita” nr 26, 27 stycznia 1946.

⁴⁷¹ AAN, KC PPR, sygn. 2/1400/0/295/VII-171, Rozkaz nr 24 komendanta głównego MO dotyczący walki z nielegalnie pędzonym samogonem z 21 listopada 1944 r., k. 286.

⁴⁷² Dz.U. 1932, nr 63, poz. 586.

⁴⁷³ Dz.U. 1936, nr 84, poz. 581.

⁴⁷⁴ Dz.U. 1947, nr 32, poz. 140.

nielegalne trunki z uwagi na niepewne źródło produkcji. Milicjanci mieli tępić proceder nielegalnego pędzenia samogonu włącznie z tym, który był jedynie na użytek własny. Kontrolowane miały być również lokale z pozwoleniem na podawanie alkoholu pod kątem sprawdzania potajemnego handlu. W obu przypadkach każdy produkt włącznie z pieniędzmi i aparaturą podlegał konfiskacie⁴⁷⁵.

Pędzenie bimbrowo doprowadzało do wielomilionowych strat Skarbu Państwa. W związku z tym starosta powiatu lęborskiego polecił pismem z 11 kwietnia 1947 roku wójtom zwołać sołtysów gromad w celu omówienia i uświadomienia o przestępczym procederze. Na podstawie dekretu PKWN z 12 grudnia 1944 roku (Dz.U., nr 18, poz. 85) za nielegalne wytwarzanie alkoholu groziła kara do pięciu lat więzienia i do 500 000 zł kary grzywny, a w przypadku handlu nielegalnym alkoholem groziła już kara 15 lat więzienia i grzywna w wysokości 1 000 000 zł. Kary nie uniknęła również osoba, która nabyła lub przechowywała alkohol z nielegalnego źródła. Tutaj kara więzienia wynosiła trzy lata oraz dodatkowo grzywna do 200 000 zł. Osoba, która nie poinformowała o nielegalnej produkcji alkoholu odpowiednich władz podlegała karze aresztu do jednego roku⁴⁷⁶.

Kolejnym z groźnych procederów przestępczych była spekulacja cenowa. Na podstawie Ustawy Krajowej Rady Narodowej z 15 sierpnia 1944 roku Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego 25 października 1944 roku wydał Dekret o zwalczaniu spekulacji wojennych⁴⁷⁷. Przedmiotem sprawy była walka państwa ze spekulacją i lichwą wojenną. Podstawowym zadaniem było niedopuszczenie do zawyżania cen przedmiotów ruchomych służących do zaspakajania powszechnych potrzeb ludności oraz zwierząt gospodarskich. Zgodnie z dekretem każdy przedsiębiorca w swoim lokalu w widocznym miejscu miał obowiązek wywieszać cennik towarów i usług. Przedsiębiorca, który sprzedawał swój towar hurtowo zobowiązany był mieć rachunki na posiadany towar oraz wystawiać rachunki lub faktury na wszystkie sprzedane przedmioty użytku powszechnego. Przedsiębiorca miał obowiązek na żądanie władz administracji ogólnej udostępnić lokal przedsiębiorstwa, dokumentację firmową, a także zmagazynowany towar. Handlowiec, który wykroczył przeciwko przepisom dekretu mógł zostać pociągnięty do

⁴⁷⁵ AAN, KC PPR, sygn. 2/1400/0/295/VII-171, Rozkaz nr 24 komendanta głównego MO z 21 listopada 1944 r., k. 286.

⁴⁷⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/2, Pismo starosty powiatu lęborskiego z 11 kwietnia 1947 r. w sprawie potajemnego gorzelnictwa, k. 91.

⁴⁷⁷ Dz.U. 1944, nr 9, poz. 49.

odpowiedzialności karno-skarbowej. Najniższą karę sprzedawca otrzymywał za sprzedaż towarów po zawyżonej cenie oraz nieprawdziwe lub niepełne dane w rachunkach handlowych. Sprawca takiego wykroczenia mógł otrzymać łącznie karę aresztu do sześciu miesięcy i grzywnę do 100 000 zł lub jedną z wymienionych kar. Wyższą karę otrzymywał ten, kto świadomie żądał, przyjmował czy wzajemnie przyjmował podwyższone ceny za usługi, przedmioty powszechnego użytku lub pośredniczenie w jego obrocie. Sprawca takiego czynu mógł liczyć na karę więzienia do pięciu lat oraz grzywnę do 1 000 000 zł. Osoby, które dopuściły się manipulacji, co wywołało wyżkę cen przedmiotów codziennego użytku, a przy tym świadomego i nadmiernego zysku poprzez handel łańcuszkowy, skupowanie i ukrywanie towarów, ograniczenia w ich wyrobie czy pozbywanie się towaru za granicę bez pozwolenia władz był narażony na karę do 10 lat więzienia i do 5 000 000 zł grzywny. W najcięższym przypadku w warunkach wojennych sprawca, który dopuścił się szkody na rzecz interesu publicznego był narażony na dożywotnie więzienie lub karę śmierci. W występkach zagrożonych karą więzienia sąd mógł orzec przepadek przedmiotów, których dotyczyło przestępstwo, przepadek mienia skazanego i podanie do wiadomości publicznej w prasie⁴⁷⁸.

Z powyższego wynika, że akty prawne dotyczące ochrony przemian własnościowych oraz ustroju gospodarczego zostały uchwalone jeszcze podczas wojny. Najważniejszym aktem prawnym dotyczącym przestępstw gospodarczych, uchwalonym po wojnie Dekretem z 13 czerwca 1946 roku był tzw. Mały kodeks karny⁴⁷⁹, który obowiązywał do 1969 roku. W Małym kodeksie karnym uwzględniono następujące przestępstwa przeciwko interesom gospodarczym państwa: spekulacja towarami przeznaczonymi do rozdziału między ludnością, sabotaż gospodarczy, kradzież mienia opuszczonego oraz handel, ukrywanie lub niszczenie mienia pozostawionego w związku z przesiedleniem ludności. 16 listopada 1945 roku ogłoszono dwa dekry: pierwszy o postępowaniu doraźnym⁴⁸⁰, na podstawie którego ww. przestępstwa podlegały rozpoznaniu w trybie doraźnym, oraz drugi o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym⁴⁸¹. Opisano w nim zakres utworzonej komisji specjalnej powołanej do walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym. Dekret umożliwiał komisji skuteczniejsze wykrywanie i ściganie przestępstw gospodar-

⁴⁷⁸ Dz.U. 1944, nr 9, poz. 49.

⁴⁷⁹ Dz.U. 1946, nr 30, poz. 192.

⁴⁸⁰ Dz.U. 1945, nr 53, poz. 301.

⁴⁸¹ Dz.U. 1945, nr 53, poz. 302.

czych czy społecznych. W przypadku przestępstw ściganych przez komisję orzekały sądy właściwe, natomiast w sprawach nadużyć czy szkodnictwa komisja miała uprawnienia do przeprowadzenia dochodzenia, po którym mogła skierować sprawcę do przymusowej pracy, która mogła trwać na czas określony, nie dłużej niż dwa lata. To właśnie Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym oraz aparat bezpieczeństwa zajmowały się przestępczością gospodarczą w początkowym okresie istnienia MO. Na niektórych terenach Ziemi Odzyskanych zostały utworzone komisje weryfikacyjne, które miały za zadanie kontrolę zarówno ludności przesiedlonej, jak i tej osiadłej przed objęciem przez nich kilku gospodarstw, sklepów czy warsztatów pracy w różnych powiatach⁴⁸². Model komisji specjalnej wzorowano na Wszechrosyjskiej Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Kontrrewolucją, Spekulacją i Sabotażem. Organy komisji specjalnej były postrzegane jako wyjątkowo groźne, a w jej działaniu dominował terror⁴⁸³.

Dekret z 25 października 1944 roku utracił moc po ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw kolejnego aktu normatywnego, którym była Ustawa z 2 czerwca 1947 roku o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym⁴⁸⁴. Zakazywała ona pod groźbą kary zawyżanie cen, handlu łańcuszkowego, nieuwidaczniania cen, zakupu towaru bez podania ceny na fakturze oraz skupowania, gromadzenia i ukrywania towarów w celu osiągnięcia nadmiernego zysku. W nowej ustawie zmieniły się kary finansowe do 500 000 zł i kara do jednego roku aresztu – przy lżejszych przestępstwach, natomiast przy poważniejszych utrzymano karę grzywny, obniżając karę więzienia do pięciu lat. We wspomnianej ustawie po raz pierwszy znalazła się kara do jednego roku aresztu i grzywny do 500 000 zł lub łączna kara za czyn popełniony nieumyślnie. Sprawców najcięższych nadużyć Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym mogła ukarać karą grzywny zapisaną w ustawie, zająć majątek lub wydać postanowienie o tymczasowym zamknięciu przedsiębiorstwa. Komisja miała uprawnienia do sprzedaży towarów po obowiązujących cenach, w tym towar stanowiący przedmiot przestępstwa jak ten, który ulegał szybkiemu zepsuciu. Komisja specjalna w swych kompetencjach mogła orzec przepadek towarów stanowiących, których przestępstwo dotyczyło, prze-

⁴⁸² „Rzeczpospolita” nr 40, 9 lutego 1946.

⁴⁸³ B. Sekściński, *Komisja Specjalna do Walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym (1945–1955)*, „Roczniki Humanistyczne” 2011, t. LIX, z. 2, s. 197–226.

⁴⁸⁴ Dz.U. 1947, nr 43, poz. 218.

padek urządzeń przedsiębiorstwa lub jego zamknięcie włącznie z pozbawieniem praw do zajmowanego lokalu⁴⁸⁵. Komisja Specjalnych do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym wobec sprawców przestępstw gospodarczych mogła sprawcę skierować do pracy przymusowej nieprzekraczającej dwóch lat z możliwością wcześniejszego zwolnienia. Wszelkie kary przypisane przez tę komisję były w formie postanowienia, które były ostateczne i od których nie można było się odwołać⁴⁸⁶.

Dodatkowo 2 czerwca 1947 roku uchwalono również dwie inne ustawy. Pierwszą była ustawa o obywatelskich komisjach podatkowych i lustratorach społecznych⁴⁸⁷. Druga natomiast dotyczyła zezwoleń na prowadzenie przedsiębiorstw handlowych i zawodowe wykonywanie czynności handlowych⁴⁸⁸.

Kilka dni po ogłoszeniu wspomnianych ustaw komendant główny MO 6 czerwca 1947 roku wydał Rozkaz nr 228 w sprawie zwalczania drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym, tzw. spekulacji. Zgodnie z nim komendanci wojewódzcy MO mieli wyznaczyć spośród swoich zastępców czy szefów wydziałów osoby odpowiedzialne w zakresie organizowania i przygotowania służby oraz akcji do walki ze spekulacją. Ich zadaniem było wyznaczenie funkcjonariuszom zadań do przeciwdziałania spekulacji podczas patroli czy obchodów. Dodatkowo mieli uzyskiwać wiadomości od osób informujących lub osób zaufanych. Zgodnie z rozkazem komendanta milicjanci mieli nadzorować miejsca sprzedaży, towary, ceny oraz handlarzy, a także ujawniać i tępić wszystkie przestępstwa określone ustawą. Milicja Obywatelska wcześniej zorganizowaną akcją powinna była uzgodnić z komisją specjalną oraz władzami powołanymi do walki ze spekulacją. W trakcie przeprowadzanych czynności, po stwierdzeniu przestępstwa spekulacji funkcjonariusze sporządzali protokół oraz dokonywali przeszukania w przedsiębiorstwie. W momencie podejrzenia, że zapas towaru lub dowody spekulacji mogą znajdować się w lokalach prywatnych, również dokonywano w nich przeszukań. Funkcjonariusz miał prawo do zatrzymania rzeczy czy przedmiotów przeznaczonych do spekulacji, powinien też zabezpieczyć miejsce oraz zatrzymać sprawcę przestępstwa. Podejrzanego można było zatrzymać, gdy zachodziły przesłanki do wydania postanowienia o aresztowaniu lub gdy

⁴⁸⁵ Tamże.

⁴⁸⁶ Dz.U. 1945, nr 53, poz. 302.

⁴⁸⁷ Dz.U. 1947, nr 43, poz. 219.

⁴⁸⁸ Dz.U. 1947, nr 43, poz. 220.

niezatrzymanie mogło spowodować ucieczkę podejrzanego czy zacieranie śladów przestępstwa⁴⁸⁹.

Informację o nieuczciwych sprzedawcach często można było znaleźć na łamach prasy, w której oprócz informacji, czego dotyczył proceder oraz wysokości kary grzywny wpisywano pełne dane osobowe wraz z adresem osoby skazanej⁴⁹⁰.

Na podstawie Rozkazu KG MO nr 228 z 6 czerwca 1947 roku szef Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO wydał Zarządzenie nr 3/50 w sprawie wykrywania i ścigania przestępstw nielegalnego handlu zbożem i jego przetworami. Wydanie dokumentu było podyktowane trudnościami w skupie pszenicy, jęczmienia i owsa, co mogło być skutkiem działania spekulantów na rynku zbóż. Do zadań jednostek MO należała walka nie z rolnikiem, który sprzedawał własne zboże i przetworzone przez siebie produkty, a z kupcami czy handlarzami, którzy stawali się spekulantami. W tym zakresie MO miała dokonywać kontroli i obserwacji terenów handlowych, kontroli transportu drogowego, a także stanu ilościowego mąki i zboża w młynach zgodnie ze stanem faktycznym w dokumentach. Ujawnione przypadki funkcjonariusze mieli obowiązek zgłaszać do komisji specjalnych oraz władz skarbowych w celu nałożenia na spekulanta podatku⁴⁹¹.

Spekulanci handlowali czym się dało i co dawało zarobek. Kolejnym z produktów, na którym zarabiali handlarze były nielegalny ubój, handel żywcem, mięsem oraz przetworzonymi produktami mięsnymi. W celu wzmożenia walki nad nielegalnym procederem 9 marca 1950 roku KG MO wydał rozkaz nr 5/50 w sprawie ścigania nielegalnego skupu świń, nielegalnego uboju bydła, cieląt, świń i owiec oraz nielegalnego obrotu mięsem, przetworami mięsnymi i tłuszczami jadalnymi pochodzącymi z wymienionych zwierząt. W tym zakresie MO miała ściśle współpracować z komisją specjalną, działami Ochrony Rynku Centrali Mięsnej oraz z Centralnym Zarządem Przemysłu Mięsnego⁴⁹².

⁴⁸⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18/3, Zarządzenie Szefa Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO nr 3/50 z 11 stycznia 1950 r. w sprawie wykrywania i ścigania przestępstw nielegalnego handlu zbożem i jego przetworami, k. 32–33.

⁴⁹⁰ „Dziennik Bałtycki”, nr 242, 3 września 1947.

⁴⁹¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18/3, Zarządzenie Szefa Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO nr 3/50 z 11 stycznia 1950 r. w sprawie wykrywania i ścigania przestępstw nielegalnego handlu zbożem i jego przetworami, k. 32–33.

⁴⁹² Tamże, Rozkaz komendanta głównego MO nr 5/50 z 9 marca 1950 r. w sprawie ścigania nielegalnego skupu świń, nielegalnego uboju bydła, cieląt, świń i owiec oraz nielegalnego obrotu mięsem, przetworami mięsnymi i tłuszczami jadalnymi pochodzącymi z wymienionych zwierząt, k. 105.

Dla usystematyzowania pracy MO szef Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO wydał 10 marca 1950 roku Instrukcję nr 13/50 o metodach wykrywania i ścigania przestępców nielegalnego skupu świń, nielegalnego uboju oraz nielegalnego obrotu mięsa i przetworów mięsnych⁴⁹³. Zgodnie z instrukcją nabywanie mięsa mogło odbywać się na targowiskach lub w punktach skupu. Sprzedaż domokrażna była zabroniona z wyjątkiem specjalnych akwizytorów, za pisemną zgodą wydaną przez Gminne Spółdzielnie Samopomocy Chłopskiej. Osoba nieposiadająca gospodarstwa mogła bez żadnych ograniczeń zakupić od rolnika prosięta o wadze do 38 kg i warchlaki w przedziale wagowym 39–50 kg. W przypadku rolników handel był dozwolony bez ograniczeń. Na przewóz żywca, mięsa czy mięsnych przetworów w zależności od transportu wydawane były listy przewozowe lub zaświadczenia. W swym zakresie MO miała za zadanie całkowitą likwidację nielegalnego procederu. Dlatego też do głównych zadań należało rozpoznawanie i ustalanie miejscowych spekulantów biorąc pod obserwację byłych handlarzy, którym Centrala Mięсна zabrała zezwolenie, byłych masarzy i rzeźników, rolników, chłopów, mieszkańców miast przyjeżdżających na wieś oraz właścicieli lokali gastronomicznych. Podejrzany mógł być każdy, dlatego też jednostki MO, a w szczególności posterunki i komisariaty powinny były rozbudować sieć informatorów i osób zaufanych w celu rozpracowania spekulantów. Do walki ze spekulacją milicjanci wykorzystywali posiadaną w jednostce dokumentację, informacje od sąsiednich jednostek MO oraz od przedstawicieli współpracujących instytucji⁴⁹⁴.

Kolejnym ważnym dokumentem regulującym walkę ze spekulacją była Uchwała nr 615 z 18 sierpnia 1951 roku w sprawie wzmożenia walki ze spekulacją, która powoływała komisje do walki ze spekulacją i nadużyciami w handlu. Milicja miała współdziałać z komisjami oraz udzielać im niezbędnego wsparcia⁴⁹⁵.

W województwie gdańskim w 1950 roku ujawniono 1685 przestępstw gospodarczych. Najwięcej było przestępstw urzędniczych – 599, szkodnictwa gospodarczego – 388, sabotaży –

⁴⁹³ Tamże, Instrukcja Szefa Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO nr 13/50 z 10 marca 1950 r. o metodach wykrywania i ścigania przestępców nielegalnego skupu świń, nielegalnego uboju oraz nielegalnego obrotu mięsa i przetworów mięsnych, k. 106.

⁴⁹⁴ Tamże, Instrukcja Szefa Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO nr 13/50 z 10 marca 1950 r. o metodach wykrywania i ścigania przestępców nielegalnego skupu świń, nielegalnego uboju oraz nielegalnego obrotu mięsa i przetworów mięsnych, k. 106–108.

⁴⁹⁵ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/28, Uchwała nr 615 Rady Ministrów z 18 sierpnia 1951 r. w sprawie wzmożenia walki ze spekulacją, k. 396–397.

169 oraz lichwy i spekulacji – 143. Najmniej przestępstw odnotowano w przedziale karno-skarbowym (102). Powiat lęborski w sprawach związanych z przestępstwami gospodarczymi plasował się na czwartym miejscu z ogólną liczbą 150 zarejestrowanych zdarzeń i był za Gdynią (333), Pruszczem (237) i Gdańskiem (236)⁴⁹⁶. Po odprawie z naczelnikiem wydziału III KW MO w Gdańsku z 14 maja 1951 roku sekcja IV wydziału gdańskiej jednostki sporządziła sprawozdanie dotyczące przestępstw nielegalnego handlu obcą walutą oraz przemycem odnotowanych na terenie województwa gdańskiego w 1950 roku. W całym województwie odnotowano 66 zdarzeń dotyczących nielegalnego handlu obcą walutą, z czego cztery przypadki odnotowano w KP MO w Lęborku. Lepiej na tle województwa powiat plasował się w przypadku przemytu, gdyż na 57 przestępstw, na terenie powiatu lęborskiego nie odnotowano żadnego takiego zdarzenia. W wyniku czynności operacyjnych doprowadzono do zatrzymania w całym województwie 70 sprawców; w Lęborku zatrzymano pięciu⁴⁹⁷.

W sprawozdaniu Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej do I sekretarza KP PZPR w sprawie walki ze spekulacją w okresie 8 sierpnia – 7 września 1951 roku w powiecie lęborskim wszczęto sześć śledztw dotyczących nielegalnego uboju zwierząt, handlu mięsem i zwierzyną. 8 sierpnia 1951 roku posterunek MO w Łęczycy wspólnie z KP MO w Lęborku wszczęły śledztwo wobec Adama Maziarza, który dokonał nielegalnego uboju jałowki, którą następnie sprzedał okolicznym gospodarzom. Akta sprawy przesłano do dyspozycji prokuratora powiatowego w Lęborku. 7 września 1951 roku Komenda Powiatowa MO w Lęborku wszczęła śledztwo przeciwko Bronisławowi Sakowskiemu, który doprowadził do nielegalnego uboju i handlu mięsem na terenie gminy Gniewino. Wobec powyższego zastosowano areszt tymczasowy. 7 września 1951 roku Komenda Powiatowa MO w Choczewie przy wsparciu Komendy Powiatowej MO w Lęborku wszczęła śledztwo przeciwko Arkadiuszowi Kozłowskiemu w sprawie nielegalnego handlu mięsem na terenie gminy Choczewo. Wobec sprawcy zastosowano areszt tymczasowy. 31 sierpnia 1951 roku za pośrednictwem posterunku MO w Łębuni i po przeprowadzonym rozpoznaniu Komenda Powiatowa MO w Lęborku wszczęła śledztwo w sprawie

⁴⁹⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/3, Analiza stanu bezpieczeństwa w jednostkach podległych KW MO Gdańska za lata 1949–1950, k. 23–24.

⁴⁹⁷ Tamże, sygn. 0054/11, Referaty, stenogramy z dyskusji, konspekty, sprawozdania, materiały z odpraw służbowych MO województwa gdańskiego z 1951 r. (m.in. dot. zasad konspiracji z siecią agenturalną; przestępstw dewizowych i przemycniczych; analiza stanu bezpieczeństwa i pracy operacyjnej, nadzorowania śledztw), k. 135.

nielegalnego handlu mięsem przez Mariana Leszczyńskiego, kierownika masarni Gminnej Samopomocy Chłopskiej w Cewicach. W tym przypadku z powodu niewystarczających dowodów wobec sprawcy nie zastosowano aresztu.

25 sierpnia 1951 roku za nielegalny zakup dwóch sztuk baranów od miejscowych gospodarzy dla kolonii letniej organizowanej przez Gdański Zakład Graficzny w Dąbrówce posterunek MO w Rozłazinie przy wsparciu Komendy Powiatowej MO w Lęborku wszczął śledztwo przeciwko kupującemu ob. Brzuske. Największą uwagę w sprawozdaniu przyciągało wszczęte śledztwo Komendy Powiatowej MO w Lęborku z 6 września 1951 roku przeciwko Józefowi Rybakowi, który pracował na stacji kolejowej w Pogorzelicach. Mężczyzna systematycznie skupował i dokonywał uboju żywca na terenie powiatów słupskiego i lęborskiego. Po uzgodnieniu Prokuratury Powiatowej w Lęborku z Prokuraturą Wojewódzką wobec Rybaka zastosowano areszt tymczasowy, a śledztwo pozostawiono do dalszego rozpracowania⁴⁹⁸. KP MO w Lęborku po linii sekcji V prowadziła rozpracowanie operacyjne pod kryptonimem „H-303” skierowane w kierunku sześciu handlarzy żywcem, którzy od gospodarzy skupowali bydło czy żywiec po zaniżonych cenach, a następnie sprzedawali je po cenach wygórowanych⁴⁹⁹. Przepiętstw związanych z walutą obcą w 1951 roku odnotowano: handel dwoma dolarami amerykańskimi i pięcioma rublami w złocie⁵⁰⁰.

W IV kwartale 1951 roku popełniono 71 przestęptw gospodarczych, z czego wykryto 67 i zatrzymano dziewięć osób. Wzrost popełnionych przestęptw aż o 16 w stosunku do poprzedniego kwartału był związany ze wzmożoną walką z nimi na terenie zakładów pracy oraz ujawnienie mant w sklepach spółdzielczych na koniec roku. Do ujawnienia tej liczby przestęptw w dużej mierze przyczyniła się również zwiększona w ostatnich trzech miesiącach współpraca z siecią. Dodatkowo na terenie powiatu popełniono trzy fałszerstwa oraz pięć oszustw, z których wykryto trzy. Ujawnionymi oszustwami była sprzedaż fałszowanej śmietany oraz mleka o niewłaściwej zawartości tłuszczu⁵⁰¹.

1 maja 1952 roku powołano nowy pion organizacyjny MO oznaczony jako IV, który był przeznaczony do walki z przestęptwami gospodarczymi. Przy KG MO powstał Oddział IV,

⁴⁹⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Sprawozdanie KP MO w Lęborku dotyczące walki ze spekulacją z 10 września 1951 r., k. 1–2.

⁴⁹⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/6, t. 3/DVD, Analiza stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego od 1 stycznia do 29 lutego 1952 r., k. 48.

⁵⁰⁰ Tamże, sygn. 0054/15, Sprawozdanie roczne referatu III KP MO w Lęborku z 19 stycznia 1952 r., k. 38.

⁵⁰¹ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r. z 9 stycznia 1952 r., k. 89–91.

w KW wydziały IV, a w powiatach organizacja pozostała bez zmian. Wydziały IV w KW podzielono na cztery sekcje: I – do walki z przestępstwami w przemyśle, II – do walki z przestępstwami w handlu miejskim, III – do walki z przestępstwami w rolnictwie, IV – do walki z przestępstwami finansowymi. Sprawami przestępczości gospodarczej zajmowali się funkcjonariusze operacyjno-śledczy, których bezpośrednio nadzorowali członkowie wydziałów IV w komendach wojewódzkich. Wytyczne prace wydziałów IV KW MO określił komendant główny MO. Do głównych zadań należały walka z różnymi formami spekulacji, z korupcją i łapownictwem, z masowymi kradzieżami, z zorganizowanymi szajkami złodziejskimi, z nadużyciem i marnotrawstwem, z przestępstwami dewizowymi i przemytem, z bumelanctwem i chuligaństwem w zakładach pracy oraz z fałszerstwami znaków i papierów wartościowych⁵⁰².

4 marca 1953 roku uchwalono cztery dekrety mające na celu zwiększenie ochrony własności społecznej w zakresie prawa karnego. Pierwszy o wzmożeniu walki z produkcją złej jakości⁵⁰³, drugi o ochronie interesów nabywców w obrocie handlowym⁵⁰⁴, trzeci o wzmożeniu ochrony własności społecznej⁵⁰⁵ i ostatni o ochronie własności społecznej przed drobnymi kradzieżami⁵⁰⁶. Dekret o wzmożeniu ochrony własności społecznej mówił o karach z zakresu prawa karnego dotyczących kradzieży, przywłaszczenia, wyłudzenia lub zagarnięcia mienia społecznego kwalifikowanych w sposób podstawowy jako kradzież oraz tych kwalifikowanych jako kradzież z włamaniem lub rozbójniczą, nieprawidłowe sprawowanie pieczy nad mieniem oraz działanie w zorganizowanej grupie przestępczej. Dekret wprowadził również obowiązkowy areszt tymczasowy dla sprawców ww. czynów oraz brak możliwości warunkowego zawieszenia wyroku. Złagodzenie kar było możliwe na podstawie dekretu o drobnych kradzieżach, jednak dotyczyło tylko tych, których wartość skradzionego mienia nie przekraczała 300 zł. Natomiast dekret o ochronie interesów nabywców, zwiększał liczbę zachowań spekulacyjnych oraz oszustw handlowych jako zagrożonych odpowiedzialnością karną.

W I kwartale 1952 roku popełniono 48 przestępstw gospodarczych, co stanowiło znaczny spadek w porównaniu z poprzednim kwartałem. Było to spowodowane spadkiem wykrytych spekulacji. Natomiast liczba pozostałych pozostawała porównywalna. Dodatkowo dokonano trzech fałszerstw oraz dwa oszustwa, z czego popełnione fałszerstwa były mniejszej

⁵⁰² T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 214.

⁵⁰³ Dz.U. 1953, nr 16, poz. 63.

⁵⁰⁴ Dz.U. 1953, nr 16, poz. 64.

⁵⁰⁵ Dz.U. 1953, nr 17, poz. 68.

⁵⁰⁶ Dz.U. 1953, nr 17, poz. 69.

wagi (typu przerobienie dokumentów)⁵⁰⁷. W II kwartale 1952 roku, podobnie jak w poprzednim, popełniono 48 przestępstw gospodarczych oraz dwa fałszerstwa⁵⁰⁸. III kwartał 1952 roku przyniósł spadek liczby popełnionych przestępstw gospodarczych o 16, co było spowodowane zmniejszeniem liczby wszczętych spraw na terenie PGR-ów. Z 32 popełnionych przestępstw cztery dotyczyły spekulacji, w wyniku których pięć osób osadzono w więzieniu. Były to sprawy o spekulację mięsem, z czego jedna o pobieranie zawyżonych cen przez kierowniczkę sklepu oraz druga, w której zostali osadzeni referent spółdzielni gminnej i klasyfikator żywca, którzy w celach odniesienia własnych korzyści płacili chłopom mniejsze sumy przez obniżanie klasy prowadzonych zwierząt. Popełniono również jedno fałszerstwo polegające na podrobieniu kwitu, zwiększając sumę należności za jagody w Centrali Ogrodniczej⁵⁰⁹. Z 24 przestępstw gospodarczych popełnionych w IV kwartale 1952 roku, sześć dotyczyło spekulacji. Na uwagę zasługuje przypadek, w którym zatrzymano znaną spekulantkę z województwa bydgoskiego, która regularnie zajmowała się handlem wódką i mięsem. Mięso nabywała od rolników z powiatu słupeckiego i sprzedawała w Lęborku. Wraz z nią zatrzymano rolnika z powiatu słupeckiego, który w wyniku zasadzki został zatrzymany z mięsem o wadze 60 kg. Nie zatrzymano natomiast współnika kobiety, który zdołał zbiec⁵¹⁰. Kolejnym z ustalonych sprawców, wobec którego wszczęto śledztwo był Władysław N., kierownik sklepu PSS Zgoda, który rozprawdzał skóry spekulantom, a tylko część towaru sprzedawał wśród ludności. Mężczyzna za swój czyn został tymczasowo aresztowany. Kolejnymi sprawcami spekulacji ustalonymi przez KP MO w Lęborku byli Robert P., skazany na sześć lat więzienia i jego współnik Władysław J., skazany na cztery lata więzienia oraz 2000 zł grzywny za sprzedaż kułakowi⁵¹¹ zboża przeznaczonego do akcji siewnej, nawozów sztucznych i soli potasowej. Nie obyło się bez kary dla kupującego instruktora rolnego Jana M., który został skazany na sześć lat więzienia⁵¹².

Rok 1953 przyniósł nieznaczny spadek przestępstw gospodarczych w I kwartale, których popełniono 22. W większości były to przywłaszczenie pieniędzy przez osoby w związku

⁵⁰⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r. z kwietnia 1952 r., k. 108–112.

⁵⁰⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1952 r. z 9 lipca 1952 r., k. 116–118.

⁵⁰⁹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r. z 10 października 1952 r., k. 145–148.

⁵¹⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1952 r. ze stycznia 1953 r., k. 167–170.

⁵¹¹ Kułak – określenie bogatego chłopca prowadzącego gospodarstwo rolne; pochodzące z ZSRR. 21 maja 1929 roku Rada Komisarzy Ludowych ZSRR wydała postanowienie *O oznakach gospodarstw kułackich*, w których dokładnie opisano gospodarstwa chłopskie uznawane za kułackie; R. Kuśnierz, *Ukraina w latach kolektywizacji i Wielkiego Głodu (1929–1933)*, s. 45–48.

⁵¹² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/6, t. 3/DVD, Analiza stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego od 1 stycznia do 29 lutego 1952 r., k. 42–43.

z pełnionymi przez nie obowiązkami służbowymi oraz przywłaszczenie mienia przez urzędników⁵¹³. W II kwartale popełniono 26 przestępstw gospodarczych, co było słabym wynikiem. Komendant Olczak winy takiego stanu rzeczy upatrywał w braku odpowiedniej pracy operacyjnej. W tym kwartale dokonano również dwóch fałszerstw⁵¹⁴. Najniższą liczbę przestępstw gospodarczych (dziewięć) zanotowano w III kwartale. Ponownie nie wykryto przypadków nielegalnego handlu ani spekulacji, tłumacząc brak wyników słabą pracą operacyjną. Natomiast z wykrytych przestępstw ciekawszym był przypadek kierownika gorzelni PGR Stanisława Przyradzkiego, który przywłaszczył sobie 200 kg płatków ziemniaczanych, które wymieniał na deski, używając ich do wyremontowania swojej obory⁵¹⁵. W ostatnim kwartale 1953 roku zanotowano wzrost przestępstw gospodarczych do 17 oraz fałszerstw do sześciu (tabela 29).

Tabela 29. Wykaz wybranych przestępstw na terenie powiatu lęborskiego w latach 1952–1954

kwartał	Fałszerstwa		Oszustwa		Przestępstwa gospodarcze, urzędnicze, spekulacje, sabotaż	
	popołniono	wykryto	popołniono	wykryto	popołniono	wykryto
I 1952	3	9	2	–	48	68
II 1952	2	1	–	2	48	46
III 1952	1	1	1	–	32	32
IV 1952	1	1	–	–	24	29
I 1953	1	–	–	–	22	30
II 1953	2	1	–	–	26	26
III 1953	1	1	–	–	9	8
IV 1953	6	6	–	–	17	17
I 1954	3	3	3	3	17	17
II 1954	1	–	–	–	23	22

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/73/19, Sprawozdania miesięczne i roczne KP MO w Lęborku za lata 1948–1966.

⁵¹³ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1953 r., k. 175–178.

⁵¹⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1953 r., k. 225–230.

⁵¹⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 241–248.

Charakterystycznym wypadkiem było przywłaszczenie gotówki w kwocie 3000 zł oraz dwóch młocarek przez kierownika Ośrodka Maszynowego w Gniewinie i Cewicach Jana Chołowickiego, wobec którego prokurator powiatowy zastosował areszt tymczasowy. Kolejnym przypadkiem była sprawa Jadwigi Snuzik, która w Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej w Wicku wystawiła fikcyjne kwity na dostawy planowe i ponadplanowe zbóż, w wyniku czego podjęła dla siebie z kasy 10 723 zł. Spowodowało to manko zboża wagą 13 471 kg. Również w jej przypadku zastosowano areszt tymczasowy. Jeśli chodzi o fałszerstwa, poważniejszym był przypadek prezesa GS Choczewo Piotra Piotrowicza, który mimo zwolnienia w lipcu pomocy kuchennej umieszczał ją na liście płac i pobierał za nią wynagrodzenie przez dwa miesiące osobiście podrabiając podpis. W taki sposób przywłaszczył sobie ok. 900 zł. Piotrowicz został zatrzymany 3 grudnia 1953 roku i doprowadzony do prokuratury powiatowej, który zastosował areszt tymczasowy. Kolejnym był przypadek Fabiany Szymichowskiej i Wandy Bemke, które kolejno we wrześniu wpisały na listę dwóch fikcyjnych dostawców mleka, za których pobrały 2058,70 zł oraz w październiku trzech fikcyjnych dostawców, za których planowały pobrać 5000 zł, jednak udało im się tylko 2000 zł, gdyż pod koniec października sprawa została ujawniona⁵¹⁶.

W I kwartale 1954 roku ponownie odnotowano 17 przestępstw gospodarczych i dodatkowo po trzy oszustwa i fałszerstwa. Pierwszym z oszustw było zakontraktowanie przez Wacława Kołaczkowskiego z Centralą Ogrodniczą w Lęborku, 1 ha ogórków, 1 ha marchwi i 0,5 ha ziemniaków, na poczet czego usiłował pobrać 2250 zł. Kolejnym oszustwem było dwukrotne wystawienie przez komendanta straży pożarnej w Lęborku zapotrzebowania do sklepu PSS, na podstawie którego podjął 83 pary butów na kwotę 30 000 zł. Fałszerstwa dopuścił się z kolei Zdzisław Scieplak, który będąc brygadzystą przy melioracji na terenie Gniewina umieścił na liście płac fikcyjnych robotników i podrabiając podpisy pobrał dla siebie 5000 zł, za co został osadzony w więzieniu w Wejherowie⁵¹⁷. W II kwartale popełniono 23 przestępstwa gospodarcze oraz jedno fałszerstwo. Z poważniejszych przestępstw warto przytoczyć nadużycia dokonane przez księgowych Henryka Jaskulskiego i Władysława Murawskiego, którzy dopisywali cyfry powiększając sumy wypłat, na skutek czego przywłaszczyli sobie 53 820 zł. Kolejnym wykroczeniem było przywłaszczenie sobie artykułów tekstylnych i materiałów o wartości 5000 zł

⁵¹⁶ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 250.

⁵¹⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1954 r., k. 270–275.

przez krojczego Spółdzielni Inwalidów Feliksa Kobyłkę. Natomiast fałszerstwa dopuścił się księgowy PGR poprzez fałszowanie listy płac umieszczając na nich fałszywe nazwiska i przywłaszczenie sobie 5000 zł⁵¹⁸.

Kradzieże mienia społecznego stanowiły poważne zagrożenia dla gospodarki regionu. Występowały one powszechnie i ciężko było im w jakikolwiek sposób zapobiegać. Ogólna liczba kradzieży mienia społecznego na terenie powiatu w 1955 roku wyniosła 179, z czego wykryto aż 124, co dawało wykrywalność na poziomie 69% (tabela 30). Plasowało to powiat znacznie wyżej niż średnia wykrywalność w województwie gdańskim, która wynosiła 60%. W 1955 roku najczęściej dochodziło do kradzieży pracowniczych oraz przestępstw z dekretu o ochronie własności społecznej przed drobnymi kradzieżami. W 1956 roku na terenie powiatu zanotowano 257 kradzieży, z czego wykryto 153 (wykrywalność 60%). Podobnie, jak w roku poprzednim wykrywalność kradzieży w powiecie była wyższa niż ogólna wykrywalność w województwie, która wynosiła 53,5%. Na terenie województwa najwięcej kradzieży zanotowano na terenie PGR-ów, POM, Spółdzielni Produkcyjnych oraz obiektów przemysłowych. W kolejnych latach liczba kradzieży na szkodę społeczną wyniosła: w 1957 roku odnotowano 320 kradzieży (wykryto 194; wykrywalność 61%), w 1959 roku odnotowano 229 kradzieży (wykryto 176; wykrywalność 77%), w 1960 roku zanotowano 293 kradzieże (wykryto 155; wykrywalność 59%), w 1961 roku zanotowano 318 kradzieży (wykryto 185; wykrywalność 58%). Warto zaznaczyć, że wykrywalność dotycząca kradzieży na terenie powiatu na przestrzeni lat nie spadała poniżej 50%⁵¹⁹. Dokładną liczbę kradzieży dokonanych na szkodę społeczną w rozbiciu na miesiące pokazuje wykres nr 2.

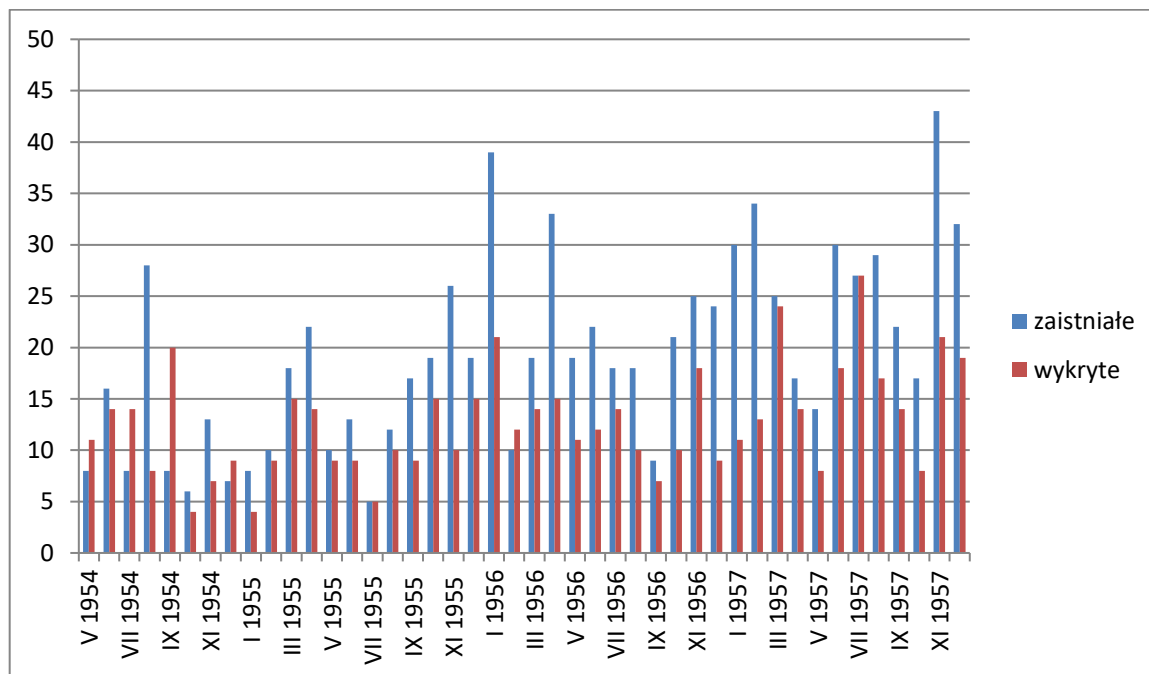
Warto również wspomnieć o włamaniach, które miały miejsce najczęściej w sklepach społecznych i magazynach, ale nie kończyły się kradieżą. Działo się tak w przypadku, gdy sprawcy zostali spłoszeni i nie dokonali żadnej kradzieży. W przypadku samych włamań wykrywalność na poziomie powiatu w 1955 i 1956 roku była niska i wynosiła odpowiednio 45% i 41%. Jednak na poziomie województwa był to dobry wynik, gdyż średnia z tych lat to 33,5%. W 1957 roku w powiecie wykrywalność dotycząca włamań wzrosła do 58%. W 1959 roku pomimo najniższej liczby włamań (24), ich wykrywalność wyniosła jedynie 37%, co było słabym

⁵¹⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1954 r. z 10 lipca 1954 r., k. 292–298.

⁵¹⁹ KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

wynikiem. W kolejnym roku nastąpił wzrost wykrywalności do 60%, natomiast w 1961 roku, mimo wzrostu liczby włamań ich wykrywalność spadła do najniższego poziomu (27%).

Wykres 2.

Zaistniałe oraz wykryte przypadki kradzieży mienia społecznego w powiecie łębskim w przedziale maj 1954 – grudzień 1957

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961; KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/2, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za rok 1954.

Tabela 30. Zaistniałe i wykryte przypadki włamań na szkodę społeczną oraz kradzieży mienia społecznego w powiecie łębskim w przedziale styczeń 1955 – grudzień 1961 roku

Rok	Włamaania		Kradzieże	
	zaistniałe	Wykryte	zaistniałe	wykryte
1955	33	15 (45%)	179	124 (69%)
1956	63	26 (41%)	257	153 (60%)
1957	38	22 (58%)	320	194 (61%)
1959	24	9 (37%)	229	176 (77%)
1960	38	23 (60%)	293	155 (52%)
1961	45	12 (27%)	318	185 (58%)

Źródło: KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

Tabela 31. Zaistniałe oraz wykryte przypadki spekulacji na terenie powiatu od 1956 do 1957 roku oraz od 1959 do 1961 roku

Okres czasu	Zaistniałe	Wykryte
I–III 1956	6	5
IV–VI 1956	4	4
VII–IX 1956	6	3
X–XII 1956	7	4
I–III 1957	7	9
IV–VI 1957	7	2
VII–IX 1957	29	7
X–XII 1957	33	43
I–III 1959	10	8
IV–VI 1959	10	12
VII–IX 1959	12	9
X–XII 1959	18	19
I–III 1960	10	6
IV–VI 1960	4	3
VII–IX 1960	5	2
X–XII 1960	3	2
I–III 1961	5	6
IV–VI 1961	2	
VII–IX 1961	5	4
X–XII 1961	1	3

Źródło: KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstokowe – Okresowe za lata 1954–1961.

W lipcu 1957 roku ukazała się nowa Ustawa dotycząca zwalczania spekulacji i ochrony interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym⁵²⁰, która skutkowałą dużo większym odsetkiem oficjalnie zaistniałych przypadków spekulacji. W 1956 roku na terenie powiatu popełniono łącznie 24 przestępstwa dotyczące spekulacji, z czego wykryto 16, co dawało wykrywalność na poziomie 66,6%. Wykrywalność na poziomie województwa gdańskiego wynosiła natomiast 82,5%. W pierwszej połowie 1957 roku na terenie powiatu zanotowano 14 przestępstw, co w porównaniu z rokiem poprzednim dawało średnią liczbę popełnionych przestępstw dotyczących spekulacji na terenie powiatu dwóch w skali miesiąca. Po wejściu w życie nowej Ustawy w drugiej połowie 1957 roku, a co za tym idzie mobilizacji milicjantów do wykrywania przestępstw przeciwko gospodarce państwowej, odsetek zaistniałych przestępstw wzrósł do poziomu 10 przypadków w skali miesiąca. W drugiej połowie 1957 roku

⁵²⁰ Dz.U. 1957, nr 39, poz. 171.

popęłniono 62 przestępstwa dotyczące spekulacji, z czego wykryto aż 50, co zwiększyło wykrywalność do 80,6%. W kolejnych latach liczba przestępstw spekulacji wyniosła 50/48 (wykrywalność 96%) w 1959 roku oraz 22/13 (wykrywalność 59%) w 1960 roku. W kolejnym roku zdecydowanie spadła liczba popełnionych przestępstw spekulacyjnych, bo było tylko 13 takich przypadków, natomiast wykrywalność wyniosła 100%, co obrazuje powyższa tabela.

W IV kwartale 1959 roku prezes Rady Ministrów wydał kolejno dwa zarządzenia: 1 października 1959 roku Zarządzenie nr 178 w sprawie utworzenia inspektoratów do walki z nadużyciami w gospodarce mięsnej, na mocy którego nakazał utworzenie ogniw w KG MO i KW oraz 5 grudnia 1959 roku Zarządzenie nr 217 w sprawie utworzenia w komendach powiatowych MO inspektoratów do walki z nadużyciami w gospodarce mięsnej⁵²¹.

We wrześniu 1960 roku KP MO w Lęborku po otrzymaniu informacji o nadużyciach w Przedsiębiorstwie Jajczarsko-Drobiarskim w Lęborku przez dyrektora zakładu Wiesława Przedpańskiego wszczęła dochodzenie. Po przeprowadzeniu czynności ustalono, że nadużycia polegały na korzystaniu z samochodów służbowych do celów prywatnych nie płacąc zakładowi za korzystanie z transportu. W ten sposób powstały straty przekraczające 8000 zł, ponadto mężczyzna po powrocie z podróży służbowej usiłował wyłudzić 315 zł z delegacji wpisując fikcyjny przejazd pociągiem I klasy, gdy faktycznie korzystał z pojazdu służbowego. Obie sytuacje miały miejsce w 1959 roku, a mężczyzna nie przyznał się do zarzucanych mu czynów. Sprawę przekazano do Prokuratury Powiatowej w Lęborku z wnioskiem o akt oskarżenia⁵²². Dla porównania wartości wyłudzonych środków w ówczesnym okresie przeciętne wynagrodzenie wynosiło 1453 zł⁵²³.

W 1961 roku ukazały się ważne akty regulujące zwalczanie przestępczości gospodarczej. Pierwszym z nich był Rozkaz nr 1/61 komendanta głównego MO z 20 lutego 1961 roku w sprawie prowadzenia postępowań przygotowawczych o stratach jednostkowych powyżej 20 000 zł⁵²⁴, których sposoby zakończenia były miernikiem efektywności działania pionu do walki z przestępczością gospodarczą.

⁵²¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 217.

⁵²² AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Notatka urzędowa funkcjonariusza KP MO w Lęborku z przeprowadzonych z czynności z 9 stycznia 1961 r., k. 57.

⁵²³ www.gus.stat.gov.pl.

⁵²⁴ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 223.

Kolejnym z nich było Zarządzenie nr 57/61 komendanta głównego MO z 14 lipca 1961 roku w sprawie organizacji i zakresie działania służby do walki z przestępstwami gospodarczymi w transporcie i łączności⁵²⁵. Na jego podstawie komendant główny MO polecił utworzyć Oddział do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi w Transporcie Publicznym i Łączności w KG, w KW – wydziały, natomiast w komendach miejskich – sekcje lub referaty.

Trzecim aktem normatywnym był Rozkaz nr 20/61 z 27 listopada 1961 roku wprowadzający do użytku służbowego w organach MO wytyczne w zakresie ujawniania przestępczości gospodarczej⁵²⁶. Omówiono w nim sposób działania w przypadku spekulacji, zagarnięcia mienia społecznego, łapownictwa oraz przestępstw na szkodę nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym. Rozkaz wskazywał wytyczne w przypadku każdej formy danego przestępstwa, sposoby, w jakie je popełniano oraz taktykę ich zwalczania.

3 grudnia 1966 roku komendant główny MO Rozkazem nr 8/66 wprowadził w życie instrukcję w sprawie zapobiegania przestępstwom gospodarczym⁵²⁷ skierowaną do wszystkich służb mających za zadanie przeciwdziałać popełnianiu przestępstw oraz niedopuszczaniu do ich popełnienia. W wypadkach, kiedy funkcjonariusze MO otrzymywali informację o zamiarze lub usiłowaniu popełnienia przestępstwa, natychmiast przerywano taką działalność. Zalecono również patrolowanie i kontrolowanie miejsc, pojazdów oraz osób podejrzanych. Istotne były również rozmowy ostrzegawcze z osobami inwigilowanymi oraz podejrzаныmi, spotkania uświadamiające z miejscową ludnością oraz informowanie kierownictwa zakładów o złej organizacji pracy sprzyjającej popełnianiu przestępstwa. Wiele nowych zadań wyznaczono również sieci informacyjnej. Do najważniejszych zaliczały się: zbieranie informacji wyprzedzających działania sprawców i działanie destrukcyjne na podejrzane środowiska w celu wprowadzenia wzajemnej nieufności⁵²⁸.

Według raportu pokontrolnego mjr. Tadeusza Zawadzkiego, naczelnika Wydziału VI Biura do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi KG MO, funkcjonariusze KP MO w Łęborku

⁵²⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/230/1, Zarządzenie nr 057/61 komendanta głównego MO z 14 lipca 1961 r. w sprawie organizacji i zakresu działania służb do walki z przestępstwami gospodarczymi w transporcie publicznym i łączności, k. 433–436.

⁵²⁶ AIPN Gd, WUSW Elbląg, sygn. Gd 503/5/10/DVD, Rozkaz nr 20/61 komendanta głównego MO z 27 listopada 1961 r. wprowadzający do użytku służbowego Wytyczne w zakresie ujawniania przestępczości gospodarczej, k. 1–120.

⁵²⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 0046/142, t. 20/DVD, Rozkaz nr 08/66 komendanta głównego MO z 3 grudnia 1966 r. wprowadzający do użytku służbowego tymczasową instrukcję w sprawie zapobiegania przestępstwom gospodarczym, k. 169–180.

⁵²⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 224.

byli mocno obciążeni pracą. Na każdego milicjanta w 1969 roku przypadało średnio 12 spraw, z czego cztery powyżej 20 000 zł⁵²⁹. W 1968 roku w KP MO w Lęborku w sprawach gospodarczych straty dla gospodarki krajowej wyniosły 3 772 580 zł, natomiast w 1969 roku 4 382 830 zł⁵³⁰.

Tabela 32. Przesłępstwa gospodarcze prowadzone przez KP MO w Lęborku w latach 1968–1969

Dochodzenia	Stwierdzone		Wykryte		Wykrywalność w %		
	Lata	1968	1969	1968	1969	1968	1969
Sprawy							
Zagarnięcie mienia społecznego		223	241	133	161	59,6	66,8
Urzędnicze niedobory		42	39	38	38	90,5	97,4
Spekulacje		15	14	14	14	93,3	100
Inne gospodarcze		9	4	6	3	66,7	75
Razem gospodarcze		289	298	191	216	66,1	72,4

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo-śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO z 15 lipca 1970 r., k. 218

1 stycznia 1970 roku wszedł w życie nowy Kodeks karny uchwalony 19 kwietnia 1969 roku⁵³¹, w którym przepisy dotyczące przestępstw gospodarczych znalazły się w rozdziałach: XIX – Przesłępstwa przeciwko podstawowym interesom politycznym i gospodarczym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, XXIX – Przesłępstwa przeciwko mieniu oraz XXX – Przesłępstwa gospodarcze. Ustalono wysokość sankcji przewidzianych za zagarnianie mienia społecznego, za które przewidziano pozbawienie wolności od sześciu miesięcy do pięciu lat (art. 199), zagarnięcie mienia znacznej wartości oraz mienia społecznie powierzonego zagrożone było karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat (art. 200, 201), kradzież w sposób szczególnie zuchwały lub z włamaniem podlegała karze od roku do 10 lat (art. 208).

⁵²⁹ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0046/450, Raport z kontroli pracy pionu d/w z przestępczością gospodarczą MO w województwie gdańskim z 24 czerwca 1970 r., k. 91.

⁵³⁰ Tamże, Sprawozdanie z kontroli KP MO w Lęborku przeprowadzonej w okresie 1–17 czerwca 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 314–315.

⁵³¹ Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94.

Dzięki nowemu Kodeksowi karnemu MO zaostrzyła walkę z przestępczością gospodarczą. W powiecie łębarskim kradzież mienia społecznego stanowiła poważne zagrożenia dla gospodarki regionu. Grabież mienia najczęściej występowała w obiektach budowlanych w PGR-ach, SHR-ach oraz w kółkach rolniczych. Zły nadzór oraz niedbalstwo nad powierzonym mieniem doprowadziły do zagarniania mienia społecznego. W związku z licznymi kradzieżami w przedsiębiorstwach i instytucjach KP MO przeprowadziła spotkania z załogami i kierownictwem informując o przypadkach marnotrawstwa oraz niedbalstwa przy zabezpieczaniu własności, objaśnili elementy sprzyjające popełnianiu przestępstw. W 1970 roku KP MO opracowała 62 informacje do zakładów dotyczące braków zabezpieczeń obiektów przed przestępstwami i pożarami, legalności przewożonego mienia oraz wykorzystywania transportu państwowego do celów prywatnych⁵³².

W pierwszej połowie 1971 roku odnotowano 130 przestępstw gospodarczych przy wzroście o sześć w porównaniu z rokiem 1970. W 16 sprawach odnotowano straty ponad 20 000 zł. Po zakończeniu dziewięciu postępowań w ośmiu przypadkach ustalono sprawców ich popełnienia. Wykrywalność w tym okresie wynosiła 88,8%. Biorąc pod uwagę pierwszą połowę 1970 roku dokonano wszczęcia dziewięciu spraw, z których osiem zakończono ustalając jedynie pięciu sprawców w pięciu przestępstwach, co dało wykrywalność na poziomie 62,5%. Przestępstwa gospodarcze o poważnym znaczeniu, czyli nadużycia zostały odnotowane w kółkach rolniczych, w Domu Dziecka, Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego (PBR) oraz w Powiatowej Spółdzielni „SCH” w Łęborku⁵³³.

W 1971 roku wszczęto 268 postępowań o przestępstwa gospodarcze (tabela 33). Wzrost w porównaniu do analogicznego okresu 1970 roku odnotowano jedynie w zagarnięciu mienia społecznego, natomiast w innych dziedzinach nie notowano różnic lub odnotowano spadki. Po zakończeniu postępowań stwierdzono 235 przestępstw o charakterze gospodarczym, o 28 mniej od roku poprzedniego. W 1971 roku zanotowano zdecydowany spadek wykrywalności przestępstw, gdyż jedynie w 146 przypadkach wykryto sprawców przestępstw, co

⁵³² AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Łęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu łębarskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 6.

⁵³³ Tamże, Informacja KP MO w Łęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu łębarskiego w I półroczu 1971 r. z 10 lipca 1971 r., k. 4–6.

stanowiło 62,1% wykrywalności (w roku poprzednim wykrywalność zanotowano na poziomie 66,9%⁵³⁴).

Tabela 33. Przestępstwa gospodarcze na terenie powiatu lęborskiego w latach 1970–1971

Dochodzenia	Wszczęte		Stwierdzone		Wykryte		
	Lata	1970	1971	1970	1971	1970	1971
Sprawy							
Zagarnięcie mienia społecznego		225	233	213	211	131	124
Urzędnicze niedobory		29	25	34	16	33	16
Spekulacje		5	4	8	2	8	1
KKS skarb.		1	1	1	1	1	1
Inne gospodarcze		9	5	7	5	3	4
Razem gospodarcze		269	268	263	235	176	146

Źródło: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Zestawienie przestępstw wszczętych, stwierdzonych, wykrytych w 1971 r. z 31 stycznia 1972 r.

Przestępstw gospodarczych dotyczących niedoborów w handlu uspołecznionym lub zagarnięcia mienia społecznego przez osoby odpowiedzialne materialnie w 1972 roku wszczęto 11 spraw. Było ich o pięć mniej w porównaniu z rokiem 1971, w którym takich spraw odnotowano 16. W 1972 roku na szkodę gospodarki narodowej popełniono 163 przestępstwa, był to wynik lepszy niż w roku 1971, w którym odnotowano 235 przestępstw. Wykrywalność na tej płaszczyźnie była bardzo niska (58,5%), ponieważ najczęściej ginęły materiały budowlane, armatura sanitarna, narzędzia ciepłownicze i części zamienne, gotówka oraz przesyłki pocztowe. W kółkach rolniczych i PGR-ach dopuszczano się do niszczenia sprzętu rolniczego, a w rolnictwie ujawniano przypadki kradzieży zboża i nawozów. W badanym roku przeprowadzono 4491 kontroli, z których sporządzono 169 wystąpień. Odnosiły się one do popełnionych przestępstw i czynników im sprzyjających⁵³⁵.

⁵³⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Zestawienie przestępstw wszczętych, stwierdzonych, wykrytych w roku 1971 z 31 stycznia 1972 r.

⁵³⁵ Tamże, Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w Lęborku za rok 1972 z 22 stycznia 1973 r., k. 3–4, 10.

2.4. Walka z patologią życia społecznego

Najbardziej powszechnymi zjawiskami postrzeganymi jako negatywne wśród społeczeństwa, którym MO poświęcała najwięcej uwagi w latach 1945–1975 były alkoholizm, nierząd, demoralizacja i przestępczość nieletnich oraz włóczęgostwo i żebractwo.

Przepisy dotyczące sprzedaży oraz spożycia alkoholu pochodziły z ustawy przeciwalkoholowej z 21 marca 1931 roku⁵³⁶ o ograniczeniach w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych. Ustawa ta zabraniała sprzedaży alkoholu zawierającego więcej niż 45% do celów innych niż lecznicze. Zabraniała sprzedaży oraz podawania alkoholu osobom nieletnim poniżej 21 roku życia oraz nietrzeźwym, przebywania w stanie nietrzeźwości w miejscach publicznych oraz po godzinach pracy lokalu lub sklepu sprzedającego alkohol. Dodatkowo regulowała liczbę punktów sprzedaży, z których maksymalnie 75% mogło być przeznaczonych do wyszynku. Natomiast przepisy dotyczące zwalczania potajemnego gorzelnictwa regulował dekret z 12 grudnia 1944 roku o zwalczaniu potajemnego gorzelnictwa⁵³⁷.

Milicjanci najwięcej działań prowadzili w związku ze szczególnie powszechnymi w latach powojennych pijaństwem oraz nierządem. Obydwie wymienione sprawy były ważne pod względem rodzinnym i zdrowotnym. Jeśli chodzi o pijaństwo, to wiele przestępstw było dokonywanych pod wpływem alkoholu⁵³⁸.

Pijaństwo, nielegalny handel bimbrem czy awantury w stanie nietrzeźwości były bardzo dużym problemem dla miejscowych władz. Pijane społeczeństwo nie pomagało w budowaniu silnego państwa. Walkę z rozpijaniami społeczeństwa bez większych efektów prowadziła Milicja Obywatelska. Komendant główny MO gen. bryg. Józef Konarzewski w Rozkazie nr 1/51 z 8 stycznia 1951 roku zaznaczył, że milicja powinna niezwłocznie podjąć walkę ze zjawiskiem pijaństwa i „walkę z pijaństwem traktować jako jeden z ważniejszych odcinków walki o nowe, socjalistyczne zdrowe społeczeństwo”⁵³⁹. Rozkaz nakazał systematyczne kontrolowanie punktów sprzedaży oraz podawania alkoholu. Dodatkowo nakazał sporządzanie donosów na osoby

⁵³⁶ Dz.U. 1931, nr 51, poz. 423.

⁵³⁷ Dz.U. 1944, nr 15, poz. 85.

⁵³⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu służby zewnętrznej KP MO w Lęborku za styczeń 1946 r. z 5 lutego 1946 r., k. 58.

⁵³⁹ AIPN Bu, KG MO, sygn. 00342/28, Rozkaz nr 1/51 komendanta głównego MO z 8 stycznia 1951 r. w sprawie zwalczania pijaństwa, k. 7–10.

łamiące prawo pod wpływem alkoholu i kierowanie ich do zakładów pracy czy komitetów partyjnych. Jednak mimo rozkazu milicjanci w dalszym ciągu nie reagowali dostatecznie często w przypadku osób nietrzeźwych popełniających przestępstwo, gdyż sami często łamali prawo pod wpływem alkoholu, co zostało opisane w rozdziale dotyczącym dyscypliny funkcjonariuszy. Milicjanci w zakresie walki z alkoholizmem działali opierając się na rozkazie komendanta oraz obowiązującą ustawę przeciwalkoholową⁵⁴⁰.

Zakaz sprzedaży napojów alkoholowych dotyczył wszystkich miejsc użyteczności publicznej należących do zakładów pracy, straży pożarnych czy miejsc wychowania fizycznego. Sprzedaż i podawanie alkoholu we wspomnianych miejscach były możliwe po otrzymaniu każdorazowego zezwolenia miejscowych władz w trakcie organizowania imprez. Zakaz sprzedaży alkoholu dotyczył domów ludowych i młodzieżowych, świetlic i bufetów kolejowych. Alkohol był sprzedawany w określonych przez terenowe prezydium rad narodowych godzinach. Osoby w stanie nietrzeźwości miały zakaz przebywania w miejscach publicznych⁵⁴¹.

W ramach służby obchodowej i służb pełnionych przez dzielnicowych funkcjonariusze mieli za zadanie systematyczne kontrolowanie wspomnianych wyżej miejsc. W trakcie wykonywania czynności służbowych milicjanci po stwierdzeniu nieprzestrzegania przepisów przeciwalkoholowych sporządzali doniesienie do prezydium terenowej Rady Narodowej. Osoby w stanie nietrzeźwości przebywające w miejscach użyteczności publicznej, które swym zachowaniem zakłócały ład i porządek publiczny były przez funkcjonariuszy zatrzymywane i doprowadzane do jednostki milicji w celu wytrzeźwienia. Taki sam los spotykał nietrzeźwe osoby, które w miejscu zamieszkania wszczynały awantury lub niszczyły własne mienie⁵⁴².

Osoby w stanie nietrzeźwości były zatrzymywane, a po ich wytrzeźwieniu przeprowadzano rozmowę, podczas której spisywano protokół uwzględniając to, jakim trunkiem i gdzie doprowadził się do takiego stanu. W przypadku, gdy takiego przestępstwa dopuszczał się funkcjonariusz MO, jego przełożony w zależności od rangi był zobowiązany poinformować Komendę Wojewódzką lub Główną MO. Niezgłoszenie faktu popełnienia przestępstwa przez swojego podwładnego skutkowało tym, że taką osobę traktowano na równi ze sprawcą⁵⁴³.

⁵⁴⁰ Dz.U. 1931, nr 51, poz. 423.

⁵⁴¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 5, Rozkaz nr 1/51 komendanta głównego MO z 8 stycznia 1951 r. w sprawie zwalczania pijaństwa, k. 5.

⁵⁴² Tamże.

⁵⁴³ AAN, KC PPR, sygn. 2/1400/0/295/VII-171, Rozkaz nr 24 komendanta głównego MO z 21 listopada 1944 r., k. 286.

Dopiero wejście w życie ustawy z 27 kwietnia 1956 roku⁵⁴⁴ o zwalczaniu alkoholizmu oraz kolejnej z 10 grudnia 1959 roku⁵⁴⁵ spowodowało, że milicja na większą skalę zajęła się zwalczaniem pijaństwa i alkoholizmu. Ustawa z 1959 roku zabraniała spożywania, podawania i sprzedaży alkoholu osobom nieletnim poniżej 18 roku życia (wcześniej było 21), nietrzeźwym oraz sprzedaży na kredyt i pod zastaw. Ograniczała również liczbę miejsc, w których dozwolona była sprzedaż oraz spożycie alkoholu powyżej 4,5%. Utrzymała również nakaz przymusowego leczenia dla alkoholików, a rady narodowe wojewódzkie i miejskie zobowiązała do organizacji zakładów leczenia zamkniętego. W ustawie wskazano również czyny, które popełnione pod wpływem alkoholu podlegały karze: rozpijanie małoletnich, znęcanie się nad rodziną, prowadzenie pojazdów mechanicznych, podejmowanie czynności zawodowych, zakłócanie porządku publicznego oraz sprzedaż i podawanie alkoholu wbrew przepisom.

W III kwartale 1955 roku za pijaństwo zatrzymano 121 osób dorosłych oraz wykryto 41 wykroczeń związanych z alkoholem. Wykrycie tylu przypadków było spowodowane wzmożoną walką z pijaństwem na terenie całego powiatu. Dodatkowym powodem było podwojenie służby obchodowej, szczególnie na terenie Lęborka⁵⁴⁶. Wzrost nastąpił w IV kwartale, kiedy zatrzymano za pijaństwo 111 osób dorosłych oraz jedną nieletnią. Ukarano również trzy osoby za sprzedaż wódki nieletnim oraz wykryto 55 innych wykroczeń alkoholowych⁵⁴⁷.

W I kwartale 1956 roku odnotowano 79 osób zatrzymanych za pijaństwo oraz wykryto 41 wykroczeń związanych ze spożywaniem alkoholu⁵⁴⁸.

Dodatkowo w celu zwalczania alkoholizmu w grudniu 1955 roku na sesji MRN podjęto uchwałę o powołaniu komitetu do walki z pijaństwem i chuligaństwem na terenie Lęborka oraz utworzeniu poradni przeciwalkoholowej przy Wydziale Zdrowia do końca stycznia 1956 roku⁵⁴⁹. Poradnię Przeciwalkoholową utworzono przy Przychodni Rejonowej nr 1 przy alei Wolności 26. Dysponowała jednym gabinetem z poczekalnią, działała we wtorki, czwartki i soboty w godzinach 15.30–19.00. W 1961 roku w poradni zarejestrowanych było 363 pacjentów.

⁵⁴⁴ Dz.U. 1956, nr 12, poz. 62.

⁵⁴⁵ Dz.U. 1959, nr 69, poz. 434.

⁵⁴⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1955 r. z 15 października 1955 r., k. 340–341.

⁵⁴⁷ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku za IV kwartał 1955 r., k. 369–370.

⁵⁴⁸ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku za I kwartał 1956 r., k. 357.

⁵⁴⁹ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku za IV kwartał 1955 r., k. 369–370.

W 1961 roku wysłano 441 wezwań do stawiennictwa, leczono 98 pacjentów, z czego 15 wyleczono, a trzech skierowano na leczenie zamknięte⁵⁵⁰. W 1969 roku skierowano 45 wniosków o przymusowe leczenie, o siedem więcej niż w 1970 roku. Spadek nastąpił również w przypadku osób doprowadzonych do przychodni przeciwalkoholowych z 56 do 44 w 1970 roku⁵⁵¹.

Brak jest danych dotyczących nadużywania alkoholu i jego skutków w powiecie lęborskim w latach 1971–1975. Można jednak stwierdzić, że problem istniał w całym województwie gdańskim. W 1971 roku zatrzymano 3710 nietrzeźwych kierujących, a rok później liczba ta wzrosła do 4150. Również w przypadku osób doprowadzanych do wytrzeźwienia liczba zwiększyła się z 25 158 w 1971 roku do 27 446 osób w 1972 roku. W całym województwie gdańskim w 1972 roku odnotowano też 671 nieletnich zatrzymanych w izbach wytrzeźwień⁵⁵².

Kolejną z patologii społecznych, z którą musiała walczyć Milicja Obywatelska był nierząd. Form takiego zarobkowania przez kobiety było wiele, dlatego do walki z tym procederem musiały być zaangażowane wszystkie jednostki MO. Do walki z prostytutką byli przeznaczani funkcjonariusze sekcji IV Wydziału Służby Śledczej KG MO oraz sekcje i referaty do spraw walki z nierządem w wydziałach śledczych przy komendach wojewódzkich i miejskich, które powołano na podstawie pierwszej instrukcji dotyczącej zwalczania nierządu, wydanej Rozkazem nr 307 komendanta głównego MO. Prostytucję definiowano w niej jako kupczenie własnym ciałem w celach zarobkowych⁵⁵³.

Milicjanci w trakcie walki z nierządem opierali się o przepisy zawarte w Dekrecie o zwalczaniu chorób wenerycznych⁵⁵⁴, Rozporządzeniu o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa⁵⁵⁵, Okólniku o Komisjach Społecznych do spraw zwalczania chorób wenerycznych⁵⁵⁶ oraz prawie o wykroczeniach⁵⁵⁷ oraz Kodeksie karnym⁵⁵⁸. Kodeks karny nie uwzględniał jednak samej prostytutki jako przestępstwa, a jedynie czyny z nią związane, takie jak: kuplerstwo (ułatwianie

⁵⁵⁰ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/VI/23, Sprawozdanie z działalności poradni przeciwalkoholowej w Lęborku od 1 stycznia do 14 listopada 1961 r.

⁵⁵¹ Tamże, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego z 6 marca 1971 r., k. 8.

⁵⁵² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/58/6, Sprawozdanie komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku za rok 1972 ze stycznia 1973 r., k. 8.

⁵⁵³ Tamże, sygn. 05/18, t. 1, Rozkaz nr 307 komendanta głównego MO z 15 października 1948 r. oraz Tymczasowa Instrukcja o obowiązkach Milicji Obywatelskiej w walce z nierządem, k. 14–15.

⁵⁵⁴ Dz.U. 1946, nr 18, poz. 119; Dz.U. 1947, nr 20, poz. 80.

⁵⁵⁵ Dz.U. 1927, nr 92, poz. 823.

⁵⁵⁶ Dz. Zdrowia 1946, nr 23/24.

⁵⁵⁷ Dz.U. 1932, nr 60, poz. 572.

⁵⁵⁸ Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

cudzego nierządu), sutenerstwo (czerpanie zysków z cudzego nierządu), stręczycielstwo (nakłanianie do nierządu) oraz wywóz z kraju w celu uprawiania nierządu. Funkcjonariusze MO w trakcie walki z zawodowym nierządem i zwalczaniu chorób wenerycznych współpracowali z terenowymi organami Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Opieki Społecznej i Komisjami Społecznymi. W walce z nierządem milicję wspierały organizacje społeczne, takie jak Liga Kobiet i Związek Młodzieży Polskiej⁵⁵⁹.

Kobiety uprawiające nierząd w celach zarobkowych w niektórych przypadkach wybrały taki sposób pracy z własnej woli. Czasami było to z biedy, ale niekiedy również z przymusu. W takich przypadkach zyski z nierządu osiągał sutenerzy, stręczyciele czy właściciele domów schadzki. Milicjanci w zakresie karania sprawców wyżej wymienionych przestępstw mieli kilka podstaw prawnych wymienionych w tabeli 33⁵⁶⁰. W każdym ujawnionym przypadku uprawiania nierządu funkcjonariusze MO byli zobowiązani do zachowywania kultury osobistej, w żadnym przypadku nie powinny kobiety kompromitować czy poniżyć. Kobiety wybierające nierząd zarobkowy z własnej woli nie mogły być ukarane w żaden sposób, gdyż nie naruszały prawa. Wobec takich osób państwo wdrożyło społeczny program walki z nierządem. Jednym z jego punktów miało być objęcie opieką kobiet samotnych w celu niedopuszczenia ich do zejścia na drogę prostytucji. Wobec kobiet już trudniących się nierządem stosowano środki opiekuńczo-wychowawcze próbując je zresocjalizować. Program społeczny miał za zadanie wprowadzić kobiety do normalnego życia zapewniając pomoc, pracę lub umieszczając w zakładach zarobkowo-opiekuńczych⁵⁶¹. Kobiety chcące zerwać z przeszłością, które podjęły decyzję o zmianie swojego życia kierowano do Wydziałów Opieki Społecznej, Ligi Kobiet i innych instytucji niosących pomoc w znalezieniu pracy. Prostytutki posiadające dzieci umieszczano w Domu Matki i Dziecka. Prostytutki nigdzie nie zameldowane, bezdomne, bez dzieci, które wykazywały niechęć do pracy, kierowano do sądów grodzkich z aktem oskarżenia na podstawie art. 3 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 14 października 1927 roku o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa w celu umieszczenia w zakładzie pracy przymusowej⁵⁶².

⁵⁵⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 1, Rozkaz nr 307 komendanta głównego MO z 15 października 1948 r. oraz Tymczasowa Instrukcja o obowiązkach Milicji Obywatelskiej w walce z nierządem, k. 14–15.

⁵⁶⁰ Tamże, k. 13.

⁵⁶¹ Tamże, k. 14–15.

⁵⁶² Tamże, k. 23.

W czasie działalności zapobiegawczej milicjanci musieli zmagać się z uprawianiem nierządu przez nieletnie dziewczęta, które w myśl art. 69 § 2 Kodeksu karnego można było kierować do specjalnego kuratora, umieszczać w zakładzie poprawczym lub pozostawiać dotychczasowym opiekunom. W przypadku stwierdzenia zaniedbań w stosunku do nieletniej ze strony rodziców funkcjonariusze pociągali ich do odpowiedzialności karnej za dopuszczenie do przestępstwa określonego w art. 208–211 wobec własnej rodziny lub nieletniego poniżej 21 roku życia (art. 212 kk) z jednoczesnym wystąpieniem do władz opiekuńczych o odebranie władzy rodzicielskiej⁵⁶³.

Walka MO z nierządem karalnym została podzielona na dwie kategorie. Artykuły od 207 do 212 i art. 214 kodeksu karnego dotyczyły przestępstw nierządu z chęci zysku, natomiast artykuły od 203 do 206 i art. 213 kk dotyczyły przestępstw na tle seksualnym (tabela 34)⁵⁶⁴.

Służby mundurowe wykonując swoje zadania wykrywały miejsca, w których dochodziło do nierządu, kontrolowali domy rozrywki oraz tropili sprawców przestępstw. Zatrzymani przestępcy, którzy czerpali korzyści z nierządu przekazywani byli przez funkcjonariuszy MO do prokuratorów sądu okręgowego. Wykryte miejsca, gdzie dochodziło do nielegalnego obcowania płciowego były zamykane, a właściciele lokali karano za odnoszenie zysku z ułatwiania cudzego nierządu (art. 208 kk). W walce z rozpracowaniem środowiska nierządu MO organizowała sieć informatorów, którzy dostarczali informacje o nielegalnym procederze. Akcje i rewizje w lokalach rozrywkowych i innych, gdzie było podejrzenie uprawiania nierządu milicjanci dokonywali dopiero po konkretnym rozpracowaniu. Funkcjonariusze wyznaczeni do walki z nierządem podczas służby prewencyjnej wykonywali zadania w podejrzanych lokalach po cywilnemu⁵⁶⁵.

Milicjanci w sprawach o podłożu seksualnym po uzyskaniu wiedzy o zaistniałym przestępstwie zabezpieczali dowody i natychmiast informowali prokuratora o sprawie oraz nawiązywali współpracę z lekarzem w celu dokonania oględzin ciała. Informacja o przestępstwie na tle seksualnym ze względu na krzywdę, jakiej doznała ofiara i jej dobro nie powinna zostać podana do publicznej wiadomości. Ze wszystkich przestępstw opisanych w rozdziale XXXII kodeksu karnego jedynie przestępstwa z art. 204 i art. 205 ścigane były na wniosek pokrzywdzonego⁵⁶⁶. Wszystkie przestępstwa na tle seksualnym były klasyfikowane jako nierząd karalny i dopiero w toku czynności dochodzeniowo-śledczych ustalano, do jakiego rodzaju nadużycia

⁵⁶³ Tamże.

⁵⁶⁴ Tamże, k. 15.

⁵⁶⁵ Tamże, k. 17–18.

⁵⁶⁶ Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

doszło. Dlatego w dokumentach źródłowych do statystyk wciągano jako nierząd karalny również gwałty i obcowanie płciowe z małoletnimi.

Tabela 34. Podstawy prawne kodeksu karnego do ścigania przestępstw dotyczących nierządu w latach 1932–1969

Przepis prawny	Artykuł	Opis czynu	Kara
kodeks karny	203	nierząd z osobą poniżej 15 roku życia lub zupełnie lub częściowo pozbawionej zdolności rozpoznawania czynu	do 10 lat więzienia
kodeks karny	204	zmuszanie bezprawną przemocą, groźbą lub podstępem doprowadza do nierządu lub wykonanie takiego czynu	do 10 lat więzienia
kodeks karny	205	nadużyciem stosunku zależności doprowadza do nierządu lub wykonanie takiego czynu	do 5 lat więzienia
kodeks karny	206	spółkowanie z krewnymi po linii prostej	do 5 lat więzienia
kodeks karny	207	nierząd z osobą tej samej płci z chęci zysku	do 3 lat więzienia
kodeks karny	208	zysk z ułatwiania cudzego nierządu	do 5 lat więzienia
kodeks karny	209	czerpanie z cudzego nierządu zyski	do 5 lat więzienia
kodeks karny	210	nakłanianie do zawodowego oddawania się nierządowi	do 5 lat więzienia i grzywna
kodeks karny	211	wywożenie z kraju osoby z przeznaczeniem do uprawiania nierządu	do 10 lat więzienia i grzywny
kodeks karny	212	dopuszczenie do przestępstwa określone w art. 208–211 wobec własnej rodziny lub nieletniego poniżej 21 roku życia	nie krótszy niż 3 lata i grzywna
kodeks karny	213	dopuszczenie czynu nierządowego przy nieletnim poniżej 15 roku życia	kara aresztu do roku
kodeks karny	214	rozpowszechnianie treści o charakterze pornograficznym	kara aresztu do 2 lat
kodeks karny	245	narażenie innej osoby na zarażenie chorobą weneryczną	kara aresztu lub więzienia do 3 lat

Źródło: Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

Podczas nadzoru nad kobietami uprawiającymi zawodowy nierząd funkcjonariusze musieli wykonywać operacyjne rozpoznanie w celu ustalenia źródła utrzymania, z kim mieszka czy utrzymuje kontakty z osobami podejrzanymi lub przebywa w lokalach o złej reputacji. Milicjanci podczas obserwacji sprawdzali prowadzony przez kobietę tryb życia, czy zaczepia mężczyzn na ulicy oraz czy namawia do obcowania płciowego za opłatą. Każda czynność związana z identyfikacją zainteresowanej osoby powinna być prowadzona w sposób dyskretny, by nie zaszkodzić jej wizerunkowi w opinii publicznej. Funkcjonariusze MO prowadzili nadzór nad osobami trudniącymi się prostytutką. Wobec osób zajmujących się najstarszym zawodem świata i posiadających kontakty ze światem przestępczym MO prowadziła szeroko zakrojony nadzór wciągając do ewidencji osoby podejrzone. prostytutki z uwagi na szerokie kontakty były dla MO dobrym źródłem informacji, dlatego werbowano je do sieci informacyjnej. Kontakt z informatorką powinien być pełnić funkcjonariusz poważny i dojrzały, aby kontakty były jedynie służbowe⁵⁶⁷.

W IV kwartale 1951 roku na terenie powiatu łębskiego odnotowano jeden przypadek nierządu karalnego, którym było zgwałcenie kobiety na terenie Nowej Wsi⁵⁶⁸. W I kwartale 1952 roku ponownie odnotowano jeden przypadek nierządu karalnego, którym było usiłowanie zgwałcenia nieletniej⁵⁶⁹. W II kwartale wzrosła liczba wykrytych wypadków nierządu karalnego do trzech, z których wszystkie zostały wykryte, a na ich skutek zatrzymano dwie osoby. Pierwszy z nich wystąpił na terenie gminy Wicko, gdzie sprawca usiłował dokonać gwałtu na dziewięcioletniej dziewczynce. Drugi to usiłowanie gwałtu przez ojca na córce, natomiast trzeci to spółkowanie osób jednej płci⁵⁷⁰. W III kwartale wystąpił jeden przypadek nierządu⁵⁷¹. W IV kwartale 1952 roku odnotowano dwa przypadki nierządu i było to odbywanie stosunków płciowych ojca z córką oraz gwałt czteroletniej dziewczynki przez nietrzeźwego sprawcę⁵⁷². W ciągu całego 1953 roku odnotowano dwa przypadki nierządu, po jednym w I i IV kwartale⁵⁷³. W pierwszej połowie 1954 roku wykryto dwa przypadki nierządu. Pierwszym było dokonanie

⁵⁶⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 1, Rozkaz nr 307 komendanta głównego MO z 15 października 1948 r. oraz Tymczasowa Instrukcja o obowiązkach Milicji Obywatelskiej w walce z nierządem, k. 22.

⁵⁶⁸ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1951 r. z 9 stycznia 1952 r., k. 89–92.

⁵⁶⁹ Tamże, Sprawozdanie Komendy Powiatowej MO w Łęborku za I kwartał 1952 r. z kwietnia 1952 r., k. 109–112.

⁵⁷⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1952 r., k. 128–132.

⁵⁷¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za III kwartał 1952 r., k. 147.

⁵⁷² Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1952 r., k. 166–170.

⁵⁷³ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za I kwartał 1953 r. oraz za IV kwartał 1953 r., k. 180 i 243.

gwaltu na 12-letniej dziewczynce przez kapitana portu rybackiego w Łebie, drugim natomiast odbywanie stosunków płciowych z nieletnią dziewczynką również na terenie Łeby⁵⁷⁴.

Konsekwencją szerzącego się na terenie powiatu nierządu były powszechnie występujące choroby weneryczne, które w zastraszającym tempie rozwijały się również wśród żołnierzy radzieckich. Po tej linii KP MO w Lęborku współpracowała z władzami radzieckimi. Żołnierz sowiecki nie otrzymał skierowania do szpitala i nie mógł się leczyć, dopóki nie ujawnił w komendzie powiatowej osoby, od której się zaraził i nie otrzymał stosownego zaświadczenia⁵⁷⁵. Milicjanci starali się również wyłapywać chore prostytutki, żeby nie przenosiły chorób wenerycznych na kolejne osoby. Jednak nie było to łatwym zadaniem, ponieważ kobiety po przewiezieniu ich do szpitala w zdecydowanej większości decydowały się na ucieczkę, aby nadal uprawiać swoją profesję i zapewnić sobie środki do życia⁵⁷⁶.

Każda chora osoba na jedną z wymienionych w dekrete chorób wenerycznych (kiła, rzeżączka, wrzód weneryczny) powinna była poddać się leczeniu. Zainfekowany pacjent był zobowiązany podać źródło zarażenia, do którego przychodziła wysyłała wezwanie lub nakazywała jej doprowadzenie organom MO w przypadku niestawiennictwa. Funkcjonariusze w przypadkach podejrzenia choroby wenerycznej z uwagi na zawodowy tryb życia osoby informowali o tym fakcie lekarza podając dane osobowe i adres. W takich przypadkach lekarz decydował, czy osobę doprowadzić czy wysłać do niej wezwanie. Milicjant mógł doprowadzić do lekarza osobę podejrzaną o chorobę weneryczną bez wcześniejszego wezwania w wypadku włóczęgostwa lub braku stałego miejsca zamieszkania⁵⁷⁷. Osoby świadome swojej choroby, które narażyły na zarażenie inną osobę odpowiadały karnie z art. 245 kodeksu karnego. W przypadku zarażenia współmałżonka na podstawie art. 245 § 2 ściganie następowało na wniosek pokrzywdzonego. W przypadku gdy sprawca celowo zaraził lub zgodził się na zarażenie drugiej osoby, odpowiadał w zależności od choroby na bardzo ciężkie uszkodzenie ciała z art. 235 kodeksu karnego zagrożone karą do 10 lat więzienia lub ciężkie uszkodzenie ciała z art. 236 kodeksu karnego, którego sprawca podlegał karze do pięciu lat więzienia⁵⁷⁸.

⁵⁷⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1954 r. oraz za II kwartał 1954 r., k. 276 i 298.

⁵⁷⁵ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu służby zewnętrznej KP MO w Lęborku za styczeń 1946 r., k. 58.

⁵⁷⁶ Tamże, sygn. 05/54, t. 5, Raport sytuacyjny Wydziału Polityczno-Wychowawczego KW MO za 20 listopada – 10 grudnia 1945 r., 12 XII 1945, k. 157.

⁵⁷⁷ Tamże, sygn. 05/18, t. 1, Rozkaz nr 307 komendanta głównego MO z 15 października 1948 r. oraz Tymczasowa Instrukcja o obowiązkach Milicji Obywatelskiej w walce z nierządem, k. 20–21.

⁵⁷⁸ Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

W sprawie wzmożenia walki z prostytucją ukazały się dwie kolejne instrukcje: Rozkaz nr 2/56 komendanta głównego MO z 23 stycznia 1956 roku⁵⁷⁹ oraz Rozkaz nr 3/59 z 6 lutego 1959 roku w sprawie ścigania przestępstw nierządu karalnego, przeciwdziałania prostytucji oraz współdziałania MO w zwalczaniu chorób wenerycznych⁵⁸⁰. Na mocy rozkazu zreorganizowano służbę do walki z nierządem. W KG MO w Oddziale Służby Kryminalnej, w Wydziale II powołano inspektora ds. zwalczania prostytucji, który miał za zadanie analizowanie zjawiska prostytucji w kraju i na tej podstawie nakreślać kierunki pracy oraz kontrolować jednostki MO i współdziałać z funkcjonariuszami w terenie. Natomiast w komendach wojewódzkich w Sekcjach II działali oficerowie, którzy koordynowali pracę na terenie województwa oraz nadzór pracy jednostek terenowych i prowadzenie rozpracowań operacyjnych. W komendach miejskich zostały powołane sekcje lub referaty ds. walki z nierządem. Były też przypadki, gdzie w miejsce sekcji wyznaczano pracownika pionu kryminalnego ds. zwalczania prostytucji. Głównymi jego zadaniami była wzmożona praca rozpoznawcza i operacyjna w celu ujawnienia osób, z naciskiem na zorganizowane grupy nakłaniające do uprawiania prostytucji lub czerpiących z niej zyski. Nowo powstałe ogniwa miały w znacznie szerszym zakresie dążyć do ustalenia osób uprawiających prostytucję oraz wykrywania i ścigania przestępstw i wykroczeń z nią związanych. Nowością była ankieta prostytutki, która stanowiła załącznik do rozkazu i wypełniali ją dzielnicowi oraz pracownicy operacyjno-dochodzeniowi⁵⁸¹.

Istotnym jest fakt, iż mimo powszechnego występowania na terenie powiatu nierządu, a co się z tym wiąże popełnianych przestępstw, oficjalnie zgłaszanych przypadków było niewiele. Przy tak powszechnym zjawisku odsetek odnotowanych przestępstw był zatrważająco niski, co widać w poniższym wykresie. W latach 1959–1960 według statystyk łącznie zaistniało 28 przestępstw na tle seksualnym, co daje średnią mniej niż jeden przypadek w miesiącu. Z 28 przypadków wykryto 23 przestępstwa, co daje wykrywalność na poziomie 82%. Wskaźnik wykrywalności był tak niski dlatego, że bardzo często nie było świadków zdarzenia, szczególnie w przypadku nierządu wobec dzieci⁵⁸².

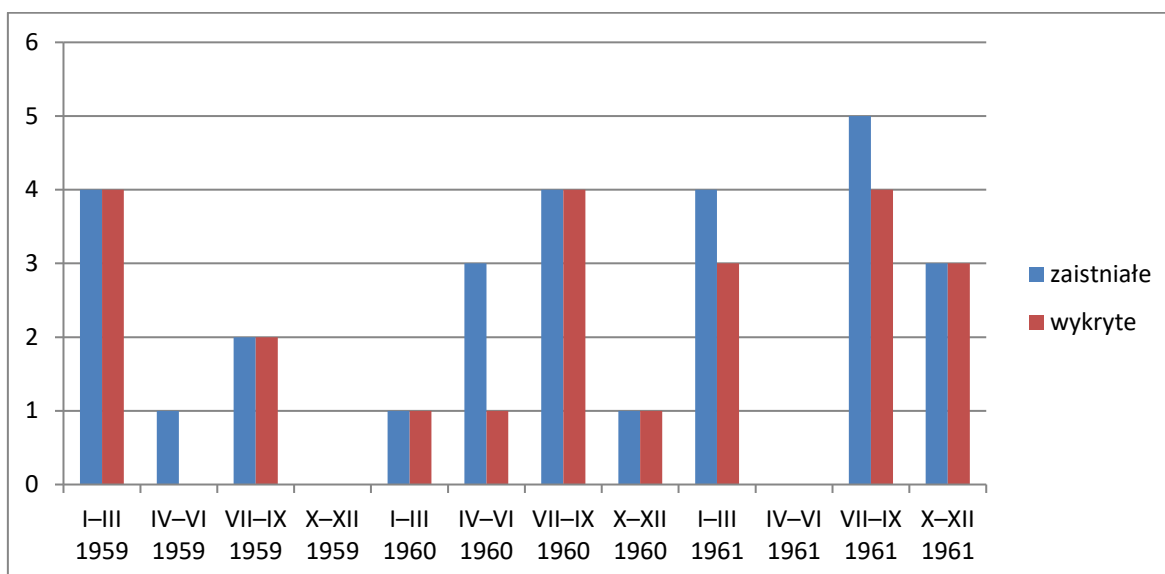
⁵⁷⁹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 231.

⁵⁸⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 00105/2/2, Rozkaz nr 3/59 komendanta głównego MO z 6 lutego 1959 r. w sprawie ścigania przestępstw nierządu karalnego, przeciwdziałania prostytucji oraz współdziałania MO w zwalczaniu chorób wenerycznych, k. 184–198.

⁵⁸¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 231–232.

⁵⁸² KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

Wykres 3.

Zaistniałe oraz wykryte przypadki przestępstw dotyczących nierządu na terenie powiatu w latach 1959–1961

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

Na terenie powiatu lęborskiego w 1968 roku z sześciu odnotowanych przypadków nierządu wykrytych zostało pięć spraw, co dało wykrywalność na poziomie 83,3%. W 1969 roku ujawniono 90,9% przestępstw, z 11 stwierdzonych zdarzeń 10 zakończyło się sukcesem MO⁵⁸³. Nie udało się dotrzeć do materiałów dotyczących późniejszego okresu.

Ważnym zjawiskiem, które wymagało poświęcenia dużej uwagi była demoralizacja i przestępczość nieletnich. Problem w skali całego kraju został zauważony bardzo szybko, na co zareagowała milicja wydając 19 kwietnia 1945 Rozkaz nr 88 zawierający Tymczasową instrukcję służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego MO. Jej głównym założeniem była ochrona dzieci bezdomnych, w sposób uniemożliwiający wykorzystanie ich do kradzieży, żebractwa czy nierządu⁵⁸⁴.

⁵⁸³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli pracy dochodzeniowo-śledczej niektórych jednostek MO województwa gdańskiego przeprowadzonej przez inspektorów Biura Dochodzeniowo-Śledczego KGMO z 15 lipca 1970 r., k. 218.

⁵⁸⁴ AIPN Warszawa, SUSW Warszawa, sygn. 00495/1256, Rozkaz nr 88 komendanta głównego MO z 19 kwietnia 1945 r., Tymczasowa instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego Milicji Obywatelskiej, k. 83–113.

Szerzej temat dotyczący nieletnich ujął komendant główny MO wydając instrukcję z 25 października 1948 roku o obowiązkach MO w dziedzinie walki z przestępczością nieletnich oraz opieki nad dziećmi bezdomnymi⁵⁸⁵. Zadania, które wytyczono milicjantom dzieliły się na:

- prewencyjne – polegające na nadzorze nieletnich bez opieki, walce z handlem, żebractwem, włóczęgostwem, alkoholizmem oraz nierzędem nieletnich,
- prewencyjno-represyjne – polegające na zwalczaniu przestępczości nieletnich.

Wytyczone zadania miały spoczywać na komisariatach i posterunkach.

Na terenie powiatu lęborskiego w 1951 roku odnotowano 21 małoletnich sprawców przestępstw, niestety brak jest dokładniejszych szczegółów i charakterystyki sprawców, gdyż w powyższym okresie KP MO w Lęborku nie prowadziła danych statystycznych o wieku podejrzanych⁵⁸⁶.

26 lipca 1952 roku weszła w życie Instrukcja komendanta głównego MO nr 14/52⁵⁸⁷ w sprawie zwalczania wrogiej działalności politycznej, przestępczości i chuligaństwa wśród młodzieży. Na podstawie instrukcji jednostki terenowe MO miały za zadanie:

- rozpracowanie elementu zdemoralizowanego i chuligańskiego wśród młodzieży, pozbawione właściwej opieki,
- ujawnianie inspirującej roli dorosłych w przestępstwach nieletnich,
- szybkie i sprawne przeprowadzanie śledztw w sprawach nieletnich,
- roztoczenie nadzoru nad parkami, dworcami, zakładami wychowawczymi, internatami, szkołami czy bursami,
- występowanie o sędziego o zastosowanie środków zapobiegawczych w przypadku popełnienia czynu o charakterze chuligańskim⁵⁸⁸.

⁵⁸⁵ Tamże, KG MO, sygn. 1550/608, Rozkaz 306 komendanta głównego MO z 25 października 1948 r., Tymczasowa instrukcja o obowiązkach Milicji Obywatelskiej w dziedzinie walki z przestępczością nieletnich i opieki nad dziećmi bezdomnymi i zaniedbanymi oraz organizacji i funkcjonowaniu Izb Zatrzymań, k. 183–214.

⁵⁸⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 0054/15, Sprawozdania roczne komend powiatowych i miejskich MO w województwie gdańskim za 1951 r., k. 38.

⁵⁸⁷ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/32, Instrukcja nr 14/52 komendanta głównego MO z 26 czerwca 1952 r. w sprawie zwalczania wrogiej działalności politycznej, przestępczości i chuligaństwa wśród młodzieży, k. 251–257.

⁵⁸⁸ Tamże.

Mimo ciągłych starań MO w celu zapobiegania przestępczości wśród nieletnich ta systematycznie wzrastała. Spowodowało to wydanie przez komendanta głównego dwóch rozkazów z 26 lipca 1958 roku. Rozkaz nr 5/58⁵⁸⁹ dotyczył organizacji milicyjnych izb dziecka, natomiast Rozkaz nr 6/58⁵⁹⁰ zawierał instrukcje postępowania z nieletnimi, którzy byli zdemoralizowani lub popełnili przestępstwo.

Zgodnie z regulaminem na wniosek komendantów wojewódzkich przy jednostkach MO wszystkich szczebli tworzone Milicyjne Izby Dziecka. Do nich przyjmowano dzieci w wieku 3–18 lat pozbawione opieki oraz nieletnich do lat 17, którzy popełnili czyn zabroniony. Pobyt w izbie dziecka trwał w zależności od okoliczności pobytu: do 48 godzin w przypadku popełnienia przestępstwa oraz do 12 dni w przypadku pobytu z powodów opiekuńczych. Zalecano również, aby kadra izb posiadała wykształcenie pedagogiczne, gdyż w tamtym czasie placówki spełniały bardziej funkcje opiekuńcze niż areszt dla nieletnich. W Milicyjnych Izbach Dziecka szczególnie nacisk kładziono na zajęcia świetlicowe, które miały być jak najbardziej interesujące, aby zachęcały do aktywnego uczestnictwa. W instrukcji natomiast główny nacisk kładziono na działania profilaktyczne. Dodatkowo funkcjonariusze mieli obowiązek udzielania pomocy dzieciom podczas przechodzenia przez jezdnię czy wsiadaniu do autobusu lub pociągu⁵⁹¹. Milicyjne Izby Dziecka utworzono we wszystkich miastach wojewódzkich oraz w większych miastach powiatowych⁵⁹². W powiecie lęborskim nigdy nie powstała Milicyjna Izba Dziecka, a nieletnich odwożono do Izby Dziecka przy KW MO w Gdańsku⁵⁹³.

W dostępnych materiałach źródłowych za lata 1958–1960 w kategorii przestępstw popełnionych przez nieletnich w powiecie lęborskim odnotowano łącznie 94 sprawców. Spośród nich 43 pochodziło z terenów miejskich⁵⁹⁴. Szczegółowy wykaz z podziałem na kategorie i położenie społeczne przedstawia tabela 35.

⁵⁸⁹ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. Gd 0046/231/2, Rozkaz nr 5/58 komendanta głównego MO z 26 lipca 1958 r. wprowadzający do użytku służbowego Regulamin organizacji i działalności milicyjnych izb dziecka, k. 131–142.

⁵⁹⁰ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 89/74, nr 6/58 komendanta głównego MO z 26 lipca 1958 r. wprowadzający do użytku służbowego Instrukcję o postępowaniu z nieletnimi moralnie zagrożonymi oraz nieletnimi, którzy popełnili czyn zabroniony przez ustawę pod groźbą kary, k. 124–138.

⁵⁹¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 235–236.

⁵⁹² J. Włodarek, *Funkcja selektywna Izby Dziecka Milicji Obywatelskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1967, nr 29 (4), s. 237–257.

⁵⁹³ Wywiad z Henrykiem Orlikowskim.

⁵⁹⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/4, Roczne zestawienie statystyczne komend MO województwa gdańskiego za lata 1954–1960, k. 98, 145, 203.

Tabela 35. Liczba przestępstw popełnionych przez nieletnich w powiecie lęborskim w poszczególnych kategoriach w latach 1958–1960

	Zabójstwa		Rozboje		Chuligaństwo		Podpalenia		Włamania		Kradzieże		Oszustwa i fałszerstwa		Inne przestępstwa	
	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
1958	–	–	–	–	–	–	2	3	1	1	2	10	–	–	–	1
1959	–	–	–	–	–	3	–	3	1	–	6	18	–	–	2	5
1960	–	–	–	–	1	3	–	–	8	–	17	2	–	–	3	2

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/4, Roczne zestawienie statystyczne komend MO województwa gdańskiego za lata 1954–1960, k. 98, 145, 203.

W 1968 roku na terenie województwa gdańskiego MO odnotowała aż 52 przypadki rozbojów z udziałem nieletnich. W 1969 roku liczba ta spadła do 32, z czego trzech sprawców pochodziło z powiatu lęborskiego⁵⁹⁵.

19 marca 1969 roku minister spraw wewnętrznych Zarządzeniem nr 028⁵⁹⁶ wydał instrukcję, w której ujęta została inwigilacja i rozpracowanie nieletnich. Regulowała ona sprawę inwigilacji, której mogły podlegać jedynie osoby w wieku 15–17 lat (nie młodsze). W świetle tej instrukcji osoby zaufane oraz tajni współpracownicy inwigilujący nieletnich nie mogli mieć demoralizującego na nich wpływu.

Na podstawie Uchwały Prezydium Powiatowej Rady Nadzorczej nr 206/66 powołano Komisję Koordynacyjną ds. opieki nad dzieckiem. Założenia komisji miały na celu należytą opiekę i dobro dzieci i młodzieży. Od 5 stycznia 1967 do 11 maja 1968 roku komisja dokonała ewidencji dzieci i młodzieży, udzieliła pomocy doraźnej lub materialnej potrzebującym rodzinom z dziećmi oraz kierowała sprawy do komitetu przeciwalkoholowego czy sądu opiekuń-

⁵⁹⁵ Tamże, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli Wydziału Kryminalnego KW MO i KM MO w Gdańsku oraz ogniw kryminalnych w KD MO Wrzeszcz, KP MO Lębork i Malbork w okresie 20 maja – 15 czerwca 1970 r., k. 66.

⁵⁹⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 243.

czego. Z pomocą sądu dla nieletnich w Sopocie i Ligi Ochrony Kraju zorganizowano obóz harcersko-sportowy. Miał on charakter resocjalizacyjny, w którym wzięto udział 35 chłopców sprawiających kłopoty wychowawcze oraz zaniedbanych i posiadających epizody przestępcze. Po obozie większość uczestników została wciągnięta do ZHP. Do kontroli młodzieży i jej zachowania w miejscach publicznych zorganizowano trzyosobowe patrole składające się z rodziców, nauczycieli, członków ORMO lub MO. Od 25 kwietnia 1967 do kwietnia 1968 roku patrole przeprowadziły 65 kontroli. Po półtorarocznej działalności komisja stwierdziła, że jej praca przyniosła skutki, czego dowodem były raporty milicji. Wszystkie organizacje popierały działalność komisji – oprócz zarządów Związku Młodzieży Socjalistycznej i Związku Młodzieży Wiejskiej⁵⁹⁷.

Nieletni często działali w kilkusobowych grupach, ale zdarzały się też przypadki indywidualnego łamania prawa. Straty przestępstw popełnionych przez nieletnich do sierpnia 1970 roku wyniosły 252 678 zł, z czego odzyskano 214 770 zł. Wysokość strat znacznie podniosła kradzież dwóch pojazdów o wartości 145 000 i 60 000 zł⁵⁹⁸. W okresie sprawozdawczym odnotowano: 26 przestępstw do 500 zł, 25 przestępstw od 500 do 1000 zł, 17 przestępstw w przedziale 1000–5000 zł i dwa przestępstwa powyżej 5000 zł. Podstawą do wszczęcia spraw wobec nieletnich było 31 zawiadomień od obywateli, 21 zawiadomień ze szkół i instytucji, natomiast osiem spraw opierało się na materiałach własnych funkcjonariuszy. W toku czynności na gorącym uczynku zatrzymano pięciu sprawców. Ze wszystkich zakończonych postępowań 63 skierowano do sądu wojewódzkiego, sześć przekazano do prokuratury wspólnie z dorosłymi sprawcami, jedno postępowanie umorzono z braku dowodów, a 13 spraw zostało nierozpatrzonych w Sądzie dla Nieletnich w Sopocie. Spośród 76 nieletnich sprawców czynów karalnych znajdowały się cztery dziewczyny. Nieletnich sprawców przestępstw do 10 roku życia było 12, do 13 roku życia było 14, natomiast sprawców do 17 lat było 50. Według informacji KP MO w Łęborku z 21 września 1970 roku w powiecie łęborskim było 11 nieletnich przestępców, którzy powinni zostać umieszczeni w zakładach zamkniętych. Z uwagi na brak miejsc w zakładach młodzi przestępcy pozostawali pod opieką rodziców z nadzorem kuratorskim. Niestety nadzór kuratorski nie zawsze był sprawowany należycie. Większość nieletnich pozostających pod nadzorem nawet nie znała swojego kuratora, a oni sami często uzyskiwali infor-

⁵⁹⁷ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Sprawozdanie z działalności Powiatowej Komisji Koordynacyjnej ds. opieki nad dzieckiem przy Prezydium Powiatowej Radzie Narodowej w Łęborku z 11 maja 1968 r., k. 1–3.

⁵⁹⁸ Tamże, Informacja KP MO w Łęborku o stanie przestępczości i moralnego zagrożenia nieletnich na terenie powiatu łęborskiego za styczeń–sierpień 1970 r. z 21 września 1970 r., k. 1–2.

macje od swoich podopiecznych listownie. Takie działania kuratorów i brak miejsc w placówkach wychowawczych wiązały się z doskonaleniem fachu przestępczego, wciągając w ten proceder innych. Dla przykładu jednym z recydywistów powiatu łębskiego był Janusz Ch., który w 1969 roku dokonał kradzieży i włamań z grupą nieletnich, powtarzając liczbę wspomnianych przestępstw w roku 1970 w gronie innej młodzieży. Kolejni nieletni, którzy powinni zostać umieszczeni w zakładach zamkniętych to Tadeusz Cz. i Edward C., którzy dokonali kradzieży dwóch aut, a następnie dopuścili się innych przestępstw w powiecie. Dokonali również kilku włamań na terenie powiatów słupskiego i bytowskiego. Nieletni sprawcy czynów karalnych w większości pochodzili ze szkół w Łęborku (aż 40 osób), czterech uczyło się w szkole w Łebie, natomiast 18 uczęszczało do szkół wiejskich. Sześciu nieletnich uczyło się i pracowało, a ośmiu nie uczyło się i nigdzie nie pracowało⁵⁹⁹.

Tabela 36. Przestępczość nieletnich w powiecie łębskim od 1 stycznia 1969 do 31 sierpnia 1970 roku

Rok	Liczba przestępstw w miastach		na wsiach	w powiecie	Liczba nieletnich popełniających czyny przestępcze
	Łębork	Łeba			
1969	80	11	21	112	147
1970	42	7	15	64	76

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Łęborku o stanie przestępczości i moralnego zagrożenia nieletnich na terenie powiatu łębskiego za styczeń–sierpień 1970 r. z 21 września 1970 r., k. 1–2.

W powiecie łębskim nieletnich zagrożonych demoralizacją, w tym alkoholizmem czy prostytutką opiekunów, było 48 chłopców i 12 dziewczynek. Problem moralnego zagrożenia wyglądał następująco: poniżej 10 lat – 11 dzieci, 10–13 lat – 14 nieletnich, natomiast młodzieży w wieku 14–17 lat było 35 osób. KP MO w Łęborku w 1970 roku skierowała pięć wniosków do Sądu Powiatowego w Łęborku o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej. Wobec nieletnich sprawców przestępstw czy moralnie zagrożonych zastosowano dozór rodziców w 31 przypadkach, natomiast na 25 ustanowiono kuratora. Z nieletnich zagrożonych moralnie 22 mieszkało na terenie Łęborka, pięciu w Łebie, natomiast pozostali na terenach wiejskich⁶⁰⁰.

⁵⁹⁹ Tamże, k. 1–4.

⁶⁰⁰ Tamże, k. 5–6.

Jednym z problemów zagrożenia nieletnich był alkoholizm ich rodziców. W 1970 roku sporządzono wnioski na 31 osób, gdzie już było zarejestrowanych 102 nałogowych alkoholi- ków. Wnioski kierowane przez KP MO do poradni alkoholowej rozpatrywane były z opóźnie- niem, a na opornych nie sporządzano wniosków o ukaranie do kolegium. Milicjanci KP MO w Lęborku przeprowadzali w 1970 roku 38 spotkań z młodzieżą szkolną omawiając tematy do- tyczące właściwego zachowania się. KP MO z własnej inicjatywy utworzyła drużynę piłki nożnej nazwaną „Dziką drużyną piłkarską”. Nieletni przestępcy i moralnie zagrożona młodzież byli pod opieką członków ORMO, pod kierownictwem których zdobyli II nagrodę na turnieju szcze- bla powiatowego⁶⁰¹. Czterech nieletnich skierowano do zakładu ministra sprawiedliwości, dwóch do zakładu Ministerstwa Oświaty, a jeden został umieszczony w zakładzie zdrowia. Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych różni się od wszczętych, najprawdopodobniej w kilku przestępstwach były dwa czyny⁶⁰². Jak wynika z informacji Komendy Powiatowej MO w Lęborku do KP PZPR z 21 września 1970 roku skuteczność milicji w wykrywaniu przestępstw popełnianych przez nieletnich w okresie dwóch lat była na poziomie prawie 100% (99,46%)⁶⁰³.

Tabela 37. Charakterystyka przestępstw nieletnich na terenie powiatu lęborskiego od stycznia 1969 do kwietnia 1971 roku

Rok	Kradzieże		Włamania		Inne prze- stępstwa	Stwier- dzone	Wy- kryte
	społeczne	pry- watne	społeczne	pry- watne			
1969	15	49	24	19	11	118	118
1970	8	28	21	9	4	70	69
I–IV 1971	–	16	31	10	7	76	

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie przestępczości i moralnego zagrożenia nieletnich na terenie powiatu lęborskiego za styczeń–sierpień 1970 r. z 21 września 1970 r., k. 1; Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w I półroczu 1971 r., k. 4.

W 1970 roku do sądu rozwiązującego sprawy nieletnich przesłano 120 spraw, a rok później spraw związanych z ich przestępczością odnotowano 123. Ze wszystkich ujawnionych

⁶⁰¹ Tamże, k. 7.

⁶⁰² AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie przestępczości i moralnego zagrożenia nieletnich na terenie powiatu lęborskiego za styczeń–sierpień 1970 r. z 21 września 1970 r., k. 3.

⁶⁰³ Tamże, k. 1.

spraw ustalono 157 nieletnich sprawców. Szkody, jakich dopuścili się nieletni wyceniono na 797 400 zł, z czego odzyskano gotówkę lub mienie w kwocie 75 200 zł⁶⁰⁴.

W I półroczu 1971 roku ujawniono 76 przestępstw dokonanych przez nieletnich i tyle postępowań zostało skierowanych do sądu dla nieletnich. Dopuściło się ich aż 87 nieletnich. Straty wynikłe z ich działalności przestępczej wyniosły 129 940 zł⁶⁰⁵.

W ciągu 10 miesięcy 1972 roku wśród 306 podejrzanych o dokonanie przestępstwa było aż 110 nieletnich. Niektórzy z nich to przestępcy wielokrotni. Przez 10 miesięcy nieletni popełnili aż 101 przestępstw. Najczęściej popełniane przez nich przestępstwa to włamania na szkodę społeczną, włamania i kradzież na szkodę prywatną oraz podpalenia budynków gospodarczych. Trudna młodzież pochodziła z rodzin alkoholików lub rodzin nieinteresujących się dziećmi. W badanym okresie w powiecie nie odnotowano przypadków narkomanii wśród młodzieży. Na terenie powiatu lęborskiego ujęto i przekazano organom ścigania do Gdańska dwóch nieletnich pochodzących z Gdańska, próbujących zdobyć leki narkotyczne. W przedstawionym okresie odnotowano 65 nieletnich moralnie zagrożonych pochodzących z rozbitych rodzin czy rodzin alkoholików. Zdarzały się przypadki, że nieletni pochodzili z pełnej rodziny posiadającej dobre warunki materialne. Problem alkoholowy był jedną z poważniejszych przyczyn, gdzie nieletni byli moralnie zagrożeni, w tym przypadku dobro dzieci było najważniejsze, dlatego też w 72 rodzinach wystawiono wnioski o leczenie odwykowe, a w 28 przypadkach zastosowano leczenie zamknięte⁶⁰⁶. Do końca 1972 roku odnotowano 114 nieletnich sprawców przestępstw, których sprawy skierowano do sądu dla nieletnich⁶⁰⁷.

W informacji z 27 października 1973 roku PZPR KP Lębork o działalności organów partyjnych w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępców w zakładzie pracy stwierdzono, że w ciągu dziewięciu miesięcy na terenie powiatu lęborskiego odnotowano 600 przestępstw. Z ogólnej liczby przestępstw ujawniono 503, z których aż w 85 przypadkach sprawcami byli nieletni⁶⁰⁸.

⁶⁰⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1971 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 2–3.

⁶⁰⁵ Tamże, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w I półroczu 1971 r., k. 4.

⁶⁰⁶ Tamże, sygn. 40/V/6, Informacja KP PZPR w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej za styczeń–październik 1972 r. z 2 stycznia 1973 r., k. 13.

⁶⁰⁷ Tamże, Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 5.

⁶⁰⁸ Tamże, Informacja KP PZPR Lębork o działalności organów i instytucji partyjnych w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości w zakładach pracy za 1 stycznia – 30 października 1973 r. z 27 października 1973 r.

Tabela 38. Przestępstwa popełnione przez nieletnich na terenie powiatu lęborskiego w 1972 roku

Rodzaj przestępstwa	Liczba
Rozboje	1
Włamania społeczne	25
Włamania prywatne	36
Kradzieże na szkodę prywatną	37
Zagarnięcie mienia	17
Nierząd	1
Chuligaństwo	1
Požary	4
Inne przestępstwa	7
Razem	129

Źródło: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 9.

Kolejnymi patologiami społecznymi były żebractwo i włóczęstwo. Niestety zjawiska te występowały powszechnie na terenie całego kraju. Były spowodowane sytuacją powojenną, w której część ludności została przesiedlona i nie zawsze potrafiła się odnaleźć w nowej rzeczywistości. W województwie gdańskim, w skład którego wchodziły Ziemie Odzyskane w niektórych powiatach (w tym lęborskim) znajdowały się miejscowości, w których większość stanowili osiedleńcy. Nie posiadali oni żadnego majątku ani nie mogli lub nie chcieli podjąć pracy, co potęgowało nasilenie się zjawiska.

W swoich raportach z 1946 roku komendant powiatowy Bakalczuk systematycznie informował o występowaniu tych patologii na terenie powiatu. Jednak zdecydowane nasilenie się żebractwa w powiecie lęborskim nastąpiło w maju 1947 roku. Głównym powodem był brak chleba oraz jego wysoka cena, co powodowało częste proszenia o wsparcie oraz chodzenie po domach, głównie przez dzieci i starców⁶⁰⁹.

Z tego powodu 12 marca 1948 roku komendant wojewódzki MO w Gdańsku wydał Okólnik nr 4 na podstawie zarządzenia wojewody gdańskiego z 25 lutego 1948 roku w sprawie likwidacji włóczęstwa i żebractwa w województwie gdańskim⁶¹⁰. Organy ścigania w walce

⁶⁰⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Raport sytuacyjny za maj 1947 r., k. 133–137.

⁶¹⁰ Tamże, sygn. 05/13, t. 4, Rozkazy wewnętrzne komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku dot. szkolenia funkcjonariuszy, zasad przyznawania nagród, planów urlopów wypoczynkowych, współzawodnictwa w pracy, k. 71.

z żebractwem i włóczęgostwem opierały się na przepisach Rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z 14 października 1927 roku o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa⁶¹¹. W ocenie komendanta wojewódzkiego powyższe zagadnienie nie sprawiało większego problemu, gdyż MO od samego początku skutecznie prowadziła z nim walkę. Jednakże nakazała zintensyfikowanie działań w celu całkowitej likwidacji żebractwa i włóczęgostwa. Osoby, które trudniły się żebraniem i włóczęgostwem można był podzielić na trzy kategorie. Do pierwszej zaliczano osoby uciążliwe i bezproduktywnie żerujące na innych, alkoholików oraz narkomanów⁶¹². Takie osoby były zatrzymywane przez funkcjonariuszy MO i przekazywane do dyspozycji sądów (art. 26)⁶¹³.

W drugiej kategorii wyróżniono osoby, które chwilowo zajmowały się włóczęgostwem i żebractwem z uwagi na trudności w znalezieniu pracy. W takim przypadku na podstawie orzeczenia sądowego kierowano osobę do właściwej gminy z rejonu zameldowania w celu dalszej opieki. W sytuacji nieustalenia adresu zamieszkania osobę kierowano do domu pracy dobrowolnej (art. 27)⁶¹⁴ lub do domu opieki nad żebrakami, który w województwie gdańskim znajdował się w Gdyni Orłowo – Kolibki. Do momentu podjęcia decyzji przez sąd, osoby zatrzymane powinny były pozostać pod specjalnym nadzorem w powiatowym lub miejskim domu starców. Dla jednostek powiatu lęborskiego wskazany był dom starców w Lęborku przy ul. Łódzkiej 23⁶¹⁵.

Do trzeciej kategorii zaliczono żebraków oraz włóczęgów, którzy pomimo możliwości podjęcia pracy zarobkowej nie podejmowali się jej. Wobec opisanych w kategoriach pierwszej i trzeciej sąd umieszczał w domu pracy przymusowej na czas od trzech do sześciu miesięcy (art. 13)⁶¹⁶, a w przypadku powtórzenia procederu w ciągu dwóch lat od wcześniejszej pracy przymusowej sąd mógł skazać osobę na kolejną pracę przymusową od trzech miesięcy do dwóch lat (art. 14)⁶¹⁷. W przypadku tych ludzi wyrokiem sądu kierowano ich do Domu Pracy Przymusowej w Owińskach lub w Bojanowie (ul. Lipowa 258) położonych w województwie

⁶¹¹ Dz.U. 1927, nr 92, poz. 823.

⁶¹² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 4, Rozkazy wewnętrzne komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku dot. szkolenia funkcjonariuszy, zasad przyznawania nagród, planów urlopów wypoczynkowych, współzawodnictwa w pracy, k. 71.

⁶¹³ Dz.U. 1927, nr 92, poz. 823.

⁶¹⁴ Tamże.

⁶¹⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 4, Rozkazy wewnętrzne komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku dot. szkolenia funkcjonariuszy, zasad przyznawania nagród, planów urlopów wypoczynkowych, współzawodnictwa w pracy, k. 71–72.

⁶¹⁶ Dz.U. 1927, nr 92, poz. 823.

⁶¹⁷ Tamże.

poznaskim⁶¹⁸. Nie udało się dotrzeć do materiałów poświęconych temu zagadnieniu na terenie powiatu w kolejnych latach.

2.5. Praca operacyjna

Z uwagi na niewielką liczbę dostępnych materiałów dotyczących działalności operacyjnej na terenie powiatu lęborskiego dane w poniższym rozdziale są niekompletne. Autor dotarł do teczek ze sprawozdaniami miesięcznymi i rocznymi za lata 1948–1966 (AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19). Niestety są one niekompletne. Po analizie pozostałych posiadanych dokumentów nie było możliwe uzyskanie ciągłości danych za lata 1945–1975.

Duże znaczenie w procesie wykrywania przestępstw miała praca operacyjna. W różnych okresach na szczeblach powiatowych czynności operacyjne wykonywali zarówno funkcjonariusze śledczy, operacyjni, operacyjno-śledczy, wywiadowcy, jak i dzielnicowi oraz posterunkowi. Pierwszą instrukcją operacyjną dotyczącą pracy z siecią informacyjną była instrukcja wprowadzona Rozkazem nr 160 KG MO z 17 stycznia 1946 roku. Zawierała podział formacji na rezydenta, agenta i informatora. Podstawowym źródłem byli informatorzy pozyskiwani ze środowisk przestępczych, chuliganów, prostytutek lub paserów. Wyżsi stopniem w hierarchii źródeł osobowych byli agenci, których za ich działalność systematycznie wynagradzano lub otrzymywali oni płatne stanowisko w jednostce. Najwyżej stali rezydenci, którzy mogli w zastępstwie milicjantów obsługiwać kilku informatorów. Instrukcja objaśniała milicjantom, że chcąc zwerbować tajnych współpracowników należy stosować wszelkie możliwe argumenty, włącznie z wykorzystaniem kompromitujących materiałów na potencjalnego TW⁶¹⁹.

Zgodnie z Rozkazem nr 147 KG MO z 3 listopada 1945 roku wszyscy komendanci posterunków powinni wśród mieszkańców wsi zapewnić sobie osoby informujące. Zapewnienie takiej osoby zapewniało stały przyływ informacji o uzbrojonych bandach, ich sile czy uzbrojeniu. Dane personalne osoby informującej znane były jedynie komendantowi i jego zastępcy. Informacje ważne dla bezpieczeństwa komendant posterunku natychmiast miał przekazywać do komendanta powiatowego MO (jako meldunek tajny)⁶²⁰.

⁶¹⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 4, Okólnik nr 4 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 12 marca 1948 r. w sprawie likwidacji włączystwa i żebractwa na terenie województwa gdańskiego, k. 71.

⁶¹⁹ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/9/1, Rozkaz nr 160 komendanta głównego MO z 17 stycznia 1946 r. dotyczący wprowadzenia w życie instrukcji o organizowaniu sieci informacyjnej, k. 140–149.

⁶²⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz Nr 147 komendanta głównego MO z 3 listopada 1945 r. w sprawie zabezpieczenia Posterunków Gminnych MO przed napadami, k. 51–52.

Na 31 października 1946 roku lęborskie jednostki posiadały 44 informatorów. W listopadzie 1946 roku zweryfikowano przydatność osób informujących, z których 13 zwolniono oraz zwerbowano cztery nowe, co dawało na 30 listopada 35 osób⁶²¹. Mniej więcej do połowy 1947 roku utrzymywała się stała liczba informatorów w powiecie. Największą liczbę odnotowano we wrześniu 1947, bo aż 44 osoby. W październiku nastąpiła selekcja wśród informatorów i zwolniono kolejne 14 osób, które oceniono jako nieprzydatne, a zwerbowano jedynie jedną osobę, co na 31 października dawało 21 osób. Najwięcej zwolnionych, bo aż sześć z nich należało do informatorów referatu śledczego. Każdy z informatorów posiadał założoną teczkę według wytycznych KW MO. W swoim raporcie kpt. Bakalczuk informował, że zgodnie z wytycznymi spotkania z informatorami odbywały się w sposób konspiracyjny. Natomiast w sprawie werbowania przydatnych informatorów oraz współpracy z nimi 19 października 1947 roku odbyła się pogadanka ze wszystkimi komendantami posterunków, na której przedstawiono im zarządzenia i wytyczne KW MO⁶²².

Tabela 39. Stan osobowych źródeł informacji na terenie poszczególnych jednostek MO w powiecie lęborskim w 1947 roku

Jednostka MO	Liczba informatorów					
	XI 1946	XII 1946	III 1947	VI 1947	IX 1947	X 1947
Referat Śledczy	10	10	9	10	10	4
Posterunek MO Miejski	9	6	5	6	6	2
Posterunek MO Nowa Wieś	3	3	3	2	2	1
Posterunek MO Łebień	3	2	2	2	2	2
Posterunek MO Wieck	3	2	2	2	2	-
Posterunek MO Łeba	3	2	1	1	1	2
Posterunek MO Choczewo	2	1	1	2	2	2
Posterunek MO Gniewino	4	3	3	3	3	3
Posterunek MO Łęczycze	2	2	2	2	2	2
Posterunek MO Rozłazino	3	2	2	2	2	2
Posterunek MO Łebunia	2	2	2	2	2	1
Razem	44	35	32	34	44	21

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku od 20 lipca 1945 do 31 grudnia 1946 r.; AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdania okresowe i miesięczne KP MO w Lęborku za 1947 r.

⁶²¹ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdania dotyczące wykazu przestępczości Referatu Śledczego KP MO w Lęborku za listopad i grudzień 1946 r., k. 261 i 294.

⁶²² Tamże, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdanie z pracy Służby Śledczej KP MO w Lęborku za październik 1947 r., k. 242.

26 kwietnia 1949 roku wszedł w życie Rozkaz nr 335 KG MO wprowadzający Instrukcję o rejestracji elementu przestępczego i osób podejrzanych⁶²³. Na jej podstawie posterunki i komisariaty miały obowiązek prowadzić księgę Ewidencja Elementu Przestępczego i Osób Podejrzanych. Zgodnie z wytycznymi rejestracji podlegało 10 kategorii przestępców: I – bandyci, II – włamywacze, III – złodzieje, IV – oszuści, V – fałszerze, VI – przestępcy przeciwko gospodarczym interesom państwa, VII – paserzy i pomocnicy przestępców, VIII – czerpiący zyski z cudzego nierządu, IX – osobnicy aspołeczni, X – przestępcy polityczni.

Z uwagi na fakt, że instrukcja z 1946 roku była wzorowana na pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa publicznego, w przypadku milicji nie spełniała swoich założeń, gdyż nie była przystosowana do realizacji zadań formacji. Środowiska kryminalne nie miały wiele wspólnego ze środowiskiem przeciwników politycznych ówczesnej władzy, co utrudniało milicji prowadzenie skutecznej inwigilacji obiektów. Mając na uwadze mankamenty obowiązującej instrukcji 27 czerwca 1949 roku komendant główny MO wydał rozkaz nr 338⁶²⁴ wprowadzający Instrukcję o organizacji sieci informacyjnej w jednostkach MO, która miała na celu poprawę działań operacyjnych. W przeciwieństwie do poprzedniej nowa instrukcja sprowadzała na niższy poziom kategorie sieci informacyjnej⁶²⁵. Na jej podstawie używano nowego podziału osobowego źródeł informacji na agenta, informatora i osobę zaufaną (OZ). Agentem i informatorem mogła zostać osoba będąca przestępcą, prostytutką utrzymującą kontakty z przestępcami, kelner lub właściciel lokalu, do którego uczęszczają przestępcy, dozorca domu, w którym mieszka przestępca, dróżnicy kolejowi, handlarze, leśniczy oraz każda osoba, która w związku z wykonywanym zawodem lub w konkretnych okolicznościach mogła dotrzeć do środowisk przestępczych. Agent z założenia musiał należeć do konkretnej grupy przestępczej, natomiast informator nie. Za wykonanie zadań agentura milicyjna mogła być nagradzana pieniędzmi, ale też w formie np. pomocy w otrzymaniu mieszkania czy pracy. Instrukcja wprowadzała również sposób sprawdzania, ewidencji i kontroli sieci informacyjnej oraz korzystania z lokali konspiracyjnych i agencyjnego rozpracowywania grup przestępczych. Jednak najbardziej powszechną

⁶²³ AIPN Warszawa, KG MO, Rozkaz nr 335 komendanta głównego MO z 26 kwietnia 1949 r. wprowadzający do użytku służbowego MO Instrukcję o rejestracji elementu przestępczego i osób podejrzanych, k. 52–66.

⁶²⁴ Tamże, Rozkaz nr 338 komendanta głównego MO z 27 czerwca 1949 r. wprowadzający do użytku służbowego MO Instrukcję o organizacji sieci informacyjnej w jednostkach MO, k. 84–112.

⁶²⁵ P. Majer, *Milicyjna agentura 1944–1957*, „Dzieje Najnowsze” 2005, R. 37, z. 1, s. 47–68.

formą tajnych współpracowników były osoby zaufane. Pozyskiwało się je ze środowisk robotniczych, chłopskich i urzędniczych⁶²⁶.

Milicja Obywatelska w trakcie śledztw w dużej mierze miała opierać się o sieć agentów, informatorów czy osób zaufanych. Teoretycznie sieć informatorów wspierająca organ MO w walce z bandytyzmem w województwie gdańskim nie istniała. Przestępstwa dzielono od I do X kategorii, natomiast pożary i inne przestępstwa były wymieniane osobno. Na cały teren województwa w kategorii bandytów i przestępstw politycznych było 17 informatorów⁶²⁷. Lepszy wskaźnik informatorów był w kategorii walki z kradzieżami. W tym zakresie MO w województwie gdańskim posiadała 474 osoby zaufane i 88 informatorów, z czego trzech informatorów do walki z kradzieżami i włamaniami podlegało KP MO w Lęborku⁶²⁸. W charakterystyce stanu bezpieczeństwa za listopad 1950 roku znajdziemy informację, że w kategorii przestępstw politycznych na terenie KP MO w Lęborku był jeden informator⁶²⁹.

Za niedosyt dobrej siatki informacyjnej obwiniano brak dobrego rozpoznania terenu i opracowania osobowego. Nie było również pomocy ze strony komendy dla posterunków. Brak znajomości Rozkazu nr 335 KG MO⁶³⁰ oraz Zarządzenia nr 30/50 KG MO⁶³¹ skutkowało tym, że zadania nie były należycie wykonywane. Informatorzy i osoby zaufane w większości były niewłaściwie wybierane. Osoby werbowane były niekarane ani nie miały kontaktów kryminalnych. Skutkowało to brakiem możliwości dostania się do środowiska przestępczego. W kategorii walki z bandytyzmem KP MO w Lęborku wykazała posiadanych informatorów, a w rzeczywistości nie posiadała sieci ludzi informujących. Nierzetelny nadzór kierownictwa służb kryminalnych i brak kontroli na linii funkcjonariusz–sieć powodowały, że z winy milicjantów spotkania się nie odbywały, co przyczyniało się do wykluczenia z sieci informatorów. Nie lepiej wyglądał wykaz osób zaufanych, których KP MO w Lęborku posiadała trzy, gdzie osoba zaufana

⁶²⁶ AIPN Warszawa, KG MO, Rozkaz nr 338 komendanta głównego MO z 27 czerwca 1949 r. wprowadzający do użytku służbowego MO Instrukcję o organizacji sieci informacyjnej w jednostkach MO, k. 84–112.

⁶²⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/3, Charakterystyka przestępczości na terenie województwa gdańskiego od 1 stycznia 1949 do 30 listopada 1949 r., k. 20.

⁶²⁸ Tamże, Analizy stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w latach 1949–1950. Charakterystyka przestępczości na terenie województwa gdańskiego od 1 stycznia 1949 do 30 listopada 1949 r., k. 21.

⁶²⁹ Tamże, sygn. 0054/5, Stan bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w październiku i listopadzie 1950 r. po linii bandytyzmu, k. 248.

⁶³⁰ AIPN Warszawa, sygn. 1550/451, Rozkaz nr 335 komendanta głównego MO z 26 kwietnia 1949 r. wprowadzający do użytku służbowego MO Instrukcję o rejestracji elementu przestępczego i osób podejrzanych, k. 52–66.

⁶³¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18/3, Zarządzenie nr 30/50 komendanta głównego MO z 12 kwietnia 1959 r. w sprawie zwalczania bandytyzmu, k. 123.

była zarejestrowana raz pod jednym numerem, a w innym wykazie pod innym. Nie było informacji, kto znajdował się w kontakcie z danym informatorem, a wykazy sporządzano w taki sposób, że nie można było dojść, który z agentów przekazał przydatną wiedzę. Pomimo przeprowadzanych szkoleń w KW MO, przeprowadzanych kursów w Słupsku czy przyjazdu instruktorów z KW MO w teren nie poprawiło to pracy w tym temacie. Funkcjonariusze służby kryminalnej oraz ich kierownicy nie rozumieli zasad rozpracowania operacyjnego. Wywiadowcy nie rozróżniali terminu rozpracowanie agencyjne od rozpracowania ewidencyjnego, tzw. obiektowego. Rozpracowanie agencyjne dotyczyło zbierania potajemnie przez sieć informacyjną danych o osobach i grupach przestępczych. Zdarzały się przypadki dekonspiracji informatora, którego w nieprzemyślany sposób wzywano do sądu, a po zakończeniu sprawy wyprowadzano, nie dbając o jego anonimowość. Funkcjonariusze realizujący zatrzymania wyjeżdżając w teren, który nie był im podległy, nie informując przy tym jednostki, na jaki teren wjeżdżali. Doprowadzało to często do dekonspiracji agentur i zrywania rozpracowań, co było niezgodne z Rozkazem nr 338 KG MO. Jednostki milicji w terenie nie pracowały opierając się na wydanych decyzjach zwierzchników, co doprowadzało do niewłaściwego przepływu informacji. Zgodnie z Instrukcją nr 17/50 KG MO dotyczącą sprawozdawczości i statystyki każde zdarzenie przestępcze czy to włamanie, napad, czy akt sabotażu powinno być potraktowane jako czyn o ważnym znaczeniu i pilnie przesłane do KW MO. Miało to duże znaczenie przy rozpracowaniu operacyjnym, czego w województwie zabrakło w wielu przypadkach. Jednym z takich przykładów można wskazać KP MO w Lęborku, gdzie meldunek o napadzie zaistniałym 1 grudnia 1950 roku dotarł kilka dni po zdarzeniu, a nie został wysłany fonogramem⁶³².

Na terenie województwa gdańskiego w maju 1950 roku ujętych w ewidencji elementu przestępczego było odnotowanych 188 przestępców z kategorii bandytyzmu, z czego trzech odnotowano w KP MO Lębork. Przestępców zanotowanych w kategorii przestępstw politycznych w województwie z 1001 72 było z terenu powiatu lęborskiego⁶³³. Pod koniec roku liczby te wzrosły w kategorii bandytyzmu do 270, a wśród przestępstw politycznych do 1377, natomiast w statystykach powiatu lęborskiego w kategorii bandytyzmu odnotowano wzrost do

⁶³² Tamże, sygn. 0054/3, Analizy stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w latach 1949–1950. Charakterystyka przestępczości na terenie województwa gdańskiego od 1 stycznia 1949 do 30 listopada 1949 r., k. 27–29.

⁶³³ Tamże, sygn. 0054/5, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za maj 1950 r., k. 188.

10 przestępców⁶³⁴. Wysoki poziom ewidencyjny zarejestrowanych przestępców nie odzwierciedlał posiadanych informatorów, których w całym województwie było jedynie 17, z czego pięciu było zarejestrowanych w kategorii bandytyzmu, natomiast 12 w kategorii przestępstw politycznych⁶³⁵. Źle działająca sieć informatorów uniemożliwiła zapobiegnięcie wspomnianym wcześniej 10 napadom na terenie powiatu lęborskiego przez nieznanego sprawcę, którego ujęto dopiero przy pomocy sekcji I (walki z bandytyzmem) po zwerbowaniu sieci informatorów. Pomoc jednostek wojewódzkich w werbowaniu informatorów była na tyle duża, że doprowadziła do aresztowania nie tylko wspomnianego Teofila Mazura, ale i dwóch innych przestępców⁶³⁶.

Sieć informatorów w powiecie w 1951 roku rozwijała się następująco: w I kwartale w rejestrze figurowało jedynie ośmiu informatorów, w II kwartale było ich dziewięciu, następnie w III kwartale odnotowano 10 nowych informatorów⁶³⁷. Po przeanalizowaniu wyników osiągniętych w trzech kwartałach 1951 roku kierownictwo doszło do wniosku, że tak słabe wyniki oraz niedostateczna walka z przestępczością są spowodowane złą pracą operacyjną, a w szczególności pracą z siecią, niską liczbą informatorów oraz niewykorzystywaniem OZ. W związku z tym w IV kwartale nastawiono się na celowy werbunek sieci informacyjnej. Wynikiem tego było zwerbowanie w IV kwartale 21 informatorów, dzięki czemu w powiecie było ich już 40. Dodatkowo we wszystkich posterunkach przeprowadzono specjalne szkolenia i instruktaże o pracy z siecią OZ. Dodatkowo w celu osiągnięcia lepszych wyników zwiększono liczbę spotkań z informatorami oraz OZ⁶³⁸. Na 31 grudnia 1951 roku w całej KW MO było 476 informatorów (z tego 40 na terenie powiatu lęborskiego), w tym dwóch agentów. W powiecie istniały też dwa lokale konspiracyjne, a funkcjonariusze przeprowadzili jedno rozpracowanie agencyjno-śledcze⁶³⁹. Podsumowując rok 1951 KP MO w Lęborku oceniała stan pracy sieci informacyjnej na 80% założonych celów. W całym roku przeprowadzono z siecią informacyjną 261 spotkań, otrzymując 182 przydatne informacje. Z uzyskanej wiedzy wszczęto 19 śledztw, w siedmiu przypadkach doniesienie było przydatne do śledztw już prowadzonych, a w pozostałych uzyskaną informację pozostawiono do dalszego rozpracowania w teczkach „Ew-49”

⁶³⁴ Tamże, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za grudzień 1950 r., k. 244.

⁶³⁵ Tamże, Analiza pracy po linii walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za 1950 r., k. 203.

⁶³⁶ Tamże, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za sierpień 1950 r., k. 210.

⁶³⁷ Tamże, sygn. 0054/15, Sprawozdanie roczne z pracy Referatu III KP MO Lębork za 1951 r., k. 38.

⁶³⁸ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r. z 9 stycznia 1952 r., k. 89–98.

⁶³⁹ Tamże, sygn. 05/6, t. 3/DVD, Analiza stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego za okres stycznia i lutego 1952 r., k. 45–46.

(symbol druku dotyczącego osób zwalnianych z więzień i obozów pracy) albo z uwagi na ogólną treść uznawano za nieprzydatną⁶⁴⁰.

W I kwartale 1952 roku zanotowano wzrost wyników osiągniętych poprzez pracę z siecią. W tym czasie odbyto 188 spotkań z siecią, w wyniku których uzyskano 165 doniesień (o 70 więcej niż w poprzednim kwartale), na podstawie których wszczęto 14 śledztw. Z reszty doniesień wykorzystano 116 do teczek „Ew-49” oraz wstępnych rozpracowań⁶⁴¹. III kwartał 1952 roku wykazał systematyczne podnoszenie wyników osiągniętych przy współpracy z siecią. W okresie sprawozdawczym odbyto 242 spotkania, podczas których uzyskano 229 przydatnych informacji (o 50 więcej niż w II kwartale). Na ich podstawie wszczęto 16 śledztw. Do rozpracowania figurantów w ramach teczek „Ew-49” wykorzystano 191 doniesień. Dodatkowo zwerbowano siedmiu nowych informatorów, a ogólny stan sieci na terenie powiatu na 1 października 1952 roku wynosił 808 osób⁶⁴². Ostatni kwartał 1952 roku przyniósł kolejny wzrost zarówno poziomu, jak i wyników pracy operacyjnej. Dokonano w nim 313 spotkań, uzyskano 274 przydatne informacje, z czego 211 użyto do rozpracowań ewidencyjnych i teczek „Ew-49”, 29 do rozpracowań agencyjno-śledczych lub śledztw oraz na podstawie dziewięciu z nich wszczęto śledztwa. Zwerbowano również kolejnych siedmiu informatorów, a stan sieci zwiększono łącznie o 178 osób⁶⁴³. Na skutek wyteżonej pracy operacyjnej funkcjonariusze ustalili 161 przestępców, z których 52 aresztowano⁶⁴⁴.

Ogółem w 1952 roku odnotowano znaczny wzrost sieci zarówno na terenie powiatu, jak i województwa. Już w II kwartale w całym województwie gdańskim było 480 informatorów i trzech agentów. W sześć miesięcy w całej KW MO przeprowadzono 1760 spotkań, gdzie uzyskano 1519 informacji. Powiat lęborski w tym okresie posiadał 38 informatorów⁶⁴⁵. W ostatnim kwartale 1952 roku w środowisku przestępczym milicja miała 51 informatorów: po liniach bandytyzmu – 16, złodziei – sześciu waluciarzy – dwóch i 27 wśród przestępców gospodarczych. W KP w Lęborku dziewięciu pracowników operacyjnych prowadziło rozpracowania operacyjno-śledcze przy współpracy z 31 informatorami⁶⁴⁶.

⁶⁴⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/15, Sprawozdanie roczne z pracy Referatu III KP MO Lębork za 1951 r., k. 39.

⁶⁴¹ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r. z kwietnia 1952 r., k. 113–114.

⁶⁴² Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r. z 10 października 1952 r., k. 151.

⁶⁴³ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1952 r. ze stycznia 1952 r., k. 171–172.

⁶⁴⁴ Tamże, sygn. 05/6, t. 3/DVD, Analiza stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego za okres stycznia i lutego 1945 r., k. 43.

⁶⁴⁵ Tamże, Analiza kwartalna stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego za III kwartał 1952 r. z rozbiorem na poszczególne jednostki, k. 8–9.

⁶⁴⁶ Tamże, Analiza stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego za okres stycznia i lutego 1945 r., k. 33.

W piśmie z 19 stycznia 1953 roku komendant wojewódzki w Gdańsku mjr Bronisław Cholewiński⁶⁴⁷ przeprowadził analizę pracy komendantów powiatowych i równorzędnych w roku 1952, w której wykazał nieprawidłowości na odcinku pracy z agenturą; w dalszym ciągu z winy milicji zrywane były kontakty z informatorami. W prowadzonych teczkach roboczych arkusze pracy nie były wypełniane przez kilka miesięcy, co było niezgodne z wytycznymi wydanymi w rozkazie KG MO nr 338. Taką nieprawidłowość wykazano m.in. w KP MO Lębork przy informatorze ps. „Kukułka”. W komendach nie prowadzono wykazów spraw według wzoru druku „Ew-01”, w którym przedstawiano efektywność informatora. Nie lepiej było w prowadzeniu teczek „E-49”, w których znajdowali się podejrzani o drobne rzeczy popełnione kilka lat wcześniej, a obecnie uczciwie pracujący⁶⁴⁸.

Analiza komendanta wojewódzkiego za 1952 rok i wykazane w niej błędy mogły doprowadzić do poprawy jakości pracy w zakresie agentury. W sprawozdaniu sytuacyjnym podoficer ewidencji i statystyki KP MO w Lęborku st. sierż. M. Puchtel z 9 lutego 1953 roku informował, że w jednostkach podległych rejestracja kryminalna była prowadzona w myśl rozkazu nr 335 KG MO. Do ewidencji teczek „Ew-49” był wpisywany element przestępczy powracający z więzienia. Czynności z osobami poszukiwanymi realizowane były zgodnie z wytycznymi KW MO, gdzie po otrzymaniu informacji w formie pisma, telefonogramu czy listu gończego o osobie, dokonywana była weryfikacja w dostępnych materiałach jednostki oraz w powiatowej bazie ewidencji ludności i dowodów osobistych. W posterunkach otrzymane poszukiwania konfrontowano z materiałami jednostek i w bazie ewidencji ludności. W okresie sprawozdawczym KP MO w Lęborku prowadziła dwa poszukiwania lokalne dla sądu i prokuratury lęborskiej oraz 10 poszukiwań dla innych jednostek⁶⁴⁹.

Pomimo że na terenie powiatu lęborskiego w 1951 roku zaistniało więcej przestępstw niż w roku poprzednim, wykrywalność była wyższa i wyniosła 69%. W roku 1950 ujawniono jedynie 508 przestępstw, co stanowiło 62% wykrywalności. Prawie każde przestępstwo w 1950

⁶⁴⁷ Bronisław Cholewiński – komendant wojewódzki MO w Gdańsku od marca 1949 do 1956 r.; A. Gąsiorowski, *Policja gdańska na przestrzeni wieków: wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2012, s. 194–197.

⁶⁴⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/16, Analiza pracy komendantów powiatowych i równorzędnych w 1952 r., k. 3–4.

⁶⁴⁹ Tamże, sygn. 05/6, t. 4, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku po linii ewidencyjno-statystycznej część III z 9 lutego 1953 r., k. 15.

roku zostało wykryte na podstawie zameldowań obywateli, natomiast w roku 1951 odnotowano zwiększoną liczbę wykrytych spraw po linii pracy z siecią informacyjną i osobami zaufanymi⁶⁵⁰.

Tabela 40. Przepięstwa popełnione w latach 1950–1951 w powiecie łębarskim z podziałem na kategorie oraz wykrywalność w 1951 roku na podstawie pracy z osobowymi Źródłami informacji

Kategoria	1950	1951	Liczba wykrytych	Wskaźnik procentowy
I	14	3	3	100%
II	25	81	60	74%
III	354	380	188	49%
IV	20	16	16	100%
V	22	15	15	100%
VI	197	203	184	91%
VII	–	–		
VIII	–	–		
IX	44	81	63	78%
X	23	29	29	100%
Pożary	21	23	13	57%
Inne	105	263	186	71%
Razem	825	1094	757	69%

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/15, Sprawozdanie roczne z pracy Referatu III KP MO Łęborg za 1951 r., k. 37.

Przełom w pracy funkcjonariuszy MO miał nastąpić wraz z wydaniem Zarządzenia nr 83/50 KG MO⁶⁵¹, zgodnie z którym poprawie miała ulec organizacja pracy milicjantów. Miała ona polegać na organizowaniu i właściwym planowaniu oraz być oparta na znajomości terenu i stanu bezpieczeństwa. Dodatkowo postępy funkcjonariuszy miały być systematycznie kontrolowane przez komendantów oraz ich zastępców. Pracownicy komend mieli wyjeżdżać

⁶⁵⁰ Tamże, sygn. 0054/15, Sprawozdanie roczne z pracy Referatu III KP MO Łęborg za 1951 r., k. 37.

⁶⁵¹ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/20, t. 2, Zarządzenie nr 83/50 komendanta głównego MO z 30 września 1950 r. w sprawie przeprowadzania kontroli, k. 301–302.

w teren udzielając pomocy w pracy operacyjnej przy demaskowaniu przestępców. Komendant, aby móc podejmować odpowiednie decyzje lub prawidłowo planować działania, musiał być dobrze zorientowany w terenie. Dla ułatwienia pracy wraz ze swoim zastępcą powinni posiadać teczki operacyjne. Informacje umieszczone w teczkach miały zawierać dane o stanie bezpieczeństwa powiatu z podziałem na gminy i gromady. Analizę bezpieczeństwa aktualizowano co miesiąc. Teczka dodatkowo powinna zawierać wykaz elementu przestępczego i jego miejsce schronienia oraz wykaz rozstawienia sieci i OZ, a także obiektów agentury z ich krótką charakterystyką i celowością. W aktach komendantów powinien zostać ujęty wykaz PGR-ów i spółdzielni produkcyjnych, w których często dochodziło do kradzieży. W zakładach tych należało werbować sieć informatorów i ORMÓ, które indywidualnie odpowiadały za powierzony obiekt. Ostatnim kluczowym zagadnieniem w teczce miał być wykaz całej agentury wraz z grafikami spotkań, w którym zawierano informacje o tym, kto pracuje z danym informatorem oraz o osobie nadzorującej tę pracę⁶⁵².

Kluczowym dla utrzymania bezpieczeństwa w kraju była kontrola nad osobami zwolnionymi z więzienia. MO w tym celu miała rejestr „dossier”, gdzie prowadzono teczki ewidencyjne. Zgodnie z Pismem Okólnym nr 8/50 z 27 lutego 1950 roku dotyczącym sprawowania kontroli nad osobami zwolnionymi z więzienia (zmiana § XXVI pkt 8 Instrukcji Zasady prowadzenia „dossier” w operacyjnych jednostkach MO) na podstawie Rozkazu nr 57/48 MBP. Zgodnie ze zmianą w przypadku, gdy zwolniony z więzienia osobnik nie posiadał założonej teczki „dossier”, materiały dotyczące byłego więźnia należało przesłać do terytorialnej jednostki MO, na którym to terenie miał mieszkać zwolniony. Komendant MO, który przysyłał dokumentację zwolnionego wypełniał arkusz ewidencyjny „Ew-67” wpisując sposób wykorzystania wysłanych dokumentów. Jednostka MO po otrzymaniu dokumentacji wpisywała zwolnionego w ewidencję oraz dołączała otrzymane dokumenty do teczki ewidencyjnej „Ew-49”, a w przypadku jej braku zakładała ją. Oczywiście nie każdy osobnik zwolniony z więzienia był ewidencjonowany. W przypadkach, gdy zwolniony popełnił przestępstwo jednorazowe i miało ono charakter przypadkowy, osobnika rejestrowało się w skorowidzu alfabetycznym, a sporządzone dokumenty trafiały do składnicy akt w jednostce. Teczki zakładano na zawodowych przestępców kryminalnych, dla których działalność przestępcza była stałym źródłem dochodu.

⁶⁵² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/16, Analiza pracy komendantów powiatowych i równorzędnych w 1952 r., k. 7.

Warto zaznaczyć, że warunkiem koniecznym założenia „dossier” była minimum dwukrotna karalność. Inwigilacją mieli zostać objęci złodzieje, oszuści, bandyci, włamywacze, przemytnicy, fałszerze, paserzy i pomocnicy przestępców, którzy czerpali zyski z nierządu⁶⁵³.

Inwigilacja w ramach „dossier” obowiązywała stosunkowo krótko. Już w 1952 roku „dossier” zostały zniesione i inwigilowano tylko osoby w ramach teczek „Ew-49”⁶⁵⁴. Do inwigilacji „dossier” powrócono w 1957 roku, o czym piszę w dalszej części pracy.

W 1952 roku zgodnie z Zarządzeniem nr 77/52 komendanta głównego MO⁶⁵⁵, przeprowadzono reorganizację pionu operacyjnego na szczeblach powiatów. W referatach III Służby Kryminalnej wyodrębniono ogniwa operacyjne, tzw. brygady. Zadania funkcjonariuszy operacyjnych szczegółowo określił szef Oddziału III KG MO w Instrukcji nr 15/52⁶⁵⁶ o organizacji pracy w ogniwach służby kryminalnej jednostek MO. Najważniejszymi zadaniami były:

- prowadzenie spraw agenturalnych,
- zdobywanie informacji o podejrzanych środowiskach, pojedynczych przestępcach oraz grupach przestępczych,
- prowadzenie inwigilacji w ramach teczek „Ew-49”,
- poszukiwanie osób ukrywających się przed MO i wymiarem sprawiedliwości,
- niezwłoczne reagowanie na zaistniałe zabójstwa, napady rabunkowe, dywersję, poważniejsze kradzieże oraz włamania.

Co ważne, praca milicjantów operacyjnych miała się opierać jedynie na pracy z agencją i prowadzeniu rozpracowań. I nie można ich było wykorzystywać do innej służby.

W I kwartale 1953 roku odbyło 292 spotkania z informatorami, podczas których uzyskano 236 doniesień, z których 202 wykorzystano do rozpracowań i teczek „Ew-49”, 23 do prowadzonych śledztw, a na podstawie ośmiu wszczęto śledztwa. Na 31 marca 1953 roku na terenie powiatu było 48 informatorów, jeden rezydent oraz 1122 OZ, z których 532 było członkami ORMÓ. Najważniejszymi wynikami w okresie sprawozdawczym było aresztowanie sze-

⁶⁵³ Tamże, sygn. 05/18/3, Pismo Okólne nr 8/50 KG MO z 27 lutego 1950 r. dotyczące sprawowania kontroli nad osobami zwolnionymi z więzień (zmiana § XXVI pkt 8 Instrukcji „Zasady prowadzenia »Dossiers« w operacyjnych jednostkach MO”), k. 55.

⁶⁵⁴ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 187–188.

⁶⁵⁵ AIPN Warszawa, sygn. 00342/34, Zarządzenie nr 77/52 komendanta głównego MO z 1 października 1952 r. w związku ze zmianą struktury organizacyjnej MO i utworzenie wydziałów śledczych na szczeblu KW MO i równorzędnych, k. 305–306.

⁶⁵⁶ Tamże, Instrukcja nr 15/52 szefa Oddziału III KG MO z 24 lipca 1952 r. o organizacji pracy w ogniwach służby kryminalnej jednostek Milicji Obywatelskiej, k. 226–235.

ści osób za systematyczne kradzieże zboża z PGR-ów oraz aresztowanie sześciu osób za kradzieże skóry ze Spółdzielni Inwalidów w Łebie oraz kradzieży drożdży z PZPD Maszewo⁶⁵⁷. Na 1 marca 1953 roku osiem osób było poszukiwanych: trzy osoby operacyjnie poszukiwała milicja, trzy prokuratura, a dwie sąd. Cztery poszukiwane osoby miały zostać aresztowane, a pozostała czwórka była poszukiwana jedynie w celu ustalenia miejsca pobytu⁶⁵⁸.

W II kwartale wszystkie jednostki na terenie powiatu, poza posterunkiem MO w Lęborku, osiągały wyniki związane z pracą operacyjną. Komendant ww. posterunku mimo ciągłego instruowania i otrzymywanych wskazówek nie posiadał informatorów ani nie współpracował z siecią OZ. Dlatego priorytetem na kolejny okres była rozbudowa sieci informatorów na terenie Lęborka. W okresie sprawozdawczym odbyto 213 spotkań z informatorami, uzyskano 183 przydatne informacje, z których 135 użyto do rozpracowania i teczek „Ew-49”, 29 do prowadzonych śledztw oraz na podstawie 11 wszczęto śledztwa. Z siecią OZ przeprowadzono 964 spotkania, uzyskano 424 informacje, z których 331 wykorzystano do rozpracowania teczek „Ew-49”, 67 do rozpracowania śledztw oraz na podstawie 15 wszczęto śledztwa. Liczba informatorów nie uległa zmianom, natomiast sieć OZ wzrosła do 1181 (618 członków ORMÓ)⁶⁵⁹.

W III kwartale odbyto 197 spotkań z informatorami, uzyskano 158 doniesień, z których 112 użyto do rozpracowania i teczek „Ew-49”, 28 do prowadzonych śledztw oraz na ich podstawie wszczęto osiem śledztw. W przypadku OZ przeprowadzono 906 spotkań, uzyskano 405 informacji, z których 313 wykorzystano do rozpracowania teczek „Ew-49”, 58 do rozpracowania śledztw oraz na podstawie 22 wszczęto śledztwa. Liczba informatorów nie uległa zmianom, natomiast sieć OZ zmniejszyła się do 1135 (609 członków ORMÓ)⁶⁶⁰.

W ostatnim kwartale 1953 roku odbyto 220 spotkań, w trakcie których uzyskano 190 doniesień, z czego 149 wykorzystano do rozpracowań i teczek „Ew-49”, 32 do prowadzonych śledztw oraz na podstawie 11 wszczęto śledztwa. Z siecią OZ przeprowadzono 880 spotkań, uzyskano 380 informacji, z których 323 wykorzystano do rozpracowania teczek „Ew-49”,

⁶⁵⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1953 r. z 9 kwietnia 1953 r., k. 180–182.

⁶⁵⁸ Tamże, sygn. 05/6, t. 4, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Lęborku po linii ewidencyjno-statystycznej część III z 10 marca 1953 r., k. 53–54.

⁶⁵⁹ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1953 r., k. 201–202.

⁶⁶⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 234–238.

32 do rozpracowania śledztw oraz na podstawie 18 wszczęto śledztwa. Zmalała zarówno liczba informatorów (do 34 osób), jak i sieć OZ – do 1023 (581 członków ORMO)⁶⁶¹.

Rozkazem nr 1/54 KG MO wprowadzono do użytku Tymczasową instrukcję o zasadach i organizacji pracy z siecią agenturalną i prowadzeniu spraw operacyjnej ewidencji. W jej myśl powrócono do wcześniejszego podziału na agentów, informatorów i rezydentów, natomiast zrezygnowano z osób zaufanych w sieci informacyjnej. Było to zaskakujące, gdyż osoby zaufane stanowiły dotychczas podstawowe źródło informacji w powiatach. Dodatkowo w zakresie ewidencji sprawy operacyjnej w instrukcji wymieniono sprawy: ewidencyjno-agenturalne (na pojedyncze osoby podejrzane lub uprzednio karane za niebezpieczne przestępstwa), agenturalno-śledcze (zakładano w przypadku dokonania niebezpiecznego przestępstwa), agenturalne (w przypadku uzyskania materiałów wskazujących za działalność przestępczą) oraz agenturalno-poszukiwawcze (w przypadku osób ukrywających się przed organami ścigania)⁶⁶².

Milicja Obywatelska w powiecie lęborskim według danych na styczeń 1954 roku posiadała 14 informatorów i dwa lokale konspiracyjne. Wszyscy informatorzy byli ze środowiska wiejskiego, pięciu informatorów było w kontakcie z kierownikiem Brygady Operacyjnej, ośmiu współpracowało z komendantami posterunków MO, a jeden był w porozumieniu z milicjantem⁶⁶³. Początek 1954 roku przyniósł mniejszą liczbę spotkań z informatorami – 182. Na ich podstawie otrzymano 159 użytecznych informacji, które wykorzystano do następujących spraw: 20 do rozpracowań wstępno-agencyjnych, 14 do rozpracowań agencyjno-dochodzeniowych, 44 do spraw ewidencyjnych i trzy do spraw poszukiwawczych. W kwartale sprawozdawczym odnotowano zmniejszenie liczby informatorów do 33 oraz wzrost liczby OZ do 1052 (616 członków ORMO)⁶⁶⁴.

W II kwartale odbyto 153 spotkania z siecią, uzyskano 131 informacji wykorzystanych do spraw: wstępno-agencyjnych (28), rozpracowań agencyjno-dochodzeniowych (17), spraw ewidencyjnych (43) i osiem do spraw poszukiwawczych. Liczba informatorów wzrosła do 34, natomiast stan OZ wynosił 1078 (642 członków ORMO)⁶⁶⁵.

⁶⁶¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 250–254.

⁶⁶² T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 190–191.

⁶⁶³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/2, Dane statystyczne KP MO w Lęborku po pionie Wydziału III z 26 stycznia 1956 r., k. 127.

⁶⁶⁴ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1954 r. z kwietnia 1954 r., k. 277–279.

⁶⁶⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1954 r. z 10 lipca 1954 r., k. 300–303.

Po kolejnej weryfikacji sieci, jak podano w poniższej tabeli, w pierwszej połowie 1955 roku na terenie powiatu w sieci agenturalnej było jedynie trzech informatorów w pionie IV, co świadczyło o niewystarczających działaniach funkcjonariuszy śledczych w celu powiększenia siatki agenturalnej. W analogicznym okresie na terenie województwa systematycznie we wszystkich jednostkach wzrastał stan osobowy agentów oraz informatorów. Już w styczniu 1955 roku na terenie województwa było ogółem dwóch agentów i 32 informatorów w pionie II oraz 10 agentów i 40 informatorów w pionie IV. Natomiast w czerwcu 1955 roku stan siatki agenturalnej na terenie województwa stanowił pięciu agentów i 37 informatorów w pionie II oraz 14 agentów i 71 informatorów w pionie IV, co daje łączną sumę 127 osób. Jednak mimo systematycznego powiększania się siatki agenturalnej na terenie województwa, nie przekładało się to na znaczący udział zwerbowanych agentów w rozpracowywaniu spraw. W styczniu jedynie 23% zarejestrowanych spraw posiadała udział agentury. W kolejnych miesiącach ich udział w wykrywalności ulegał niewielkiej poprawie⁶⁶⁶. Przez trzy kwartały 1956 roku sieć na terenie powiatu powiększyła się o sześć nowych osób, jeden dotychczasowy współpracownik został usunięty z sieci i na koniec września stan sieci na terenie powiatu stanowił osiem osób⁶⁶⁷.

Tabela 41. Ogólna liczba siatki agenturalnej z rozbiem na powiat lęborski i województwo gdańskie w okresie od stycznia do czerwca 1955 roku

		Pion III (kryminalny)		Pion IV (dw. z przestępstwami gospodarczymi)	
		agent	informator	agent	informator
I 1955	pow. lęborski	–	–	–	3
	woj. Gdańskie	2	32	10	40
IV 1955	pow. lęborski	–	–	–	3
	woj. Gdańskie	2	21	14	52
V 1955	pow. lęborski	–	–	–	3
	woj. Gdańskie	2	24	14	53
VI 1955	pow. lęborski	–	–	–	3
	woj. Gdańskie	5	37	14	71

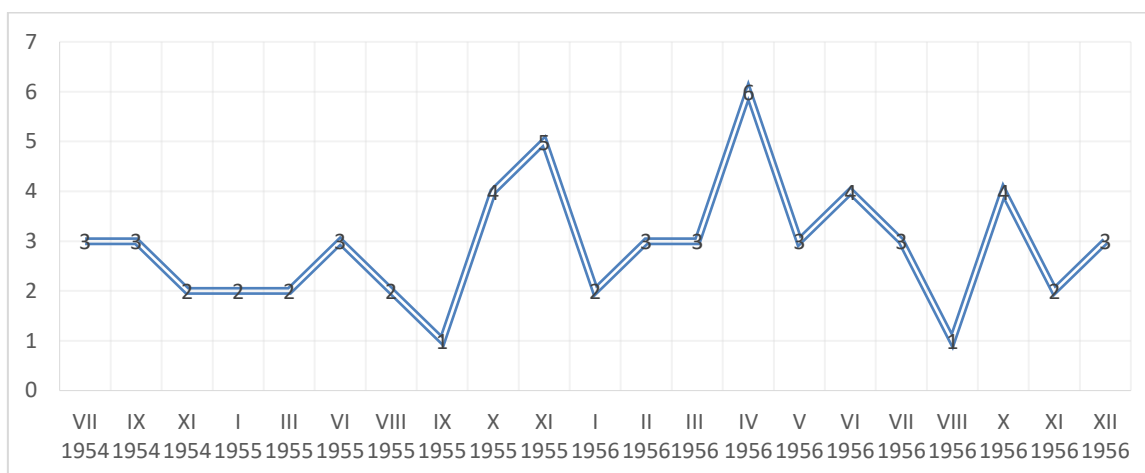
Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957.

⁶⁶⁶ KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957.

⁶⁶⁷ Tamże, sygn. 1082/3, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1961.

Z powodu małej liczby sieci agenturalnej na terenie powiatu odsetek spraw wykrytych dzięki OZ lub agentom w stosunku do ogólnie wykrytych był niewielki. Najwyższą wykrywalność od lipca 1954 do grudnia 1956 roku zanotowano w III kwartale 1954 roku, w którym na 170 spraw wykryto aż 151, co dało wykrywalność na poziomie 88% (tabela 42). Również w tym okresie zanotowano najwięcej spraw wykrytych dzięki pomocy agentów (dziewięć). W kolejnych dwóch latach spraw wykrytych dzięki agentom były jedynie trzy. Wykrywalność w kolejnych kwartałach systematycznie spadała, osiągając najniższy poziom w II kwartale 1956 roku (56%). Jednak w tym okresie odnotowano też największą liczbę spraw wykrytych przy udziale OZ (13), z czego w samym czerwcu sześć (wykres 4). Warto również zaznaczyć wysoki odsetek spraw wykrytych dzięki meldunkom obywatelskim. Najwięcej meldunków odnotowano w I kwartale 1956 roku (68), co stanowiło 35% wszystkich wykrytych spraw w tym okresie⁶⁶⁸.

Wykres 4.

Liczba spraw wykrytych dzięki udziałowi osób zaufanych na terenie powiatu w okresie od maja 1954 do grudnia 1956 roku

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957.

⁶⁶⁸ KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957; KWP Gdańsk, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/2, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za rok 1954.

Tabela 42. Ogólna liczba zaistniałych oraz wykrytych przestępstw na terenie powiatu łębskiego, w tym wykrytych przy udziale OZ, agentów i meldunków obywatelskich w okresie od lipca 1954 do grudnia 1956 roku

Rok	Ogólnie zaist-	Wykryte	OZ	Agent	Meldunek obywatelski
III kwartał 1954	170	151	6	9	60
IV kwartał 1954	125	83	6	2	24
I kwartał 1955	143	104	4	–	34
II kwartał 1955	169	122	4	–	39
III kwartał 1955	122	84	3	1	25
IV kwartał 1955	268	166	9	–	56
I kwartał 1956	279	193	8	–	68
II kwartał 1956	267	151	13	–	50
III kwartał 1956	229	139	4	2	45
IV kwartał 1956	256	167	9	–	44

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: KWP Gd, Wydz. ds. Ochrony Informacji Niejawnych, sygn. 1082/4, Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1954–1957.

Ze względu na prawne i organizacyjne zmiany zachodzące w MO w latach 1954–1956, a w szczególności na odłączenie milicji od aparatu bezpieczeństwa, kierownictwo MO zdecydowało się na kolejną zmianę aktów normatywnych. 24 maja 1956 roku komendant główny MO wydał Rozkaz nr 12/56⁶⁶⁹ w sprawie wytycznych o stosowaniu poufnych form uzyskiwania informacji w pracy dzielnicowych i posterunkowych. Natomiast minister spraw wewnętrznych wydał Rozkaz nr 16/56⁶⁷⁰ wprowadzający instrukcję o pracy agenturalnej w MO.

Na podstawie wytycznych dzielnicowi i posterunkowi mieli wykorzystywać osoby informujące wybierając je spośród obywateli i terenowego aktywu społecznego. Informacje mogły mieć charakter zarówno oficjalny, jak i poufny. W celu inwigilacji mogli pozyskiwać do współpracy kontakty poufne (KP). Podobnie jak w przypadku osób zaufanych nie pobierano od nich zobowiązań współpracy ani nie były nigdzie rejestrowane, jedynie pouczano je o zachowaniu tajemnicy współpracy. Natomiast instrukcja była dużo bardziej szczegółowa. Główną zmianą było wprowadzenie tajnego współpracownika (TW). Były to osoby zwerbowane przez organy

⁶⁶⁹ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 89/70, Rozkaz nr 12/56 komendanta głównego MO z 24 maja 1956 r. wprowadzający do użytku służbowego *Wytyczne o stosowaniu poufnych form uzyskiwania informacji w pracy dzielnicowych i funkcjonariuszy międzygromadzkich posterunków MO*.

⁶⁷⁰ AAN, MBP w Warszawie, sygn. 435/1//61, Rozkaz nr 16/56 ministra spraw wewnętrznych z 24 maja 1956 r. wprowadzający do użytku służbowego MO *Instrukcję o pracy agenturalnej w MO*, k. 1–20.

MO do wykonywania zadań wśród elementu przestępczego i podejrzanego. Tajnych współpracowników dzielono na agentów i informatorów. Agenci służyli do ujawniania elementu przestępczego, informatorów natomiast werbowano do wykonania poszczególnych zadań lub rozpracowania konkretnych osób. Według nowych przepisów dozwolone było werbowanie TW bez przyjmowania zobowiązania o współpracy. W takim wypadku zwerbowany własnoręcznie sporządzał zobowiązanie do współpracy wraz z obranym pseudonimem. Istotnym było również zakazanie pozyskiwania małoletnich jako TW. Osobowe źródła informacji rejestrowano w Ewidencji Tajnych Współpracowników. W instrukcji inwigilację pojedynczych osób nazywano sprawą agenturalno-obszerną, jednak nie przyjęto się to w codziennej pracy i Rozkazem nr 4/57 komendanta głównego MO z 17 lipca 1957 roku powrócono do inwigilacji „dossier”. Nowa instrukcja zmieniała jedynie kategorie przestępców oraz ich numerację. Dzięki temu ustanowione zostały następujące kategorie inwigilowanych: I – bandyci, II – włamywacze, III – złodzieje, IV – oszuści, V – fałszerze, VI – przestępcy gospodarczy, VII – czerpiący zyski z cudzego nierzędu, VIII – paserzy i meliniarze⁶⁷¹.

26 maja 1958 roku Rozkazem nr 2/58⁶⁷² komendant główny MO powołał do życia służbę wywiadowczą. Instrukcja zakładała utworzenie brygad wywiadowczych w komendach miejskich i powiatowych. Kandydaci do służby musieli odpowiadać specjalnym wymaganiom stawianym pracownikom operacyjnym, mieć dobry stan zdrowia, spostrzegawczość, inteligencję, odwagę oraz wysokie morale. Zaznaczone było, aby w pracy wywiadowczej wykorzystywać kobiety. Głównymi zadaniami wywiadowców było:

- obserwowanie przestępców i osób podejrzanych,
- organizowanie zasadzek,
- patrolowanie zagrożonych regionów oraz pociągów i innych środków komunikacji publicznej,
- sprawdzanie alibi wytypowanych osób,
- ujawnianie i zatrzymywanie zakłócających porządek publiczny.

⁶⁷¹ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 89/70, Rozkaz nr 12/56 komendanta głównego MO z 24 maja 1956 r. wprowadzający do użytku służbowego *Wytyczne o stosowaniu poufnych form uzyskiwania informacji w pracy dzielnicowych i funkcjonariuszy międzygromadzkich posterunków MO*.

⁶⁷² AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 89/73, Rozkaz nr 2/58 komendanta głównego MO z 26 maja 1958 r. w sprawie zorganizowania służby wywiadowczej, k. 69–70.

Wywiadowcy przy wykonywaniu zadań mieli wykorzystywać zarówno kontakty po-
ofne, jak i technikę operacyjną, obserwację oraz wywiad⁶⁷³.

Niespełna rok później minister spraw wewnętrznych wydał kolejną Instrukcję
nr 00121/59 dotyczącą tajnych współpracowników organów MO⁶⁷⁴. Najważniejszymi zmia-
nami był sposób pozyskiwania TW. Z agentami mogli współpracować tylko milicjanci opera-
cyjni, komendanci powiatowi oraz ich zastępcy, natomiast informatorów mogli pozyskiwać za-
równo funkcjonariusze operacyjni, jak i operacyjno-dochodzeniowi czy wywiadowcy. Istotnym
było również zaprzestanie zobowiązań o współpracy od informatorów, których nadal jednak
wymagano od agentów. Podstawowym warunkiem werbunku powinny być pobudki mate-
rialne, natomiast werbunek na podstawie materiałów obciążających, co było powszechnie sto-
sowane w latach poprzednich, powinien mieć zastosowanie tylko w szczególnych przypad-
kach. Dodatkowo jednostki MO zostały zobowiązane do przeglądu posiadanej na swoim tere-
nie agentury i wyeliminowania nieprzydatnych jednostek w terminie trzech miesięcy od wy-
dania instrukcji.

Komendant główny MO Rozkazem nr 8/58⁶⁷⁵ z 10 sierpnia 1958 roku uszczegółowił
kartoteki milicyjne. Wprowadzony został obowiązek rejestracji sposobu działania sprawców
przestępstw. Od tej pory rejestracji podlegały:

- opisy sposobów działania ujawnionych sprawców (meldunek Sr-1),
- opisy sposobów popełnionych przestępstw (meldunek Sr-2),
- zdjęcia albumowe podejrzanych osób (karta Sr-3),
- pseudonimy przestępców (karta Sr-4),
- znaki szczególne (karta Sr-5).

Dodatkowo Rozkazem nr 15/59 z 30 listopada 1959 roku⁶⁷⁶ została utworzona Cen-
tralna Kartoteka Informacyjna, gdzie rejestracji podlegały osoby po przedstawieniu im zarzutu,
tymczasowo aresztowane, poszukiwane, zaginione oraz rozpracowywane. Wszystkie jednostki

⁶⁷³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 195–196.

⁶⁷⁴ AIPN Warszawa, Wyższa Szkoła Oficerska Ministerstwa Spraw Wewnętrznych im. Feliksa Dzierżyńskiego w Le-
gionowie 1944–1990, sygn. AIPN Bu 003263/18, Zarządzenie nr 00121/59 z 5 czerwca 1959 r. ministra spraw
wewnętrznych i instrukcja o tajnych współpracownikach organów MO, k. 1–43.

⁶⁷⁵ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 197.

⁶⁷⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 00105/2/2, Rozkaz nr 15/59 komendanta głównego MO z 6 lutego 1959 r.
w sprawie ścigania przestępstw nierządu karalnego, przeciwdziałania prostytucji oraz współdziałania MO w zwal-
czaniu chorób wenerycznych, k. 285–292.

miały obowiązek rejestrować takie osoby w nowo powstałej bazie CKI oraz każdorazowo sprawdzać przed czynnościami prowadzonymi z udziałem podejrzanego osoby⁶⁷⁷.

Nowe rodzaje spraw wprowadził rozkaz komendanta głównego MO nr 5/60⁶⁷⁸ z 20 lipca 1960 roku. W kwestii rozpracowania operacyjnego (wcześniej agenturalnego), uszczegółowiono jedynie czynności operacyjne. Podobnie jak wcześniej prowadzono je w stosunku do osób w celu potwierdzenia informacji, zbierania dowodów lub wykorzystaniu ich w procesie karnym.

Na 1 kwietnia 1961 roku w KP MO w Lęborku na poważniejszych przestępców recydywistów było prowadzonych 37 akt „dossier”. Akta były prowadzone na przestępców w następujących kategoriach: I – trzy osoby, II – 10, III – 17 oraz VI – siedem. Na terenie Lęborka znajdowało się 14 melin, z czego 13 było o charakterze prostytutcko-pijackim oraz jedna o charakterze przestępczym⁶⁷⁹. Organizacja pracy referatu wymagała poprawek, a w szczególności rozeznania na terenie wiejskim, gdzie nikt nie przeprowadzał planowo pracy operacyjnej. Należało też zmienić miejsca spotkań z TW, gdyż organizowanie w miejscach ich pracy groziło dekonspiracją⁶⁸⁰. W 1961 roku Referat Gospodarczy KP MO w Lęborku posiadał jednego TW⁶⁸¹. W roku kolejnym stan TW powiększył się o kolejnego współpracownika⁶⁸². Taki stan osobowy sieci utrzymał się do 1965 roku⁶⁸³.

KP MO w Lęborku w 1966 roku posiadała 70 kontaktów poufnych (KP). Z tego 30 przypadło na Referat Kryminalny oraz 40 na Referat dw. z Przestępczością Gospodarczą. Z Referatem Gospodarczym na 1 stycznia 1966 roku współpracowało dwóch TW, a stan do końca roku zwiększył się o cztery osoby⁶⁸⁴.

⁶⁷⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 197–198.

⁶⁷⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. Gd 0046/231/2, Rozkaz nr 5/60 komendanta głównego MO z 20 lipca 1960 r. wprowadzający do użytku służbowego Instrukcję o rozpracowaniach operacyjnych, k. 333–339.

⁶⁷⁹ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie z działalności KP MO w Lęborku za I kwartał 1961 r. z kwietnia 1961 r., k. 379–387.

⁶⁸⁰ Tamże, sygn. 0046/154, Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli całokształtu pracy operacyjnej w Referacie ds. Bezpieczeństwa KP MO Lębork za I kwartał 1961 r., k. 292–306.

⁶⁸¹ Tamże, sygn. 05/31/5, Zestawienie statystyczne o stanie pracy z siecią współpracowników MO w Pionie V za 1961 r., k. 1.

⁶⁸² Tamże, sygn. 05/31/6, Zestawienie statystyczne o stanie pracy z siecią tajnych współpracowników w pionie V za 1962 r., k. 3.

⁶⁸³ Tamże, sygn. Gd 05/31/9, Zestawienie statystyczne o stanie i wynikach współpracy z TW w pionie d/w z przestępczością gospodarczą w województwie gdańskim..., k. 3.

⁶⁸⁴ Tamże, sygn. 05/31/1, Zestawienie statystyczne o stanie i wynikach współpracy z TW w pionie d/w z przestępczością gospodarczą w województwie gdańskim, k. 2.

W 1966 roku funkcjonariusze Referatu Kryminalnego KP MO uzyskali 98 przydatnych informacji, z których osiem wykorzystano do wszczęcia dochodzeń, 35 do inwigilacji akt „dossier”, 25 do spraw poszukiwawczych, 20 do prowadzonych dochodzeń, pięć wysłano do innych jednostek KP, cztery przekazano do Referatu Gospodarczego, a jedną do SB. W przypadku Referatu do walki z przestępczością gospodarczą uzyskano 121 informacji. 19 wykorzystano do wszczęcia dochodzeń, 73 użyto w prowadzonych już dochodzeniach, 12 w sprawach operacyjnych, sześć przekazano do SB, pięć do innych jednostek MO, cztery do Referatu Kryminalnego, a dwie do Wydziału Morskiego KW MO w Gdańsku. Dodatkowo na podstawie kartoteki przestępców 79 osób zakwalifikowano do aktywnej inwigilacji, z czego 19 „dossier”, ujawniono 11 grup wymagających aktywnego rozpracowania, 73 osoby zakwalifikowano do okresowej inwigilacji, natomiast inwigilowanych nieletnich było 56⁶⁸⁵.

W 1969 roku minister spraw wewnętrznych wydał Instrukcję o inwigilacji i rozpracowaniu operacyjnym⁶⁸⁶, która wyróżniała inwigilację podstawową i szczególną. Inwigilacji podstawowej poddawano osoby podejrzane o popełnienie przestępstw, których nie objęto inwigilacją szczególną i mogli ją prowadzić dzielnicowi i posterunkowi. Z kolei inwigilacji szczególnej podlegała każda osoba skazana przynajmniej dwukrotnie prawomocnym wyrokiem za przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu oraz mieniu. Dodatkowo osoba taka musiała działać z chęci zysku, innych niskich pobudek lub w zorganizowanej grupie przestępczej. Tym rodzajem inwigilacji objęto również osoby podejrzewane o dokonywanie tego rodzaju przestępstw. Inwigilacje mogli prowadzić jedynie funkcjonariusze ogniw operacyjno-dochodzeniowych i operacyjnych. Dodatkowo komendanci powiatowi i naczelnicy wydziałów operacyjnych mogli upoważnić do wykonywania takich czynności komendantów posterunków MO.

Na terenie województwa gdańskiego w latach 1968–1969 we wszystkich służbach MO odnotowano wzrost TW o 5%. Największy wzrost (do 9,4%) nastąpił w pionie do walki z przestępczością gospodarczą. Jedyne spadki (o 3,7%) TW zanotowano wśród służby kryminalnej⁶⁸⁷.

⁶⁸⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Odpowiedź komendanta powiatowego na pismo z 20 grudnia 1966 r., Ldz. AD-02230/66, k. 392–393.

⁶⁸⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 206.

⁶⁸⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli służby Milicji Obywatelskiej woj. gdańskiego przez oficerów KG MO w drugim kwartale 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 19.

W 1968 roku KP MO w Lęborku posiadała na stanie 13 TW; stan ten do 1969 roku zwiększył się do 26. W wyniku weryfikacji przydatności współpracowników na koniec roku pozostało 21 TW, z których dziewięciu współpracowało z funkcjonariuszami z referatu do walki z przestępczością gospodarczą. Współpracownicy działający w zakresie przestępstw gospodarczych nie prowadzili inwigilacji dla milicji podejrzanych osób. Inaczej wyglądała współpraca TW z funkcjonariuszami do walki z przestępczością kryminalną. W tym zakresie w 1969 roku i w pierwszej połowie 1970 roku około 50,6% informacji uzyskanych od TW dotyczyło osób inwigilowanych. W 1969 roku na podstawie Zarządzenia nr 028/69 MSW zakwalifikowano do inwigilacji podstawowej 46 osób, natomiast 15 osób do inwigilacji szczegółowej⁶⁸⁸. W wyniku dobrej współpracy służby kryminalnej z dzielnicowymi w KP MO w Lęborku oraz posterunku MO w Łebie funkcjonariusze operacyjni w 1969 roku otrzymali 140 informacji o zaistniałych przestępstwach⁶⁸⁹.

Duży wpływ na bezpieczeństwo miały informacje uzyskane od informatorów, których w 1972 roku w powiecie było 205. Milicjanci wiedzę o zaistniałych przestępstwach i niebezpiecznych zjawiskach zdobytą dzięki informatorom, mogli odpowiednio wykorzystać w działaniach operacyjnych⁶⁹⁰.

W 1973 roku funkcjonariusze przeprowadzili 63 inwigilacje, z czego pięć w sprawach bandyckich, 33 do włamań, 22 do kradzieży oraz trzy do innych przestępstw. W roku 1974 zanotowano wzrost liczby przeprowadzonych inwigilacji do 93: pięć w sprawach bandyckich, 39 do włamań, 41 do kradzieży oraz osiem do innych przestępstw. W zakresie walki z przestępczością gospodarczą w latach 1973–1974 nie przeprowadzono żadnej inwigilacji⁶⁹¹.

⁶⁸⁸ Tamże, Sprawozdanie z kontroli KP MO w Lęborku przeprowadzonej 1–17 czerwca 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 315–316.

⁶⁸⁹ Tamże, Protokół z kontroli realizacji głównych działań MO na lata 1968/1970 przez pion Prewencji i Ruchu Drogowego KW MO Gdańsk i podległych jednostek MO z 17 lipca 1970 r., k. 102.

⁶⁹⁰ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP PZPR w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej, k. 12.

⁶⁹¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 460/451, Zestawienie o stanie inwigilacji podstawowej prowadzonej przez posterunkowych MO w latach 1973–1974, k. 135.

Rozdział III

WSPÓŁPRACA Z INSTYTUCJAMI I ORGANIZACJAMI WSPOMAGAJĄCYMI DZIAŁALNOŚĆ MILICJI OBYWATELSKIEJ W POWIECIE LĘBORSKIM

3.1. Współpraca z organizacjami wspomagającymi MO

Pierwszą organizacją wspomagającą działania milicji zarówno na terenie powiatu lęborskiego, jak i całej Polski była Wiejska Straż Porządkowa, która oficjalnie pomagała w poprawie bezpieczeństwa publicznego. Organizacja została powołana 19 kwietnia 1945 roku przez wojewodę białostockiego, co oficjalnym Rozkazem z 23 kwietnia 1945 roku poparł komendant główny MO. Następnie idea utworzenia Wiejskiej Straży Porządkowej jako wspomagającej MO w skali całego kraju została zaaprobowana przez Ministerstwo Administracji Publicznej⁶⁹². Według zarządzenia wydanego przez KW MO na 15 rodzin powinien przypadać jeden strażnik WSP posiadający broń⁶⁹³.

Rozporządzeniem wojewody gdańskiego Wiejską Straż Porządkową w powiecie powołano 28 sierpnia 1945 roku. Zgodnie z rozporządzeniem WSP miała zostać utworzona w powiatach przyłączonych do województwa gdańskiego i być organem pomocniczym MO. Do jej głównych zadań należało czuwanie zarówno nad bezpieczeństwem osobistym, jak i bezpieczeństwem mienia polskich przesiedleńców. Strażników rekrutowano z osiedleńców, którzy cieszyli się dobrą opinią i największym zaufaniem społecznym mieszkańców wsi. Kandydaci byli mianowani na strażników przez starostę we współpracy z komendantem MO i UBP. Służba była ochotnicza oraz bezpłatna, a strażnicy pełnili ją w ubraniach cywilnych z białą-czerwoną opaską na lewym ramieniu z napisem WSP i nazwą gminy⁶⁹⁴.

Zgodnie z Zarządzeniem zastępcy pełnomocnika rządu na obwód Lębork z 14 listopada 1945 roku służba w powiecie dzieliła się na dzienną i nocną. Skład każdej służby liczył cztery osoby – trzech strażników oraz ich dozór. Wartownicy zmieniali się co cztery godziny. Komen-

⁶⁹² P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957*, Olsztyn 2004, s. 232–233.

⁶⁹³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny miesięczny za styczeń 1946 r. z 5 lutego 1946 r., k. 58.

⁶⁹⁴ Archiwum Państwowe Koszalin O/Słupsk, PRN i WP, sygn. 31, Utworzenie Wiejskich Straży Porządkowych i organizacja wart nocnych, 1945–1946, k. 5.

dant WSP miał obowiązek prowadzenia pisemnej kontroli służby wartowników oraz był odpowiedzialny za utrzymanie czystości i stanu użytkowego karabinów. Broń i amunicja były przekazywane przy zmianie wartowników. Podstawowym ich obowiązkiem po zmierzchu było zatrzymywanie i rozpoznanie nadchodzących osób zgodnie z określoną procedurą. Jeden z wartowników stawał w miejscu ochronnym, z którego mógł dobrze obserwować teren z bronią gotową do użycia i głośno wołał „Stój! Kto idzie?!”. Po dwukrotnym wezwaniu, jeśli nie było odzewu, wołał „Stój! Będę strzelał!” i w razie nieposłuszeństwa strzelał w powietrze i wraz z pozostałymi wartownikami udawał się w pościg za zbiegiem. W przypadku, gdy osoba zatrzymała się na wezwanie, członek WSP pozostając w miejscu ochronnym wypytywał o szczegóły znalezienia się po zmierzchu na terenie wsi. Broni można było użyć w celu unieszkodliwienia napadu, w razie napotkania czynnego oporu, w celu wymuszenia natychmiastowego złożenia broni oraz w przypadku osoby, która nie odpowiedziała na trzykrotne wezwanie. Podczas służby nie wolno było używać alkoholu. Lokal strażników WSP był jednocześnie izbą zatrzymań z założeniem, że osoba zatrzymana może w niej przebywać jedynie do zmiany dziennej⁶⁹⁵.

W okresie sprawozdawczym od 19 października 1945 do 4 listopada 1945 roku na terenie podległym posterunkowi MO Choczewo w miejscowości Keszaków WSP uniemożliwiła dokonanie napadu rabunkowego zabijając w ciężkiej walce żołnierzy radzieckich⁶⁹⁶.

Zarówno na terenie kraju, jak i w powiecie WSP nie miała znaczących osiągnięć. Szybko oceniono, że służba nie spełniała zakładanych oczekiwań milicji. Strażnicy nadużywali władzy oraz w znacznym stopniu lekceważyli obowiązki służbowe. Żywot Wiejskiej Straży Porządkowej był krótki, gdyż rozwiązanie organizacji nastąpiło już w 1946 roku⁶⁹⁷. Likwidacja WSP w województwie gdańskim rozpoczęła się po wydaniu rozkazu przez komendanta wojewódzkiego z 28 lutego 1946 roku⁶⁹⁸. Zbiegła się ona w czasie powołania nowej organizacji wspomagającej MO, tj. ORMO. Obok ORMO z 10-dniowym opóźnieniem powstała również inna organizacja porządkowa, Straż Obywatelska⁶⁹⁹, która jednak była dużo mniej znana⁷⁰⁰.

⁶⁹⁵ AP Gdańsk, Urząd Wojewódzki Gdański, sygn. 10/1164/0/13.2/1426, Zarządzenie zastępcy Pełnomocnika Rządu na Obwód Łębork z 14 listopada 1945 r. w sprawie organizacji Wiejskiej Straży Porządkowej w powiecie, k. 77–81.

⁶⁹⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu polityczno-wychowawczego KP MO w Łęborku od 19 października do 4 listopada 1945 r., k. 39.

⁶⁹⁷ T. Pączek, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1989: rozwój organizacyjny i rola w aparacie represji PRL*, [w:] „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1 (10), s. 85–130.

⁶⁹⁸ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 110.

⁶⁹⁹ Dz.U. 1946, nr 10, poz. 71.

⁷⁰⁰ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 234.

Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej została powołana do życia uchwałą Rady Ministrów z 21 lutego 1946 roku⁷⁰¹, która nakazywała ministrowi bezpieczeństwa zorganizowanie oddziałów ORMO. Do jej zadań miało należeć: wzmocnienie szeregów MO przy zwalczaniu bandytyzmu, udzielanie pomocy organom MO oraz przygotowanie rezerw dla uzupełnienia szeregów MO. W celu wykonania wcześniejszej uchwały minister bezpieczeństwa publicznego wydał Rozporządzenie z 22 lutego 1946 roku⁷⁰² regulujące tryb i formę organizowania ORMO⁷⁰³. Wymienione akty prawne nie rozwiązywały niektórych kwestii organizacyjnych, np. powoływanie komendantów ORMO. MBP zalecało rekrutację wśród funkcjonariuszy MO, natomiast KG MO Franciszek Józwiak obstawał przy mianowaniu na te stanowiska osób cywilnych⁷⁰⁴.

25 lutego 1946 roku w KW MO w Gdańsku odbyło się zebranie, w którym udział wzięli z ramienia MO komendant wojewódzki płk Ignacy Borkowski, szef Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego płk Mrozek oraz przedstawiciele wojewódzcy komitetów PPR i Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS)⁷⁰⁵. Podczas debaty uchwalono stworzenie Wydziału ORMO przy KW MO w Gdańsku, a odpowiedzialnym za zorganizowanie ORMO w województwie gdańskim został komendant wojewódzki ORMO por. Darmochwał. Na początku tworzeniem ORMO zajęły się ugrupowania polityczne wraz ze związkami zawodowymi kierując swoich członków w szeregi ORMO i obsadzając ich stanowiskami komendantów i ich zastępców. Choć powołanie jednostek ORMO w województwie gdańskim rozpoczęło się pod koniec lutego, na terenie powiatu lęborskiego nastąpiło to dopiero w kwietniu 1946 roku. 25 kwietnia 1946 roku liczba członków ORMO zadeklarowanych w województwie gdańskim wynosiła 1503 osoby. Województwo gdańskie było trudnym terenem do tworzenia jednostek ORMO, gdyż większy teren składał się z Ziemi Odzyskanych, na których duży odsetek ludzi należał do narodowości niemieckiej. Ponadto z uwagi na usytuowanie terenu (porty morskie) doprowadziły do zainteresowania terenem państw zachodnich wysyłając tam swój wywiad oraz popierając grupy antykomunistyczne. Podczas obchodów święta 1 Maja 1946 roku w pochodzie

⁷⁰¹ Uchwała ta nie została opublikowana w Dzienniku Urzędowym.

⁷⁰² AIPN, MBP, sygn. 33, Zarządzenie ministra bezpieczeństwa publicznego o utworzeniu Ochotniczych Oddziałów Rezerwy Milicji Obywatelskiej z 22 lutego 1946 r.

⁷⁰³ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 235.

⁷⁰⁴ J. Pytel, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej 1946–1989*, Warszawa 2009, s. 43.

⁷⁰⁵ Polska Partia Socjalistyczna została utworzona 17–23 listopada 1892 roku w Paryżu podczas tzw. zjazdu paryskiego; zob.: J. Tomicki, *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1948*, Warszawa 1983.

brało udział 1500 członków ORMO z 1557 zatwierdzonych ormowców. Tego dnia formacja liczyła jeszcze 2607 niezatwierdzonych członków. Z nowo zwerbowanych ormowców przy każdym posterunku MO tworzone drużyny i plutony, które współpracowały z jednostkami MO zapewniając porządek i bezpieczeństwo publiczne w trakcie patrolowania terenu, wystawiając warty i posterunki ochronne przy lokalach wyborczych, obiektach państwowych, pomieszczeniach zajmowanych przez partie polityczne czy drukarnie⁷⁰⁶.

W dużej mierze działalność ORMO na terenie Lęborka była fikcyjna. Większość członków pozostawała aktywna jedynie na papierze, gdzie w statystykach wykazywano stały rozwój organizacji. Członkowie ORMO udzielali się głównie w czasie obowiązkowych czynów społecznych, które były organizowane wspólnie z pracownikami MO lub w czasie uroczystości państwowych. Część z osób wstępowała w szeregi ORMO jedynie dla uzyskania szeregu przywilejów, takich jak dostęp do towarów deficytowych czy szybszy awans⁷⁰⁷.

27 sierpnia 1946 roku w gmachu Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Lęborku odbyło się zebranie organów bezpieczeństwa; debatowano na temat skoordynowania działań w celu podniesienia bezpieczeństwa w powiecie. Podczas spotkania podjęto decyzję o utrzymaniu na stanowisku komendanta ORMO Mieczysława Mandeltorta, natomiast na jego zastępcę o wyznaczeniu ob. Jackowskiego⁷⁰⁸. Formacja ORMO miała zostać zwiększona do 500 ludzi złożonych z członków PPR i PPS. W trakcie spotkania postanowiono, że od 1 września 1946 roku odpowiednią liczbę ormowców, którzy w ww. terminie przystąpią do nocnych patroli zaopatrzyć w broń. Formę patroli miał ustalać miejscowy organ bezpieczeństwa w uzgodnieniu z komendantem garnizonu. Oprócz ORMO na rzecz poprawy bezpieczeństwa działało również SOMP⁷⁰⁹ pod dowództwem komendanta. Ten miał zostać skierowany przez Powiatowy Komitet PPR w Lęborku⁷¹⁰.

Na 5 sierpnia 1946 roku w powiecie lęborskim było oficjalnie zarejestrowanych 179 członków ORMO, z czego jedynie 82 brało czynny udział w ćwiczeniach szkoleniowych. Członkowie ORMO do dyspozycji mieli 150 sztuk broni typu KBK i KB oraz pięć sztuk PPSZ.

⁷⁰⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 464/15389, Historia ORMO województwa gdańskiego, k. 3.

⁷⁰⁷ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 689.

⁷⁰⁸ Ob. Jackowski – zdemobilizowany oficer I Armii WP.

⁷⁰⁹ Nazwa SOMP pojawiła się tylko w jednym dokumencie: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania... Brak jest jakichkolwiek dodatkowych sprawozdań dotyczących SOMP. Nazwa nigdzie nie została rozwinięta i mogła oznaczać Służbę Ochrony Mienia Publicznego lub Państwowego.

⁷¹⁰ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania władz ogólnych z organami bezpieczeństwa w sprawie skoordynowania działań podnoszących bezpieczeństwo w powiecie lęborskim z 27 sierpnia 1946 r., k. 116.

Problem jednak stanowił utrudniony do niej dostęp, gdyż cały zapas znajdował się w Komendzie Powiatowej MO w Lęborku, natomiast członkowie ORMO należeli do 10 posterunków na terenie całego powiatu⁷¹¹.

Tabela 43. Stan osobowy ORMO w posterunkach powiatu lęborskiego na 5 sierpnia 1946 roku

Jednostka	Stan osobowy
Lębork miasto	40
Posterunek Łeba	12
Posterunek Wicko	12
Posterunek Cewice	24
Posterunek Gniewino	15
Posterunek Choczewo	21
Posterunek Nowa Wieś	17
Posterunek Łęczyce	13
Posterunek Rozłazino	8
Posterunek Łebień	17
Razem	179

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/54, t. 26, Stan organizacyjny ORMO w powiecie lęborskim z 8 sierpnia 1946 r., k. 171.

Każdego miesiąca przybywało ochotników wstępujących w szeregi ORMO. Na 23 września 1946 roku członków ORMO w powiecie było 270, z czego 230 posiadało legitymacje. Z uwagi na fakt dynamicznego naboru nowych członków organizacja została wyposażona w dodatkowe sztuki broni, które znajdowały się od tej pory we wszystkich posterunkach⁷¹². W październiku oficjalnie zarejestrowanych członków ORMO było 309, z czego 85 należało do posterunków miejskich, natomiast 224 do posterunków gminnych⁷¹³.

Komendant główny Milicji Obywatelskiej 17 września 1946 roku wydał rozkaz nr 187 w sprawie organizacji i zakresu działania Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej⁷¹⁴. Na pod-

⁷¹¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Stan organizacyjny ORMO w powiecie lęborskim z 8 sierpnia 1946 r., k. 171.

⁷¹² Tamże, Sprawozdanie Powiatowej Komendy ORMO w Lęborku za wrzesień 1946 r. z 23 września 1946 r., k. 174.

⁷¹³ Tamże, Sprawozdanie Komendanta Powiatowego KP MO w Lęborku za październik 1946 r., k. 243.

⁷¹⁴ Tamże, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz Nr 187 komendanta głównego MO z 17 września 1946 r. w sprawie organizacji i zakresu działania ORMO, k. 89–91.

stawie zarządzenia ministra bezpieczeństwa publicznego z 22 lutego 1946 roku i Instrukcji wykonawczej komendanta głównego MO z 1 marca 1946 roku zgodnie z rozkazem oddziały ORMO miały być tworzone przy terenowych jednostkach MO. Struktura jednostek była tworzona na takiej samej zasadzie, jak w Wojsku Polskim. Najniżej w strukturze znajdowała się drużyna z liczbą najmniej siedmiu członków, następnie pluton, w skład którego wchodziły 3–4 drużyny. Z kolei kompania składała się z 3–4 plutonów, a największa siła była w batalionie, gdzie znajdowały się 3–4 kompanie. Na czele oddziałów ORMO stał dowódca, wybierany przez komendantów ORMO wojewódzkich, powiatowych czy równoległych. Podczas wyboru dowódcy komendanci mieli brać pod uwagę stopnie wojskowe, które członkowie wcześniej uzyskali w wojsku. Jednostki ORMO były podległe komendantowi MO zgodnie z właściwością miejscową, a jego zastępcą był komendant do spraw ORMO. Na szczeblu powiatowym dowódcą ORMO był komendant powiatowy ORMO, który prowadził nadzór i kontrolę nad organizacją, wyszkoleniem jej członków oraz pełnieniem służby. Komendant powiatowy ds. ORMO w zakresie obowiązków mógł organizować i przeprowadzać kwartalne ćwiczenia czy akcje w terenie. Akcje organizowano i przeprowadzano pod kierownictwem komendanta powiatowego. Z rozkazu komendanta powiatowego jego zastępca mógł wydać zarządzenia podległym sobie jednostkom ORMO. Każdy dowódca był odpowiedzialny za wyszkolenie i dyscyplinę w swoich szeregach. Dowódca ORMO miał za zadanie przeprowadzanie szkoleń programowych w zakresie warunków służby na danym terenie, organizował wykłady, ćwiczenia oraz przeprowadzał zajęcia praktyczne ukazując fach milicyjny. Miał też pieczę nad uzbrojeniem, prowadził ewidencję członków czy rejestr odbytych szkoleń. Obowiązki spoczywały również na członkach ORMO, którzy musieli uczestniczyć w czterech trybach mobilizacji. W czasie pierwszego, najmniej uciążliwego, normalne zajęcia odbywały się regularnie, a ormowcy mieli na nie przychodzić punktualnie uczestnicząc w zajęciach programowych w jednostkach ORMO. Ormowcy musieli podporządkować się wszelkim zarządzeniom swoich przełożonych. Kolejnym etapem mobilizacji był stan pogotowia, w wyniku którego jednostka i poszczególni członkowie ORMO (będący w stanie pogotowia) mieli za zadanie przybyć w wyznaczone miejsce określone w instrukcji lub zarządzeniu komendanta MO. Członkowie ORMO postawieni w stan pogotowia musieli być gotowi do użycia w jak najkrótszym czasie, uzbrojenie powinno być przygotowane w jednostkach ORMO i gotowe do natychmiastowego wydania. Powołane jednostki ORMO powinny utrzymywać stałą łączność z komendantem ORMO, a także z sąsiednimi jednostkami ORMO. Wyższym stanem gotowości był stan czujności, w którym jednostki ORMO

działały identycznie jak w stanie pogotowia wystawiając jedynie posterunki oraz patrole w miejscu swojego postoju. Najwyższym stanem mobilizacji członków ORMO był stan ostrej gotowości, podczas którego obowiązywały zasady stanów niższych; ponadto członkowie ORMO przebywali w miejscach jednostek alarmowych. Członkowie powołani do stanu ostrej gotowości musieli być ubrani i uzbrojeni; bez wyjątku byli zobowiązani przestrzegać tajemnic służbowych dotyczących składu osobowego, rozmieszczeń w terenie czy planowanych działań w terenie⁷¹⁵.

W szeregach ORMO przystąpiono do szkolenia w zakresie służby fachowo-milicyjnej oraz do pracy polityczno-wychowawczej. Wielu ormowców ginęło w walce o bezpieczeństwo miejscowej ludności. W powiecie lęborskim takimi byli polegli Marian Majewski i Bolesław Tamborski. Pomimo ciężkiej służby do formacji zgłaszało się coraz więcej osób, osiągając w grudniu 1946 roku liczbę 3252 członków. W okresie przedwyborczym członkowie ORMO zostali powołani do uzupełnienia wolnych etatów MO i w okresie dwumiesięcznym pełnili służbę w milicji. Ormowcy zostali skoszarowani, a z ich członków utworzono plutony przy komendach MO, które brały czynny udział w służbach patrolowych oraz podczas akcji na bandy działające na terenie województwa gdańskiego⁷¹⁶.

Komendantura sierż. Mieczysława Mandeltorta została zatwierdzona na podstawie decyzji płk. Borkowskiego, komendanta wojewódzkiego MO. W styczniu 1947 roku nastąpiła natomiast zmiana na stanowisku zastępcy komendanta ORMO, które objął Józef Mackiewicz⁷¹⁷.

Niezgodność występująca w dokumentach pokazuje, że w sprawozdaniu za styczeń 1947 roku Mandeltort był komendantem ORMO, a jego zastępcą Józef Mackiewicz. Natomiast w sprawozdaniu za czerwiec znajduje się informacja, że na podstawie redukcji został zwolniony komendant powiatowy Józef Mackiewicz, a jego etat zajął Mandeltort⁷¹⁸.

W 1947 roku w organizacji było 347 członków, działali w dziewięciu gminnych posterunkach i jednym miejskim. Jednostki ORMO otrzymały 50 sztuk broni typu KB, 100 KBK i 50 PPSZ-y, z czego wydano 20 KB, 60 KBK i dwie PPSZ-e⁷¹⁹.

⁷¹⁵ Tamże.

⁷¹⁶ Tamże, sygn. 464/15389, Historia Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej województwa gdańskiego opracowana przez komendanta wojewódzkiego ORMO w Gdańsku w 1948 r., k. 4.

⁷¹⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 464/15391, Załącznik nr 2 Stan ilościowy – szczebla jednostek powiatowych ORMO do sprawozdania dotyczącego sytuacji politycznej w terenie z 9 stycznia 1947 r., k. 6.

⁷¹⁸ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne Komend ORMO województwa gdańskiego za czerwiec 1947 r., k. 42.

⁷¹⁹ Tamże, Wykaz członków ORMO oraz jednostek w poszczególnych powiatach i miastach w styczniu 1947 r., k. 10.

ORMO w 1947 roku na terenie powiatu posiadała również jednostki do zadań specjalnych, które wyszczególnione są w poniższej tabeli. W dostępnych materiałach brak jest informacji, jaki zakres obowiązków posiadały ww. jednostki, jednakże występowały one również w innych miastach województwa gdańskiego⁷²⁰.

Tabela 44. Liczba członków jednostek do zadań specjalnych ORMO w poszczególnych posterunkach na terenie powiatu lęborskiego w styczniu 1947 roku

Jednostka	Stan osobowy	Dowódca
Lębork miasto	35	Józef Mackiewicz
Posterunek Łeba	10	Czesław Ulowski
Posterunek Wicko	10	Józef Grzybowski
Posterunek Cewice	10	Benedykt Trzebiatowski
Posterunek Rozłazino	10	Władysław Lewandowski
Posterunek Choczewo	10	Władysław Wojdat
Posterunek Gniewino	10	Leon Bigdowski
Posterunek Nowa Wieś	10	Marcin Kryk

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 464/15391, Wykaz członków ORMO oraz jednostek w poszczególnych powiatach i miastach w styczniu 1947 r., k. 11.

W województwie gdańskim na 1 marca 1947 roku ogólny stan ORMO wynosił 2242 członków i zmieniał się po różnego rodzaju selekcjach nieprzydatnych i niezdiscyplinowanych osób. Członkowie ORMO zasilali swymi ludźmi szeregi MO, UB, KBW i WP. W marcu 1947 roku ormowcy z województwa gdańskiego skierowali do MO 468 spraw o przestępstwa, natomiast do UB zostało skierowanych 112 spraw⁷²¹.

8 kwietnia 1947 roku Komendant Główny MO wydał Rozkaz nr 216 w sprawie unormowania pracy inspektorsko-rewizyjnej w jednostkach Milicji Obywatelskiej wraz z instrukcją przeprowadzania kontroli w jednostkach Milicji Obywatelskiej⁷²². Zgodnie z instrukcją do zrealizowania kontroli zobowiązani byli komendanci jednostek organizacyjnych MO lub wyznaczonych inspektorów, szefowie niektórych wydziałów lub oddelegowani funkcjonariusze⁷²³. W trakcie kontroli ORMO inspektor dokonywał sprawdzenia zorganizowanych programów

⁷²⁰ Tamże, k. 11.

⁷²¹ Tamże, sygn. 464/15389, Historia ORMO województwa gdańskiego, opracowana przez komendanta wojewódzkiego ORMO w Gdańsku w 1948 r., k. 5.

⁷²² Tamże, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 216 komendanta głównego MO z 18 kwietnia 1947 r. w sprawie unormowania pracy inspektorsko-rewizyjnej w jednostkach MO, k. 117.

⁷²³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Instrukcja o przeprowadzaniu kontroli w jednostkach MO, k. 118–130.

szkoleniowych, zabezpieczenia czy konserwacji broni, a także przynależność partyjną. Podczas inspekcji kontroler miał za zadanie zweryfikowanie, czy w jednostce została opracowana instrukcja alarmowa, racjonalnie wykorzystuje się ormowców w służbie pomocniczej, zaopatrzenie w żywność i inną pomoc w trakcie służby⁷²⁴.

Tabela 45. Stan jednostek ORMO w poszczególnych posterunkach na terenie powiatu łębskiego w lipcu 1947 roku

Jednostka	Numer plutonu	Liczba drużyn
Posterunek MO Łębork	I	4
Posterunek MO Łeba	II	4
Posterunek MO Łebunia	III	3
Posterunek MO Łęczyce	IV	4
Posterunek MO Łebień	V	4
Posterunek MO Choczewo	VI	4

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Sprawozdanie z działalności ORMO powiatu łębskiego za lipiec 1947 r., k. 158–159.

W lipcu 1947 roku w powiecie łębskim stan osobowy jednostek ORMO wynosił 250 osób podzielonych na sześć plutonów oraz 23 drużyny, co przedstawia tabela 44. Formacja miała do dyspozycji 100 sztuk broni typu KBK, 50 KB oraz 20 PPszy. Członkowie ORMO od 13 do 23 lipca 1947 roku brali udział w służbie pomocniczej oraz patrolowaniu terenu w czasie ostrego pogotowia na terenie powiatu. Do każdego posterunku było przydzielonych dwóch członków ORMO, którzy odbywali 24-godzinne zmiany⁷²⁵.

W lutym 1948 roku Jan Kopa, ormowiec z Łęborka, ustalił sprawcę nielegalnego handlu tytoniem. Natomiast dzięki współpracy MO i ORMO po przeszukaniu u sołtysa Nowej Wsi ujawniono ukryte meble i narzędzia rolnicze⁷²⁶.

Między lipcem a listopadem 1948 roku komendant Mandeltort został oddelegowany na kurs kierowników jednostek MO w Łodzi, w tym okresie jego obowiązki powierzono sierż. Albinowi Elbardowi z aparatu polityczno-wychowawczego⁷²⁷.

⁷²⁴ Tamże.

⁷²⁵ Tamże, sygn. 05/3/4, Sprawozdanie z działalności ORMO powiatu łębskiego za lipiec 1947 r., k. 158–160.

⁷²⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 464/15391, Cyfrowy wykaz ORMO za październik 1948 r., k. 60–61.

⁷²⁷ Tamże, Cyfrowy wykaz ORMO za październik 1948 r., k. 62–63.

Po otrzymanym Rozkazy z KG MO z 3 listopada 1948 roku (L.dz. 0763-Sp/48) KW MO w Gdańsku wydała Rozkaz nr 64 podległym sobie jednostkom o przeprowadzeniu weryfikacji wśród członków ORMO. Weryfikacja miała zostać zakończona do 15 grudnia 1948 roku⁷²⁸.

Mieczysław Mandeltort pełnił funkcję komendanta ORMO powiatu lęborskiego do 31 marca 1950 roku, gdy na podstawie Rozkazu KG MO nr 97 został zwolniony. Dowódcą ORMO w powiecie został p.o. plut. Jastrzębski, pełniący wcześniej funkcję dowódcy drużyny⁷²⁹. Kolejnym komendantem powiatowym został Jan Bajorek, mianowany Rozkazem KG MO nr 266/50 z 14 lipca 1950 roku⁷³⁰.

Dla przykładu w okresie sprawozdawczym za luty 1950 roku ormowcy Brandowski i Banuszczyk złożyli raport o ujawnionych dwóch sprawcach przestępstw nielegalnego posiadania broni⁷³¹. W kolejnym miesiącu ormowiec Stanisław Domarus doprowadził do wykrycia sprawcy podpalenia lasu, a Józef Mrożek doprowadził do młynarza nielegalnie skupującego zboże⁷³².

Tak labilna liczba członków ORMO związana była z ciągłymi weryfikacjami oraz tym, że w latach 1946–1949 od kandydatów dołączających w szeregi ORMO nie wymagano przedstawiania życiorysów, co skutkowało przedostawaniem się do formacji osób z kryminalną przeszłością⁷³³.

W styczniu 1950 roku jednostka ORMO w powiecie lęborskim składała się z jednego batalionu, jednej kompanii, 12 plutonów i 57 drużyn. Wśród ormowców największa liczba osób należała do PZPR – 269 członków, do SL – sześciu, SD – jeden, ZMP – 28, natomiast 111 było bezpartyjnych. Ormowcy wywodzili się ze środowiska robotniczego – 254 osoby i chłopskiego – 160 osób. Jeden członek był pochodzenia inteligenckiego. W okresie sprawozdawczym 60 członków ORMO przepracowało ogólnie 324 godziny w patrolach, konwojach czy zabezpieczeniu imprez. 124 członków ORMO należało również do OSP, 20 pracowało w zawodowej straży pożarnej⁷³⁴.

⁷²⁸ Tamże, Część opisowa sprawozdania sytuacyjnego ORMO województwa gdańskiego za listopad 1948 r., k. 84–85.

⁷²⁹ Tamże, Część opisowa sprawozdania sytuacyjnego ORMO województwa gdańskiego za marzec 1950 r., k. 135.

⁷³⁰ Tamże, Wykaz obsady etatów KW ORMO – Gdańsk, k. 167.

⁷³¹ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne z działalności ORMO województwa gdańskiego za luty 1950 r., k. 125.

⁷³² Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne z działalności ORMO województwa gdańskiego za marzec 1950 r., k. 136.

⁷³³ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne z działalności ORMO wojewódzkiego inspektoratu ORMO za maj 1951 r., k. 247.

⁷³⁴ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 464/15092, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za luty 1950 r., k. 179–180.

Tabela 46. Układ sił ORMO powiatu lęborskiego na tle województwa gdańskiego w latach 1947–1951

Lata	Województwo	Powiat
	Liczba członków	Liczba członków
Styczeń 1947	3127	347
Luty 1947	4045	350
Styczeń 1948	2265	228
Lipiec 1948	3409	331
Październik 1948	4488	332
Listopad 1948	6019	328
Styczeń 1950	4719	415
Luty 1950	4753	410
Kwiecień 1950	5240	431
Grudzień 1950	3712	355
Styczeń 1951	3742	
Kwiecień 1951	3849	
Czerwiec 1951	3882	312
Wrzesień 1951	3900	325

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 464/15092, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za luty 1950 r., k. 179–180.

Tabela 47. Przynależność partyjna członków ORMO w powiecie lęborskim w latach 1946–1950

Lata	Przynależność partyjna członków ORMO								
	PPR	PPS	SL	SD	SCh	ZWM	TUR	Inne	Bezpartyjni
IX 1946	84	12	3	2	58	14	16	10	11
I 1947	150	20	7	1	42	25	7	26	69
VII 1947	157	26	8	–	24	11	2	1	21
IX 1947	144	29	5	–	24	8	2	2	21
XII 1947	146	29	6	–	–	9	2	–	48
III 1948	206	18	6	–	–	9	2	–	46
I 1949	204	26	9	–	–	–	–	21	124
I 1950	269	–	6	1	–	–	–	28	111

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 464/15092, Sprawozdania miesięczne z działalności Inspektoratu ORMO przy KP MO w Lęborku za 1950 r.

Członkowie ORMO realizowali szereg zadań w celu zabezpieczenia dóbr mienia sektora państwowego i spółdzielczego. W kwietniu 1950 roku ormowcom wydano 46 broni typu KBK w celu zabezpieczenia wspomnianych obiektów. W ciągu dnia broń była przechowywana w posterunkach, a gdy odległość była duża, w specjalnych przechowalniach mieszczących się

w zakładach produkcyjnych. W części opisowej do sprawozdania w punkcie 17. znajdziemy informację, że ormowcy nie byli umundurowani, lecz na polecenie KW ORMO sporządzono imienny wykaz 30 najbardziej aktywnych ormowców, którzy otrzymali je w ramach premii. Podobnie jak z umundurowaniem, ormowcy borykali się z problemem braku środków transportu. Nie został im zakupiony ani rower, ani motocykl, na których zakup miała wydać zezwolenie KW ORMO. Ponadto w kwietniu 1950 roku dokonano reorganizacji w jednostkach ORMO, sporządzono listę osób wytypowanych na nowych dowódców jednostek ORMO⁷³⁵. W maju 1950 roku po zweryfikowaniu w myśl Okólnika nr 9/50 KW ORMO zostało wydalonych 12 ormowców. Powodem wyrzucenia był fakt, że okazali się wrogami spółdzielni produkcyjnych, inni należeli do Armii Krajowej. Najpoważniejszymi zarzutami, które spowodowały wydalenie z ORMO dwóch członków, była przynależność jednego z nich do Hitlerjugend, drugi zaś jako podoficer służył w wojsku niemieckim⁷³⁶. Również w maju 1950 roku ormowcy powiatu lęborskiego nie doczekali się zakupu roweru czy umundurowania. Komendant powiatowy ORMO wysłał pismo do KW ORMO z pytaniem, czy członkowie mogą z własnych środków i dla własnych potrzeb kupić umundurowanie⁷³⁷.

W lipcu 1950 roku w ramach premii zostało przydzielone umundurowanie dla 20 członków ORMO, a dodatkowo zastępca komendanta otrzymał z KW MO służbowy rower. W lipcu 1950 roku 54 ormowców zostało wykorzystanych przez posterunki MO do służb patrolowo-obchodowych⁷³⁸. Pod koniec 1950 roku w powiecie lęborskim było 346 członków ORMO, którzy byli podzieleni na 12 plutonów, pięć drużyn samodzielnych i dwie drużyny luźne. Przynależność partyjna nie zmieniła się w porównaniu ze stanem z początku roku. Najwięcej, bo aż 225 należało do PZPR, 21 – do ZMP, pięciu było w ZSL, a jeden członek był w SD. Bezpartyjnych osób było 94. W grudniu 1950 roku podczas służb patrolowych uczestniczyło 56 ormowców, którzy przeprowadzili łącznie 449 godzin, natomiast 11 członków wykorzystano podczas wart, gdzie ormowcy odbyli 78 godzin. 87 członków ORMO należało do 34 ochotniczych straży pożarnych⁷³⁹. Od września do grudnia 1950 roku 117 członków ORMO zostało wykorzystanych podczas służb pomocniczych dla organów MO w patrolach i obchodach wypracowując ogółem 1112 godzin. Dziewięciu członków ORMO dwukrotnie brało udział w akcji pożarnej. We

⁷³⁵ Tamże, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za kwiecień 1950 r., k. 196–197.

⁷³⁶ Tamże, sygn. 464/15092, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za maj 1950 r., k. 204–206.

⁷³⁷ Tamże.

⁷³⁸ Tamże, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za lipiec 1950 r., k. 225–232.

⁷³⁹ Tamże, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za grudzień 1950 r., k. 248–258.

wspomnianym okresie członkowie ORMO zlikwidowali nielegalną garbarnię oraz ujawnili 2,5 kg zabronionego towaru tytoniowego, który wraz z zatrzymanym przekazali do Urzędu Skarbowego⁷⁴⁰.

Zgodnie z Rozkazem nr 11/51⁷⁴¹ zastępcy komendanta głównego MO z 10 października 1951 roku do użytku wprowadzono Instrukcję organizacji i pracy ORMO⁷⁴². W instrukcji wskazano, że zadaniem ORMO była pomoc MO w zakresie utrzymania ładu i porządku publicznego w Polsce Ludowej oraz zwalczania wrogów, bandytów, terrorystów i dywersantów. Duży nacisk położono również na zadania o charakterze politycznym. W samym wstępie główny inspektor ORMO zaznaczył, że w okresie mobilizacji Frontu Narodowego do walki o pokój oraz do realizacji sześcioletniego planu budowy socjalizmu w Polsce przed ORMO stawały nowe zadania.

ORMO była ochotniczą organizacją społeczną, zorganizowaną na wzór wojskowy, rekrutującą najbardziej oddanych i ofiarnych obywateli. Stanowiła bazę rezerw osobowych uzupełniających szeregi MO, UBP, KBW i innych. Przynależność do ORMO była dobrowolna, a kandydaci wstępujący ochotniczo byli świadomi celów i zadań formacji.

Instrukcja przewidywała osobne zadania dla organizacji w mieście i na wsi. Obszarem działań w mieście były przede wszystkim zakłady pracy, w których zatrudnieni byli ormowcy. Ich zadaniem była walka ze szkodnictwem, marnotrawstwem, sabotażem, spekulacją, kradzieżą oraz z wrogą propagandą. Natomiast na terenach wiejskich obszarem działań ormowców objęte były całe wsie, a głównym zadaniem była ochrona PGR-ów, obiektów spółdzielczych i państwowych, pomoc mało- i średniorolnym chłopom w walce z kułakami, współpraca z Ochotniczą Strażą Pożarną, udział w walce z bandytyzmem, sabotażem, kradzieżami, podpaleniami, szeptaną propagandą oraz wykonywanie zadań jako służba pomocnicza milicji, tj. pełnienie wart, obchodów i zabezpieczanie imprez.

Najwyżej w strukturze organizacyjnej znajdował się Główny Inspektorat ORMO, który wchodził w skład KG MO, na czele z głównym inspektorem ORMO, bezpośrednio podległym

⁷⁴⁰ Tamże, Sprawozdanie komendy powiatowej ORMO Lębork za IV kwartał 1950 r., k. 259.

⁷⁴¹ Tamże, sygn. 00342/28, Rozkaz nr 11/51 zastępcy komendanta głównego MO z 10 października 1951 r. zatwierdzający i wprowadzający do użytku służbowego wszystkich jednostek Milicji Obywatelskiej „Instrukcję organizacji i pracy ORMO”, k. 291/2.

⁷⁴² Tamże, sygn. 00342/28, Instrukcja nr 18/51 głównego inspektora ORMO z 10 października 1951 r., k. 291/3–291/27.

komendantowi głównemu MO. W komendach wojewódzkich i powiatowych utworzono inspektoraty ORMO, na czele których znajdowali się zastępcy komendantów ds. ORMO. Pełnili oni wraz z inspektorem głównym funkcje kontrolne i nadzorcze oraz organizowali szkolenia i koordynowali działalność organizacyjną formacji. Zadania wykonawcze otrzymali natomiast komendanci komisariatów i posterunków MO, którym bezpośrednio podlegali dowódcy oddziałów ORMO.

Zgodnie z instrukcją członkiem ORMO mogła zostać osoba w wieku od 18 do 45 lat posiadająca obywatelstwo polskie, o nieskazitelnej przeszłości, właściwej postawie demokratycznej, dobrej opinii miejscowej ludności pracującej, uczciwa, odpowiedzialna oraz wykazująca się dobrym stanem zdrowia. Kandydat przyjęty w poczet członków ORMO był kierowany na wstępne przeszkolenie, podczas którego zapoznawał się z obowiązkami ormowca, nauką o broni oraz warunkach jej użycia oraz przepisach o tajemnicy państwowej i służbowej. Następnie po pomyślnym zdaniu egzaminów kandydat składał uroczyste przyrzeczenie i otrzymywał legitymację członkowską. Każdemu członkowi ORMO przysługiwały dodatkowe przywileje: pierwszeństwo podczas przyjmowania do służby w MO oraz organach bezpieczeństwa, korzystanie z pomocy lekarskiej na równi z funkcjonariuszami MO, odszkodowanie w przypadku utraty zdolności do pracy, możliwość otrzymania nagród i odznaczeń za dobrą służbę, noszenie umundurowania oraz w przypadku koniecznej potrzeby broni, a także możliwość przystępowania do kursów i szkoły przeszkolenia fachowego organizowanych przez ORMO.

Inspektorat wojewódzki na polecenie Głównego Inspektoratu ORMO wydanego 19 kwietnia 1951 roku (L.dz. OR-0369/51) zarządził werbunek do formacji kobiet⁷⁴³.

19 listopada 1955 roku minister spraw wewnętrznych wydał Zarządzenie nr 223/55 w sprawie statutu Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Zgodnie ze statutem na terenie kraju działalnością ORMO kierowała KG MO przy pomocy Głównego Inspektoratu ORMO. Na terenie województwa – KW MO przy pomocy Inspektoratu ORMO, natomiast na terenie powiatu, miasta czy dzielnicy – właściwi komendanci MO przy pomocy kierowników komisariatów, komendantów posterunków oraz dzielnicowych i posterunkowych. W miastach jednostki ORMO tworzone zgodnie z podziałem na rejony służbowe MO (dzielnice), natomiast na terenie wsi zgodnie z podziałem administracyjnym na gromady⁷⁴⁴.

⁷⁴³ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 464/15391, Sprawozdanie sytuacyjne z działalności ORMO wojewódzkiego inspektoratu ORMO za kwiecień 1951 r., k. 240.

⁷⁴⁴ T. Pączek, *Milicja obywatelska...*, s. 257–258.

W lipcu 1956 roku Rada Ministrów zaprojektowała Uchwałę w sprawie rozwiązania Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. W uzasadnieniu aktu normatywnego informowano, że za rozwiązaniem formacji przemawiał fakt likwidacji zbrojnych band podziemia reakcyjnego, słabe wykorzystywanie ormowców do służby przez milicję, prawie całkowite uporanie się z brakami kadrowymi w MO oraz słaba dyscyplina w organizacji. Krytycznie do uchwały odniósł się komendant główny MO, który w piśmie z 9 lutego 1956 roku stwierdził, że mimo niedociągnięć ORMO udziela dużego wsparcia milicji. Informował również, że w przypadku rozwiązania ORMO należałoby znacząco zwiększyć stan etatowy MO. Reakcją KC PZPR na te uwagi była rezygnacja z pomysłu likwidacji ORMO⁷⁴⁵.

Na 1 stycznia 1964 roku organizacja ORMO liczyła 390 członków. Rok 1964 był owocny w pozyskaniu nowych członków, gdyż przybyło ich aż 82. Mimo tego na części terenów powiatu lęborskiego w miejscowościach: Gartkowice, Łętowo, Borkowo, Wojciechowo, Masewko, Godętowo i Chrzanowo nie było osób należących do ORMO. W 1964 roku dokonano weryfikacji w strukturze ORMO i tak wydalono 47 członków: 36 osób usunięto za brak przydatności, po trzy za popełnienie przestępstwa i wykroczenia oraz kary sądowe, dwie za pijaństwo, natomiast pięciu członków przeszło na inny teren⁷⁴⁶. Na terenie powiatu lęborskiego istniało 15 drużyn specjalistycznych ORMO, z czego osiem drużyn ruchu drogowego, które wspierały MO przy utrzymywaniu porządku i bezpieczeństwa na drogach. W sezonie letnim na terenie miejscowości kąpieliskowo-wczasowych w Lubowidzu i Łebie działały drużyny ds. wodnych. W 1964 roku działało pięć drużyn ds. wodnych wspierając swym działaniem funkcjonariuszy MO. Również PKP miała swoją drużynę specjalistyczną ORMO przy komisariacie kolejowym MO w Lęborku, w skład której wchodziłi jedynie pracownicy kolei⁷⁴⁷.

⁷⁴⁵ Tamże, s. 259–260.

⁷⁴⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku dotycząca działalności organizacji ORMO w 1964 r. na terenie powiatu lęborskiego z 13 marca 1965 r., k. 1.

⁷⁴⁷ Tamże, KP PZPR w Lęborku, Informacja KP MO w Lęborku dotycząca działalności organizacji ORMO w 1964 r. na terenie powiatu lęborskiego z 13 marca 1965 r., k. 6.

Tabela 48. Wyniki i osiągnięcia ORMO w powiecie lęborskim w 1963 i 1964 roku

Jednostka	Rok	Udział członków ORMO w służbach	Liczba godzin	Ujawniono wykroczeń	Ujęto przestępców
Referat Dzielnico- Łeba	1964	531	5582	283	8
	1963	511	2697	–	–
Łeba	1964	925	5457	109	7
	1963	665	5242	–	–
Choczewo	1964	614	428	93	6
	1963	426	3361	–	–
Łęczycze	1964	773	3623	100	2
	1963	651	3139	–	–
Cewice	1964	234	1764	25	–
	1963	278	1385	–	–
KP MO Lębork	1964	180	842	2	–
	1963	–	–	–	–
Razem	1964	3447	21557	612	25
	1963	2540	15823	–	–

Źródło: AP Gdynia, KW PZPR Gdańsk, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku dotycząca działalności organizacji ORMO w 1964 r. na terenie powiatu lęborskiego z 13 marca 1965 r., k. 7.

Służba pomocnicza ORMO w roku 1964 brała udział we wspólnych służbach z MO pracując łącznie 1364 służby trwające 9452 godziny. Członkowie ORMO przeprowadzili 1573 samodzielne patrole z czasem służby 8297 godzin. Przeprowadzono 436 kontroli drogowych z czasem 2236 godzin oraz zabezpieczono 74 imprezy poświęcając 1476 godzin. Społeczni inspektorzy ORMO ujawnili 1061 wykroczeń w ruchu drogowym zatrzymując 13 praw jazdy oraz ujawniając 12 nietrzeźwych kierujących. Jak w latach wcześniejszych, ORMO borykała się z trudnościami gospodarczymi związanymi z wyposażeniem. Ochotnikom brakowało płaszczy ochronnych, mundurów czy butów⁷⁴⁸.

⁷⁴⁸ Tamże, k. 7, 9, 11.

Tabela 49. Podział członków ORMO na jednostki MO w powiecie łębarskim w latach 1964–1965

Jednostka MO	1964	1965
KP MO Łębork	126	137
Referat Dzielnicowych		
Posterunek Łeba	67	64
Posterunek Choczewo	84	75
Posterunek Łęczycza	70	67
Posterunek Cewice	34	41
Komisariat Kolejowy	9	30
Razem	390	414

Źródło: AP Gdynia, KW PZPR Gdańsk, sygn. 40/V/5, KP PZPR w Łęborku, Informacja KP MO w Łęborku dotycząca działalności organizacji ORMO w 1964 r. na terenie powiatu łębarskiego z 13 marca 1965 r., k. 2.

Tabela 50. Liczba członków ORMO w Łęborku należących do KP PZPR w 1965 roku z podziałem na wiek

Struktura wieku	Stan osobowy
18–21	30
21–25	97
25–35	157
35–45	35
45–55	68
55 i więcej	27
Razem	414

Źródło: AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Łęborku dotycząca działalności organizacji ORMO w 1964 r. na terenie powiatu łębarskiego z 13 marca 1965 r., k. 4.

W 1965 roku na 414 członków ORMO 195 należało do PZPR, 14 było członkami Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, natomiast 145 nie należało do żadnej partii. Młodzież należąca do ORMO również należała do organizacji politycznych. I tak 43 było członkami ZMS, a 17 należało do ZMW. W szeregach formacji służyły trzy kobiety. Większa część ormowców pochodziła ze środowiska robotniczego – 247 osób, 140 pochodziło ze środowiska chłopskiego, natomiast z inteligencji pracującej było 27 osób. Na terenie Łęborka utworzono zakładowe organizacje ORMO w następujących zakładach produkcyjnych: Łębarskie Zakłady Przemysłu Drzewnego (17 członków), Łębarskie Zakłady Roszarnicze (16 członków) oraz Łębarskie

Zakłady Przemysłu Terenowego z 10 członkami, wśród których był sam dyrektor tow. Lipkowski. ORMO utworzone przy zakładach pracy nie tylko pilnowały porządku wewnątrz przedsiębiorstw, ale zabezpieczała mienie przed działalnością przestępczą⁷⁴⁹.

Duże znaczenie dla organizacji miało przyjęcie Ustawy z 13 czerwca 1967 roku o Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej⁷⁵⁰. Zarówno ustawa, jak i wydany na jej podstawie statut ORMO⁷⁵¹ miały za zadanie uporządkować istniejący stan organizacyjny formacji. Jednostki ORMO podzielono na zakładowe (według miejsca pracy), terytorialne (według miejsca zamieszkania – miasta, osiedla, gromady, wsie) oraz specjalistyczne. Działalnością ORMO kierowali komendanci wybierani spośród członków ORMO. Na terenie województwa, powiatu, miasta i dzielnicy jednostkami kierowali komendanci ORMO z pomocą swoich sztabów. Po wprowadzeniu ustawy Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej uzyskała szerokie kompetencje. Do zadań ORMO należały w szczególności:

- rozwijanie i umacnianie wśród szerokich rzesz społeczeństwa poszanowania dla zasad współżycia społecznego oraz kształtowanie właściwego stosunku do mienia społecznego,
- uczestniczenie w czynach społecznych i akcjach ratowniczych oraz w usuwaniu skutków klęsk żywiołowych,
- popularyzowanie przepisów prawnych dotyczących ochrony porządku publicznego,
- współdziałanie z organami MO i innymi organami administracji państwowej w ochronie porządku publicznego oraz mienia społecznego i mienia obywateli,
- współdziałanie z organami obrony terytorialnej oraz z organizacjami społecznymi w rozwijaniu powszechnej samoobrony.

Spośród wszystkich zadań jedynie te z zakresu ochrony porządku publicznego ORMO wykonywała pod kierownictwem MO. Nadzór nad całością spraw związanych z ORMO sprawował minister spraw wewnętrznych⁷⁵².

Na terenie KP MO w Łęborku w latach 1967–1969 działało pięć grup specjalistycznych ORMO ds. nieletnich, wodnych, kolejowych, drogowych oraz przeciwpożarowych, co obrazuje tabela 50. Największy wzrost liczby członków odnotowano w grupie ds. drogowych (z 65 do 126 osób) oraz w grupie ds. nieletnich (z 30 do 91)⁷⁵³.

⁷⁴⁹ Tamże, k. 3 i 5.

⁷⁵⁰ Dz.U. 1967, nr 23, poz. 108.

⁷⁵¹ M.P. 1967, nr 45, poz. 227.

⁷⁵² Dz.U. 1967, nr 23, poz. 108.

⁷⁵³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Liczba, rozwój placówek i grup specjalistycznych ORMO, k. 130.

Tabela 51. Stan osobowy oraz liczba grup specjalistycznych ORMO podległych KP MO w Lęborku w latach 1967–1969

Grupy specjalistyczne ORMO KP MO w Lęborku do spraw										
	nieletnich		wodnych		kolejowych		drogowych		przeciwpożarowych	
	Liczba jedn.	Stan człon. ORMO	Liczba jedn.	Stan człon. ORMO	Liczba jedn.	Stan człon. ORMO	Liczba jedn.	Stan człon. ORMO	Ilość jedn.	Stan człon. ORMO
1967	5	30	5	45	1	37	10	65	5	34
1969	7	91	6	52	1	44	10	126	6	42

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AIPN GD, WUSW w Gdańsku, sygn. 0046/450, Liczba, rozwój placówek i grup specjalistycznych ORMO, k. 130.

Poza opisanymi w powyższej tabeli grupami specjalistycznymi ORMO KP MO w Lęborku znajdowały się również samodzielne placówki ORMO terenowe i zakładowe. W 1967 roku ORMO terenowe posiadało pięć placówek z 94-osobowym składem, natomiast w 1969 roku stan ten wynosił 15 placówek przy 331 ormowcach.

Organizacja ORMO w 1970 roku wzrosła o 48 członków. Członkowie pełnili 10 681 służb o łącznym czasie 54 247 godzin, a w czasie wydarzeń grudniowych utrzymali bezpieczeństwo w regionie⁷⁵⁴.

Na 30 czerwca 1971 roku ORMO w powiecie lęborskim liczyła 1133 członków. W badanym okresie organizacja zmniejszyła się o 90 członków, 47 zakończyło współpracę, 11 wydano za przestępstwa i wykroczenia, natomiast 42 przeniosło się na inny teren. Członkowie ORMO przeprowadzili 4341 służb w czasie 20 870 godzin. ORMO wraz z MO odbyły 912 służb przepracowując 5155 godzin⁷⁵⁵.

Na 26 stycznia 1972 roku w powiecie było 1059 członków ORMO, którzy wykonali w roku 1971 8996 służb w czasie 45 943 godzin⁷⁵⁶.

Członkowie ORMO w okresie 10 miesięcy 1972 roku wypracowali 9822 służby w czasie 54 460 godzin⁷⁵⁷. Pod koniec roku liczba ta wzrosła do 11 480 służb w czasie 62 290 godzin, co

⁷⁵⁴ Tamże, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 6 marca 1971 r., k. 9.

⁷⁵⁵ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/5, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w okresie I półrocza 1971 r. z 10 lipca 1971 r., k. 8.

⁷⁵⁶ Tamże, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu lęborskiego w 1970 r. z 26 stycznia 1972 r., k. 9–10.

⁷⁵⁷ Tamże, Informacja KP PZPR w Lęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej z 2 stycznia 1973 r., k. 12.

przyczyniło się do utrzymania ładu i porządku. Stan ORMO w 1972 roku zmniejszył się z 1048 do 891, natomiast do formacji dołączyło jedynie 71 członków. Niższy stan osobowy był związany z faktem czystek w poszczególnych sztabach, gdzie podjęto decyzję o wyeliminowaniu osób skompromitowanych i nieprzydatnych i uporządkowaniu organizacji. W 1972 roku przeprowadzono 70 wzmożonych działań ogólnoporzędkowych, w których było zaangażowanych 2349 milicjantów, w tym 397 funkcjonariuszy operacyjnych, 1858 członków ORMO, 206 żołnierzy WP i WOP, 51 pracowników zakładowych i 57 pracowników reprezentujących Sanepid, Wydział Handlu, Związki Zawodowe czy Straż Pożarną. Podczas wspólnych działań na gorącym uczynku zatrzymano 54 sprawców przestępstw i 34 osoby poszukiwane, 165 osób zatrzymano do wytrzeźwienia lub za popełnione wykroczenia. Sporządzono 238 wniosków do kolegiów, w tym 60 w postępowaniu przyspieszonym na zasadach art. 74 KP OW⁷⁵⁸ Ustawy z 20 maja 1971 roku Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenie. W takich przypadkach obwiniony zobowiązany był pozostać w dyspozycji kolegium do momentu zakończenia rozprawy⁷⁵⁹.

Dużą uwagę w latach siedemdziesiątych XX wieku poświęcono sprawom meldunkowym, gdyż na terenie powiatu lęborskiego znajdował się pas nadmorski wchodzący w skład terenu nadgranicznego. Z tego powodu WSW PPRN w Lęborku oraz urzędy gminne utrzymywały stałą współpracę z jednostkami MO. W wyniku kilkudziesięciu kontroli meldunkowych UG i komend powiatowych MO sporządzono 34 wnioski do kolegium. Część osób pouczone lub nałożono mandaty karne. Przed rozpoczęciem sezonu wczasowego zespół ds. sanitarno-porzędkowego, w skład którego wchodził m.in. funkcjonariusze MO i straży pożarnej dokonywali kontroli estetyzacji dróg i wsi leżących na trasach do miejscowości wypoczynkowych. Wobec osób, które nie chciały zastosować się do zaleceń przeprowadzono postępowania administracyjne z wysokimi grzywnami lub kierowano wnioski do kolegiów⁷⁶⁰.

W ramach akcji w 1973 roku zaangażowani członkowie ORMO przepracowali społecznie 13 352 służby w 72 935 godzin. Duży wkład społeczny skutkował poprawą ogólnego bezpieczeństwa w powiecie. Nastąpił spadek przestępstw w stosunku do roku 1972 z 890 do 795 przy wzroście wykrywalności z 80,4% do 83,5%. Społecznicy z obawy o mienie narodowe przeprowadzili 915 kontroli w różnych dziedzinach gospodarczych. Sporządzono 159 wystąpień do

⁷⁵⁸ Tamże, Wprowadzenie na naradę partyjno-służbową oceniającą wyniki pracy KP MO w 1972 r. z 22 stycznia 1973 r., k. 14–16.

⁷⁵⁹ Dz.U. 1971, nr 12, poz. 116.

⁷⁶⁰ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja Urzędu Powiatowego Wydziału Spraw Wewnętrznych o ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu lęborskiego z 1 lutego 1974 r.

instytucji informując o złym zabezpieczeniu mienia przed kradzieżą, pożarem czy niegospodarnym magazynowaniem⁷⁶¹.

W ramach wzmożonych działań porządkowych w I półroczu 1973 roku przeprowadzono 41 kontroli. Siły społeczne wraz z funkcjonariuszami MO przepracowały 12 412 godzin, z czego 7940 przepracowali sami milicjanci⁷⁶².

28 lutego 1973 roku KW PZPR w Gdańsku wydał Uchwałę w sprawie rozwoju gospodarczego regionu. W dokumencie zawarto pełny program omówiony podczas VI Zjazdu PZPR w grudniu 1971 roku. Komitet Wojewódzki nawoływał wszystkie instytucje państwowe i organizacje partyjne do eliminowania zjawiska patologii społecznej oraz umacniania ładu i porządku publicznego. Na uchwałę ze szczegółowym opisem zrealizowanych czynności w 1973 roku odpowiedział przewodniczący Zarządu Powiatowego Związku Młodzieży Socjalistycznej w Lęborku Wiesław Cisek. W swym piśmie do KP PZPR w Lęborku ZMS pochwalił się dużymi osiągnięciami w zakresie bezpieczeństwa. Związek posiadał 15 kuratorów, 22 podopiecznych i dziewięć poręczeń prokuratorskich. Dobre działanie organizacji przyczyniało się do szybszego resocjalizowania młodych sprawców przestępstw. Członkowie ZMS byli w stałym kontakcie z dzielnicowymi MO, których informowali o zachowaniu młodzieży będącej pod nadzorem. W zakładach pracy utworzono sądy koleżeńskie, które rozwiązywały konflikty wśród członków organizacji, a także na stanowiskach pracy⁷⁶³. W styczniu 1973 roku spośród młodzieży z ZSM 100 osób działało w szeregach ORMÓ⁷⁶⁴.

W Polsce na terenach wiejskich oraz w mniejszych miejscowościach powstawały organizacje skupiające młodzież. Jedną z nich występującą na terenie powiatu lęborskiego był Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej (ZSMW), który współpracował ze Zrzeszeniem Pracowników Polskich, Sądem Powiatowym oraz Prokuraturą Powiatową w Lęborku. Najwięcej

⁷⁶¹ Tamże, Informacja KP MO w Lęborku o wykonaniu Uchwały KW PZPR z 28 lutego 1973 r., k. 2.

⁷⁶² Tamże, Sprawozdania i informacje Komisji Porządku, Bezpieczeństwa i Wymiaru Sprawiedliwości Komitetu Powiatowego, 1972–1974.

⁷⁶³ Tamże, Pismo Zarządu Powiatowego Związku Młodzieży Socjalistycznej w Lęborku do KP PZPR dotyczące dalszego umacniania dyscypliny społecznej i obywatelskiej odpowiedzialności za społeczno-gospodarczy rozwój ziemi gdańskiej z 29 stycznia 1974 r., k. 1–2.

⁷⁶⁴ Tamże, Informacja Zarządu Powiatowego Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej z realizacji Uchwały KW PZPR z 28 lutego 1973 r. w sprawie dalszego umacniania dyscypliny społecznej i obywatelskiej odpowiedzialności za społeczno-gospodarczy rozwój ziemi gdańskiej z 30 stycznia 1974 r., k. 1–2.

pomocy udzielili pracownicy Maciej Damp i Halina Car z Sądu Powiatowego oraz podprokurator Anna Sobczak i Antoni Dykowski z Prokuratury Powiatowej⁷⁶⁵. Odpowiedzi z działań za rok 1973 udzieliła również Ludmiła Klukowska z Zarządu Powiatowego ZSMW w Lęborku. Przewodnicząca w piśmie omówiła pracę swojej młodzieży, która brała udział we wspólnych patrolach z MO i OSP. Podczas służb dokonywano kontroli bezpieczeństwa i porządku w gospodarstwach⁷⁶⁶.

3.2. Współpraca z innymi służbami zmilitaryzowanymi

Naturalnym sojusznikiem milicji w wypełnianiu zadań i utrzymaniu bezpieczeństwa na terenie zarówno powiatu, jak i całego kraju było wojsko. Mimo nieoficjalnej naturalnej współpracy trwającej już od momentu formowania struktur MO, w niedługim czasie została ona unormowana prawnie⁷⁶⁷.

Minister obrony narodowej Rozkazem nr 306 z 3 grudnia 1945 roku nakazał ścisłą współpracę z MO i organami bezpieczeństwa publicznego i natychmiastowe wsparcie w celu zwalczania bandytyzmu. Nakładał on na dowódców garnizonów współodpowiedzialność za bezpieczeństwo na zajmowanym terenie. Następnie 15 stycznia 1946 roku Rozkaz nr 159 wydał komendant główny MO, który zobowiązał komendantów wojewódzkich i powiatowych MO do nawiązywania współpracy z dowódcami jednostek wojskowych stacjonujących na ich terenach w celu zwalczania bandytyzmu. Na mocy rozkazów milicjanci wraz z Wojskiem Polskim współpracowali przy energicznym zwalczaniu band kryminalnych, co było początkiem koordynacji działań obydwu resortów⁷⁶⁸.

29 marca 1946 roku przez dowódcę Wojska Polskiego zostały wydane pierwsze „Wytoczne operacyjne” określające zadania w walce z podziemiem zbrojnym oraz powołujące wojewódzkie komitety bezpieczeństwa. W ich skład wchodził: przewodniczący (dowódca okręgu lub największej jednostki wojskowej) oraz członkowie (komendant wojewódzki MO, zastępca

⁷⁶⁵ Tamże, Pismo Zarządu Powiatowego Związku Młodzieży Socjalistycznej w Lęborku do KP PZPR dotyczące dalszego umacniania dyscypliny społecznej i obywatelskiej odpowiedzialności za społeczno-gospodarczy rozwój ziemi gdańskiej z 29 stycznia 1974 r., k. 1–2.

⁷⁶⁶ Tamże, Informacja Zarządu Powiatowego Związku Socjalistycznego Młodzieży Wiejskiej z realizacji Uchwały KW PZPR z 28 lutego 1973 r w sprawie dalszego umacniania dyscypliny społecznej i obywatelskiej odpowiedzialności za społeczno-gospodarczy rozwój ziemi gdańskiej z 30 stycznia 1974 r., k. 1–2.

⁷⁶⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 267.

⁷⁶⁸ Tamże, s. 196–197.

dowódcy ds. polityczno-wychowawczych, szef sztabu jednostki, szef WUBP i dowódca WBW). Na podstawie wytycznych przyjęto, że wyznaczone siły MO w postaci plutonów operacyjnych, jednostki wojskowe i oddziały KBW prowadziły działania zbrojne. Często odbywały się przy obecności funkcjonariuszy UBP, którzy mieli rozpoznanie operacyjne⁷⁶⁹.

W pierwszych latach powojennych żołnierze brali czynny udział we wspólnych patrolach z milicjantami. Również akcja osiedleńcza na terenie powiatu była prowadzona we współpracy z wojskiem⁷⁷⁰. Istotną rolę odegrała też współpraca Wojska Polskiego z MO w działaniach związanych z przygotowaniem Referendum Ludowego wyznaczonego na 30 czerwca 1946 roku i wyborami parlamentarnymi mającymi się odbyć 19 stycznia 1947 roku⁷⁷¹.

Ważnym aspektem w skali powiatu lęborskiego była ochrona granicy morskiej oraz zapewnienie bezpieczeństwa w porcie morskim w Łebie, którego granice oficjalnie ustalono Rozporządzeniem ministra żeglugi z 16 lutego 1952 roku⁷⁷². Na polecenie KG MO komendant wojewódzki MO w Gdańsku rozpoczął w kwietniu 1945 roku organizację Milicji Morskiej. Zarządzeniem nr 13/45 z 12 maja 1945 roku komendant główny MO powołał Milicję Morską jako tymczasowy organ ochrony granicy morskiej⁷⁷³. Jednostkami na terenie województwa gdańskiego były komisariaty: I Komisariat Morski MO Gdańsk (brak jednostek), II Komisariat Morski MO Sopot (posterunek Gdańsk Brzeźno), III Komisariat Morski MO Gdynia (posterunki: Gdynia-Stocznia, Gdynia-Oksywie, Puck, Władysławowo, Hel)⁷⁷⁴.

Na terenie powiatu nie powstał posterunek Milicji Morskiej, natomiast jego funkcje częściowo pełnił posterunek portowy w Łebie⁷⁷⁵. Natomiast zadania graniczne dodatkowo wykonywała Straż Morska, której początki sięgają 1945 roku. Wtedy utworzono komendy Straży Morskiej w Gdańsku i Szczecinie. Formalnie Straż Morską powołano zarządzeniem ministra żeglugi i handlu zagranicznego z 30 października 1946 roku jako organ zmilitaryzowany w pełni

⁷⁶⁹ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 198.

⁷⁷⁰ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 267.

⁷⁷¹ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 198–199.

⁷⁷² Dz.U. 1952, nr 18, poz. 112.

⁷⁷³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 268.

⁷⁷⁴ K. Filip, *Komunikat dyslokacyjny jednostek...*; H. Kula, *Milicja Morska – tymczasowy organ powołany do ochrony granicy morskiej na wybrzeżu polskim (maj 1945 r. – styczeń 1946 r.)*, „Zeszyty Naukowe ASW” (Warszawa) 1979, nr 24.

⁷⁷⁵ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 1550/1578, Etat nr 84/2 KP MO w Lęborku – II kat. z 19 kwietnia 1947 r., k. 262.

podległy administracji morskiej działający na podstawie przedwojennych aktów prawnych dotyczących policji portowej i żeglugowej⁷⁷⁶. Zgodnie z rozporządzeniem z 22 marca 1928 roku⁷⁷⁷ o organizacji i zakresie działania władz marynarki handlowej miała zadania:

- regulowanie ruchem i postojem statków w obrębie portu i redy,
- czuwanie nad bezpieczeństwem statków, pasażerów, załóg i ładunków podczas postojów, wyładowania i załadowania towarów,
- prowadzenie rejestrów statków wchodzących i wychodzących z portu oraz kontrolowanie ich dokumentów,
- współdziałanie w porcie i na redzie z pozostałymi organami bezpieczeństwa publicznego⁷⁷⁸.

Na podstawie Dekretu z 5 września 1947 roku o organizacji i zakresie działania władz administracji morskiej Straż Morska została przemianowana w Straż Portową. Określone w dekrete zadania nieznacznie różniły się od tych wyznaczonych dla policji portowej przed II wojną światową. W myśl dekretu do zakresu działań Straży Portowej należały w szczególności:

- czuwanie nad przestrzeganiem przepisów porządkowych i zarządzeń porządkowych władz administracji morskiej,
- czuwanie nad bezpieczeństwem statków, załóg, pasażerów i ładunków podczas postoju, wyładowania i załadowania towarów,
- czuwanie nad działaniem znaków nawigacyjnych i ruchem statków w obrębie portu, redy i morza przybrzeżnego,
- czuwanie nad bezpieczeństwem ogniowym w obrębie portu i redy,
- współdziałanie z innymi organami bezpieczeństwa i porządku publicznego, administracji celnej i ochrony pogranicza,
- współdziałanie z morską służbą zdrowia.

Dodatkowo na podstawie dekretu funkcjonariusze Straży Portowej uzyskali prawo do nakładania grzywien w drodze mandatów karnych za wykroczenia przeciwko przepisom porządkowym wydawanym przez władze administracji morskiej. Funkcjonariuszom przysługiwało również prawo posiadania i używania broni palnej na zasadach podobnych do milicjantów⁷⁷⁹.

⁷⁷⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 268.

⁷⁷⁷ Dz.U. 1928, nr 28, poz. 366.

⁷⁷⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 268.

⁷⁷⁹ Dz.U. 1947, nr 60, poz. 328.

4 lutego 1950 roku dekret o organizacji i zakresie działania władz administracji morskiej uległ nowelizacji. Na mocy ustawy⁷⁸⁰ Straż Portową przemianowano na Straż Obiektów Portowych, a zakres zadań formacji został ograniczony. Głównym celem działania stała się ochrona obiektów na terenie portów, morza przybrzeżnego oraz pasa nadbrzeżnego. Podobnie jak wcześniej w zakresie działań znalazły się:

- ochrona statków i ładunków podczas postoju, wyładowania i załadowania,
- czuwanie nad działaniem znaków nawigacyjnych i ruchem statków w obrębie portu, redy i morza przybrzeżnego,
- czuwanie nad bezpieczeństwem ogniowym w obrębie portu i redy.

Strażnikom ograniczono prawo do użycia broni palnej, natomiast dalej byli bezpośrednio podporządkowani kapitanatom portów. Zmianą było jedynie prawo kontroli działalności SOP przez organy bezpieczeństwa publicznego i obrony narodowej. Ustawa zobowiązała również ministra żeglugi do wydania przepisów służbowych dotyczących Straży Obiektów Portowych⁷⁸¹.

31 października 1951 roku minister żeglugi wydał zarządzenie, w którym wzmocniono rolę aparatu bezpieczeństwa publicznego względem SOP. Zarządzono, że w zakresie wszelkich spraw dotyczących bezpieczeństwa publicznego straż powinna stosować się do zaleceń organów bezpieczeństwa publicznego. W przypadku stwierdzenia wykroczenia lub przestępstwa strażnicy zostali zobowiązani do sporządzenia i przekazania meldunków kapitanom lub bosmanom portu. Natomiast w przypadku schwytania na gorącym uczynku podczas naruszania prawa strażnik mógł taką osobę zatrzymać i przekazać MO lub doprowadzić do kapitanatu portu. Podczas wykonywania czynności służbowych strażnicy mieli prawo wstępu do wszelkich obiektów i urządzeń na terenie portu. Wyjątek stanowiły statki, na które mogli wchodzić jedynie w przypadku posiadania pisemnego upoważnienia kapitana lub bosmana zatwierdzonego dodatkowo przez właściwe organy WOP⁷⁸².

Ochronę granicy morskiej miały przejąć od milicji i wojsk sowieckich, powołane rozkazem organizacyjnym naczelnego dowódcy Wojska Polskiego nr 0245 z 13 września 1945 roku⁷⁸³, Wojska Ochrony Pogranicza. Współpraca milicji z WOP stopniowo się umacniała. Było

⁷⁸⁰ Dz.U. 1950, nr 6, poz. 55.

⁷⁸¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 270.

⁷⁸² Tamże, s. 270–271.

⁷⁸³ J. Prochwicz, *Organizacja Wojsk Ochrony Pogranicza wrzesień 1945 – grudzień 1945*, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 2010, nr 44, s. 7–40.

to częściowo spowodowane wytycznymi w instrukcji służby granicznej z listopada 1945 roku nakazującej żołnierzom współdziałania z władzami bezpieczeństwa w zwalczaniu bandytyzmu oraz dywersji w strefie nadgranicznej. Wytyczne dotyczyły również pospolitej przestępczości, którą w zdecydowanej większości był przemyt. Zapisy o ścisłej współpracy dwóch formacji w zwalczaniu przestępczości gospodarczej zostały potwierdzone w kolejno wydawanych Rozkazie nr 14 ministra bezpieczeństwa publicznego z 31 marca 1949 roku oraz Rozkazie nr 7/50 z kwietnia 1950 roku⁷⁸⁴.

Głównym zadaniem WOP miała być ochrona granic w czasach pokoju. Odcinek granicy morskiej należący do powiatu lęborskiego (Strażnica Łeba) powierzono żołnierzom 4. Oddziału Morskiego WOP, którego dowództwo znajdowało się w 19. Komendzie Odcinka Lębork. Przejęcie zadań od Milicji Morskiej nastąpiło 15 stycznia 1946 roku. W początkowym okresie ochrona granicy polegała głównie na patrolowaniu terenów przyległych do wybrzeża morskiego oraz obsadzaniu kilkusobowymi grupkami żołnierzy dróg, ścieżek leśnych czy przystani rybackich⁷⁸⁵. Bardziej skomplikowanym okazało się przejęcie kontroli nad granicą morską od wojsk sowieckich. Na wielu odcinkach służbę pełniły zarówno jednostki WOP, jak i sowiecka Ochrona Wodna *Rajona* (OWIER). Jednostki WOP zostały zawiadomione w kwietniu 1946 roku o rozkazie władz sowieckich nakazującym przekazanie kontroli nad granicą morską stronie polskiej. Jednak był to proces rozciągnięty w czasie⁷⁸⁶.

Komendant główny MO w miejsce rozwiązanej Milicji Morskiej powołał w ramach służby zewnętrznej Pływające Jednostki Milicji Obywatelskiej. Na podstawie instrukcji z 11 lipca 1947 roku jednostki pływające miały pełnić służbę na wodach morskich oraz śródlądowych. Głównymi zadaniami tej formacji były patrolowanie wód portowych będących poza zasięgiem patroli pieszych, kontrola przestrzegania przez statki przepisów żeglugowych dotyczących bezpieczeństwa i porządku, ściganie przestępców ukrywających się na statkach, współpraca z WOP przy zwalczaniu przestępstw na wodach portowych i przybrzeżnych oraz uczestnictwo w akcjach ratowniczych na wodach i zwalczanie kłusownictwa morskiego⁷⁸⁷.

Ważnym dokumentem było również wspólne zarządzenie komendanta głównego MO oraz dowódcy WOP w sprawie współdziałania jednostek MO i WOP. Określało dwie główne

⁷⁸⁴ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 271.

⁷⁸⁵ G. Goryński, *Organizacja ochrony morskiej granicy Polski przez Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1946–1965. Wybrane problemy*, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 1999, nr 9, s. 56–57.

⁷⁸⁶ H. Kula, *Granica morska PRL 1945–1950*, Warszawa 1979, s. 87–117.

⁷⁸⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 269.

płaszczyzny, na których miała skupiać się współpraca: ochrona granicy i ściganie sprawców nielegalnego przekroczenia oraz zwalczanie przemytu i przestępstw dewizowych. W zakresie ochrony granic milicjantów zobowiązano do przekazywania jednostkom WOP informacji i materiałów o zamierzonych lub już dokonanych nielegalnych przekroczeniach granicy. Natomiast organy WOP w portach były zobowiązane do powiadamiania milicji o statkach bander państw kapitalistycznych zgłoszonych do odpraw oraz listach członków załóg. Również mieli uwzględniać zastrzeżenia MO dotyczące wydawanych marynarzom przepustek. Przełożeni milicjantów i żołnierzy nakazywali wzajemne przekazywanie sobie informacji o ujawnionych grupach przemytniczych, kanałach przerzutowych, skrytkach i technice działania przemytników. Kładziono również nacisk na wzajemną pomoc w rozpracowywaniu poszczególnych osób i korzystanie ze środków pracy operacyjnej, w tym agentury i kartotek. W praktyce natomiast dominującą rolę we współpracy z WOP odgrywała Służba Bezpieczeństwa, gdyż miała podobne zadania w zakresie ochrony granic oraz kontrwywiadowczego zabezpieczenia wybrzeża⁷⁸⁸.

W 1965 roku nastąpił podział kompetencji w zakresie spraw granicznych między resortem obrony narodowej a Ministerstwem Spraw Wewnętrznych. Miało to związek z podporządkowaniem WOP ministrowi obrony narodowej. Ochrona granic pozostała w kompetencjach WOP, natomiast kontrolę przejść granicznych przejęła Służba Bezpieczeństwa. Ponowna zmiana dotycząca współpracy służb nastąpiła po wydaniu przez ministrów spraw wewnętrznych, obrony narodowej, handlu zagranicznego oraz żeglugi w 1968 roku Zarządzenia nr 63 w sprawie współpracy organów zabezpieczających porty morskie. Milicja Obywatelska, Wojska Ochrony Pogranicza, administracje morska i celna oraz organy kontroli ruchu granicznego miały ze sobą ponownie współdziałać⁷⁸⁹.

KP MO w Łęborku w 1972 roku organizowała wspólne akcje ze społecznymi instruktorami ruchu drogowego, żołnierzami WP i WOP, pracownikami komendy Straży Pożarnej czy OSP. Do wspólnych służb byli angażowani również pracownicy Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej i Wydziału Handlu PPRN⁷⁹⁰.

⁷⁸⁸ Tamże, s. 271–272.

⁷⁸⁹ Tamże, s. 273.

⁷⁹⁰ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP PZPR w Łęborku o stanie bezpieczeństwa i porządku wraz z koncepcjami w zakresie poprawy bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny społecznej z 2 stycznia 1973 r., k. 12.

Na rzecz poprawy stanu sanitarno-porządkowego i estetyzacji w powiecie lęborskim przeprowadzono szereg kontroli z udziałem gminnych zespołów ds. estetyzacji członka Ochotniczych Straży Pożarnych i ORMÓ. W maju 1973 roku przeprowadzono łącznie 128 kontroli, podczas których ujawniono 297 wykroczeń, z czego 233 dotyczyły uchybień sanitarno-porządkowych, a 64 przeciwpożarowych. W trakcie przeprowadzania działań wystawiono 95 mandatów na kwotę 9670 zł oraz sporządzono 19 wniosków do kolegium. W wyniku powtórnej kontroli i niewykonania wydanych wcześniej poleceń służby sporządziły jeden wniosek o ukaranie⁷⁹¹. Podczas 125 kontroli w czerwcu ujawniono 233 wykroczenia, 123 o charakterze sanitarno-porządkowym, a 110 odnosiło się do złamania przepisów przeciwpożarowych. W badanym okresie wobec 88 osób zastosowano postępowanie mandatowe na łączną sumę 9620 zł oraz sporządzono sześć wniosków do kolegium. W przedstawianym okresie około 45% kontroli było przeprowadzonych przez instytucje wspierające działania MO opisane powyżej⁷⁹².

Współpraca MO z innymi służbami nie zawsze układała się pomyślnie. W niektórych przypadkach dochodziło do sporów czy konfliktów. Zaraz po powołaniu MO źle układała się jej współpraca ze Służbą Ochrony Kolei. Akty prawne regulujące pracę funkcjonariuszy ochrony kolei były zawarte w Ustawie z 13 marca 1934 roku o ochronie porządku na kolejach użytku publicznego⁷⁹³ oraz w Rozporządzeniu ministra komunikacji z 24 listopada 1934 roku wydane w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych o przestrzeganiu porządku na kolejach użytku publicznego⁷⁹⁴. Na podstawie § 24 rozporządzenia organami ochrony kolei byli strażnicy. Organy Ochrony Kolei działały na podstawie ustawy, która uprawniała ich do legitymowania czy stwierdzania tożsamości osób, które swym działaniem dopuściły się przekroczenia przepisów porządkowych na kolejach. Funkcjonariusze na podstawie swych uprawnień mogli nakładać grzywny w formie doraźnego nakazu karnego, a także mogli zatrzymywać sprawców popełnienia czynu zabronionego, jednakże przy zatrzymaniu strażnicy byli zobowiązani doprowadzić sprawcę do najbliższej jednostki milicji⁷⁹⁵.

⁷⁹¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku z działań sanitarno-porządkowych i estetyzacji na terenie powiatu lęborskiego za maj 1973 r. z 9 czerwca 1973 r., k. 1.

⁷⁹² Tamże, k. 1–2.

⁷⁹³ Dz.U. 1934, nr 32, poz. 285.

⁷⁹⁴ Tamże, nr 109, poz. 961.

⁷⁹⁵ Tamże.

Z zadaniami SOK nie zgodził się KG MO w Rozkazy nr 142 z 24 października 1945 roku w sprawie wyjaśnienia zadań i kompetencji Straży Ochrony Kolei w odniesieniu do zadań Milicji Obywatelskiej⁷⁹⁶. Według komendanta głównego MO Straż Ochrony Kolei została powołana Rozporządzeniem ministra komunikacji i nie została poparta żadnym dekretem rządu RP⁷⁹⁷. Stwierdził on również, że jedynym zadaniem SOK jest ochrona obiektów kolejowych i pociągów. Nie mają natomiast prawa legitymować, zatrzymywać ani przeszukiwać osób oraz przeprowadzać dochodzeń. Równocześnie nakazał przekazanie treści rozkazu podległym funkcjonariuszom oraz właściwym władzom SOK. Często dochodziło do rywalizacji między służbami i do oskarżania funkcjonariuszy SOK przez milicjantów o przekraczanie kompetencji. Ciągła rywalizacja doprowadziła do likwidacji SOK w 1955 roku i powołania Kolejowej MO⁷⁹⁸.

Odrodzenie SOK nastąpiło na mocy ustawy z 2 grudnia 1960 roku o kolejach⁷⁹⁹. Zakres uprawnień organów SOK obejmował ochronę mienia kolejowego oraz powierzonego kolei, nadzór nad przestrzeganiem przepisów o porządku na kolei oraz ochronę życia, zdrowia i mienia osób korzystających z usług kolei. Funkcjonariusze SOK nabyli prawo posiadania i używania broni palnej, nakładania mandatów karnych, legitymowania osób, które przekroczyły przepisy o porządku na kolejach oraz zatrzymania winnego i przekazania go MO. Ustawa nakładała również obowiązek współpracy między dwiema służbami w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa na obszarze kolejowym. Od tamtej pory współpraca MO z SOK układała się poprawnie⁸⁰⁰. Brak jest informacji dotyczących SOK w Lęborku.

3.3. Współpraca z UB i SB

Dekretem z 7 października 1944 roku⁸⁰¹ MO została uznana jako prawno-publiczna formacja służby bezpieczeństwa publicznego, która była podporządkowana aparatowi bezpieczeństwa. Początkowa autonomia pozwalająca na równorzędne usytuowanie komendantów MO oraz szefów UB trwała kilka lat, jednak mimo wszystko kierownictwo UBP próbowało przynajmniej w jakimś stopniu narzucić swoją zwierzchność. Dopiero na mocy Rozkazu nr 13

⁷⁹⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 142 komendanta głównego MO z 24 października 1945 r. w sprawie wyjaśnienia zadań i kompetencji SOK w odniesieniu do zadań MO, k. 47.

⁷⁹⁷ Tamże.

⁷⁹⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 273–274.

⁷⁹⁹ Dz.U. 1960, nr 54, poz. 311.

⁸⁰⁰ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 274.

⁸⁰¹ Dz.U. 1944, nr 7, poz. 33.

z 18 marca 1949 roku ministra bezpieczeństwa publicznego działalność organów MO została zespolona i powiązana z pracą aparatu bezpieczeństwa. Automatycznie komendanci Milicji Obywatelskiej na szczeblach zarówno wojewódzkich, jak i powiatowych stali się zastępcami szefów UB do spraw milicji. Układ, w którym MO była podporządkowana aparatowi bezpieczeństwa utrzymał się do końca 1954 roku⁸⁰². Podporządkowanie milicji odбиło się negatywnie na relacjach między obydwoma służbami. Milicjanci często czuli się gorsi oraz wykorzystywani przez funkcjonariuszy UB. Skutkowało to częstym ignorowaniem funkcjonariuszy UB przez milicjantów. Na skutek nowych potrzeb politycznych 19 lipca 1955 roku minister spraw wewnętrznych i przewodniczący Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego wydali zarządzenie dotyczące oddzielenia tych dwóch służb i zyskania niezależności przez MO⁸⁰³. Nowe miejsce milicji w aparacie państwowym określono w Dekrecie z 21 grudnia 1955 roku⁸⁰⁴ o organizacji i zakresie działania MO. Wskazano w nim, że milicja podlega ministrowi spraw wewnętrznych, który kieruje jej działalnością. Natomiast MO wykonując swe zadania jest zobowiązana do współdziałania z organami państwowymi, a w szczególności z organami bezpieczeństwa publicznego w zakresie zwalczania i zapobiegania przestępczości⁸⁰⁵.

Mimo przydzielonego grupie operacyjnej zadania polegającego na utworzeniu urzędu bezpieczeństwa na terenie powiatu lęborskiego, zadanie to nie zostało wykonane. Już na początku czerwca 1945 roku do Lęborka przybyła załoga z rozwiązanego wcześniej urzędu w Gdyni-Orłowie. Pierwszą siedzibę ulokowano w gmachu ratusza, a następnie przeniesiono ją do budynku przy ul. Kopernika. Dzięki temu, że do Lęborka przeniesiono całą załogę Urzędu Bezpieczeństwa, szybko udało się odtworzyć poszczególne komórki operacyjne. Jedyną zmianą były przydziały dla funkcjonariuszy. Główny nacisk położono na utworzenie placówek na terenie całego powiatu, nad którymi nadzór sprawowała Sekcja 7. zorganizowana przez Henryka Pawłowskiego. Już na przełomie czerwca i lipca 1945 roku powstało osiem placówek gminnych w Łebie, Łebieniu, Wicku, Gniewinie, Choczewie, Łęczycy, Rozłazinie i Cewicach⁸⁰⁶.

Mimo że Milicja Obywatelska była związana i działała wspólnie z UB, współpraca nie układała się bezkonfliktowo. UB w nie jednym przypadku chciał pokazać swoje zwierzchnictwo

⁸⁰² K. Sławik, *Zarys systemu prawa policyjnego*, Warszawa 2011, s. 54–55.

⁸⁰³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 281–282.

⁸⁰⁴ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 311.

⁸⁰⁵ K. Sławik, *Zarys systemu...*, s. 55.

⁸⁰⁶ D. Czerwiński, *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1956*, Gdańsk 2016, s. 81–82.

nad milicjantami, wydawać dyrektywy czy zabierać zarekwirowane przez milicję przedmioty. Jednocześnie zdarzały się też nagłe sytuacje, w których współpraca była obustronna i natychmiastowa⁸⁰⁷. Często dochodziło do konfliktów między milicjantami a funkcjonariuszami UB, którzy mieli zły i nacechowany brakiem poczucia solidarności zawodowej stosunek do milicjantów. Do jednego z konfliktów doszło około 10 sierpnia 1945 roku w gminie Cewice, gdzie funkcjonariusz UB postrzelił w usta milicjanta. Jak ustalili milicjanci KP MO w Lęborku, strzelającym funkcjonariuszem UB okazał się były więzień – kapo obozu Stutthof, który znęcał się nad chorymi i bez powodu zabijał. Mężczyznę po zeznaniach świadków, którzy potwierdzili bestialską osobowość funkcjonariusza, zatrzymano i doprowadzono do UBP. Mimo starań milicji funkcjonariusz UB nie dość, że został wypuszczony, to w nagrodę został kierownikiem UBP w gminie Cewice⁸⁰⁸.

Kolejne zdarzenie miało miejsce 18 sierpnia 1945 roku w Belgardzie (obecnie Biało-garda, gmina Wicko), gdzie funkcjonariusz UBP zabił obywatela Polski, a jego wybryk nie został zameldowany do wyższych instytucji⁸⁰⁹. Jak ocenił komendant KP MO 4 września 1945 roku sytuacja między MO a UB zmieniła się i nie dochodziło już do wypadków między służbami. Funkcjonariusze MO w razie niedopełnienia obowiązków ujawnionych przez UB byli przekazywani do KP MO, a nie jak dotychczas, że UB sam karał funkcjonariuszy. Współpraca rozwinęła się na tyle, że MO nie była kontrolowana przez UB, który nie wprowadzał swoich dyrektyw, a nawet uzupełniał swoje etaty funkcjonariuszami z KP MO Lębork⁸¹⁰.

Jednocześnie sami funkcjonariusze UB popełniali wykroczenia, za co milicjanci umieszczali ich w areszcie. 10 czerwca 1946 roku dwaj funkcjonariusze Michał Gajduk i Franciszek Adamski z Lęborka wyłamali drzwi aresztu, gdzie przebywali za drobne wykroczenia. Następnie udali się na stację kolejową w Wejherowie, gdzie legitymowali ludzi, a jednemu z nich ukradli portfel. Pobili także kilka osób, znieważyli oficera WP oraz grozili funkcjonariuszom miejscowego PUBP, za co skazano ich na 10 lat więzienia⁸¹¹.

⁸⁰⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny referatu polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 lipca 1945 do 5 sierpnia 1945 r., k. 4–5.

⁸⁰⁸ Tamże, Raport sytuacyjny referatu polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 6 sierpnia do 19 sierpnia 1945 r., k. 8–11.

⁸⁰⁹ Tamże.

⁸¹⁰ Tamże, Raport sytuacyjny referatu polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 sierpnia do 4 września 1945 r., k. 16.

⁸¹¹ D. Czerwiński, *Pierwsza dekada...*, s. 167.

Do ścisłej współpracy obie służby były zmuszone podczas referendum ludowego i wyborów do sejmu. 4 czerwca 1946 roku minister bezpieczeństwa publicznego powołał sztaby powiatowe do ochrony głosowania. W ich skład weszli szef PUBP, komendant powiatowy MO, zastępca komendanta ds. ORMÓ, dowódca największej jednostki WP oraz KBW, jeśli taka stacjonowała na danym terenie. Sztaby miały zadanie zabezpieczenia głosowania⁸¹². Zgodnie z ustawą o referendum terytorium Polski podzielono na 52 okręgi wyborcze, a każdy z nich na obwody. Dla każdego obwodu ustalano poziom zagrożenia, który skutkowało przydzieleniem konkretnej liczby funkcjonariuszy BP, MO, ORMÓ oraz żołnierzy. Mobilizacja funkcjonariuszy uruchomiona na potrzeby głosowania nastąpiła już dwa tygodnie wcześniej, a od 25 czerwca do 3 lipca wprowadzono stan pogotowia. Była to okazja do masowych obław i aresztowań przeprowadzanych przez połączone siły MO, UB i wojska (wspólne akcje służb opisano w rozdziałach 2.2. i 4.3.). Służby pilnowały bezpieczeństwa również w dniu samego głosowania, a następnie funkcjonariusze MO dodatkowo ochraniaли budynek, w którym zliczano głosy przywożone w urnach⁸¹³. Po zakończeniu referendum rozpoczęto przygotowania do wyborów. Milicjanci mieli organizować wzmocnione patrole, aby nie dopuszczać do wystąpień agitujących na rzecz Polskiego Stronnictwa Ludowego⁸¹⁴ oraz rozrzucania ulotek i naklejania plakatów tej partii. Część z nich niechętnie wykonywała te zadania, ponieważ sami sympatyzowali z partią⁸¹⁵. Podobnie jak w przypadku referendum, wybory poprzedzała szeroka akcja zatrzymań. Aparat bezpieczeństwa był również zdecydowanie lepiej przygotowany do wyborów, podczas których już na poziomie komisji wyborczych odbywał się proces preparowania wyników⁸¹⁶.

Podczas akcji wyborczej do kolejnych wyborów parlamentarnych w 1952 roku nie tworzono już specjalnych komitetów. Zabezpieczeniem zajmowały się znacznie powiększone formacje MO, ORMÓ, UB, KBW i WOP. Ważnym elementem było też marginalizowanie roli funkcjonariuszy UB, natomiast zwiększenie roli obecnych na co dzień na ulicach milicjantów. Pracowników MO i UB uczulano, by wykazywali uprzejmość w stosunku do obywateli. W dniu wyborów ochroną lokali zajmowali się milicjanci oraz ORMÓ⁸¹⁷.

⁸¹² T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 279.

⁸¹³ D. Czerwiński, *Pierwsza dekada...*, s. 245–246.

⁸¹⁴ Polskie Stronnictwo Ludowe powstało 22 sierpnia 1945 roku po przekształceniu z konspiracyjnej działalności Stronnictwa Ludowego „Rocha”; więcej zob.: S. Łach, *Polskie Stronnictwo Ludowe w konfrontacji z władzą komunistyczną na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1947*, Słupsk 2001.

⁸¹⁵ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 280.

⁸¹⁶ D. Czerwiński, *Pierwsza dekada...*, s. 257–259.

⁸¹⁷ Tamże, s. 260.

Teren powiatu lęborskiego w pierwszych latach powojennych był terenem bardzo niebezpiecznym ze względu na liczne grupy zbrojne dokonujące napadów rabunkowych. Po likwidowaniu jednej bandy na jej miejsce powstawała następna. 3 listopada 1947 roku w Lęborku powstała czteroosobowa banda dokonująca napadów rabunkowych na terenie powiatów lęborskiego, kartuskiego i wejherowskiego. Banda była uzbrojona w pięć jednostek broni i ponad 600 sztuk amunicji. Od dnia powstania była rozpracowywana przez jednostki terenowe MO, gdzie dochodziło do rabunków, a od 20 grudnia 1947 roku sprawę przejął Wydział III WUBP w Gdańsku. Do jednostek terenowych WUBP skierował po jednym doświadczonym funkcjonariuszu w celu rozpracowania. W trakcie działań pozyskano siedmiu tajnych współpracowników i liczne kontakty operacyjne. W wyniku uzyskanych informacji i szybkiego działania dwóch członków bandy zostało zatrzymanych 20 stycznia 1948 roku we wsi Bukowina w powiecie lęborskim. W zatrzymaniu brała udział 16-osobowa grupa operacyjna w składzie funkcjonariuszy MO i PUBP. W niespełna trzy miesiące banda dokonała 15 napadów rabunkowych na łączną sumę przekraczającą 500 000 złotych. Ostatecznie zatrzymano trzech członków bandy. Wyrokiem WSR z 2 lipca 1948 roku Kazimierza Szmytka skazano na karę dożywotniego więzienia, a Edmunda Formelę i Grzegorza Naczka na 15 i 10 lat pozbawienia wolności. Ostatni z członków grupy Karol Witkowski nie został zatrzymany, uciekł przed aresztowaniem⁸¹⁸. 12 spośród wszystkich zaistniałych napadów miały miejsce w powiecie lęborskim⁸¹⁹.

W sprawozdaniu KP MO w Lęborku z 2 marca 1948 roku KW MO w Gdańsku informowała, że w lutym 1948 roku na terenie powiatu nie odnotowano działania band rabunkowych i dywersyjnych. Po likwidacji band Formeli i Szmytka nie odnotowano nowych grup przestępczych aż do roku 1950⁸²⁰.

Można śmiało powiedzieć, że współpraca między MO a SB była praktycznie jednostronna. Na 31 informacji przekazanych w 1969 roku przez KP MO w Lęborku dla SB jednostka

⁸¹⁸ AIPN Warszawa, MSW Warszawa, sygn. 0175/8, Charakterystyka Nr 5/B, nazwa organizacji bn., skład: Grzegorz Naczka, Edmund Formela, Kazimierz Szmytka, Karol Witkowski, okres działalności: listopad–styczeń 1947 r., obszar działalności: pow. Lębork, Wejherowo, Kartuzy, rodzaje dokumentów: charakterystyka, kwestionariusze osobowe, karty na czyn przestępczy, k. 1–2.

⁸¹⁹ Tamże, k. 2–22.

⁸²⁰ AIPN Gd, WUSW Gd 05/54, t. 27, Sprawozdanie KP MO w Lęborku w sprawie band rabunkowych w powiecie z 2 marca 1948 r., k. 67.

MO otrzymała zaledwie dwie⁸²¹. Więcej o współpracy z aparatem bezpieczeństwa m.in. w rozpracowywaniu działających na terenie powiatu organizacji przedstawiono w rozdziale dotyczącym spraw o charakterze politycznym.

⁸²¹ Tamże, sygn. 0046/450, Raport z kontroli pracy pionu d/w z przestępstwami gospodarczymi MO w województwie gdańskim z 24 czerwca 1970 r., k. 86.

Rozdział IV

KONTROLA I WALKA MILICJI OBYWATELSKIEJ Z PRZECIWNIKAMI SYSTEMU W POWIECIE LĘBORSKIM

4.1. Prześladowanie Kościoła rzymskokatolickiego i innych związków wyznaniowych

Główne zadania w zakresie zwalczania Kościoła rzymskokatolickiego realizowała w większości Służba Bezpieczeństwa. Milicja Obywatelska najczęściej wykonywała czynności zlecane przez tę służbę. W pierwszych latach po wojnie, tj. od 1944 do 1947 roku, nie było zauważalnych prześladowań Kościoła rzymskokatolickiego, a stosunki między Państwem a Kościołem utrzymywały się na poprawnym poziomie. W początkowej fazie tworzenia struktur MO w szeregach milicji znaleźli się zarówno byli policjanci, jak i osoby silnie związane z Kościołem, m.in. biedni i średniozamożni chłopi. Na tolerancję dla kwestii światopoglądowych w szeregach MO (w tym do Kościoła) wpływ miała również skomplikowana sytuacja polityczna. Władze państwowe na czele z PPR nie miały poparcia wśród społeczeństwa, czego były w pełni świadome. Kościół był nieodzownym elementem życia ludności. Jak wynika ze wspomnień milicjantów z ówczesnego okresu, grupowo chodzili na niedzielne msze święte. Księża uczestniczyli zarówno w pogrzebach zmarłych i poległych milicjantów, jak i w uroczystościach poświęcenia sztandarów czy obiektów milicyjnych⁸²². I tak chociażby z okazji drugiej rocznicy uprawomocnienia MO 6 października 1946 roku odbyło się, zorganizowane przez Powiatową Komendę MO w Lęborku, wspólne nabożeństwo oraz zabawa, na którą zaproszono mieszkańców i wszystkich przełożonych instytucji prywatnych i państwowych⁸²³. Mając na uwadze powyższe, zanim zaczęto zlecać milicjantom poważniejsze zadania wobec Kościoła katolickiego, władze komunistyczne zleciły czystki w szeregach MO⁸²⁴. W latach 1947–1948 przeprowadzono weryfikację funkcjonariuszy, podczas której ze służby zwolniono około 10 000 osób. W pierw-

⁸²² P. Majer, *Problem praktyk religijnych w Milicji Obywatelskiej w latach 1944–1956*, [w:] *Polityka. Etyka. Kościół*, red. E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski, Szczytno 2002, s. 59–69.

⁸²³ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Korespondencja KP MO w Lęborku do Powiatowego Komitetu Polskiej Partii Robotniczej w sprawie drugiej rocznicy uprawomocnienia MO z 4 października 1946 r., k. 34.

⁸²⁴ T. Pączek, *Zadania Milicji Obywatelskiej wobec Kościoła katolickiego (1944–1990). Zarys zagadnienia*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2021, nr 2 (38), s. 603–663.

szej kolejności zwolnienia dotyczyły byłych policjantów, natomiast kolejni milicjanci zostali wydaleny ze służby m.in. z powodów politycznych czy światopoglądowych. Kolejna weryfikacja w szeregach MO nastąpiła po wydaniu Rozkazu nr 312 KG MO z 10 listopada 1948 roku w sprawie szczegółowego przeglądu szeregów Milicji Obywatelskiej. Zgodnie z rozkazem do zwolnienia ze służby mieli zostać zweryfikowani funkcjonariusze wrogo nastawieni do ustroju społeczno-politycznego, a w szczególności członkowie PPR pozostający pod wpływem kleru⁸²⁵. W wyniku czystek przeprowadzonych w szeregach MO zwolniono ogółem 3012 funkcjonariuszy, co stanowiło aż 6,4% stanu osobowego formacji⁸²⁶.

Z okazji drugiej rocznicy uprawomocnienia ORMO 21–22 lutego 1948 roku zorganizowano szereg uroczystości na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. Obchody w powiecie łębskim rozpoczęły się 22 lutego 1948 roku przeglądem 150 przybyłych ormowców oraz raportem komendanta powiatowego ORMO chor. Mandeltorta dla komendanta powiatowego MO Bakalczuka. Po oficjalnym otwarciu uroczystości pochód składający się z orkiestry, plutonu MO, przedstawicieli partii politycznych oraz organizacji społecznych wraz ze swoimi sztandarami przeszedł na mszę świętą do kościoła. Kolejno odbyło się wygłaszanie referatów, wręczenie nagród i żołnierski obiad. Milicjanci brali udział również podczas organizacji obchodów świąt religijnych⁸²⁷.

Bezkonfliktowe współistnienie władzy z Kościołem zaczęło się diametralnie zmieniać na niekorzyść pod koniec lat czterdziestych XX wieku. Pierwszym etapem podporządkowania Kościoła państwu było stopniowe ograniczanie jego roli za pomocą działań administracyjnych, jak chociażby przeniesienie religii na ostatnie godziny lekcyjne. Zerwano również konkordat ze Stolicą Apostolską⁸²⁸. Pierwsza krajowa odprawa kierownictwa organów bezpieczeństwa poświęcona sprawom Kościoła odbyła się 13–15 października 1947 roku, na której jako jedno z głównych zadań wyznaczono budowanie sieci agenturalnej do rozpracowania organizacji kościelnych i duchowieństwa⁸²⁹. Po zdobyciu supremacji politycznej przedstawiciele władzy komunistycznej rozpoczęli otwartą walkę z Kościołem. Rozpoczęto zakrojone na szeroką skalę

⁸²⁵ P. Majer, *Problem praktyk religijnych w Milicji Obywatelskiej...*, s. 59–69.

⁸²⁶ T. Pączek, *Zadania Milicji Obywatelskiej...*, s. 603–663.

⁸²⁷ AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 464/15391, Sprawozdanie sytuacyjne komendy ORMO województwa gdańskiego za październik 1948 r., k. 58–59.

⁸²⁸ Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej 12 września 1945 roku ogłosił unieważnienie konkordatu.

⁸²⁹ P. Chmielecki, *Sposoby walki z Kościołem w PRL w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku*, „Symposium” 2019, R. XXIII, nr 1 (36), s. 285–306.

działania mające na celu sekularyzację i laicyzację społeczeństwa. Równolegle odbierano majątek kościelny, przeprowadzano pokazowe procesy księży oraz usuwano religię ze szkół⁸³⁰. Procesy kompromitujące kler przeprowadzano za deprawację młodzieży, współpracę z okupantem, wrogą działalność antydemokratyczną czy nadużycia gospodarcze. Ważnym posunięciem komunistów w walce z Kościołem było Oświadczenie ministra administracji publicznej w sprawie antypaństwowej postawy hierarchii kościelnej i uregulowania stosunków między Państwem a Kościołem wydane 14 marca 1949 roku. Zawarto w nim cały szereg gróźb i oskarżeń wobec duchownych⁸³¹.

Przedstawiciele władzy państwowej obawiali się działalności kościelnej i utraty możliwości kontroli nad ludnością Polski. Według władz w tamtym czasie zagrożenie stanowił tzw. cud lubelski⁸³² i wynikające z niego masowe pielgrzymki. Wydarzenia z Lublina miały doprowadzić do wielu nawróceń oraz zbliżenia się robotników i chłopów do Kościoła, a co za tym idzie, oddalenia ich od budowy państwa socjalistycznego. Dlatego systematycznie stosowano kolejne metody nacisku w celu uzyskania ustępstw biskupów. Przejęto szpitale prowadzone przez zgromadzenia zakonne, zlikwidowano stowarzyszenia kościelne, ograniczono możliwość organizacji zgromadzeń religijnych poprzez obowiązek uzyskania zezwolenia od władzy⁸³³.

⁸³⁰ J. Schodzińska, *Laicyzacja życia publicznego w powojennej historii Łęborka*, „Biuletyn Historyczny” 2007, nr 30, s. 6; J. Żaryn, *Kościół w PRL*, Warszawa 2004; J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006; P. Raina, *Kościół w PRL. Dokumenty 1945–1959*, t. 1, Poznań 1994.

⁸³¹ M. Błasińska, *Cud...*, s. 41–43.

⁸³² Cud lubelski – 3 lipca 1949 roku w kościele katedralnym w Lublinie podczas mszy południowej na obrazie zauważono łzy lecące z oka Matki Boskiej. Wiadomość o zjawisku błyskawicznie rozniosła się po mieście. W świątyni zaczęły się zbierać tłumy wiernych, którzy nie mieścili się w środku. Ostatni pielgrzymi opuścili katedrę około drugiej w nocy. Od rana 4 lipca napływ wiernych był bardzo duży. Wiadomość o niezwykłym wydarzeniu przekazywano wśród znajomych i rodzin tak, że wkrótce rozeszła się po całym kraju. Z całej Polski napływały meldunki, że w terenie szerzy się wieść o cudzie w Lublinie. Do katedry ściągali zarówno głęboko wierzący, jak i ci, którzy chcieli zaspokoić ciekawość i osobiście zobaczyć niezwykłe zjawisko. Początkowo przybywali tylko mieszkańcy Lublina oraz okolicznych miejscowości, jednak w krótkim czasie przyjeżdżali pielgrzymi z coraz bardziej odległych miejsc. Biskupi apelowali o nieorganizowanie pielgrzymek do katedry, gdyż liczby przybywających wiernych były ogromne i nie było możliwości utrzymania porządku. 6 lipca było ok. 5000 osób, 9 lipca – 10 tys., a 10 lipca tłum liczył już ok. 25 tys., jednak dane dotyczące liczby pielgrzymów są rozbieżne. Do Lublina uruchamiano dodatkowe linie autobusowe i dołączano wagony do jeżdżących składów kolejowych. Organizowano również wycieczki z zakładów państwowych. Kolejki do cudownego obrazu ustawiały się przez dzień i noc i ciągnęły się przez całe miasto. Przybyli pielgrzymi zostawiali ofiary i wota. Władze państwowe w związku z wydarzeniami w Lublinie stosowały działania propagandowe polegające na lokalnej i ogólnopolskiej akcji w mediach czy wiecach antycudowych. Stosowano również działania represyjne: wstrzymywano pociągi osobowe, organizowano blokady, wprowadzono patrole wojska i MO na ulicach, dokonywano aresztowań zarówno pojedynczych, jak i masowych oraz przeprowadzano pokazowe procesy, po których skazywano na więzienie. Wszelkie zjawiska, które były uznawane za nadprzyrodzone były uznawane jako zagrożenie dla władzy, dlatego je podważano i ściśle kontrolowano; M. Błasińska, *Cud. W 1949 r. Lublin stał się Częstochową*, Lublin 2019, s. 59–152.

⁸³³ Tamże, s. 41–43.

Podczas posiedzenia przedstawiciele władz 5 sierpnia 1949 roku omówiono działalność księży w powiecie lęborskim. Według ich relacji księża wykorzystywali zacofanie mieszkańców wsi oferując modły za pogodę w zamian za żywność i wsparcie finansowe. W trakcie posiedzenia argumentowano, że księża w swych działaniach otaczali opieką dzieci, które zabierali na kolonie, a następnie zwracali się do zakładów pracy rodziców o opłacenie uczestnictwa w nich. W swym wystąpieniu przedstawiciel MRN z Łeby zaapelował o to, by Liga Kobiet udała się do mieszkańców powiatu z programem artystycznym, po którym miała przychylić sobie społeczeństwo i uderzyć we wrogą propagandę Kościoła⁸³⁴. Działalnością Kościoła interesowali się również działacze ORMÓ, którzy w swych sprawozdaniach w styczniu 1950 roku nie odnotowali wrogiej działalności kleru oraz szeptanej propagandy władz poszczególnych Caritasów⁸³⁵.

Podobnie jak w całym kraju w lęborskich zakładach pracy organizowano szkolenia ideologiczne umacniające wśród obywateli jedyną pożądaną postawę ideologiczną. W Lęborku rozwiązano przedszkole Caritasu, ze szkół usunięto religię, siostry zakonne zmuszono do odejścia ze szpitala, domów dziecka i opieki. Jednocześnie starano się odciągnąć społeczeństwo od wszelkiego rodzaju uroczystości kościelnych i zmusić do rezygnacji z praktyk religijnych. Kładziono duży nacisk na usunięcie z kalendarza świąt państwowych, które były obchodzone w asyście kościelnej (np. 3 Maja dotychczas obchodzono w połączeniu ze Świętem Matki Boskiej Królowej Polski) i zastąpienie ich uroczystościami na cześć nowego systemu. Najhuczniej obchodzono 1 Maja jako Święto Pracy oraz 22 lipca jako „urodziny systemu”, czyli rocznicę powstania Polski Ludowej. Widowiskowość obchodów miała przyćmić wszystkie inne uroczystości. Dyrektywy dotyczące tematyki wystąpień, haseł i akademii przychodziły „z góry”, a nad obchodami czuwały MO i SB. Ich głównym zadaniem było dopilnowanie, aby nic nie zakłóciło całkowicie świeckiego przebiegu obchodów. Wszelkie podejrzane „elementy awanturnicze” i potencjalni „wrogowie systemu” byli prewencyjnie zatrzymywani. Całość obchodów nadzorowali mundurowi i ubrani po cywilnemu funkcjonariusze⁸³⁶.

⁸³⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/VI/1, Protokół z posiedzenia aktywu miejskiego i powiatowego w sprawie walki z politykującym klerem z 5 sierpnia 1949 r., k. 1–4.

⁸³⁵ AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 464/15092, Sprawozdanie Powiatowej Komendy ORMÓ Lębork za luty 1950 r., k. 179–180.

⁸³⁶ J. Schodzińska, *Laicyzacja życia publicznego w powojennej historii Lęborka*, „Biuletyn Historyczny” 2007, nr 30, s. 66.

Spółeczeństwo było systematycznie indoktrynowane, czego dopełnieniem były wszelkiego rodzaju szkolenia i odczyty. Główny nacisk kładziono w tym względzie na służby mundurowe, które były kluczowym narzędziem w walce o utrzymanie władzy. Lęborscy milicjanci regularnie musieli uczestniczyć w szkoleniach ideologicznych prowadzonych przez tzw. oficerów politycznych. Początkowo zamierzano zastraszyć lub usunąć milicjantów związanych z wyznaniem katolickim, którzy bardzo często starali się ukrywać swoje praktyki religijne. Formy upowszechniania świeckiego światopoglądu były przeróżne. Każdy posterunek milicji otrzymywał do czytania książki wybierane pod względem poprawności ideologicznej i prostego przekazu moralnego. Funkcjonariusze byli zobowiązani nie tylko je przeczytać, ale również do udziału w dyskusji nad ich treścią. Przykładowymi tytułami rozsyłanymi przez komendę powiatową w latach pięćdziesiątych były *Młoda Gwardia* czy *Zaorany ugór*. Poza lekturą książek wprowadzano również projekcje filmów propagandowych. Na systematycznie odbywających się szkoleniach studiowano fragmenty *Manifestu komunistycznego*, życiorysy wodzów rewolucji oraz program PZPR. W trakcie szkoleń omawiano również obecną sytuację polityczną pod kątem wykazania „jedynej słusznej drogi rozwoju” oraz wzmożenia „czujności ideologicznej”. Z raportów milicyjnych wynika, że lęborscy funkcjonariusze jednak nie przykładali się do szkoleń, a uczestnictwo wynikało jedynie ze strachu przed karą. Za nieusprawiedliwioną nieobecność przyznawano nagany, kary pieniężne, a niekiedy nawet areszt. Milicjantom słabo szła również lektura obowiązkowa, a tym bardziej dyskusja nad treścią książek⁸³⁷.

Wielu funkcjonariuszy w województwie gdańskim za aktywną przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego przeszło swego rodzaju prześladowania. Zastępca kierownika Komisariatu IV w Gdańsku za udział we mszy, ubrany w mundur służbowy, został zwolniony z zajmowanego stanowiska⁸³⁸, a nowo przyjętego funkcjonariusza, który wielokrotnie chodził do kościoła w mundurze i nie ukrywał swojej wiary uznano za szkodliwego fanatyka religijnego i zwolniono ze służby⁸³⁹. Na funkcjonariuszy często były kierowane donosy. Podczas głoszenia haseł niezadowolenia z pracy w MO przełożeni funkcjonariuszy dążyli do ustalenia podłoża politycznego, co miało inny oddźwięk, gdy takim funkcjonariuszem był zadeklarowany katolik. W sytuacjach mniej rażących przełożonym polecano przeprowadzać rozmowy indywidualne na temat kleru, otoczyć opieką operacyjną i ustalać stosunek funkcjonariusza do kleru.

⁸³⁷ Tamże, s. 67.

⁸³⁸ AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 05/2, t. 15, Sprawozdanie z pracy operacyjnej Wydziału IV KW MO w Gdańsku za styczeń 1952 r., k. 1–6.

⁸³⁹ Tamże, k. 26–35.

Na mocy Ustawy z 19 kwietnia 1950 roku o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej⁸⁴⁰ utworzono Urząd do Spraw Wyznań, podległy prezesowi Rady Ministrów. Do podstawowych jego działań należały sprawy dotyczące stosunku państwa do wyznawców obrządków rzymsko- i nierzymskokatolickiego. Zakres działań urzędu został opisany w Uchwale Rady Ministrów z 27 maja 1950 roku w sprawie tymczasowego statutu Urzędu do Spraw Wyznań, która pozwalała państwu prowadzić nadzór nad Kościołem⁸⁴¹. Według Referatu ds. Wyznań przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łęborku w 1953 roku na terenie powiatu łęborskiego istniał jeden dekanat posiadający dziewięć parafii, pod które podlegało 18 kościołów. Ze sprawozdania kierownika referatu Józefa Kotlarza za 1953 rok dowiadujemy się, że szkolnictwo wyznaniowe nie istniało. Natomiast jeśli chodzi o religię, to na wszystkie szkoły w powiecie (65 podstawowych, trzy zawodowe, trzy średnie) jedynie w 14 z nich (podstawowych) odbywała się nauka religii prowadzona przez sześciu księży. Na terenie powiatu przebywało 26 sióstr zakonnych z których osiem pracowało w szpitalu powiatowym, osiem w domu specjalnym, pozostałe siostry pracowały w parafiach w Łęborku, Brzeźnie i Łebie. Ludność w powiecie była w większości wyznania rzymskokatolickiego, lecz część autochtonów była wyznania ewangelickiego. Największe zgrupowanie ewangelików było w Łęborku, gdzie posiadali swoją kaplicę, Łebie oraz w Janowicach⁸⁴².

Państwo za pośrednictwem referatów ds. wyznań przy prezydiach Powiatowych Rad Narodowych bardzo dobrze radziło sobie z nadzorem nad związkami wyznaniowymi w Polsce. Zgodnie z uchwalonymi przepisami bez zgody władz nie można było przeprowadzać zgromadzeń czy zbiórek związanych z wykonywaniem kultu religijnego⁸⁴³. Referat ds. Wyznań przy prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łęborku na bieżąco monitorował przebieg uroczystości. Według sprawozdania z 18 czerwca 1954 roku z przebiegu procesji związanych z obchodami uroczystości Bożego Ciała na terenie powiatu łęborskiego procesje odbyły się w dziewięciu parafiach. Najliczniejsze grono wiernych odnotowano w Łęborku, gdzie w uroczystości brało udział 3500 osób, w tym ok. 200 dzieci w wieku szkolnym. Szczególną uwagę zwrócono na dużą liczbę dzieci ze szkoły nr 4, w której religii uczył ks. Kura. Referat do spraw Wyznań

⁸⁴⁰ Dz.U. 1950, nr 19, poz. 156.

⁸⁴¹ M.P. 1950, nr 78, poz. 905.

⁸⁴² AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Sprawozdanie Referatu do spraw wyznań przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łęborku za IV kwartał 1953 r., k. 1–2.

⁸⁴³ M.P. 1950, nr 78, poz. 905.

posiadał również dane z terenu. Największą liczbę uczestników procesji odnotowano w Rozłazinie (ok. 600), następnie Łebie (ok. 500), a najmniejszą frekwencję w parafii Zwartowo, gdzie uczestniczyło ok. 300 osób. W czasie uroczystości Referat ds. Wyznań przy prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łęborku nie odnotował żadnych haseł antypaństwowych⁸⁴⁴.

Kontrolę nad Kościołem oraz obawę przed wzrostem wyznawców katolicyzmu wykazano w sprawozdaniu z 23 marca 1956 roku, gdzie opisano, że osoby zajmujące wysokie stanowiska pracują na rzecz parafii w radzie kościelnej. W tym miejscu wskazano konkretny przykład, jakim była Gromadzka Rada Narodowa w Łebuniu z przewodniczącym prezydium Michałem Trzebiatowskim, kierownikiem gorzelnii Jażdźwińskim, kierownikiem PGR-u Janczakiem z PZPR, leśniczym Myszą z ZSL oraz gospodarzem indywidualnym Bulmakiem z ZSL. Za dobre relacje z miejscowym księdzem prezydium Rady Narodowej w Łęborku próbowało odwołać Trzebiatowskiego z zajmowanego stanowiska. W przypadku religii w szkołach, to w I kwartale 1956 roku nauczanie odbywało się tylko w ośmiu z nich. W styczniu 1956 roku komitet rodzicielski w nowopowstałej Szkole Podstawowej w Wielistowie skierował prośbę do PPRN Wydziału Oświaty o zgodę na przeprowadzanie lekcji religii, na którą prezydium udzieliło odpowiedzi negatywnej⁸⁴⁵.

Zmiany w nauczaniu religii nastąpiły po ogłoszeniu Zarządzenia ministra oświaty z 8 grudnia 1956 roku w sprawie nauczania religii w szkołach. W wyniku reformy lekcje religii mogły prowadzić osoby duchowne lub świeckie, które posiadały misje kanoniczne, natomiast nie mógł nauczać religii nauczyciel przedmiotów świeckich. Na lekcję religii mogły uczęszczać dzieci i młodzież, których opiekunowie prawni wyrazili na piśmie zgodę w uczestnictwie w naukach⁸⁴⁶. Księża prowadzili szeroko zakrojone działania w celu powrotu jak największej liczby uczniów na lekcje religii. Używali do tego różnych sposobów, od przekazywania deklaracji, poprzez uczestnictwa w lekcjach religii, po rozmowy osobiste. Jednym z przykładów rozmów indywidualnych w gospodarstwach domowych odnotowanych przez MO w Łęborku było zdarzenie z ks. Szczepanem, który jako katecheta nauczał dzieci religii w szkole nr 4 w Łęborku. Ksiądz podczas wędrówek po domach uczniów wypytywał dzieci, dlaczego nie uczęszczają na

⁸⁴⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Sprawozdanie Referatu ds. Wyznań w Łęborku z przebiegu procesji Bożego Ciała na terenie powiatu łęborskiego z 18 czerwca 1954 r., k. 23–25.

⁸⁴⁵ Tamże, Sprawozdanie opisowe za I kwartał 1956 r. Referatu do spraw Wyznań przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łęborku z 23 marca 1956 r., k. 2.

⁸⁴⁶ H. Konopka, *Rok 1956 – powrót religii do szkół*, „Studia Podlaskie” 1996, t. VI, s. 208; udostępnione: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/>.

nauki religii. Sprawa zakończyła się rozmową profilaktyczno-ostrzegawczą, która dała skutek pozytywny, gdyż ksiądz dał za wygraną. Zdarzały się sytuacje dyskryminacji uczniów nieuczestniczących w lekcjach religii, w kierunku których używano słów wulgarnych lub wyzwisk; wówczas funkcjonariusze MO reagowali za pośrednictwem Inspektoratu Oświaty PPRN, który upominał kierowników i personel szkolny⁸⁴⁷. Należy zaznaczyć, że naukę religii w szkołach prowadziły nie tylko osoby związane z Kościołem katolickim. Zdarzało się, że przedmiot prowadziły osoby świeckie bez doświadczenia ani odpowiednich kwalifikacji⁸⁴⁸.

Po rozluźnieniach taktycznych względem Kościoła katolickiego spowodowanych „odwilżą październikową” i chwilowym powrocie religii do szkół władze rozpoczęły działania prowadzące do ostatecznej laicyzacji oświaty. Chciano podporządkować sobie jak największą część społeczeństwa, w tym również młode pokolenie. Dlatego dużą uwagę przywiązywano do szkolnictwa, a w szczególności do ograniczenia wpływów duchowieństwa na młodzież. Stąd wydany przez Ministerstwo Oświaty Okólnik nr 26 z 4 sierpnia 1958 roku, który dotyczył zasad podkreślających „świeckość” szkolnictwa. Zakazano wieszania krzyży w salach lekcyjnych, modlitwy przed i po lekcjach czy udziału uczniów i nauczycieli w nabożeństwach, co jednoznacznie pokazało kierunek działania władz. Zarządzenie ministra oświaty zostało przyjęte przez grono pedagogiczne bez żadnych zastrzeżeń, lecz kler katolicki oraz osoby wierzące były odmiennego zdania. Po ukazaniu się okólnika księża namawiali wiernych do przeciwstawienia się nowym przepisom. W miejscowości Bukowina w powiecie łęborskim kierownikowi szkoły nie spodobał się pomysł ściągnięcia ze ścian krzyży, które po zebraniu rodzicielskim 8 września 1958 roku ponownie zawieszono. Mieszkańcy na zebraniu uchwalili również petycję do Inspektoratu Oświaty w Łęborku wysuwając swoje żądanie w sprawie zawieszenia krzyży na ścianach. Petycja została podpisana przez 120 rodziców, a jej pomysłodawcą był przewodniczący komitetu rodzicielskiego Alfons Domarus. W powyższej sprawie KP MO w Łęborku przeprowadziła czynności przesłuchań w prokuraturze, po których mieszkańcy Bukowiny zaprzestali swoich działań. Sprawy zawieszenia krzyży w szkołach odnotowano również w innych miejscowościach, lecz dzięki szybkiej reakcji MO za pośrednictwem Inspektoratu Oświaty kwestia została rozwiązana do końca września 1958 roku⁸⁴⁹. W kolejnych latach nauka religii w szkołach została

⁸⁴⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie łęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁸⁴⁸ Tamże.

⁸⁴⁹ Tamże.

ograniczona. W roku szkolnym 1960/1961 na 74 szkoły jedynie w 29 odbywała się nauka, a jednocześnie kler organizował punkty nauki w salkach przy kościołach lub domach prywatnych, których w 1961 roku było 11. W roku szkolnym 1961/1962 na podstawie zarządzenia nauczanie religii całkowicie wyprowadzono ze szkół. Jak notowała milicja nie wszystkie punkty katechetyczne były zarejestrowane, a nauką zajmowały się osoby nieodpowiednie⁸⁵⁰.

Każda forma wspierania Kościoła była negatywnie odbierana przez PPRN w Lęborku, nawet gdy były to dobrowolne zbiórki pieniężne. Od sierpnia 1955 do stycznia 1956 roku pracownicy parowozowni w Lęborku Matuszkiewicz, Łukasiewicz i Kaszycki przeprowadzili zbiórkę pieniędzy na zakup baldachimu, podczas której zebrano kwotę 7000 zł. Za zorganizowanie nielegalnej zbiórki w zakładzie pracy PPRN w Lęborku przeprowadzono postępowanie w trybie administracyjnym⁸⁵¹.

Milicja Obywatelska szczegółowo zbierała informacje o parafiach na terenie powiatu lęborskiego, których do 1956 roku było siedem, natomiast rok później dekanat lęborski liczył już osiem parafii, pod które podlegało 29 obiektów sakralnych, kościołów czy kaplic⁸⁵².

Równocześnie z wyprowadzaniem przez władze nauki religii ze szkół Kościół katolicki próbował wszelkimi sposobami powiększać zakres swojego działania przejmując obiekty sakralne. W 1958 roku ewangelicki ks. Diec w miejscowości Janowiczki Duże rozwiązał gminę ewangelicką. Z kościoła miał zamiar zdemontować wnętrze, a obiekt przekazać na Skarb Państwa. Po inspiracji kleru katolickiego sprzeciwiła się temu rada parafialna, a głównie kobiety z miejscowości Janowiczki Duże i Rozgorza blokując pastora i robotników. Rozbiórki wnętrza dokonano dopiero po interwencji funkcjonariuszy z KP MO z Lęborka oraz ZOMO z Gdańska. Pastor Diec mury kościoła przeznaczył na budowę szkoły tysiąclecia⁸⁵³.

Bez zgody władz państwowych nie można było otworzyć sali katechetycznej czy poświęcić obiektu sakralnego. Funkcjonariuszy MO wykorzystywano przy likwidacji seminariów duchownych, sal katechetycznych, kaplic szpitalnych czy innych placówek kościelnych. Rola milicjantów polegała na asystowaniu urzędnikom przeprowadzającym likwidację. MO brała

⁸⁵⁰ Tamże.

⁸⁵¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Sprawozdanie opisowe za I kwartał 1956 r. Referatu do spraw Wyznań przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lęborku z 23 marca 1956 r., k. 2.

⁸⁵² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁸⁵³ Tamże.

również udział w karaniu księży mandatami za organizowanie zbiórek pieniężnych na cele kościelne, wieszanie flag papieskich czy organizację procesji⁸⁵⁴. W latach 1959–1960 KP MO w Lęborku ukarała łącznie 16 osób, w tym księży i osoby świeckie na sumę 22 300 zł. W roku 1961 ukarano sześć osób kierując sprawę do kolegium orzekającego⁸⁵⁵.

W dostępnych źródłach możemy doszukać się informacji, że kler katolicki bez zgody władz państwowych tworzył nowe parafie. Przykład utworzenia nowej parafii zaistniał w miejscowości Garciegorze (obecnie Garczegorze). Wikary, który objął funkcję proboszcza używał w pismach pieczęci parafialnych. Ponadto Kościół katolicki próbował otwierać różnego rodzaju budowle sakralne przy ważnych dla kraju obiektach, jak np. kaplica w Siemirowicach w rejonie jednostki wojskowej. Zdarzały się przypadki nielegalnego poświęcenia opuszczonych kostnic czy kaplic po ewangelikach. Taka sytuacja miała miejsce we wsi Żarnowska, gdzie ks. proboszcz Alfred Rozynek z Łeby dokonał poświęcenia obiektu ewangelickiego na katolicki. Za wyświęcenie obiektu bez zgody władz państwowych proboszcza ukarano grzywną w wysokości 1500 zł oraz wydalono z terenu za nieprzestrzeganie przepisów prawno-administracyjnych⁸⁵⁶.

PRN w Lęborku bardzo ingerowała w życie Kościoła, co można zauważyć w piśmie zastępcy komendanta powiatowego MO w Lęborku z 20 września 1960 roku dotyczącym próby odczytu przez księży na mszy 18 września listu pasterskiego *O aktualnych niebezpieczeństwach*, w którym wytknięto władzom, że usuwając religię ze szkół nie kierowano się prawem i złamano zasady praworządności⁸⁵⁷. Dzień przed mszą prezydium PRN w Lęborku wraz z kierownikiem WSW w Lęborku przeprowadzili indywidualne rozmowy z proboszczami na temat odczytu listu, podczas których proboszczowie oświadczyli, że nie będą czytać listu zgodnie z decyzją kurii, a jedyny egzemplarz otrzymał ks. dziekan Marian Gryszel. Według informacji, jakie otrzymał komendant Wyskiel list nie został odczytany, a kazanie w każdym kościele dotyczyło nauki religii w szkołach oraz życia w wyznaniu katolickim⁸⁵⁸. Odnośnie religii księża po-

⁸⁵⁴ T. Pączek, *Zadania Milicji Obywatelskiej...*, s. 603–663.

⁸⁵⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁸⁵⁶ Tamże.

⁸⁵⁷ S. Bober, *Walka o utrzymanie nauczania religii w szkołach w okresie Polski Ludowej*, „Studia Łódzkie” 2012, nr 14, s. 189–200.

⁸⁵⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Informacja KP MO w Lęborku dotycząca sytuacji wśród kleru katolickiego 18 września 1960 r. w sprawie prób odczytania listu pasterskiego z 20 września 1960 r., k. 56.

dawali też informacje, w których szkołach będzie prowadzona nauka oraz apelowali do rodziców, aby dzieci uczęszczające do szkół bez nauki religii przychodziły w tym celu na plebanię. Ponadto wymieniali szkoły, w których władze państwowe zabroniły nauki religii⁸⁵⁹.

W ramach trzeciego etapu Wielkiej Nowenny przed Tysiącleciem Chrztu Polski przypadającej na lata 1957–1966 jednym z elementów było uroczyste przewożenie kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. W parafiach powiatu łęborskiego uroczystości nawiedzenia obrazu wypadły na przełomie listopada i grudnia 1961 roku. Podczas nich MO dokonała szczegółowych obserwacji przewozu obrazu pomiędzy miejscowościami, a w szczególności osób biorących udział w asyście. Podczas mszy świętych miała miejsce obserwacja uczestników uroczystości oraz szczegółowo wysłuchiwanie wypowiedzi księży. Podczas wszystkich wygłoszonych kazań nie odnotowano negatywnych wypowiedzi państwowych, zanotowano jednak kilka dwuznacznych stwierdzeń. Pierwszym była wypowiedź misjonarza do wiernych w parafii w Łebuni, gdzie podczas błogostawieństwa ksiądz wypowiedział słowa „by na świecie zapanaował pokój i współpraca z państwem”⁸⁶⁰. Drugi przypadek miał miejsce w parafii Łeba, gdzie podczas uroczystości znaczącą rolę odegrali rybacy łebscy ze spółdzielni 10-lecia PRL, którzy w sztormowych ubraniach rzucając petardy przywitali nadjeżdżający obraz. Owi rybacy wspólnie z OSP na czele z komendantem pełnili wartę adoracyjną przy obrazie. Rybaków nie zabrakło również na mszy świętej, gdzie podczas kazania misjonarze z radością chwalili ich uczestnictwo w ceremonii, to, że nie wyszli w morze na połów, tylko przybyli do kościoła oddać cześć Matce Boskiej. W dalszej części kazania misjonarze zwrócili się do rybaków słowami: „Rybacy niech będą wierni Kościołowi i wierze katolickiej, gdy Państwo Rzymskie było potężne i każdy drżał, jednak ono upadło, tak i teraz nic nie jest wieczne – wieczny jest Kościół i wiara”. Podczas obchodów uczczenia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej na terenie powiatu łęborskiego żywo miały uczestniczyć osoby zajmujące różne stanowiska społeczne czy partyjne⁸⁶¹.

⁸⁵⁹ Tamże, sygn. 322/143, Informacja dotycząca sytuacji wśród kleru katolickiego z 18 września 1960 r. w sprawie prób odczytania listu pasterskiego, k. 56.

⁸⁶⁰ Tamże, sygn. 40/V/1, Informacja KP MO w Łęborku dotycząca przebiegu uroczystości kościelnych w związku z nawiedzeniem obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w parafiach: Łebunia, Łębork z 2 grudnia 1961 r., k. 116.

⁸⁶¹ Tamże.

26 marca 1962 roku kierownik Wydziału ds. Wyznań Stanisław Piotrowski przyjął czteroosobową delegację, która przybyła z prośbą o zezwolenie na utworzenie nowej parafii i zamieszkania tam ks. Franciszka Ptaka⁸⁶². Kierownik wydziału wytłumaczył, że łamią przepisy i nie zezwolił na utworzenie parafii czytając ustępy z ustawy⁸⁶³. Piotrowski zapewnił delegację, że doprowadzi do przyjazdu księdza na mszę niedzielą. Ponadto w dalszej części rozmowy oświadczył, że zbieranie podpisów i przedstawianie petycji w tej sprawie jest karalne. Podczas rozmowy poinformował również delegację, że z uwagi na ich nieznamość przepisów, nie będzie wyciągał konsekwencji⁸⁶⁴. 3 kwietnia 1962 roku na wezwanie zgłosił się ks. Ptak w celu omówienia zastrzeżeń wydziału do jego działalności. Według wydziału zmobilizował on mieszkańców Choczewa do rozbudowy kaplicy cmentarnej, a dokładnie do dobudowania brezentowej przybudówki o wymiarach 6 na 7 m. Ksiądz Ptak uzyskał zgodę na rozbudowę, gdyż poinformował władze budowlane WPRN w Lęborku jedynie o przybudówce w stylu markizy. Władze nie zezwoliły na pozostawienie budowli i nakazano usunąć ją w trybie natychmiastowym. Drugim zarzutem był fakt nielegalnego mieszkania w miejscowości Choczewo oraz wykonywania w tej miejscowości posług religijnych bez zgody proboszcza. Ostatni zarzut związany był z chęcią utworzenia parafii w Osiekach i namawianie ludności do złożenia petycji w tej sprawie. Duchowny zaprzeczył jakoby zachęcał mieszkańców do otworzenia nowej parafii i oświadczył, że był to pomysł samych mieszkańców. W informacji z 5 kwietnia 1962 roku ówczesnego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Lęborku Zygmunta Zająca do I sekretarza KP PZPR w Lęborku w czterostronicowym sprawozdaniu możemy doszukać się bardzo osobistych informacji dotyczących ks. Franciszka Ptaka. Duchowny został określony jako ksiądz wojowniczy, oczerniający zarządzenia państwowe, często wypowiadający się z ambony o osobach przychodzących do kościoła nie na modlitwę, a w celu szpiegowania kapłanów i donoszenia na nich. Ksiądz został opisany jako dwulicowy, gdyż deklarował lojalność rządzącym, a w rzeczywistości prowadził odmienne życie. W piśmie znalazła się również informacja z życia prywatnego ks. Ptaka. Według niej sługa boży nie przestrzegał prawa kanonicznego,

⁸⁶² Tamże, sygn. 40/V/1, Notatka Służbowa inspektor Urszuli Nowak Wydziału do spraw Wyznań w Gdańsku dotycząca udzielenia zgody na utworzenie parafii w miejscowości Osieki powiat lęborski z 26 marca 1962 r., k. 128–129.

⁸⁶³ Dz.U. 1957, nr 1, poz. 6

⁸⁶⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Notatka Służbowa inspektor Urszuli Nowak Wydziału do spraw Wyznań w Gdańsku dotycząca udzielenia zgody na utworzenie parafii w miejscowości Osieki powiat lęborski z 26 marca 1962 r., k. 128–129.

gdyż posiadał dziecko z nieprawego łoża z kobietą z Kamienia Pomorskiego. Dodatkowo utrzymywał kontakty z 50-letnią wdową, u której był widywany, a także kobieta odwiedzała księdza podczas kilkudniowych wizyt⁸⁶⁵.

Na dużą skalę w walce z Kościołem MO została użyta podczas obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski. Na szczeblu centralnym powołano Komisję Partyjno-Rządową ds. Uroczystości Tysiąclecia, a w MSW powstał Centralny Zespół Koordynacyjny. W jego składzie znaleźli się przedstawiciele KG MO. We wszystkich województwach powołano sztaby specjalne, w których m.in. znajdowali się milicjanci. W komendach powiatowych utworzono specjalne grupy składające się z funkcjonariuszy MO oraz SB mające na celu „zabezpieczenie uroczystości milenijnych”. Milicjanci mieli reagować na wykroczenia drogowe, pilnować przestrzegania zarządzeń administracyjnych, zapobiegać nielegalnemu stawianiu krzyży, kapliczek oraz wszelkich symboli kultu religijnego. W ramach obchodów milenium zaangażowano zarówno dzielnicowych, posterunkowych, funkcjonariuszy operacyjnych, jak i ZOMO oraz ORMO⁸⁶⁶.

Najgłośniejszym zdarzeniem, w którym brała udział MO podczas obchodów było aresztowanie kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. 2 września 1966 roku wracająca z obrazem delegacja księży na czele z biskupem Józefem Kurpasem została zatrzymana przez milicyjne radiowozy kilka kilometrów przed Będzinem. Następnie w eskorcie pięciu radiowozów kopię obrazu przewieziono na Jasną Górę, gdzie pozostała aż do 1972 roku pod opieką funkcjonariuszy pełniących służbę w stałych posterunkach wokół klasztoru jasnogórskiego⁸⁶⁷.

Milicja Obywatelska jako organ ochrony kontrolowała również wiece i procesje kościelne. Aby procesja mogła zostać przeprowadzona, władze kościoła zwracały się o zezwolenie do Wydziału Spraw Wewnętrznych PPRN. 1 czerwca 1972 roku nie odbyła się procesja Bożego Ciała w Choczewie organizowana przez ks. Węgrzeckiego, gdyż WSW odmówiła wydania zezwolenia. W podaniu o zezwolenie na procesję księża wpisywali trasę oraz czas przejścia procesji, na które WSW musiała wyrazić zgodę. I tak nie wyrażono zgody na zmianę trasy w Łebie dla ks. Matyska, natomiast trasa procesji dla parafii św. Jakuba została zmieniona. W procesjach w Łęborku w parafii św. Jakuba wzięły udział 4000 osób, a w parafii Korony ok. 2000 osób. W procesjach gromadzkich udział brało ok. 400–500 osób. Podczas mszy księża nie wyrażali się negatywnie o ustroju panującym w kraju. Podczas procesji Bożego Ciała w Łęborku

⁸⁶⁵ Tamże, Notatka Służbowa Józefa Mazura z Wydziału do spraw Wyznań w Gdańsku dotycząca przeprowadzonej rozmowy z ks. Franciszkiem Ptakiem z 3 kwietnia 1962 r.

⁸⁶⁶ T. Pączek, *Zadania Milicji Obywatelskiej...*, s. 603–663.

⁸⁶⁷ Tamże.

MO stwierdziła udział osób wysoko postawionych, takich jak: zastępca dyrektora klucza PGR Chrabrowo Joachim Bobrucki (bezpartyjny), sekretarz powiatowy Zarządu ZBoWiD Bowgiert (PZPR), major WP Mieczysław Pochwicki z Koszalina, kierownik rejonu energetycznego Pekrol (PZPR), nauczyciel liceum Mazurkiewicz (SD), nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego i zastępca dyrektora Drozd (SD), zatrudniony w Zakładach Torfowych w Lęborku Michał Zieliński (PZPR) oraz kierownik Transportu Zakładów Drzewnych Stanisław Zieliński (SD)⁸⁶⁸.

Nie udało się dotrzeć do materiałów dotyczących prześladowania wiernych obrządku łaćcińskiego w latach 1973–1975 w powiecie.

Nie ma dokładnych informacji na temat działalności związku wyznaniowego Chrześcijańskiego Zboru Świadków Jehowy na terenie powiatu lęborskiego do 1959 roku. Od 1959 do połowy 1961 roku milicja zaobserwowała aktywną działalność w kwestii zrzeszania nowych członków. We wspomnianym okresie wyznawcy zboru przyjeżdżali na teren powiatu, gdzie w poszukiwaniu nowych członków odwiedzali indywidualne domostwa oraz roznosili nielegalną prasę⁸⁶⁹. Za nielegalną agitację domokrężną oraz dystrybucję prasy dotyczącej zboru MO zatrzymywała członków związku wyznaniowego na 24 lub 48 godzin. W wyniku przeszukania 1 lutego 1960 roku w mieszkaniu Zofii Wójtowicz z Lęborka podczas odprawy aktywistów świadków Jehowy ujawniono dużą liczbę nielegalnej literatury oraz dokumentów związanych ze związkiem wyznaniowym, które zostały wykorzystane na rozprawie sądowej⁸⁷⁰. Sąd Wojewódzki w Gdańsku wyrokiem z 29 czerwca 1960 roku skazał dziewięciu wyznawców na trzy lata więzienia⁸⁷¹. Do przystąpienia do związku wyznaniowego namawiano na zakręcie życiowym, najczęściej w środowiskach robotniczo-rolniczych. W badanym okresie MO ustaliła, że świadkowie Jehowy pozyskali sześciu członków PZPR. Wyznawcy na terenie Lęborka mieli 12 punktów zbornych, do których należało ok. 30 osób⁸⁷², natomiast w całym powiecie świadków Jehowy było ok. 800⁸⁷³. Spośród aktywu 15 osób milicja wytypowała trzech najbardziej

⁸⁶⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Informacja KP MO w Lęborku dotycząca przebiegu święta Bożego Ciała na terenie powiatu lęborskiego z 2 czerwca 1972 r.

⁸⁶⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁸⁷⁰ Tamże.

⁸⁷¹ Tamże.

⁸⁷² Tamże.

⁸⁷³ Tamże.

aktywnych wyznawców, na których założono sprawę ewidencyjno-obserwacyjną pod kryptonimem „Wyznawcy”. Do najbardziej zagorzałych aktywistów objętych obserwacją należeli Krystylna i Jan Delormowie oraz Jan Krzyba⁸⁷⁴.

W notatce służbowej z 19 marca 1959 roku oficer operacyjny KP MO w Lęborku Jóźwiowski informował I sekretarza PZPR w Lęborku o tym, że niektórzy członkowie PZPR z gromady Ciekocino należą do Chrześcijańskiego Zboru Świadków Jehowy. Powyższą informację oficer operacyjny uzyskał podczas rozmów z mieszkańcami potwierdzając ją w posterunku MO w Choczewie⁸⁷⁵.

Kolejną informację w sprawie świadków Jehowy można znaleźć w notatce służbowej z 8 sierpnia 1960 roku napisanej przez oficera operacyjnego KP MO ds. służby bezpieczeństwa Kopickiego. Informował I sekretarza KP PZPR w Lęborku, że w prywatnym mieszkaniu towarzysza Krzosa, sekretarza POP w Nawczu, miały miejsce zebrania świadków Jehowy, którzy przyjeżdżali z Lęborka i Gdyni w celu dostarczania nielegalnej literatury⁸⁷⁶.

Od połowy 1961 roku działalność związku wyznaniowego zmieniła się na bardziej konspiracyjną, spotkania odbywały się w mniejszych grupach oraz nie notowano większej agitacji w rejonie⁸⁷⁷.

Milicja Obywatelska jako przejaw wrogiej działalności wyznawców świadków Jehowy najczęściej wskazywała uchylanie się członków zboru od obowiązku odbywania służby wojskowej, naruszanie przepisów prawa w sprawie organizacji i stowarzyszeń oraz rozpowszechnianie i kolportaż nielegalnej prasy. MO w powiecie lęborskim nie posiadała tajnych współpracowników, posiadane informacje o członkach otrzymywała od pięciu mieszkańców w formie pomocy obywatelskiej. Zadaniem, jakie sobie założyła milicja w rozpracowaniu wyznawców, było m.in. pozyskanie tajnych współpracowników wśród świadków Jehowy. Cennym źródłem informacji mogli być członkowie zboru, którzy posiadali bezcenną wiedzę o metodach działania, punktach zbornych jeszcze nierozpoznanych oraz o jej działaczach. Ważnym punktem dla milicji było ustalenie miejsc podziału nielegalnej literatury i zamykanie takich punktów⁸⁷⁸.

⁸⁷⁴ Tamże.

⁸⁷⁵ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Informacja oficera operacyjnego KP MO w Lęborku dotycząca członków PZPR należących do świadków Jehowy na terenie Nawcza z 19 marca 1959 r., k. 47.

⁸⁷⁶ Tamże.

⁸⁷⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁸⁷⁸ Tamże.

Z ustaleń MO wynika, że środowisko świadków Jehowy nie miało zamiaru brać udziału w głosowaniu. Zgodnie z ich przekonaniami o pozostawaniu apolitycznymi nie zaobserwowano szczególnego zainteresowania listami wyborczymi⁸⁷⁹.

W 1968 roku na terenie Lęborka nadal istniało ok. 12 punktów zbornych. Do każdego z nich należało po kilkunastu członków. Punkty były podporządkowane trzem zborom, w których sługami byli: Jan Delorm, Jan Krzyba i Piotr Andała. Główną działalnością, podobnie jak w latach poprzednich, była nielegalna agitacja domokrężna w celu pozyskiwania nowych członków. Środowisko było trudne do kontrolowania, ponieważ często następowały zmiany osób należących do związku wyznaniowego świadków Jehowy⁸⁸⁰. Nie udało się dotrzeć do materiałów dotyczących funkcjonowania wyznawców świadków Jehowy na terenie powiatu w kolejnych latach.

W przypadku greckokatolickich Ukraińców pojawiał się problem, jeśli chodzi o organizowanie nabożeństw w tym obrzędku, gdyż w początkowych latach po osiedleniu na terenie powiatu nie mieli możliwości oficjalnego uczestnictwa w życiu religijnym swojego obrzędku. Często musieli się ograniczać do uczestnictwa w nabożeństwach odprawianych w kościołach rzymskokatolickich. Wielu z nich odprawiało modlitwy i rytuały jedynie w domowym zaciszu. Izolacja społeczna dodatkowo pogłębiała ich wewnętrzną integrację. Wspólnie obchodzili święta według kalendarza juliańskiego, rozmawiali i modlili się w swoim języku oraz kultywowali wszelkiego rodzaju tradycje religijne i rodzinne. Również organizowali wesela przy zachowaniu własnych obrzędów, co pozwalało im przetrwać w realiach, które zabraniały oficjalnego kultywowania religii i tradycji⁸⁸¹.

Sporadycznie korzystano jednak ze spotkań z duchownymi, którzy nadal nielegalnie prowadzili działalność duszpasterską. Dopiero w 1956 roku nastąpiła zmiana sytuacji wyznawców obrzędku greckiego w Polsce, co było spowodowane m.in. przemianami politycznymi oraz poprawą na linii Państwo–Kościół. W wyniku tej sytuacji duchowni oraz ich wierni zaczęli starania o uzyskanie zgody na otwarcie placówek w ich obrzędku oraz odprawianie nabożeństw⁸⁸².

⁸⁷⁹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, KP PZPR w Lęborku, Sprawozdania i informacje Komisji Porządku, Bezpieczeństwa i Wymiaru Sprawiedliwości Komitetu Powiatowego, 1972–1974.

⁸⁸⁰ Tamże, Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu lęborskiego z listopada 1968 r., k. 43.

⁸⁸¹ R. Drozd, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989*, Warszawa 2001, s. 91.

⁸⁸² Tamże, s. 142; I. Hałagida, „Szpieg Watykanu”. *Kapłan greckokatolicki ks. Bazyl Hrynyk (1896–1977)*, Warszawa 2008; I. Hałagida, *Między Moskwą, Warszawą i Watykanem. Dzieje Kościoła greckokatolickiego w Polsce w latach 1944–1970*, Warszawa 2013.

W listopadzie 1956 roku na terenie powiatu lęborskiego ludność narodowości ukraińskiej powołała do życia Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, do którego należało 50 członków, oraz pismo „Nasze Słowo”. Towarzystwo miało zająć się integracją środowiska ukraińskiego oraz wspomóc adaptację w nowym miejscu⁸⁸³. Na zebraniach debatowano o otwarciu szkół, nauczaniu w języku ukraińskim, omawiano sprawy dyskryminacji miejscowej władzy w stosunku do osób narodowości ukraińskiej oraz możliwość kultywowania nabożeństw w obrządku greckim⁸⁸⁴. W 1957 roku UTSK skupiało 49 członków w trzech jednostkach: Lubowidz (12), Cewice (17), Krępa (20)⁸⁸⁵.

Jednocześnie duchowieństwo rzymskokatolickie niechętnie podchodziło do podkreślania odrębności narodowej przez księży grekokatolickich. Głośną była sprawa ks. Stefana Dziuby, który wiosną 1957 roku został oskarżony przez miejscowych duchownych o „nacjonalizm”. Pierwsze jego wystąpienia powodowały oburzenie wśród wiernych, głównie ludności repatrianckiej z kresów wschodnich, która była już włączona w życie parafii rzymskokatolickich. Jednak stopniowo separowali się od parafii rzymskokatolickiej i ponownie integrowali się z wyznawcami obrządku wschodniego⁸⁸⁶.

11 sierpnia 1957 roku w Lęborku utworzono parafię grekokatolicką, której duszpasterzem został ks. Dziubyna⁸⁸⁷. Nabożeństwa odprawiano w kaplicy cmentarnej przy ul. Kaszubskiej. Możliwość kultywowania własnego wyznania była znaczącym wydarzeniem dla lęborskich Ukraińców⁸⁸⁸. Parafia lęborska liczyła ok. 1500 wiernych i pełniła bardzo istotną rolę w życiu mniejszości ukraińskiej przez następne lata. Naturalnie stała się centrum nie tylko religijnym, ale też kulturalnym, integrującym wiernych⁸⁸⁹. W tamtym okresie ks. Dziubyna znajdował się pod stałą obserwacją służb. Jego sprawa ewidencyjno-obserwacyjna była nazwana „Grek”⁸⁹⁰.

⁸⁸³ J. Schodzińska, *Mniejszości narodowe...*, s. 48.

⁸⁸⁴ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, KP PZPR w Lęborku, Korespondencja I sekretarza, 1949–1951, 1953–54, 1956–1962, 1964.

⁸⁸⁵ A. Słabig, *Ukraińcy w województwie gdańskim w latach 1956–1970 w świetle archiwaliów Aparatu Bezpieczeństwa PRL*, „Zapiski Historyczne” 2011, t. LXXVI, z. 3, s. 63.

⁸⁸⁶ I. Hałagida, *Między Moskwą, Warszawą i Watykanem...*, s. 325–326.

⁸⁸⁷ J. Schodzińska, *Mniejszości narodowe...*, s. 49.

⁸⁸⁸ Tamże, s. 48–49.

⁸⁸⁹ I. Hałagida, *Ukraińcy – grekokatolicy i prawosławni w powiecie lęborskim w latach 1947–1957*, „Biuletyn Historyczny” 2000, nr 14, s. 119.

⁸⁹⁰ A. Słabig, *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1975*, Szczecin 2008, s. 223–225.

Po ks. Dziubynie parafię objął w 1974 roku ks. Władysław Pырczak, a następnie kolejno ks. Drozd, ks. Hudko, ks. Krupka, ks. Malinowski oraz obecnie ks. Bogdan Pipka. Parafia pw. Zaśnięcia NMP w Lęborku funkcjonuje do dziś i w każdą niedzielę są w niej odprawiane nabożeństwa⁸⁹¹.

Na terenie powiatu mieszkała również niewielka grupa Ukraińców wyznania prawosławnego, którzy przybyli głównie transportem R-450 z Białej Podlaskiej. O niewielkiej liczbie wyznawców świadczy też fakt, że Warszawski Konsystorz Prawosławny nigdy nie postulował utworzenia parafii prawosławnej na tym terenie⁸⁹².

4.2. Nadzór nad mniejszościami narodowymi

Zadania milicji w zakresie kontrolowania działalności mniejszości narodowych miały ograniczony zasięg, dlatego że zadania te leżały w kompetencjach UB i SB. Podobnie jak w innych kwestiach bezpieczeństwa państwa MO realizowała różnego rodzaju zadania doraźne. W początkowych latach były to głównie zadania związane z wysiedleniem ludności niemieckiej⁸⁹³.

24 czerwca 1947 roku Ministerstwo Ziem Odzyskanych wydało poufny okólnik skierowany do wojewodów z obszaru Ziem Odzyskanych. Pismo dotyczyło ukrywania się Niemców przed wywózką. W dokumencie wydano polecenia na współdziałanie władz i urzędów, a w szczególności UB, aby reagowano na wszelkie komunikowanie się w języku niemieckim. Osoby porozumiewające się w języku niemieckim i legitymujące się polskim dokumentem można było zatrzymać. W przypadku osób mówiących po niemiecku, które nie potrafiły wyjaśnić swojego pobytu lub uchylających się od transportu, zatrzymywano i konwojowano do najbliższego zbiorowego punktu dla obywateli niemieckich. Jeśli osoba legitymowana posiadała polski dokument, a mówiła po niemiecku, należało to zgłosić do właściwego starostwa, zgodnego z zameldowaniem osoby legitymowanej w celu weryfikacji akt⁸⁹⁴.

⁸⁹¹ www.grekokatolicy.pl.

⁸⁹² I. Hałagida, *Ukraińcy – grekokatolicy i prawosławni...*, s. 112–113.

⁸⁹³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 291.

⁸⁹⁴ P. Kacprzak, *Polityka władz polskich wobec ludności niemieckiej w okresie funkcjonowania Ministerstwa Ziem Odzyskanych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2010, t. LXII, s. 215–235.

Zarówno Niemcy, jak i Ukraińcy objęci byli bezpośrednio nadzorem władz, milicji oraz bezpieczeństwa. Obejmował ich zakaz podróży, gromadzenia się, organizowania jakichkolwiek stowarzyszeń oraz zmiany miejsca zamieszkania, a dodatkowo musieli posiadać specjalne przepustki na dojazdy do pracy. Niemcy natomiast zostali dodatkowo oznakowani specjalnymi opaskami na rękę⁸⁹⁵.

Z uwagi na fakt, że ludność ukraińska była ostatnią wielką grupą osadniczą, spowodowało to przydzielenie im gospodarstw w najgorszym stanie. Lepsze były zajęte przez wcześniej przybyłych osadników. Stosunek polskich władz i otoczenia do ludności ukraińskiej był nacechowany niechęcią i podejrzliwością. Dlatego od pierwszego dnia ludność ukraińska była poddana ścisłemu nadzorowi MO, ORMO oraz UB. Zdarzały się przypadki, kiedy funkcjonariusze UB przesiadywali w domach osadników, a nawet dosiedlano do nich rodziny milicjantów. Ponadto w początkowym okresie na Ukraińcach spoczywał obowiązek meldowania się na posterunkach MO co kilka dni. Nie mogli się również gromadzić ani zastraszania okien⁸⁹⁶. Dodatkowo od momentu osiedlenia na terenie powiatu Ukraińców profilaktycznie obserwowano w celu zapobiegania samowolnym przemieszczeniom. Powszechnie stosowanym środkiem wymuszającym respektowanie narzuconych przez władzę ograniczeń były nocne niespodziewane kontrole przeprowadzane przez UB, MO i KBW. Ich wynikiem były aresztowania osób, które opuściły miejsce osiedlenia⁸⁹⁷. W 1949 roku PUBP w Lęborku podjął się rozpracowania trzech spraw przesiedleńców o kryptonimach „Łemko” (dotyczącej czterech osób), „Baturyn” (17 osób) oraz „Danyliw” (17 osób)⁸⁹⁸.

Regionalne osiedlanie całych transportów przesiedleńców miało negatywny skutek, gdyż wśród nich znajdowali się aktualni oraz byli członkowie formacji zbrojnej Ukraińskiej Powstańczej Armii. Początkowo Milicja Obywatelska rozpracowywała wszystkich przesiedleńców jako wrogo nastawionych do ustroju PRL. Pierwsze sprawy dotyczyły nielegalnego posiadania broni, którą często ujawniano u przybyłych, zabójstw dokonanych na obywatelach polskich

⁸⁹⁵ J. Schodzińska, *Mniejszości narodowe...*, s. 46.

⁸⁹⁶ R. Drozd, *Polityka władz...*, s. 83, 87.

⁸⁹⁷ A. Słabig, *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały*, Warszawa 2016, s. 51.

⁸⁹⁸ A. Słabig, *Działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec Ukraińców w latach 1944–1989*, Słupsk 2018, s. 250–251.

oraz wobec osób ukrywających się za popełnione inne czyny zabronione w poprzednim miejscu zamieszkania. Zmiany nastąpiły w 1954 roku, gdy prowadzono jedynie sprawy z uzyskanych informacji o dokonanie zabójstw na ludności cywilnej⁸⁹⁹.

Przybyła ludność nie była znana organom MO. Największym źródłem informacji o napływających przestępcach byli ludzie przesiedleni wspólnie z nimi. Z obawy przed zemstą nie udzielali oni informacji organom ścigania. Na terenie powiatu do 1956 roku KP MO w Lęborku nie odnotowała nielegalnych grup przestępczych o wrogiej działalności⁹⁰⁰. Na zewnątrz w kontaktach codziennych nie afiszowano się z pochodzeniem. Dodatkowo spolszczano nazwiska, a dzieciom nadawano polskie imiona. Było to spowodowane chęcią uniknięcia gorszego traktowania oraz konfliktów⁹⁰¹.

Kwestia mniejszości narodowych w województwie gdańskim w latach 1954–1956 w całości należała do kompetencji kontrwywiadu, czyli Grupy V Wydziału II Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku. Jego działania na szczeblu lokalnym wspomagane były przez funkcjonariuszy powiatowych urzędów i delegatur ds. bezpieczeństwa publicznego. Na przełomie 1956 i 1957 roku po przeprowadzonej reorganizacji tajnej policji politycznej, którą ukryto w szeregach Milicji Obywatelskiej, „zagadnienie ukraińskie” rozdzielono między Grupę V Wydziału II i Grupę III Wydziału III Komendy Wojewódzkiej MO w Gdańsku. Zadania w terenie realizowały referaty ds. bezpieczeństwa. Od 1967 roku nazywano je referatami ds. Służby Bezpieczeństwa w komendach powiatowych MO⁹⁰².

Na przełomie października i listopada 1961 roku do KP Milicji Obywatelskiej w Lęborku dochodziły niepokojące informacje dotyczące zorganizowania nielegalnej organizacji powstałej z ludzi narodowości ukraińskiej. Mogły to być jedynie obawy miejscowej ludności związane ze spotkaniami towarzyskimi mniejszości ukraińskiej, gdyż źródła nie potwierdzają powstania takiej formacji na terenie powiatu. Służby bezpieczeństwa uzyskały natomiast jedną informację dotyczącą zastraszania ludności i miało to miejsce we wsi Redkowice, gdzie osoby narodowości ukraińskiej w luźnych rozmowach grozili, że w chwili wybuchu wojny pomordują ludność

⁸⁹⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁹⁰⁰ Tamże.

⁹⁰¹ J. Schodzińska, *Mniejszości narodowe...*, s. 48.

⁹⁰² A. Słabig, *Ukraińcy w...*, s. 74.

rodzimą i Kaszubów. Służby bezpieczeństwa przeprowadziły działania w celu weryfikacji uzyskanej informacji⁹⁰³.

Na pierwszej po wojnie krajowej naradzie działaczy PPR w środowisku żydowskim w maju 1945 roku przyjęto rezolucję dotyczącą trwałego osiedlania Żydów w Polsce północnej i zachodniej. Stanowisko to popierał Centralny Komitet Żydów w Polsce, który rozwój osadnictwa żydowskiego na ziemiach zachodnich i północnych uznawał za jeden ze swoich głównych celów. Od tej pory hasło osiedlania Żydów było szeroko popularyzowane. Region położony na ziemiach zachodnich i północnych wybrano ze względu na dogodne warunki do urządzenia życia dla dużej liczby przesiedleńców. Było to możliwe wskutek rozpoczętej akcji wysiedlania Niemców. Trwałe osadnictwo nie było szeroko popierane przez społeczność żydowską, gdyż większość z nich traktowała swój pobyt w Polsce jako tymczasowy w drodze do Palestyny⁹⁰⁴.

Akcja osiedlania Żydów nie była łatwa ze względu na obawę przed samowolą wojsk radzieckich, brak żywności, pracy czy mieszkań oraz faworyzowanie Niemców przez polskie urzędy. Przeszkodą była również wrogość okazywana przez ludność polską⁹⁰⁵. Na początku 1946 roku na terenie powiatu można się było dopatrzeć przejawów antysemityzmu, które dotyczyły również milicjantów. Z powodu zaniedbań w tej kwestii ukarany dyscyplinarnie został funkcjonariusz referatu śledczego Ryszard Wysocki. Z powodu wzrostu zachowań przejawiających cechy antysemityzmu, aparat polityczno-wychowawczy natychmiast podjął prace mające na celu zlikwidowanie ww. Przeprowadzono szereg rozmów indywidualnych oraz pogadankę o antysemityzmie⁹⁰⁶.

Najbardziej nasilony antysemityzm występował w grupie drobnomieszczaństwa, sklepikarzy, rzemieślników oraz drobnych handlarzy i był wspólnym wykładnikiem niezadowolenia rządu oraz administracji PPR. Antysemityzm przeniknął do partii. Ludność żydowska w pierwszych latach powojennych nie była bezpieczna z uwagi na antysemickie wystąpienia. Bohaterski czyn uratowania Żyda mógł zakończyć się śmiercią z rąk oddziałów NSZ lub innego ugrupowania nacjonalistycznego, jak to miało miejsce w okresie okupacji. W latach 1944–1947 na

⁹⁰³ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, KP PZPR w Lęborku, Korespondencja I sekretarza, 1949–1951, 1953–1954, 1956–1962, 1964.

⁹⁰⁴ M. Hejger, *Przekształcenia narodowościowe...*, s. 238–243.

⁹⁰⁵ Tamże, s. 249–250.

⁹⁰⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu Śledczego KP MO w Lęborku za luty 1946 r., k. 63–64.

terenie kraju zamordowano ok. 1500–2000 Żydów. Większość z nich miała podłoże rasistowskie. Zdarzały się również morderstwa Żydów o podłożu politycznym, w których ginęli członkowie PPR, ale w większości chodziło o narodowość ofiar. Na terenie kraju odnotowano wystąpienia antyżydowskie – pogromy. Najbardziej znane pogromy odbyły w Krakowie (11 sierpnia 1945 roku), Parczewie (5 lutego 1946 roku) oraz Kielcach (4 lipca 1946 roku)⁹⁰⁷.

Z uwagi na wystąpienia antysemityczne głoszone wśród ludności polskiej komendant główny MO 27 lipca 1946 roku wydał Rozkaz nr 181 w sprawie zwalczania prowokacyjnych wystąpień antysemitycznych. We wspomnianym rozkazie komendant wyraził swoje niezadowolenie, że pod wpływem wrogiej propagandy dotyczącej rzekomego porwania i mordowania dzieci przez ludzi pochodzenia żydowskiego dochodziło do bezpodstawnych ataków na obywateli polskich pochodzenia żydowskiego. Wrogiej propagandzie ulegali również ludzie, którzy jako funkcjonariusze milicji mieli stać na straży bezpieczeństwa publicznego. Zgodnie z rozkazem osoba składająca meldunek o możliwym zaginięciu dziecka powinna zostać zatrzymana, a w sprawie powinno zostać przeprowadzone szczegółowe dochodzenie w celu ustalenia i ukarania jej za fałszywe szerzenie wiadomości prowokujących do zajść antysemitycznych. Po otrzymanym meldunku w rejon wskazanych nieruchomości, gdzie według informacji miało być przetrzymywane dziecko, kierowano funkcjonariuszy MO po cywilnemu oraz oddział uzbrojonych funkcjonariuszy, którzy mogli szybko zareagować w chwili zagrożenia. Aparat polityczno-wychowawczy miał zadanie uświadomienia funkcjonariuszom szkodliwości wystąpień antysemitycznych. W milicji nie mogło być przyzwolenia na działalność przeciwko ludności żydowskiej bez względu na stopień czy zajmowane stanowisko. W przypadku funkcjonariuszy nieświadomych czy zarażonych antysemityzmem należało uświadamiać drogą wychowawczą i zmienić ich światopogląd. W przypadku funkcjonariuszy z poglądami antysemitycznymi należało kategorycznie usuwać z szeregów MO. Natomiast wobec funkcjonariuszy, którzy w szeregach MO lub poza miejscem pracy szerzyli poglądy antyżydowskie należało ich zatrzymywać i przekazywać do Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego⁹⁰⁸.

⁹⁰⁷ J. Tomaszewski, *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce w zarysie (do 1950 roku)*, Warszawa 1993, s. 400–405.

⁹⁰⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 181 komendanta głównego MO z 27 lipca 1946 r. w sprawie zwalczania prowokacyjnych wystąpień antysemitycznych, k. 83–84.

4.3. Sprawy o charakterze politycznym

Władze komunistyczne w powojennej Polsce nie ukrywały, że prawo karne miało odegrać ważną rolę w osiągnięciu celów politycznych i gospodarczych. Wiele ustaw i dekretów zawierających przepisy karne, a w szczególności dotyczące bezpieczeństwa państwa pozwoliły na zachowanie i umocnienie podstaw ustroju powojennego państwa polskiego. Najważniejszymi dokumentami były⁹⁰⁹:

- Dekret z 30 października 1944 roku o ochronie państwa⁹¹⁰,
- Dekret z 16 listopada 1945 roku o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa⁹¹¹,
- Dekret z 13 czerwca 1946 roku o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa⁹¹².

Zastępca komendanta do spraw polityczno-wychowawczych Eugeniusz Malak w raporcie sytuacyjnym z 4 sierpnia 1945 roku ocenił sytuację polityczną w powiecie jako dobrą. Informował, że partie polityczne w regionie powiększały się, a nowi członkowie wspólnie uczestniczyli w uroczystościach państwowych bez względu na podziały partyjne. Zarówno święta państwowe, jak i polityczne (takie jak otwieranie świetlic czy domu Związku Zawodowych Kolejarzy) były organizowane wspólnie z uroczystościami w mieście. Komendant z pomocą TUR zorganizował również mecz między drużynami Milicji Obywatelskiej a żołnierzami Armii Radzieckiej⁹¹³.

Wiele osób po zakończonej wojnie zmieniało nazwiska, ukrywało swoje pochodzenie oraz dokonane w trakcie wojny czyny. Jedną z takich osób był Florian Smętek, urzędnik wyższego szczebla piastujący stanowisko zaopatrywania ludności w pierwsze potrzeby na terenie powiatu. Miejska Rada Narodowa nadzorująca pracę administracji państwowej po wykryciu przez wydział śledczy KP MO w Lęborku, że Smętek podczas okupacji niemieckiej był volksdeutschem zwolniła mężczyznę z zajmowanego stanowiska⁹¹⁴.

⁹⁰⁹ P. Majer, *Przestępczość w Polsce w latach 1944–1956. Próba zestawień sumarycznych na podstawie materiałów własnych aparatu policyjnego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, t. LXXI, z. 2, s. 77.

⁹¹⁰ Dz.U. 1944, nr 10, poz. 50.

⁹¹¹ Dz.U. 1945, nr 53, poz. 300.

⁹¹² Dz.U. 1946, nr 30, poz. 192.

⁹¹³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego za 20 lipca – 5 sierpnia 1945 r., k. 4–7.

⁹¹⁴ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego za 20 sierpnia – 4 września 1945 r., k. 15–18.

Wspólnym mianownikiem wszelkich powstałych organizacji (PPR, PPS, SL, SD, SCh, ZWM, TUR) był program polityczny, jaki reprezentowali ich uczestnicy. Zazwyczaj był on bardzo ogólnikowy i zakładał walkę z milicją, UB czy aktywistami partyjnymi. Dodatkowym celem było gromadzenie informacji i broni na wypadek spodziewanego zbrojnego rozstrzygnięcia przyszłości Polski. Były to najczęściej inicjatywy niepowiązane z większymi ugrupowaniami i liczyły jedynie po kilku członków⁹¹⁵.

We wrześniu 1949 roku na terenie powiatów lęborskiego i wejherowskiego została utworzona nielegalna organizacja do walki z panującym ustrojem Polski Ludowej. Organizacja składała się z siedmiu ludzi: dowódcy, zastępcy oraz członków. Z dokumentów archiwalnych możemy uzyskać informację, że czterech spośród całej organizacji miało III grupę narodowości niemieckiej, którą posiadali zamieszkujący te tereny częściowo spolonizowani Kaszubi⁹¹⁶. Dowódca organizacji Kazimierz Keślinka w czasie wojny uczęszczał do szkoły niemieckiej oraz działał w niemieckiej organizacji młodzieżowej Hitlerjugend, natomiast jego zastępca Franciszek Hennig w 1944 roku służył w armii niemieckiej. Organizacja z obawy przed dekonspiracją nie posiadała nazwy, nie miała żadnych powiązań z innymi organizacjami, zajmowała się gromadzeniem broni, aby w przypadku nowej wojny Zachodu ze Wschodem móc uzbroić swoich ludzi i walczyć z Ludowym Wojskiem Polskim. Zbierali informacje o transportach wojsk radzieckich, które drogą przez Gdynię kierowały się na zachód. Członkowie organizacji przysięgli wierność ideałom politycznym rządu polskiego na emigracji. Organizacja posiadała siedem jednostek broni, ponad 500 sztuk różnej amunicji oraz jedno radio nadawczo-odbiorcze. Rozpracowanie agenturalne organizacji nastąpiło bardzo szybko, gdyż już 1 października 1949 roku PUBP w Wejherowie na podstawie informacji uzyskanej od tajnego współpracownika „Wilczyńskiego”. Członkowie grupy zostali aresztowani 4 kwietnia 1950 roku i wyrokiem WSR w Gdańsku z 31 sierpnia 1950 roku pięć osób skazano na karę pozbawienia wolności w wymiarze od ośmiu do 12 lat, jedną osobę na sześć miesięcy. Przywódcę organizacji skazano na karę

⁹¹⁵ B. Libich, J. Schodzińska, *Tajne akcje i organizacje antykomunistyczne na terenach powiatu lęborskiego w latach 40. i 50. XX wieku*, „Biuletyn Historyczny” 2009, nr 32, s. 19–20.

⁹¹⁶ Autochtoniczni Kaszubi w większości przyjmowali polskie obywatelstwo, co chroniło ich przed utratą całego dobytku oraz deportacją do Niemiec. Z tego powodu nawet całkowicie zniemczeni Kaszubi przyjmowali polskie obywatelstwo, co pozbawiało ich możliwości wyjazdu do Niemiec w przyszłości; Z. Romanow, *Emigracja Kaszubów bytowskich do Niemiec w latach 1945–1979*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2017, R. XXXII, z. 3, s. 196.

śmierci, którą 17 grudnia 1950 roku prezydent RP korzystając z prawa łaski złagodził do 15 lat więzienia⁹¹⁷.

Z ogólnej charakterystyki za czerwiec 1950 roku sporządzonej przez Wydział III KW MO dowiadujemy się, że w województwie gdańskim istniały dwie grupy „przestępcze”, z czego jedna działała na terenie powiatu lęborskiego, natomiast druga na terenie powiatów wejherowskiego i sopockiego. Na terenie powiatu lęborskiego znajdował się sprawca (w sprawozdaniach wojewódzkich Teofil Mazur, ujmowany jako grupa przestępcza), uzbrojony w pistolet i KB, dokonujący napadów na pojedyncze osoby. Druga „banda” uzbrojona w broń krótką składająca się z czterech członków swoim zasięgiem obejmowała dwa pozostałe powiaty⁹¹⁸.

Dane w dokumentach archiwalnych nie są do końca dopracowane, gdyż od lutego do sierpnia 1950 roku na terenie powiatu działalność „przestępczą” prowadził Teofil Mazur, któremu przypisywano 10 rozbojów z bronią w rękę⁹¹⁹.

Ponadto od kwietnia 1950 roku na terenie powiatu działały trzy inne osoby⁹²⁰ posiadające broń i należące do organizacji zbrojnej Białe Orły⁹²¹. Byli to bracia Ruszewscy (Jan i Bolesław⁹²²) oraz Labuda, którzy zostali zatrzymani przez UB, ale zdołali zbiec z aresztu. Według

⁹¹⁷ AIPN Warszawa, MSW Warszawa, sygn. 0175/75, Charakterystyka Nr 43, nazwa organizacji: ugrupowanie bn., dowódca: Kazimierz Keślinka ps. Byk, okres działalności: wrzesień 1949 – kwiecień 1950 r., obszar działalności powiaty: Wejherowo, Lębork, k. 2–5.

⁹¹⁸ Tamże, sygn. 0054/5, Wykaz band terrorystyczno-rabunkowych oraz sprawozdania i charakterystyki dotyczące stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w latach 1946–1950, k. 197.

⁹¹⁹ Tamże, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za IV kwartał 1950 r., k. 237.

⁹²⁰ W okresie powojennym każda działalność niepodległościowa była kwalifikowana przez ówczesne władze jako nielegalna organizacja zbrojna, dlatego w sprawozdaniach członków grup często nazywano bandytami lub przestępcami.

⁹²¹ Białe Orły – nielegalna organizacja zbrojna założona na przełomie 1949/1950 roku na terenie powiatu lęborskiego. W drugiej połowie 1950 roku rozpoczęła działalność na terenie powiatów wejherowskiego i kartuskiego. Organizacja zakończyła działalność 23 listopada 1951 roku. Liczyła pięć osób, a w późniejszym okresie miała czterech pomocników, działała pod dowództwem Bolesława Ruszewskiego. Jego grupa posiadała na swoim wyposażeniu osiem jednostek broni palnej, trzy bunkry w terenach leśnych, jedno schronienie w zabudowaniach gospodarczych oraz trzy meliny. Zajmowała się napadami na sklepy państwowe i osoby cywilne, dokonywała akty terroru publicznego i sabotażu. W zatrzymaniu ludzi z organizacji brali udział funkcjonariusze MO z pomocą funkcjonariuszy PUBP i żołnierzy KBW. Trzech członków Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku skazał na kary pozbawienia wolności od ośmiu do 15 lat, dwóm udało się uciec (jeden do RFN, natomiast drugi w nieznanym kierunku). Dwóch pomocników skazano na rok i siedem lat pozbawienia wolności, dwóch pomocników zbiegło; AIPN Warszawa, MSW Warszawa, sygn. 0175/18, Charakterystyka Nr 11, nazwa organizacji Białe Orły, dowódca Bolesław Ruszewski, okres działalności: przełom 1949/1950 – listopad 1951 r., obszar działalności: pow. Lębork, Wejherowo, Kartuzy, rodzaje dokumentów: charakterystyka, kwestionariusze osobowe, karty na czyn przestępny, k. 2–5.

⁹²² Bolesław Ruszewski, s. Jana, ur. 24 grudnia 1922 roku we wsi Strzępec (powiat wejherowski). Ukończył cztery klasy szkoły podstawowej, pochodził z rodziny chłopskiej, był rolnikiem, posiadał gospodarstwo rolne o areale 21 ha, zam. Witoraz (powiat lęborski). W okresie działań wojennych był dowódcą Gryfa Pomorskiego na terenach powiatu kartuskiego, a po zakończeniu wojny przez kilka miesięcy 1945 roku służył w organach MO. W 1946 roku został zatrzymany za nielegalne posiadanie broni i amunicji. Postępowanie w sprawie z nieustalonych przyczyn

rozpracowania operacyjnego mieli stały kontakt z byłymi członkami Tajnej Organizacji Wojskowej Gryf Pomorski⁹²³. Ucieczka wspomnianych osób miała miejsce 10 kwietnia 1950 roku z aresztu PUBP⁹²⁴. W 1950 roku powołano grupę operacyjną złożoną z funkcjonariuszy MO i UB działającą na terenie powiatów lęborskiego, kartuskiego i wejherowskiego. Grupa była stworzona do ustalenia i zatrzymania Zygmunta Labudy oraz braci Ruszewskich (według innych źródeł Ruszeccy). Grupa operacyjna podczas rozpracowywania Jana Jankowskiego zwerbowała w swoje szeregi agenta o pseudonimie „Lis”. Tajny współpracownik mieszkał w jednym budynku z żoną Jankowskiego i miał za zadanie dotrzeć do niej, a przy tym do wszelkich informacji o jej mężu i jego kontaktach. PUBP Kartuzy przekazał dla grupy operacyjnej agenta o pseudonimie „M”, który miał dojście do rodziny i znajomych Jankowskiego, u których mężczyzna mógłby się ukrywać. Ponadto zwerbowani informatorzy „Czas” i „Świder” byli w dobrych relacjach z osobami z otoczenia Jankowskiego⁹²⁵. W listopadzie 1950 roku KP MO w Lęborku uzyskała pięć pozytywnych informacji na temat wyżej wymienionych osób, które przekazano do PUBP w Kartuzach⁹²⁶. Grupa operacyjna została rozwiązana na podstawie polecenia MBP 10 kwietnia 1951 roku⁹²⁷, a zebrane materiały zostały rozdzielone dla referatu III KP MO i PUBP do jednostkowego rozpracowania⁹²⁸. 25 września 1951 roku funkcjonariusze z posterunku MO w Nowej Wsi otrzymali informację, że osoby poszukiwane przez KP MO w Lęborku mają być na weselu, na którym miały odbyć się urodziny jednego z poszukiwanych. Po otrzymanej informacji przystąpiono do działania i przy współpracy z PUBP zatrzymano ukrywających się Zygmunta Labudę, Jana Ruszewskiego i Bernarda Konkola⁹²⁹.

umorzono. W 1949 roku wspólnie z działaczami Gryfa Pomorskiego utworzył organizację zbrojną o nazwie Białe Orły. Za przywództwo w nielegalnej organizacji, terror i napady 31 marca 1952 roku. WSR w Gdańsku skazał Ruszewskiego na karę dożywotniego więzienia. Wyrok został obniżony przez Sąd Najwyższy do 15 lat pozbawienia wolności; AIPN Warszawa, MSW Warszawa, sygn. IPN BU 0175/18, Charakterystyka Nr 11, nazwa organizacji Białe Orły, dowódca Bolesław Ruszewski, okres działalności: przełom 1949/1950 – listopad 1951 r., obszar działalności: pow. Lębork, Wejherowo, Kartuzy, rodzaje dokumentów: charakterystyka, kwestionariusze osobowe, karty na czyn przestępny, k. 2–5.

⁹²³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/11, Realizacja wytycznych zarządzenia nr 30/50 komendanta głównego MO, k. 14–20.

⁹²⁴ Tamże, sygn. 0054/5, Charakterystyka walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za IV kwartał 1950 r., k. 237.

⁹²⁵ Tamże, sygn. 0054/11, Sprawozdanie z realizacji Zarządzenia 30/50 i wytycznych komendanta głównego MO po linii walki z bandytyzmem z 30 października 1950 r., k. 52–55.

⁹²⁶ Tamże, sygn. 0054/5, Stan bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego w październiku i listopadzie z 28 listopada 1950 r., k. 249.

⁹²⁷ Grupa operacyjna została rozwiązana w myśl Instrukcji nr 7 Departamentu III MBP z 10 kwietnia 1951 r.

⁹²⁸ AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 0054/11, Sprawozdanie z realizacji Zarządzenia 30/50 i wytycznych komendanta głównego MO do walki z bandytyzmem z 30 października 1950 r., k. 87–91.

⁹²⁹ Tamże, k. 87–99.

Od stycznia do października 1951 roku na terenie województwa gdańskiego odnotowano 93 wystąpienia antypaństwowe. Największej liczby antypaństwowej propagandy dopatrzono się na terenie miasta Gdańska (27), następnie na terenie Gdyni (23 zdarzenia). Na terenie powiatu lęborskiego zdarzyło się 16 przypadków propagandy antypaństwowej⁹³⁰. Intensywna walka organów ścigania z przestępcami doprowadziła tych drugich do coraz to bardziej wymyślnych sposobów działania na szkodę państwa. Od kwietnia do maja 1951 roku na terenie województwa gdańskiego odnotowano szereg rozlepionych i rozrzuconych ulotek z materiałami antypaństwowymi. Do akcji ustalenia sprawców przystąpili funkcjonariusze KW MO oraz WUBP, ale nie odnieśli sukcesu w tej sprawie. Kolejna sytuacja miała miejsce w nocy z 29 na 30 sierpnia 1951 roku – wówczas na terenie województwa rozrzucono, na wzór wojny balonowej⁹³¹, baloniki z ulotkami o tematyce antypaństwowej. W całym województwie wypuszczono 15 balonów z zawartością ok. 1800 ulotek. Balony znaleziono w ośmiu powiatach, z czego jeden w powiecie lęborskim. Balony znaleźli funkcjonariusze MO na terenie sześciu powiatów. W dwóch powiatach (tj. kościerskim i wejherowskim) ulotki odnaleziono u ludności cywilnej⁹³².

W drugiej połowie 1951 roku zmieniła się polityka wyrokowania spraw w Sądzie Rejonowym w Lęborku. Nie była ona związana ze zmianą stanu sędziowskiego, a jedynie polityką wewnętrzną MO. W Zarządzeniu nr 25/51 KG MO z 30 kwietnia 1951 roku wymieniono kilka błędów, które popełniali funkcjonariusze prowadzący sprawę przed przestaniem jej do sądu. Sprawy przekazywane do sądów były niekompletne, brakowało dowodów przestępstwa lub były one sfalszowane. Podczas prowadzenia dotychczasowych spraw dochodziło do szerokiego nadużycia władzy przy zatrzymywaniu osób w sprawach dotyczących wrogiej propagandy. Zatrzymywano je bez żadnych dowodów winy oraz wywierano presję na zeznaniach świadków. W zarządzeniu komendant zalecił usprawnienie prowadzonych śledztw dotyczących wrogiej propagandy, aby kończyć te sprawy w terminie do jednego miesiąca. Podczas

⁹³⁰ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0054/11, Sprawozdanie po linii walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za wrzesień 1951 r., k. 101–106.

⁹³¹ Wojna balonowa – akcja propagandowa rozpoczęta przez Amerykanów z inicjatywy Komitetu Wolnej Europy, którzy już w połowie 1951 roku wysłali nad Europę Wschodnią balony z ulotkami. Celem akcji było dążenie Amerykanów do osłabienia kontroli Związku Radzieckiego nad Europą Środkowo-Wschodnią. Celem pierwszej akcji balonowej była Czechosłowacja, do której miliony ulotek przerzucono balonami wypuszczanymi z Bawarii; więcej zob.: P. Machcewicz, *Słowa ważące więcej niż kule, czyli jak pokonać Związek Radziecki*, [w:] *Od zgonu Ojca Narodów do śmierci Orła Karpat. Księga na sześćdziesiąte urodziny Jerzego Kochanowskiego*, red. W. Borodziej, M. Buko, R. Utz, Z. Zakrzewska, Warszawa 2020, s. 226–234.

⁹³² AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0054/11, Sprawozdanie po linii walki z bandytyzmem na terenie województwa gdańskiego za wrzesień 1951 r., k. 101–106.

prowadzenia spraw o wrogą propagandę każdorazowo funkcjonariusz musiał porozumiewać się z UB w sprawie przeprowadzenia dochodzenia lub ewentualnego przekazania mu postępowania⁹³³.

W powiecie lęborskim ze względu na pobliską Łebę, która była jednocześnie granicą morską i państwową, duże znaczenie miało jej zabezpieczenie przed obcymi służbami wywiadowczymi. 23 maja 1952 roku z okrętu wojennego, który przyplłynął z Hanoweru wysadzono na brzeg czterech dywersantów. Patrol Wojsk Ochrony Pogranicza ze strażnicy w Łebie zauważył ślady wiodące przez plażę do pobliskiego lasu. W wyniku poszukiwań odnaleziono gumową łódź oraz inne przedmioty świadczące o tym, że granica została naruszona. W natychmiastowo rozpoczęte poszukiwania zaangażowano ponad 3000 osób: 800 funkcjonariuszy MO, UBP i ORMO, oddziały WOP (978 osób), pododdziały 13. Pułku KBW (412 osób) oraz batalion Marynarki Wojennej (450 osób). 25 maja 1952 roku w pobliżu miejscowości Żelazna jeden z patroli natknął się na czterech cywili, którzy swoim zachowaniem wzbudzali podejrzenia. Na wezwanie funkcjonariuszy cała czwórka odpowiedziała ogniem i uciekła do pobliskiego lasu. W wyniku obławy dywersanci zostali osaczeni i po godzinnej walce trzech z nich zginęło, natomiast czwarty został wzięty do niewoli. Po stronie polskiej w trakcie walki zginął st. mar. Kowalewski. W trakcie przesłuchania ujęty Ukrainiec, Elias Hryńkiw „Pawło” zeznał, że po wylądowaniu na plaży odeszli w kierunku Bytowa na punkt kontaktowy, po drodze zakopując pocztę i broń. Wskazał również, że towarzyszyli mu Antoni Juchym „Wilchowyj”, Stefan Kszyk „Lid” oraz Piotr Melnyk „Łysenko”⁹³⁴.

W trakcie akcji bojówka „Wilchowego” przyniosła do Polski korespondencję, pieniądze oraz instrukcje i materiały wywiadowcze. Według zeznań „Pawła” po udanej akcji miał razem z „Łysenką” udać się do Ukrainy, w przeciwieństwie do „Wilchowego” i „Lida”, którzy mieli zostać w Polsce. Dodatkowo „Lid”, będący technikiem radiowym, miał uruchomić wszystkie radiostacje siatki i przejąć nad nimi kierownictwo. Niepowodzenie grupy kurierskiej przybyłej drogą morską spowodowało odwołanie kolejnej⁹³⁵.

Milicja Obywatelska podczas swej działalności operacyjnej rozpracowywała również działalność propagandową, która mogłaby zagrozić bezpieczeństwu obywateli. Społeczność powiatu lęborskiego w obawie przed nadchodzącą wojną Związku Radzieckiego z Zachodem

⁹³³ Tamże, sygn. 05/18, t. 5, Zarządzenie Nr 25/51 z 30 kwietnia 1951 r. w sprawie zwalczania wrogiej propagandy, k. 111–113.

⁹³⁴ I. Hałagida, *Prowokacja „Zenona”...*, s. 197–198.

⁹³⁵ Tamże, s. 198–199.

wykupywała artykuły spożywcze pierwszej potrzeby. Po propagandowych wypowiedziach o koncentrowaniu wojsk nad granicą państwa czy powrocie obywateli niemieckich na tereny ziem odzyskanych miejscowa ludność obawiała się o swój byt. W 1961 roku odnotowano szereg zdarzeń szkalujących ustrój ludowy oraz zastraszania obywateli polskich przed zemstą militarną ze strony niemieckiej. W marcu 1961 roku za użycie w stosunku do Ireny Rodowicz słów „ty polska świnio, niedługo będzie z wami koniec”, na 48 godzin został zatrzymany Franciszek Piekarski. Z mężczyzną przeprowadzono rozmowę ostrzegawczo-profilaktyczną, a ponadto miała zostać przeprowadzona rozmowa z dyrektorem zakładu, gdzie pracował obwiniony w celu zaproponowania zwolnienia go z pracy⁹³⁶.

Do kolejnego wystąpienia antypaństwowego można zaliczyć zachowanie Elzy Tworke z miejscowości Rybki w powiecie łęborskim. Kobieta, utrzymująca kontakty z osobami z Niemieckiej Republiki Federalnej, głosiła szybki powrót Niemiec na te tereny i zbliżającą się wojnę, podczas której Polacy będą „rżnięci i soleni, jak również zostaną zamknięci w obozach koncentracyjnych”⁹³⁷. Za rozpowszechnianie wrogich wiadomości prokurator powiatowy w Łęborku zastosował wobec Elzy Tworke areszt tymczasowy⁹³⁸ za przestępstwo z art. 22 m.k.k.⁹³⁹

Osób głoszących szybki powrót Niemców na tereny powiatu było dużo. Nie można nie przytoczyć słów Heleny Holc z miejscowości Zwartowo, która w dyskusjach mówiła, że „życzy sobie, aby jak najprędzej wybuchła wojna, żeby nareszcie był koniec z Polakami” oraz „niedługo Polacy zmuszeni będą uciekać z tych terenów, ponieważ będą tak samo prześladowani jak żydzi”⁹⁴⁰.

Na terenie całego powiatu dało się zauważyć wrogie nastawienie do Polaków. Miejscowa ludność z zadowoleniem oczekiwała na szybki wybuch wojny i powrót terenów w ręce niemieckie. KP MO w Łęborku otrzymała informację o Stanisławie Krawczyku, gajowym Nadleśnictwa Nowa Wieś, który zamierzał zakupić amunicję do swojej dubeltówki. Mężczyzna miał

⁹³⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, Informacja KP MO w Łęborku dotycząca działalności rewizjonistycznej na terenie powiatu łęborskiego z 6 października 1961 r., k. 1.

⁹³⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie łęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁹³⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, KP PZPR w Łęborku, Informacja KP MO w Łęborku dotycząca działalności rewizjonistycznej na terenie powiatu łęborskiego z 6 października 1961 r., k. 3.

⁹³⁹ Dz.U. 1946, nr 30, poz. 192.

⁹⁴⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie łęborskim z 1962 r., k. 353–377.

oświadczyć, że z chwilą wybuchu wojny w pierwszej kolejności zastrzeli sekretarza POP Władysława Hince, a następnie starego komunistę tow. Świąckiego⁹⁴¹.

W wyniku koegzystencji z krajami kapitalistycznymi, jako jednej z koncepcji polskiej polityki zagranicznej, nasiliły się przyjazdy z terenów zachodnich kraju. W ramach tego z powiatu lęborskiego w latach 1957–1961 na pobyt czasowy do RFN wyjechały 63 osoby, a na teren powiatu przybyło czasowo 68 osób. Z obserwacji KP MO wynikało, że osoby odwiedzające tereny powiatu przewoziły, a raczej przemycały ze sobą literaturę reformatorską. Osoby przybyłe z Niemiec Zachodnich zbierały dane o obiektach gospodarczych robiąc zdjęcia budowli, a w czasie rozmów z miejscową ludnością wychwalały ustrój Niemiec. Kontrolowano również prezenty otrzymywane z RFN. Z 931 osób, które otrzymały przesyłki paczkowe w latach 1960–1961 milicja ustaliła 115 osób. W latach 1956–1961 z terenu powiatu KP MO Lębork odnotowała ucieczkę 20 obywateli do Niemiec Wschodnich, a następnie Zachodnich⁹⁴².

W latach 1960–1961 służby bezpieczeństwa wносиły wszelkie starania do walki z rewizjonizmem niemieckim. Sprawcy tych przestępstw często urządzali spotkania w prywatnych mieszkaniach, w których śpiewano piosenki hitlerowskie po niemiecku (jak to było w mieszkaniu Pawła Busza). Niektóre rozpracowania dotyczyły samego rozpowszechniania propagandy niemieckiej, które miało na celu zastraszenie mieszkańców. W taki sposób działał Józef Chociłowski z Łeby czy Zdzisław Glapa ze Zwartowa. W stosunku do Reginy Kiedrowskiej KP MO w Lęborku na podstawie otrzymanych dokumentów z biura „W” MSW założyła sprawę operacyjną, która zbierała informacje gospodarcze przesyłając je wraz z wycinkami planu miasta do NRF. Kobieta korespondowała z byłym oficerem SS, którego prosiła o pomoc materialną z uwagi na krytyczną sytuację w kraju. Ponadto w prywatnym mieszkaniu organizowała spotkania z miejscową ludnością wychwalając dobrobyt Niemiec Zachodnich i oczerniając ustrój panujący w kraju⁹⁴³.

W dostępnych materiałach brak jest dokumentacji dotyczącej opisywanego zagadnienia w kolejnych latach. Być może ma to związek z zanikaniem problemu spowodowanym nawiązaniem stosunków dyplomatycznych z RFN i poprawie wzajemnych relacji.

⁹⁴¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/1, KP PZPR w Lęborku, Informacja KP MO w Lęborku dotycząca wystąpień rewizjonistycznych na terenie powiatu lęborskiego z 16 października 1961 r., k. 99–100.

⁹⁴² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/81, t. 5, Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca zainteresowań Wydziału III w powiecie lęborskim z 1962 r., k. 353–377.

⁹⁴³ Tamże.

Rozdział V

SPRAWY KADROWE, WARUNKI ŻYCIA I SŁUŻBY

5.1. Kryteria naboru do służby w MO

Milicja Obywatelska była odpowiedzialna za zapewnienie ładu, bezpieczeństwa i porządku publicznego. Nie było to łatwe zadanie, biorąc pod uwagę realia powojenne, zwłaszcza że w momencie tworzenia się MO nie było żadnych kryteriów naboru, a znakomita większość nowo powołanej kadry nie miała żadnego przygotowania⁹⁴⁴. W początkowych latach funkcjonowania MO pracę w jej szeregach podejmowali często ludzie przypadkowi, nierzadko sami mający problemy z prawem. Z uwagi na fakt, że jednostki MO były tworzone w pośpiechu nie było uporządkowanej polityki kadrowej.

Przez długi czas do pracy w MO przyjmowano każdego, kto się zgłosił, co skutkowało tym, że niektórzy funkcjonariusze naśladując żołnierzy sowieckich organizowali nocami napady rabunkowe na miejscowych Niemców. Takie zachowanie podrywało opinię MO wśród mieszkańców powiatu lęborskiego, że funkcjonariusze więcej czasu poświęcali na szukanie możliwości zdobycia towaru na sprzedaż, niż na odpowiedzialnym wypełnianiu obowiązków służbowych⁹⁴⁵.

Kryteria naboru do MO pierwszy raz określono w projekcie powołania Służby Bezpieczeństwa RP z 11 września 1944 roku. Mimo że projekt nie wszedł w życie, zawarte w nim kryteria, które musiał spełniać kandydat, nieformalnie były brane pod uwagę. Kandydat na funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej musiał bezwzględnie posiadać obywatelstwo polskie, nieskazitelną opinię moralną i przekonania demokratyczne potwierdzone przez dwóch obywateli. Dodatkowo kandydat musiał cieszyć się dobrym stanem zdrowia, silną budową ciała, posiadać odpowiedni wzrost, mieścić się w przedziale wiekowym 21–40 lat, mieć ukończone pięć klas szkoły, wykazywać się znajomością języka polskiego w mowie i piśmie. Warunkiem było również zakończenie służby w Wojsku Polskim lub w ludowych jednostkach zbrojnych do

⁹⁴⁴ M. Sywula, *Przebieg służby byłych policjantów w organach MO na terenie województwa gdańskiego. Policja granatowa w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945*, red. T. Dobrzański, E. Majcher-Ociesa, Kielce–Warszawa 2019, s. 273.

⁹⁴⁵ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 568–569.

października 1939 roku. Kandydat nie mógł należeć do organizacji reakcyjnych, które były interpretowane dowolnie i zależały od aktualnej sytuacji politycznej w kraju⁹⁴⁶.

Większość milicjantów przyjętych w szeregi nie posiadała żadnego doświadczenia w jakiegokolwiek pracy związanej ze służbą milicyjną. Podczas naboru do służby ich atutem było pochodzenie społeczne czy przynależność partyjna. Dodatkowo liczyła się umiejętność obsługi broni oraz akceptacja władz politycznych. Wiedzę natomiast zdobywali w terenie i na cyklicznych szkoleniach, które odbywały się w komendzie lub na posterunkach⁹⁴⁷.

Z uwagi na brak wyszkolonych funkcjonariuszy, mimo iż było to sprzeczne z dekretem PKWN z 15 sierpnia 1944 roku⁹⁴⁸ władze postanowiły skorzystać z wiedzy i doświadczenia byłych policjantów państwowych. Zatrudniano ich we wszystkich strukturach organizacyjnych od Komendy Głównej, przez komisariaty, po posterunki powiatowe⁹⁴⁹.

Dochodziło również do sytuacji, w których z powodu braku odpowiednich kwalifikacji funkcjonariuszy pełniących służbę w pionach kryminalnych, do pracy w nich kierowano nie tylko byłych policyjnych śledczych, ale też byłych policjantów mundurowych niższego szczebla. Z tytułu wcześniej zdobytego doświadczenia mieli oni znacznie większe pojęcie o tej pracy niż nowo zatrudnieni milicjanci. Również wiek byłych policjantów państwowych przyjmowanych w szeregi MO odbiegał od średniego wieku milicjantów, gdyż w przypadku tej grupy głównym wyznacznikiem była wiedza fachowa i doświadczenie zawodowe, z których chętnie korzystano. Dodatkowym atutem było ukończenie przez większość z nich szkół policyjnych oraz w niektórych przypadkach ukończenie kursów śledczych, instruktorskich czy komendantów posterunków. Wiedza fachowa była poparta wykształceniem ogólnym, gdyż większość osób ukończyła szkoły powszechne, a czasami też gimnazja i szkoły zawodowe⁹⁵⁰.

W marcu 1945 roku ukazał się Rozkaz nr 99/45 komendanta głównego MO poświęcony naborowi do milicji. Jednak niewiele zmieniał w sprawie warunków koniecznych do spełnienia przez kandydatów do służby. Nakazywał jedynie przeprowadzenie dodatkowego naboru w ośrodkach robotniczych i chłopskich, czyli „wśród ludzi uczciwych i oddanych demokracji ludowej”. Opinie o kandydatach miały wystawiać rady narodowe i partie polityczne⁹⁵¹.

⁹⁴⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 77.

⁹⁴⁷ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 688–689.

⁹⁴⁸ Dz.U. 1944, nr 2, poz. 6.

⁹⁴⁹ T. Pączek, *Zadania Milicji Obywatelskiej w zwalczaniu przestępczości kryminalnej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1949*, „Słupskie Studia Historyczne” 2008, nr 14, s. 83–95.

⁹⁵⁰ M. Sywula, *Przebieg służby...*, s. 274.

⁹⁵¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 79.

W sierpniu 1946 roku rozpoczął się proces weryfikacji milicjantów. Na mocy Rozkazu nr 182 komendanta głównego MO powołano specjalne komisje weryfikacyjno-personalne, których zadaniem była weryfikacja wszystkich milicjantów. Szczególną uwagę poświęcano służącym w milicji byłym funkcjonariuszom Policji Państwowej⁹⁵², ale też byłym żandarmom, przedwojennym oficerom zawodowym, byłym członkom AK i Batalionów Chłopskich, członkom PSL, członkom Polskiej Armii Ludowej oraz łapownikom, szabrownikom, złodziejom i pijakom⁹⁵³. W wykazie imiennym funkcjonariuszy MO województwa gdańskiego, którzy służyli w Policji Państwowej wśród 45 milicjantów znajdujących się na liście nie było nikogo z powiatu lęborskiego⁹⁵⁴. W dostępnych źródłach brak jest informacji dotyczących weryfikacji milicjantów w 1945 roku na terenie powiatu lęborskiego.

Kolejne zwolnienia z szeregów MO odbywały się w całym kraju na podstawie Zarządzenia nr 427 KG MO z 16 stycznia 1948 roku. Na jego podstawie komendant wojewódzki w Gdańsku 24 stycznia 1948 roku wydał Zarządzenie nr 101 dla jednostek terenu województwa gdańskiego. Przytoczono w nim kilka ważnych ustaw oraz dekretów umożliwiających identyfikację i wyłączenie przeciwników ustroju z instytucji publicznych, a nawet pozbawienie ich praw publicznych. Z polecenia komendanta każdy funkcjonariusz, który w czasie wojny pomagał niemieckiemu okupantowi był zobowiązany do 1 lutego 1948 roku przedstawić odpis rehabilitacji bądź orzeczenia władz administracyjnych, Specjalnego Sądu Karnego lub Sądu Grodzkiego, a w przypadku uniewinnienia orzeczenia Sądu Okręgowego. Jeżeli funkcjonariusz nie mógł dostarczyć w terminie stosownego zaświadczenia był zobowiązany sporządzić raport do swojego przełożonego wyjaśniając powód niedostarczenia dokumentu. Druk rehabilitacyjny powinien być być przedstawiony do wydziału personalnego i złożony w aktach osobowych milicjanta. Funkcjonariusz, który nie dostarczył w terminie zaświadczenia rehabilitacji był zawieszany w obowiązkach służbowych, a sprawę kierowano do sądu. Komendant polecił kontrolę nad zrehabilitowanymi funkcjonariuszami, czy dalej nie należą do narodowości niemieckiej. Za niewykonanie polecenia zawartego w zarządzeniu były przewidziane konsekwencje dyscyplinarne lub sądowe⁹⁵⁵.

⁹⁵² M. Sywula, *Przebieg służby...*, s. 280.

⁹⁵³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 81.

⁹⁵⁴ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 2598/272, Wykaz imienny funkcjonariuszy MO, którzy służyli w granatowej Policji, k. 107.

⁹⁵⁵ Tamże, sygn. 05/13, t. 4, Zarządzenie nr 101 komendanta wojewódzkiego MO województwa gdańskiego z 24 stycznia 1948 r., k. 27.

Ostatnia weryfikacja, która została przeprowadzona na podstawie Rozkazu nr 312 komendanta głównego MO z 10 listopada 1948 roku, miała charakter wyłącznie polityczny. Zgodnie z rozkazem napiętnowano i nakazano przeprowadzić weryfikację wszystkich osób związanych w przeszłości z aparatem administracyjnym II RP oraz szeroko rozumianym Polskim Państwem Podziemnym. Dodatkowo nakazano wziąć pod lupę kułaków, osoby będące pod wpływem zwolenników kapitalizmu, osoby wykluczone z partii, nieakceptujące postanowień plenum sierpniowo-wrześniowego KC PPR oraz osoby pozostające pod wpływem kleru. Weryfikacja zgodnie z rozkazem miała zostać zakończona 15 stycznia 1949 roku, jednak z uwagi na jej szeroki zakres, wykonanie w tak krótkim terminie było nierealne⁹⁵⁶.

KW MO w Gdańsku w 1948 roku ze stanu osobowego 2192 funkcjonariuszy wydalila ze służby 478 milicjantów, 314 zostało ukaranych dyscyplinarnie. Zrobienie czystki w szeregach MO doprowadziło do poprawy stosunków między społeczeństwem a milicją⁹⁵⁷. Na terenie powiatu lęborskiego za przynależność do tzw. nielegalnych organizacji zbrojnych 30 listopada 1949 roku z szeregów MO zwolniono byłego zastępcę komendanta KP MO w Lęborku Stanisława Mazurkiewicza. Był on członkiem Tajnej Organizacji Wojskowej Gryf Pomorski o pseudonimie „Waleczny”⁹⁵⁸.

Po zwolnieniu z szeregów milicji byłych mundurowych nie pozostawiano samym sobie. Kierownictwo MO zdawało sobie sprawę, że człowiek bez pracy oraz bez perspektyw na dalsze życie był słabym ogniwem i mógł łatwo wejść na drogę przestępczą lub zostać wcielony do obcego wywiadu. Zwolnieni funkcjonariusze nie ukrywali swojego niezadowolenia oraz wrogiego stosunku do MO. Dlatego też komendant wojewódzki MO w Gdańsku na podstawie Rozkazu nr 336 KG MO z 2 maja 1949 roku wydał 10 maja 1949 roku Rozkaz nr 2 dotyczący postępowań ze zwolnionymi. Na jego podstawie przełożeni jednostki zwalnianego funkcjonariusza wraz z szefami wydziałów personalnych byli zobowiązani do zainteresowania dalszym losem zwolnionego oraz pomocy mu w znalezieniu zatrudnienia⁹⁵⁹.

W instrukcji personalnej z sierpnia 1945 roku pierwszy raz od powstania formacji wpro-

⁹⁵⁶ P. Majer, *Milicja Obywatelska...*, s. 247–248.

⁹⁵⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/14, Analiza stanu bezpieczeństwa województwa gdańskiego w I kwartale 1948 r., k. 16.

⁹⁵⁸ A. Gąsiorowski, K. Steyer, *Tajna Organizacja Zbrojna Gryf Pomorski*, Gdańsk 2010, s. 401.

⁹⁵⁹ Tamże, sygn. 05/13, t. 5, Rozkaz nr 2 komendanta wojewódzkiego MO województwa gdańskiego z 10 maja 1949 r. w sprawie postępowania ze zwolnionymi, k. 65–66.

wadzano zobowiązanie dla nowo przyjętych milicjantów. W porównaniu z wcześniejszymi latami obniżono rangę prawną przyrzeczenia. Przysięga Policji Państwowej była zapisana w ustawie, natomiast milicyjne zobowiązanie jedynie w instrukcji Wydziału Personalnego Komendy Głównej MO. Istotnym był również brak odwołania do Boga w milicyjnym zobowiązaniu⁹⁶⁰.

Komendant główny MO zauważył, że przyjmowanie i mianowanie kandydatów do MO na dotychczasowych zasadach miało różny charakter. Aby to poprawić, w czerwcu 1951 roku wydał Zarządzenie nr 50/51, w którym polecił zmiany form ślubowania do MO. Forma przyjmowania nowo przyjętych funkcjonariuszy miała zostać ujednolicona, a moment ślubowania miał być uroczysty, powodujący że nowo przyjęty funkcjonariusz miał poczuć rolę swojego powołania. Po mianowaniu rozkazem personalnym nowo przyjęty milicjant składał ślubowanie, a następnie własnoręcznie podpisywał zobowiązanie w sprawie dochowania tajemnicy służbowej. Nowo przyjętą formę ślubowania mieli również złożyć funkcjonariusze będący już w służbie. Na złożenie nowego ślubowania mieli czas do 15 września 1951 roku⁹⁶¹.

Kryteria naboru do szeregów MO uporządkowano w dekreście Rady Państwa z 20 lipca 1954 roku o Milicji Obywatelskiej, którego artykuł 7. stanowił, że funkcjonariuszem Milicji Obywatelskiej może zostać mianowana jedynie osoba posiadająca obywatelstwo polskie, odznaczająca się odpowiednim poziomem polityczno-moralnym, posiadająca odpowiednie wykształcenie ogólne i przygotowanie zawodowe oraz odbytą zasadniczą służbę zawodową lub przeniesiona do rezerwy, lub zwolniona od powszechnego obowiązku wojskowego oraz posiada odpowiedni stan zdrowia poświadczony orzeczeniem lekarskim⁹⁶². Dekret jednak nie precyzował, co w praktyce oznaczało odpowiednie wykształcenie, przygotowanie zawodowe i stan zdrowia.

Ostateczne rozwiązania kwestii naboru znalazły się w Ustawie z 31 stycznia 1959 roku o stosunku służbowym funkcjonariuszy. W art. 2. ustawy sprecyzowano, że funkcjonariuszem mógł zostać mianowany obywatel polski o nieskazitelnym przeszłości, posiadający odpowiednie wykształcenie, określony stan zdrowia, odpowiednie warunki fizyczne oraz odbytą służbę woj-

⁹⁶⁰ T. Pączek, *Wierność ślubowaniu jako przyczynek do rozważań o morale funkcjonariuszy policji*, [w:] *Morale*, cz. II: *Morale w świetle wyników badań i w procesie dydaktycznym*, red. M. Fałdowska, A. Filipek, J. Ważniewska, Warszawa 2016, s. 248–264

⁹⁶¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 5, Zarządzenie nr 50/51 komendanta głównego MO w sprawie składania ślubowań z 30 czerwca 1951 r., k. 168–170.

⁹⁶² Dz.U. 1954, nr 34, poz. 143.

skową albo przeniesienie do rezerwy lub zwolnienie od powszechnego obowiązku wojskowego. Ustanowiono również, że minister spraw wewnętrznych określi dokładne wymagania dotyczące stanu zdrowia, warunków fizycznych oraz wykształcenia kandydatów⁹⁶³.

Tabela 52. Stan etatowy MO w powiecie łęborskim w latach 1945–1973

Rok	Oficerowie	Podoficerowie	Szeregowi	Pracownicy cywilni	Pracownicy posterunków (brak danych dotyczących stopnia)	Razem
1945	–	–	–	–	–	157
I 1946	3	35	111	6	–	155
XII 1946	3	32	128	2	–	165
IV 1947	8	66	1	2	–	77
1948	4	40	24	3	–	71
1949	–	–	–	–	–	67
1955	16	13	–	8	31	68
1956	15	12	–	5	31	63
1957	17	19	–	5	17	58
1958	18	23	–	4	17	62
1959	18	28	–	4	18	68
1960	20	27	–	4	18	69
1961	22	26	–	4	18	70
1962	21	32	–	1	15	69
1967	24	33	–	1	15	73
1968	14	70	1	4	–	89
1970	17	71	2	5 + 11 h	–	95
1971	17	75	2	5 + 11 h	–	99
1972	19	80	2	6 + 11 h	–	107
1973	19	86	1	6 + 11 h	–	112

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie raportów sytuacyjnych za lata 1945–1973.

⁹⁶³ Dz.U. 1959, nr 12, poz. 69.

Polityka kadrowa w MO w latach 1945–1975 skutkowałą ciągłymi zmianami stanu etatowego w szeregach milicji powiatu lęborskiego. Największą liczbę etatów osiągnięto wraz z końcem 1946 roku i wynosiła ona 165 milicjantów, najniższą zaś w 1957 roku – 58. Po zdecydowanym zmniejszeniu liczby etatów w roku 1947 stan kadry w latach 1948–1967 utrzymywał się na średnim poziomie 67 milicjantów. Od 1968 roku systematycznie wzrastał stan zatrudnienia w szeregach milicji w powiecie osiągając w 1973 roku 112 funkcjonariuszy, co przedstawia tabela 52.

W pierwszych latach istnienia MO w powiecie lęborskim zdecydowana większość etatów była przeznaczona dla szeregowych. Dopiero w 1947 roku struktura zatrudnienia zaczęła się zmieniać na korzyść etatów oficerskich. Bezpośredni wpływ na to miało szkolenie, które musieli odbyć wszyscy funkcjonariusze przyjęci do służby. Dodatkowo wraz z uregulowaniami, które weszły w 1954 roku, stopnie szeregowych obowiązywały jedynie dla nowo przyjętych, którzy jeszcze nie przeszli szkolenia. Jednak w większości przypadków od razu po przyjęciu do służby milicjantów kierowano na kursy podoficerskie, które kończyły się zdobyciem stopnia podoficera. W latach 1955–1967 w Komendzie Powiatowej w Lęborku nie było ani jednego etatu szeregowych. W dokumentach archiwalnych nie znaleziono jednak stopni, które posiadali w tym czasie funkcjonariusze zatrudnieni w posterunkach. Do 1961 roku poza maszynistkami etaty cywilne zajmowały również osoby zatrudnione jako referenci w ewidencji ludności i dowodów osobistych. Od 1967 roku do stanu etatowego na terenie powiatu włączono dodatkowo stanowiska sprzątaczk, palaczy oraz mechanika samochodowego. Natomiast od 1970 roku dołączono też ambulatorium, dla którego przewidziano 11 godzin w miesiącu⁹⁶⁴.

5.2. Charakterystyka funkcjonariuszy MO powiatu lęborskiego

Władze państwowe i partyjne od samego początku istnienia MO dążyły do całkowitego powiązania tej formacji z partią rządzącą. W osiągnięciu tego celu polityka kadrowa była ukierunkowana na przyjmowanie w pierwszej kolejności kandydatów do Milicji Obywatelskiej pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Jednak powszechnie panujący w pierwszych latach istnienia chaos organizacyjno-kadrowy spowodował, że w szeregach MO znalazła się znaczna

⁹⁶⁴ AIPN Gd, sygn. 05/67/27/13, Etat nr GD/KP/062 KP MO w Lęborku za lata 1967–1973, k. 3–4.

liczba osób pochodzenia inteligenckiego. Warto zaznaczyć, że szeroko pojęte pochodzenie inteligenckie traktowano dość swobodnie. Łatwiej było określić, kto na pewno nie był pochodzenia inteligenckiego. I tak pochodzenia chłopskiego byli bezrolni i gospodarujący na niewielkich gospodarstwach rolnych, natomiast pochodzenia robotniczego – synowie i córki robotników najemnych pracujących fizycznie. Warto zaznaczyć, że pochodzenie społeczne odgrywało największą rolę w stosunku do pokolenia przedwojennego wstępującego w szeregi MO. W przypadku kandydatów urodzonych po wojnie dzieci funkcjonariuszy resortu bezpieczeństwa zaliczano do warstwy inteligencji pracującej⁹⁶⁵.

Powiat lęborski jak każdy obszar należący do Ziemi Odzyskanych był trudnym terenem, gdyż mieszkała tam niewielka liczba ludności rodzimej. W połowie 1945 roku na 156 funkcjonariuszy pracujących w posterunkach powiatu czy komendzie w Lęborku jedynie czterech z nich pochodziło z powiatu lęborskiego. Na terenie województwa gdańskiego urodziło się 46 z zatrudnionych milicjantów (powiaty kartuski i morski), natomiast 88 z nich pochodziło z obszaru całego kraju. Oprócz urodzonych w Polsce funkcjonariusze w metrykach wykazali też miejsca spoza granic naszego kraju i tak 13 urodziło się na terenie Litwy, Białorusi czy Ukrainy, trzy osoby wskazały Niemcy, a jeden urodził się w Chicago⁹⁶⁶. W dokumentach źródłowych nie zawarto szczegółowej informacji o miejscu urodzenia 13 funkcjonariuszy z terenów Litwy, Białorusi i Ukrainy. Można przypuszczać, że milicjanci urodzili się na terenie II Rzeczypospolitej.

Funkcjonariusze nie znali terenu, ludzi ani pracy i musieli zbudować od podstaw więź międzyludzką. Pośród ogólnej liczby funkcjonariuszy pracujących w KP MO w Lęborku w listopadzie 1945 roku było 97 kawalerów, 50 żonaty, trzech wdowców i cztery panny. Należy zaznaczyć, że jedna kobieta pracowała jako funkcjonariuszka KP MO w Lęborku, natomiast pozostałe kobiety pracowały w służbie cywilnej. Funkcjonariusze stanu wolnego najczęściej pełnili służbę na posterunkach wiejskich i tak 100% składu kawalerów było w jednostkach Wicko, Cewice, Maszewo, 75% i więcej funkcjonariuszy stanu wolnego było w posterunkach Nowa Wieś, Gniewino, Łęczyca i Łeba. Najwięcej żonaty funkcjonariuszy służyło w KP MO w Lęborku – na 20-osobowy skład jedynie pięciu było stanu wolnego⁹⁶⁷.

Na stan liczebny kadry MO duży wpływ miały wymienione już we wcześniejszym rozdziale pracy częste akcje weryfikacyjne, których celem było usuwanie ze służby niepewnych

⁹⁶⁵ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 85–86.

⁹⁶⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny wszystkich funkcjonariuszy MO według nowego planu obsady z 12 listopada 1945 r., k. 138–148.

⁹⁶⁷ Tamże.

politycznie, niepożądanych osób. Wraz z upływem lat wykaz cech, które przekreślały dalszą służbę w MO był rozszerzany. Informację o liczbie zatrudnionych milicjantów znajdujemy w piśmie Komendy Powiatowej MO Lębork do PPR w Lęborku z 13 listopada 1945 roku w sprawie zwalniania milicjantów. Reorganizacja w milicji była przeprowadzona na podstawie Zarządzenia Komendy Wojewódzkiej MO L.dz. 73461 per [...] 45 z 25 sierpnia 1945 roku. Zgodnie z wytycznymi z szeregów milicji w powiecie lęborskim zostało zwolnionych 168 z 295 funkcjonariuszy. W formacji pozostawiono osoby oddane służbie w MO. Do komisji zwolnień należeli: komendant powiatowy Kazimierz Borkowski, zastępca ds. polityczno-wychowawczych Eugeniusz Malak, referent personalny Stanisław Mazurkiewicz, referent zewnętrzny Tadeusz Walczak⁹⁶⁸. W dokumentach źródłowych znajduje się rozbieżność dotycząca liczby funkcjonariuszy na 12 listopada 1945 roku. W powyższym piśmie zawarto informację o pozostałych w służbie 127 milicjantach. Natomiast według Wykazu imiennego wszystkich funkcjonariuszy MO z 12 listopada 1945 roku (tabela 53) we wszystkich jednostkach MO w powiecie w służbie było 151 milicjantów.

Z uwagi na fakt, że w początkowych latach istnienia MO w jej szeregi przyjmowano wszystkich chętnych, struktura wieku zatrudnionych wyraźnie pokazywała przewagę ludzi młodych. Z powodu niskich zarobków do służby w MO często wstępowali ludzie nieposiadający rodziny, gdyż pensje często były niewystarczające na jej utrzymanie. Wstępowanie do szeregów MO przez młodych mających na utrzymaniu rodzinę było spowodowane głównie chęcią posiadania dodatkowych przywilejów w ciężkich realiach powojennych. Struktura wieku zatrudnionych na terenie województwa, a także powiatu pokazywała zdecydowaną przewagę ludzi poniżej 35 roku życia.

Jak pokazuje powyższa tabela, najwięcej funkcjonariuszy było w przedziałach wiekowych 18–35, bo aż 81% całego stanu osobowego. Aż 95 funkcjonariuszy (tj. 61%) nie posiadało wykształcenia wojskowego ani wcześniejszego doświadczenia w służbie. Z mundurem wcześniej było związanych jedynie 56 funkcjonariuszy. Najwyższy stopień posiadał komendant KP MO w Lęborku porucznik Franciszek Bakalczuk. W jednostkach na terenie powiatu było pięciu sierżantów, 13 plutonowych i 11 strzelców oraz niższych stopniem milicjantów. W szeregach milicji znalazło się trzech funkcjonariuszy posiadających stopnie marynarskie⁹⁶⁹.

⁹⁶⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Korespondencja KP MO w Lęborku w sprawie redukcji w szeregach MO w powiecie lęborskim z 13 listopada 1945 r., k. 19.

⁹⁶⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny wszystkich funkcjonariuszy MO według nowego planu obsady z 12 listopada 1945 r., k. 138–148.

Tabela 53. Wiek funkcjonariuszy w jednostkach MO powiatu łębskiego w listopadzie 1945 roku

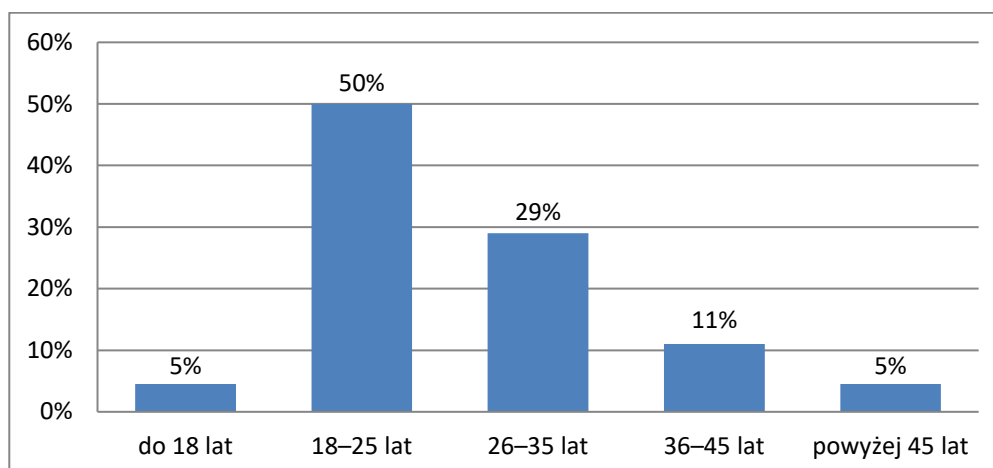
Przedział wiekowy	Do 18 lat	18–25	26–35	36–45	45 +
Komenda Powiatowa MO w Łęborku	–	5	6	4	5
Pluton Operacyjny	1	17	7	6	–
Posterunek Miejski nr 1	2	9	1	3	–
Posterunek Miejski nr 2	–	8	3	3	–
Posterunek Nowa Wieś	–	5	3	–	–
Posterunek Gniewino	1	3	3	–	1
Posterunek Łęczyce	–	5	3	–	–
Posterunek Rozłazino	–	3	3	1	–
Posterunek Wicko	–	3	4	–	–
Posterunek Choczewo	1	3	2	–	1
Posterunek Łebień	–	3	3	1	–
Posterunek Maszewo	–	3	4	–	–
Posterunek Łeba	–	6	1	–	–
Posterunek Cewice	–	3	1	–	–
Instruktor polityczno-wychowawczy	–	1	–	–	–
Razem	5	77	44	18	7

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny wszystkich funkcjonariuszy MO według nowego planu obsady z 12 listopada 1945 r., k. 138–148.

Funkcjonariusze MO powiatu łębskiego według wykazu z listopada 1945 roku w większości przypadków ukończyli szkołę powszechną (117 osób), dwie osoby ukończyły szkołę średnią, dwie szkołę zawodową i dwie seminarium nauczycielskie. W 20 przypadkach funkcjonariusze nie ukończyli gimnazjum, a w pozostałych zakończyli naukę na kilku klasach szkół średnich⁹⁷⁰.

⁹⁷⁰ Tamże.

Wykres 5.

Wiek funkcjonariuszy w powiecie łębarskim na koniec 1945 roku

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykaz imienny wszystkich funkcjonariuszy MO według nowego planu obsady z 12 listopada 1945 r., k. 138–148.

W początkowych latach funkcjonowania MO na terenie powiatu łębarskiego liczebność funkcjonariuszy była niższa niż liczba przypisanych etatów. Stan osobowy w całej komendzie powiatowej i wszystkich jednostkach podległych w lutym 1946 roku przewidywał 168 etatów, z czego 58 etatów dla KP MO Łębork, po 15 etatów dla dwóch Posterunków Miejskich Łębork i po osiem etatów dla jednostek terenowych. Jednakże według stanu faktycznego w styczniu i lutym obsadzonych było jedynie 155 etatów. W marcu liczba funkcjonariuszy zmniejszyła się do 149 osób o kolejnych sześciu milicjantów. Poniższa tabela pokazuje realne obsadzenie funkcjonariuszy we wszystkich posterunkach na terenie powiatu w 1946 roku⁹⁷¹.

Z powodu niedostatecznego obsadzenia milicyjnych etatów do służby dalej przyjmowano ludzi bez wykształcenia i odpowiednich kompetencji. Jeśli chodzi o pochodzenie społeczne, na podstawie danych z maja 1946 roku, aż 49 milicjantów było pochodzenia chłopskiego, 63 robotniczego, 25 rzemieślniczego oraz ośmiu inteligenckiego. Przewagę milicjantów pochodzenia robotniczego (43%) i chłopskiego (34%) dokładnie przedstawia wykres 6. Wśród oficerów podział ten był następujący: spośród ogólnej liczby funkcjonariuszy pracujących w KP MO w Łęborku w maju 1946 roku było 88 kawalerów, 56 żonatych oraz jeden wdowiec⁹⁷².

⁹⁷¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Łęborku za styczeń 1946 r., k. 57–58.

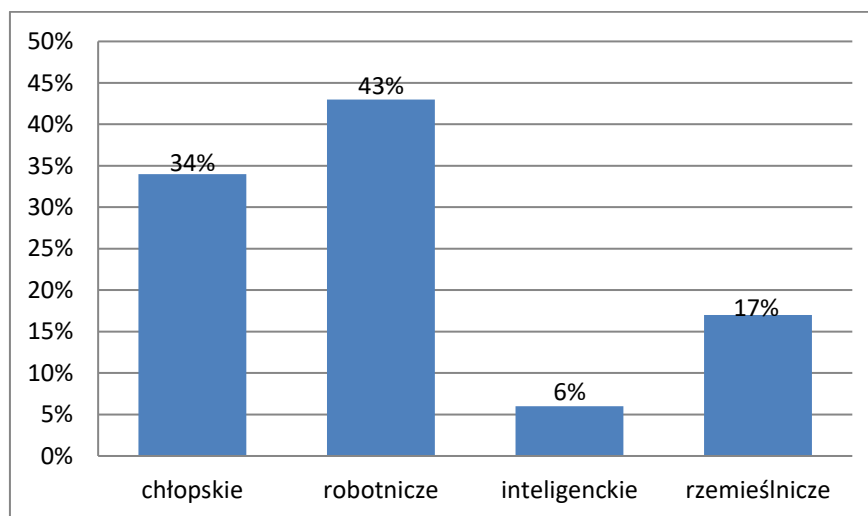
⁹⁷² Tamże, Sprawozdanie KP MO z pracy polityczno-wychowawczej od 8 maja do 8 czerwca 1946 r., k. 126–131.

Tabela 54. Podział funkcjonariuszy według rangi w jednostkach MO na 5 lutego i 2 kwietnia 1946 roku

Stopień służbowy	Oficerowie		Podoficerowie		Szeregowi	
Komenda Powiatowa MO w Łęborku	2	2	14	17	33	28
Posterunek Miejski nr 1	1	1	2	2	12	11
Posterunek Miejski nr 2	–	–	5	4	8	8
Posterunek Nowa Wieś	–	–	1	1	6	6
Posterunek Gniewino	–	–	1	1	7	7
Posterunek Łęczycze	–	–	2	1	5	5
Posterunek Rozłazino	–	–	1	2	6	5
Posterunek Wicko	–	–	1	1	5	6
Posterunek Choczewo	–	–	1	1	6	6
Posterunek Łebień	–	–	1	1	6	7
Posterunek Maszewo	–	–	2	1	5	5
Posterunek Łeba	–	–	2	2	6	6
Posterunek Łebunia	–	–	2	1	6	5
Razem	3	3	35	35	111	105

Źródło: AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Łęborku za styczeń 1946 r., k. 57.

Wykres 6.

Pochodzenie społeczne funkcjonariuszy MO w powiecie łębarskim w 1946 roku

Źródło: opracowanie własne autora.

Natomiast w przypadku przynależności zawodowej milicjantów powiatu w maju 1946 roku największą grupę stanowili robotnicy (33 osoby, 23%), rzemieślnicy (32 osoby, 22%) oraz rolnicy (28 osób, 19%). Wyuczonego zawodu nie miało 14 milicjantów (10%). W powiecie faktycznie było trzech oficerów, natomiast osób zatrudnionych na stanowisku oficerskim było sześć, z czego najwięcej to dawni urzędnicy (trzy osoby). Jedynie dwóch milicjantów wywodziło się spośród zawodowych wojskowych. W poniższej tabeli przedstawiono wcześniejsze miejsca pracy 145 milicjantów zatrudnionych w powiecie w czerwcu 1946 roku, z czego jasno wynika, że większość milicjantów do służby trafiała z przypadku i nie miała wcześniej jakiegokolwiek przygotowania do pracy w szeregach MO⁹⁷³.

Tabela 55. Wykaz funkcjonariuszy w powiecie lęborskim według wcześniejszego zatrudnienia na 8 czerwca 1946 roku

Wcześniejsze zatrudnienie	Oficerowie	Milicjanci	łącznie
Rolnik	1	27	28
Robotnik	1	32	33
Mechanik		8	8
Rzemieślnik		32	32
Szofer		6	6
Urzędnik	3	15	18
Kupiec		4	4
Wojskowy		2	2
Bez zawodu	2	12	14
Razem	7	138	145

Źródło: AIPN Gdańsk, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie KP MO z pracy polityczno-wychowawczej od 8 maja do 8 czerwca 1946 r., k. 126–131.

Pierwszy raz, kiedy stan ogólny funkcjonariuszy na etacie był zadowalający nastąpił w grudniu 1946 roku. Obsadzonych było 165 etatów, z czego było pięciu oficerów, 32 podoficerów, 128 szeregowych oraz dwóch pracowników cywilnych. Jednak wśród ww. znajdowało się 35 członków ORMO wcielonych do szeregów MO na ich prośbę. Dzięki temu pierwszy raz od powołania MO na terenie powiatu lęborskiego do przewidzianej wielkości brakowało jedynie dwóch etatów. Niestety członkowie ORMO byli określani jako element świeży, który nie potrafił pełnić służby milicyjnej mimo starannego wykonywania obowiązków służbowych. W codziennej służbie był odczuwalny brak podstawowych szkoleń⁹⁷⁴.

⁹⁷³ Tamże.

⁹⁷⁴ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny KP MO w Lęborku za grudzień 1946 r., k. 275.

Tabela 56. Stan etatowy MO w powiecie łębarskim w latach 1946–1949

Rok	Oficerowie	Podoficerowie	Szeregowi	Pracownicy cywilni	Łącznie
I 1946	3	35	111	6	155
III 1946	3	35	105	6	149
VII 1946	3	34	108	6	151
VIII 1946	3	36	109	–	148
XI 1946	3	33	105	2	143
XII 1946	3	32	128	2	165
II 1947	3	25	126	2	156
III 1947	3	25	105	2	135
V 1947	3	33	92	2	130
VI 1947	2	27	40	3	72
II 1948	4	40	24	3	71
III 1948	4	41	29	3	77
IV 1948	4	38	29	3	74
III 1949	3	34	92	2	131

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie miesięcznych raportów sytuacyjnych w latach 1946–1949.

W marcu 1947 roku z powodu przeprowadzonej weryfikacji ponownie spadła liczba zatrudnionych i do pełnego obsadzenia etatów brakowało 33 osób, w tym oficera dyscyplinarnego. Stan ogólny funkcjonariuszy wynosił 134 osoby, w co wliczono pięciu zastępców komendantów posterunków oraz 13 milicjantów będących na szkoleniu w Sopocie. Odczuwalny był brak doświadczonych komendantów posterunków. Na terenie powiatu funkcje te pełnili często niedoświadczeni w służbie milicjanci. Coraz bardziej stawał się odczuwalny brak fachowych sił wśród milicjantów, których było z miesiąca na miesiąc mniej⁹⁷⁵. Tendencja ta utrzymywała się do końca 1948 roku. Na początku 1949 roku stan zatrudnienia zwiększono prawie dwukrotnie, gdyż po wcześniejszej weryfikacji liczba funkcjonariuszy w powiecie była niewystarczająca do zabezpieczenia całego terenu. Z powyższej tabeli wynika również, że większość etatów

⁹⁷⁵ Tamże, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Łęborku Referatu Polityczno-Wychowawczego od 31 stycznia do 1 marca 1947 r., k. 46.

w jednostkach na terenie powiatu przeznaczona była dla funkcjonariuszy szeregowych i w szczytowym momencie, tj. w lutym 1947 roku stanowiła 81%.

Charakterystyka funkcjonariuszy powiatu w kolejnych latach została opisana w rozdziałach Komenda Powiatowa MO w Lęborku oraz Posterunki MO w Lęborku i powiecie lęborskim.

5.3. Wykształcenie, szkolenie i dyscyplina funkcjonariuszy MO

Szkolenie milicjantów obejmowało trzy płaszczyzny: zawodową, cywilną i polityczną. Szkolenie cywilne polegało na podnoszeniu wykształcenia ogólnego, przynajmniej na poziomie szkoły powszechnej, a szkolenie zawodowe obejmowało zdobywanie umiejętności niezbędnych w pracy funkcjonariusza MO. Natomiast szkolenie polityczne było typową indoktrynacją propagandową mającą ukształtować milicjantów na oddanych ówczesnej władzy⁹⁷⁶.

W pierwszych miesiącach istnienia MO nie przywiązywano dużej uwagi do wykształcenia ogólnego milicjantów. Często mieli oni spore braki w wykształceniu i ukończone jedynie kilka klas szkoły podstawowej. Ówczesna kadra kierownicza w województwie gdańskim wykazywała niechęć do rozwijania wiedzy ogólnej szeregowych milicjantów z obawy na fakt, że po zdobyciu wykształcenia odejdą z szeregów MO do bardziej intratnych zajęć. Również fakt, że nie było jednoznacznych kryteriów, jakie wykształcenie musiał posiadać kandydat na funkcjonariusza MO nie pomagało w mobilizacji milicjantów do podnoszenia poziomu wykształcenia. Dopiero w listopadzie 1945 roku powstał plan organizacji kursów doszkalających w województwie gdańskim, którym zostali objęci wszyscy milicjanci posiadający braki w edukacji⁹⁷⁷.

Ze sprawozdania z lutego 1946 roku wynikało, że milicjanci posiadali przeważnie ukończone siedem klas szkoły podstawowej. Dla tych, którzy nie posiadali ukończonych siedmiu klas był utworzony kurs doszkalający w plutonie operacyjnym, na który uczęszczało 12 milicjantów, prowadzony przez nauczycieli szkoły powszechnej. Zorganizowanie takich kursów na terenie posterunków było niemożliwe. Jednocześnie przeprowadzane były zajęcia wojskowe oraz fachowe doszkalanie zarówno w komendzie powiatowej, jak i w posterunkach⁹⁷⁸.

Mimo dokładania wszelkich starań ukierunkowanych na wyedukowanie funkcjonariuszy, wielu nie potrafiło pisać i czytać. Brak podstawowych umiejętności skutkowało unikaniem

⁹⁷⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 92.

⁹⁷⁷ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 152.

⁹⁷⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od 6 lutego do 6 marca 1946 r., k. 88.

pisania notatek służbowych, co powodowało, że szybko zapominali o niektórych sprawach powodując ich przewlekłość lub umorzenie⁹⁷⁹.

Z rozkazu specjalnego komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 2 maja 1946 roku w sprawie dokszałcenia funkcjonariuszy MO w województwie gdańskim wynikało, że funkcjonariusze i pracownicy MO nie mieli ukończonych siedmiu klas szkoły powszechnej oraz nie posiadali podstawowej wiedzy potrzebnej w służbie. W tym celu komendant polecił wszystkim komendantom i zastępcom ds. polityczno-wychowawczych zorganizować kursy doszkałające dla wszystkich zainteresowanych milicjantów czyniąc ich odpowiedzialnymi za wykonanie rozkazu. Komendant zaznaczył, że „należy wykorzystać możliwość zorganizowania wspólnych kursów doszkałających funkcjonariuszami UB”. W rozkazie komendant zarządził zorganizowanie pomocy dla wykładowców w celu powiększenia liczby osób, które były doszkałane. W rozkazie komendant zakomunikował, że w przypadku nieukończenia siedmioklasowej szkoły powszechnej lub nieokazania świadectwa ukończenia szkoły powszechnej przez funkcjonariuszy MO w 1946 roku zostaną oni wydalenii z szeregów MO. Rozkaz doszkałania nie dotyczył tylko szeregowych funkcjonariuszy. Dokument również był skierowany do funkcjonariuszy i pracowników biurowych będących na etatach oficerskich, którzy nie mieli ukończonej szkoły średniej. Od tych osób była wymagana mała matura⁹⁸⁰.

Problematycznym był jednak brak uregulowania w kwestii zwalniania milicjantów ze służby w celu uczestnictwa w zajęciach, co powodowało liczne konflikty uczących się z przełożonymi⁹⁸¹.

W posterunkach wiejskich na terenie powiatu lęborskiego z powodu braku szkół stawiano na samokszałcenie. Zastępcy komendantów posterunków pogłębiali wiedzę poprzez czytanie książek, gazet i różnego rodzaju broszur oraz częste słuchanie radia. Do samokszałcenia zachęcano również pozostałych milicjantów, którzy podchodzili do tego niechętnie⁹⁸².

W 1947 roku komendant główny zaznaczył, że głównym zadaniem MO była walka z przeciwnikami ustroju oraz dbanie o bezpieczeństwo i ład publiczny. Takie zadania stawiały

⁹⁷⁹ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 153.

⁹⁸⁰ Tamże, s. 153.

⁹⁸¹ Tamże.

⁹⁸² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej powiatu lęborskiego od 8 czerwca do 8 lipca 1946 r., k. 153.

funkcjonariusza jako wzór wykształconego, pełnego fachowej wiedzy milicjanta. Dlatego zgodnie z Zarządzeniem nr 326⁹⁸³ każdy funkcjonariusz był zmuszony uzupełnić swoją wiedzę. Funkcjonariusze pełniący funkcje na etatach oficerskich byli zobowiązani do zdania matury w okresie od trzech do czterech lat, natomiast podoficerowie i milicjanci mieli ukończyć w ciągu dwóch lat szkołę powszechną⁹⁸⁴.

Jak wynikało z Zarządzenia nr 99 komendanta MO województwa gdańskiego z 19 stycznia 1948 roku nie wszyscy przełożeni podeszli poważnie do Rozkazu nr 326 KG MO z 5 września 1947 roku utrudniając uczęszczanie funkcjonariuszom w szkołach wieczorowych. Komendant wojewódzki polecił komendantom powiatowym i miejskim układanie tak planu służby, aby funkcjonariusze uczęszczający do szkół wieczorowych mogli korzystać z samokształcenia. KW MO chcąc zadbać o wizerunek formacji i podwyższenie wykształcenia funkcjonariuszy doszła do porozumienia z Kuratorium Okręgu Szkolnego w Gdańsku w sprawie kursów doszkalających na poziomie szkoły powszechnej. Do zorganizowania wspomnianych kursów na terenach gminnych byli wyznaczeni zastępcy komendantów powiatowych MO ds. polityczno-wychowawczych wspólnie z inspektorami szkolnymi. Na terenach gminnych odróżniano dwa rodzaje wieczorowych kursów doszkalających. Pierwszy kurs dla dorosłych w całości opłacany był przez inspektorat szkolny i mogli uczestniczyć w nim milicjanci. Drugi system był płatny za miesiąc nauki po 250 zł przez milicjanta i Wojewódzki Wydział Polityczno-Wychowawczy. Milicyjny kurs samokształcenia był prowadzony przez nauczyciela gminnego dwa–trzy razy w tygodniu od pięciu do ośmiu godzin. Opłata za samokształcenie była wprowadzona jedynie na posterunkach gminnych, w miastach powiatowych prowadzono kursy doszkalające opłacane z funduszy UBP. Wobec funkcjonariusza, który celowo, bez żadnej przyczyny służbowej lub bez usprawiedliwienia opuszczał zajęcia stosowano od kar dyscyplinarnych do potrącenia kosztów przebytego szkolenia⁹⁸⁵.

W jednostkach powiatu lęborskiego kursy doszkalające odbywały się od 24 marca 1947 roku i obejmowały zakres szkoły powszechnej dla tych milicjantów, którzy nie ukończyli siedmiu klas. Za zgodą komendanta wojewódzkiego nauka odbywała się w godzinach od 16. do

⁹⁸³ Tamże, sygn. 05/18, t. 1, Zarządzenie nr 326 komendanta głównego MO z 5 września 1947 r., k. 57.

⁹⁸⁴ Tamże.

⁹⁸⁵ Tamże, sygn. 05/13, t. 4, Zarządzenie nr 99 komendanta wojewódzkiego MO województwa gdańskiego z 19 stycznia 1948 r. w sprawie organizacji uczęszczania do szkół wieczorowych funkcjonariuszy MO, k. 18–19.

19. Kursy doszkalające na posterunkach były trudne do zorganizowania z powodu braku nauczycieli oraz specjalnych kursów na terenie gmin. Dodatkowo przy niskim uposażeniu milicjanci nie byli w stanie uiścić opłaty przewidzianej za kurs⁹⁸⁶.

Od listopada 1947 roku na posterunku w Rozłazinie działał zespół samokształceniowy, do którego należało trzech milicjantów. Pobierali nauki z języka polskiego, geografii, historii, matematyki, fizyki oraz nauk o Polsce współczesnej w wymiarze sześciu godzin lekcyjnych tygodniowo z zakresu szkoły podstawowej. Naukę planowano zakończyć w kwietniu 1948 roku. Drugi zespół na terenie powiatu funkcjonował na posterunku MO Łęczycy, gdzie dokształcał się tylko jeden milicjant, gdyż pozostali, którzy podlegali pod ten posterunek posiadali wymagane doświadczenie⁹⁸⁷.

Tabela 57. Stan faktyczny uczących się milicjantów w powiecie łębonskim w styczniu 1948 roku

Rodzaj szkoły	Stan faktyczny
Podstawowa	4
Średnia – semestr I	2
Średnia – semestr III	1
Średnia – semestr IV	1

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie: AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/4, t. 29, Sprawozdanie miesięczne po linii dokształcania ogólnego funkcjonariuszy za styczeń 1948 r., k. 7.

W związku z niską frekwencją na kursach doszkalających na podstawie Zarządzenia nr 99 z 19 stycznia 1948 roku komendanta MO województwa gdańskiego postanowiono wraz z nowym rokiem szkolnym wprowadzić nowe semestry dla zobowiązanych kształcić się milicjantów zarówno na poziomie szkoły podstawowej, jak i średniej. Na poziomie szkoły podstawowej wytypowano 10 milicjantów z terenu Komendy Powiatowej oraz Posterunku Nowa Wieś, którzy mieli przerobić piąty, szósty i siódmy semestry szkoły podstawowej. W zakresie czwartego semestru szkoły średniej musieli się dokształcać funkcjonariusze na etatach oficerskich: Eugeniusz Malak, Albin Elwart, Mieczysław Mandeltort, Antoni Pawtel. Natomiast z za-

⁹⁸⁶ Tamże, sygn. 05/4, t. 46, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej Referatu Polityczno-Wychowawczego KP MO w Łęborku za marzec 1949 r., k. 17.

⁹⁸⁷ Tamże, sygn. 05/4, t. 29, Sprawozdanie miesięczne po linii dokształcania ogólnego funkcjonariuszy za styczeń 1948 r., k. 7.

kresu drugiego semestru szkoły średniej dokształcać się mieli: Zbyszko Kasprzak, Kazimierz Lewandowski, Stanisław Mazurkiewicz oraz Ryszard Żernik zajmujący stanowiska oficerskie. Razem z nimi dokształcać się miało czterech milicjantów niezajmujących stanowisk oficerskich⁹⁸⁸.

W 1949 roku na kursy doszkalające z zakresu szkoły podstawowej zgłoszono 12 funkcjonariuszy z plutonu operacyjnego Komendy Powiatowej oraz 12 funkcjonariuszy z Posterunku Miejskiego. Natomiast od września do zespołu lęborskiego uczęszczało już tylko 10 funkcjonariuszy, z czego dwóch było z posterunku w Nowej Wsi. We wrześniu zorganizowano również zespół samokształceniowy przy posterunku MO Wicko, do którego uczęszczało dwóch milicjantów⁹⁸⁹.

18 lipca 1950 roku komendant główny MO wydał kolejny rozkaz nakazujący uzupełnienie wykształcenia w zakresie szkoły powszechnej i średniej. Polecił zorganizować kursy wstępne dla tych, którzy nie ukończyli pięciu klas szkoły powszechnej, dwuletnie szkoły podstawowe dla tych, którzy ukończyli pięć klas oraz czteroletnie kursy szkoły średniej dla funkcjonariuszy posiadających wykształcenie w zakresie siedmiu klas szkoły podstawowej⁹⁹⁰.

Poprzedni rozkaz nie przyniósł oczekiwanego rezultatu, gdyż w 1954 roku ponad połowa zatrudnionych w szeregach milicji nie posiadała ukończonej szkoły podstawowej. Dlatego zastępca komendanta głównego MO 23 października wydał Zarządzenie nr 56/54, nakazujące funkcjonariuszom podniesienie poziomu wykształcenia. Przełożeni mieli obowiązek skierować milicjantów nieposiadających ukończonych siedmiu klas szkoły powszechnej do szkół przy WUBP lub szkół wieczorowych dla dorosłych. Dodatkowo referenci obowiązkowo musieli posiadać wykształcenie średnie, a kierownicy wykształcenie maturalne⁹⁹¹.

W III kwartale 1950 roku szkolenie na poziomie szkoły podstawowej prowadzono w trzech punktach – przy posterunkach w Lęborku, Łebie oraz Gniewinie, na które uczęszczało łącznie dziewięciu funkcjonariuszy. Natomiast z zakresu szkoły średniej szkolenie odbywało się przy PUBP, gdzie uczęszczało ośmiu funkcjonariuszy⁹⁹². W IV kwartale do szkoły podstawowej uczęszczało ośmiu funkcjonariuszy (jeden w Lęborku, trzech w Gniewinie, czterech w Łebie)

⁹⁸⁸ Tamże.

⁹⁸⁹ Tamże, sygn. 05/4, t. 46, Sprawozdanie polityczne do raportu sytuacyjnego za listopad 1949 r. z 20 grudnia 1949 r., k. 63.

⁹⁹⁰ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 94.

⁹⁹¹ Tamże, s. 94–95.

⁹⁹² AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za lipiec, sierpień i wrzesień 1950 r. z 5 października 1950 r., k. 35–37.

oraz dziewięciu do szkoły średniej. Dodatkowo kursy doszkalające odbywało 17 milicjantów – 10 z KP MO oraz siedmiu z Posterunku Miejskiego⁹⁹³.

W lipcu 1951 roku zakończyła się szkoła dokształcania ogólnego, w której ośmiu funkcjonariuszy zostało zakwalifikowanych do dziewiątej klasy⁹⁹⁴. W III kwartale 1951 roku na kursy doszkalające faktycznie uczęszczało jedynie 10 funkcjonariuszy. Czterech na poziomie klasy siódmej oraz sześciu na poziomie klasy dziewiątej⁹⁹⁵. Na szkolenie ogólne w IV kwartale uczęszczało 12 funkcjonariuszy, którzy nie byli do tego zobowiązani. Natomiast tych zobowiązanych było aż 23, z czego 16 przyjęto do służby w grudniu 1951 roku. Jednak ich udział w szkoleniu był trudny do zrealizowania, ponieważ 10 z nich przebywało na kursie WKWS w Koszalinie, natomiast pozostałych sześciu było rozrzuconych po całym powiecie, co znacząco utrudniało uczestnictwo w szkoleniu⁹⁹⁶.

W I kwartale 1952 roku na kurs ogólny uczęszczało 11 funkcjonariuszy, z których trzech nie było zobowiązanych do odbywania kursu⁹⁹⁷. Na początku 1953 roku na terenie Lęborka było 27 funkcjonariuszy, którzy nie posiadali podstawowego wykształcenia. W kwietniu na kursy z zakresu szkoły podstawowej uczęszczało 16 milicjantów. W KP MO istniały klasy szósta i siódma, a na posterunku w Wicku tylko klasa siódma⁹⁹⁸. W czerwcu skończył się rok szkolny i 15 uczęszczających na kursy funkcjonariuszy zdało pomyślnie egzaminy i uzyskało promocję do kolejnych klas⁹⁹⁹. W związku z rozpoczęciem nowego roku dokształcania ogólnego zorganizowanego przy KP MO, naukę na poziomie siódmej klasy rozpoczęło 11 funkcjonariuszy¹⁰⁰⁰. W czerwcu zakończył się kurs ogólnokształcący, który po pomyślnym zdaniu egzaminów ukończyło wszystkich ośmiu funkcjonariuszy¹⁰⁰¹.

7 maja 1960 roku minister spraw wewnętrznych wydał Zarządzenie nr 91/60 w sprawie wykształcenia ogólnego funkcjonariuszy. Zgodnie z wytycznymi szeregowi oraz podoficerowie zobowiązani byli do posiadania wykształcenia podstawowego. Natomiast oficerowie, podofi-

⁹⁹³ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1950 r. ze stycznia 1951 r., k. 42–48.

⁹⁹⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1951 r., k. 66–67.

⁹⁹⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1951 r., k. 82–88.

⁹⁹⁶ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r., k. 92–98.

⁹⁹⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r., k. 112–118.

⁹⁹⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1953 r., k. 180–184.

⁹⁹⁹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1953 r., k. 201–207.

¹⁰⁰⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 234–239.

¹⁰⁰¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1954 r., k. 300–305.

cerowie oraz szeregowi zajmujący stanowiska oficerskie powinni mieć wykształcenie średnie¹⁰⁰². Zarządzenie podobnie jak wcześniejsze uregulowania nie przyniosły oczekiwanych efektów, gdyż nie było w nim podanego terminu, do kiedy warunki muszą zostać spełnione.

Pod koniec lat sześćdziesiątych poprawił się stan wykształcenia funkcjonariuszy w województwie gdańskim. Z ogólnej liczby nowoprzyjętych osób do służby w milicji w 1968 roku 40% posiadało wykształcenie średnie lub wyższe, natomiast w 1969 roku aż 56%. Wśród funkcjonariuszy zatrudnionych w KW MO w Gdańsku w II kwartale 1970 roku najmniej osób z wykształceniem wyższym pracowało w ZOMO (jedynie 0,6%). Najwyższy wskaźnik w tym zakresie (47%) składu osobowego było zatrudnionych w Wojewódzkim Laboratorium Kryminalistycznym¹⁰⁰³.

Przyjęty do służby w 1969 roku Henryk Orlikowski posiadał wykształcenie średnie. W KP MO w Lęborku w przypadku, gdy funkcjonariusz miał ukończoną jedynie szkołę zawodową, był zachęcany przez przełożonych do uczęszczania do zaocznej szkoły wieczorowej w celu uzyskania średniego wykształcenia. Przełożeni odpowiedzialni za wyznaczenie osób do służby układali grafiki tak, aby umożliwiały słuchaczom udział w zajęciach szkolnych¹⁰⁰⁴.

Inaczej do kwestii wykształcenia podchodzono w KM MO w Słupsku. Funkcjonariusze, którzy ukończyli jedynie szkołę zawodową byli zobligowani do uzyskania średniego wykształcenia. Jerzy Prościński po sześciu latach służby rozpoczął naukę w studium zawodowym na kierunku społeczno-prawnym. Wykształcenie średnie uzyskał po trzech latach zdając egzamin maturalny w 1977 roku¹⁰⁰⁵. Janusz Kaczor natomiast zaraz po wstąpieniu w szeregi słupskiej milicji w 1975 roku został skierowany do studium zawodowego, które ukończył pomyślnie zdającym egzaminem maturalnym¹⁰⁰⁶.

Na 1 stycznia 1975 roku w posterunkach gminnych podległych KW MO w Gdańsku spośród wszystkich komendantów 10 posiadało wykształcenie średnie ogólne, sześciu średnie zawodowe, siedmiu niepełne średnie, 26 ukończyło szkołę zawodową, natomiast 33 komendantów miało jedynie wykształcenie podstawowe. Ze wszystkich 82 komendantów 45 uzupełniało swoje wykształcenie. W przypadku funkcjonariuszy niższych szczebli z 265 posterunkowych

¹⁰⁰² T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 96.

¹⁰⁰³ AIPN Gd, WUSW Gdańsk, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli służby Milicji Obywatelskiej województwa gdańskiego przez oficerów KG MO w II kwartale 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 41–42.

¹⁰⁰⁴ Wywiad z Henrykiem Orlikowskim.

¹⁰⁰⁵ Wywiad z Jerzym Prościńskim.

¹⁰⁰⁶ Wywiad z Januszem Kaczorem.

13 ukończyło szkołę średnią o profilu ogólnym, sześciu szkołę średnią zawodową, a 14 miało wykształcenie niepełne średnie. Szkołę zawodową ukończyło 165 funkcjonariuszy, natomiast po szkole podstawowej było ich 67. Jedynie 132 milicjantów niższego szczebla deklarowało uzupełnienie wykształcenia¹⁰⁰⁷.

Najważniejszym elementem szkolenia funkcjonariuszy było szkolenie zawodowe. Od wiedzy i umiejętności zawodowych zależała skuteczność w zwalczaniu przestępczości. Szybko okazało się, że MO cierpi na brak wykwalifikowanej kadry, od której oprócz podstawowej wiedzy zawodowej wymagano też przeszkolenia ideologicznego. Milicjanci byli szkoleni zarówno w jednostkach, do których należeli, jak i na kursach i w szkołach milicyjnych. W 1945 roku w Polsce istniała Szkoła Oficerów Polityczno-Wychowawczych MO w Lublinie oraz jednomiesięczna Szkoła Oficerów Liniowych MO (również w Lublinie), które z biegiem czasu przeniesiono do Łodzi¹⁰⁰⁸. W kwietniu 1945 roku przy każdej komendzie wojewódzkiej na mocy rozkazu KG zorganizowano miesięczne szkoły podoficerskie¹⁰⁰⁹. We wrześniu w jednostkach podległych gdańskiej KW szkolenie szeregowych trwało jedynie kilka dni. Natomiast kurs dla oficerów śledczych około trzech tygodni¹⁰¹⁰.

28 maja 1945 roku powstało Centrum Wyszkozenia Milicji Obywatelskiej w Słupsku, w skład którego wchodziły Szkoła Oficerska, Ogólnopaństwowa Szkoła Szeregowych oraz Szkoła Przewodników i Tresury Psów Służbowych. 28 września dodatkowo utworzono Szkołę Podoficerską w Sopocie. Do jej podstawowych zadań należało szkolenie szeregowych kadr milicyjnych województwa gdańskiego. W trakcie odbywania kursu słuchacze byli zakwaterowani w izbach mieszkalnych, mogli również korzystać ze wspólnej umywalni i świetlicy. Kursanci przez sześć dni w tygodniu uczęszczali na wykłady trwające dziewięć godzin. Następnie przez kolejną godzinę wysłuchiwali informacji politycznych¹⁰¹¹.

Najwięcej czasu poświęcano praktyce, m.in. uczono technik zatrzymywania, konwojowania, prowadzenia służby patrolowej czy przeprowadzania rewizji. Dodatkowo funkcjonariusze pionów śledczych poznawali metody prowadzenia dochodzeń i wypełniania protokołów oraz zabezpieczania śladów, fotografii i daktyloskopowania. W ramach praktyk elewi pełnili służbę patrolową na terenie Gdyni, Sopotu i Gdańska. Sporą uwagę przywiązywano również

¹⁰⁰⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 460/451, Stan kadrowy gminnych posterunków MO na 1 stycznia 1975 r., k. 131.

¹⁰⁰⁸ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 143–144.

¹⁰⁰⁹ P. Majer, Z. Siemak, *Policyjne szkolnictwo oficerskie w latach 1919–2000*, Szczytno 2000, s. 40–42.

¹⁰¹⁰ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 143–144.

¹⁰¹¹ Tamże, s. 147–148.

do wyszkolenia wojskowego, jednak instruktorzy prowadzący szkolenie mieli kłopot polegający na tym, że większość elewów nigdy nie służyła w wojsku. Kurs zakończony był egzaminem końcowym, który musiał zostać pomyślnie zdany¹⁰¹².

Wielu milicjantów zginęło podczas działań w terenie podczas czynności legitymowania czy zatrzymania sprawców. Mogło to świadczyć o złym przeszkoleniu funkcjonariuszy obowiązującymi przepisami zawartymi w tymczasowej instrukcji służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego wprowadzonej Rozkazem nr 88 komendanta głównego MO z 19 kwietnia 1945 roku lub bagatelizowaniu zagrożenia. Na podstawie odebranych meldunków z komend wojewódzkich komendant główny MO wydał Rozkaz nr 112 z 13 lipca 1945 roku nakazujący wydanie odpowiednich zarządzeń w celu zapoznania wszystkich funkcjonariuszy MO z obowiązującymi przepisami. Komendant w rozkazie zagroził, że w przypadku powtórzenia się sytuacji nieprzeszkolenia funkcjonariuszy z obowiązującymi aktami prawnymi, przełożony milicjanta będzie przekazany władzom sądowym do ukarania¹⁰¹³.

Już z początkiem września 1945 roku etaty w KP MO w Lęborku były obsadzone milicjantami skierowanymi z komendy wojewódzkiej. Z młodymi milicjantami codziennie przeprowadzano dwugodzinne ćwiczenia. Instruktorzy polityczno-wychowawczy uświadamiali ich politycznie oraz starali się zwiększyć świadomość pracy oraz szybsze reagowanie na wieść o popełnionym przestępstwie¹⁰¹⁴. 2 września 1945 roku dwóch milicjantów Zbigniew Beller i Czesław Rapczyński zostali skierowani do szkoły oficerskiej w Słupsku¹⁰¹⁵.

Milicjanci mimo, iż znali swoje obowiązki nie posiadali wiedzy z zakresu KK i KPK. W celu poszerzenia wiedzy w tym zakresie w listopadzie 1945 roku zorganizowano półroczny kurs z wiedzy fachowej i ogólnokształcącej¹⁰¹⁶.

Dzięki staraniom służby zewnętrznej i starostwu z początkiem 1946 roku milicjanci wyznaczeni na stanowisko dzielnicowego z wszystkich jednostek MO powiatu lęborskiego przeszli kurs, podczas którego zapoznano funkcjonariuszy z obowiązującymi przepisami oraz wy-

¹⁰¹² Tamże, s. 148–149.

¹⁰¹³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 112 komendanta głównego MO z 13 lipca 1945 r., k. 42.

¹⁰¹⁴ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu Polityczno-Wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 sierpnia do 4 września 1945 r., k. 15–18.

¹⁰¹⁵ Tamże.

¹⁰¹⁶ Tamże, Raport sytuacyjny Referatu Polityczno-Wychowawczego KP MO w Lęborku od 5 do 20 listopada 1945 r., k. 40–43.

tycznymi podczas pełnienia służby. Dzielnicowi zostali również przeszkoleni w sprawie stosowania mandatów karnych na bloczkach, które niestety nie były dostępne. Wytwarzaniem bloczków mandatowych zajmowało się starostwo¹⁰¹⁷.

W sprawozdaniu z marca 1946 roku komendant Bakalczuk informował, że szkolenie milicjantów odbywa się stopniowo poprzez wysyłanie ich na zawodowe kursy milicyjne oraz przez udział w pogadankach, odprawach i zebraniach. Programy szkoleniowe od stycznia były opracowywane co miesiąc przez Referat Służby Zewnętrznej i rozsyłane na posterunki, gdzie odbywały się szkolenia, musztry i pogadanki. Niestety z powodu niskiej frekwencji, często spowodowanej obowiązkami służbowymi, przeprowadzanie ćwiczeń i pogadank stanowiło problem. Jednocześnie informował o sporym odsetku funkcjonariuszy zupełnie niewyszkolonych. W kolejnych raportach informował o braku podstawowych podręczników, takich jak Kodeks karny oraz przedmiotów potrzebnych do nauki terenoznawstwa, takich jak kompas czy busola¹⁰¹⁸.

W pierwszym kwartale 1946 roku przeprowadzono szereg pogadank oraz odczytów referatów dotyczących sytuacji politycznej w Polsce, Tadeusza Kościuszki, pracy zastępców komendantów posterunków, zadania MO w Polsce, roli PPR w Polsce, pochodzenia świata oraz reakcji w powiecie łęborskim. Prelegentami byli podchorąży Eugeniusz Malak, podchorąży Marian Fura oraz sekretarz PPR Banaś. Z uwagi na fakt, że pogadanki odbywały się w godzinach urzędowych nie wszyscy funkcjonariusze mogli być na nich obecni. Jednak wśród uczestników budziły duże zainteresowanie i były przyczynkiem do późniejszych dyskusji. Przy dużej inicjatywie referatu polityczno-wychowawczego zorganizowano również szereg gazetek zarówno w komendzie powiatowej (pięć), na posterunkach miejskich (sześć), jak i w posterunkach gminnych (10)¹⁰¹⁹.

W kolejnych miesiącach zgodnie ze zmieniającą się sytuacją polityczną w kraju zmieniały się tematy pogadank oraz referatów, które wpisały się na stałe w harmonogram funk-

¹⁰¹⁷ Tamże, Raport sytuacyjny miesięczny KP MO w Łęborku za styczeń 1946 r., k. 57–61.

¹⁰¹⁸ Tamże.

¹⁰¹⁹ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Łęborku i posterunkach gminnych od 6 lutego do 6 marca 1946 r., k. 84–90.

cjonowania posterunków w powiecie. Tematy, które były poruszane to m.in. sytuacja przedwyborcza w Polsce, trzy partie (PPR, PPS i PSL), Święto 1-go Maja, Konstytucja 3-go Maja, referendum ludowe czy faszyzm¹⁰²⁰.

Ze sprawozdania z pracy polityczno-wychowawczej od 8 lipca do 8 sierpnia 1946 roku wynika, że w ramach szkolenia specjalnego dalej odbywały się zajęcia wojskowe według planu tygodniowego, sporządzanego przez referat służby śledczej. Nie przeprowadzono natomiast specjalnych kursów śledczych z udziałem sędziego śledczego. Udało się przeprowadzić jedynie kilka wykładów śledczych przez referat służby śledczej oraz instruktorów polityczno-wychowawczych¹⁰²¹.

W październiku 1946 roku w ramach szkolenia dwa razy w tygodniu odbywały się pogadanki dla komendantów poszczególnych posterunków w referacie śledczym na temat prowadzenia spraw, ich rozpracowania, prowadzenia dochodzeń, znajomości Kodeksu karnego, Kodeksu postępowania karnego oraz wszystkich zarządzeń i przepisów dotyczących referatu śledczego. Niezależnie od tego raz w tygodniu odbywały się wykłady dla milicjantów przyjeżdżających z terenu całego powiatu. Tematami wykładów były praktyczne pisanie protokołów, robienie zapisków z dochodzenia, zaznajamianie się z prowadzeniem różnego rodzaju spraw oraz ich rozpracowywanie i wykrywanie. Wykłady obejmowały również tematykę werbowania informatorów i podejścia do nich. Komendanci posterunków w myśl zarządzenia komendanta powiatowego byli zobowiązani szkolić swoich milicjantów¹⁰²².

Milicjanci uczęszczali też na obowiązkowe szkolenia, które odbywały się na komendzie lub posterunkach. Dodatkowo odbywały się prowadzone przez oficerów polityczno-wychowawczych intensywne szkolenia polityczne, które miały za zadanie kształtowanie wśród milicjantów pożądanej postawy społeczno-politycznej. Ich tematyka obejmowała, poza bieżącymi wydarzeniami w kraju i za granicą, historię ruchu robotniczego czy podstawy ideowe marksizmu-leninizmu¹⁰²³.

Szkolenia odbywały się zgodnie z programem opracowanym przez Referat Służby Zewnętrznej i obowiązywały zarówno funkcjonariuszy plutonów operacyjnych, jak i posterunków

¹⁰²⁰ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Lęborku i posterunkach gminnych od 8 kwietnia do 10 maja 1946 r., k. 108–113.

¹⁰²¹ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej w MO powiatu Lębork od 8 lipca do 8 sierpnia 1946 r., k. 175–181.

¹⁰²² Tamże, Sprawozdanie z działalności Referatu Śledczego za październik 1946 r. z 30 października 1946 r., k. 217–218.

¹⁰²³ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 689.

miejskich czy wiejskich. W styczniu na kurs zorganizowany w Komendzie Powiatowej w Lęborku codziennie wysyłano po jednym pracowniku z każdego posterunku oraz cały pluton operacyjny. Dodatkowo od 29 stycznia 1947 roku we wszystkich jednostkach w Lęborku wprowadzono szkolenie do służby śledczej. Polegało ono na przydzielaniu kolejno po dwóch milicjantów do Referatu Śledczego, aby mogli obserwować pracę zatrudnionych w nim funkcjonariuszy oraz zostać przeszkolonymi w tej dziedzinie¹⁰²⁴.

W sprawozdaniu z lutego 1947 roku komendant powiatowy informował o cotygodniowych szkoleniach dla komendantów wszystkich posterunków, które odbywały się w każdy czwartek. Na odprawach szkoleniowych prowadzonych przez kierownika Referatu Śledczego i wyznaczonych wywiadowców przerabiano tematy z zakresu służby śledczej. Dodatkowo w plutonie operacyjnym odbywały się wykłady z zakresu KK oraz KPK. Codziennie natomiast odbywały miały miejsce odprawy i pogadanki z wywiadowcami w celu omówienia spraw bieżących nadsyłanych z prokuratury lub KW MO¹⁰²⁵.

W kwietniu 1947 roku kontynuowano cotygodniowe zebrania dla komendantów posterunków i wywiadowców. W każdy czwartek między godz. 9.00 a 16.00 omawiano tematy z zakresu służby śledczej. Poruszano coraz więcej tematów, takich jak znajomość stosunków terenowych, miejscowych i osobowych, rewizje, sporządzanie kart daktyloskopijnych i arkuszy informacyjnych. Nowością była cotygodniowa obecność sędziego grodzkiego, który wykladał tematy z zakresu KK i KPK. Natomiast wywiadowcy Referatu Śledczego prowadzili w trakcie zbiórek i wykładów ćwiczenia praktyczne, takie jak pisanie protokołów świadków, podejrzanego czy oględzin miejsca wypadku¹⁰²⁶.

W sprawozdaniu z września 1947 roku zastępca komendanta powiatowego Malak informował, że szkolenie prowadzono według programu nadsyłanego z KW MO. Szkolenia prowadzili komendanci posterunków w godzinach rannych. W trakcie kontroli na posterunkach oceniono, że szkolenia zaczęły przynosić oczekiwane efekty, gdyż mimo iż większość milicjantów nie posiadała jakichkolwiek kursów, umieli prowadzić samodzielnie sprawy i dawać sobie radę w każdej sytuacji. Dodatkowo w miesiącu sprawozdawczym odbyły się dwa wykłady. Prokurator SO w Słupsku przeprowadził wykład z zakresu przygotowania funkcjonariuszy jako

¹⁰²⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Raport sytuacyjny za styczeń 1947 r., k. 105–112.

¹⁰²⁵ Tamże, sygn. 05/54, t. 28, Sprawozdanie dotyczące wykazu przestępczości referatu śledczego KP MO Lębork za luty 1947 r., k. 32–34.

¹⁰²⁶ Tamże, Sprawozdanie dotyczące wykazu przestępczości referatu śledczego KP MO Lębork za kwiecień 1947 r., k. 91–97.

oskarżycieli publicznych, natomiast drugi wykład przeprowadził sędzia grodzki. Na obydwu byli obecni wszyscy komendanci posterunków, referenci i milicjanci komendy powiatowej. Ważnym elementem dla całego powiatu były również dobre wyniki egzaminów, które przeprowadziła komisja egzaminacyjna z KW MO na terenie Komendy Powiatowej w Lęborku¹⁰²⁷.

Funkcjonariusze MO delegowani byli na kursy i szkolenia, które odbywali w szkołach oficerskich w Łodzi i Słupsku. Elewi odbywali przeszkolenie w Szkole Szeregowych oraz Przewodników i Tresury Psów w Słupsku. Milicjanci odbywający kursy szeregowych przy KW MO byli delegowani do szkół MBP oraz innych szkół na podstawie rozkazów personalnych¹⁰²⁸.

Komendant główny MO w swoim Rozkazu nr 267 z 19 grudnia 1947 roku polecił szefowi Wydziału Personalnego KW MO natychmiastowe wskazanie funkcjonariuszy, których z uwagi na przebieg służby i nieposzlakowaną opinię skieruje się do Szkoły Oficerskiej CW MO w Słupsku. Kandydaci powinni mieć pochodzenie robotnicze lub chłopskie z inteligencji pracującej, wiek w przedziale 23–35 lat, być zdrowymi i nie mieć nałogów. Wskazany funkcjonariusz powinien mieć ukończone siedem klas szkoły powszechnej z dobrą znajomością języka polskiego w mowie i piśmie. Dodatkowo powinien ukończyć z wynikiem bardzo dobrym Szkołę Szeregowych CW MO w Słupsku lub kurs przeszkolenia przy Komendzie Wojewódzkiej MO¹⁰²⁹.

W kwietniu 1949 roku duży nacisk położono na szkolenie fachowe w posterunkach na terenie powiatu. W ramach szkolenia przerobiono takie tematy: odrębność proceduralna w toku postępowania przygotowawczego przy ściganiu i sądzeniu przestępstw określonych w MKK, pomoc w przygotowaniu do egzaminów fachowo-milicyjnych za I kwartał 1949 roku. W ramach szkolenia przerobiono wszystkie pytania dla grupy drugiej, co korzystnie wpłynęło na wyniki egzaminów. Na 50 funkcjonariuszy, którzy przystąpili do egzaminu trzech zdało z wynikiem celującym, a 13 z wynikiem bardzo dobrym. Tylko jeden milicjant otrzymał ocenę niedostateczną, jednak był to funkcjonariusz, który dopiero wstąpił w szeregi milicji¹⁰³⁰.

¹⁰²⁷ Tamże, Sprawozdanie z pracy powiatowego referatu polityczno-wychowawczego za październik 1947 r., k. 291.

¹⁰²⁸ Tamże, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 260 komendanta głównego MO z 20 listopada 1947 r. o normach zabezpieczenia rodzin elewów delegowanych na Kursy i Szkoły Milicji Obywatelskiej, k. 162.

¹⁰²⁹ Tamże, sygn. 05/13, t. 4, Rozkaz nr 42 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 3 stycznia 1948 r., k. 8.

¹⁰³⁰ Tamże, sygn. 05/4, t. 46, Sprawozdanie z pracy powiatowego referatu polityczno-wychowawczego za kwiecień 1949 r., k. 33–36.

W 1948 roku milicjant Czesław Jarczyński (z posterunku w Łebie) uczęszczający wcześniej na kurs wieczorowy został wydelegowany przez KW MO w Gdańsku do szkoły oficerskiej¹⁰³¹. Następnie w październiku 1949 roku dwóch milicjantów z tego samego posterunku wysłano na kurs szeregowych do Sopotu¹⁰³².

Zgodnie z Zarządzeniem nr 30/50 KG MO należało wprowadzić program szkoleniowy do Centralnych Szkół MO z zagadnieniami dotyczącymi struktury podziemia i ich ośrodków na emigracji oraz przeszkolić obecnych funkcjonariuszy MO wydając komunikaty szkoleniowe. Ponadto cały aparat KW MO, KM MO i KP MO, który prowadził rozpracowania agencyjno-śledcze miał zostać przeszkolony przy współpracy WUBP¹⁰³³.

Mimo kilkuletniego już istnienia MO zdarzały się wypadki podczas obsługi broni, w wyniku czego samopozstrzeleń doznawali nie tylko milicjanci, ale i osoby postronne. Szef Wydziału Służby Zewnętrznej KG MO ppłk Adam Jezior wydał 27 lutego 1950 roku Zarządzenie nr 15/50 w sprawie przeciwdziałania wypadkom samopozstrzeleń oraz zabójstw i zranień milicjantów. Zostało ono wydane w celu uświadomienia wszystkim funkcjonariuszom zagrożeń w służbie. Jak zaznaczył ppłk Adam Jezior, mimo wydanych wcześniej przepisów, tj. Rozkazu KG MO nr 87 z 18 kwietnia 1945 roku oraz pisma okólnego nr 49644-R/48 z 27 września 1948 roku, w dalszym ciągu brak jest umiejętności wśród funkcjonariuszy w obsłudze broni. Jak zaznaczył szef wydziału, w sześć tygodni 1950 roku zdarzyło się sześć takich przypadków. Za taki stan rzeczy nie winił milicjantów, lecz ich przełożonych, którzy nie sprawdzali umiejętności i nie przeszkalali swoich podwładnych. Ponadto ppłk Jezior przytoczył dwa zdarzenia ze stycznia 1950 roku z osobami zatrzymanymi, jakie miały miejsce na terenie KW MO Łódź. Pierwsze zdarzenie było na terenie komisariatu, gdzie któryś z doprowadzanych podejrzanych rzucił granat, w wyniku czego zginął jeden funkcjonariusz, a pięciu zostało rannych. Do drugiego zdarzenia doszło podczas doprowadzania podejrzanego. Wówczas został zabity komendant posterunku. Opisane sytuacje skłoniły szefa wydziału do refleksji, że w jednostkach nie są przestrzegane Rozkazy KG MO nr 112 z 13 lipca 1945 roku oraz Rozkaz nr 178 z 12 czerwca 1946 roku dotyczący legitymowania osób podejrzanych i występowania wobec niebezpiecznych przestępców.

¹⁰³¹ Tamże, sygn. 05/4, t. 29, Sprawozdanie miesięczne po linii dokształcania ogólnego funkcjonariuszy MO za styczeń 1948 r., k. 7–8.

¹⁰³² Tamże, sygn. 05/4, t. 46, Sprawozdanie polityczne część I do raportu sytuacyjnego za listopad 1949 r., k. 63–64.

¹⁰³³ Tamże, sygn. 05/18/3, Zarządzenie nr 30/50 komendanta głównego MO z 12 kwietnia 1950 r. w sprawie zwalczania bandytyzmu, k. 123.

W związku z niedopuszczeniem do kolejnych uchybień i wypadków zarządzono ponowne przeszkolenie funkcjonariuszy z obsługi broni służbowej, w tym ładowanie, rozładowanie, rozkładanie i ponowne jej składanie. Szkolenie miało również dotyczyć funkcjonariuszy w sposobie legitymowania, rewidowania i zatrzymywania osób podejrzanych w celu niedopuszczenia do kolejnych agresji wobec funkcjonariuszy. Komendanci powiatowi MO kierujący do nowych jednostek funkcjonariuszy byli zobowiązani do sprawdzenia wiedzy w zakresie broni oraz zasad postępowania z podejrzanym. Wszystkie uchybienia dotyczące zdobytej wiedzy komendant powinien był przesłać na piśmie, a przeniesionego do posterunku funkcjonariusza polecić wysłać na dodatkowe szkolenie. Ponadto podczas każdorazowego wyjścia funkcjonariusza na służbę w czasie odprawy bezpośredni przełożony miał sprawdzać przygotowanie do jej pełnienia przypominając zasady obsługi broni, a także zasady postępowania z podejrzanymi. W przypadku postrzelenia, który miał związek z nieostrożnością podczas obsługi broni wszczynane było śledztwo w sprawie odpowiedniego przeszkolenia funkcjonariusza. Czynności takie jak rozkładanie i czyszczenie broni powinno było odbywać się pod nadzorem odpowiedzialnego funkcjonariusza. Milicjanci posiadający broń w swoim miejscu zamieszkania nie mogli z niej korzystać w obecności innych osób i powinni byli zabezpieczyć ją przed dostaniem się w niepowołane ręce¹⁰³⁴.

W IV kwartale 1950 roku odbyto 680 godzin szkolenia polityczno-fachowego w komendzie i podległych jej jednostkach (październik – 200 godzin, listopad – 230, grudzień – 250). Ogólny poziom opanowania materiału szkolenia ideologicznego oceniano jako dobry, a najlepsze wyniki osiągnęli funkcjonariusze z posterunków w Nowej Wsi i Łebieniu¹⁰³⁵.

W I kwartale 1951 roku na szkolenie poświęcono 662 godziny, z czego 350 godzin na szkolenie polityczne oraz 312 godzin na zawodowe. Podobnie jak w poprzednim kwartale najlepsze wyniki osiągnięto na posterunkach w Nowej Wsi i Łebieniu oraz dodatkowo w Gniewinie. Szkolenie w Komendzie Powiatowej było prowadzone w formie seminaryjnej, natomiast w poszczególnych posterunkach odbywało się na zasadzie czytania i omawiania wyznaczonej literatury¹⁰³⁶. Na szkolenie polityczno-fachowe w II kwartale poświęcono 730 godzin: 280 w kwietniu, 160 w maju oraz 290 w czerwcu. W posterunkach w szkoleniach brało udział

¹⁰³⁴ Tamże, Zarządzenie nr 15/50 Szefa Oddziału Służby Zewnętrznej KG MO z 27 lutego 1950 r. w sprawie przeciwdziałania wypadkom samo postrzeleniu oraz zabójstw i zranień milicjantów, k. 78–80.

¹⁰³⁵ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1950 r. ze stycznia 1951 r., k. 42–46.

¹⁰³⁶ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za I kwartał 1951 r. z kwietnia 1951 r., k. 53–56.

100% funkcjonariuszy, natomiast w komendzie średnia obecność wynosiła 82%¹⁰³⁷. Liczba godzin poświęconych na szkolenie w III kwartale 1951 roku była zdecydowanie niższa niż w dwóch poprzednich i wyniosła 450 godzin. Stan wyszkolenia w powiecie na podstawie przeprowadzonych w lipcu egzaminów oceniano jako dostateczny. Wyniki osiągnięte przez funkcjonariuszy były następujące: bardzo dobry – 20, dobry – 26 oraz dostateczny – 20¹⁰³⁸. Dodatkowo w III kwartale odbyło się sześć szkoleń po linii ogólnej: trzy dla komendantów posterunków oraz trzy dla pracowników KP MO w Lęborku. Łącznie w szkoleniach, którym poświęcono 19 godzin (siedem dla komendantów oraz 12 dla pracowników) wzięło udział 39 funkcjonariuszy pionu pierwszego¹⁰³⁹. W IV kwartale na szkolenie polityczne i zawodowe poświęcono 606 godzin, z czego 343 godziny na szkolenie polityczne i 263 na zawodowe¹⁰⁴⁰. Tematy szkoleń, zarówno politycznych, jak i zawodowych były każdorazowo dostosowywane do panującej sytuacji i potrzeb w danym okresie. W KP MO szkolenia były dobrze przyswajane. Natomiast w przypadku posterunków szkolenia zawodowe były przyswajane prawidłowo, natomiast polityczne – zazwyczaj słabiej opanowywane. Spowodowane to było faktem niewystarczającego przygotowania komendantów poszczególnych posterunków oraz brakiem umiejętności nawiązywania przez nich do bieżącej sytuacji i potrzeb terenu. Wyróżniającymi się byli komendanci posterunków w Gniewinie, Nowej Wsi oraz Rozłazinie, natomiast najbardziej zaniedbywał szkolenie komendant z posterunku w Łebieniu¹⁰⁴¹.

W I kwartale 1952 roku w KP MO w Lęborku odbyły się 54 godziny szkolenia politycznego oraz 34 godziny zawodowego. W posterunkach na terenie powiatu natomiast kolejno 300 i 230 godzin szkoleń. Przeprowadzający wykłady w KP MO byli zobowiązani każdorazowo sporządzać konspekty. Dodatkowo w trakcie szkoleń zawodowych należało wiązać tematy z wypadkami zaistniałymi na podległym terenie oraz podawanymi przez KW MO. Natomiast w przypadku szkolenia politycznego należało powiązać tematy z zagadnieniami stawianymi przez Partię¹⁰⁴². Po linii pionu pierwszego w trakcie 10 godzin przeszkolono 42 funkcjonariuszy

¹⁰³⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1951 r., k. 66–67.

¹⁰³⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1951 r., k. 82–88.

¹⁰³⁹ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za III kwartał 1951 r., k. 74.

¹⁰⁴⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r., k. 92.

¹⁰⁴¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1951 r., k. 92–98.

¹⁰⁴² Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r., k. 112–118.

KP MO. Główną tematyką była rejestracja cudzoziemców oraz omówienie przepisów służbowych napływających z KW MO i KG MO¹⁰⁴³. W II kwartale przeprowadzono 284 godziny szkolenia ideologicznego oraz 256 zawodowego, z czego w KP MO przeprowadzono 80 godzin szkolenia (44 ideologicznego, 36 zawodowego) oraz w posterunkach 460 godzin (240 i 220)¹⁰⁴⁴. Na szkolenie zawodowe i polityczne w III kwartale 1952 roku zużyto łącznie 572 godziny, z czego 300 godzin na szkolenie polityczne, 110 na zawodowe, 42 na wojskowe i 120 na polityczno-informacyjne. Szkolenie bojowe natomiast było przeprowadzone jedynie w ramach nauki o broni oraz lipcowe szkolenie kbk, pw, pm, kbks¹⁰⁴⁵. Po linii pionu pierwszego w trakcie 12 godzin przeszkolono 22 funkcjonariuszy KP MO. Podczas szkoleń główną tematyką było przerebienie aktualnych instrukcji oraz zarządzeń¹⁰⁴⁶. Ostatni kwartał 1952 roku przyniósł spadek liczby godzin poświęconych na szkolenia. W okresie sprawozdawczym przeprowadzono ich jedynie 462, w tym 316 godzin politycznego, 110 zawodowego oraz 36 wojskowego¹⁰⁴⁷. W IV kwartale przeszkolono 21 funkcjonariuszy pionu pierwszego z KP MO, na co zużyto 24 godziny¹⁰⁴⁸.

W I kwartale 1953 roku na szkolenie polityczne i zawodowe zużyto ogółem 528 godzin, z czego 48 w KP MO oraz 480 w posterunkach. Nie odbyło się szkolenie bojowe, które przełożono na kolejny kwartał. Powodem było niedostateczne przekazywanie wiedzy funkcjonariuszom przez komendantów posterunków, co nie dawało właściwych wyników szkolenia. Dlatego od II kwartału szkolenie bojowe miało odbywać się jedynie w KP MO¹⁰⁴⁹. Zgodnie z założeniem szkolenie bojowe w II kwartale odbyło się w Komendzie Powiatowej, na którym przerobiono przygotowanie do strzelania i naukę o broni. Ponadto tylko w komendzie odbywały się też od tego kwartału szkolenia zarówno polityczne, jak i zawodowe. Na szkolenie polityczne zużyto 75 godzin (dla pięciu grup), a na szkolenie zawodowe 70 godzin (dla sześciu grup). Po linii pionu pierwszego przeszkolono 22 funkcjonariuszy podczas 12 szkoleń¹⁰⁵⁰. W III kwartale w związku ze szkoleniem odbyło się 30 wykładów dotyczących szkolenia politycznego (35 godzin), 30 wykładów szkolenia zawodowego (68 godzin) oraz sześć wykładów strzeleckich

¹⁰⁴³ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Łęborku za I kwartał 1952 r., k. 120–126.

¹⁰⁴⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1952 r., k. 131–136.

¹⁰⁴⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za III kwartał 1952 r., k. 150–154.

¹⁰⁴⁶ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Łęborku za III kwartał 1952 r., k. 141–143.

¹⁰⁴⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1952 r., k. 171–176.

¹⁰⁴⁸ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Łęborku za IV kwartał 1952 r., k. 159–163.

¹⁰⁴⁹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za I kwartał 1953 r., k. 180–184.

¹⁰⁵⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1953 r., k. 201–207.

(12 godzin). Na szkoleniu bojowym natomiast odbyło się strzelanie nr 2¹⁰⁵¹. W ostatnim kwartale szkolenie polityczne zostało zrealizowane w ramach kursów partyjnych¹⁰⁵². W trakcie 17 szkoleń po linii ogólnej przeszkolono 51 funkcjonariuszy po linii pionu pierwszego, na co zużyto 34 godziny¹⁰⁵³.

Od 1954 roku szkolenie polityczne było całkowicie realizowane w ramach kursów partyjnych, które były prowadzone przez dobranych wykładowców. W przypadku szkolenia zawodowego w całości zrealizowano wytyczne z KW MO oraz przerobiono zagadnienia z bieżącej pracy w terenie¹⁰⁵⁴.

Wraz z wejściem w życie Instrukcji nr 3/54 z 10 lutego 1954 roku¹⁰⁵⁵ milicjant, który nie odbył szkolenia w WKSZ lub przynajmniej krótkoterminowego kursu nie mógł być wyznaczony do służby konwojowej.

Henryk Orlikowski po wstąpieniu w szeregi milicji został skierowany na sześciomiesięczne szkolenie podstawowe w Szkole Podoficerskiej CW MO w Słupsku. Szkolenia wraz z omówieniem bezpieczeństwa w regionie dla milicjantów na terenie jednostki KP MO w Lęborku odbywały się raz w miesiącu. Dodatkowo funkcjonariuszy zapoznawano z każdą zmianą w przepisach. Po awansie na wyższe stanowisko milicjanci byli kierowani na szkolenia specjalistyczne odbywające się w KW MO w Gdańsku¹⁰⁵⁶.

W marcu 1975 roku w referacie do walki z przestępstwami gospodarczymi KP MO w Lęborku na czteroosobowy stan wszyscy milicjanci posiadali wykształcenie średnie. Jeden funkcjonariusz miał wyszkolenie oficerskie, natomiast trzech było po przeszkoleniu podoficerskim. Staż służby referatu do trzech lat – jeden funkcjonariusz, od trzech do 10 lat – dwóch funkcjonariuszy i jeden ze stażem ponad 10 lat¹⁰⁵⁷.

Milicja Obywatelska jako formacja nie mogła dobrze działać bez współpracy między przełożonym a podwładnym. Przełożony miał zadanie dbania o interes swojego pracownika, wszelkie sprawy zgłoszone przez niego powinny być zostać załatwione w terminie nie dłużej

¹⁰⁵¹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 234–239.

¹⁰⁵² Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 250–256.

¹⁰⁵³ Tamże, Sprawozdanie sekretariatu KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 258–263.

¹⁰⁵⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1954 r., k. 277–282.

¹⁰⁵⁵ AAN, MBP w Warszawie, sygn. 801, Konwojowanie osób zatrzymanych, Rozkaz nr 2/54 komendanta głównego MO, Instrukcja nr 3/54, O organizacji i wykonaniu konwojów więźniów, osób aresztowanych i zatrzymanych, k. 6.

¹⁰⁵⁶ Wywiad z Henrykiem Orlikowskim.

¹⁰⁵⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 460/451, Zestawienie stanu kadrowego pionu do walk z przestępczością gospodarczą KW MO w Gdańsku z 1 marca 1975 r., k. 47.

niż 14 dni od dnia złożenia prośby czy skargi, a w przypadku przedłużenia sprawy musiał poinformować podwładnego o jej stanie. Przełożony był zobowiązany sprawdzić treść pism. W przypadkach gdy sprawa była mniejszej wagi, przełożony nie nadawał sprawie biegu, a sprawę załatwiał ustnie. Ponowne złożenie pisma w tej sprawie wymuszało na przełożonym nadanie sprawie biegu. Przełożony po stwierdzeniu, że w piśmie zawarte są cechy przestępstwa karnego czy dyscyplinarnego zatrzymywał pismo informując podwładnego o tej sytuacji. Niezałatwienie sprawy złożonej przez funkcjonariusza było traktowane jako przestępstwo służbowe i skutkowało pociągnięciem przełożonego do ukarania dyscyplinarnego. Pisma złożone przez milicjanta powinny być mieć zachowaną drogę służbową. Milicjant składający pismo o popełnionym przestępstwie przez swojego przełożonego mógł pominąć drogę służbową adresując pismo do wyższych przełożonych. Donos powinien być zawierać rzetelne informacje i dowody winny. W wypadku gdy funkcjonariusz wysyłający donos opierał się na niepotwierdzonych informacjach lub kłamstwach, zostawał pociągany do odpowiedzialności dyscyplinarnej lub karnej. Funkcjonariusz nie powinien być spiskować przeciwko swojemu przełożonemu, a sianie złośliwych informacji na jego temat było traktowane jako szarganie dobrego imienia milicjanta, co było zagrożone karami dyscyplinarnymi. Funkcjonariusz powinien być zachowywać się odpowiednio wobec starszego stopniem poprzez przyjęcie postawy zasadniczej czy oddanie honoru. Milicjant powinien być godnie reprezentować formację nie tylko podczas pracy wśród kolegów i przełożonych, ale powinien świecić przykładem wobec obywateli. Dyscyplina to nie tylko wykonywanie poleceń i rozkazów przełożonego, dyscyplina to współpraca oraz wykonywanie starannie i jak najszybciej obowiązków służbowych. Dyscyplina była głównym warunkiem prawidłowego pełnienia służby w milicji. Należy zaznaczyć, że Milicja Obywatelska była formacją utworzoną na podobieństwo wojskowe i milicjanci byli skoszarowani. Funkcjonariusz w trakcie pełnienia służby czy poza nią nie mógł opuszczać miejsca swojego urzędowania. Opuszczenie przez milicjanta swojego rejonu podległego danej jednostce wymagało pisemnej zgody przełożonego. Dla komend czy komisariatów rejonem urzędowania były obszary miast, w których się one mieściły, natomiast dla posterunków były to tereny gminne. Funkcjonariusze, którzy bez zgody przełożonego opuścili miejsce swojego urzędowania czy nie usprawiedliwili swojego niestawiennictwa do służby byli traktowani jako dezertery. Przełożeni, którzy tolerowali i zatajali fakt dezercji podwładnego byli traktowani na równi

z nimi jako przestępcy i karani w myśl prawa. Powyższe dobrze zostało zawarte w Rozkazie nr 27 KG MO z 2 grudnia 1944 roku¹⁰⁵⁸.

Brak wykształcenia, dyscypliny, młodzieńcza ciekawość czy może zwykła głupota były przyczynami wielu poważnych w skutkach wypadków podczas obsługi broni. W lipcu 1945 roku podczas zabawy z bronią krótką 19-letni milicjant Adam Czerniak z Posterunku Miejskiego II w Lęborku postrzelił się w brzuch, w wyniku czego zmarł¹⁰⁵⁹.

Kolejny przypadek niezdyscyplinowania odnotowano w posterunku milicji w Łęczycach 13 marca 1946 roku, gdzie doszło do ciężkiego w skutkach wypadku. 20-letni wówczas milicjant Tadeusz Deszczak w trakcie manipulacji znalezionym w biurku granatem spowodował niekontrolowaną eksplozję, w wyniku której doznał urazu obydwu nóg oraz urwania prawej dłoni¹⁰⁶⁰.

Milicjanci mieszkający poza jednostką dopuszczali się wielokrotnie nadużyć i wykroczeń, za które najczęściej stosowano nagany¹⁰⁶¹. W szkoleniu najważniejsza była praca polityczno-wychowawcza. Przeprowadzano szereg pogadanek i dyskusji omawiających problem kapitalistów czy przyjaźni ze Związkiem Radzieckim. Z funkcjonariuszami przeprowadzano również rozmowy indywidualne. Dużym problemem w formacji było nadużywanie alkoholu przez milicjantów, a jak wspomniał Eugeniusz Malak, zastępca ds. polityczno-wychowawczych, „w kawiarni można tylko spotkać niestety funkcjonariuszy Wydziału Śledczego”. Za pijaństwo podczas służby z szeregów MO został wydalony podoficer rachunkowy Tadeusz Piasecki. Dodatkowo w marcu 1946 roku sześciu milicjantów i funkcjonariuszy służby śledczej zwolniono dyscyplinarnie za przekroczenie przepisów służbowych lub naganne zachowanie. W pierwszej połowie 1946 roku zdezerterowało dwóch milicjantów – z posterunku w Choczewie Mieczysław Mielewski, a z Komendy Powiatowej MO w Lęborku Zygmunt Machalski, który był zatrudniony jako szofer¹⁰⁶².

Po intensywnej pracy referatu polityczno-wychowawczego wzrósł stan moralny milicjantów. Zaczynała być widoczna rywalizacja o dobre wykonywanie służby oraz prowadzenie

¹⁰⁵⁸ AAN, KC PPR, sygn. 2/1400/0/7/295/VII/171, k. 292–295.

¹⁰⁵⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0054/4, Wykaz poległych funkcjonariuszy KP MO w Lęborku z 9 lipca 1946 r., k. 38.

¹⁰⁶⁰ Tamże, Meldunek KP MO w Lęborku z 13 marca 1946 r., k. 19.

¹⁰⁶¹ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 5 do 20 listopada 1945 r., k. 40–43.

¹⁰⁶² Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od lutego do czerwca 1946 r., k. 55, 84 i 157.

się. Funkcjonariusze MO zrozumieli, że tylko uczciwy milicjant może liczyć na uznanie oraz nagrody¹⁰⁶³.

Za czynny napad z bronią w rękę w kwietniu 1946 roku zatrzymano i osadzono w areszcie milicjanta Tadeusza Bialeckiego¹⁰⁶⁴.

W kolejnych miesiącach nasilały się przypadki nadużywania alkoholu przez milicjantów, najczęściej byli oni już wcześniej karani za podobne przewinienia. Tylko w maju 1946 roku odnotowano trzy przypadki ukarania funkcjonariuszy w związku z alkoholem: za upicie się i wywołanie awantury w miejscu publicznym ukarano milicjanta z posterunku Maszewo; za upicie się i niestosowne zachowanie ukarano milicjanta z posterunku Nowa Wieś; za upicie się i postrzelenie kolegi ukarano milicjanta z Plutonu Operacyjnego. Dodatkowo milicjantów w tym okresie najczęściej karano za niedbalstwo służbowe, zgubienie legitymacji lub samowolne opuszczenie wartowni czy posterunku¹⁰⁶⁵.

W czerwcu 1946 roku ukarano dyscyplinarnie czterech milicjantów. Za niedopełnienie obowiązków służbowych udzielono nagany pisemnej komendantowi i zastępcy I Posterunku Miejskiego. Natomiast karą pięciu dni aresztu ukarano dwóch milicjantów za niedbalstwo służbowe i spanie podczas dyżuru¹⁰⁶⁶.

Funkcjonariusze MO chcąc korzystać z niektórych swobód obywatelskich musieli każdorazowo uzyskać zgodę przełożonych. Funkcjonariusz chcący poślubić wybrankę musiał spełnić kilka warunków, zanim uzyskał zezwolenie. Podstawowym warunkiem było napisanie podania o zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego, zaświadczenie lekarskie, że osoba wstępująca w związek małżeński z funkcjonariuszem MO jest wolna od chorób zakaźnych oraz zaświadczenie od władz, że podczas okupacji nie działała na szkodę Państwa. Oprócz wymienionych warunków milicjant musiał sporządzić szczegółowy życiorys wybranej do ożenku osoby oraz opisać członków rodziny, a w szczególności stan społeczny, przynależność partyjną, zatrudnienie i stan majątkowy. Po złożeniu kompletu dokumentów przełożony funkcjonariusza zlecał przeprowadzenie wywiadu, aby uwiarygodnić dane. Sprawdzone i skompletowane

¹⁰⁶³ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od 6 lutego do 6 marca 1946 r., k. 78–83.

¹⁰⁶⁴ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od 8 kwietnia do 10 maja 1946 r., k. 108–113.

¹⁰⁶⁵ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od 8 maja do 8 czerwca 1946 r., k. 126–133.

¹⁰⁶⁶ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej MO w powiecie lęborskim od 6 czerwca do 8 lipca 1946 r., k. 148–155.

dokumenty były przesyłane do szefa Wydziału Personalnego Komendy Wojewódzkiej, a po ich sprawdzeniu przesyłano zezwolenie dla wnioskodawcy. Mniej kłopotliwe było zawarcie związku małżeńskiego z funkcjonariuszem MO czy UBP, wówczas w podaniu należało podać jedynie, gdzie dana osoba pracuje i na jakim stanowisku¹⁰⁶⁷. Milicjant, który nie powiadomił przełożonego o zawarciu związku małżeńskiego był w trybie natychmiastowym zwalniany z MO. W momencie zwolnienia z winy pracownika nie przysługiwało mu żadne odszkodowanie¹⁰⁶⁸.

W ostatnim kwartale 1947 roku KW MO w Gdańsku przeprowadziła analizę stanu dyscypliny w swoich szeregach, podczas której stwierdzono dużą liczbę kar dyscyplinarnych. Największym problemem w szeregach MO było w dalszym ciągu pijaństwo. Kar dyscyplinarnych od października do grudnia 1947 roku wymierzono aż 87. Ponadto, jak podkreślił komendant wojewódzki w swoim rozkazie nr 48 z 14 lutego 1948 roku, wraz z pijaństwem w szeregach MO zaczęły szerzyć się choroby weneryczne. Od listopada 1947 roku wykazano 91 leczących się funkcjonariuszy, co było skutkiem kontaktów z kobietami lekkich obyczajów. Dlatego też komendantom i ich zastępcom polecono przeprowadzić wykłady na temat zgubnych skutków spożywania alkoholu, ponadto lekarz komendy MO w trakcie wizyt w jednostkach omówił zagrożenia płynące z zakażenia się chorobami wenerycznymi¹⁰⁶⁹.

W kolejnych latach nadal dużym problemem w służbie było nadużywanie alkoholu nie tylko przez szeregowych milicjantów, ale również ich przełożonych. Takim przykładem był tragicznie zmarły komendant posterunku MO w Gniewinie sierż. Zygmunt Jarząbek. W toku przeprowadzonego dochodzenia ustalono, że komendant 1 lutego 1948 roku wykonując czynności służbowe udał się na wezwanie do PUBP. Po załatwieniu sprawy komendant poszedł do restauracji, gdzie zjadł obiad i spożył 1/4 litra wódki. W drodze powrotnej jadąc pociągiem w wagonie bagażowym z Lęborka do Gniewina Jarząbek miał kupić dwa litry wódki od Michała Domeckiego, który wiózł 48 litrów trunku na zabawę. Według Domeckiego, oprócz sprzedanego alkoholu, skradziono mu kolejne dwa litry wódki (najprawdopodobniej zrobiła to obsługa kolejowa). Zeznał również, że alkohol został spożyty na miejscu przez Jarząbka i innych współtowarzyszy podróży. 1 lutego 1948 roku około godziny 11:00 na torowisku znaleziono ciało męż-

¹⁰⁶⁷ Tamże, sygn. 05/18, t. 1, Instrukcja do rozkazu komendanta głównego MO nr 303 z 24 września 1948 r., k. 6.

¹⁰⁶⁸ Tamże, Rozkaz nr 303 komendanta głównego MO z 24 września 1948 r. dotyczy: zezwoleń na zawarcie związków małżeńskich przez funkcjonariuszy MO, k. 5.

¹⁰⁶⁹ Tamże, sygn. 05/13, t. 4, Rozkaz nr 48 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 14 lutego 1948 r., k. 62.

czynny w mundurze milicyjnym z odciętą głową, którym okazał się Zygmunt Jarząbek. Po badaniach ciała komisja sądowo-lekarska stwierdziła, że mężczyzna miał połamane wszystkie kończyny i odciętą głowę przy samej szyi. Podczas dochodzenia ustalono, że komendant przechodząc z wagonu bagażowego do osobowego wypadł lub został z niego wypchnięty. Hipotezy śmierci komendanta były dwie. Pierwsza była związana z wypadnięciem lub wypchnięciem z pociągu, gdzie Jarząbek przechodząc między wagonami wpadł pod pociąg łamiąc przy tym ręce i nogi, a po chwili, gdy odzyskał przytomność próbował przeczołgać się przez tory i wysunął głowę. Drugą sytuacją, jaka mogła przytrafić się komendantowi według przeprowadzonego dochodzenia mogło być powtórne przejechanie przez inny pociąg. Komendant po wypadnięciu z pociągu leżał między szynami, gdzie został zaczepiony hakiem o płaszcz i w wyniku upadku głowa dostała się pod koła¹⁰⁷⁰. Wcześniej, również za opilstwo, trzydniowym aresztem ukarano Zygmunta Bauera z posterunku w Gniewinie, który następnie decyzją komendanta wojewódzkiego został wydalony ze służby¹⁰⁷¹.

O niewłaściwej pracy milicjantów możemy znaleźć informacje w piśmie nr 04292/50 komendanta MO województwa gdańskiego mjr. Cholewińskiego, gdzie na skutek niedbalstwa klucznika 27 sierpnia 1950 roku z aresztu KP MO w Lęborku uciekł podejrzany o dokonanie 16 kradzieży¹⁰⁷².

We wrześniu 1950 roku trzydniowym aresztem ukarano Czesława Czapłę należącego do drużyny operacyjnej za naganne zachowanie oraz spóźnienie się do służby 3 września. Nie przyniosło to jednak skutku, gdyż 9 września bez zezwolenia opuścił służbę i pojechał na dożynki, gdzie spędził dwa dni. Ze względu na brak poprawy po karze aresztu jego sprawę przekazano do rozpatrzenia na kole partyjnym PZPR, gdzie został ukarany naganą. Od tego czasu zmienił stosunek do służby, którą zaczął pełnić sumiennie. We wrześniu trzydniowym aresztem ukarano również wywiadowcę Referatu III Michała Zielińskiego za pozostawienie w ustępie broni służbowej¹⁰⁷³.

¹⁰⁷⁰ Tamże, sygn. 0054/4, Sprawozdanie z przeprowadzonego wstępnie dochodzenia w sprawie nieszczęśliwego wypadku komendanta posterunku MO Gniewino sierż. Jarząbka Zygmunta, k. 134–135.

¹⁰⁷¹ Tamże, sygn. 05/54, t. 26, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej w MO powiatu lęborskiego od 8 lipca do 8 sierpnia 1946 r., k. 175–183.

¹⁰⁷² Tamże, sygn. 27/84, Przepisy, instruktaże i pisma okólne z lat 1950–1952 wpływające do Wydziału Służby Zewnętrznej KM MO w Gdańsku, dot. kontroli ruchu ludności i prowadzenia czynności meldunkowych, stanu bezpieczeństwa.

¹⁰⁷³ Tamże, sygn. 05/73/19, Raport sytuacyjny część pierwsza, sytuacja polityczna za wrzesień 1950 r. z terenu KP MO w Lęborku, k. 39–41.

W IV kwartale 1950 roku pogorszył się stan dyscypliny wśród funkcjonariuszy w powiecie, głównie poprzez lekceważenie obowiązków służbowych oraz nadużywanie alkoholu. W tym okresie ukaranych dyscyplinarnie przez KW MO w Gdańsku zostało dwóch funkcjonariuszy. Ponadto KP MO w Lęborku ukarała dyscyplinarnie trzydniowym aresztem z potrąceniem 50% poborów jednego milicjanta oraz przyznano jedną naganą. Według zaleceń komendanta Bakalczuka w celu podniesienia dyscypliny należało przeprowadzić szeroką akcję uświadamiającą z udziałem lekarzy, którzy wskazywaliby szkodliwość alkoholu¹⁰⁷⁴.

W 1951 roku komendant główny MO zauważył w szeregach formacji rozluźnienie w dyscyplinie podległych mu funkcjonariuszy. W związku z tym faktem rozkazał przeprowadzić szkolenia i rozmowy w zakresie zachowania się w stosunku do obywateli, oddawania honorów starszym stopniem funkcjonariuszy oraz zachowania. Komendanci jednostek MO podczas odpraw do służby za każdym razem sprawdzali wygląd zewnętrzny podległych mundurowych, w tym ogolenie, długość włosów i stan umundurowania. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości komendant nakazywał poprawę wyglądu, a następnie dopuszczał do służby doliczając czas przygotowania do czasu służby. Wszystkie przewinienia dyscyplinarne były kierowane drogą służbową bezpośrednio przełożonemu. Komendanci powiatowi za przewinienia dyscyplinarne mieli kierować ukaranych na czterogodzinne szkolenia dla szeregowych w dni wolne od służby. Oprócz wspomnianych ćwiczeń komendanci wojewódzcy organizowali oddzielne okresowe ćwiczenia dla ukaranych dyscyplinarnie funkcjonariuszy z całego województwa. Ukarany funkcjonariusz musiał zameldować się w wyznaczonym miejscu szkolenia, za które nie przysługiwał zwrot kosztów przejazdu¹⁰⁷⁵.

W I kwartale 1951 roku udzielono pięć nagan oraz udzielono pięć kar dyscyplinarnych¹⁰⁷⁶. II kwartał 1951 roku przyniósł wzrost liczby funkcjonariuszy ukaranych dyscyplinarnie do 12, z czego dwóch karą aresztu oraz 10 naganą. Ponadto trzech z nich poza karami komendanta powiatowego zostało ukaranych przez komendanta wojewódzkiego. Każdorazowo po wykryciu przypadku upojenia alkoholowego lub innego złamania dyscypliny zwoływano zebranie funkcjonariuszy i piętnowano te przypadki. W II kwartale dyscyplina najbardziej załamała się w posterunku w Łebie, w którym uwidoczniła się demobilizacja zarówno wśród milicjantów, jak i u komendanta. Wzorowym pod względem dyscypliny był natomiast posterunek

¹⁰⁷⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1950 r. ze stycznia 1951 r., k. 42–46.

¹⁰⁷⁵ Tamże, sygn. 05/18, t. 5, Rozkaz nr 4/51 komendanta głównego MO z 2 marca 1951 r. w sprawie podniesienia dyscypliny wśród funkcjonariuszów MO, k. 100–101.

¹⁰⁷⁶ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1951 r., k. 53–56.

w Nowej Wsi¹⁰⁷⁷. W III kwartale łącznie udzielono sześć kar dyscyplinarnych w postaci aresztu oraz cztery nagany. Głównym przewinieniem wśród funkcjonariuszy było ponownie nadużywanie alkoholu, ale też zdrada tajemnicy służbowej, nieprzestrzeganie tajemnicy służbowej, niedopełnienie obowiązków służbowych czy brak reakcji na wykroczenia. Ujawniono również przypadek powiązania milicjanta z obcym elementem¹⁰⁷⁸. W IV kwartale notowano głównie przypadki pijaństwa (10 funkcjonariuszy) oraz lekceważenia obowiązków służbowych (siedem). Kary dyscyplinarne w siedmiu przypadkach zostały nałożone przez KW MO oraz w 10 przez KP MO. W okresie sprawozdawczym udzielono również 12 pochwał, pięciu funkcjonariuszy otrzymało awans, a kolejnych 20 premie¹⁰⁷⁹.

Pomimo czystek w milicji w latach wcześniejszych KG MO w Zarządzeniu nr 49/51 wyraził swoje niezadowolenie z przestępstw popełnianych przez funkcjonariuszy MO. Komendant zaznaczył, że w szeregach MO pozostały jeszcze dziesiątki osób, które mimo rozmów, prac polityczno-wychowawczych czy kar dyscyplinarnych dalej postępowały źle i niezgodnie z obowiązującymi normami. Łamanie praworządności, bezpodstawne zatrzymania i bicie zatrzymanych były niegodne stróża ładu i porządku publicznego. Nagannym zachowaniem było również wszczynanie awantur, urządzenie dzikich strzelanin, pijaństwo, brak dyscypliny oraz minimalny zapał do walki, który oddziaływał szkodliwie na towarzyszy broni. Komendant zarządził w skali całego kraju wydalenie dyscyplinarne z szeregów MO nałogowych alkoholiczków¹⁰⁸⁰.

Kolejnym przykładem (po Stanisławie Mazurkiewiczu; zob. s. 259) tego, że w szeregach MO zdołali ukryć się ludzie uważani przez ówczesną władzę za niebezpiecznych ze względu na wcześniejszą działalność w organizacjach zbrojnych, okazał się kapral Henryk Grzybowski z posterunku MO w Łebie. W 1946 roku pod pseudonimem „Bury” działał na terenie powiatu końskiego w województwie poznańskim w grupie pod dowództwem „Cienia”, której przypisywano napad na leśniczówkę, skąd ukradła 14 dubeltówek i trzy sztucery. Ponadto zbrojna or-

¹⁰⁷⁷ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1951 r., k. 66–67.

¹⁰⁷⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za III kwartał 1951 r., k. 82–88.

¹⁰⁷⁹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1951 r., k. 92–97.

¹⁰⁸⁰ Tamże, sygn. 05/18, t. 5, Zarządzenie nr 49/51 komendanta głównego MO z 19 czerwca 1951 r. w sprawie dyscyplinarnego wydalenia z szeregów MO funkcjonariuszy notorycznie nadużywających alkohol, k. 166.

ganizacja niepodległościowa brała udział w napadzie i pobiciu członka PPR. Funkcjonariusz nie-nagannie wykonywał swoje obowiązki służbowe od 1948 roku do czasu tymczasowego aresztowania 8 stycznia 1952 roku¹⁰⁸¹.

Wraz z początkiem 1952 roku stan moralny i dyscyplina funkcjonariuszy uległy nieznacznej poprawie. W I kwartale ukarano dyscyplinarnie ośmiu funkcjonariuszy (pięciu za pijaństwo, jednego za zdradę tajemnicy służbowej oraz dwóch za niedopełnienie obowiązków). W jednym z przypadków milicjant Jan Słomiński z posterunku w Nowej Wsi został ukarany 14-dniowym aresztem przez KW MO. Reszta kar została nałożona przez KP MO. W tym samym okresie udzielono jednej pochwały oraz przyznano dwie premie pieniężne¹⁰⁸². W II kwartale rozkazem karnym KP MO ukarano trzech funkcjonariuszy. Ponadto KW MO udzieliła jednej nagany oraz jednej kary (14 dni aresztu)¹⁰⁸³. W III kwartale nastąpił wzrost nałożonych kar dyscyplinarnych. KW MO ukarała pięciu funkcjonariuszy karą aresztu. Również taką karą zastosowała KP MO w dziewięciu przypadkach, dodatkowo udzielono jednej nagany za łamanie dyscypliny pracy oraz nałożono jeden areszt domowy¹⁰⁸⁴. Zarówno dyscyplina, jak i stan moralny w ostatnim kwartale 1952 roku uległy znacznej poprawie. Kary dyscyplinarne aresztu nałożono jedynie na trzech funkcjonariuszy, z czego dwie były za pijaństwo, natomiast trzecia za postrzelenie nieletniej dziewczynki w stanie nietrzeźwym¹⁰⁸⁵.

Zdarzały się też sytuacje, że były odnotowywane niewłaściwe zabezpieczenia przepisów służbowych, które zwyczajnie gubiono. Taki przypadek miał miejsce w KP MO w Lęborku w 1952 roku, gdzie zgodnie z Instrukcją nr 27/50 KG MO za należyte zabezpieczenie tajemnicy służbowej oraz przechowywanie przepisów służbowych odpowiedzialny był komendant jednostki¹⁰⁸⁶.

W I kwartale 1953 roku ukarano siedmiu funkcjonariuszy, z czego trzech za nadużycie władzy przez komendanta wojewódzkiego¹⁰⁸⁷. W kolejnym kwartale odnotowano nieznaczny wzrost liczby ukaranych funkcjonariuszy. Odnotowano następujące wykroczenia, za które na-

¹⁰⁸¹ Tamże, sygn. 05/2, t. 15, Sprawozdanie z pracy operacyjnej Wydziału IV KW MO w Gdańsku za styczeń 1952 r., k. 1–6.

¹⁰⁸² Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1952 r., k. 112–114.

¹⁰⁸³ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1952 r., k. 131–134.

¹⁰⁸⁴ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1952 r., k. 150–154.

¹⁰⁸⁵ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1952 r., k. 171–174.

¹⁰⁸⁶ Tamże, sygn. 05/3/16, Analiza pracy komendantów powiatowych i wytyczne na 1953 r., k. 6.

¹⁰⁸⁷ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za I kwartał 1953 r., k. 180–184.

łożono kary dyscyplinarne: pięć przypadków upojenia alkoholowego, trzy lekceważenia obowiązków służbowych, jeden nieprzestrzegania tajemnicy służbowej oraz jeden nieprzestrzegania terminów¹⁰⁸⁸. W III kwartale jedynie dwóch milicjantów ukarano karą aresztu za pijaństwo. Jednym z nich był funkcjonariusz Stolicki z posterunku w Lęborku, który systematycznie rozpijał się i niewłaściwie zachowywał się w stosunku do żony¹⁰⁸⁹. W ostatnim kwartale karą aresztu za nadużywanie alkoholu ukarano trzech funkcjonariuszy. Dodatkowo nagany otrzymało pięciu milicjantów, a Stefan Wenta za samowolne opuszczenie posterunku otrzymał pięć dni aresztu¹⁰⁹⁰.

Podczas posiedzenia Komitetu Zakładowego PZPR przy KW MO w Gdańsku 12 stycznia 1954 roku w czasie dyskusji omawiano problem niezdyscyplinowania funkcjonariuszy, m.in. pijaństwo. Winą za taki obrót sprawy towarzysz Talbierz obarczył słabą pracę partii, która nie wpływała na moralność pracowników. Komendy powiatowe miały zostać podzielone po dwie na pracowników wydziału szkoleniowo-politycznego i dokładnie skontrolowane. W trakcie dyskusji zaproponowano, aby młodzi funkcjonariusze MO byli zapisywani do ZMP. Podczas dyskusji towarzysz Wachowiak zaznaczył w swojej wypowiedzi, że 30% składu zostało ukaranych. Jak stwierdził wydział szkoleniowo-polityczny, włożył mały wkład w uzdrowienie morale załogi i opiekę nad nimi. Wachowiak w swej mowie podkreślił brak dyscypliny ze strony kierownictwa komendy wykazując błędy, takie jak broń w teczkach, chodzenie po cywilnemu, brak dystynkcji, jakby funkcjonariusze wstydzieli się munduru. Do dyskusji dołączył towarzysz Adamski, który jako nieetatowy instruktor z ramienia KW PZPR w KP MO Lębork spostrzegł nieprawidłowe zachowania jej funkcjonariuszy – oficera śledczego Elwarta oraz kierownika Brygady Operacyjnej Dąbrowskiego. Z faktu złego przykładu idącego z góry złożył wniosek, aby kierownictwo KW MO bardziej interesowało się moralnością funkcjonariuszy w jednostkach terenowych, przeprowadzało rozmowy uświadamiające, miało nad tym kontrolę, a podczas zebrań wysłuchiwało, co do tej pory zostało zrobione¹⁰⁹¹.

W I kwartale 1954 roku zanotowano następujące wykroczenia popełnione przez funkcjonariuszy: sześć przypadków łamania Rozkazu nr 08/52 dotyczącego nadużywania alkoholu, samowolne udanie się na zabawę – ukarane pięciodniowym aresztem domowym – oraz dwa

¹⁰⁸⁸ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1953 r., k. 201–207.

¹⁰⁸⁹ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za III kwartał 1953 r., k. 234–240.

¹⁰⁹⁰ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za IV kwartał 1953 r., k. 250–256.

¹⁰⁹¹ AP Gd, KW PZPR Gd, sygn. 71/XIII/20, KD PZPR Gdańsk Śródmieście, Posiedzenia KZ przy KW MO 1954, k. 3–6.

przypadki uchylania się od szkoleń – ukarane naganami. Najpoważniejszym z przypadków związanych z alkoholem był dotyczący byłego dowódcy drużyny konwojowej Jachimowicza, który został ukarany przez KW MO 14-dniowym aresztem i zwolnieniem dyscyplinarnym ze służby¹⁰⁹². W kolejnym kwartale za nieprzestrzeganie Rozkazu nr 08/52 ukarano trzech funkcjonariuszy. Dodatkowo decyzją komendanta wojewódzkiego ukarano:

- Tadeusza Rykowskiego siedmiodniowym aresztem i zwolnieniem ze służby za nadużycie władzy;
- Albina Elwarta 10-dniowym aresztem za pijaństwo;
- Waleriana Wybieralskiego i Tadeusza Wadasa pięciodniowym aresztem domowym za upicie się;
- Stefana Oleksiuka 14-dniowym aresztem za nadużycie władzy;
- Józefa Reitera, komendanta posterunku w Gniewinie siedmiodniowym aresztem domowym za nadużycie władzy;
- Leona Bochena i Józefa Dąbrowskiego 14-dniowym aresztem za nadużycie władzy¹⁰⁹³.

Milicjanci za popełnione przestępstwa odpowiadali przed sądami wojskowymi do 1 maja 1955 roku, kiedy weszła w życie ustawa z 5 kwietnia 1955 roku o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej¹⁰⁹⁴.

26 kwietnia 1955 roku minister spraw wewnętrznych wydał Rozkaz nr 070/55 zawierający regulamin dyscyplinarny MO. Wprowadzał on różnice w zakresie kar: zwiększał liczbę dni aresztu do 30 oraz znosił ścisły areszt. Pozbawiał również władzy dyscyplinarnej komendantów posterunków. Natomiast komendanci komisariatów powiatowi i miejscy mogli stosować kary upomnienia, nagany oraz odroczenie awansu na stopień. Komendanci wojewódzcy posiadali pełną władzę dyscyplinarną poza wydalaniem ze służby oficerów, co mógł zrobić jedynie komendant główny oraz minister spraw wewnętrznych¹⁰⁹⁵.

¹⁰⁹² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za I kwartał 1954 r., k. 277–282.

¹⁰⁹³ Tamże, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za II kwartał 1954 r., k. 300–305.

¹⁰⁹⁴ Dz.U. nr 15, poz. 83.

¹⁰⁹⁵ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 104–105.

W III kwartale 1955 roku ukarano dyscyplinarnie funkcjonariuszy: upomnieniem Romana Wróblewskiego za niedopełnienie obowiązków służbowych oraz naganą Władysława Wróblewskiego za opilstwo i niestawienie się do służby¹⁰⁹⁶.

Z powodu nagminnego pijaństwa zgodnie z Rozkazem KG MO nr 16/55 odebrano również broń służbową trzem milicjantom: Kotlewskiemu i Nowickiemu z posterunku w Choczewie oraz Rychterowi z posterunku w Łebie. Dodatkowo 6 października 1955 roku funkcjonariusz Dąbrowski po doprowadzeniu się do stanu upojenia alkoholowego zasnął za stołem w gospodzie. Kolejny przypadek był z 11 listopada 1955 roku, kiedy funkcjonariusz Kulesza wracając pod wpływem alkoholu razem z obywatelem Nowakowskim podczas manipulowania bronią postrzelił go w nogę. Ponadto ukarani dyscyplinarnie zostali funkcjonariusze drużyny konwojowo-rezerwowej Balcerzak i Zdziebłowski (za picie wódki w trakcie służby w magazynach PKP)¹⁰⁹⁷.

Nowe rodzaje kar dyscyplinarnych ustanowił regulamin dyscyplinarny funkcjonariuszy MO z 15 lipca 1959 roku wydany przez ministra spraw wewnętrznych. Przywracał on władzę dyscyplinarną komendantom posterunków i komisariatów MO, którzy mogli karać podległych funkcjonariuszy upomnieniami i naganami. Komendanci miejscy i powiatowi mieli dodatkowo prawo ukarania aresztem i odroczeniem awansu na stopień. Pełną władzę dyscyplinarną mieli komendanci wojewódzcy i komendant główny – poza wydaleniem ze służby starszych oficerów¹⁰⁹⁸.

W I kwartale 1961 roku wobec funkcjonariuszy KP MO w Łęborku zastosowano sześć kar dyscyplinarnych, w tym jedno upomnienie, dwie nagany, dwie surowe nagany oraz zwolnienie dyscyplinarne za pijaństwo i kompromitowanie MO. Kary dyscyplinarne zastosowano za niedopełnienie obowiązków służbowych oraz za niewłaściwe obchodzenie się z bronią i postrzelenie się¹⁰⁹⁹.

Na terenie województwa gdańskiego w 1968 roku wpłynęło 395 skarg na funkcjonariuszy. W roku następnym wskaźnik ten wyniósł 451. W 1969 roku 54% skarg, które złożono na milicjantów garnizonu gdańskiego dotyczyły KM MO w Gdańsku, Gdyni oraz KM MO i KP MO

¹⁰⁹⁶ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za III kwartał 1955 r., k. 340–344.

¹⁰⁹⁷ Tamże, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Łęborku za IV kwartał 1955 r., k. 369–375.

¹⁰⁹⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 105.

¹⁰⁹⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Łęborku za I kwartał 1961 r., k. 388.

w Elblągu. W innych jednostkach podległych komendzie wojewódzkiej liczba zgłoszeń wahała się w przedziale od sześciu do 25 w skali roku¹¹⁰⁰.

Oprócz opisanych powyżej kar funkcjonariusze milicji mogli liczyć na nagrody, nie tylko finansowe, ale również możliwość szybszego awansu. Opisując Milicję Obywatelską powiatu lęborskiego nie można pominąć bohaterskiego czynu st. sierż. Józefa Dzidy. Milicjant 17 maja 1960 roku o godzinie 8:40¹¹⁰¹ podczas oczekiwania na pociąg na przystanku kolejowym w Tawęcinie zauważył bawiącego się na torach chłopca. Nie zważając na swoje bezpieczeństwo pobiegł w kierunku chłopca, chwycił go i rzucił się z nim między szyny bezpośrednio pod nadjeżdżający pociąg. Po wydostaniu się spod kół pociągu funkcjonariusz został przewieziony do szpitala w Lęborku z ranami głowy oraz ogólnymi potłuczeniami. Dwuletniemu Józiewi nic się nie stało i tego samego dnia wrócił do domu. Bohaterski czyn st. sierż. Dzidy był tematem nie tylko w regionie, ale odbił się echem w całym kraju. Rada Państwa odznaczyła milicjanta pierwszym w kraju medalem „Za ofiarność i odwagę”. Jeden z zakładów pracy w Gdańsku ufundował zegarek¹¹⁰², natomiast z KG MO w Warszawie otrzymał nagrodę pieniężną oraz awans na wyższy stopień służbowy¹¹⁰³.

W 1968 roku kierownictwo KP MO w Lęborku udzieliło nagród pieniężnych lub wyróżniło 151 funkcjonariuszy, natomiast w 1969 roku doceniono w ten sposób 164 milicjantów¹¹⁰⁴.

23 czerwca 1970 roku minister spraw wewnętrznych Zarządzeniem nr 56/70 w sprawie zasad i trybu udzielania wyróżnień oraz wymierzania i wykonywania kar dyscyplinarnych zastąpił regulamin dyscyplinarny z 1959 roku. Zarządzenie rozszerzało listę przełożonych dyscyplinarnych. Dodatkowe uprawnienia do wymierzania kar dyscyplinarnych otrzymali dowódcy kompanii MO, kierownicy referatów dzielnicowych i inspektoratów ruchu drogowego. Uszczegółowiono również procedurę dyscyplinarną, która zwiększała prawo do obrony¹¹⁰⁵.

Podczas spotkania z I sekretarzem KP PZPR Dublewiczem 31 maja i 3 czerwca 1972 roku komendanci krytykowali obecny system doskonalenia zawodowego, który powinien być zostać

¹¹⁰⁰ Tamże, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli służby Milicji Obywatelskiej woj. gdańskiego przez oficerów KG MO w II kwartale 1970 r., k. 43.

¹¹⁰¹ www.archiwumleborg.pl.

¹¹⁰² „W Służbie Narodu – Pismo Milicji Obywatelskiej”, nr 11 (505), 1 czerwca 1960, s. XVI.

¹¹⁰³ Wywiad z Henrykiem Orlikowskim.

¹¹⁰⁴ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli KP MO w Lęborku przeprowadzonej 1–17 czerwca 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 325.

¹¹⁰⁵ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 105.

zastąpiony szkoleniem stacjonarnym. Cała kadra była za uzupełnieniem wykształcenia ogólnego, lecz utrudniony dojazd do miasta powiatowego z podległych posterunków uniemożliwiał udział w kursach i powiększanie wiedzy¹¹⁰⁶.

Uchwała z 28 lutego 1973 roku KW PZPR nałożyła na władze MO obowiązek podnoszenia kultury pracy oraz przyjmowania i kształtowania właściwych postaw moralno-etycznych funkcjonariuszy. Dzięki pracy partyjnej, szkoleniom politycznym i zawodowym oraz oddziaływaniu kierownictwa, wśród funkcjonariuszy MO oraz ich rodzin nie odnotowano propagandy światopoglądowej. Nie odnotowano incydentów niemoralnego zachowania funkcjonariuszy i przestępstw. Zarejestrowano kilka przewinień dyscyplinarnych związanych z nadużywaniem alkoholu. W takich przypadkach przeprowadzono rozmowy ostrzegawczo służbowe czy też kary służbowe od upomnień, nagan i degradacji, a w najgorszych sytuacjach wydalenie ze służby. Funkcjonariusze mogli liczyć na nagrody pieniężne czy rzeczowe, awanse, a nawet przedterminowe zacieranie kar służbowych za dobre pełnienie służby. Wspomniana forma nagradzania funkcjonariuszy miała działać na zasadzie środka oddziaływania wychowawczego¹¹⁰⁷.

5.4. Przynależność partyjna i społeczna

Kiedy w 1945 roku zaktywizowała się działalność PPS, PPR, SD i SL milicjanci znaleźli się w ich kręgu zainteresowania. Następstwem była konieczność zrewidowania działalności partyjnej w MO. W nowych warunkach, przy bardzo dużym wzroście liczby funkcjonariuszy, których zdecydowana większość początkowo była bezpartyjna, wcześniejszy system pełnomocników nie gwarantował właściwego oddziaływania politycznego PPR na milicjantów¹¹⁰⁸. Upolitycznienie MO można było zauważyć w Uchwale Komitetu Centralnego PPR z 4 czerwca 1945 roku w sprawie struktury organizacji partyjnej w MO. W uchwale wykazano, że milicjanci należący do PPR odchodzą z organizacji partyjnych. W związku z tym KC PPR postanowił uchylić uchwałę z listopada 1944 roku o zakazie organizacji komórek w MO. Według nowych wytycznych na każdym szczeblu MO, gdzie służyło trzech lub więcej członków PPR należało sformować komórki partyjne PPR, natomiast w jednostkach gminnych, gdzie służyło mniej niż trzech

¹¹⁰⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Notatka służbowa KP MO w Lęborku z rozmowy I sekretarza KP PZPR z kadrami MO powiatu lęborskiego z 23 czerwca 1972 r.

¹¹⁰⁷ Tamże, Informacja KP MO w Lęborku o wykonaniu Uchwały Plenum KW PZPR z 28 lutego 1973 r., k. 3–4.

¹¹⁰⁸ Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska...*, s. 198.

milicjantów (członków partii PPR) należało utworzyć komórki wiejskie. Zgodnie z uchwałą komórki partyjne Komendy Głównej oraz Komendy Wojewódzkiej MO mogły odbywać posiedzenia w pomieszczeniach komendy, natomiast w innych jednostkach powinny odbywać się w obiektach powiatowych, gminnych, miejskich czy dzielnicowych komitetów PPR. Podstawowym zadaniem komórek PPR było wzmocnienie polityczne członków PPR, nadzór nad sposobem myślenia moralno-politycznego członków partii w MO, zwiększenie dyscypliny, a szczególnie kształtowanie milicjantów w ruchu praworządności i służbie narodowi. Komórki partyjne MO nie miały prawa wtrącać się do skutecznej pracy działalności MO ani kontrolować operatywną działalność dowódców oraz komend, co nie przekładało się na panujące realia. Upolitycznienie w szeregach MO przyzwalało na ingerowanie partii w formację. Milicjant – członek PPR – powinien występować jako peeperowiec jedynie na zebraniach partyjnych, a w społeczeństwie powinien reprezentować się jako przedstawiciel praworządności państwowej. Istotnym było również zlikwidowanie instytucji pełnomocników partyjnych w MO¹¹⁰⁹. Pomimo podjęcia przez KC PPR uchwały zabraniającej ingerencji w działalność MO, formacja i tak była pod stałym nadzorem PPR, a wszelkie przejawy niesubordynacji starano się dusić w zarodku¹¹¹⁰.

Obecność na zebraniach PPR była obowiązkowa dla wszystkich, a ewentualna absencja musiała być bezwzględnie usprawiedliwiona. Sprawy poruszane na zebraniach uważano za tajne i obowiązywał zakaz mówienia o nich komukolwiek. Poza uczestnictwem w zebraniach członkowie byli zobowiązani do noszenia legitymacji partyjnych, jednak te noszono niechętnie. Z uwagi na fakt, że po trzykrotnym nieusprawiedliwionym opuszczeniu zebrania zaczęto karać członków zawieszeniem lub zwolnieniem z partii, coraz większej liczbie zdarzało się opuszczać zebrania. Dodatkowo członkowie milicyjnej PPR byli zobowiązani do brania udziału w pochodzie pierwszomajowym. Pierwsze spotkania komórek partyjnych z reguły poświęcano na sprawy bieżące, takie jak zakwaterowanie, wyżywienie czy opóźnienia w wypłatach pensji. Dyskutowano również o nierównych przydziałach aprowizacyjnych oraz braku chociażby mydła czy papierosów¹¹¹¹.

¹¹⁰⁹ AP Gd, KW PZPR Gd, sygn. 1/XII/12, Uchwała KC PPR w sprawie struktury organizacji partyjnej w MO z 4 czerwca 1945 r., k. 1–2.

¹¹¹⁰ P. Majer, *Geneza Milicji Obywatelskiej...*, s. 109–120.

¹¹¹¹ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 134–135.

Na terenie powiatu w sierpniu 1945 roku istniały cztery partie polityczne. Mimo iż aktyw posiadała PPR, to pozostałe partie współpracowały i współdziałały ze sobą podczas organizowania świąt narodowych, defilad czy pochodów. Podczas pochodów 1 i 2 września 1945 roku w szóstą rocznicę wybuchu wojny odbyły się defilady, w których udział brały szeregi milicjantów¹¹¹².

Częste napady na ludność cywilną czy jednostki milicji oraz panujące warunki pracy doprowadzały do osłabienia moralnego funkcjonariuszy, dlatego niezbędnym było zwiększenie pracy aparatu polityczno-wychowawczego. Instruktor ds. polityczno-wychowawczych miał za zadanie polityczne uświadamianie funkcjonariuszy dla dobra Polski Ludowej. 2 sierpnia 1945 roku zastępca komendanta ds. polityczno-wychowawczych KP MO ppłk Eugeniusz Malak wysłał czterech funkcjonariuszy na podoficerski kurs polityczno-wychowawczy, który miał odbyć się w KW MO w Gdańsku¹¹¹³. Uświadomienie funkcjonariuszy, o jakie dobro walczą było dla władz najważniejsze, dlatego już 18 sierpnia Malak w swoim raporcie informował, że zamierza zorganizować w KP MO w Lęborku kilkudniowe szkolenie dla zastępców polityczno-wychowawczych, podczas którego wykłady mieli przeprowadzić najlepiej uświadomieni członkowie partii politycznych¹¹¹⁴. Milicja przeprowadzała bardzo często ćwiczenia i wykłady polityczno-wychowawcze, które podwyższały standardy pracy funkcjonariuszy. Między 6 a 19 sierpnia 1945 roku przeprowadzono dziewięć pogadarek oraz dokonano uroczystego otwarcia świetlicy przy posterunku MO w gminie Witki. Początkowa bardzo niską przynależność partyjną milicjantów tłumaczono tym, że zbyt późno rozpoczęto aktywną pracę polityczno-wychowawczą. W późniejszych latach została ona zintensyfikowana w celu osiągnięcia oczekiwanych rezultatów¹¹¹⁵.

Na mocy uchwały i za zgodą sekretarza powiatowego PPR utworzyła w KP MO w Lęborku komórkę PPR, do której ówczesnie należało ośmiu członków i 15 kandydatów. Pierwsze zebranie komórki przy Komendzie Powiatowej MO w Lęborku odbyło się 26 września 1945 roku i prowadził je przewodniczący ppłk Eugeniusz Malak¹¹¹⁶ z KP MO w Lęborku. W trakcie

¹¹¹² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 sierpnia do 4 września 1945 r., k. 15–18.

¹¹¹³ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 lipca do 5 sierpnia 1945 r., k. 4–7.

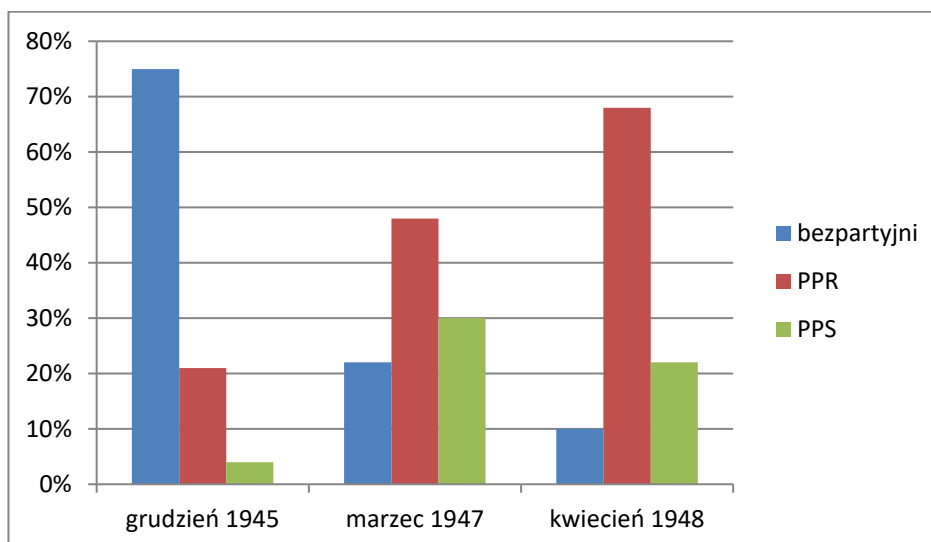
¹¹¹⁴ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 6 do 18 sierpnia 1945 r., k. 8–11.

¹¹¹⁵ Tamże.

¹¹¹⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania komórki PPR przy KP MO w Lęborku z 26 września 1945 r., k. 4.

zebrania 29 grudnia 1945 roku na sekretarza komórki KP MO w Lęborku wybrano tow. Mariana Furę (instruktor polityczno-wychowawczy), II sekretarzem KP został towarzysz Banaś. Podczas zebrania poruszono sprawę „liczego” umundurowania milicjantów¹¹¹⁷.

Wykres 7.

Przynależność partyjna funkcjonariuszy powiatu lęborskiego w latach 1945–1948

Źródło: opracowanie własne autora.

Przynależność partyjna milicjantów była istotnym zagadnieniem. Jedynie w początkowych latach istnienia formacji dopuszczano sytuację, w której funkcjonariusze pozostawali bezpartyjni. W późniejszych latach były systematyczne naciski na milicjantów, żeby wstępowali w szeregi partii, co skutkowało tym, że jedynie niewielu z nich pozostawało bezpartyjnych. Na terenie powiatu w 1945 roku zdecydowana większość nie należała do żadnej partii. Na koniec września 1945 roku aż 117 milicjantów (75%) na 156 pozostawało bezpartyjnych. W krótkim czasie za sprawą agitacji zastępcy komendanta powiatowego ds. polityczno-wychowawczych Eugeniusza Malaka stan bezpartyjnych funkcjonariuszy zaczął szybko się zmieniać na rzecz przynależności do PPR, co pokazuje wykres 7.

¹¹¹⁷ Tamże, Protokół z zebrania komórki PPR przy KP MO w Lęborku z 29 grudnia 1945 r., k. 8.

Tabela 58. Przynależność partyjna składu pracowników MO powiatu lęborskiego we wrześniu 1945 roku

Jednostka	Stan osobowy	PPR	PPS	Bezpartyjni
Komenda Powiatowa MO w Lęborku	20	7	–	13
Pluton Operacyjny	31	4	–	27
Posterunek Miejski nr 1	15	4	1	10
Posterunek Miejski nr 2	14	2	4	8
Posterunek Nowa Wieś	8	6	–	2
Posterunek Gniewino	8	2	1	5
Posterunek Łęczyce	8	5	–	3
Posterunek Rozłazino	7	–	–	7
Posterunek Wicko	7	–	–	7
Posterunek Choczewo	7	–	–	7
Posterunek Łebień	7	–	–	7
Posterunek Maszewo	7	–	–	7
Posterunek Łeba	7	1	–	6
Posterunek Cewice	4	–	–	4
Instruktor polityczno-wychowawczy	1	1	–	–
Służba Cywilna	5	1	–	4
Razem	156	33	6	117

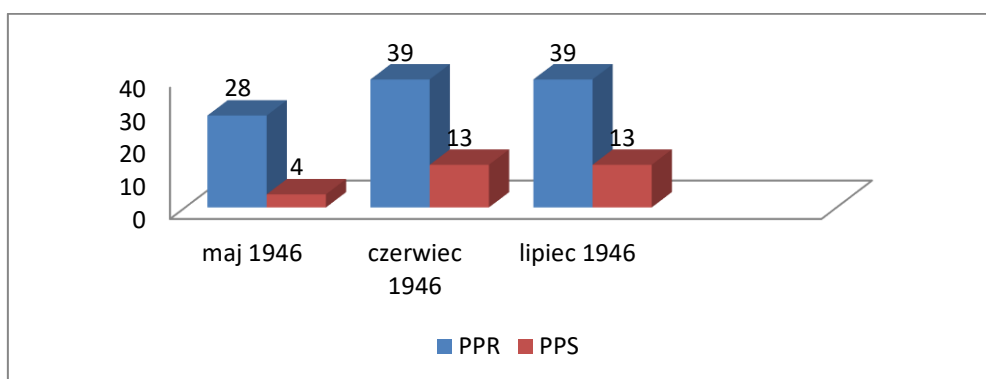
Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/2/1, Wykazy imienne funkcjonariuszy i pracowników cywilnych komend powiatowych MO z terenu województwa gdańskiego od 31 maja 1945 do 30 września 1945 r.

Praca partyjna była bardzo aktywna, członkowie spotykali się przynajmniej raz w miesiącu omawiając różne kwestie. Na zebraniu komórki I komisariatu MO w Lęborku 13 maja 1946 roku tow. Alfons Litwin wygłosił referat pod tytułem „Wkład PPR w odbudowie Polski”¹¹¹⁸. W trakcie omawiania wolnych wniosków na zebraniu komórki PPR przy KP MO w Lęborku

¹¹¹⁸ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania komórki PPR przy I komisariacie MO w Lęborku z 13 maja 1946 r., k. 21.

borku 18 grudnia 1946 roku omówiono zmianę kierownika referatu śledczego przy KP MO Lębork tow. Formeli na funkcjonariusza bezpartyjnego. Zastępca komendanta Eugeniusz Malak wyjaśnił, że tow. Jan Formela nie potrafił utrzymać dyscypliny z zakolegowanym personelem, co przekładało się na złą pracę wywiadowców¹¹¹⁹.

Wykres 8.

Przynależność partyjna milicjantów powiatu lęborskiego od maja do lipca 1946 roku

Źródło: opracowanie własne autora.

W wytycznych z 12 grudnia 1946 roku wskazano właściwe tworzenie kół PPR na wszystkich szczeblach MO, które nie odbiegały niczym od tych wydanych 4 czerwca 1945 roku. Organizacja partyjna miała skupić się głównie na tworzeniu i pracy kół partyjnych w posterunkach, czyli na najniższych szczeblach w MO. Wyznaczeni instruktorzy partyjni na szczeblu wojewódzkim mieli zadanie dbać o łączność, tj. ogólnopartyjną oraz po linii MO. Instruktorzy sprawowali opiekę nad niżej stojącymi organizacjami¹¹²⁰. KC PPR zezwalał na organizowanie Związków Walki Młodych na terenie MO, jednakże ZWM powinien być pozostawać pod szczególną opieką organizacji partyjnych MO. Członek ZWM nie mógł upubliczniać na zewnątrz swojej działalności. Organizacje partyjne w MO pracowały zgodnie z planem miesięcznym, wobec którego sekretarze komitetów komend powiatowych i miejskich raz w miesiącu uczestniczyli w naradach, a jednokrotny miesięczny udział w odprawach musieli odbyć sekretarze kół posterunków MO lub komisariatów. Koła partyjne miały spotykać się przynajmniej dwa razy w miesiącu¹¹²¹.

¹¹¹⁹ Tamże, Protokół z zebrania komórki PPR przy KP MO w Lęborku z 18 grudnia 1946 r., k. 46.

¹¹²⁰ AP Gd, KW PZPR Gd, sygn. 1/XII/12, Wytyczne dla organizacji partyjnych w MO z 12 marca 1946 r., k. 6.

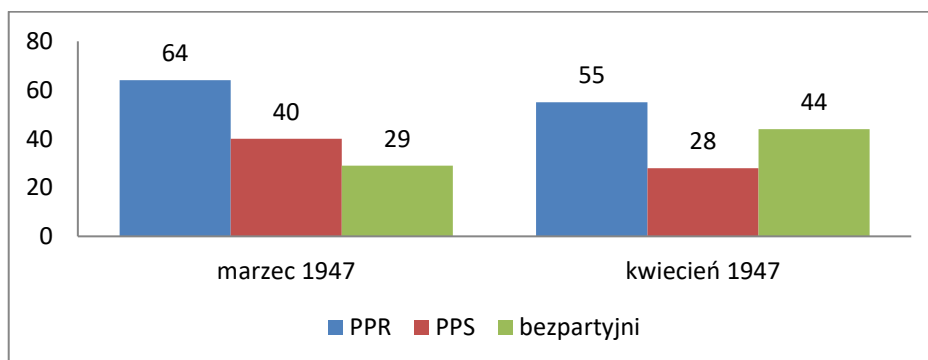
¹¹²¹ Tamże, k. 7.

Ogólny stan osobowy w okresie sprawozdawczym (od 27 stycznia 1947 do 3 marca 1947 roku) KP MO to 135 milicjantów, którzy należeli w większości do PPR (64), PPS (40) i 29 bezpartyjnych¹¹²². W kwestionariuszu z pracy koła PPR za kwiecień 1947 roku sekretarz koła przy komendzie powiatowej MO Jan Bajorek informował, że na terenie powiatu znajduje się pięć komórek partyjnych oraz jedno koło PPR w komendzie powiatowej. Członkami partii zajmującymi odpowiedzialne stanowiska byli:

- Franciszek Bakalczuk – komendant powiatowy;
- Eugeniusz Malak – zastępca komendanta powiatowego ds. polityczno-wychowawczych;
- Mieczysław Mandeltort – zastępca komendanta powiatowego ds. ORMO;
- Piotr Rogos – dowódca plutonu operacyjnego;
- Ryszard Zornik – sekretarz powiatu;
- Albin Elwart – instruktor polityczno-wychowawczy.

W celu udostępnienia członkom partii prenumerowano gazety codzienne, takie jak „Głos Ludu”, „Trybuna Wolności” i „Chłopska Droga”. Sekretarz informował również o sytuacji PPS twierdząc, że na terenie powiatu jest w stanie rozwiązania, a część jej członków nosi się nawet z zamiarem wstąpienia do PPR¹¹²³.

Wykres 9.

Przynależność partyjna milicjantów powiatu lęborskiego w marcu i kwietniu 1947 roku

Źródło: opracowanie własne autora.

¹¹²² AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Sprawozdanie z pracy komórek PPR na terenie KP MO w Lęborku za 27 stycznia – 3 marca 1947 r., k. 67.

¹¹²³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 28, Kwestionariusz z pracy koła PPR przy KP MO w Lęborku za kwiecień 1947 r., k. 68.

Między 15 sierpnia a 31 października 1947 roku PPR opracowała wytyczne dotyczące pracy nad towarzyszami PPS, których odsetek niezrzeszonych i niezdiscyplinowanych pracował w szeregach MO w celu podnoszenia ich poziomu ideologicznego. Pogłębieniem wiedzy towarzyszy PPS mieli zająć się wyznaczeni czołowi działacze PPR, którzy metodą indywidualnego wychowania omawiali książki, dyskutowali o zdarzeniach lokalnych i krajowych. Instruktor do pracy z oficerami Wojewódzkiego Wydziału Politycznego M. Kadyszewski wspominał, że zaproszenie na co drugie czy trzecie zebranie było najlepszą formą podciągania pepesowców. Instruktor w swoich wytycznych zaznaczył, by do członków PPS podchodzić rozważnie, aby nie dochodziło między nimi do konfliktów. PPR nie mogła oczywiście zapomnieć o bezpartyjnych milicjantach, wśród których miało być wielu wartościowych i sumiennych pracowników, a także uczciwych i oddanych patriotów. Takich funkcjonariuszy należało objąć najwyższą dbałością¹¹²⁴.

W styczniu 1948 roku w celu usprawnienia pracy kół ówczesny komendant wojewódzki płk Ignacy Borkowski postanowił utworzyć egzekutywy, które miały się składać z dwóch sekretarzy oraz skarbnika. Miały za zadanie analizować przebieg pracy koła, starać się rozwiązać pojawiające się problemy oraz kierować wnioskami do komitetu PPR przy komendzie wojewódzkiej. Posiedzenia koła miały się odbywać minimum raz w miesiącu, a podniesienie ich jakości miało spowodować wyznaczanie ich terminu na niedzielę, czyli dzień wolny od służby. Miało to również zapobiec uczęszczaniu milicjantów do kościoła. Milicjanci, którzy nie mogli przyjść na zebranie byli zmuszani przedłożyć sekretarzowi pisemne usprawiedliwienie. Na pierwszym zebraniu w miesiącu uzgadniano plan pracy do wykonania, nad czym czuwał aktyw partyjny, który miał za zadanie również dbać o jakość wygłaszanych referatów¹¹²⁵.

W wytycznych z 17 stycznia 1948 roku na I kwartał dotyczących pracy partyjnej w szeregach MO powielono wcześniej wspomniane kwestie. Ponadto omówiono w nich antyspołeczną i antypolską postawę części kleru polskiego, wobec czego należało oświecić członka partii z MO, aby śledził wszelkie wypowiedzi oraz wystąpienia kleru. W przypadku najmniejszych niejasności usłyszanych wypowiedzi należało meldować zwierzchnikom, którzy przekazywali informację do terenowych UBP¹¹²⁶.

¹¹²⁴ AP Gd, KW PZPR Gd, sygn. 1/XII/12, Wytyczne pracy partyjnej od 15 sierpnia do 31 października 1947 r., k. 40–42.

¹¹²⁵ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 141.

¹¹²⁶ AP Gd, KW PZPR Gd, sygn. 1/XII/12, Wytyczne pracy partyjnej w szeregach MO na I kwartał 1948 r. z 17 stycznia 1948 r., k. 10.

Z raportu przeprowadzonej kontroli po linii partyjnej z 23 lutego 1948 roku w Komen-
dzie Powiatowej MO w Lęborku na 75 funkcjonariuszy, 38 należało do PPR, 25 do PPS, 12 było
bezpartyjnych¹¹²⁷.

Ocenę pracy partyjnej wśród funkcjonariuszy MO przedstawiono w wytycznych
z 16 kwietnia 1948 roku na II kwartał. Stwierdzono praktycznie brak pracy partyjnej i zalecono
bezwzględny nacisk na jej zwiększenie. Wśród milicjantów dodatkowo brak było dyscypliny,
miało miejsce nadużywanie alkoholu oraz niewłaściwe zachowanie wobec społeczeństwa¹¹²⁸.

Zmiany w pracy partyjnej na podstawie wydanych wytycznych można było zobaczyć już
w maju 1948 roku. Wtedy to zdecydowanie w porównaniu do lat poprzednich, na terenie po-
wiatu zmienił się odsetek milicjantów, którzy do tej pory pozostawali bezpartyjni. Jak wynikało
z kwestionariusza sprawozdawczego za kwiecień 1948 roku, jedynie siedmiu milicjantów po-
zostawało bezpartyjnych, z czego pięciu na ostatnim zebraniu PPR złożyło kwestionariusze
członkowskie. Partia liczyła 48 członków, z czego na ostatnim zebraniu było 27. Na zebraniu
towarzysz Malak wygłosił referat polityczny, w którym omówił znaczenie wyborów, rozbitcie
PSL, wzrost świadomości politycznej milicjantów, zwiększanie się szeregów PPR oraz znaczenie
jednolitego frontu klasy robotniczej. W porównaniu do wymienionych w 1947 roku członków
partii zajmujących odpowiedzialne stanowiska dołączyli:

- Kazimierz Lewandowski – referent służby zewnętrznej;
- Stanisław Mazurkiewicz – referent służby śledczej;
- Alojzy Strzemieczny – intendent gospodarczy;
- Kazimierz Borkowski – komendant posterunku miejskiego;
- Jan Jancz – komendant posterunku w Łęczycach;
- Alfons Litwin – komendant posterunku w Choczewie;
- Henryk Kosobucki – komendant posterunku w Łebie;
- Eustachy Janusz – komendant posterunku w Łebieniu.

Członkami egzekutywy zostali: Albin Elwart, Leon Zandberg oraz Zbyszko Kasprzak. Na
zebraniu odbyły się również wybory nowego kierownictwa koła¹¹²⁹.

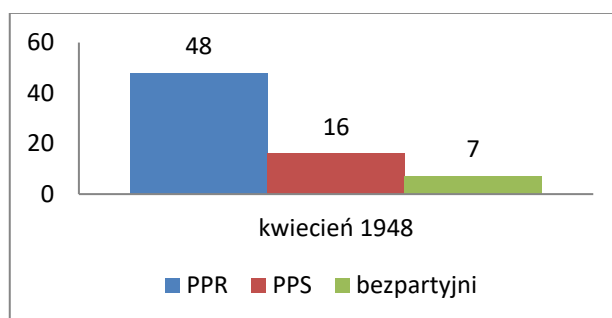
¹¹²⁷ Tamże, sygn. 9/XI/1, Raport z przeprowadzonej kontroli po linii pracy partyjnej w KP MO w Lęborku od 18 do
19 lutego 1948 r. z 23 lutego 1948 r., k. 42.

¹¹²⁸ Tamże, sygn. 1/XII/12, Wytyczne pracy partyjnej w szeregach MO na I kwartał 1948 r. z 16 kwietnia 1948 r.,
k. 14.

¹¹²⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/4, t. 29, Kwestionariusz sprawozdawczy z pracy Koła PPR przy KP MO w Lęborku
za kwiecień 1946 r., k. 25–28.

Przykład całego województwa gdańskiego, w którym w styczniu 1949 roku na 2106 funkcjonariuszy jedynie 193 pozostawało bezpartyjnych, 1910 należało do PZPR, jeden do SL, jeden do ZMP, pokazuje wysokie upartyjnienie Milicji Obywatelskiej oraz zdominowanie przez PZPR¹¹³⁰.

Wykres 10.

Przynależność partyjna milicjantów powiatu lęborskiego w kwietniu 1948 roku

Źródło: opracowanie własne autora.

Do zatrudniania nowych funkcjonariuszy w dużej mierze przyczyniały się instytucje partyjne i kierownictwo zakładów pracy. Kierowały one do służby w MO nie tylko osoby sprawdzające się w pracy zawodowej, ale też działacze społecznych. Dzięki ich pomocy do służby w MO przyjęto 208 funkcjonariuszy, co stanowiło 65% nowoprzyjętych w 1969 roku. W opisywanym okresie 70,2% funkcjonariuszy należało do ugrupowań partyjnych¹¹³¹.

W posterunkach gminnych podległych KW MO w Gdańsku stan etatowy komendantów wynosił 89. Według stanu faktycznego zatrudnionych było 82 i każdy należał do PZPR. Zdecydowanie inaczej przynależność partyjna wyglądała wśród funkcjonariuszy niższego szczebla. Z 265 zatrudnionych funkcjonariuszy 113 należało do PZPR, po czterech do ZSL i SD, 52 do ZMS, natomiast 96 było bezpartyjnych¹¹³².

Jednym z charakterystycznych elementów epoki PRL-u były różnego rodzaju czyny społeczne, które wykonywano na rzecz wspólnoty, którą było miasto czy osiedle. Nie wypadało nie brać w nich udziału głównie dlatego, aby nie narażać się na posądzenie o sprzyjanie wrogim elementom czy sympatie prawicowe. Wezwania do czynów społecznych były kierowane do wszystkich grup zaczynając od młodzieży szkolnej, na pracownikach poszczególnych zakładów

¹¹³⁰ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 141.

¹¹³¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 0046/450, Sprawozdanie z kontroli służby Milicji Obywatelskiej województwa gdańskiego przez oficerów KG MO w II kwartale 1970 r. z 28 lipca 1970 r., k. 42.

¹¹³² Tamże, sygn. 460/451, Stan kadrowy gminnych posterunków MO na 1 stycznia 1975 r., k. 131.

pracy kończąc. Zadania przed nimi stawiane wynikały z bieżących potrzeb i nie wymagały specjalnych kwalifikacji. Często były to zwykłe prace porządkowe, jak chociażby malowanie kraężników czy sadzenie kwiatów. Sprzęt był dostarczany przez służby komunalne, a materiały przez władze miejskie. Deklaracje czynów społecznych mogły przybierać również inne formy niż praca fizyczna, a ich wzmożona intensywność zazwyczaj wypadała przed rocznicami państwowymi czy uroczystościami miejskimi. Inicjatorami czynów były poszczególne jednostki: zakłady pracy, szkoły, jednostki MO, ORMO, jednostki wojskowe oraz wszelkiego rodzaju organizacje i zrzeszenia. Każda z nich powinna wykazywać w sprawozdaniach rocznych lub kwartalnych plan wykonania czynów społecznych, dlatego nie były to samorzutne inicjatywy społeczne, tylko przemyślane, zaplanowane i skrupulatnie sprawdzane akcje. Zdarzały się przypadki, kiedy pozwalano poszczególnym jednostkom samodzielnie przedstawić plany czynów, jednak najczęściej to władze dokładnie wyznaczały zadania. Bardzo często czyny ratowały zadania, na które brakowało funduszy¹¹³³.

W powojennym Łęborku dzięki czynom społecznym odgruzowano ulice Przyzamcze, Gdańską, Kossaka oraz Park Chrobrego, w którym czyny weszły na stałe w coroczny kalendarz prac społecznych. Kolejno zagospodarowano bulwar nad rzeką, teren przed sądem, deptak na ul. Bieruta, gdzie postawiono gazony i ławki, dokonywano renowacji trawników i kwietników, urządzano ogródki jordanowskie, remontowano boiska i place zabaw, układano chodniki i budowano parkingi. Ważnym miejscem, które było utrzymywane w porządku i remontowane w ramach corocznych czynów społecznych była przystań nad jeziorem Lubowidz. Na szeroką skalę pomagały tu jednostki wojskowe, komenda milicji oraz grupy ORMO, a pod koniec lat sześćdziesiątych w czynie społecznym rozpoczęto budowę ośrodka Ligi Obrony Kraju. W późniejszych latach w czynie społecznym budowano przystanki i wiaty autobusowe oraz dworzec PKS. Naturalne było również utrzymywanie otoczenia budynków użyteczności publicznej, takich jak urzędy, szkoły czy szpital¹¹³⁴.

¹¹³³ J. Schodzińska, „*Ku chwale Ojczyzny i Partii*” – czyny społeczne w życiu gospodarczo-społecznym Łęborka w latach 1945–1989, „*Biuletyn Historyczny*” 2006, nr 29, s. 28–30.

¹¹³⁴ J. Schodzińska, „*Ku chwale Ojczyzny...*”, s. 30–31.

5.5. Umundurowanie i uzbrojenie do służby

Pierwsze tymczasowe rozwiązanie dotyczące oficjalnego umundurowania dla MO wprowadził Rozkazem nr 111 z 2 lipca 1945 roku komendant główny MO. Rozkaz wydano w celu odróżnienia milicji od wojska na początkowym etapie istnienia formacji. Wielu z funkcjonariuszy, którzy przenieśli się z wojska do milicji nadal używało mundurów wojskowych. Dlatego w celu odróżnienia od żołnierzy milicjanci zakładali na prawe przedramię biało-czerwoną opaskę z napisem „MO”¹¹³⁵. Kolorem umundurowania pozostał khaki, jednak mundury milicjantów wyróżniały się srebrnymi dystynkcjami z białą liczbą arabską określającą przynależność służbową do konkretnej komendy wojewódzkiej oraz błękitnymi wypustkami na kołnierzykach. Dodatkowo na lewym rękawie kurtki znajdowała się błękitna tarcza z inicjałami MO, która różniła się ze względu na posiadany stopień. Tarcze z białego metalu przeznaczone były dla szeregowców, natomiast ze srebrnego dla oficerów. Dodatkowym elementem była czapka maciejówka z błękitnym otokiem, na którym znajdowało się godło, oraz skórzany daszek i pasek zapinany pod brodą. Całość umundurowania uzupełniały czarne, wysokie buty z cholewami lub trzewiki z owijaczami¹¹³⁶.

Problem umundurowania milicjantów omówił gen. Franciszek Jóźwiak ps. „Witold” podczas pierwszej konferencji prasowej. Do dnia konferencji milicjanci nie otrzymali służbowych butów, nie posiadali płaszczy ani umundurowania. Jak wspomniał komendant „Milicja jest umundurowana w drelichy”¹¹³⁷. Zdarzały się również przypadki, że z powodu braku uniformów funkcjonariusze byli zmuszeni nosić niemieckie umundurowanie, co wywoływało duże niezadowolenie¹¹³⁸.

¹¹³⁵ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 301–302.

¹¹³⁶ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 175.

¹¹³⁷ „Rzeczpospolita”, nr 266, 1 października 1945.

¹¹³⁸ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 174.

Ryc. 8. Funkcjonariusze MO w zaadaptowanych mundurach niemieckich w 1945 roku

Źródło: www.dobroni.pl.

Mimo wydanego rozkazu w początkowym etapie istnienia MO w powiecie lęborskim większość milicjantów chodziła po cywilnemu, we własnych, często zniszczonych ubraniach lub w mundurach wojskowych z opaską MO¹¹³⁹.

Zgodnie z Rozkazem wewnętrznym nr 15 z 18 października 1945 roku KW MO w Gdańsku na podstawie Rozkazu nr 138 KG MO z 2 października 1945 roku¹¹⁴⁰ i wcześniejszym Rozkazie nr 35 pkt 5 MBP z 13 lipca 1945 roku do noszenia umundurowania typu wojskowego wraz ze stopniami byli uprawnieni oficerowie, podoficerowie oraz szeregowi wcieleni do milicji z wojska lub partyzantki. Funkcjonariusze mogli nosić zdobyte stopnie wojskowe, jeżeli zostały przyznane rozkazem przez władze wojskowe lub bezpieczeństwa publicznego. Do noszenia munduru ze stopniami wojskowymi byli również upoważnieni funkcjonariusze Służby Zewnętrznej MO. Umundurowanie nie przysługiwało funkcjonariuszom pracującym na stanowiskach cywilnych, mundurowym zatrudnionym na stanowiskach biurowych oraz w służbie śledczej. Funkcjonariusze służby śledczej mogli otrzymać umundurowanie po złożeniu wniosku przez ich przełożonego. Funkcjonariuszom służby śledczej, którzy pełnili swoje obowiązki po cywilnemu przysługiwały ubrania cywilne oraz trzewiki po czteromiesięcznej pracy¹¹⁴¹.

¹¹³⁹ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 689.

¹¹⁴⁰ AIPN Warszawa, KG MO, sygn. 00342/9/1, Rozkaz nr 138 komendanta głównego MO z 2 października 1945 r. w sprawie uprawnień do noszenia umundurowania typu wojskowego na podstawie rozkazu nr 35 pkt 5 ministra bezpieczeństwa publicznego z 13 lipca 1945 r., k. 63.

¹¹⁴¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/13, t. 1, Rozkaz wewnętrzny nr 15 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku z 18 października 1945 r., k. 7.

Pierwsze wzmianki o „lichym” umundurowaniu możemy znaleźć w sprawozdaniu z 29 grudnia 1945 roku z zebrania komórki PPR przy KP MO w Lęborku¹¹⁴². W raporcie sytuacyjnym z przełomu grudnia 1945 i stycznia 1946 roku komendant Bakalczuk informował, że milicjanci nie dostali jeszcze mundurów i ani jednego płaszcza¹¹⁴³. W 1946 roku wprowadzono częściowo przerobione mundury wojskowe¹¹⁴⁴.

W sprawozdaniach miesięcznych z 1946 roku komendant powiatowy por. Bakalczuk wyraźnie podkreślał duże braki w umundurowaniu milicjantów. Codziennie były braki chociażby czapek, przez co ludzie nie potrafili odróżnić milicjantów od żołnierzy. Zaznaczał również, że milicjanci byli najgorzej zaopatrzoną grupą w powiecie, do tego stopnia, że po udziale w obławach brakowało im nawet butów i płaszczy. Dodatkowo milicjanci z winy starostwa przez kilka miesięcy nie posiadali bloczków do wystawiania mandatów karnych¹¹⁴⁵.

Podczas zebrania komórki PPR przy komendzie MO w Lęborku 18 grudnia 1946 roku omówiono problem z umundurowaniem funkcjonariuszy. Sekretarz PPR przy komendzie wojewódzkiej MO odpowiedział, że sytuacja po zniszczeniach wojennych normuje się i milicja będzie należycie umundurowana i uzbrojona¹¹⁴⁶.

Komendant ds. polityczno-wychowawczych w grudniu 1946 roku wyraził obawę o swoich ludzi przed nadchodzącą zimą, gdyż brakowało ciepłych płaszczy, mundurów, butów czy bielizny. W miesiącach zimowych brak ciepłych ubrań był dużym problemem. Komenda powiatowa po otrzymaniu 117 mundurów sukiennych ubrała tylko funkcjonariuszy, którzy byli wcześniej przyjęci w szeregi MO. Nowoprzyjęci do MO członkowie ORMO nie mieli ani ciepłej bielizny czy ubrań, ani płaszczy zimowych, co przy ówczesnie panujących warunkach znacząco utrudniało służbę. Dochodziło do sytuacji, że policjanci wychodzący na patrole musieli pożyczać płaszcze od kolegów¹¹⁴⁷.

Rozkaz specjalny nr 82 KG MO z 30 września 1948 roku w sprawie wprowadzenia nowego umundurowania koloru stalowego dla funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej rozwiązał

¹¹⁴² AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania komórki PPR przy KP MO w Lęborku z 29 grudnia 1945 r., k. 8.

¹¹⁴³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny referatu polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 grudnia do 1945 r. z 5 stycznia 1946 r., k. 53–56.

¹¹⁴⁴ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 689.

¹¹⁴⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu Służby Zewnętrznej KP MO w Lęborku za marzec 1946 r., k. 91–94.

¹¹⁴⁶ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania komórki PPR przy KP MO w Lęborku z 18 grudnia 1946 r., k. 46.

¹¹⁴⁷ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny Referatu Służby Zewnętrznej KP MO w Lęborku za grudzień 1946 r., k. 275–281.

dotychczasowy problem z umundurowaniem. Od tej pory obowiązywało jednolite umundurowanie w kolorze stalowym. W dniu obchodów czwartej rocznicy powstania MO, 9 października 1948 roku, funkcjonariusze pierwszy raz pełnili służbę w nowym umundurowaniu. Nowych mundurów nie wolno było używać podczas ćwiczeń, prac warsztatowo-magazynowych i czyszczenia broni. Na czas wykonywania tych zajęć ubierano kombinezony robocze lub stare mundury. Rozkaz dotyczący nowego umundurowania nie dotyczył oficerów wydziałów specjalnych i funkcjonariuszy służby śledczej, którzy mogli pełnić służbę w ubraniach cywilnych¹¹⁴⁸.

Dodatkowo od listopada 1948 roku każdy szeregowy funkcjonariusz MO oprócz umundurowania i legitymacji otrzymywał także indywidualny numer milicyjny – metalową, lekko wypukłą, trójkątną tarczę z wytłoczonym numerem służbowym, numerem ewidencyjnym województwa (dla Gdańska – 13) oraz godłem państwowym. Na tylnej ścianie numeru znajdował się nagwintowany trzpień z nakrętką o średnicy 4 mm. Gdańskiej KW MO przydzielono numery służbowe od 300 do 3200. Numery wydawał Wydział Personalny KW MO. W przypadku mianowania funkcjonariusza na etat oficerski był on zobowiązany zwrócić posiadany numer służbowy¹¹⁴⁹. Dopiero po tych zmianach w 1948 roku lęborscy milicjanci otrzymali pełne jednolite umundurowanie¹¹⁵⁰.

18 grudnia 1954 roku Rada Ministrów wydała dekret w sprawie nowego umundurowania i oznak MO. Na jego podstawie umundurowanie podzielono na służbowe, ćwiczebne oraz wyjściowe dla okresów zimowego i letniego. Kolor umundurowania zmieniono na szarobłękitny. W jego skład wchodziły: czapka, kurtka, bluza, płaszcz i peleryna. Dodatkowo spodnie i obuwie w kolorze czarnym. Otok na czapkach zmieniono na ciemnoniebieski. Wprowadzono również haftowaną na patkach kołnierzy srebrną palmę. Funkcjonariusze na lewym rękawie kurtek i płaszczy nosili numer służbowy, podobny jak ten z poprzedniego rozkazu, tylko z zamienioną liczbą oznaczającą województwo z arabskiej na rzymską. Szeregowcy i podoficerowie na lewym rękawie kurtek nosili naszyte srebrną taśmą litery „V” o szerokości 9 mm. Każda litera „V” oznaczała trzy lata służby. Milicjanci należący do ruchu drogowego mieli na lewym

¹¹⁴⁸ Tamże, sygn. 05/18, t. 1, Rozkaz specjalny nr 82 komendanta głównego MO z 30 września 1948 r. w sprawie wprowadzenia nowego umundurowania koloru stalowego dla funkcjonariuszy MO, k. 285.

¹¹⁴⁹ Tamże, t. 1, Rozkaz nr 313 komendanta głównego MO z 10 listopada 1948 r. w sprawie wprowadzenia numerów służbowych dla funkcjonariuszy MO, k. 43.

¹¹⁵⁰ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 689.

rękawie ciemnoniebieską naszywkę w kształcie rombu z literą „R”, natomiast służba wodna na rękawach nosiła tarcze w kształcie rombu z wyhaftowanymi kołem ratunkowym i kotwicą¹¹⁵¹.

Funkcjonariusze w Trójmieście nowe umundurowanie mieli otrzymać w kwietniu 1955 roku. Całkowita wymiana odzieży zarówno na terenie powiatu, jak i województwa miała potrwać dwa lata¹¹⁵².

Ryc. 9. Funkcjonariusze MO w nowym umundurowaniu podczas zajęć w słupskiej szkole MO

Źródło: www.slupsk.szkolapolicji.gov.pl.

Na podstawie tymczasowej instrukcji służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego MO z 19 kwietnia 1945 roku do podstawowego wyposażenia milicjantów należały: broń służbowa, notatnik, gwizdek oraz kajdanki używane w przypadku konwoju. Określono w niej również przypadki użycia broni, które były prawie identyczne z warunkami określonymi w ustawie o użyciu broni przez Policję Państwową i organy ochrony granic z 1939 roku¹¹⁵³. W przypadku chęci zatrzymania podejrzanego według wytycznych należało to zrobić z odległości 30 kroków wypowiadając komendę „Stój, milicja, ręce do góry”, a następnie kazano mu podejść bliżej, stanąć tyłem w rozkroku, z rękami splecionymi na karku. Dopiero wtedy funkcjonariusz będący dowódcą patrolu przystępował do rewizji w następującej kolejności: czapka, rękawy, kieszenie spodni, nogawki i na końcu buty¹¹⁵⁴.

¹¹⁵¹ M.P. 1955, nr 1, poz. 3, Uchwała nr 898 Rady Ministrów z 18 grudnia 1954 r. w sprawie umundurowania i oznak Milicji Obywatelskiej.

¹¹⁵² „Dziennik Bałtycki”, nr 49, 26 lutego 1955.

¹¹⁵³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 303.

¹¹⁵⁴ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 199.

Z raportu Eugeniusza Malaka z 19 sierpnia 1945 roku dowiadujemy się, że wszyscy milicjanci zasadniczo byli uzbrojeni, lecz brakowało na stanie broni krótkiej i automatów¹¹⁵⁵. Potwierdził to w swoim raporcie z sierpnia 1946 roku komendant Borkowski informując, że milicjanci w powiecie posiadają wystarczającą liczbę broni długiej KBK, jednak odczuwalny jest brak broni automatycznej i krótkiej¹¹⁵⁶. O braku broni automatycznej komendant wspominał również w kolejnych raportach z sierpnia i września¹¹⁵⁷.

W raporcie sytuacyjnym za okres 20 grudnia 1945 – 5 stycznia 1946 roku w jednostkach powiatu lęborskiego znajdowało się 112 karabinów, 22 automaty, 40 pistoletów oraz 110 bagnetów¹¹⁵⁸.

Natomiast w piśmie nr S.P. 6/160/46 do Ministerstwa Ziem Odzyskanych pełnomocnik Rządu RP na obwód Lęborka Jan Piotrowski wykazał obawę o zły stan MO w powiecie. MO była zdekompletowana, w posterunkach milicji pozostawiono jedynie broń typu KBK, natomiast całą broń automatyczną przekazano plutonom operacyjnym, które nie posiadały środków transportu¹¹⁵⁹.

Komendant powiatowy MO w Lęborku w załączniku do raportu sytuacyjnego za grudzień 1947 roku wskazywał, że każda jednostka MO w powiecie miała na stanie przynajmniej jedną sztukę broni długiej KBK, jedną sztukę broni automatycznej oraz trzy pistolety i siedem granatów. Ogólny stan uzbrojenia w powiecie wynosił: 41 sztuk broni długiej, 52 sztuki broni automatycznej, 110 pistoletów, jeden karabin maszynowy oraz 184 granaty¹¹⁶⁰. Podział na poszczególne jednostki przedstawia tabela 59.

Milicjanci w trakcie pełnienia służby dyżurnej, patrolowej, obchodowej, dzielnicowej czy na posterunkach we wrześniu 1948 roku zostali wyposażeni w broń służbową krótką. Dodatkowe wyposażenie w karabiny typu KB posiadali milicjanci w służbach konwojowych poza terenem miasta. Funkcjonariusze umundurowani broń nosili w skórzanej kaburze na pasie z prawej strony munduru, natomiast milicjanci nieumundurowani broń powinni nosić na pasku pod marynarką, ewentualnie w kieszeni spodni, marynarki lub płaszcza. Funkcjonariusze

¹¹⁵⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego od 6 sierpnia do 19 sierpnia 1945 r., k. 8–11.

¹¹⁵⁶ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego od 20 sierpnia do 4 września 1945 r., k. 17.

¹¹⁵⁷ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego za wrzesień 1945 r., k. 21.

¹¹⁵⁸ Tamże, Raport sytuacyjny referatu polityczno-wychowawczego od 20 grudnia 1945 do 5 stycznia 1946 r., k. 54.

¹¹⁵⁹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/XI/1, Korespondencja Pełnomocnika Rządu RP na obwód Lębork do Ministerstwa Ziem Odzyskanych w sprawie bezpieczeństwa w regionie, k. 90.

¹¹⁶⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Załącznik do raportu sytuacyjnego za grudzień 1947 r., k. 214–215.

etatowi, którym broń została przydzielona, zobowiązani byli do noszenia jej zarówno w służbie, jak i poza nią. Natomiast nieużywaną przechowywano pod kluczem w pokoju dyżurnego konkretnej jednostki¹¹⁶¹.

Tabela 59. Stan uzbrojenia jednostek powiatu lęborskiego w grudniu 1947 roku

Jednostka	KBK	Broń automa- tyczna	Pistolety	KM	Granaty
Komenda Powiatowa MO w Lęborku	20	31	68	1	92
Posterunek MO Lębork	4	4	8	–	20
Posterunek Rozłazino	2	2	4	–	8
Posterunek Gniewino	2	2	4	–	7
Posterunek Łęczyce	2	2	4	–	8
Posterunek Łeba	2	2	4	–	9
Posterunek Łebunia	1	2	3	–	8
Posterunek Wicko	2	2	4	–	8
Posterunek Łebień	2	1	3	–	8
Posterunek Choczewo	2	2	4	–	8
Posterunek Nowa Wieś	2	2	4	–	8
Razem	41	52	110	1	184

Źródło: AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/3/4, Załącznik do raportu sytuacyjnego za grudzień 1947 r., k. 214–215.

Kilka dni po wydaniu Zarządzenia KG MO w piśmie z 27 września 1948 roku polecił przeprowadzić we wszystkich podległych jednostkach przeszkolenie w zakresie obsługi broni krótkiej typu TT. Szkolenia z obsługi broni spowodowane były częstymi nieszczęśliwymi wypadkami podczas jej obsługi. Nauka z obsługi broni miała być prowadzona po godzinach służbowych¹¹⁶².

¹¹⁶¹ Tamże, sygn. 05/18, t. 1, Zarządzenie nr 541 komendanta głównego MO z 22 września 1948 r. w sprawie noszenia i używania sprzętu uzbrojenia w jednostkach MO, k. 88.

¹¹⁶² Tamże, Pismo z 27 września 1948 r. KG MO, k. 90.

Ryc. 10. Pistolet TT produkcji z okresu po II wojnie światowej (broń krótka)

Źródło: www.uzbrojenie.fandom.com.

Wzmianki o złym uzbrojeniu funkcjonariuszy w 1951 roku możemy znaleźć w sprawozdaniu Sekcji I Wydziału III KW MO w Gdańsku. Podczas referatu wygłoszonego przez mjr. Górnickiego, który podkreślił, że milicjanci przegrywali walkę z bandytyzmem, gdyż posiadali niesprawną broń. Równie często zdarzały się niewypały w posiadanej amunicji, co skutkowało utratą życia wielu funkcjonariuszy podczas walk z wrogiem¹¹⁶³.

Według Instrukcji nr 1/51 KG MO komendant pełniący służbę w stałych punktach kontrolnych MO powinien być wyposażony w pistolety typu TT, natomiast pozostali funkcjonariusze dodatkowo winni posiadać automaty PPS z dwoma magazynkami¹¹⁶⁴.

Zgodnie z Rozkazem nr 2/54 KG MO i wydaną na jego podstawie Instrukcją¹¹⁶⁵ zmieniło się uzbrojenie milicjantów biorących udział w konwojach. Oprócz posiadania broni krótkiej (pistolet lub rewolwer) funkcjonariusze powinni byli być uzbrojeni w broń długą (karabin z 30 szt. amunicji) lub broń maszynową (PM 1941 z jednym magazynkiem napełnionym amunicją), bez względu na rodzaj konwoju. Zabroniono natomiast wykonywania konwoju milicjantom uzbrojonym wyłącznie w broń krótką.

¹¹⁶³ Tamże, sygn. 0054/11, Sprawozdanie z odprawy w KP MO 16–17 listopada 1951 r., k. 75.

¹¹⁶⁴ Tamże, sygn. 05/18, t. 5, Instrukcja nr 1/51 komendanta głównego MO z 25 stycznia 1951 r. dotycząca służby na stałych punktach kontrolnych MO, k. 17–25.

¹¹⁶⁵ AAN, MBP w Warszawie, sygn. 801, Konwojowanie osób zatrzymanych, Rozkaz nr 2/54 komendanta głównego MO z 10 lutego 1954 r. wprowadzający do użytku służbowego Instrukcję nr 3/54 o organizacji i wykonaniu konwojów więźniów, osób aresztowanych i zatrzymanych, k. 7.

Ryc. 11. Pistolet maszynowy PPS (broń długa)

Źródło: www.sklep.rosomak-rst.pl.

21 grudnia 1955 roku minister spraw wewnętrznych wydał rozporządzenie¹¹⁶⁶ w sprawie określenia nowych zasad użycia broni. Na mocy rozporządzenia funkcjonariusz mógł użyć broni w następujących przypadkach:

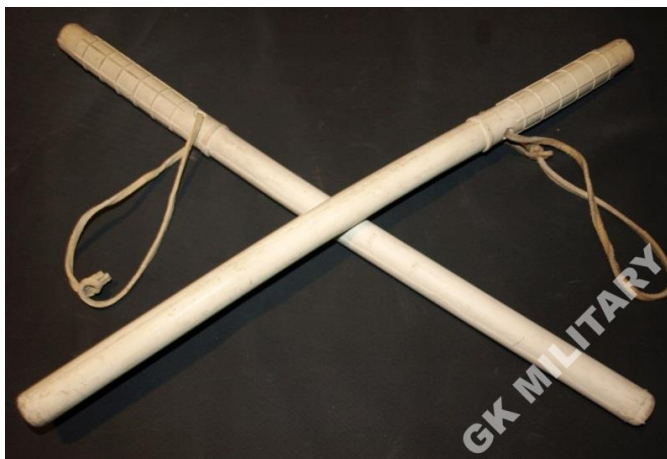
- w obronie własnej oraz w celu odparcia bezpośredniego i gwałtownego zamachu na życie innej osoby;
- przeciwko napastnikowi, który nie usłucha wezwania do natychmiastowego porzucenia broni, jeżeli zachowanie się napastnika wskazuje na bezpośrednie niebezpieczeństwo użycia przez niego broni;
- przeciwko napastnikowi, który usiłuje przemocą odebrać broń funkcjonariuszowi Milicji Obywatelskiej i nie zaniecha tego mimo wezwania i oskarżenia;
- dla zapobieżenia lub odparcia zamachu na urządzenia ważne dla interesów gospodarki narodowej lub służące obronie państwa;
- dla zapobieżenia lub odparcia zamachu na mienie społeczne o znacznej wartości;
- w celu udaremnienia ucieczki sprawcy zamachu określonego w powyższych punktach;
- w czasie pościgu za niebezpiecznym przestępcą, terrorystą, szpiegiem, dywersantem, zabójcą, podpalaczem, sprawcą napadu rabunkowego;
- w razie gdy konwojowany niebezpieczny przestępca podjął niebudzącą wątpliwości próbę ucieczki;

¹¹⁶⁶ Dz.U. 1955, nr 46, poz. 313.

– w celu udaremnienia nielegalnego przekroczenia granicy państwa, jeżeli zachodzą warunki, w których organy ochrony granic uprawnione są do użycia broni.

Dodatkowo milicjanci przed użyciem broni zostali zobowiązani do ostrzeżenia oraz oddania strzału ostrzegawczego. Jedynie w wyjątkowych przypadkach, kiedy jakakolwiek zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem dla życia funkcjonariusza, strzały można było oddać bez ostrzeżenia. O każdym użyciu broni milicjanci byli zobowiązani niezwłocznie informować przełożonego, który miał zadanie zbadać, czy użycie broni odbyło się zgodnie z przepisami¹¹⁶⁷.

Od listopada 1956 roku milicjantów dodatkowo wyposażono w gumowe pałki. Zgodnie z Zarządzeniem nr 221 ministra spraw wewnętrznych z 6 listopada 1956 roku¹¹⁶⁸ w pałki służbowe wyposażono funkcjonariuszy mundurowych, którzy mogli je nosić zarówno na służbie, jak i poza nią. Pałki można było użyć jedynie w przypadku przywrócenia ładu i porządku, gdy nie skutkowały ani wezwania, ani chwytły milicyjne. Głównymi przypadkami, w których używano pałek były czynna napaść na obywatela, stawianie czynnego oporu lub napaść na funkcjonariusza. Natomiast gumowej pałki nie wolno było używać w przypadku osób stawiających bierny opór, starców, kobiet, ułomnych oraz dzieci. Ciosy można było zadawać jedynie w mięśnie karku, ramion, rąk i nóg, z uwzględnieniem tego, aby osoby nie narazić na utratę zdrowia. Każdorazowo po użyciu pałki milicjant był zobowiązany do odnotowania tego w notatniku służbowym z dokładnym opisem okoliczności zdarzenia.

Ryc. 12. Oryginalna gumowa pałka szturmowa MO „LOLA”

Źródło: www.pgmilitaria.pl.

¹¹⁶⁷ Tamże.

¹¹⁶⁸ AAN, MSW, sygn. 3223, Zarządzenie nr 221/56 ministra spraw wewnętrznych w sprawie przydzielenia funkcjonariuszom MO pałek gumowych oraz określenia zasad ich użycia z 6 listopada 1956 r., k. 46–48.

Kolejnym środkiem przymusu bezpośredniego, w który wyposażono milicjantów na podstawie Rozkazu nr 6/68 komendanta głównego MO z 13 września 1968 roku był ręczny miotacz gazowy RMG-66. Miotacza można było użyć w przypadku czynnej napaści na funkcjonariusza MO lub na inną osobę, podczas pokonywania czynnego oporu w czasie zatrzymania, konwojowania oraz doprowadzania osób, które dokonały czynów przestępczych. Zabronione było użycie gazu w stosunku do dzieci, starców, kobiet w widocznej ciąży oraz osób o widocznym kalectwie. Podobnie jak w przypadku chęci użycia broni, milicjant był zobowiązany do ostrzeżenia o użyciu środka przymusu. Użycie miotacza każdorazowo opisywano w notatce służbowej przedkładanej bezpośrednio przełożonemu¹¹⁶⁹.

W powiecie łębarskim w latach 1969–1975 wszyscy funkcjonariusze posiadali pełne umundurowanie letnie i zimowe. W przypadku milicjantów pracujących po cywilnemu wymagano posiadanie jednego pełnego munduru, używanego podczas odpraw służbowych oraz uroczystości. Funkcjonariusze otrzymywali do wypłaty dodatek na zakup bielizny, a pracownicy cywilni dostawali tzw. mundurówkę¹¹⁷⁰.

Wyposażeniem, które było niezbędne ze względu na charakter służby Milicji Obywatelskiej były środki transportu. I to właśnie deficyt pojazdów służbowych pozostawał największą bolączką milicji w powiecie łębarskim w pierwszych latach jej istnienia. W 1945 roku KP MO miała do dyspozycji tylko jeden motocykl i jeden samochód. W trakcie zebrania 27 sierpnia 1946 roku organów bezpieczeństwa omówiono problem związany z niedostarczeniem przydzielonego na potrzeby milicji w powiecie przez pełnomocnika rządu samochodu. Uczestnicy zebrania podjęli decyzję o ponownym zwróceniu się o przydział dwóch pojazdów (osobowego i ciężarowego), które miały być dostępne dla Komendy Powiatowej MO w Łęborku. Pojazdy były potrzebne do obsługi powiatu w celu zabezpieczenia bezpieczeństwa w regionie¹¹⁷¹. Dopiero po tej interwencji otrzymano drugi samochód osobowy oraz używaną ciężarówkę¹¹⁷². Przykładem braków w zaopatrzeniu w środki transportu była obława 3 września 1945 roku. Na terenie Cewic i w okolicznych miejscowościach przy ogólnej liczbie 71 funkcjonariuszy użyto tylko jeden samochód osobowy z KP MO w Łęborku oraz rowery, co bardzo utrudniło akcję¹¹⁷³.

¹¹⁶⁹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 307.

¹¹⁷⁰ Wywiad z Henrykiem Orlikowskim.

¹¹⁷¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 9/VI/10, Protokół z zebrania władz ogólnych i organów bezpieczeństwa w budynku urzędu bezpieczeństwa publicznego w Łęborku 27 sierpnia 1946 r.

¹¹⁷² B. Libich, J. Schodzińska, *Łębork w czasach...*, s. 689.

¹¹⁷³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 27, Meldunek KP MO w Łęborku dotyczący realizacji obławy na terenie powiatu łębarskiego z wspólnie z UB z 4 września 1945 r., k. 11.

Ryc. 13. Pierwszy samochód osobowy w KP MO w Lęborku

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Lęborka.

W II kwartale 1951 roku komendant informował, że brak samochodu (rozbitego 30 czerwca 1951 roku w wypadku) znacząco odbijał się na pracy KP MO w Lęborku. W zaistniałej sytuacji niemożliwe było częste przebywanie w terenie, a tym samym podniesienie pracy operacyjnej¹¹⁷⁴.

Milicja lęborska przez wiele lat odczuwała braki w dostatecznej liczbie środków transportu. Dopiero w latach pięćdziesiątych wszystkie posterunki wyposażono w rowery. Na koniec III kwartału 1951 roku w eksploatacji było 26 rowerów, z czego po dwa znajdowały się w każdym posterunku, a cztery w KP MO. Według wcześniejszego przydziału do każdego posterunku były przypisane cztery rowery, jednak w związku z upływem okresu używalności 19 z nich zostało wycofanych i uznanych za niezdolne do użytku. Dodatkowo zgłaszano braki w częściach wymiennych do rowerów, co uniemożliwiało drobne naprawy pozostałych na stanie. W tym okresie na stanie komendy powiatowej był jeden samochód osobowy¹¹⁷⁵. Na koniec I kwartału 1953 roku liczba rowerów w eksploatacji wzrosła do 36. Spowodowane to było

¹¹⁷⁴ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Lęborku za II kwartał 1951 r., k. 66–68.

¹¹⁷⁵ Tamże, Uzupełnienie do sprawozdania kwartalnego Sekretariatu KP MO w Lęborku za III kwartał 1951 r. z 7 listopada 1951 r., k. 80.

zwiększeniem przydziału oraz przeprowadzeniem drobnych napraw przez funkcjonariuszy po otrzymaniu ryczałtu na konserwację¹¹⁷⁶.

Według etatu pojazdów mechanicznych KW MO w Gdańsku w latach 1963–1967 na stanie KP MO w Lęborku były: jeden samochód osobowy, jeden furgon (pogotowie zmotoryzowane i patrole), jeden motocykl i jedna łódź rzeczna. Dodatkowe środki transportu posiadały: Powiatowy Inspektorat Ruchu Drogowego (jeden samochód osobowy i cztery motocykle Junak), Referat Dzielnicowych (cztery motocykle), cztery posterunki międzygromadzkie (po dwa motocykle każdy)¹¹⁷⁷, Referat ds. Bezpieczeństwa (jeden samochód osobowy) oraz od 1965 roku Graniczny Punkt Kontrolny w Łebie (jeden samochód osobowy)¹¹⁷⁸. W 1966 roku w użytku znajdowało się 36 rowerów, z czego 18 na stanie komendy, po trzy w każdym z posterunków, pięć w Granicznym Punkcie Kontrolnym i jeden w komisariacie kolejowym¹¹⁷⁹. W 1968 roku komenda powiatowa otrzymała kolejne samochody i na 7 listopada 1968 roku była w posiadaniu łącznie pięciu samochodów osobowych, jednego furgonu, jednego samochodu ciężarowego, 18 motocykli i jednej motorowej łodzi rzecznej¹¹⁸⁰.

Ryc. 14. Środki transportu będące na stanie KP MO w Lęborku w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policjnych z Lęborka.

¹¹⁷⁶ Tamże, Załącznik do sprawozdania kwartalnego KP MO Lębork za I kwartał 1953 r., k. 214.

¹¹⁷⁷ Tamże, Etat nr GD/SAM/MO/01 pojazdów mechanicznych KW MO w Gdańsku z 7 maja 1963 r., k. 6.

¹¹⁷⁸ Tamże, Etat nr GD/SAM/SB/01 pojazdów mechanicznych jednostek ds. bezpieczeństwa woj. gdańskiego z 7 maja 1963 r., k. 26 i 39.

¹¹⁷⁹ Tamże, Etat nr GD/ROW/02 rowerów służbowych Komendy MO województwa gdańskiego z 29 września 1966 r., k. 53–57.

¹¹⁸⁰ Tamże, Etat nr GD/SAM/01 pojazdów samochodowych i łodzi motorowych Komendy MO w Gdańsku z 1 marca 1968 r., k. 45.

Między 31 maja a 3 czerwca 1972 roku zespół pod przewodnictwem I sekretarza KP PZPR tow. J. Dublewicza realizował spotkanie z kadrą MO powiatu lęborskiego, podczas którego komendanci zgłosili problemy, które obniżały poziom pracy. Jednym z głównych był brak wyposażenia posterunków w samochody osobowe, gdyż, jak oświadczyli, motocykle nadawały się jedynie w okresie wiosenno-letnim. Istotny był również brak zaopatrzenia funkcjonariuszy obsługujących motocykle w odzież ochronną, przeprowadzanie remontów w posterunkach oraz umeblowanie jednostek. W czerwcu 1972 roku została przydzielona łódź motorowa typu morskiego dla posterunku MO w Łebie¹¹⁸¹.

5.6. Warunki lokalowe, wynagrodzenie i uprawnienia

Warunki lokalowe i zamieszkania, w których przyszło funkcjonować milicjantom, szczególnie w pierwszych latach od momentu powołania MO w powiecie lęborskim, były bardzo trudne. Pierwsza siedziba Komendy Powiatowej MO w Lęborku powstała w prawym skrzydle ratusza. Oficjalną działalność komenda rozpoczęła 10 kwietnia 1945 roku i już po miesiącu z uwagi na rozwijającą się administrację miejską jej siedzibę przeniesiono do poniemieckiego posterunku na ul. M. Curie-Skłodowskiej. W kwietniu 1945 roku powołano również I Komisariat MO na ul. Czołgistów 33, którego kierownikiem został Zygmunt Jarząbek. Jako kolejny przy ul. Wolności 12 powołano II Komisariat MO w Lęborku, który w niedługim czasie przeniesiono na ul. Szeroką 8, dokąd wkrótce przeniesiono również Komendę Powiatową MO¹¹⁸². 25 listopada 1946 roku nastąpiła kolejna zmiana siedziby komendy powiatowej, tym razem na ul. Zwycięstwa 31, gdzie mieścił się dotychczasowy Posterunek Miejski nr I. Obecna siedziba była dogodniejsza zarówno dla wartowni, jak i kancelarii ogólnej, świetlicy oraz wydziałów gospodarczego i śledczego¹¹⁸³.

W 1949 roku siedziba komendy powiatowej została ponownie przeniesiona. Tym razem na pl. Kopernika i była to najlepsza z dotychczasowych lokalizacji. Nowy budynek był ob-

¹¹⁸¹ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Notatka Służbowa KP MO w Lęborku z rozmowy I sekretarza KP PZPR z kadrą MO powiatu lęborskiego z 23 czerwca 1972 r.

¹¹⁸² B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 688.

¹¹⁸³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny miesięczny za listopad 1946 r., k. 248–250.

szerny, wyremontowany i dostosowany do potrzeb dużej jednostki milicyjnej. Już w początkowym etapie funkcjonowania komendy w tym budynku pracowało w niej 60 milicjantów, z czego 36 na komisariacie miejskim. Największym kadrowo był pluton operacyjny¹¹⁸⁴.

Ryc. 15. Pierwsza siedziba KP MO w Lęborku w prawym skrzydle ratusza

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Lęborka.

W sierpniu 1945 roku na terenie komendy powiatowej otwarto zakłady krawiecki i szewski. Został również utworzony magazyn mundurowy, skąd skoszarowani milicjanci mogli pobierać różne rzeczy poprawiające ich warunki mieszkaniowe. Za pokwitowaniem wydawano: prześcieradła, pierzyny, koszule, kalesony czy ręczniki. Milicjanci byli skoszarowani w czystych salach, a dzięki dostępności kilku wanien, każdy z nich miał możliwość kąpieli raz w tygodniu. Dodatkowo na terenie komendy zorganizowano pralnię, która umożliwiała milicjantom stałą wymianę brudnej bielizny. W pralni pracowały Niemki, które również raz w tygodniu sprzątały koszary. Osobno mieszkali jedynie funkcjonariusze posiadający rodziny¹¹⁸⁵.

¹¹⁸⁴ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 689.

¹¹⁸⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 sierpnia do 4 września 1945 r. i od 19 listopada do 5 grudnia 1945 r., k. 17, 47.

Ryc. 16. Siedziba I Komisariatu MO w Lęborku na ul. Czołgistów

Źródło: archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Lęborka.

Z raportów komendanta wynikało, że w maju 1946 roku wszystkie posterunki na terenie powiatu posiadały dobrze urządzone świetlice na wzór tej w komendzie powiatowej, w których milicjanci spotykali się zarówno podczas większych uroczystości, jak i w trakcie czasu wolnego. Poza oficjalnymi spotkaniami odbywały się tam również próby aktorskie czy różnego rodzaju aktywności w czasie wolnym. Milicjanci mogli w spokoju poczytać tam również broszury i gazety. W każdej świetlicy znajdowały się również gazetki ściennie, których uaktualnianie było sumiennie sprawdzane podczas częstych inspekcji oraz portrety czołowych osobistości państwowych. Do świetlic przychodzili również członkowie rodzin milicjantów, gdzie mogli poczytać gazety lub posłuchać radia¹¹⁸⁶.

W związku z częstymi napadami zarówno na funkcjonariuszy, jak i na jednostki MO KG MO 3 listopada 1945 roku wydał Rozkaz nr 147 w sprawie zabezpieczenia posterunków gminnych MO przed napadami. Według rozkazu posterunek gminny powinien być najlepiej osobnym budynkiem. Obiekt w całości powinien być ogrodzony z masywną bramą skierowaną do drogi głównej, zamykaną od wewnątrz w porze nocnej, z oświetleniem elektrycznym lub naftowym. W rejonie budynku powinny znajdować się specjalne stanowiska strzeleckie przygotowane do obrony obiektu od zewnątrz. Stanowiska ogniowe na wypadek napadu miały być przygotowane również wewnątrz dla wszystkich funkcjonariuszy. Na terenie posterunku nie

¹¹⁸⁶ Tamże, Sprawozdania z pracy aparatu polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od 8 kwietnia do 10 maja 1946 r., k. 111.

mogło zabraknąć worków z piaskiem oraz beczek z wodą do gaszenia pożarów. Drzwi wejściowe do posterunku musiały być okute blachą z mocnymi zamkami i ryglami, zamykane od wewnątrz, z otworem w drzwiach z metalową zasuwą. W oknach od zewnątrz powinno znajdować się okratowanie, natomiast od wewnątrz okna musiały być zabezpieczone drewnianymi okiennicami. W przypadku gdyby posterunek nie mógł być odrębnym obiektem, powinien być umiejscowiony w budynku miejscowych urzędów. W obiektach piętrowych należących do MO posterunek powinien zajmować parter, natomiast piętro powinno zostać wykorzystane jako koszary lub mieszkania dla funkcjonariuszy z danego posterunku. W posterunkach MO o składzie mniejszym niż 10 osób wewnątrz budynku służbę całodobową pełnił dyżurny, natomiast w jednostkach o większym stanie osobowym oprócz dyżurnego przed budynkiem służbę pełnił wartownik. Wartownik miał zadanie strzec terenu wokół posterunku, legitymować interesantów posterunku oraz zatrzymywać osoby podejrzane. W myśl rozkazu każdy posterunek milicji powinien mieć stałą łączność telefoniczną z KP MO, z PUBP i innymi ważnymi urzędami w rejonie¹¹⁸⁷.

Pomimo wydania Rozkazu nr 147 na koniec 1951 roku zarówno na terenie komendy powiatowej, jak i w posterunkach były duże braki dotyczące zabezpieczenia posterunków i aresztów. Brakowało okratowania okien oraz odpowiednich pomieszczeń na areszt. W samym Łęborku, który liczył 17 000 mieszkańców i posiadał największą liczbę przestępstw w powiecie, posterunek posiadał zakratowane okna jedynie od strony ulicy. Brakowało natomiast okratowania od strony podwórza, okratowania drzwi lub obicia ich blachą, brakowało też odpowiednich drzwi wewnątrz posterunku oraz jakiegokolwiek aresztu, w którym zgodnie z przepisami można byłoby przetrzymywać osoby podejrzane. Brak odpowiedniego aresztu skutkowało ucieczką kilku groźnych przestępców, których przetrzymywano w nieodpowiednich warunkach. Dodatkowo stan sanitarny posterunków w powiecie był niezadowalający¹¹⁸⁸. Problem odpowiedniego dostosowania poszczególnych jednostek do narzuconych im warunków lokalowych nie był jedynie sprawą lokalną. W swojej notatce zastępca szefa Oddziału Służby

¹¹⁸⁷ AIPN Gd WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz Nr 147 komendanta głównego MO z 3 listopada 1945 r. w sprawie zabezpieczenia posterunków gminnych MO przed napadami, k. 51–52.

¹¹⁸⁸ Tamże, sygn. 05/73/19, Sprawozdanie KP MO w Łęborku za IV kwartał 1951 r. z 9 stycznia 1952 r., k. 92–102.

Kryminalnej KG MO informował, że poważna liczba jednostek MO w kraju nie posiadała aresztów w ogóle. Natomiast w jednostkach, które posiadały areszty wewnętrzne, te często nie odpowiadały wymogom zasad praworządności ludowej¹¹⁸⁹.

Ze sprawozdania za I kwartał 1953 roku wynika, że w komendzie powiatowej brakowało pomieszczeń dostosowanych do liczby zatrudnionych osób. Skutkowało to umieszczeniem pracowników dwóch lub trzech referatów w jednym pokoju, co znacznie utrudniało pracę i narażało na zdradę tajemnicy służbowej. Dodatkowo pokój archiwalny nie był należycie zabezpieczony. Również z powodu braku środków na malowanie ścian i sufitów w całej komendzie nie był należycie utrzymywany stan sanitarny. Natomiast w przypadku posterunków po dokonanych remontach stan sanitarny określano jako dostateczny¹¹⁹⁰.

Wobec braku materiałów źródłowych ciężko szczegółowo określić warunki lokalowe milicjantów z powiatu. W celu poprawy warunków mieszkaniowych milicjantów 16 lutego 1962 roku Rada Ministrów przyjęła uchwałę w sprawie pomocy mieszkaniowej dla funkcjonariuszy. Na jej podstawie utworzono fundusz mieszkaniowy w MSW, z którego środki przekazano na udzielanie kredytów spółdzielniom mieszkaniowym w celu wybudowania mieszkań dla milicjantów. Dodatkowo funkcjonariuszom MO udzielano pomocy w uzupełnieniu wkładu mieszkaniowego czy spłacie kredytu z tytułu nabycia od państwa domu jednorodzinnego. Każdy milicjant mógł otrzymać kwotę do 20% wartości wkładu własnego lub kredytu mieszkaniowego. W późniejszych latach przepisy modyfikowano rozszerzając uprawnienia milicjantów¹¹⁹¹.

Po trzech latach pracy w szeregach MO, po przejściu do służby stałej funkcjonariusz mógł starać się o przydział mieszkania. W pierwszej kolejności mieszkania otrzymywali milicjanci posiadający rodzinę i dzieci¹¹⁹².

Również w późniejszych latach Milicja Obywatelska borykała się z niedostosowaniem pomieszczeń i samych jednostek, w których mieściły się posterunki czy komendy. O stanie budynku KP MO w Lęborku możemy dowiedzieć się z wniosku do zastępcy komendanta woje-

¹¹⁸⁹ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XIV-166/, Notatka zastępcy Szefa Oddziału Służby Kryminalnej KG MO z 7 sierpnia 1957 r., k. 12–15.

¹¹⁹⁰ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/73/19, Załącznik do sprawozdania kwartalnego KP MO Lębork za I kwartał 1953 r., k. 214–215.

¹¹⁹¹ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 301.

¹¹⁹² Wywiady z Henrykiem Orlikowskim i Jerzym Prościńskim.

wódzkiego MO ds. administracyjno-gospodarczych w Gdańsku z 24 listopada 1973 roku. Komendant powiatowy wnioskował o umieszczenie w planach inwestycyjnych na lata 1976–1980 budowy posesji KP MO w Lęborku. Budynek, w którym pracowali funkcjonariusze MO zbudowano przed I wojną światową i pełnił rolę hotelu-zajazdu. Posesja w późniejszych latach była przerabiana i rozbudowywana z różnych środków, ale renowacja starego budynku nie podnosiła standardów pracy oraz bezpieczeństwa. Pokoje, w których pracowali funkcjonariusze były stare i nieoświetlone. Część znajdowała się na strychu o przestarzałych drewnianych stropach, które stwarzały zagrożenie pożarowe, a zimą pomieszczenia były niedogrzone. KP MO w Lęborku w swojej jednostce borykał się z brakiem pomieszczeń sanitarnych dla kierowców, sprzątaczek, mechaników czy palaczy. W komendzie brakowało poczekalni, pomieszczeń przeznaczonych na archiwum, opał czy pokoi na potrzeby awaryjnego skoszarowania funkcjonariuszy MO, co miało wpływ na bezpieczeństwo w razie poważnego zagrożenia. Z powodu złego stanu obiektu zespół w składzie: I sekretarz KP PZPR (J. Dublasiewicz), przewodniczący PPRN (inż. Lorbiecki), przedstawiciel departamentu inwestycji MSW (płk inż. Osiecki), naczelnik Wydziału Kwaterunkowo-Budowlanego KW MO (por. inż. S. Stankiewicz) oraz komendant powiatowy MO (mjr M. Dziengielewicz) jednogłośnie stwierdzili, że należy wprowadzić do inwestycji resortu MSW nowy budynek przeznaczony dla KP MO w Lęborku. Na budowę nowej placówki wskazywały aspekty ekonomiczne. Lębork, wówczas 26-tysięczne miasto, z perspektywy lat miał osiągnąć wskaźnik 45-tysięcznego miasta w latach dziewięćdziesiątych¹¹⁹³.

22 listopada 1973 roku podczas spotkania zespołu ds. rozbudowy jednostek milicji omówiono budowę nowej komendy w Lęborku oraz przedyskutowano powstanie nowych obiektów posterunków MO w Cewicach i Nowej Wsi Lęborskiej w latach 1973–1974. Władze powiatowe nie zgodziły się na budowę posterunku w Cewicach uważając, że priorytetem jest budowa posterunku w Wicku, gdyż nie ma tam jednostki MO, a funkcjonariusze zajmują jeden pokój użyczony przez Powiatowy Zarząd Wodnych Melioracji. Koszt wybudowania posterunku MO w Wicku miał wynieść do 1,2 mln zł¹¹⁹⁴.

W pierwszym okresie funkcjonowania MO na terenie powiatu wyżywienie milicjantów było całkowicie zależne od wydziału aprowizacji, który zarządzał i tak skromnymi zasobami

¹¹⁹³ AP Gdynia, KW PZPR Gd, sygn. 40/V/6, Notatka Służbowa KP MO w Lęborku o stanie budynków i pomieszczeń zajmowanych przez organy MO z 24 listopada 1973 r.

¹¹⁹⁴ Tamże.

artykułów spożywczych. W sierpniu 1945 roku przydziału nie starczało do wyżywienia wszystkich pracowników. Sytuacja utrzymywała się do końca 1945 roku, kiedy to systematycznie brakowało podstawowych artykułów spożywczych, które milicjanci musieli zdobywać na własną rękę¹¹⁹⁵. Po staraniach KP MO w Lęborku na przełomie sierpnia i września otrzymała 100-hektarowy majątek wraz ze stawem i zgodą na połów ryb w celu zaspokojenia swoich potrzeb żywieniowych. Ale pozwalało to na ich zaspokojenie w niewielkim stopniu¹¹⁹⁶.

4 sierpnia 1945 roku Rada Ministrów wydała dekret¹¹⁹⁷ dotyczący uregulowania uposażeń funkcjonariuszy MO. Było to pierwsze uregulowanie w tej sprawie. Zgodnie z nim milicjantów podzielono na 14 grup uposażeniowych składających się z uposażenia zasadniczego i dodatku ekonomicznego każda. Dodatkowo dla kadry kierowniczej ustanowiono 11 stawek dodatku funkcyjnego i ekonomicznego. Na tej podstawie pensja szeregowego milicjanta wynosiła 454 zł, co przy obowiązujących wówczas cenach było stawką „opłakaną”.

W okresie słabego uposażenia bardzo sprawnie działał aparat polityczno-wychowawczy budując morale załogi. W sierpniu 1945 roku powiat lęborski liczył już przeszło 3000 repatriantów polskiego pochodzenia. Otwierały się nowe sklepy z pięknymi oszklonymi witrynami i towarami, na które nie było stać milicjantów. I tutaj instruktor wychowawczy pocieszał, że funkcjonariusze otrzymają od rządu większe pobory za swoją służbę¹¹⁹⁸.

Średnie wynagrodzenie w październiku i listopadzie 1945 roku na terenie powiatu wynosiło 1170 zł¹¹⁹⁹. Milicjanci ze swoją pensją nie mogli kupić wielu artykułów, gdyż te były bardzo drogie: za kilogramowy chleb razowy trzeba było zapłacić 20 zł, kilogram słoniny kosztował 360 zł, natomiast kilogram masła 400 zł¹²⁰⁰. W listopadzie 1945 roku milicjanci w ramach wynagrodzenia dostali: 1170 zł, 400 g cukru, 600 g smalcu, 320 g kaszy, 1 kg grochu oraz 3,25 kg mąki¹²⁰¹.

¹¹⁹⁵ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 20 sierpnia do 4 września 1945 r., k. 17.

¹¹⁹⁶ Tamże.

¹¹⁹⁷ Dz.U. 1945, nr 31, poz. 186.

¹¹⁹⁸ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/54, t. 26, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku za 6 sierpnia 1945 – 19 sierpnia 1945 r. z 19 sierpnia 1945 r., k. 8–9.

¹¹⁹⁹ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 19 listopada do 5 grudnia 1945 r., k. 47.

¹²⁰⁰ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 5 do 20 grudnia 1945 r., k. 49.

¹²⁰¹ Tamże, Raport sytuacyjny wydziału polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku od 19 listopada do 5 grudnia 1945 r., k. 47.

Przy utrzymującym się drastycznie niskim poziomie wynagrodzenia w 1946 roku komendant powiatowy por. Bakalczuk określał los uczciwego milicjanta jako opłakany. Szczególnie w przypadku posiadania licznej rodziny¹²⁰². Milicjanci posiadający dzieci często byli zniechęceni i nie przykładali się odpowiednio do służby. Wyrażali chęć uwolnienia się z szeregów MO, gdyż otrzymywane pobory nie były wystarczające do utrzymania rodziny. Podobnych zachowań nie obserwowano natomiast u oficerów i kawalerów¹²⁰³. Wysokość wynagrodzenia na tak niskim poziomie powodowała również, że niektórzy funkcjonariusze schodzili na drogę przestępczą. Dochodziło nawet do sytuacji, w których ludzie, których zadaniem było zapewnienie bezpieczeństwa sami przyczyniali się do opóźnienia powrotu do normalnego życia¹²⁰⁴. Funkcjonariuszom posiadającym rodziny pensja starczała jedynie na tydzień życia, dlatego starano się wspomagać żonatych milicjantów poprzez umożliwienie korzystania ze stołówek i wydawanie suchego prowiantu. Dzięki możliwości zjedzenia posiłku suchy prowiant zabierali dla rodzin, co chociaż w niewielkim stopniu poprawiało ich sytuację¹²⁰⁵.

Z uwagi na postępującą inflację 2 sierpnia 1946 roku znowelizowano poprzedni dekret dotyczący uposażenia funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Po nowelizacji najniższe wynagrodzenie milicjanta wynosiło 1260 zł¹²⁰⁶. Dodatkowo wszystkim milicjantom, którzy pełnili służbę na Ziemiach Odzyskanych przyznano tzw. dodatek zachodni wynoszący 50% wynagrodzenia¹²⁰⁷.

Na początku 1947 roku zmieniono system aprowizacyjny na równoważnik pieniężny. Wysokość dopłat zależała od posiadanego stopnia i pełnionej funkcji. Milicjanci, którzy nie zgadzali się z wprowadzanymi zmianami mogli dalej otrzymywać przydział żywności na wcześniejszych zasadach. Szybko okazało się, że wprowadzone zmiany nie zadowalały milicjantów, ponieważ wraz z rosnącą inflacją dopłaty nie gwarantowały możliwości nabycia niektórych produktów¹²⁰⁸. Dlatego od września 1947 roku zgodnie z Zarządzeniem nr 341 komendanta KG MO w Gdańsku funkcjonariuszom posiadającym na wyłącznym utrzymaniu niepracującą

¹²⁰² Tamże, Sprawozdania z pracy aparatu polityczno-wychowawczego KP MO w Lęborku i posterunków gminnych od 6 lutego 1946 do 6 marca 1946 r., k. 90.

¹²⁰³ Tamże, Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej w MO powiatu Lębork od 8 maja 1946 do 8 czerwca 1946 r., k. 128.

¹²⁰⁴ B. Libich, J. Schodzińska, *Lębork w czasach...*, s. 569.

¹²⁰⁵ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 169.

¹²⁰⁶ Dz.U. 1946, nr 41, poz. 240.

¹²⁰⁷ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 297.

¹²⁰⁸ M. Sywula, *Milicja Obywatelska...*, s. 173.

zonę lub dzieci przysługiwał dodatek rodzinny. Był on wypłacany do czasu ukończenia nauki przez dziecko lub w przypadku, gdy się nie uczyło, do ukończenia przez nie 14 roku życia¹²⁰⁹.

W celu zabezpieczenia funkcjonariuszy wykonujących obowiązki służbowe oraz ich rodzin w 1947 roku wprowadzono uregulowania dotyczące odszkodowań za uszczerbek na zdrowiu lub śmierć poniesioną podczas służby. Na mocy dekretu z 3 lutego 1947 roku milicjantom lub w przypadku śmierci ich rodzinom przysługiwało odszkodowanie w wysokości zależnej od procenta uszczerbku na zdrowiu, wypłacane jednorazowo lub w formie miesięcznego zasiłku przez rok¹²¹⁰.

Dodatkowo od 1947 roku milicjanci oddelegowani do odbycia szkoleń czy kursów otrzymywali dodatek szkoleniowy w wysokości 200 zł przy kursach szeregowych i 400 zł dodatku za odbywanie kursów oficerskich. Kursanci podczas odbywania szkolenia mogli liczyć na bezpłatne przejazdy w obie strony, codzienne wyżywienie, pomoc naukową oraz pomoc medyczną. W przypadku oddelegowania funkcjonariusza na szkolenie nie otrzymywał on wynagrodzenia. W przypadku posiadania osób na utrzymaniu pobory funkcjonariusza były wypłacane wskazanemu członkowi rodziny, a gdy funkcjonariusz nie posiadał rodziny zaległe pieniądze otrzymywał w miesięcznych ratach po zakończonym kursie¹²¹¹.

Zgodnie z Okólnikiem nr 10/51 KG MO od 1 stycznia 1951 roku wszyscy pracownicy MO, którzy byli zatrudnieni na etacie i posiadali stopień podoficera przysługiwał dodatek za wysługę lat. Do wysługi lat funkcjonariuszom zaliczano służbę w organach bezpieczeństwa, jednakże służbę w WOP liczono jedynie od 1 stycznia 1949 roku. Do wysługi lat zaliczano służbę wojskową w republikańskiej armii hiszpańskiej oraz osoby, które od września 1939 do 9 maja 1945 roku walczyły u boku uznanych oddziałów walki zbrojnej z najeźdźcą. Wysługę lat wypłacano w następujących wysokościach:

- służba powyżej dwóch lat – dodatek 5%;
- służba powyżej pięciu lat – dodatek 10%;
- służba powyżej 10 lat – dodatek 15%;
- służba powyżej 15 lat – dodatek 20%;

¹²⁰⁹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 1, Zarządzenie nr 341 komendanta głównego z 29 września 1947 r. w sprawie wypłacania dodatku rodzinnego, k. 63.

¹²¹⁰ Dz.U. 1947, nr 14, poz. 54.

¹²¹¹ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 05/18, t. 2, Rozkaz nr 260 komendanta głównego MO z 20 listopada 1947 r. o normach zabezpieczenia rodzin elewów delegowanych na Kursy i Szkoły Milicji Obywatelskiej, k. 162.

– służba powyżej 20 lat – dodatek 25%¹²¹².

Funkcjonariusze byli uprawnieni do corocznego urlopu wypoczynkowego. Pracownicy kontraktowi, którzy zaczęli pracować w formacji przysługiwali dwa tygodnie urlopu po roku służby, natomiast po przepracowaniu trzech lat ciągłej służby przysługiwał urlop w wymiarze do 30 dni. Pracownikom i funkcjonariuszom MO po roku służby przysługiwał urlop 30-dniowy pod warunkiem, że przyjęcie do MO nastąpiło bez przerwy po rozwiązaniu wcześniejszego stosunku pracy¹²¹³.

Każdy funkcjonariusz udający się na urlop zobowiązany był wskazać miejsce swojego przebywania pod groźbą kary dyscyplinarnej¹²¹⁴.

Funkcjonariuszowi, który w wyniku choroby lub nieszczęśliwego wypadku członka rodziny był nieobecny w pracy przysługiwało wynagrodzenie wypłacane w całości. W takim przypadku musiał przedstawić zaświadczenie lekarskie stwierdzające chorobę oraz podać liczbę dni koniecznych do zapewnienia choremu opieki. Aby funkcjonariusz mógł opiekować się członkiem rodziny, komisja pracownicza sporządzała opinię o konieczności takiej opieki. Opinię komisji funkcjonariusz przedstawiał również w przypadku nieobecności w pracy z powodów opieki nad dzieckiem do lat siedmiu z uwagi na czasowe zamknięcie żłobka czy przedszkola¹²¹⁵.

Ustabilizowanie sytuacji gospodarczej w kraju miało wpływ na poprawę warunków bytowych milicjantów. W latach pięćdziesiątych wynagrodzenie funkcjonariuszy MO ustalała Rada Ministrów corocznie nowelizowanymi uchwałami. Ostatnią wydaną przed 1975 rokiem była uchwała z 30 marca 1967 roku. Na jej podstawie uposażenie funkcjonariuszy MO składało się z wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatków. W skład zasadniczego uposażenia wchodziły wynagrodzenie uwzględniające wysługę lat (zaszeregowane w 11 grupach) oraz wynagrodzenie związane z zajmowanym stanowiskiem (32 grupy). Podstawowymi dodatkami do uposażenia były dodatki za stopień oraz operacyjny. Funkcjonariuszom MO przysługiwały również dodatki specjalistyczne (np. dla kierowców znających język obcy) oraz za wykształcenie¹²¹⁶.

¹²¹² Tamże, sygn. 05/18, t. 5, Pismo Okólne nr 10/51 komendanta głównego MO z 29 maja 1951 r. w sprawie dodatku za wysługę lat dla podoficerów MO, k. 137.

¹²¹³ Tamże, Zarządzenie nr 47/51 komendanta głównego z 16 czerwca 1951 r. w sprawie trybu postępowania przy udzielaniu urlopów wypoczynkowych funkcjonariuszom MO, k. 163.

¹²¹⁴ Tamże, Pismo Okólne nr 18/51 komendanta głównego z 16 lipca 1951 r. o obowiązku podawania miejsc pobytu podczas urlopów, k. 191.

¹²¹⁵ Tamże, Pismo Okólne nr 21/51 komendanta głównego z 9 sierpnia 1951 r. dot. zabezpieczenia socjalistycznej dyscypliny pracy, k. 197.

¹²¹⁶ T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 297.

Tabela 60. Średnie wynagrodzenie funkcjonariuszy MO w latach 1967–1975 w złotych

Lp.	Stanowisko	Stopień	Wynagrodzenie zasadnicze	Dodatek za stopień	Dodatek operacyjny	łącznie	Rok
1.	Komendant powiatowy	ppłk	3395	400	550	4345	1967
			4120	400	550	5070	1975
2.	Zastępca komendanta	mjr	2775	360	400	3535	1967
			3400	360	400	4160	1975
3.	Naczelnik wydziału	mjr	2535	360	300	3195	1967
			3180	360	300	3840	1975
4.	Kierownik referatu dzielnicowych	por.	1995	260	200	2455	1967
			2700	260	200	3160	1975
5.	Komendant posterunku	st. sierż.	2095	180	200	2475	1967
			2780	180	200	3160	1975
6.	Referent, dzielnicowy	st. sierż.	1850	180	150	2180	1967
			2550	180	150	2880	1975
7.	Posterunkowy	st. sierż.	1775	180	150	2105	1967
			2420	180	150	2750	1975
8.	Milicjant	sierż.	1565	160	100	1825	1967
			2340	160	100	2600	1975

Źródło: T. Pączek, *Milicja Obywatelska...*, s. 298.

W tabeli przedstawiono wynagrodzenie na podstawie rozkazów organizacyjnych, gdyż w posiadaniu autora znajdują się jedynie częściowe informacje dotyczące zarobków milicjantów w powiecie łębarskim. W 1967 roku średnie wynagrodzenie w kraju wynosiło 2016 zł¹²¹⁷, co oznaczało, że pobory w MO utrzymywały się na przyzwoitym poziomie. Już funkcjonariusz o stopniu starszego sierżanta na stanowisku posterunkowego otrzymywał wyższą kwotę wynagrodzenia. Zupełnie inaczej sytuacja przedstawiała się w 1975 roku, kiedy średnie wynagrodzenie w kraju wynosiło 3913 zł¹²¹⁸. Podobną kwotę zarabiał dopiero funkcjonariusz o stopniu

¹²¹⁷ www.gus.stat.gov.pl.

¹²¹⁸ Tamże.

majora na stanowisku zastępcy komendanta powiatowego, co oznacza, że sytuacja materialna milicjantów w tym okresie była dużo gorsza.

Po wstąpieniu w szeregi MO w 1969 roku Henryk Orlikowski dostawał uposażenie w wysokości 950 zł. Poza wynagrodzeniem podstawowym funkcjonariusze otrzymywali premie z okazji święta 1-go Maja, święta MO czy Nowego Roku oraz premie nagrodowe za szczególne osiągnięcia wykrywcze¹²¹⁹. Wynagrodzenie milicjanta pozwalało na spokojne utrzymanie rodziny. Za szczególne osiągnięcia podczas reprezentowania MO w zawodach sportowych funkcjonariusz mógł liczyć na nagrodę pieniężną, urlop od trzech do pięciu dni lub obydwie formy. Milicjanci brali udział w zawodach piłki nożnej, piłki siatkowej, tenisa stołowego, strzeleckich oraz w turniejach szachowych¹²²⁰.

Milicjantom przysługiwały również specjalne przywileje emerytalne ujęte w Ustawie z 31 stycznia 1959 roku o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej oraz ich rodzin¹²²¹. Funkcjonariuszowi należało się świadczenie emerytalne z tytułu wysługi lat lub w przypadku inwalidztwa. Natomiast w razie śmierci świadczenie przysługiwało jego rodzinie. Zaopatrzenie emerytalne obejmowało zarówno świadczenia pieniężne, jak i świadczenia w naturze. Do świadczeń pieniężnych zaliczały się: renta inwalidzka za wysługę lat, renta inwalidzka, renta rodzinna, dodatki do rent, odprawy, zasiłek pogrzebowy oraz zwrot kosztów w przypadku przeniesienia się do innego miejsca zamieszkania. Natomiast świadczenia dodatkowe zawierały: pomoc leczniczą i położniczą, zaopatrzenie w protezy, aparaty ortodontyczne i środki pomocnicze, zapewnienie mieszkania, przysposobienie zawodowe, zapewnienie pracy, umieszczenie w domu rencistów oraz pomoc w uzyskaniu działki oraz materiałów i kredytów na zabudowę.

Na rentę z tytułu wysługi lat, która wynosiła 40% podstawy funkcjonariusz mógł przejść po minimum 15 latach służby. Renta inwalidzka przysługiwała funkcjonariuszowi zwolnionemu ze służby na skutek trwałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu. Wymiar renty był zależny od tego, czy uszczerbek powstał na służbie, czy poza nią oraz od wysokości podstawy. W przypadku śmierci na służbie lub na emeryturze rodzinie przysługiwały renta rodzinna w wysokości do 70% podstawy oraz zasiłek pogrzebowy¹²²².

¹²¹⁹ Wywiad z Henrykiem Orlikowskim.

¹²²⁰ Wywiad z Januszem Kaczorem.

¹²²¹ Dz.U. 1959, nr 12, poz. 70.

¹²²² Tamże.

PODSUMOWANIE

Milicja Obywatelska w powiecie lęborskim rozpoczęła swoją działalność 10 kwietnia 1945 roku. Po przybyciu grup operacyjnych wysłanych do stworzenia struktur administracji państwowej w Lęborku sprawnie zorganizowano Komendę Powiatową, a następnie już pod dowództwem pierwszego komendanta powiatowego st. sierż. Kazimierza Borkowskiego sieć posterunków na terenie całego powiatu, w którego strukturach MO funkcjonowała do 1975 roku.

Milicjanci w powiecie lęborskim przystąpili do pracy zupełnie nieprzygotowani. Do służby wstępowały osoby niemające doświadczenia i wraz z kadrą kierowniczą uczyły się pracy od podstaw. Jednym z pierwszych zadań MO na terenie Lęborka było usunięcie pozostałości wojennych oraz zalegających na ulicach trupów. Mimo trudnych warunków pracy milicjanci w większości służyli z oddaniem i starali się jak najlepiej wykonywać swoje obowiązki.

Szczególnie w początkowych latach służba nie była łatwa. W pierwszych latach istnienia milicji w powiecie milicjantom brakowało zarówno żywności, jak i podstawowych środków do życia. Najgorsza wydawała się sytuacja funkcjonariuszy, którzy posiadali na utrzymaniu rodziny. Mimo oddanej służby nie byli oni w stanie zapewnić zarówno sobie, jak i rodzinie odpowiednich warunków do życia. Często dochodziło do sytuacji, w których jedzenie pobierane w stołówce zabierali do domu, samemu będąc niedożywionym, co znacząco utrudniało służbę. Tak ciężkie warunki prowadziły w niektórych przypadkach do dezercji.

Kolejnym problemem był fakt, że dużą grupę nowoprzyjętych funkcjonariuszy stanowiły osoby niewykształcone, niemające ukończonej nawet szkoły powszechnej. Miało to znaczący wpływ na jakość ich pracy, gdyż w przypadkach, kiedy funkcjonariusz nie potrafił pisać czy czytać nie był w stanie prawidłowo wykonywać swoich obowiązków. Uniemożliwiało to zarówno zapoznanie się z instrukcją czy rozkazem, jak i wykonanie tak podstawowej czynności jak wystawienie mandatu czy spisanie notatki służbowej. Brak spisanej notatki powodował sytuacje, w których niemożliwym było skazanie sprawcy przestępstwa, gdyż milicjant nie pamiętał okoliczności zdarzenia. Dodatkowym aspektem był brak szkolenia zawodowego. W powiecie powszechnie zdarzały się przypadki, kiedy przełożeni nie posiadali wiedzy ani umiejętności do pracy w MO.

Milicjantom w powiecie lęborskim brakowało również niezbędnego wyposażenia do służby, tj. mundurów, broni oraz środków transportu. Zdarzały się przypadki, w których funkcjonariusze otrzymywali jedynie legitymację służbową i w prywatnej odzieży pokonywali na piechotę wielokilometrowe odległości. Opłakany stan wyposażenia funkcjonariuszy doprowadzał do sytuacji, w których przestępcy byli lepiej wyposażeni w broń palną, niż milicjanci. W 1945 roku do dyspozycji całej KP MO w Lęborku był tylko jeden motocykl oraz jeden samochód, co powodowało, że niemożliwe było utrzymanie bezpieczeństwa na terenie całego powiatu. Brak środków lokomocji skutkowało tym, że na terenie miast, tj. Lęborka i Łeby, czyli tam, gdzie docierały piesze patrole stan bezpieczeństwa był dużo wyższy niż na obszarach wiejskich, gdzie nie było możliwości dotarcia patrolu. W tej kwestii dopiero w latach pięćdziesiątych nastąpiła poprawa, gdyż posterunki wyposażono w rowery oraz kolejny samochód osobowy i furgon. W latach sześćdziesiątych dodatkowo na wyposażeniu każdego posterunku znajdował się motocykl, co znacząco ułatwiło pracę w terenie, a tym samym poprawiło bezpieczeństwo w skali całego powiatu.

Ciężka sytuacja materialna oraz warunki służby powodowały nadużywanie alkoholu przez milicjantów. Było to bardzo niebezpieczne, gdyż zdarzały się wypadki śmiertelnych postrzałów z broni służbowej przez funkcjonariuszy pod wpływem alkoholu. Były to sytuacje niedopuszczalne, które skutkowały otrzymywaniem kar dyscyplinarnych, ale również wpływało na jakość pełnionej służby. Do podniesienia stanu dyscypliny wśród funkcjonariuszy przyczyniały się systematycznie przeprowadzane w szeregach milicji czystki.

Mimo iż sytuacja milicjantów była ciężka, a teren trudny do utrzymania porządku, ze względu zarówno na znajdujący się w powiecie pas nadbrzeżny, jak i znaczne liczby żołnierzy sowieckich przebywających na terenie powiatu, funkcjonariusze w większości pełnili służbę z oddaniem. Nie zrażały ich ani częste ataki ze strony żołnierzy sowieckich, ani braki w wyposażeniu.

W dużej mierze to obecność wojsk radzieckich powodowała, że stan bezpieczeństwa na terenie powiatu lęborskiego był zły. To właśnie ci żołnierze odpowiadali za większość popełnianych przestępstw. W celu wsparcia MO powołano do życia Wiejską Straż Porządkową, która jednak nie spełniała zakładanych oczekiwań. Stan bezpieczeństwa znacząco się poprawił wraz z opuszczeniem granic powiatu przez żołnierzy sowieckich. Wpływ na poprawę bezpieczeństwa miało również powołanie w 1946 roku Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, a w samym Lęborku dodatkowo zainstalowanie oświetlenia na ulicach.

W kolejnych latach wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia funkcjonariuszy, dostępnością uzbrojenia, nabywanym doświadczeniem, coraz lepszym rozpoznaniem terenu oraz wsparciem ORMO zwiększał się poziom bezpieczeństwa na terenie powiatu łębskiego. Pojawiła się również tendencja wzmożonej liczby przestępstw popełnianych w miesiącach letnich. Wpływ na to miały zarówno umiejscowienie nadmorskie Łeby, do której latem przyjeżdżali turyści, jak i fakt, że w miesiącach letnich dłużej było jasno, co stwarzało więcej możliwości popełnienia przestępstwa.

Milicji na terenie powiatu trudno było zdobyć zaufanie społeczne. Było to spowodowane w dużej mierze wykonywaniem zadań narzuconych przez władze państwowe oraz przez partię. Dodatkowym czynnikiem zaburzającym zaufanie były w dalszym ciągu wybryki dyscyplinarne funkcjonariuszy, którzy pod wpływem alkoholu awanturowali się lub wdawali w bójki z ludnością cywilną. Takie sytuacje mocno podważały autorytet milicjantów. Nie bez znaczenia było też w późniejszych latach wykonywanie zadań związanych z prześladowaniem Kościoła.

W początkowych latach zadania związane z prześladowaniem Kościoła w większości realizowała Służba Bezpieczeństwa. Milicjantów zaczęto angażować w sprawy Kościoła dopiero po przeprowadzeniu weryfikacji funkcjonariuszy pozostających pod wpływem kleru. Od tej pory milicjantów systematycznie włączano w zadania związane z Kościołem. Na początku były to głównie obserwacje księży czy asystowanie urzędnikom likwidującym obiekty sakralne. Z czasem milicjanci brali czynny udział w walce z Kościołem, np. podczas obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski, gdzie do zabezpieczenia wykorzystano funkcjonariuszy różnych referatów od dzielnicowych, posterunkowych, funkcjonariuszy operacyjnych po ZOMO i ORMO. Mundurowi w swoich obowiązkach mieli za zadanie nie dopuścić do popełnienia wszelkich wykroczeń porządkowych, pilnować przestrzegania zarządzeń państwowych, zapobiegać nielegalnemu stawianiu obiektów sakralnych oraz symboli religijnych. Jako że wiara była ważnym aspektem życia, każde jej podważanie prowadziło do powiększania niechęci do funkcjonariuszy.

Milicja Obywatelska była zobowiązana do współpracy z Urzędem Bezpieczeństwa. W początkowych latach obydwie formacje działały autonomicznie, a milicjanci wykonywali jedynie zadania na zlecenie UB. W 1949 roku nastąpiło zespolenie formacji i MO została podporządkowana aparatowi bezpieczeństwa. Odbiło się to negatywnie na relacjach między służbami, gdyż milicjanci czuli się wykorzystywani przez funkcjonariuszy UB. Taki stan utrzymywał

się do końca 1954 roku. W 1955 roku rozdzielono obydwie służby, a MO ponownie zobowiązano do współpracy z organami bezpieczeństwa publicznego. Współpraca przez cały okres była praktycznie jednostronna na niekorzyść MO.

Podczas całego okresu badawczego struktura milicji ulegała nieustannym zmianom. Najbardziej widoczne było to na przykładzie posterunków MO, których zarówno liczbę, jak i rejony służbowe na przestrzeni lat ciągle zmieniano. Znaczący wpływ na zmiany rejonów służbowych miały zmiany administracyjno-terytorialne powiatu, ale też zmieniające się przepisy organizacyjne w MO zawierające wytyczne do dyslokacji jednostek. Nie sprzyjało to prawidłowemu wykonywaniu zadań, gdyż milicjanci po zmianie rejonu służbowego potrzebowali sporo czasu, aby wejść w posiadanie prawidłowego rozpoznania terenu oraz osób na nim przebywających.

Autorowi udało się pozytywnie zweryfikować główną hipotezę badawczą i wykazać wpływ czynników lokalnych na funkcjonowanie Milicji Obywatelskiej w powiecie łębskim.

Fakt, że powiat łębski należał do tzw. Ziemi Odzyskanych miał istotne przełożenie we wprowadzaniu w życie rozkazów oraz dyslokacji jednostek wydawanych na szczeblu krajowym. Często wykonanie rozkazu musiało być dostosowane przez komendanta powiatowego do warunków panujących lokalnie. Dlatego zdarzały się sytuacje, w których mimo konkretnych wskazań w dyslokacji nie miały one przełożenia w powiecie łębskim. Przykładem może być wydany na przełomie lipca i sierpnia 1945 roku komunikat dyslokacyjny jednostek MO na terenie województwa gdańskiego, który przewidywał na terenie powiatu łębskiego funkcjonowanie dwóch komisariatów miejskich. Mimo oficjalnych wytycznych zamiast komisariatów w Łęborku pozostały dwa posterunki gminne, nazywane miejskimi. Analogiczna sytuacja miała miejsce w przypadku etatów osobowych przeznaczonych dla poszczególnych jednostek. Z miesięcznych sprawozdań komendanta powiatowego w Łęborku wynika, że stan etatowy przypisany poszczególnym jednostkom nie odzwierciedlał stanu faktycznego zatrudnienia.

Podobnie sytuacja wyglądała, jeśli chodzi o utworzenie posterunku kolejowego. W sprawozdaniach KW MO odcinek Wejherowo–Łębork był uważany za jeden z najniebezpieczniejszych. Mimo tego w latach 1945–1955 nie utworzono jednostki kolejowej, poza istniejącym jedynie na papierze przez dwa miesiące 1946 roku, posterunkiem kolejowym. Faktycznie na dworzec było stale oddelegowanych dwóch funkcjonariuszy, którzy nie byli w stanie

zapanować nad całym odcinkiem. Dopiero w 1955 roku w Lęborku utworzono Komisariat Kolejowej MO, który w roku 1967 zamieniono na Posterunek Kolejowy MO z przypisanymi siedmioma etatami.

Również liczne grabieże i morderstwa w miesiącach letnich 1946 roku spowodowały lokalne wprowadzenie godzin milicyjnych na terenie powiatu.

Mimo wszystko w badanym okresie MO pełniła również pozytywną rolę i w miarę swoich możliwości zapewniała bezpieczeństwo mieszkańcom powiatu oraz pomagała wykryć sprawców wielu przestępstw. Wykrywalność przestępstw na terenie powiatu lęborskiego na przestrzeni lat utrzymywała się średnio na poziomie 60–80%, dzięki czemu podnosiła się średnia wykrywalność w skali województwa gdańskiego, a powiat przez większość czasu znajdował się wysoko w rocznych statystykach.

Z biegiem lat poprawiała się sytuacja materialna funkcjonariuszy MO, którzy mogli liczyć na różnego rodzaju przywileje, co zachęcało ich do sumiennej służby. Milicjanci posiadający rodzinę otrzymywali mieszkania, a ich zarobki kształtowały się na takim poziomie, że mogli tę rodzinę samodzielnie utrzymać. Dodatkowo znacząco zmieniły się warunki pracy. Każdy funkcjonariusz posiadał pełne umundurowanie oraz broń, a w jednostkach znajdowały się niezbędne środki transportu. To wszystko powodowało, że morale milicjantów w powiecie lęborskim pod koniec badanego okresu było wysokie.

ANEKS 1

Komendanci jednostek MO w Lęborku i powiecie lęborskim w latach 1945–1975

Tabela 61. Komendanci Komendy Powiatowej MO w Lęborku w latach 1945–1975

Lp.	Imię i nazwisko	Czas pełnienia funkcji
1.	st. sierż. Kazimierz Borkowski	10 IV 1945 – 10 X 1945
2.	kpt. Franciszek Bakalczuk	24 X 1945 – 31 XII 1950
3.	por. Leon Krawczyk	1 II 1951 – 30 VI 1953
4.	mjr Józef Olczak	1 V 1953 – 30 IV 1957
5.	płk Eugeniusz Gąsiorowski	15 III 1959 – 31 V 1968
6.	ppłk Mieczysław Dzięgielewicz	14 VI 1968 – VI 1975

Źródło: opracowanie własne autora.

Tabela 62. Zastępcy komendantów Komendy Powiatowej MO w Lęborku w latach 1945–1975

Lp.	Imię i Nazwisko	Czas pełnienia funkcji
1.	chor. Stanisław Mazurkiewicz	20 III 1945 – ?
2.	Tadeusz Kida	21 VI 1945 – ?
3.	ppłk Eugeniusz Malak	8 VII 1945 – VII 1950
4.	ppor. Witalis Olesiak	1 VII 1950 – V 1953
5.	mjr Zenon Guliński	6 V 1953 – 11 V 1955
6.	mjr Tadeusz Wyskiel	XII 1957 – IV 1962
7.	kpt. Zdzisław Kuśnierz	15 II 1959 – 31 I 1970
8.	ppłk Zygmunt Zajęc	1 IV 1962 – 31 VII 1973
9.	por. J. Ziniewicz	VIII 1973

Źródło: opracowanie własne autora.

Tabela 63. Pierwsi komendanci posterunków MO w Łęborku i powiecie łęborskim w 1945 roku

Lp.	Posterunek	Imię i Nazwisko
1.	Posterunek Miejski I	Zygmunt Jarząbek
2.	Posterunek Miejski II	Kazimierz Zawadzki
1.	Łeba	Jan Majchrzak
2.	Nowa Wieś Łęborska	Robert Ruszewski
3.	Łebień	Wincenty Mikołajewicz
4.	Wicko	Feliks Walczak
5.	Gniewino	Julian Popiółkowski
6.	Cewice	Benedykt Trzebiatowski
7.	Maszewo	Wacław Wiśniewski
8.	Choczewo	Józef Ostój
9.	Łęczyce	Józef Przewieś
10.	Rozłazino	Henryk Bieniarz
11.	Siemirowice	Leopold Krzępka

Źródło: opracowanie własne autora.

ANEKS 2

Biogramy komendantów powiatowych MO w Łęborku

plut. pchor. Kazimierz Borkowski
1945

st. sierż. Kazimierz Borkowski

Urodził się 28 grudnia 1908 roku w Piątku (pow. Łęczyca), syn Stanisława. Pochodził z rodziny robotniczej. W latach 1930–1931 odbył służbę wojskową, a do 1939 roku był pracownikiem pralni parowej w Łodzi. Wraz z grupą operacyjną z Łodzi przybył do Łęborka i pomógł w utworzeniu MO w powiecie łęborskim. 10 kwietnia 1945 roku został postawiony przez partię na stanowisku komendanta nowopowstałej KP MO w Łęborku. 14 kwietnia został zatwierdzony przez komendanta wojewódzkiego na tym stanowisku. W październiku został wysłany na kurs kierowników jednostek do Łodzi, którego nie ukończył i na własną prośbę wrócił do Łęborka, gdzie objął stanowisko komendanta posterunku miejskiego. Funkcję tę pełnił do 31 maja 1951 roku, kiedy ze względów zdrowotnych został zwolniony ze służby. Jako komendant był funkcjonariuszem odpowiedzialnym, zdyscyplinowanym, wymagającym w stosunku do swoich podwładnych, ale też sprawiedliwym. W 1949 roku został awansowany do stopnia starszego sierżanta¹²²³.

kpt. Franciszek Bakalczuk
1945-1951

kpt. Franciszek/Froim Bakalczuk

Urodził się 22 stycznia 1899 roku w Sernikach (pow. Pińsk, województwo poleskie), syn Szamszela, narodowości żydowskiej, obywatelstwa polskiego. Pochodził z rodziny robotniczej – jego ojciec był robotnikiem leśnym. Miał dwóch braci i trzy siostry, które zginęły w getcie w Pińsku. Pierwszą żonę oraz trzy córki zamordowano w 1942 roku. W latach 1921–1929 służył w wojsku. Do 1939 roku pracował jako robotnik. We wrześniu 1947 roku wstąpił do milicji NKWD w powiecie rówieńskim (USRR) na stanowisko pełnomocnika dzielnicowego. W 1940 roku przeszedł pięciomiesięczny kurs milicyjny. Lata 1941–1944 spędził w partyzantce sowieckiej, gdzie 25 listopada 1942 roku uzyskał stopień oficerski. 18 grudnia 1944 roku zgłosił się do KG MO w Lublinie, gdzie został

¹²²³ AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 257/614, Akta osobowe funkcjonariusza MO Kazimierza Borkowskiego.

zatrudniony na stanowisku oficera śledczego do marca 1945 roku. Od marca do 15 czerwca 1945 roku był zastępcą komendanta ds. polityczno-wychowawczych, a następnie do 1 września 1945 roku zastępcą komendanta w komendzie MO w Gdyni. 24 października 1945 roku objął stanowisko komendanta powiatowego MO w Lęborku, które zajmował do 31 grudnia 1950 roku. Jako komendant miał opinię człowieka oddanego pracy, utrzymującego porządek w MO na terenie powiatu oraz był ceniony przez współpracowników. 21 maja 1946 roku uzyskał stopień kapitana. We wrześniu 1947 roku za zgodą komendanta głównego MO oficjalnie przybrał imię Franciszek. Od 1 stycznia 1951 roku objął stanowisko inspektora KW MO w Gdańsku, które było ostatnim, które zajmował przed zwolnieniem ze służby 28 lutego 1953 roku. Od 1945 roku był również członkiem PPR¹²²⁴.

kpt. Józef Olczak
1953-1957

mjr Józef Olczak

Urodził się 10 marca 1924 roku w Rudnie (pow. Tczew), syn Andrzeja. Pochodził z rodziny robotniczej; jego ojciec był robotnikiem rolnym. W szeregi MO wstąpił 18 marca 1945 roku w Rudnie. Od października 1945 roku został przeniesiony do komisariatu miejskiego w Tczewie. W 1946 roku ukończył dwumiesięczny kurs Szkoły Szeregowych w Sopocie oraz w 1947 roku kurs w Słupsku. Od września 1949 roku został instruktorem służby zewnętrznej w komisariacie MO w Tczewie, a następnie

w sierpniu 1950 roku referentem w tym wydziale. Od 14 czerwca 1950 roku awansował na stanowisko kierownika komisariatu w Wejherowie. 1 maja 1953 roku objął stanowisko komendanta powiatowego w Lęborku, które zajmował cztery lata. Podczas sprawowania funkcji komendanta był samodzielny i oddany pracy. Od maja 1957 roku objął tożsame stanowisko w KP MO w Kościerzynie. 31 lipca 1959 roku został kierownikiem komisariatu MO w Tczewie, a w sierpniu 1970 roku został komendantem miejskim i powiatowym KM i PMO Tczew. 31 stycznia 1973 roku po osiągnięciu wieku emerytalnego został zwolniony ze służby. We wrześniu 1970 roku awansował do stopnia majora¹²²⁵.

¹²²⁴ Tamże, sygn. 130/124/1 i 130/124/2, Akta osobowe funkcjonariusza MO Froim *ve*/ Franciszka Bakalczuka.

¹²²⁵ Tamże, sygn. 032/931, Akta osobowe funkcjonariusza MO Józefa Olczaka.

kpt. Eugeniusz Gąsiorowski
1959-1968

płk Eugeniusz Gąsiorowski

Urodził się 29 września 1927 roku we Lwowie, syn Jana. Pochodził z rodziny robotniczej – jego ojciec był piekarzem. Do Polski (jako repatriant) przyjechał w listopadzie 1945 roku. Do MO wstąpił 8 marca 1946 roku, następnie został wysłany na kurs Szkoły Szeregowych w Słupsku. Po ukończeniu kursu w listopadzie 1946 roku został dowódcą drużyny 7. Batalionu Specjalnego w Warszawie. Od 19 marca 1947 roku pracował jako milicjant plutonu operacyjnego w Kwidzynie. W latach 1948–1949 ukończył II kurs Szkoły Oficerskiej MO w Słupsku. Od 1 maja 1949 roku zajmował kolejno stanowiska w posterunku MO w Tczewie: dyżurny, p.o. komendanta posterunku, referent śledczy oraz kierownik brygady. Od 1 czerwca 1954 roku został zastępcą komendanta powiatowego w Pruszczu Gdańskim. 15 marca 1959 roku objął stanowisko komendanta powiatowego w Lęborku, które zajmował do 31 maja 1968 roku. W tym czasie skończył kurs komendantów powiatowych MO. Jako komendant KP MO w Lęborku przyczynił się do osiągnięcia dostatecznych wyników w zwalczaniu przestępczości w powiecie, tj. do spadku liczby przestępstw przy jednoczesnym wzroście ich wykrywalności. Zajmując to stanowisko cieszył się zaufaniem i autorytetem wśród podwładnych. Od 1 czerwca 1968 roku został zastępcą komendanta KM MO w Gdyni. Następnie od 1 października 1972 roku – kierownikiem inspektoratu ds. specjalnych KW MO w Gdańsku oraz od 1 czerwca 1975 roku – naczelnikiem wydziału specjalnego (operacyjno-obronnego) WUSW w Gdańsku. 18 września 1984 roku Eugeniuszowi Gąsiorowskiemu nadano stopień pułkownika. Ze służby został zwolniony 7 kwietnia 1990 roku, po 44 latach¹²²⁶.

¹²²⁶ Tamże, sygn. 032/282, Akta osobowe funkcjonariusza MO Eugeniusza Gąsiorowskiego.

ppłk Mieczysław Dzięgielewicz/Dziengielewicz

Urodził się 25 marca 1930 roku w Wilnie, syn Aleksandra. Pochodził z rodziny robotniczej – jego ojciec był pracownikiem gospodarczym. Po ojcu posiadał nazwisko Dziengielewicz, jednak od najmłodszych lat posługiwał się jego zmienioną formą – Dzięgielewicz. W 1946 roku przybył na Ziemię Obiecane i podjął pracę w tartaku, a następnie jako tkacz w Jastrowiu. 3 października 1949 roku wstąpił w szeregi MO i służył w posterunkach KP MO w Wałczu. W latach 1950–1952 był słuchaczem CW MO w Słupsku. We wrześniu 1952 roku objął funkcję referenta, a następnie kierownika sekcji w Wydziale III KW MO w Gdańsku. Od września 1954 roku został zastępcą dyżurnego miasta w KW MO w Gdańsku, a od maja 1955 roku zastępcą komendanta dzielnic w tej samej jednostce. W 1957 roku objął funkcję najpierw zastępcy, a od roku 1961 dowódcy Kompanii Szkolnej ZOMO w Gdańsku. Od 1964 do 1968 roku był komendantem miejskim i powiatowym w Elblągu. 14 czerwca 1968 roku objął stanowisko komendanta powiatowego KP MO w Lęborku, które zajmował do 1975 roku, kiedy objął stanowisko komendanta KM MO w Słupsku. 31 października 1977 roku po nabyciu praw emerytalnych został zwolniony ze służby. W 1977 roku awansował do stopnia podpułkownika¹²²⁷.

¹²²⁷ Tamże, sygn. 256/34, Akta osobowe funkcjonariusza MO Mieczysława Dzięgielewicza.

ANEKS 3

Biogramy zastępców komendantów powiatowych MO w Lęborku

chor. Stanisław Mazurkiewicz

Urodził się 4 maja 1898 roku w Jarocinie, syn Antoniego. Pochodził z rodziny robotniczej – jego ojciec był robotnikiem najemnym. W 1919 roku wstąpił w szeregi WP i brał udział w powstaniu wielkopolskim. W wojsku służył do 1921 roku i uzyskał stopień starszego sierżanta. Od 1921 do 1939 roku był zawodowym podoficerem Straży Granicznej. W 1939 roku został ponownie powołany do Wojska Polskiego i jako dowódca plutonu brał udział w obronie Gdyni i Oksywia. W latach 1940–1944 był członkiem Gryfa Pomorskiego. W 1944 roku został aresztowany przez gestapo i umieszczony w obozie koncentracyjnym w Stutthofie. W marcu 1945 roku wstąpił do MO. Był jednym z pionierów i organizatorów Komendy Powiatowej MO w Lęborku. Jego zasługą było założenie pierwszych akt w KP MO w Lęborku oraz zorganizowanie posterunków na terenie powiatu. Pierwszym stanowiskiem, które objął w Komendzie Powiatowej w Lęborku było zastępca komendanta. Następnie był kierownikiem referatu personalnego oraz kierownikiem służby śledczej. Jako szef służby śledczej odnosił sukcesy i miał duże zasługi w utrzymaniu stanu bezpieczeństwa w powiecie. Od 1948 roku był członkiem PPR. 30 listopada 1949 roku został zwolniony ze służby za wcześniejszą przynależność do Gryfa Pomorskiego¹²²⁸.

Tadeusz Kida

Urodził się 2 listopada 1908 roku w rodzinie robotniczej, syn Franciszka. 10 kwietnia 1945 roku wstąpił w szeregi MO i został referentem służby zewnętrznej w KP MO w Lęborku. Następnie otrzymał awans na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego tamtejszej komendy. 17 grudnia 1945 roku zgodnie z rozkazem personalnym nr 21/178 został zwolniony jako element nienadający się do służby w szeregach MO¹²²⁹.

¹²²⁸ Tamże, sygn. 257/783, Akta osobowe funkcjonariusza MO Stanisława Mazurkiewicza.

¹²²⁹ Tamże, sygn. 257/720, Akta osobowe funkcjonariusza MO Tadeusza Kidy.

st.sier.pchor. Eugeniusz Malak
1945-1951

ppłk Eugeniusz Malak

Urodził się 19 maja 1924 roku w Rzeszowie w rodzinie robotniczej, syn Władysława. W Rzeszowie ukończył szkołę powszechną. W czasie okupacji był szoferem w firmie przewozowej. Do szeregów MO wstąpił 19 sierpnia 1944 roku w Rzeszowie. W marcu 1945 roku został skierowany do Centralnej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Łodzi. 8 lipca 1945 roku został mianowany zastępcą komendanta KP MO w Łęborku, a od kwietnia 1949 roku zastępcą komendanta ds. polityczno-wychowawczych. W czasie służby w Łęborku nie cieszył się pozytywną opinią u przełożonych, którzy uważali go za opieszałego i bez poczucia odpowiedzialności. W lipcu 1950 roku został przeniesiony do KP MO w Kościerzynie na tożsame stanowisko. Następnie od czerwca 1952 roku został komendantem KP MO w Wejherowie. Od 1957 roku był komendantem MO w Sopocie i kolejno zastępcą dowódcy ZOMO (od stycznia 1964 roku), zastępcą naczelnika Wydziału Kontroli Ruchu Drogowego (od czerwca 1966 roku) oraz naczelnikiem Wydziału Transportu (od 1967 roku). 28 czerwca 1969 roku awansował do stopnia podpułkownika. 15 kwietnia 1971 roku po nabyciu praw emerytalnych został zwolniony ze służby¹²³⁰. Do października 1959 roku Eugeniusz Malak był dwukrotnie odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem „10 lat w Służbie Narodu”¹²³¹.

ppor. Witalis Olesiak

Urodził się 18 marca 1924 roku w Mieścisku (pow. Wągrowiec), syn Franciszka. 2 lutego 1945 roku został przyjęty do służby w MO. W grudniu 1947 roku po ukończeniu III kursu Szkoły Oficerskiej CW MO w Słupsku, został referentem służby śledczej KW MO w Gdańsku. 1 lipca 1950 roku objął stanowisko zastępcy KP MO w Łęborku, które zajmował trzy lata. W czerwcu 1953 roku awansował na komendanta KP MO w Starogardzie, z którego został zdjęty 31 lipca 1954 roku. 30 listopada 1954 roku został zwolniony z szeregów MO w stopniu podporucznika¹²³².

¹²³⁰ Tamże, sygn. 032/755, Akta osobowe funkcjonariusza MO Eugeniusza Malaka.

¹²³¹ „W Służbie Narodu – Pismo Milicji Obywatelskiej”, nr 20 (490), 16–31 października 1959, s. XV.

¹²³² AIPN Gd, WUSW Gd, sygn. 210/697, Akta osobowe funkcjonariusza MO Witalisa Olesiaka.

mjr Zenon Guliński

Urodził się 8 października 1921 roku w Poznaniu, syn Józefa. Pochodził z rodziny robotniczej – jego ojciec był szewcem. W kwietniu 1940 roku został aresztowany przez gestapo i osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau. Z obozu zwolniono go w 1943 roku. Po powrocie do Poznania pracował w hurtowni spożywczej. 24 stycznia 1946 roku zawarł związek małżeński. Miał syna Tadeusza, który w latach siedemdziesiątych został zatrzymany w związku z włamaniami do samochodów. 28 stycznia 1945 roku Guliński wstąpił do MO i skierowano go do II Komisariatu w Poznaniu. 15 kwietnia 1945 roku został przeniesiony do II Komisariatu MO w Gdańsku Wrzeszczu, a następnie w 1947 roku do II Komisariatu w Gdańsku Siedlcach jako zastępca kierownika ds. polityczno-wychowawczych. 25 maja 1949 roku rozpoczął I kurs w Szkole Oficerskiej w Słupsku. Po jego ukończeniu w 1950 roku został starszym oficerem śledczym, najpierw w Komendzie Miejskiej w Gdyni, a następnie od 1952 roku w KW MO w Gdańsku. 6 maja 1953 roku objął stanowisko zastępcy komendanta powiatowego w Lęborku, które zajmował do 11 maja 1955 roku. Podczas służby w Lęborku od maja do listopada 1954 roku pełnił funkcję p.o. komendanta powiatowego z powodu pobytu kpt. Józefa Olczaka na szkoleniu w Warszawie. Od maja 1955 roku pracował w Komendzie Wojewódzkiej MO w Gdańsku na stanowiskach: kierownika sekcji porządkowej, inspektora grupy śledczej, inspektora sekcji ds. bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz dyżurnego miasta grupy dyżurnych. 24 września 1970 roku otrzymał stopień majora. Ze służby został zwolniony po nabyciu prawa do emerytury 31 maja 1973 roku¹²³³.

mjr Tadeusz Wyskiel

Urodził się 16 listopada 1927 roku w Piątkowej (województwo rzeszowskie), syn Władysława. Pochodził z rodziny chłopskiej – jego ojciec był chłopem małorolnym. W latach 1948–1950 odbył służbę wojskową. Następnie od 1950 do 1954 roku był referentem w PUBP w Lęborku. W latach 1954–1956 uczęszczał do dwuletniej szkoły oficerskiej CW MBP w Legionowie. Od 1 września 1956 roku był oficerem operacyjnym Wydziału Va w Gdańsku. 1 stycznia 1957 roku objął stanowisko zastępcy komendanta KP MO w Lęborku ds. bezpieczeństwa, które zajmował przez pięć lat. W tym czasie dobrze organizował pracę operacyjną, przejawiał dużo sa-

¹²³³ Tamże, sygn. 032/356, Akta osobowe funkcjonariusza MO Zenona Gulińskiego.

modzielności i inicjatywę oraz cieszył się autorytetem wśród podwładnych. Jednocześnie referat ds. bezpieczeństwa osiągał dobre rezultaty. Od maja 1962 roku został przeniesiony do KW MO w Gdańsku na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału II. 28 sierpnia 1966 roku dostał awans na stopień majora. Zmarł 8 stycznia 1970 roku w wieku 43 lat¹²³⁴.

kpt. Zdzisław Kuśnierz

kpt. Zdzisław Kuśnierz

Urodził się 26 maja 1923 roku we Lwowie, syn Szymona. W 1928 roku przeprowadził się wraz z rodziną do Modliszewa koło Poznania. 22 stycznia 1945 roku wstąpił w szeregi MO w Gnieźnie, skąd został skierowany do Szkoły Oficerskiej w Słupsku. Od maja 1949 roku był funkcjonariuszem służby śledczej w KP MO w Malborku. 15 grudnia 1950 roku został przeniesiony do Referatu Służby Kryminalnej KP MO w Lęborku. W grudniu 1952 roku awansował na stanowisko zastępcy komendanta KP MO Pruszcz Gdański, a następnie w marcu 1954 roku komendanta KP MO Nowy Dwór. 15 lutego 1959 roku objął stanowisko zastępcy komendanta KP MO w Lęborku, które zajmował do zwolnienia ze służby, tj. do 31 stycznia 1970 roku. W 1961 roku uzyskał awans do stopnia kapitana¹²³⁵.

ppłk Zygmunt Zając

Urodził się 25 listopada 1928 roku w Praszce (powiat wieluński), syn Stanisława. Pochodził z rodziny robotniczej – ojciec był pracownikiem tartaku. W 1940 roku razem z całą rodziną został wywieziony na prace przymusowe do Niemiec, skąd wrócił w 1945 roku do Lęborka i podjął pracę w Zawodowej Straży Pożarnej. W latach 1949–1951 służył w wojsku. Do służby wstąpił 7 listopada 1951 roku i został skierowany do szkoły milicyjnej w Olsztynie. Od 1 maja 1952 roku zajmował stanowisko referenta w PUBP w Lęborku. W sierpniu został przeniesiony na podobne stanowisko do MUBP w Gdyni, a następnie do WUBP w Gdańsku. Od 1 października 1955 roku oddelegowany jako starszy referent do PUBP w Lęborku, skąd w maju 1956 roku przeniesiono go na stanowisko oficera operacyjnego Referatu ds. Bezpieczeństwa w KP MO Lębork. Od września 1959 roku był słuchaczem dwuletniej szkoły oficerskiej

¹²³⁴ Tamże, sygn. 215/1596, Akta osobowe funkcjonariusza UB/SB Tadeusza Wyskiela.

¹²³⁵ Tamże, sygn. 256/331, Akta osobowe funkcjonariusza MO Zdzisława Kuśnierza.

CW MBP w Legionowie. We wrześniu 1961 roku objął stanowisko starszego oficera operacyjnego w Referacie ds. Bezpieczeństwa, a następnie w kwietniu 1962 roku awansował na zastępcę komendanta ds. bezpieczeństwa w KP MO w Łęborku. Na tym stanowisku spisywał się dobrze, potrafił kierować zespołem i osobiście uczestniczył w pracy operacyjnej. Ze służby został zwolniony 31 sierpnia 1973 roku. 26 marca 1981 roku ponownie przyjęto go do służby jako inspektor Wydziału II KW MO w Słupsku. 31 listopada 1981 roku został zastępcą naczelnika Wydziału IV KW MO w Słupsku oraz kierownikiem Grupy Operacyjnej w Łęborku. 29 stycznia 1986 roku uzyskał awans do stopnia podpułkownika¹²³⁶.

¹²³⁶ Tamże, sygn. 235/350, Akta osobowe funkcjonariusza UB/SB Zygmunta Zająca.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Grupy Operacyjne Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i Ministerstwa Przemysłu.

Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej.

Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Komenda Główna Milicji Obywatelskiej.

Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych.

Rozkazy Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej.

Zespół Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku

Akta osobowe funkcjonariuszy.

Analizy roczne KMO, KP MO województwa gdańskiego oraz KW MO w Gdańsku.

Analizy stanu bezpieczeństwa na terenie województwa gdańskiego.

Historia Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej województwa gdańskiego.

Meldunki dzienne KP MO w Lęborku.

Sprawozdania Komendy Wojewódzkiej MO w Gdańsku.

Sprawozdania okresowe i miesięczne Komendy Powiatowej MO w Lęborku.

Sprawozdania miesięczne i raporty sytuacyjne wydziałów i referatów KW MO w Gdańsku.

Sprawozdania roczne komend powiatowych i miejskich MO w województwie gdańskim.

Sprawozdania i analizy miesięczne oraz kwartalne dotyczące stanu bezpieczeństwa i pracy operacyjnej komend MO województwa gdańskiego.

Wykazy imienne funkcjonariuszy.

Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział w Gdyni

Komitet Powiatowy PZPR w Lęborku.

Archiwum Państwowe w Gdańsku

Komitet Powiatowy PZPR w Lęborku.

Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku.

Komitet Wojewódzki PPR w Gdańsku.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lęborku.

Starostwo Powiatowe i Powiatowa Rada Narodowa w Lęborku.

Urząd Wojewódzki w Gdańsku.

Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gdańsku.

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Komitet Wojewódzki PZPR.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie.

Komenda Wojewódzka Policji w Gdańsku, Wydział ds. Ochrony Informacji Niejawnych

Statystyczne Opracowania Częstkowe – Okresowe za lata 1953–1961.

Archiwum Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych z Lęborka

AKTY PRAWNE W PORZĄDKU CHRONOLOGICZNYM

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 października 1927 r. *o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa*, Dz.U. 1927, nr 92, poz. 823.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. *Kodeks postępowania karnego*, Dz.U. 1928, nr 33, poz. 313.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. *o postępowaniu karno-administracyjnym*, Dz.U. 1928, nr 38, poz. 365.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. *o organizacji i zakresie działania władz marynarki handlowej*, Dz.U. 1928, nr 28, poz. 366.

Ustawa z dnia 21 marca 1931 r. *o ograniczeniu w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych (przeciwalkoholowa)*, Dz.U. 1931, nr 51, poz. 423.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. *Kodeks karny*, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. *Prawo o wykroczeniach*, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 572.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. *o monopolu spirytusowym, opodatkowaniu kwasu octowego i drożdży oraz sprzedaży napojów alkoholowych*, Dz.U. 1932, nr 63, poz. 586.

Ustawa z dnia 13 marca 1934 r. *o ochronie porządku na kolejach użytku publicznego*, Dz.U. 1934, nr 32, poz. 285.

Rozporządzenie Ministra Komunikacji z dnia 24 listopada 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych *o przestrzeganiu porządku na kolejach użytku publicznego*, Dz.U. 1934, nr 109, poz. 961.

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 listopada 1936 r. *Prawo karne skarbowe*, Dz.U. 1936, nr 84, poz. 581.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r. *o rozwiązaniu policji państwowej (tak zwanej granatowej policji)*, Dz.U. 1944, nr 2, poz. 6.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 24 sierpnia 1944 r. *o rozwiązaniu tajnych organizacji wojskowych na terenach wyzwolonych*, Dz.U. 1944, nr 3, poz. 12.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. *o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich*, Dz.U. 1944, nr 4, poz. 21.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. *o Milicji Obywatelskiej*, Dz.U. 1944, nr 7, poz. 33.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 25 października 1944 r. *o zwalczaniu spekulacji wojennej*, Dz.U. 1944, nr 9, poz. 49.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r. *o ochronie Państwa*, Dz.U. 1944, nr 10, poz. 50.

Dekret z dnia 16 listopada 1945 r. *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa*, Dz.U. 1945, nr 53, poz. 300.

Dekret z dnia 16 listopada 1945 r. *o postępowaniu doraźnym*, Dz.U. 1945, nr 53, poz. 301.

Dekret z dnia 16 listopada 1945 r. *o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej do walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym*, Dz.U. 1945, nr 53, poz. 302.

Dekret z dnia 22 lutego 1946 r. *Prawo o sądach obywatelskich*, Dz.U. 1946, nr 8, poz. 64.

Dekret z dnia 1 marca 1946 r. *o Straży Obywatelskiej na obszarze Ziem Odzyskanych*, Dz.U. 1946, nr 10, poz. 71.

Dekret z dnia 16 kwietnia 1946 r. *o zwalczaniu chorób wenerycznych*, Dz.U. 1947, nr 20, poz. 80.

Dekret z dnia 14 maja 1946 r. *o powołaniu pracowników służby zdrowia do walki z epidemiami*, Dz. Zdrowia 1946, nr 23/24.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. *w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziem Odzyskanych*, Dz.U. 1946, nr 28, poz. 177.

Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa*, Dz.U. 1946, nr 30, poz. 192.

Dekret z dnia 16 stycznia 1947 r. *w sprawie zmiany dekretu z dnia 16 kwietnia 1946 r. o zwalczaniu chorób wenerycznych*, Dz.U. 1946, nr 18, poz. 119.

Dekret z dnia 3 lutego 1947 r. *o odszkodowaniu dla funkcjonariuszów służby bezpieczeństwa publicznego, żołnierzy Wojska Polskiego i członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, którzy utracili zdolność do pracy w walce z wrogiem Polski Demokratycznej, oraz dla osób pozostałych po poległych w tej walce*, Dz.U. 1947, nr 14, poz. 54.

Dekret z dnia 11 kwietnia 1947 r. *Prawo karne skarbowe*, Dz.U. 1947, nr 32, poz. 140.

Ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. *o zezwoleniach na prowadzenie przedsiębiorstw handlowych i zawodowe wykonywanie czynności handlowych*, Dz.U. 1947, nr 43, poz. 220.

Ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. *o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym*, Dz.U. 1947, nr 43, poz. 218.

Dekret z dnia 5 września 1947 r. *o organizacji i zakresie działania władz administracji morskiej*, Dz.U. 1947, nr 60, poz. 328.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1949 r. *o zmianie przepisów postępowania karnego*, Dz.U. 1949, nr 32, poz. 238.

Ustawa z dnia 4 lutego 1950 r. *o zmianie dekretu z dnia 5 września 1947 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji morskiej*, Dz.U. 1950, nr 6, poz. 55.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1950 r. *o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej*, Dz.U. 1950, nr 19, poz. 156.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 maja 1950 r. *w sprawie tymczasowego statutu Urzędu do Spraw Wyznań*, M.P. 1950, nr 78, poz. 905.

Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. *o orzecznictwie karno-administracyjnym*, Dz.U. 1951, nr 66, poz. 454.

Rozporządzenie Ministra Żeglugi z dnia 16 lutego 1952 r. *w sprawie ustalenia granicy terytorialnej morskiego portu rybackiego w Łebie*, Dz.U. 1952, nr 18, poz. 112.

Zarządzenie nr 87 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1952 r. *w sprawie ustalenia wykroczeń, za które organa Milicji Obywatelskiej upoważnione są do nakładania i ściągania grzywien w drodze mandatu karnego*, M.P. 1952, nr 45, poz. 635.

Dekret z dnia 29 października 1952 r. *o zmianie niektórych przepisów postępowania karnego*, Dz.U. 1952, nr 44, poz. 302.

Dekret z dnia 4 marca 1953 r. *o wzmożeniu walki z produkcją złej jakości*, Dz.U. 1953, nr 16, poz. 63.

Dekret z dnia 4 marca 1953 r. *o ochronie interesów nabywców w obrocie handlowym*, Dz.U. 1953, nr 16, poz. 64.

Dekret z dnia 4 marca 1953 r. *o wzmożeniu ochrony własności społecznej*, Dz.U. 1953, nr 17, poz. 68.

Dekret z dnia 4 marca 1953 r. *o ochronie własności społecznej przed drobnymi kradzieżami*, Dz.U. 1953, nr 17, poz. 69.

Dekret z dnia 20 lipca 1954 r. *o Milicji Obywatelskiej*, Dz.U. 1954, nr 34, poz. 143.

Ustawa z dnia 25 września 1954 r. *o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych*, Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191.

Dekret z dnia 7 grudnia 1954 r. *o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego*, Dz.U. 1954, nr 54, poz. 269.

Uchwała nr 898 Rady Ministrów z 18 grudnia 1954 roku *w sprawie umundurowania i oznak Milicji Obywatelskiej*, M.P. 1955, nr 1, poz. 3.

Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. *o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej*, Dz.U. 1955, nr 46, poz. 311.

Ustawa z dnia 5 kwietnia 1955 r. *o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszów organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej*, Dz.U. 1955, nr 15, poz. 83.

Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. *o zmianie przepisów postępowania karnego*, Dz.U. 1955, nr 46, poz. 309.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 grudnia 1955 r. *w sprawie określenia przypadków, w których dopuszczalne jest użycie broni przez Milicję Obywatelską oraz trybu postępowania przy użyciu broni*, Dz.U. 1955, nr 46, poz. 313.

Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 lutego 1956 r. zmieniające zarządzenie z dnia 29 kwietnia 1952 r. *w sprawie ustalenia wykroczeń, za które organy Milicji Obywatelskiej upoważnione są do nakładania i ściągania grzywien w drodze mandatu karnego*, M.P. 1956, nr 20, poz. 260.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. *o zwalczaniu alkoholizmu*, Dz.U. 1956, nr 12, poz. 62.

Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. *o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego*, Dz.U. 1956, nr 54, poz. 241.

Dekret z dnia 31 grudnia 1956 r. *o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych*, Dz.U. 1957, nr 1, poz. 6.

Ustawa z dnia 13 lipca 1957 r. *o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym*, Dz.U. 1957, nr 39, poz. 171.

Ustawa z dnia 2 grudnia 1958 r. *o zmianie ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym*, Dz.U. 1958, nr 77, poz. 396.

Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. *o stosunku służbowym funkcjonariuszów Milicji Obywatelskiej*, Dz.U. 1959, nr 12, poz. 69.

Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. *o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej oraz ich rodzin*, Dz.U. 1959, nr 12, poz. 70.

Ustawa z dnia 18 czerwca 1959 r. *o zmianie przepisów postępowania karnego*, Dz.U. 1959, nr 36, poz. 229.

Zarządzenie nr 80 Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 maja 1960 r. *w sprawie ustalenia wykroczeń, za które organy Milicji Obywatelskiej upoważnione są do nakładania i ściągania grzywien w drodze mandatu karnego*, M.P. 1960, nr 57, poz. 271.

Ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. *o zwalczaniu alkoholizmu*, Dz.U. 1959, nr 69, poz. 434.

Ustawa z dnia 2 grudnia 1960 r. *o kolejach*, Dz.U. 1960, nr 54, poz. 311.

Ustawa z dnia 27 listopada 1961 r. *o bezpieczeństwie i porządku ruchu na drogach publicznych*, Dz.U. 1961, nr 53, poz. 295.

Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 sierpnia 1962 r. *w sprawie kontroli ruchu na drogach publicznych*, M.P. 1962, nr 68, poz. 314.

Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. *o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego*, Dz.U. 1966, nr 23, poz. 149.

Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. *o postępowaniu egzekucyjnym w administracji*, Dz.U. 1966, nr 24, poz. 151.

Ustawa z dnia 13 czerwca 1967 r. *o Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej*, Dz.U. 1967, nr 23, poz. 108.

Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 15 lipca 1967 w sprawie nadania statutu organizacji „Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej”, M.P. 1967, nr 45, poz. 227.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. *Kodeks karny*, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. *Kodeks postępowania karnego*, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 96.

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *przepisy wprowadzające Kodeks wykroczeń*, Dz.U. 1971, nr 12, poz. 115.

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*, Dz.U. 1971, nr 12, poz. 116.

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń*, Dz.U. 1971, nr 12, poz. 118.

Ustawa z dnia 29 listopada 1972 r. *o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych*, Dz.U. 1972, nr 49, poz. 312.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji*, Dz.U. 1990, nr 30, poz. 179.

STRONY INTERNETOWE

www.archiwumleborg.pl

www.dobroni.pl

www.gus.stat.gov.pl

www.grekokatolicy.pl

www.pgmilitaria.pl

www.sklep.rosomak-rst.pl

www.slupsk.szkolapolicji.gov.pl

www.uzbrojenie.fandom.com

www.wikipedia.org/wiki/Repertorium

PRASA

„Rzeczpospolita” 1944–1946.

„Dziennik Bałtycki” 1947–1955.

„W Służbie Narodu – Pismo Milicji Obywatelskiej” 1959–1960.

WYWIADY

Wywiad z byłym funkcjonariuszem MO Januszem Kaczorem „Służba w Milicji Obywatelskiej do 1975 roku” przeprowadzony w Słupsku 1 marca 2022 roku.

Wywiad z byłym funkcjonariuszem MO Jerzym Prościńskim „Służba w Milicji Obywatelskiej do 1975 roku” przeprowadzony w Słupsku 1 marca 2022 roku.

Wywiad z byłym funkcjonariuszem MO Henrykiem Orlikowskim „Służba w Milicji Obywatelskiej do 1975 roku” przeprowadzony w Lęborku 9 marca 2022 roku.

ARTYKUŁY I MONOGRAFIE

Apanowicz J., *Metodologia Ogólna*, Gdynia 2002.

Bąbel H. i in., *Ojczyźnie i społeczeństwu. Działalność Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1984*, Koszalin 1985.

Błasińska M., *Cud. W 1949 roku Lublin stał się Częstochową*, Lublin 2019.

Bober S., *Walka o utrzymanie nauczania religii w szkołach w okresie Polski Ludowej*, „Studia Etckie”, 012, nr 14.

Chmielecki P., *Sposoby walki z Kościołem w PRL w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku*, „Symposium” 2019, R. XXIII, nr 1 (36).

Czarnik S., *Metody badań socjologicznych*, [w:] *Metodologia nauk społecznych i humanistycznych*, Kraków 2020.

Czerwiński D., *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1956*, Gdańsk 2016.

Drozd R., *Droga na Zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji „Wisła”*, Warszawa 1997.

Drozd R., *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989*, Warszawa 2001.

- Drozd R., *Stosunek ludności ukraińskiej do przełomów politycznych w Polsce po 1947 roku*, [w:] *Między ideologią a socjotechniką. Kwestia mniejszości narodowych w działalności władz komunistycznych – doświadczenie polskie i środkowoeuropejskie*, red. M. Semczyszyn, J. Syrnyk, Warszawa–Szczecin–Wrocław 2014.
- Drozd R., *Władze wobec powrotów ludności ukraińskiej na teren południowo-wschodniej Polski po 1947 roku*, [w:] *Internacjonalizm czy...? Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych (1944–1989)*, red. J. Hytrek-Hryciuk, G. Strauchold, J. Syrnyk, Warszawa–Wrocław 2011.
- Drozd R., *Zasady rozmieszczenia ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Słupskie Studia Historyczne” 1993, nr 3, red. A. Suchociński.
- Dubiel A., *Dolina Łeby*, Lębork 1984.
- Dubiel A., *Miniatury Lęborskie*, [w:] *Album ziemi lęborskiej*, red. A. Dubiel, Gdańsk 1986.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006.
- Filip K., *Komendanci wojewódzcy Milicji Obywatelskiej w Gdańsku w latach 1945–1949*, [w:] *Policja gdańska na przestrzeni wieków. Wybrane zagadnienia*, red. A. Gąsiorowski, Gdańsk 2012.
- Filip K., *Komunikat dyslokacyjny jednostek Milicji Obywatelskiej na terenie województwa gdańskiego w 1945 roku*, „Argumenta Historica. Czasopismo Naukowo-Dydaktyczne” 2014, nr 1.
- Filip K., *Milicja Obywatelska w Sopocie w latach 1945–1949*, Sopot 2011.
- Filip K., *Powstanie i początki działalności Milicji Obywatelskiej w Gdańsku – Dolnym Wrzeszczu*, „Teki Gdańskie” 2013, t. 13.
- Filip K., *Powstanie i początki działalności Milicji Obywatelskiej w powiecie starogardzkim*, „Rydwan. Roczniki Muzealne Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim” 2007, nr 7.
- Gąsiorowski A., *Policja gdańska na przestrzeni wieków: wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2012.
- Gąsiorowski A., Steyer K., *Tajna Organizacja Zbrojna Gryf Pomorski*, Gdańsk 2010.
- Goryński G., *Organizacja ochrony morskiej granicy Polski przez Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1946–1965. Wybrane problemy*, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 1999, nr 9.
- Hałagida I., *Między Moskwą, Warszawą i Watykanem. Dzieje Kościoła greckokatolickiego w Polsce w latach 1944–1970*, Warszawa 2013.
- Hałagida I., *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*, Warszawa 2005.

- Hałagida I., *„Szpieg Watykanu”. Kapłan grekokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*, Warszawa 2008.
- Hałagida I., *Ukraińcy – grekokatolicy i prawosławni w powiecie lęborskim w latach 1947–1957*, „Biuletyn Historyczny” 2000, nr 14.
- Hejger M., *Ludność żydowska na Pomorzu Gdańskim w latach 1945–1951*, „Słupskie Studia Historyczne” 1999, nr 7.
- Hejger M., *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski w latach 1945–1959*, Słupsk 2008.
- Hejger M., *Przesiedlenie ludności niemieckiej z województwa gdańskiego w latach 1945–1947*, „Słupskie Studia Historyczne” 1995, nr 4.
- Hytrek-Hryciuk J., *Ludność niemiecka a żołnierze Armii Czerwonej (Radzieckiej) na Dolnym Śląsku 1945–1948. Zarys problematyki*, „Studia Śląskie” 2007, t. 50.
- Jadziak E., *Wyzwolenie Pomorza (Operacja Pomorska Armii Radzieckiej w lutym–marcu 1945 roku)*, [w:] *Pomorze na progu dziejów najnowszych*, red. T. Cieślak, Warszawa 1961.
- Jakubowski Z., *Milicja Obywatelska 1944–1948*, Warszawa 1988.
- Jakubowski Z., *Milicja Obywatelska w latach 1944–1956*, Warszawa 1984.
- Kacprzak P., *Polityka władz polskich wobec ludności niemieckiej w okresie funkcjonowania Ministerstwa Ziem Odzyskanych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2010, t. LXII.
- Kacprzak P., *Polskie władze administracyjne w procesie wysiedlania ludności niemieckiej w latach 1945–1949*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2010, t. LXII.
- Kołodziejczyk N., Malinowski M., *Polska Partia Robotnicza 1942–1948*, Warszawa 1986.
- Konopka H., *Rok 1956 – powrót religii do szkół*, „Studia Podlaskie” 1996, t. VI.
- Kowalski W.T., *Polska w Świecie 1945–1956*, Warszawa 1988.
- Kowalski W.T., *Wielka koalicja 1941–1945*, Warszawa 1976.
- Kozłowski K., *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2010*, [w:] *Spółeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, t. I, Szczecin 2012.
- Kula H., *Granica morska PRL 1945–1950*, Warszawa 1979.
- Kula H., *Milicja Morska – tymczasowy organ powołany do ochrony granicy morskiej na wybrzeżu polskim (maj 1945 r. – styczeń 1946 r.)*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1979, nr 24.
- Kuśnierz R., *Ukraina w latach kolektywizacji i Wielkiego Głodu (1929–1933)*, Toruń 2005.
- Kwadrans Ł., *Edukacja Romów. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji*, Wrocław–Wałbrzych 2008.

- Libich B., *Początki akcji „Wisła” na ziemi łębarskiej*, „Biuletyn Historyczny” 2000, nr 14.
- Libich B., *Zmiany terytorialne na ziemi łębarskiej po 1945 roku*, „Biuletyn Historyczny” 2000, nr 17.
- Libich B., *Życie polityczne Łeby w latach 1945–1950*, „Biuletyn Historyczny” 2011, nr 30.
- Libich B., Schodzińska J., *Tajne akcje i organizacje antykomunistyczne na terenach powiatu łębarskiego w latach 40. i 50. XX wieku*, „Biuletyn Historyczny” 2009, nr 32.
- Libich B., Schodzińska J., *Łębork w czasach PRL i III Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Łęborka*, red. J. Borzyszkowski, Łębork–Gdańsk 2009.
- Łach S., *Polskie Stronnictwo Ludowe w konfrontacji z władzą komunistyczną na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1947*, Słupsk 2001.
- Łach S., *Przebieg zasiedlania i przemiany demograficzne w Polsce Ludowej (1945–1975)*, [w:] *Dzieje Łęborka*, red. J. Lindmajer, T. Machura, Poznań 1982.
- Łach S., *Rola grup operacyjnych w osadnictwie miejskim na ziemiach odzyskanych po II wojnie światowej*, „Słupskie Studia Historyczne” 1997, nr 5.
- Łukasiewicz S., *Jałta. Rzeczywistość, mit i pamięć*, Warszawa 2019.
- Machcewicz P., *Słowa ważące więcej niż kule, czyli jak pokonać Związek Radziecki*, [w:] *Od zgonu Ojca Narodów do śmierci Orła Karpat. Księga na sześćdziesiąte urodziny Jerzego Kochanowskiego*, red. W. Borodziej, M. Buko, R. Utz, Z. Zakrzewska, Warszawa 2020, s. 226–234.
- Majer P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Polski w rozwoju dziejowym od X wieku do końca Polski Ludowej*, Szczytno 2012.
- Majer P., *Geneza Milicji Obywatelskiej i Policji. Analiza porównawcza*, [w:] *80 lat w służbie państwa i narodu*, red. T. Frączek, Szczytno 2001.
- Majer P., *Komendanci główni polskiej policji (1918–2009)*, Szczytno 2009.
- Majer P., *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004.
- Majer P., *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL. Zarys problematyki i źródła*, Toruń 2003.
- Majer P., *Milicyjna agentura 1944–1957*, „Dzieje Najnowsze” 2005, t. 37/1, s. 47–68.
- Majer P., *Model Milicji Obywatelskiej realizowany w latach 1944–1990*, [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, red. A. Szymaniak, W. Ciepela, Poznań 2007.

- Majer P., *Niewprowadzone w życie akty normatywne powojennego aparatu policyjnego w Polsce 1944–1948*, „Przegląd Policyjny” 2007, nr 4.
- Majer P., „Oczyszczanie” szeregów Milicji Obywatelskiej w latach 1944–1954, [w:] *Między I a IV Rzeczpospolitą*, red. M. Korybut-Marciniak, P. Majer, Olsztyn 2009.
- Majer P., *Problem praktyk religijnych w Milicji Obywatelskiej w latach 1944–1956*, [w:] *Polityka. Etyka. Kościół*, red. E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski, Szczytno 2002.
- Majer P., *Przestępczość w Polsce w latach 1944–1956. Próba zestawień sumarycznych na podstawie materiałów własnych aparatu policyjnego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, t. LXXI, z. 2.
- Majer P., Siemak Z., *Policyjne szkolnictwo oficerskie w latach 1919–2000*, Szczytno 2000.
- Mensz W., *Teheran – Jałta – Poczdam: dokumenty konferencji szefów rządów trzech wielkich mocarstw*, Warszawa 1970.
- Mirynowicz E., *Założenia i cele polityki narodowościowej Polski Ludowej*, [w:] *Internacjonalizm czy...? Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych (1944–1989)*, red. J. Hytrek-Hryciuk, G. Strauchold, J. Syrnyk, Warszawa–Wrocław 2011.
- Misiuk A., *Historia Policji w Polsce od X wieku do współczesności*, Szczytno 2008.
- Misiuk A., *Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Zarys dziejów (od X wieku do współczesności)*, Szczytno 2012.
- Misiuk A., *Instytucje policyjne w Polsce. Zarys dziejów od X wieku do współczesności*, Szczytno 2006.
- Pączek T., *Aparat kontroli wewnętrznej zwalczający przestępczość w Milicji Obywatelskiej (1945–1990)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.
- Pączek T., *Milicja Obywatelska w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1975*, Słupsk 2014.
- Pączek T., *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1989: rozwój organizacyjny i rola w aparacie represji PRL*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1 (10).
- Pączek T., *Praca operacyjna Milicji Obywatelskiej w świetle instrukcji służbowych (1956–1970)*, „Studia Politologiczne” 2019, nr 51.
- Pączek T., *Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1.

- Pączek T., *Wierność ślubowaniu jako przyczynek do rozważań o morale funkcjonariuszy policji*, [w:] *Morale w świetle wyników badań i w procesie dydaktycznym*, red. M. Fałdowska, A. Filipek, J. Ważniewska, Warszawa 2016.
- Pączek T., *Zadania Milicji Obywatelskiej w zwalczaniu przestępczości kryminalnej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1949*, „Słupskie Studia Historyczne” 2008, nr 14.
- Pączek T., *Zadania Milicji Obywatelskiej wobec Kościoła katolickiego (1944–1990). Zarys zagadnienia*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2021, nr 2 (38).
- Plochy S., *Jafta. Cena pokoju*, Poznań 2011.
- Prochwicz J., *Organizacja Wojsk Ochrony Pogranicza wrzesień 1945 – grudzień 1945*, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 2010, nr 44.
- Pytel J., *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej 1946–1989*, Warszawa 2009.
- Raina P., *Kościół w PRL. Dokumenty 1945–1959*, t. 1, Poznań 1994.
- Roberts G., *Churchill i Stalin. Toksyczni bracia*, Warszawa 2020.
- Romanow Z., *Emigracja Kaszubów Bytowskich do Niemiec w latach 1945–1979*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2017, R. XXXII, z. 3, s. 196.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2021.
- Runge J., *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej*, Katowice 2007.
- Schodzińska J., *Codziennosc mieszkańców Łeby w pierwszym roku po zakończeniu II wojny światowej*, „Biuletyn Historyczny” 2011, nr 34.
- Schodzińska J., *„Ku chwale Ojczyzny i Partii” – czyny społeczne w życiu gospodarczo-społecznym Łęborka w latach 1945–1989*, „Biuletyn Historyczny” 2006, nr 29.
- Schodzińska J., *Laicyzacja życia publicznego w powojennej historii Łęborka*, „Biuletyn Historyczny” 2007, nr 30.
- Schodzińska J., *Mniejszości narodowe w życiu społeczno-kulturalnym Łęborka po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historyczny” 2008, nr 31.
- Schodzińska J., *Starzy i nowi Łebianie – przemiany ludnościowe w mieście w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historyczny” 2013, nr 36.
- Schodzińska J., *Wysiedlenia ludności niemieckiej z powiatu łęborskiego w latach 1945–1947*, „Biuletyn Historyczny” 2003, nr 22.
- Sekściński B., *Komisja Specjalna do Walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym (1945–1955)*, „Roczniki Humanistyczne” 2011, t. LIX, z. 2.

- Skóra W., *Nazwy miejscowości powiatów słupskiego, lęborskiego i bytowskiego w badaniach Konsulatu RP w Szczecinie w 1929 roku. VI Konferencja Kaszubsko-Pomorska pt. Rozwój nazewnictwa lokalnego Pomorza Zachodniego. Pomorska toponomastyka i onomastyka na przestrzeni dziejów*, red. W. Łysiak, Poznań 2001.
- Słabig A., *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1975*, Szczecin 2008.
- Słabig A., *Działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec Ukraińców w latach 1944–1989*, Słupsk 2018.
- Słabig A., *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały*, Warszawa 2016.
- Słabig A., *Ukraińcy w województwie gdańskim w latach 1956–1970 w świetle archiwaliów Aparatu Bezpieczeństwa PRL*, „Zapiski Historyczne” 2011, t. LXXVI, z. 3.
- Sławik K., *Zarys systemu prawa policyjnego*, Warszawa 2011.
- Sywula M., *Działalność kół PPR i PZPR w MO województwa gdańskiego w latach 1945–1949*, „Komunizm: System – ludzie – dokumentacja” 2016, nr 5.
- Sywula M., *Działalność milicyjnej służby śledczej na terenie województwa gdańskiego w latach 1945–1949*, „Słupskie Studia Historyczne” 2014, nr 20.
- Sywula M., *Milicja Obywatelska w województwie gdańskim 1945–1949*, Gdańsk–Warszawa 2020.
- Sywula M., *Portret zbiorowy komendantów MO (wojewódzkich, miejskich, powiatowych i rejonów morskich oraz ich zastępców ds. polityczno-wychowawczych) pełniących służbę na terenie województwa gdańskiego w latach 1945–1949*, [w:] *225 lat policji w Polsce*, red. P. Majer, M. Seroka, Olsztyn 2017.
- Sywula M., *Przebieg służby byłych policjantów w organach MO na terenie województwa gdańskiego*, [w:] *Policja granatowa w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945*, red. T. Dobrzański, E. Majcher-Ociesa, Kielce–Warszawa 2019.
- Tomaszewski J., *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce w zarysie (do 1950 roku)*, Warszawa 1993.
- Tomicki J., *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1948*, Warszawa 1983.
- Turlej S., *Koncepcje ustrojowe obozu londyńskiego*, Warszawa 1978.
- Włodarek J., *Funkcja selektywna Izby Dziecka Milicji Obywatelskiej*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny”, Poznań 1967, nr 29 (4).
- Zieliński H., *Historia Polski 1914–1939*, Wrocław 1983.

Ziemia S., *Kronika 111 dni*, [w:] *Dwudziestolecie powrotu. Rocznik ziem zachodnich i północnych*, red. J. Dubiel, t. VI, Warszawa 1965.

Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

Żaryn J., *Kościół w PRL*, Warszawa 2004.

WYKAZ TABEL

Tabela 1.	
Liczba ludności w Lęborku w sierpniu 1946 roku według danych Starostwa	17
Tabela 2.	
Liczba ludności ukraińskiej przybyłej na teren powiatu lęborskiego w 1947 roku	19
Tabela 3.	
Liczba ludności w Lęborku na 28 lutego 1949 roku według danych Starostwa	21
Tabela 4.	
Stan zatrudnienia w Komisariacie Kolejowym MO w Lęborku w latach 1961–1967	47
Tabela 5.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim na 12 listopada 1945 roku.....	49
Tabela 6.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim na 31 stycznia 1946 roku.....	51
Tabela 7.	
Stan posterunków gminnych MO w powiecie lęborskim na 30 listopada 1946 roku.....	51
Tabela 8.	
Stan posterunków gminnych MO w powiecie lęborskim na 31 maja 1949 roku	53
Tabela 9.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim na 10 października 1952 roku	53
Tabela 10.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim w 1955 roku.....	54
Tabela 11.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim w latach 1956–1963	55
Tabela 12.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim w latach 1964–1972	55
Tabela 13.	
Stan posterunków MO w powiecie lęborskim w latach 1973–1975	56
Tabela 14.	
Liczba wykroczeń na terenie powiatu lęborskiego w latach 1969–1970	73

Tabela 15.	
	Liczba popełnionych wykroczeń oraz nałożone kary w powiecie łębarskim w 1973 roku . 75
Tabela 16.	
	Liczba nietrzeźwych kierowców zatrzymanych w latach 1970–1971 z podziałem na rodzaj prowadzonego pojazdu 84
Tabela 17.	
	Zdarzenia drogowe i ich skutki w powiecie łębarskim w latach 1968–1972..... 85
Tabela 18.	
	Wykaz imienny funkcjonariuszy referatu śledczego oraz przewidzianych do niego etatów w powiecie łębarskim w 1947 roku 98
Tabela 19.	
	Ważniejsze przestępstwa zaistniałe w powiecie łębarskim i ich wykrywalność w latach 1947 i 1948..... 99
Tabela 20.	
	Wykaz zanotowanych oraz wykrytych spraw karnych w powiecie łębarskim w okresie od stycznia 1947 do marca 1949 roku 101
Tabela 21.	
	Liczba przestępstw popełnionych oraz wykrytych na terenie powiatu łębarskiego oraz ich wykrywalność w latach 1951–1954 112
Tabela 22.	
	Liczba wybranych rodzajów przestępstw kryminalnych w powiecie łębarskim w latach 1952–1954.....113
Tabela 23.	
	Liczba dochodzeń wszczętych oraz wykrytych na terenie powiatu łębarskiego oraz ich wykrywalność w latach 1956–1961..... 114
Tabela 24.	
	Wybrane rodzaje przestępstw kryminalnych w powiecie łębarskim w latach 1955–1961 115

Tabela 25.	
Wybrane rodzaje przestępstw kryminalnych w powiecie łębskim w latach 1968–1969	117
Tabela 26.	
Ogólna liczba stwierdzonych przestępstw w powiecie łębskim oraz ich wykrywalność w latach 1969–1970	118
Tabela 27.	
Wykształcenie ustalonych osób biorących udział w przestępczym procederze w latach 1971–1972 w powiecie łębskim	122
Tabela 28.	
Straty finansowe w zakończonych postępowaniach w I półroczu 1973 roku	123
Tabela 29.	
Wykaz wybranych przestępstw na terenie powiatu łębskiego w latach 1952–1954	136
Tabela 30.	
Zaistniałe i wykryte przypadki włamań na szkodę społeczną oraz kradzieży mienia społecznego w powiecie łębskim w przedziale styczeń 1955 – grudzień 1961	139
Tabela 31.	
Zaistniałe oraz wykryte przypadki spekulacji na terenie powiatu od 1956 do 1957 roku oraz od 1959 do 1961 roku	140
Tabela 32.	
Przestępstwa gospodarcze prowadzone przez KP MO w Łęborku w latach 1968–1969	143
Tabela 33.	
Przestępstwa gospodarcze na terenie powiatu łębskiego w latach 1970–1971	145
Tabela 34.	
Podstawy prawne kodeksu karnego do ścigania przestępstw dotyczących nierzędu w latach 1932–1969	152
Tabela 35.	
Liczba przestępstw popełnionych przez nieletnich w powiecie łębskim w poszczególnych kategoriach w latach 1958–1960	159

Tabela 36.	
Przestępczość nieletnich w powiecie łęborskim od 1 stycznia 1969 do 31 sierpnia 1970 roku	161
Tabela 37.	
Charakterystyka przestępstw nieletnich na terenie powiatu łęborskiego od stycznia 1969 do kwietnia 1971 roku	162
Tabela 38.	
Przestępstwa popełnione przez nieletnich na terenie powiatu łęborskiego w 1972 roku	164
Tabela 39.	
Stan osobowy źródeł informacji na terenie poszczególnych jednostek MO w powiecie łęborskim w 1947 roku	167
Tabela 40.	
Przestępstwa popełnione w latach 1950–1951 w powiecie łęborskim z podziałem na kategorie oraz wykrywalność w 1951 roku na podstawie pracy z osobowymi źródłami informacji	174
Tabela 41.	
Ogólna liczba siatki agenturalnej z rozbiem na powiat łęborski i województwo gdańskie w okresie od stycznia do czerwca 1955 roku	179
Tabela 42.	
Ogólna liczba zaistniałych oraz wykrytych przestępstw na terenie powiatu łęborskiego, w tym wykrytych przy udziale OZ, agentów i meldunków obywatelskich w okresie od lipca 1954 do grudnia 1956 roku	181
Tabela 43.	
Stan osobowy ORMÓ w posterunkach powiatu łęborskiego na 5 sierpnia 1946 roku	191
Tabela 44.	
Liczba członków jednostek do zadań specjalnych ORMÓ w poszczególnych posterunkach na terenie powiatu łęborskiego w styczniu 1947 roku	194
Tabela 45.	
Stan jednostek ORMÓ w poszczególnych posterunkach na terenie powiatu łęborskiego w lipcu 1947 roku	195

Tabela 46.	
Układ sił ORMO powiatu lęborskiego na tle województwa gdańskiego w latach 1947–1951	197
Tabela 47.	
Przynależność partyjna członków ORMO w powiecie lęborskim w latach 1946–1950	197
Tabela 48.	
Wyniki i osiągnięcia ORMO w powiecie lęborskim w 1963 i 1964 roku.....	202
Tabela 49.	
Podział członków ORMO na jednostki MO w powiecie lęborskim w latach 1964–1965 ..	203
Tabela 50.	
Liczba członków ORMO w Lęborku należących do KP PZPR w 1965 roku z podziałem na wiek.....	203
Tabela 51.	
Stan osobowy oraz liczba grup specjalistycznych ORMO podległych KP MO w Lęborku w latach 1967–1969	205
Tabela 52.	
Stan etatowy MO w powiecie lęborskim w latach 1945–1973	256
Tabela 53.	
Wiek funkcjonariuszy w jednostkach MO powiatu lęborskiego w listopadzie 1945 roku..	260
Tabela 54.	
Podział funkcjonariuszy według rangi w jednostkach MO na 5 lutego i 2 kwietnia 1946 roku	262
Tabela 55.	
Wykaz funkcjonariuszy w powiecie lęborskim według wcześniejszego zatrudnienia na 8 czerwca 1946 roku	263
Tabela 56.	
Stan etatowy MO w powiecie lęborskim w latach 1946–1949	264
Tabela 57.	
Stan faktyczny uczących się milicjantów w powiecie lęborskim w styczniu 1948 roku	268

Tabela 58.

Przynależność partyjna składu pracowników MO powiatu łębskiego we wrześniu 1945 roku 299

Tabela 59.

Stan uzbrojenia jednostek powiatu łębskiego w grudniu 1947 roku..... 312

Tabela 60.

Średnie wynagrodzenie funkcjonariuszy MO w latach 1967–1975 w złotych 329

Tabela 61.

Komendanci Komendy Powiatowej MO w Łęborku w latach 1945–1975 336

Tabela 62.

Zastępcy komendantów Komendy Powiatowej MO w Łęborku w latach 1945–1975..... 336

Tabela 63.

Pierwsi komendanci posterunków MO w Łęborku i powiecie łębskim w 1945 roku 337

WYKAZ WYKRESÓW

Wykres 1.

Liczba wypadków drogowych na terenie powiatu łębskiego w okresie od kwietnia 1954 do grudnia 1959 roku..... 81

Wykres 2.

Zaistniałe oraz wykryte przypadki kradzieży mienia społecznego w powiecie łębskim w przedziale maj 1954 – grudzień 1957 roku 137

Wykres 3.

Zaistniałe oraz wykryte przypadki przestępstw dotyczących nierzędu na terenie powiatu w latach 1959–1961..... 156

Wykres 4.

Liczba spraw wykrytych dzięki udziałowi osób zaufanych na terenie powiatu w okresie od maja 1954 do grudnia 1956 roku..... 180

Wykres 5.

Wiek funkcjonariuszy w powiecie łębskim na koniec 1945 roku 261

Wykres 6.

Pochodzenie społeczne funkcjonariuszy MO w powiecie łębskim w 1946 roku 262

Wykres 7.

Przynależność partyjna funkcjonariuszy powiatu łębskiego w latach 1945–1948 298

Wykres 8.

Przynależność partyjna milicjantów powiatu łębskiego od maja do lipca 1946 roku.... 300

Wykres 9.

Przynależność partyjna milicjantów powiatu łębskiego w marcu i kwietniu 1947 roku..301

Wykres 10.

Przynależność partyjna milicjantów powiatu łębskiego w kwietniu 1948 roku 304

WYKAZ SCHEMATÓW

Schemat 1.	
Struktura organizacyjna MO w powiecie łębskim na 12 listopada 1945 roku.....	28
Schemat 2.	
Struktura organizacyjna MO w powiecie łębskim w marcu 1946 roku.....	29
Schemat 3.	
Struktura organizacyjna MO w powiecie łębskim w maju 1949 roku.....	30
Schemat 4.	
Struktura organizacyjna MO w powiecie łębskim w latach 1950–1955	31
Schemat 5.	
Struktura organizacyjna MO w powiecie łębskim w 1955 roku.....	32
Schemat 6.	
Struktura organizacyjna MO w powiecie łębskim w latach 1973–1975	33
Schemat 7.	
Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku na 31 stycznia 1946 roku	38
Schemat 8.	
Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku na 19 kwietnia 1947 roku.	39
Schemat 9.	
Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku w grudniu 1956 roku	41
Schemat 10.	
Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku w grudniu 1964 roku	43
Schemat 11.	
Struktura organizacyjna Komendy Powiatowej MO w Łęborku na 27 lutego 1973 roku ...	44

WYKAZ RYCIN

Rycina 1.	
Położenie powiatu łęborskiego w Okręgu III Pomorze Zachodnie, marzec–maj 1945 roku.	12
Rycina 2.	
Położenie powiatu łęborskiego po uchwale Rady Ministrów z 7 lipca 1954 roku	13
Rycina 3.	
Funkcjonariusze KP MO w Łęborku w 1945 roku	36
Rycina 4.	
Funkcjonariusze KP MO w Łęborku w 1960 roku wraz z komendantem mjr. Eugeniuszem Gąsiorowskim.....	42
Rycina 5.	
Załoga Posterunku nr II w Łęborku w 1945 roku wraz z komendantem powiatowym plut. Kazimierzem Borkowskim.....	49
Rycina 6.	
Pomnik w Gardnie Wielkiej ku pamięci ofiar utonięcia 18 lipca 1948 roku	66
Rycina 7.	
Kontrola stanu trzeźwości sprawcy zdarzenia drogowego	83
Rycina 8.	
Funkcjonariusze MO w zaadoptowanych mundurach niemieckich w 1945 roku	307
Rycina 9.	
Funkcjonariusze MO w nowym umundurowaniu podczas zajęć w słupskiej szkole MO...310	
Rycina 10.	
Pistolet TT produkcji z okresu po II wojnie światowej (broń krótka).....	313
Rycina 11.	
Pistolet maszynowy PPS (broń długa).....	314
Rycina 12.	
Oryginalna gumowa pałka szturmowa MO „LOLA”	315
Ryc. 13.	
Pierwszy samochód osobowy w KP MO w Łęborku	317

Ryc. 14.

Środki transportu będące na stanie KP MO w Lęborku w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych..... 318

Ryc. 15.

Pierwsza siedziba KP MO w Lęborku w prawym skrzydle ratusza..... 320

Ryc. 16.

Siedziba I Komisariatu MO w Lęborku na ul. Czołgistów.....321

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	– Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AIPN Gd	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku
AIPN Warszawa	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
AK	– Armia Krajowa
AP Gdańsk	– Archiwum Państwowe w Gdańsku
AP Gdynia	– Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział Gdynia
AP Szczecin	– Archiwum Państwowe w Szczecinie
CKI	– Centralna Kartoteka Informacyjna
CKŻP	– Centralny Komitet Żydów w Polsce
CW MO	– Centrum Wyszkożenia Milicji Obywatelskiej
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
GS	– Gminna Spółdzielnia
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KC PPR	– Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej
KG MO	– Komenda Główna Milicji Obywatelskiej
KK	– Kodeks Karny
KM MO	– Komenda Miejska Milicji Obywatelskiej
KMP	– Komenda Miejska Policji
KP	– Komenda Powiatowa
KPK	– Kodeks Postępowania Karnego
KP MO	– Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej
KP OW	– Kodeks Postępowania w sprawach o Wykroczenia
KPP	– Komenda Powiatowa Policji
KP PPR	– Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej
KW MO	– Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KW PZPR	– Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Ro-
botniczej	
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MKK	– Mały Kodeks Karny
MO	– Milicja Obywatelska

M.P.	– Monitor Polski
MRN	– Miejska Rada Narodowa
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NKWD	– Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
ORMO	– Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OSP	– Ochotnicza Straż Pożarna
OZ	– Osoba Zaufana
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKP	– Polskie Koleje Państwowe
PKS	– Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
POM	– Państwowy Ośrodek Maszynowy
POP	– Podstawowa Organizacja Partyjna
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN	– Powiatowa Rada Narodowa
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PSS	– Powszechna Spółdzielnia Spożywców
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RP	– Rzeczpospolita Polska
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SHR	– Stacja Hodowli Roślin
SL	– Stronnictwo Ludowe
SOK	– Straż Ochrony Kolei
SOP	– Straż Obiektów Portowych
SS	– oddziały ochronne NSDAP
TW	– Tajny Współpracownik

UBP	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UPA	– Ukraińska Powstańcza Armia
WBW	– Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego
WKWS	– Wojewódzki Kurs Wyszkolenia Szeregowych
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WP	– Wojsko Polskie
WSP	– Wiejska Straż Porządkowa
WSW	– Wojskowa Służba Wewnętrzna
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZMW	– Związek Młodzieży Wiejskiej
ZOMO	– Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZSMW	– Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej
ZWM	– Związek Walki Młodych